

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนในย่านสายกลาง จังหวัดยะลา

โดย

นางสาวแพร ศิริศักดิ์ดำรง

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชามานุษยวิทยา

ภาควิชามานุษยวิทยา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2546

ISBN 974-464-025-1

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

THE INTERRELATIONSHIP BETWEEN MALAY MUSLIMS AND THE CHINESE
IN THE MARKET PLACE, "SAI KLANG", IN YALA PROVINCE

By

Prair Sirisakdamkeong

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

MASTER OF ARTS

Department of Anthropology

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2003

ISBN 974-464-025-1

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง”ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนในย่านสายกลาง เทศบาลนครยะลา” เสนอโดยนางสาวแพร ศิริศักดิ์ดำเกิง เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา

.....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิราวรรณ คงคล้าย)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์

1. รองศาสตราจารย์ปรานี วงษ์เทศ

2. รองศาสตราจารย์ ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์
มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

..... ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มณีวรรณ ผิวนิยม)

...../...../.....

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ปรานี วงษ์เทศ)

...../...../.....

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์)

...../...../.....

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์)

...../...../.....

K 42320004 : สาขาวิชามานุษยวิทยา

คำสำคัญ : การปฏิสัมพันธ์ / คนมลายูมุสลิม / คนจีน

แพรว ศิริศักดิ์ดำเกิง : ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนในย่านสายกลาง จังหวัดยะลา (The Interrelationship between Malay Muslims and the Chinese in the Market Place,"Sai Klang", in Yala Province) อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ : รศ.ปราณี วงษ์เทศ และ รศ.ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. 249 หน้า. ISBN 974-464-025-1

การวิจัยทางมานุษยวิทยานี้ เป็นการศึกษาการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูมุสลิมกับชาวจีนในย่านสายกลางซึ่งเป็นย่านตลาดในเทศบาลนครยะลา เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองมีความเชื่อที่แตกต่างกันและความเชื่อนี้มีอิทธิพลในการดำรงชีวิตประจำวัน ดังนั้นคนสองกลุ่มชาติพันธุ์ที่ต่างศาสนานี้จะมีโอกาสได้พบปะสังสรรค์กันในพื้นที่ธุรกิจหรือย่านตลาด

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ในย่านตลาดท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยภายในสังคมและปัจจัยภายนอก เพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในบริบทของเมือง และศึกษาการปรับเปลี่ยนสำนึกทางชาติพันธุ์

ผลการศึกษาพบว่าการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ทำให้เกิดสำนึกทางชาติพันธุ์ในสังคมเมืองชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนต่างมีกระบวนการให้ความหมายและสร้างตัวตนของกลุ่มเพื่อจำแนกกลุ่มของตนจากอีกกลุ่มอย่างชัดเจน สำหรับในย่านสายกลางคนมลายูมุสลิมกับคนจีนมีค่านิยมร่วมกัน มีกลไกการปรับตัวและลดความขัดแย้งในการอาศัยอยู่ร่วมกัน รวมทั้งคนมลายูมุสลิมได้ปรับอัตลักษณ์ของกลุ่มตนในการอยู่ร่วมกับกลุ่มคนจีน

กรณีศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนในท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรมนี้ น่าจะเป็นตัวอย่างที่จะแสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น ที่ไม่เพียงทำให้เข้าใจความแตกต่างทางชาติพันธุ์ แต่จะทำให้เข้าใจความหลากหลายของชุมชนในแต่ละพื้นที่ที่มีการปรับตัวต่อสภาวะแวดล้อมและมีโครงสร้างภายในสังคมที่แตกต่างกัน องค์ความรู้นี้น่าจะสามารถใช้เป็นแนวทางในการวางนโยบายแก้ปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้อย่างเหมาะสม

ภาควิชามานุษยวิทยา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2546

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ 1. 2.

K42320004 : MAJOR : ANTHROPOLOGY

KEYWORD : INTERRELATIONSHIP / MALAY MUSLIMS / THE CHINESES

PRAIR SIRISAKDAMKEONG: THE INTERRELATIONSHIP BETWEEN MALAY MUSLIMS AND THE CHINESE IN THE MARKET PLACE, "SAI KLANG", IN YALA PROVINCE. THESIS ADVISOR: ASSOC.PROF. PRANEE WONGTHET, ASSOC.PROF. CHAIWAT SATHA-ANAND, Ph.D. 249 pp. ISBN 974-464-025-1

This anthropological research addresses the issue of the interrelationship between the Malay-Muslims and the Chinese in the marketplace, "Sai Klang" of Yala municipality, Yala Province. Due to religious differences and beliefs influencing ways of life, the marketplace or business center has become one of the public places that provides space for the encounter of these ethnic groups.

The purposes of this research are to study the inter-ethnic relationship in the marketplace on the basis of internal and external factors for understanding the interrelationship between these two ethnic group in the context of a small town and to study the change and persistence of ethnicity.

What had been found empirically in this research is that such interrelationship leads to the emergence of ethnic consciousness. In the context of the small town, the Malay Muslims and the Chinese construct their own distinctive definition of groups. In the context of "Sai Klang", the Malay Muslims and the Chinese share some common values and mitigate conflicts that may occur in the communal context of living together. The research also discusses the way in which changes of Malay Muslims ethnic identity take place in this area.

This case study of interrelationship between ethnic groups in this locality shows the necessity of constructing the knowledge of locality which is not only to increase an understanding of the differences of ethnic groups, but also to gain an understanding of the diversification of each community, which has different social structure and its adaptation to the changing environment. The knowledge gained could contribute to policy guidelines conducive to resolving the long-standing instability in the three southernmost provinces of Thailand.

Department of Anthropology Graduate School, Silpakorn University Academic Year 2003

Student's signature

Thesis Advisors' signature 1. 2.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้เพราะผู้คนต่างศาสนาและชาติพันธุ์ได้หยิบยื่นความเอื้ออาทรและกำลังใจแก่ผู้ศึกษาผู้ศึกษายังคงจดจำและซาบซึ้งในความเมตตาและน้ำใจที่ได้รับถึงแม้ว่าไม่อาจเอ่ยนามในที่นี้ได้ทั้งหมด

ขอขอบพระคุณ รศ.ปรานี วงษ์เทศ ที่กรุณาให้ความรู้ทั้งทางวิชาการและการดำเนินชีวิต ให้โอกาสในการทำงานต่าง ๆ ตลอดจนความเมตตาที่อาจารย์มีให้เสมอมา ขอขอบคุณรศ. ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ที่ให้ความรู้ เปิดโอกาสให้ผู้ศึกษาได้รู้จักผู้คนมากมาย ฉากหนึ่งในความทรงจำที่ไม่อาจลืมคือห้องเล็กที่อบอุ่นไปด้วย ผู้คนที่แวะเวียนไปมาไม่ขาดสายและอาจารย์เจ้าของห้องผู้ไม่เคยเบื่อหน่ายที่จะแนะนำให้แขกทั้งหลายรู้จักกัน ขอขอบพระคุณผศ.สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ ผศ.ดร.มณีวรรณ ผิวนิมและอาจารย์ภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดีทุกท่าน ตลอดจนขอขอบคุณอาจารย์ ดร.ชยันต์ วรรณะภูติ ในคำแนะนำต่างๆที่เป็นประโยชน์ต่อการเขียนวิทยานิพนธ์อย่างมาก

ขอขอบคุณทบวงมหาวิทยาลัยที่สนับสนุนทุนโครงการผลิตและพัฒนาอาจารย์เป็นเวลา 2 ปี ในการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้ศึกษาได้รับน้ำใจไมตรีและความรู้มากมายจากเจ้าของร้านค้าต่างๆรวมทั้งน้องๆที่ทำงานขายของหน้าร้านทั้งชาวมลายูจีนมุสลิม ชาวมลายูมุสลิม และชาวจีนในย่านสายกลางและตลาดเมืองยะลา ซึ่งผู้ศึกษาไม่สามารถระบุชื่อในที่นี้ได้ทั้งหมด ผู้ศึกษาขอขอบพระคุณทุกท่านที่ให้ความเมตตา น้ำใจไมตรีและได้สละเวลามายกเล่าเรื่องราวและตอบคำถามต่างๆแก่ผู้ศึกษา มิตรภาพของความเป็นเพื่อนเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ ขอขอบคุณอาจารย์รุจน์ โกมลบุตร และอาจารย์ประจักษ์ ก้องกีรติที่กรุณายืมหนังสือจากห้องสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ให้ ขอขอบคุณ ศุภมล เหลืองภัทวงศ์และคุณภาณุวัฒน์ ศรียานุวัตรกุลในการช่วยซักถามข้อมูลจากคุณพ่อคุณแม่ ขอขอบคุณคุณศรัณย์ สงคง คุณธนากร จันทสุพรรณ คุณสุเมธ ทิพย์ไกรสร และคุณกฤษฎา ลิ้มปานานท์ ในความช่วยเหลือเกี่ยวกับเทคโนโลยีที่มักมีปัญหายามถึงกำหนดส่งงาน และขอบคุณเพื่อนร่วมภาครุ่นพี่ที่ให้คำแนะนำเสมอเมื่อยามพบหน้า เพื่อนร่วมรุ่นและรุ่นน้องที่เข้ามาร่วมในหนทางที่ “กลับไม่ได้ไปไม่ถึง....”

สายสัมพันธ์ของความเป็นญาติเป็นแรงสนับสนุนสำคัญสำหรับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอขอบคุณคุณปรานี คุณวรานุช และคุณพสุภา ชินวรโสภาค ที่ให้ความช่วยเหลือทุกคำร้องขอจนไม่อาจบรรยายได้ในหน้ากระดาษนี้ ขอขอบคุณคุณสุกัญญา ฤทัยพิสุทธิ์ ที่คอยดูแลเอาใจใส่ในการดำเนินชีวิตทุกวัน คุณสุวรรณา และคุณโกวิท อาชวกุลที่ดูแลผู้ศึกษาตลอดเวลาที่ใช้ชีวิตอยู่ที่ยะลา ขอขอบคุณคุณพรทิพย์ เชื้อมโนชาญ และคุณเกลียวพันธ์ ลีละศรีที่คอยตักเตือนเอาใจใส่เสมอ ขอขอบคุณคุณวิริยาและคุณสิริทิพย์ ไทยมงคลที่ช่วยยืมหนังสือยามที่ไม่อยากออกจากบ้าน ขอขอบคุณคุณสุพัชรา จิวากานนท์ที่บอกเล่าเรื่องราวของสังคมการค้าในยะลา

ขอขอบคุณชูศักดิ์ หนูแดง ที่เข้ามาร่วมทะเลาะ ถกเถียง ขัดแย้ง แบ่งปัน เอื้ออาทร และดูแลกัน กราบขอบพระคุณคุณสุวดี จิ่งไพศาล แม่ผู้ให้ชีวิต เลี้ยงดู เอาใจใส่ คอยตักเตือนและให้กำลังใจ กราบขอบพระคุณสุทธายนี้ขอมอบให้อาม่าเถียนตัน และอาภรณ์กั๊ว จิ่งไพศาล ที่ได้เลี้ยงดูอบรมสั่งสอนหลานคนนี้ให้เติบโต

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญภาพ	ฐ
บทที่	
บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
สมมติฐานของการศึกษา	6
ขอบเขตการศึกษา	6
นิยามคำศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	7
ขั้นตอนการศึกษา	8
แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา	8
ทบทวนวรรณกรรม	16
ข้อจำกัดในการศึกษา	24
1 สภาพทั่วไปของเทศบาลนครยะลา ย่านตลาด และย่านสายกลาง.....	25
ลักษณะทางกายภาพ	25
ที่ตั้งและขนาด.....	26
ลักษณะภูมิประเทศ	26
ลักษณะภูมิอากาศ	27
จำนวนประชากรและการนับถือศาสนา.....	29
โครงสร้างพื้นฐานเทศบาลนครยะลา	30
โครงสร้างทางด้านสังคม	31
โครงสร้างทางเศรษฐกิจ	33
กลุ่มชาติพันธุ์ในเขตเทศบาลนครยะลา.....	36

คำเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในยะลา	38
ศาสนาและความเชื่อ	40
การแบ่งพื้นที่เทศบาลนครยะลา	44
ภาษาในชีวิตประจำวัน	45
ย่านตลาด	46
กลุ่มชาติพันธุ์ย่านตลาดในอดีต	47
ความเปลี่ยนแปลงแห่งยุคสมัยและปฏิสัมพันธ์ของชาติพันธุ์ต่างๆในย่าน ตลาดในปัจจุบัน	50
ย่านสายกลาง.....	52
ที่ตั้งและลักษณะทางกายภาพของย่านสายกลางในปัจจุบัน.....	62
วิถีชีวิตของผู้คนในย่านสายกลาง	63
สภาพเศรษฐกิจในย่านสายกลาง	65
2 ประวัติความเป็นมาและโครงสร้างทางสังคมของชาวมลายูมุสลิมและชาวจีน.....	68
ประวัติศาสตร์ยะลา	68
ยุคก่อนประวัติศาสตร์.....	69
สมัยประวัติศาสตร์ของอาณาจักรปัตตานี.....	70
สมัยแห่งการแบ่งแยกและปกครอง.....	72
สมัยปฏิรูปการปกครองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	75
สมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครอง	76
สมัยแห่งนโยบายชาตินิยม	77
สมัยการเปลี่ยนแปลงภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2	78
สมัยแห่งการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย	80
ความทรงจำในท้องถิ่น	81
ยุคนูกเบิกและตั้งถิ่นฐาน	81
ยุคสร้างบ้านแปงเมืองที่นับ	83
สมัยการสร้างทางรถไฟ	84
สมัยการเกิดชุมชนแห่งใหม่ในย่านการค้า.....	86

จากความทรงจำในท้องถิ่นถึงประวัติศาสตร์.....	90
โครงสร้างทางสังคมของชาวมลายูมุสลิมในย่านสายกลาง.....	95
ความสัมพันธ์ของชาวมลายูมุสลิมต่อชาวมลายูมุสลิม	95
มัสยิด: ศูนย์กลางแห่งชุมชนชาวมุสลิม.....	96
ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ	99
ครอบครัวชาวมลายูมุสลิม	106
โครงสร้างทางสังคมของชาวจีน.....	107
พิธีกรรมสำคัญในรอบ 1 ปี.....	107
กลุ่มภาษาและการแบ่งอาชีพ.....	109
สมาคมแช่ และมูลนิธิศาลเจ้า.....	111
โรงเรียนจีน : สถาบันธำรงรักษาชาติพันธุ์.....	126
การจัดระดับชั้นทางสังคม (Social Stratification)	131
3 ปฏิสัมพันธ์ของชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนในย่านสายกลาง	137
การแต่งงานข้ามชาติพันธุ์ : ความสัมพันธ์ของสองชาติพันธุ์ในท้องถิ่น.....	138
ย่านธุรกิจการค้า : พื้นที่ของการมีปฏิสัมพันธ์.....	140
พัฒนาการในการทำการค้าของคนจีน.....	141
ลักษณะการทำการค้าของคนจีน: ปฏิสัมพันธ์ระหว่างการเดินทาง.....	146
เส้นทางและลักษณะการค้าในอดีต	146
เส้นทางและลักษณะการค้าในปัจจุบัน	150
การค้าของคนจีน : ความเชื่อและหลักการ	153
การระดมทุนด้วยการเล่นแชร์	154
พัฒนาการสู่การประกอบอาชีพค้าขายของชาวมลายูมุสลิม.....	156
การค้าของชาวมลายูมุสลิม : ความเชื่อและการปฏิบัติ	158
บทบาทขององค์กรทางการค้าต่อปฏิสัมพันธ์ของคนสองชาติพันธุ์.....	163
ทัศนคติทางการค้าระหว่างชาติพันธุ์	165
จีนมองแขกค้า	165
แขกมองจีนขาย	168

ตำนานกับคัมภีร์.....	170
ตำนานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวสายเลือดร่วมมลายู-จีน สัญลักษณ์ของ ของชาวมลายูผู้ค้าขาย	171
คัมภีร์อัลกุรอานกับความสัมพันธ์ของเพื่อนบ้าน	175
เจ้าของร้านชาวมุสลิมกับเจ้าของร้านชาวมุสลิม	177
เจ้าของร้านชาวจีนกับเจ้าของร้านชาวจีน	179
เจ้าของร้านชาวจีน กับเจ้าของร้านชาวมุสลิม	181
ความสัมพันธ์ระหว่าง “คนใน” กับ “คนนอก”	183
เจ้าของร้านชาวจีนกับลูกค้าชาวมุสลิม	184
เจ้าของร้านชาวมุสลิมกับลูกค้าที่ไม่ใช่ชาวมุสลิม	185
เจ้าของร้านชาวจีนกับลูกค้าชาวมุสลิม	186
เจ้าของร้านชาวมุสลิมกับลูกค้าชาวมุสลิม	189
เจ้าของร้านชาวมุสลิมกับลูกค้าที่ไม่ใช่ชาวมุสลิม	190
เพศสภาพ : โอกาสในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์	190
4 วิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนในย่านสายกลาง.....	193
วิวัฒนาการของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูมุสลิมและชาวจีน....	193
อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์	195
อัตลักษณ์ของชาวมลายูมุสลิม	196
อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวจีน	204
ชุมชน 2 ระดับ สู่การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์	208
การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของชาวมลายูมุสลิมในย่านสายกลาง	209
ค่านิยมร่วมของชาวมลายูและชาวจีนในย่านสายกลางสู่สำนึกร่วม ทางชนชั้น.....	213
ย่านสายกลาง:การปรับตัวและกลไกในการลดความขัดแย้ง	216
อคติทางชาติพันธุ์	220
ความเชื่อกับการค้า	223

	หน้า
ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงและแนวโน้มความสัมพันธ์ของ	225
ชาวมลายูมุสลิมกับชาวจีน	
บทสรุป	228
บรรณานุกรม.....	235
ภาคผนวก.....	
ภาคผนวก ก	243
ภาคผนวก ข	247
ภาคผนวก ค	248
ประวัติผู้วิจัย.....	249

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

...ethnicity is a property of relationship, not “the sound of one hand clapping”... (Eriksen1992:30)

การศึกษาเรื่องราวของชาติพันธุ์กลุ่มต่างๆ (ethnic group) ของนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเริ่มขึ้นในช่วงประมาณทศวรรษที่ 1970 และได้รับความสนใจมากขึ้นเรื่อยๆ ในเวลาต่อมา จนกระทั่งถึงปัจจุบัน ด้วยสำนึกทางชาติพันธุ์ (ethnicity) มีความหมายเป็นอย่างยิ่งในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและการดำรงอยู่อย่างมีตัวตนของกลุ่มต่างๆ ทางสังคม ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมในปัจจุบัน

ความเข้าใจในกลุ่มชาติพันธุ์เป็นกุญแจสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันด้วยความผาสุก การที่รัฐหรือคนในสังคมส่วนใหญ่ขาดความรู้ความเข้าใจในกลุ่มชาติพันธุ์ อันเป็นที่มาหนึ่งของความหลากหลายทางวัฒนธรรม จะนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งนับวันจะเพิ่มความรุนแรงเป็นทวีคูณ (ศรีศักร วัลลิโภดม 2542:10)

การศึกษาเรื่องสำนึกทางชาติพันธุ์จึงมีทั้งการศึกษาเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ใดชาติพันธุ์หนึ่ง หรือศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ร่วมกันเป็นพหุสังคม (plural society) เพื่อหาแนวทางในการทำความเข้าใจสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลายให้ลึกซึ้งและรอบด้านมากที่สุด

ผู้ศึกษาสนใจศึกษาเรื่องของชาวมลายูมุสลิมในพื้นที่จังหวัดยะลา เนื่องจากผู้ศึกษาเคยเป็นคนในท้องถิ่น และมักได้ยินคนนอกท้องถิ่นกล่าวถึง “บ้าน” ของผู้ศึกษาว่าเป็นดินแดนแห่งความขัดแย้ง กล่าวถึงชาวมลายูมุสลิมที่บางคนเป็น “เพื่อน” ของผู้ศึกษา ว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีสังคมปิด และมักสร้างปัญหา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงสนใจที่จะศึกษาการปฏิสัมพันธ์ของชาติพันธุ์สองกลุ่มคือชาวมลายูมุสลิมกลุ่มที่ประกอบอาชีพค้าขายและชาวจีนในย่านสายกลางซึ่งจัดเป็นย่านตลาด ในบริบทความเป็นเมืองขนาดเล็กของเทศบาลนครยะลา เพราะการปฏิสัมพันธ์นำไปสู่การสร้างสำนึกทางชาติพันธุ์ และการปรับอัตลักษณ์ใหม่เฉพาะของกลุ่มคือความเป็นชาวมลายูจีนมุสลิม การปรับอัตลักษณ์นี้เพื่อตอบสนองต่อสถานะแวดล้อมการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และต่อชาติพันธุ์ที่กลุ่มมีปฏิสัมพันธ์ด้วย

หลายทศวรรษที่ผ่านมา นักมานุษยวิทยา นักสังคมวิทยา นักประวัติศาสตร์ และนักรัฐศาสตร์ ได้สนใจศึกษากลุ่มชาวมลายูมุสลิมในประเทศไทยในแง่มุมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของสังคม วัฒนธรรม ปรัชญาความเชื่อ ประวัติศาสตร์ บทบาททางเพศ (gender) ประเพณี พิธีกรรม และมักจะเน้นศึกษาในเรื่องความขัดแย้งทางการเมือง แนวนโยบายการเมืองการปกครอง มาในระยะหลังเป็นเรื่องของปฏิสัมพันธ์ และสำนึกทางชาติพันธุ์

ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์นั้นมักเป็นการจับคู่ความสัมพันธ์ที่มีความต่างระดับกันเช่น ชนกลุ่มใหญ่กับชนกลุ่มน้อย กลุ่มผู้มีอำนาจในการปกครองกับผู้อยู่ใต้การปกครอง ชาวเขากับคนพื้นราบ ในการศึกษาวิจัยพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ (คือ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) คู่ความสัมพันธ์ดังกล่าวจะมุ่งไปที่ชาวไทยพุทธ (ผู้ที่ถูกกำหนดให้เป็นชนกลุ่มใหญ่ และเป็นกลุ่มผู้ปกครอง) กับชาวมลายูมุสลิม (ผู้ที่ถูกกำหนดให้เป็นชนกลุ่มน้อยทั้งที่มีจำนวนประชากรมากกว่า และเป็นผู้ที่อยู่ใต้อำนาจการปกครอง)

การศึกษาเรื่องราวของสำนึกทางชาติพันธุ์ของมุสลิมที่ผ่านมาเป็นการศึกษาสำนึกทางชาติพันธุ์ที่เกิดจากแรงกดดันทางการเมือง เป็นเรื่องราวของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน หากแต่เรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างคนในท้องถิ่นด้วยกันดูเหมือนจะไม่ได้เป็นที่สนใจศึกษามากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในบริบทของพื้นที่เมือง

เทศบาลนครยะลาในอดีตคือพื้นที่ที่รู้จักกันในชื่อ “บ้านนิบง” ผู้คนชาติพันธุ์ต่างๆ ได้อพยพโยกย้ายเข้ามาสร้างบ้านแปงเมืองตามการขยายเส้นทางรถไฟภาคใต้สู่อำเภอสุโงโกลก จากคำบอกเล่าของคนในท้องถิ่นชาวมลายูมุสลิมจากปัตตานีน่าจะเป็นชนกลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งรกรากที่บ้านนิบง ตามมาด้วยชาวจีนที่อพยพเรื่อยมาจากปัตตานี ไปสู่พื้นที่ในหุบเขาเพื่อทำเหมืองแร่ และเมื่อกิจการเหมืองแร่ซบเซาลง บ้านนิบงจึงเป็นที่หมายในการอพยพครั้งต่อมาของคนจีนเพื่อกลับสู่อาชีพค้าขาย ชาวไทยที่เข้ามาร่วมสร้างบ้านแปงเมืองที่บ้านนิบงในระยะแรกคือชาวไทยจากสุราษฎร์ธานีซึ่งเข้ามาโดยการนำของพระรัฐกิจวิจารณ์ผู้ซึ่งเคยมาอยู่ที่ยะลาแล้วประทับใจเมืองนี้ จึงอพยพโยกย้ายครอบครัวเครือญาติมายังเมืองยะลา

ชุมชนการค้าขนาดเล็กริมทางรถไฟเมื่อประมาณทศวรรษที่ 2460 ได้วิวัฒนาการเป็นเมืองขนาดเล็กประกอบไปด้วยชาติพันธุ์กลุ่มใหญ่ 3 กลุ่มอาศัยอยู่ร่วมกัน คือ กลุ่มชาวมลายูมุสลิม (ซึ่งถือว่าเป็นชนกลุ่มใหญ่ของสังคม โดยวัดจากจำนวนประชากร) ชาวจีน และชาวไทยพุทธ ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสามกลุ่มนี้ไม่ได้จัดกลุ่มเพียงเรื่องของเชื้อชาติ แต่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับศาสนาและความเชื่อด้วย

สังคมที่ประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มมาอยู่ร่วมกัน และดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุขในระดับหนึ่ง ตามทัศนะของเฟอร์นิวัลนั้นซึ่งว่าสังคมดังกล่าวดำรงอยู่ได้ ทั้งนี้สืบเนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านั้นมิได้มีค่านิยมทางวัฒนธรรมชั้นพื้นฐานที่ใช้ร่วมกัน มีเพียงสิ่งเดียวที่มีร่วมกัน คือ ผลประโยชน์ในย่านตลาด (จักรพันธ์ ชัดชุ่มแสง 2543: 4, อ้างถึงใน Keyes 1977: 277-278)

เนื่องจากการศึกษาเรื่องการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่ที่แล้วมาจะศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ในบริบทของชนบท ให้ความสำคัญส่วนใหญ่มุ่งเป็นชาวมลายูมุสลิมกับชาวไทยพุทธ และด้วยการศึกษาเกี่ยวกับชาวมลายูมุสลิมชนชั้นกลางรากฏเพียงในงานของ Alexander Horstmann* เพียงชิ้นเดียว และไม่ได้เน้นในเรื่องชนชั้นกลางที่ประกอบอาชีพค้าขายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนั้นวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงมุ่งความสนใจไปที่ความสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนและชาวมลายูมุสลิม สาเหตุที่ไม่ได้ศึกษาถึงกลุ่มชาติพันธุ์ไทยพุทธเนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวไม่ได้ตั้งหลักแหล่งอยู่อาศัยและประกอบอาชีพอยู่ในย่านดังกล่าว

ผู้ศึกษาเลือกพื้นที่นี้เป็นพื้นที่ศึกษา เนื่องจากชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนมีความเชื่อในศาสนาที่แตกต่างกัน การที่จะมีปฏิสัมพันธ์ในสถานที่สำคัญทางศาสนาเช่นวัด ศาลเจ้า หรือมัสยิดที่เป็นสถานที่พบปะสังสรรค์ของชุมชนที่มีความเชื่อเดียวกันนั้นจึงไม่อาจเป็นไปได้ ท่ามกลางความหลากหลายทางความเชื่อ และชาติพันธุ์นี้ พื้นที่สาธารณะเช่นตลาด หรือย่านการค้าจึงเป็นพื้นที่เดียวในการพบปะสังสรรค์ และเชื่อมความสัมพันธ์ของคนต่างชาติพันธุ์ ย่านตลาดในที่นี้คือย่านการค้าที่เป็นที่จับจ่ายสินค้า เครื่องอุปโภคบริโภคชนิดต่างๆ (ยกเว้นอาหารสด) ของชาวยะลาทั้งในอำเภอเมืองและต่างอำเภอ รวมถึงคนในจังหวัดใกล้เคียง เช่นปัตตานี และนราธิวาส ย่านการค้าแห่งนี้รู้จักกันในคนท้องถิ่นว่า“ย่านสายกลาง”

ย่านสายกลางเป็นย่านการค้าแห่งแรกของเมืองยะลา ชาวมลายูจากปัตตานีที่เข้ามาซื้อที่ดินตั้งแต่ก่อนการสร้างทางรถไฟในปี 2464 ได้เข้ามาอยู่อาศัยและทำการค้าเพียง 2-3 ครอบครัว

* งานวิจัยของ Alexander Horstmann ศึกษาสังคมชายแดนทางภาคใต้ของไทย โดยมีสนามการศึกษาในจังหวัดปัตตานี และสตูล ชื่อว่า “The Politics of Cultural Distinction: Local and Global Forms of Inter-Cultural Communication in Southern Thailand” ส่วนหนึ่งเป็นการศึกษาวิถีชีวิตทางการเมืองและวิธีการต่อรองอัตลักษณ์ของชนชั้น Horstmann มองว่าการศึกษาเรื่องชนชั้นกลางจะช่วยสร้างความเข้าใจและสามารถวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในภาคใต้ของไทยได้ (Alexander Horstmann 2000 :21-22)

ชาวจีนได้เข้ามาเป็นผู้เช่าเพื่อทำการค้าตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 1 ย่านสายกลางในอดีตมี ร้านค้าประมาณ 115 ร้าน เป็นร้านของคนจีนร้อยละ 93 เป็นร้านคนมลายูมุสลิมประมาณร้อยละ 5 และร้านชาวอินเดียประมาณร้อยละ 2 แต่ภายหลังจากไฟไหม้ใหญ่ในปี 2520 จนกระทั่งสัญญาเช่าบ้านหมดอายุสัญญา 20 ปี นับจากปีที่ไฟไหม้ระหว่างชาวจีนผู้เช่ากับชาวมลายูผู้ให้เช่า ชาวมลายูเจ้าของที่ดินได้เข้ามาประกอบกิจการการค้าที่บ้านของตนเอง ปัจจุบันในจำนวนร้านค้าทั้งหมด 106 ร้าน เป็นร้านค้าของชาวมลายูมุสลิม 28 ร้าน คิดเป็นร้อยละ 26 ส่วนร้านของคนจีนคิดเป็นร้อยละ 74 จะเห็นได้ว่าร้านของชาวมลายูมุสลิมเพิ่มจำนวนจากเดิมประมาณ 5 เท่า

การอาศัยอยู่ร่วมกันของชาติพันธุ์สองกลุ่มชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนจะมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่าง“คนใน” คือการเป็นเพื่อนบ้านและเพื่อนร่วมอาชีพ ส่วนการปฏิสัมพันธ์กับภายนอกจะเป็นไปในรูปแบบของผู้ขายและผู้ซื้อ นายจ้างกับลูกจ้าง ในการปฏิสัมพันธ์ข้างต้นของชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนในย่านสายกลาง ชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนต่างมีกระบวนการรักษาอัตลักษณ์และพรมแดนทางชาติพันธุ์ซึ่งเป็นกลวิธีในการจำแนกแยกแยะกลุ่มตนจากอีกกลุ่ม แต่ด้วยสภาวะแวดล้อมทางสังคมและผลประโยชน์ในย่านตลาด อาจส่งผลให้มีการปรับอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ดังเช่นชาวมลายูมุสลิมใช้ตำนานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวอันเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายของคนใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ สร้างอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มชาวมลายูมุสลิมที่ทำการค้าในย่านสายกลางเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ “มลายู-จีนมุสลิม” ตำนานดังกล่าวยังเชื่อมโยงและต่อยอดให้เห็นความสัมพันธ์ของชาวมลายูกับชาวจีนในอดีตที่สืบเนื่องมาเป็นชาวมลายู-จีนมุสลิมในปัจจุบัน

นอกจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนสองชาติพันธุ์จะนำไปสู่การสร้างสำนึกทางชาติพันธุ์แล้ว การศึกษาถึงการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนจีนและคนมลายูยังแสดงให้เห็นถึงกลไกการปรับตัวและการลดความแย้งระหว่างคนสองกลุ่มที่มีความแตกต่างทางเชื้อชาติ วัฒนธรรม และความเชื่อ ในการอยู่ร่วมกันในย่านเดียวกัน

ปัจจุบันย่านสายกลางกำลังเกิดการเปลี่ยนแปลง สัดส่วนประชากรชาวมลายูที่เพิ่มขึ้นในย่านสายกลางส่งผลกระทบต่อชาวจีน ผลกระทบที่เป็นรูปธรรมคือชาวจีนผู้เช่าบ้านชาวมลายูต้องย้ายออกไปทำการค้าในพื้นที่อื่น บางคนได้เลิกกิจการไป นอกจากนี้คนจีนยังรู้สึกหวั่นไหวต่อการที่ชาวมลายูมุสลิมเข้ามาประกอบธุรกิจการค้าที่กลุ่มคนจีนเกือบจะเป็นผู้ผูกขาดอาชีพดังกล่าวในอดีต การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเกิดจากปัจจัยภายในคือลูกหลานชาวมลายูได้รับการศึกษาในระดับสูง (ระดับอุดมศึกษาขึ้นไป) ทำให้สนใจที่จะประกอบอาชีพค้าขายมากขึ้น ในขณะที่ลูกหลานชาวจีนที่เติบโตมากับกิจการของครอบครัวและได้รับการศึกษาในระดับสูงเช่นกัน ให้

ความสนใจประกอบอาชีพในเมืองใหญ่มากกว่าที่จะกลับมาดำเนินกิจการของครอบครัว ประกอบกับปัจจัยภายนอกคือกระแสโลกาภิวัตน์และทุนนิยมที่เปลี่ยนแปลงความคิดของคนในท้องถิ่น รวมทั้งนโยบายของเทศบาลที่จะพัฒนาและขยายเมืองยะลาให้เป็นเมืองศูนย์กลางทางธุรกิจ การค้าระดับภูมิภาค ส่งผลให้คนในท้องถิ่นตื่นตัวและให้ความสนใจในการทำธุรกิจกันมากขึ้น

ย่านสายกลางเป็นตัวอย่างหนึ่งของปรากฏการณ์ที่ชาวมลายูมุสลิมกำลังแพร่ขยายเข้ามาในพื้นที่ทำกินของชาวจีน คำบอกเล่าของคนในท้องถิ่นถึงปฏิสัมพันธ์อันดีที่เคยมีมาตั้งแต่ในอดีตจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรในอนาคตที่กำลังจะมาถึง ในฐานะที่ผู้ศึกษาเคยเป็น “คนใน” ที่ได้มีโอกาสเห็นวิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเมืองขนาดเล็กแห่งนี้ในช่วงๆ และเมื่อได้มีโอกาสกลับไปศึกษาชุมชนของตนเองอีกครั้ง ผู้ศึกษาคาดว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่น่าจะนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างชาติพันธุ์หากแต่กลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองจะค่อยๆปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น น่าสนใจว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้จะส่งผลกระทบต่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนสองชาติพันธุ์อย่างไร แนวโน้มความสัมพันธ์ของคนทั้งสองกลุ่มจะเป็นอย่างไรต่อไป

ข้อมูลต่างๆที่ค้นพบน่าจะมีส่วนช่วยเติมเต็มภาพของสังคม และวัฒนธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้สมบูรณ์ เพิ่มเติมองค์ความรู้ในเรื่องกระบวนการสร้างและปรับเปลี่ยนสำนึกทางชาติพันธุ์รวมถึงอัตลักษณ์เฉพาะของกลุ่ม ซึ่งในที่นี้หมายถึงกลุ่มมลายูมุสลิมที่เป็นชนชั้นกลางในสังคมเมือง และแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม ตลอดจนสร้างความเข้าใจและยอมรับในความแตกต่างหลากหลายทางสังคมได้ดียิ่งขึ้น

ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สนใจที่จะศึกษาปฏิสัมพันธ์ของชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนในมิติด้านสังคมและเศรษฐกิจ พื้นที่การศึกษาอยู่ที่ย่านการค้าในเมืองขนาดเล็ก เทศบาลนครยะลา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา โดยมีวัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของชาวมลายูมุสลิมกับชาวจีนย่านตลาดในพื้นที่เทศบาลนครยะลาท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยภายในสังคม และการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกที่เกิดจากกระแสทุนนิยม
2. เพื่อศึกษาการปรับเปลี่ยนสำนึกทางชาติพันธุ์ของชาวมลายูมุสลิมและชาวจีน ในย่านการค้าของเมืองยะลา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เข้าใจความสัมพันธ์ของชาวมลายูมุสลิมที่เป็นกลุ่มชนชั้นกลางกับชาวจีนในบริบทของเมือง
2. เข้าใจโครงสร้างทางสังคมของชาวมลายูมุสลิม และชาวจีน
3. นำผลการศึกษาที่ได้ไปใช้เปรียบเทียบกับความสัมพันธ์ในมิติและพื้นที่อื่นๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์มลายูมุสลิมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ (non-Muslim) เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างความเข้าใจกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในบริบทที่แตกต่างกันไป

สมมติฐานของการศึกษา

สำนึกทางชาติพันธุ์เกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ และการปฏิสัมพันธ์จะนำไปสู่กระบวนการปรับสร้างอัตลักษณ์เฉพาะของกลุ่ม ซึ่งการปรับสร้างอัตลักษณ์ใหม่นี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม ชนชั้น และสถานะทางสังคม

ขอบเขตการศึกษา

เนื่องด้วยเทศบาลนครยะลาเป็นพื้นที่เมือง ถึงแม้จะนับได้ว่าเป็นเมืองขนาดเล็ก แต่ด้วยเป็นเมืองที่เป็นศูนย์กลางการคมนาคมของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ย่านตลาดของชาวยะลาจึงมีอาณาบริเวณที่ค่อนข้างกว้างขวาง ผู้ศึกษาจึงเลือกจำกัดขอบเขตการศึกษาอยู่ในย่านสายกลางซึ่งนับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้น และศูนย์กลางการค้าของชาวยะลา

ในความเป็นจริงพื้นที่เทศบาลนครยะลาไม่ได้เป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์เพียงชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนเท่านั้น ยังคงมีกลุ่มชาวไทยนับถือศาสนาพุทธ ชาวจีนเดียวที่นับถือศาสนาฮินดู แต่เนื่องจากในย่านสายกลาง เป็นพื้นที่อยู่อาศัยและทำมาหากินของคนเพียงสองชาติพันธุ์ที่กล่าวมา

ในย่านสายกลางปัจจุบันมีประชากรประมาณ 100 ครัวเรือน ประมาณร้อยละ 75 เป็นชาวจีน ส่วนที่เหลือเป็นชาวมลายูมุสลิม ด้วยจำนวนประชากร อาชีพ และฐานะทางเศรษฐกิจของชาวมลายูมุสลิมในย่านสายกลาง ทำให้ชาวมุสลิมกลุ่มนี้ไม่อาจเป็นตัวแทนที่แสดงให้เห็นความเป็นชาวมลายูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ทั้งหมด แต่อาจเป็นตัวแทนของกลุ่มชาวมลายูมุสลิมผู้ประกอบการค้าในสังคมเมืองได้ ส่วนชาวจีนในท้องถิ่นโดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพธุรกิจการค้าและมีสมาคมองค์กรที่เชื่อมความสัมพันธ์ทั้งโดยส่วนตัวและทางการค้า

ระหว่างชาวจีนในเมืองยะลา การรวมตัวกันค่อนข้างใกล้ชิดช่วยในการส่งผ่านทัศนคติ รูปแบบการดำเนินชีวิต แนวทางการประกอบอาชีพ ข่าวสารในชีวิตประจำวัน จึงเป็นไปได้โดยไม่ยากลำบากแต่อย่างใด ดังนั้นภาพของคนจีนในสายกลางจึงเป็นตัวแทนสะท้อนความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์จีนโดยภาพรวมได้ แต่ก็ไม่ได้เป็นภาพทั้งหมดของสังคมจีนในท้องถิ่น และเพื่อให้ข้อมูลภาคสนามมีความรอบด้านและชัดเจนมากขึ้น ผู้ศึกษาได้เก็บข้อมูลบางส่วนและสังเกตการณ์เพิ่มเติมในย่านตลาดรอบๆสายกลางด้วย

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ย่านสายกลาง เป็นย่านธุรกิจการค้าในเทศบาลนครยะลา บริเวณดังกล่าวประกอบไปด้วยบ้านเรือนที่เป็นอาคารพาณิชย์เปิดเป็นร้านขายสินค้าต่างๆ ถนนรถไฟ ถนนยะลา ถนนพิพิธภักดี (ช่วงหน้าสถานีรถไฟยะลา) ถนนปรางค์ และถนนระนอง เช่น ร้านขายเสื้อผ้าสำเร็จรูป เครื่องสำอาง ร้านขายผ้าทั้งผ้าตัดเสื้อ และผ้าพื้นเมืองเช่นผ้าปาเต๊ะ ผ้าโสร่ง ร้านรองเท้า ร้านเครื่องเขียนและหนังสือ ร้านขายทอง ร้านขายเครื่องไฟฟ้า ร้านแว่น ร้านนาฬิกา ร้านขายโทรศัพท์มือถือ ร้านขายของเบ็ดเตล็ด (gift shop) ร้านเครื่องมือก่อสร้าง เครื่องมือเกษตร และร้านถ่ายรูป

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ คือการสร้างและพัฒนาความสัมพันธ์รวมถึงการติดต่อสื่อสารระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆที่อาศัยอยู่ในสังคมเดียวกัน

คนไทย คือ คนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ คนไทยดั้งเดิมในพื้นที่มักตั้งบ้านเรือนห่างออกไปจากเขตเทศบาล บางส่วนอาศัยอยู่ในชนบท ประกอบอาชีพทำสวนยางพาราและสวนผลไม้ อีกส่วนหนึ่งที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเป็นข้าราชการ กลุ่มนี้มีทั้งที่เป็นคนในท้องถิ่นและคนที่มาจากต่างจังหวัด

คนไทยมุสลิม คือ คนไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม โดยมากจะเป็นคนที่มาจากจังหวัดอื่นๆ นอกเหนือจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ เช่นจังหวัดสงขลา นครศรีธรรมราช พัทลุง หรือกรุงเทพฯ จะเรียก ตัวเองว่าคนมุสลิม ส่วนคนมลายูจะเรียกคนเหล่านี้ว่าออสแมอิสแล

คนจีน คือ คนที่มีเชื้อสายจีนทั้งที่อพยพโยกย้ายมาจากเมืองจีน หรือคนจีนที่เกิดในเมืองไทย คนจีนที่อยู่ในยะลาปัจจุบันมีประมาณ 3 รุ่น รุ่นปู่ย่าตายายที่พูดภาษาจีนเป็นส่วนใหญ่มักจะถูกเรียกว่า “คนจีน” ส่วนรุ่นลูกและหลานบางครั้งจะเรียกว่าเป็น”ลูกจีน” การแบ่งว่าใครเป็น”คนจีน” คนในท้องถิ่นมักจะพิจารณาจากรูปร่างหน้าตาและสีผิว คนที่จะถูกเรียกว่าเป็นคนจีนคือคนที่ผิวขาว ตาเล็ก คนจีนเหล่านี้ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และมีพิธีกรรมต่างๆตามแบบความเชื่อเรื่องเทพเจ้าของคนจีน เช่นพิธีกรรมการไหว้เจ้า ไหว้บรรพบุรุษ พิธีกรรมการแห่พระ (การเฉลิมฉลอง

เทพเจ้าต่างๆในยะลาที่จัดขึ้นประจำปี) คนจีนส่วนใหญ่เป็นผู้ประกอบอาชีพค้าขายและกุ่ม
อำนาจทางเศรษฐกิจ

คนมลายูมุสลิม คือ คนที่นับถือศาสนาอิสลาม เชื้อสายมลายูซึ่งเป็นคนท้องถิ่นดั้งเดิม ส่วนใหญ่
ประกอบอาชีพทำการเกษตร คือทำสวนยางพาราและสวนผลไม้ ร้อยละ80ของคนมลายูมุสลิม
อาศัยอยู่ในพื้นที่ชนบท

คนมลายูจีนมุสลิม คือ คนที่สืบเชื้อสายมลายูและจีนโดยการแต่งงานระหว่างสองเชื้อชาติของ
บรรพบุรุษ มีผิวขาวและลักษณะหน้าตาคล้ายกลุ่ม”คนจีน” คนกลุ่มนี้โดยทั่วไปจะรู้จักกันใน
ท้องถิ่นว่าเป็น”คนกรือเซะ” นับถือศาสนาอิสลาม

ขั้นตอนของการศึกษา

1. การรวบรวมและศึกษาข้อมูลจากเอกสาร

- ศึกษาค้นคว้าหนังสือและเอกสารเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของเมือง
ยะลา ความเป็นมาของชาวมลายูมุสลิม และชาวจีนพุทธในท้องถิ่น
- ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมงานวิชาการ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ รวมถึง
บทความที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลาม และมุสลิม ในมิติด้านเศรษฐกิจ
เพื่อศึกษาแนวทางการศึกษาและความสนใจในวงวิชาการว่าเป็นไป
ทิศทางใด และควรที่ศึกษาเพิ่มเติมในแนวทางใด
- ศึกษาค้นคว้าทฤษฎีที่จะนำมาใช้เป็นกรอบและแนวทางในการศึกษา
และการทำงานในภาคสนาม

2. การศึกษาภาคสนามทางมานุษยวิทยา ทางด้านชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography)

เป็นระยะเวลา 1 ปี ศึกษาลักษณะทางกายภาพ ลักษณะของประชากร การนับถือศาสนาตลอดจน
การเปลี่ยนแปลงภายในชุมชน โดยทั่วไป

- สัมภาษณ์ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการกับเจ้าของร้านค้าและ
ลูกค้าทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ โดยสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ 22 คน
- เข้าสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในร้านค้าต่างๆ
- การเขียนถึงข้อมูลบุคคลต่างๆในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นข้อสมมติทั้งหมด

แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

ในพื้นที่อาณาเขตของประเทศไทยปัจจุบันนี้ได้แบ่งออกเป็นชุมชนมากมาย ชุมชน
เหล่านี้เป็นที่อยู่อาศัยของคนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆที่มีการปฏิสัมพันธ์กันในรูปแบบต่างๆกันไป

แนวคิดเรื่องสำนึกทางชาติพันธุ์เป็นกรอบแนวคิดที่ช่วยในการทำความเข้าใจเรื่องการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่างๆในพหุสังคม ซึ่งแนวคิดเรื่องสำนึกทางชาติพันธุ์เป็นประเด็นศึกษาที่นักมานุษยวิทยาต่างให้ความสนใจกันมากในปัจจุบัน แนวคิดนี้จึงมีแนวทางหลากหลายย่อยลงไปหลายแนวทาง และยังคงเป็นข้อถกเถียงทางวิชาการในปัจจุบัน สรุปโดยสังเขปได้ดังต่อไปนี้

แนวคิดเรื่องสำนึกทางชาติพันธุ์ (ethnicity)

นักมานุษยวิทยาและนักสังคมวิทยาศึกษาเรื่องการสำนึกทางชาติพันธุ์ (ethnicity) ด้วยเรื่องนี้มีความสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับการทำความเข้าใจความหลากหลายของประชากรมนุษย์ การศึกษาเรื่องสำนึกทางชาติพันธุ์ยังคงเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง ในชีวิตประจำวันผู้คนจะต้องดำเนินชีวิตท่ามกลางผู้คนที่มีความแตกต่างหลากหลาย ซึ่งเป็นเรื่องปกติของการเป็นหนึ่งในเผ่าพันธุ์มนุษย์และเราต่างรับรู้ในความต่างนี้

การให้ความหมายหรือคำนิยามถึงสำนึกทางชาติพันธุ์นั้นยังเป็นหัวข้อที่ถกเถียงในวงวิชาการและมีผู้ให้คำนิยามที่แตกต่างกัน เช่น

Charles F. Keyes (1981: 5-7) ให้ความเห็นว่าจากงานวิจัยหลายชิ้นที่เกี่ยวกับชาติพันธุ์พิสูจน์ให้เห็นว่าสำนึกทางชาติพันธุ์คือปัจจัยของความสัมพันธ์ทางสังคม (social relations) สำนึกทางชาติพันธุ์จึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องของการสืบสายเลือดจากบรรพบุรุษ การมีส่วนร่วมในระบบเครือญาติ การรับเอาและร่วมกันรักษามรดกทางวัฒนธรรม เช่น ภาษาและศาสนา สำนึกทางชาติพันธุ์เป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดองค์กรทางสังคม

Fredrik Barth และกลุ่มนักวิชาการจากแสแกนดิเนเวีย (Scandinavian colleagues) มองว่าสำนึกทางชาติพันธุ์ไม่ควรถูกมองเป็นเพียงสมบัติของกลุ่ม (property of a group) แต่น่าจะเป็นลักษณะของความสัมพันธ์และกระบวนการทางสังคมด้วย (Eriksen 1992:3)

ส่วน Thomas Hylland Eriksen (1992:3) เขียนถึงเรื่องสำนึกทางชาติพันธุ์ในหนังสือชื่อ *Us and Them in Modern Societies* เอาไว้ว่า สำนึกทางชาติพันธุ์เป็นวิธีการหนึ่งในการสร้างระบบและความเข้มแข็งในการจัดแบ่งคนกลุ่มต่างๆในสังคม ซึ่งบุคคลเหล่านี้มีความสำนึกในความแตกต่างทางวัฒนธรรมของกลุ่มตนเองและกลุ่มอื่น

ศรีศักร วัลลิโภดม (2542: 12) ได้ให้ความเห็นว่าสำนึกทางชาติพันธุ์ คือการเกิดและการดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยอาศัยความสัมพันธ์ที่เคยมีมาแต่เดิมเป็นเครื่องปลูกฝังความเป็นตัวตนในกลุ่มเดียวกัน เช่น ภาษา ศาสนา การแต่งกาย วิธีการทำมาหากิน และความเป็นมาร่วมกันทางประวัติศาสตร์

สรุปแนวคิดที่เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์และสำนักทางชาติพันธุ์ นักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์และสำนักทางชาติพันธุ์นิยามหรืออธิบายความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หรือสำนักทางชาติพันธุ์เพื่อใช้ในการกำหนดกรอบในการศึกษาเรื่องดังกล่าว สามารถแบ่งนักวิชาการตามแนวความคิดเหล่านี้ได้เป็น 2 กลุ่มด้วยกันคือ

1. กลุ่ม Primordialist กลุ่มนี้มองว่าแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์สร้างความเหมือนความต่าง และความรู้สึกร่วมกันจากการมีต้นกำเนิดหรือบรรพบุรุษเดียวกัน มีลักษณะทางกายภาพร่วมกัน เช่น สีผิว สีตา สีผม เป็นกลุ่มเครือญาติกัน มีเรื่องเล่า ตำนานและประวัติศาสตร์ที่บอกถึงความเป็นมา และบรรพบุรุษของกลุ่ม ต่อมา มีการเพิ่มเติมว่าควรที่จะเกี่ยวกับการมีภาษาและศาสนาเดียวกันด้วย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเป็นที่มาของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

ในส่วนการใช้ภาษาและศาสนาเป็นสัญลักษณ์ในการจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ Charles Keyes ได้แย้งว่าไม่ควรจะนำมารวมในกลุ่มนี้ เนื่องจากภาษาและศาสนานั้นไม่ได้สืบทอดความหมายผ่านทางสายเลือด และบรรพบุรุษ ในขณะที่ Judith Nagata (1981:92-93) เห็นว่า ภาษาและศาสนาน่าจะเป็นส่วนหนึ่งของ Primordial ศาสนานับเป็นองค์ประกอบสำคัญของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และบอกถึงการเป็นสมาชิกของกลุ่มใดหนึ่ง จากความคิดของคนในท้องถิ่นเอง มักจะมองว่าความเชื่อในศาสนาสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เช่นผู้ที่นับถือยูดาห์มักจะใช้ศาสนาเป็นตัวชี้วัดถึงอัตลักษณ์ของชาวยิว หรือในกรณีของจีนมุสลิมในไต้หวัน (Hui) มักจะพูดว่า อิสลามส่งผ่านทางสายเลือดและเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ของชาวยุย ภาษาที่เช่นเดียวกันกับศาสนาเป็นส่วนหนึ่งที่แทรกซึมเข้าสู่คนด้วยผ่านสถาบันครอบครัวและการสืบเชื้อสายของกลุ่ม อย่างไรก็ตาม Judith Nagata เสนอว่าทั้งภาษาและศาสนาบางครั้งสามารถจัดอยู่ในPrimordialได้ในกรณีที่ใช้เป็นส่วนหนึ่งของการแสดงออกของชาติพันธุ์ แต่บางกรณีอาจยังเป็นคำถามว่าจะใช้ Primordialหรือไม่ เช่น การเปลี่ยนศาสนาหรือการเข้ารับศาสนาเนื่องด้วยการแต่งงาน

อย่างไรก็ตามเมื่อมีการศึกษาเรื่องสำนักชาติพันธุ์กันกว้างขวางมากขึ้น เห็นได้ว่าการจัดจำแนกและจัดกลุ่มชาติพันธุ์เช่นนี้ก่อให้เกิดคำถามว่าควรจะต้องจัดคนที่มีพ่อเป็นคนจีน แม่เป็นคนไทยอยู่ในประเทศมาเลเซีย นับถือศาสนาคริสต์และพูดภาษาอังกฤษได้เพียงภาษาเดียว หรือคนกระเหรี่ยงที่นับถือศาสนาคริสต์พูดภาษาคำเมืองให้เป็นสมาชิกของกลุ่มใด เมื่อPrimordialไม่อาจตอบคำถามข้างต้นได้ จึงเกิดแนวความคิดกลุ่ม Circumstantialists ที่จะใช้ในการอธิบายของโต้แย้งนี้ขึ้นมา

2. กลุ่ม Circumstantialists มองว่าปรากฏการณ์ทางชาติพันธุ์เป็นปฏิกิริยา (Reactive) ที่เลื่อนไหลและเปลี่ยนแปลงได้จากการสร้างและควบคุมโดยสถานการณ์ภายนอก รวมถึงเงื่อนไขต่างๆ ในสภาวะแวดล้อม สำนึกทางชาติพันธุ์ (ethnicity) ขึ้นอยู่กับระบบนิเวศน์ เศรษฐกิจ การเมือง และการแบ่งชนชั้น อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่เลื่อนไหลนั้นมีความสัมพันธ์และเปลี่ยนแปลงได้ตามสภาวะการณ์จากภายนอก (Nagata 1981: 89-90) นักวิชาการคนหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อในแนวความคิดของกลุ่มนี้คือ Fredrik Barth ผู้ที่มุ่งประเด็นการศึกษาไปในเรื่องความสัมพันธ์ของกลุ่มต่างๆ ในเอเชีย ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับสำนึกทางชาติพันธุ์ และการต่อรองพรมแดนทางชาติพันธุ์

ถ้าหากอธิบายสำนึกทางชาติพันธุ์ด้วยแนวความคิดของกลุ่ม Primordialist จะเห็นว่าสำนึกทางชาติพันธุ์เกิดจากกระบวนการสร้างภายในกลุ่มชาติพันธุ์ ที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาของกลุ่มและเน้นในเรื่องของการมีสายเลือดเดียวกัน ซึ่งทำให้เห็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และการแบ่งเขตพรมแดนทางชาติพันธุ์ได้ชัดเจน แนวคิดสำนึกทางชาติพันธุ์ของ Primordialist จึงเป็นเรื่องที่ค่อนข้างคงที่แน่นอนตายตัว ซึ่งจะมีประโยชน์ในการศึกษาเรื่องสำนึกทางชาติพันธุ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในอดีต แต่ในการศึกษาสำนึกทางชาติพันธุ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในสังคมปัจจุบันที่เป็นพลวัต กลุ่มแนวคิด Circumstantialist ทำให้เราสามารถเห็นภาพสำนึกทางชาติพันธุ์ที่เคลื่อนไหว เลื่อนไหล และเปลี่ยนแปลงได้ จากการปฏิสัมพันธ์ที่เป็นตัวกำหนดพรมแดนทางชาติพันธุ์และพรมแดนทางชาติพันธุ์นี้เองที่มีส่วนในการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรม และสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

Judith Nagata อธิบายว่า ตามแนวคิดของกลุ่ม Circumstantialist มองว่าสำนึกทางชาติพันธุ์แปรผันตามการสร้างและควบคุมโดยแนวทางและผลประโยชน์จากภายนอก เช่นการเข้ามาของเจ้าอาณานิคมชาวยุโรป และการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นพร้อมกับยุคสมัยใหม่ ซึ่งมุมมองเช่นนี้จะทำให้เห็นการเคลื่อนไหวของสำนึกทางชาติพันธุ์ ในขณะที่ Primordialist อยู่ในตำแหน่งตรงข้ามกับกับแนวคิดนี้ Primordialist มองว่าสำนึกทางชาติพันธุ์เป็นพื้นฐานและองค์ประกอบที่เกิดขึ้นโดยพลังและการกำหนดภายในตัวเอง

ในที่นี้ผู้ศึกษาจึงขอนำแนวคิดสำนึกทางชาติพันธุ์ทั้งสองแนวมาผสมผสานกันและนิยามกลุ่มชาติพันธุ์ว่าเป็นสิ่งที่กลุ่มแสดงออกมาผ่านวิถีชีวิต การแต่งกาย ภาษา ศาสนา ประเพณี และพิธีกรรม ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจผันแปรเปลี่ยนไปมาได้ตามความสัมพันธ์ของปัจเจกชนจากชาติพันธุ์หนึ่งกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น หรือระหว่างกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งในชาติพันธุ์หนึ่งกับกลุ่มคนอีกชาติพันธุ์หนึ่ง

แนวทางการศึกษาชาติพันธุ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

Lian Kwen Fee และ Ananda Rajah (1993:237-241) ได้เสนอแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไว้ว่า เดิมทีนักวิชาการได้อธิบายความแตกต่างหลากหลายในภูมิภาคเอเชียว่า เป็นเหมือนคลื่นแห่งการอพยพเคลื่อนย้าย (a model of waves of migration) กล่าวคือผู้คนในท้องถิ่นเดิมถูกเบียดขับให้โยกย้ายไปอยู่ในดินแดนที่ห่างไกลออกไปที่ซึ่งพวกเขาจะสามารถรักษาวัฒนธรรมชนเผ่าไว้ได้ คนที่มีความก้าวหน้าทางวัฒนธรรมมากกว่าจะเข้ามาแทนที่ ยกตัวอย่างความแตกต่างหลากหลายในแหลมมาเลเซียในงานการศึกษาของ Cole ในกรณีของชาวเซมัง (Semang or Nigritos) ซึ่งเป็นชนเผ่าที่มีความเป็นอยู่แบบดั้งเดิมถูกแทนที่ด้วยชาว senoi และต่อมาชาวมาเลย์ได้เข้ามาแทนที่ชาว senoi ในกรณีศึกษาแนวนี้ Rambo, Hutterer และ Gillogly ชี้ว่าเป็นการศึกษาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแนวคิดทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรม แนวคิดนี้คิดขึ้นโดยนักวิชาการเยอรมันที่กล่าวถึงเรื่องวัฏจักรของวัฒนธรรมซึ่งเป็นแนวทางที่สัมพันธ์กับการแนวคิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม นักวิชาการรุ่นต่อมาได้พยายามทำความเข้าใจชาติพันธุ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยการอธิบายว่าเป็น ความซับซ้อนทางวัฒนธรรม (cultural complexes) ความคล้ายคลึงกันทางวัฒนธรรมที่ซับซ้อนของกลุ่มต่างๆ มีสาเหตุจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมที่เข้ามาพร้อมกับการอพยพ และอิทธิพลของความแตกต่างและหลากหลาย

อย่างไรก็ตามแนวคิดนี้ได้ถูกตั้งคำถามโดยนักวิชาการรุ่นต่อมา ในแนวทางแรกเรื่อง การเข้าแทนที่ของผู้คนที่มีความวัฒนธรรมที่ก้าวหน้ากว่า ว่ากลุ่มคนที่อยู่ในหุบเขานั้นแท้จริงไม่ได้มีวัฒนธรรมแบบชนเผ่าแต่พวกเขามีวัฒนธรรมที่ซับซ้อนเช่นเดียวกับวัฒนธรรมของกลุ่มอื่นที่อยู่ใกล้เคียงกัน ส่วนสมมติฐานเรื่องคลื่นแห่งการอพยพเคลื่อนย้าย มีการตั้งคำถามกันว่าผู้คนที่อพยพเข้ามานั้น มาจากที่ไหน ต้นกำเนิดของพวกเขาเป็นอย่างไร และทำไมจึงมีความแตกต่าง

จากข้อโต้แย้งข้างต้นประกอบกับหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบเพิ่มเติมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงปลายทศวรรษ 1960 ถึงต้นทศวรรษที่ 1970 ช่วยพัฒนากรอบความคิดในการทำความเข้าใจความหลากหลายของประชากรในท้องถิ่นนี้ กรอบความคิดใหม่นี้เรียกว่า วิวัฒนาการการปรับตัว (Model of evolutionary adaptation) จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบแสดงให้เห็นว่าประชากรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้กำเนิดและมีวิวัฒนาการภายในพื้นที่แห่งนี้ ไม่ได้อพยพเคลื่อนย้ายมาจากที่อื่น

แนวความคิดในเรื่องวิวัฒนาการการปรับตัวนี้สามารถอธิบายความแตกต่างหลากหลายที่เกิดขึ้นว่าเป็นการปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อม การปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อมหมายถึงการปรับตัวต่อธรรมชาติและกลุ่มทางสังคมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของนิเวศวิทยาทางสังคมและวัฒนธรรม

แนวคิดที่สามเรียกกันว่า การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม (Model of Intergroup Interactions) นักวิชาการกลุ่มนี้เช่น Everett Hughes เสนอว่า ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นการจัดแบ่งสร้างความเป็นกลุ่ม กลุ่มชาติพันธุ์มีนัยยะถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มที่มากกว่าสองกลุ่ม เพราะฉะนั้นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์จึงเกี่ยวข้องทั้งปัจจัยภายในกลุ่มและปัจจัยภายนอก Edmund Leach ที่ศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ที่ยืดหยุ่นของชาวคินีในพม่า งานของ Moerman ในปี 1965 ที่ศึกษาในเรื่องความหลากหลายของสำนึกทางชาติพันธุ์ในประเทศไทย (Jenkins 1997:13) ซึ่งงานเหล่านี้เป็นงานที่ศึกษามาก่อนงานของ Barth ที่เสนอว่า โดยทั่วไปในการศึกษาทางมานุษยวิทยาให้ความหมายกลุ่มชาติพันธุ์คือ กลุ่มคนที่มีลักษณะทางกายภาพที่แสดงถึงความเป็นกลุ่มเดียวกัน มีคุณค่าวัฒนธรรมพื้นฐานร่วมกัน ตระหนักในรูปแบบวัฒนธรรมที่เป็นหนึ่งเดียวกัน มีพื้นที่ในการติดต่อสื่อสารและปฏิสัมพันธ์กัน จัดตัวเองและจำแนกคนอื่นว่าเป็นสมาชิกของกลุ่มนั้น ซึ่ง Barth มองว่าการนิยามเช่นนี้ไม่ได้เปลี่ยนแปลงจากแนวทางดั้งเดิมที่ให้ความหมายว่า เชื้อชาติเท่ากับวัฒนธรรม วัฒนธรรมเท่ากับภาษา และทั้งหมดนี้รวมเป็นสังคมซึ่งเท่ากับหน่วยหนึ่งที่ไม่ยอมรับและแบ่งแยกกลุ่มอื่น

Barth มองว่าการกำหนดรูปแบบของกลุ่มชาติพันธุ์เช่นนี้จะทำให้เรามองไม่เห็นปรากฏการณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ พื้นที่กลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ เพราะการนิยามเช่นนี้จะเลยต่อปัจจัยในการก่อให้เกิดกลุ่ม รวมถึงโครงสร้างและหน้าที่ของกลุ่ม การศึกษา กลุ่มชาติพันธุ์ควรจะเป็นการค้นหาหน่วยทางวัฒนธรรม หรือความสัมพันธ์ของหน่วยต่างๆทางวัฒนธรรม และประเด็นที่ Barth วิพากษ์วิจารณ์มากที่สุดคือการนิยามข้างต้นทำให้เข้าใจว่าพรมแดนทางชาติพันธุ์ไม่ใช่ประเด็นปัญหาที่ต้องศึกษา ซึ่งเป็นผลมาจากการแบ่งแยกลักษณะต่างๆออกจากกัน คือ ความแตกต่างทางเชื้อชาติ ความแตกต่างทางวัฒนธรรม การแบ่งแยกทางสังคมและอุปสรรคทางภาษา ความรู้สึกเกลียดชังไม่เป็นมิตร การแยกลักษณะต่างๆออกเช่นนี้เป็นการจำกัดปัจจัยที่จะใช้ในการอธิบายความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม รวมถึงชี้ให้เห็นว่ากลุ่มแต่ละกลุ่มพัฒนาวัฒนธรรมและรูปแบบทางสังคมด้วยการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น

Barth เสนอว่าลักษณะของชาติพันธุ์ควรจะต้องมีลักษณะดังนี้คือ สมาชิกของกลุ่มต้องสำนึกตนเองว่าเป็นสมาชิกของกลุ่มนั้นๆ มีความรู้สึกถึงความเป็นพวกเดียวกัน ขณะเดียวกันสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มอื่นต่างยอมรับความเป็นสมาชิกภาพของกลุ่มนั้นๆด้วยเช่นกัน ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการที่สัมพันธ์กันสองด้านคือ ปัจเจกบุคคลจะต้องมีสำนึกและรู้สึกร่วมต่อกลุ่ม ตระหนักอยู่เสมอว่าตนเองเป็นสมาชิกของกลุ่มนั้นๆ ในขณะที่เดียวกันกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆต่างยอมรับว่าคนๆนั้นมีคุณสมบัติและลักษณะที่รวมเข้ากับกลุ่มนั้นๆได้

กลุ่มชาติพันธุ์เกิดขึ้นเพื่อยืนยันให้เห็นความแตกต่างทางวัฒนธรรม การยืนยันถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไม่ได้มีนัยยะแสดงให้เห็นเพียงการนิยามตัวตนของกลุ่ม แต่ยังแสดงถึงการจัดระเบียบโครงสร้างทางการปฏิสัมพันธ์ที่ยังคงรักษาความแตกต่างทางวัฒนธรรม การจัดระเบียบดังกล่าวเป็นตัวควบคุมการเผชิญหน้ากันทางสังคม การปะทะสังสรรค์ในสถานการณ์ทางสังคมที่พิเศษจะถูกกำหนดการกระทำไว้แล้ว กฎเกณฑ์ที่ถูกกำหนดขึ้นมีทั้งสิ่งที่ให้กระทำในบางสถานการณ์ และสิ่งที่ไม่ให้กระทำในบางสถานการณ์เพื่อป้องกันการปะทะสังสรรค์ ซึ่งกฎเกณฑ์เหล่านี้ช่วยหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้ากันและการเปลี่ยนแปลงเพื่อลดความรุนแรง

ในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ การพึ่งพิงอิงอาศัยกันระหว่างชาติพันธุ์นับเป็นส่วนหนึ่งของนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรม(cultural ecology) ในการปะทะสังสรรค์ระหว่างชาติพันธุ์ และการปรับตัวระหว่างกลุ่มต่าง ๆ นำมาซึ่งรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ ดังนี้ (Barth 1969:19-20)

1. ในกรณีที่กลุ่มต่างๆ อยู่ในตำแหน่งหรืออาชีพ(niche)ที่แตกต่างกัน การแก่งแย่งทรัพยากรจึงมีโอกาสเกิดขึ้นน้อยมาก เมื่อเป็นเช่นนี้การพึ่งพิงอิงอาศัยของระหว่างกลุ่มมีจำกัด แม้ว่ากลุ่มเหล่านี้จะอาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกัน ช่องทางการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มอยู่ที่การทำการค้าหรืออาจจะในการจัดงานประเพณีพิธีกรรม

2. ในกรณีที่กลุ่มต่างๆ ปกครองหรือผูกขาดอยู่ในอาณาบริเวณที่แยกขาดจากกันอาจเกิดการแข่งขันกันในเรื่องทรัพยากร และการปฏิสัมพันธ์อาจเกี่ยวกับเรื่องการเมืองตามแนวชายแดนและส่วนอื่นๆ

3. กลุ่มต่างๆ อาจจัดบริการและสินค้าที่สำคัญให้แก่กัน ในกรณีนี้การอยู่ในตำแหน่งและการประกอบอาชีพแตกต่างกันแต่มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกัน ถ้ากลุ่มต่างๆ ไม่มีความสัมพันธ์ทางการเมืองจะนำไปสู่การช่วยเหลือกันและกันระหว่างกลุ่ม ถ้ากลุ่มแข่งขันและอยู่ร่วมกันท่ามกลางการผูกขาดวิธีการผลิตที่แตกต่างกันจะนำมาซึ่งปฏิสัมพันธ์แนบแน่นทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ รวมทั้งการพึ่งพิงอิงอาศัยกันในรูปแบบอื่นอีกด้วย

4. รูปแบบการปฏิสัมพันธ์ 3 รูปแบบข้างต้นจะเกิดในสถานการณ์ที่มีความสม่าเสมอ แต่โดยทั่วไปแล้วจะพบรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ในแบบที่ 4 เป็นกรณีที่กลุ่มต่างๆ แข่งขันกันในด้านตำแหน่งหรืออาชีพอย่างเดียวกัน เมื่อเวลาผ่านไปกลุ่มหนึ่งอาจเข้ามาแทนที่กลุ่มหนึ่ง หรือสองกลุ่มอาจช่วยเหลือกันมากขึ้นและพัฒนาการพึ่งพิงอิงอาศัยกันมากขึ้น

ความคิดเรื่องอัตลักษณ์และการเป็นสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ขึ้นอยู่กับธรรมชาติของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม ความสำนึกทางชาติพันธุ์เป็นหลักสำคัญขององค์การทางสังคมและพรมแดนของกลุ่มซึ่งไม่จำเป็นที่จะต้องมีขอบเขตที่แน่นอนตายตัว และสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ยิ่งไปกว่านั้น

Barth เสนอว่าพรมแดนทางชาติพันธุ์นี้เองที่เป็นตัวอธิบายความเป็นกลุ่ม ไม่ใช่วัตถุทาง วัฒนธรรม (Barth 1969:15) นักมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาส่วนหนึ่งเห็นด้วยกับแนวคิดของบาร์ธที่ว่าอัตลักษณ์ของกลุ่มเกิดจากการรักษาพรมแดนทางชาติพันธุ์และการข้ามไปมาระหว่างพรมแดนเกิดขึ้นได้ ภายใต้เงื่อนไขของการใช้ทรัพยากรที่จำกัดร่วมกันระหว่างกลุ่มต่างๆที่อยู่ใกล้เคียงกัน

พรมแดนทางชาติพันธุ์ที่Barthกล่าวถึงนี้คือพรมแดนทางสังคม ไม่ใช่พรมแดนหรือเส้นแบ่งอาณาบริเวณหรือพื้นที่ กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆจะรักษาอัตลักษณ์ของกลุ่มเมื่อสมาชิกของกลุ่มมี ปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ การปฏิสัมพันธ์นี้นำมาซึ่งแนวทางในการกำหนดขอบเขตของความเป็นสมาชิกและวิถีทางในการแสดงออกซึ่งสัญลักษณ์ของกลุ่ม รวมทั้งเป็นเส้นแบ่งคนที่ไม่ใช่คนกลุ่มเดียวกันออกไป การแบ่งแยกว่าใครเป็นคนของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นมีนัยยะในการตระหนักถึงความแตกต่างในเรื่องของค่านิยมและการแสดงออกในสังคม นำไปสู่การจำกัดขอบเขตของการปฏิสัมพันธ์

การรักษาพรมแดนทางชาติพันธุ์เป็นสถานการณ์หนึ่งของการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกัน แต่ในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์นี้ บางครั้งกลุ่มชาติพันธุ์ต้องลดการรักษาพรมแดนลง และอาจเกิดการข้ามพรมแดนทางชาติพันธุ์ขึ้นได้ การเคลื่อนไหวของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เป็นมุมมองอีกอย่างในการใช้วิเคราะห์เรื่องของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ งานของ Edmund Leach เป็นงานทางมานุษยวิทยาที่สำคัญในการศึกษาการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศพม่า ที่กล่าวถึงเรื่องการเคลื่อนไหวของอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ Leach ได้ศึกษากลุ่มคฉิ่น ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ทางตอนเหนือสุดของพม่า คฉิ่นประกอบอาชีพทำไร่เลื่อนลอย ปลูกข้าวไร่และเลี้ยงสัตว์ควบคู่กันไป คฉิ่นจะทำการค้ากับกลุ่มชนต่างๆ เช่นซื้อเกลือกับพม่า ซื้อเครื่องใช้จากจีน และซื้อผ้าจากไทใหญ่ Leachเสนอว่าคฉิ่นมีโครงสร้างทางสังคมและระบบการปกครองที่เคลื่อนไหวไปมาระหว่างกุ่มลาว ซึ่งเป็นลักษณะการปกครองที่ค่อนข้างเสมอภาค กับกุ่มสาซึ่งเป็นรูปแบบการปกครองโดยการกุมอำนาจของคนๆเดียว การปกครองแบบกุ่มสานี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับการแบ่งชนชั้นของไทใหญ่ในรัฐฉาน เนื่องจากคฉิ่นได้รับอิทธิพลจากไทใหญ่จึงพยายามที่จะเลียนแบบไทใหญ่ คฉิ่นจะอธิบายความมั่งคั่งของของตนเองด้วยพิธีกรรมและสัญลักษณ์ต่างๆซึ่งมีตัวแบบมาจากไทใหญ่ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีระบบการเมืองที่ซับซ้อนกว่า กรณีที่คฉิ่นเลียนแบบไทใหญ่คฉิ่นจะอธิบายตัวเองว่าเป็นไทใหญ่ เป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ F.K.Lehman ศึกษาเรื่องชิน (Chin) ในพม่าเสนอกรณีที่คล้ายคลึงกันว่าชินไม่ได้ปรับตัวเข้ากับสภาวะแวดล้อมทาง

ธรรมชาติและกลุ่มเพื่อนบ้าน แต่ปรับตัวเข้ากับอารยธรรมชาวพม่าพื้นราบและรัฐ (Lian Kwen Fee and Rajah 1993:240-241, อมรา พงศาพิชญ์ 2541:138-139)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นผู้ศึกษาจะเลือกแนวคิดเรื่องสำนึกทางชาติพันธุ์บางแนวคิดที่สามารถนำมาใช้เป็นกรอบพิจารณาในเรื่องของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์มาผสมผสานกันเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดขอบเขตการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจในการปฏิสัมพันธ์ของคนทั้งสองชาติพันธุ์ได้ลึกยิ่งขึ้น กล่าวคือในส่วนของกรณียามกลุ่มชาติพันธุ์จะเป็นการผสมผสานแนวคิด Primordialist กับ Circumstantialist เข้าด้วยกัน แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์และพรมแดนทางชาติพันธุ์ของ Fredrik Barth และแนวคิดเรื่องการเลือนไหลของอัตลักษณ์ของ Edmund Leach เป็นแนวทางในการทำความเข้าใจการปรับตัวลักษณะของกลุ่มชาติพันธุ์มลายูมุสลิมที่เกิดขึ้นในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนสองชาติพันธุ์ในย่านสายกลางได้อย่างมีพลวัต

บททวนวรรณกรรม

งานวิจัยเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้และมุสลิมที่ผ่านมาบางส่วนให้ความสำคัญกับศาสนาอิสลามว่าเป็นปัจจัยหลักที่สร้างความแตกต่างทางวัฒนธรรม ซึ่งนำไปสู่ปัญหาทางการเมืองการปกครอง รวมไปถึงปัญหาในสังคม จึงได้นำศาสนามาเป็นประเด็นในการศึกษา แต่งานเหล่านี้ได้พิจารณาศาสนาอิสลามตามที่บัญญัติในคัมภีร์อัลกุรอานหรือฮะดีษ ซึ่งนำไปสู่ข้อถกเถียงหรือปัญหาในการทำความเข้าใจสังคมมุสลิมและตัวงานวิจัยนั่นเอง ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ จึงอธิบายถึงความแตกต่างระหว่างอิสลามศึกษา และมุสลิมศึกษา ในงานเรื่องมุสลิมศึกษา: สังคมศาสตร์ทวนกระแสและ“ความเป็นอื่น” ไว้ว่า

“อิสลามศึกษา” เป็นการศึกษาอิสลามโดยให้ความสำคัญกับสถานะศักดิ์สิทธิ์และศรัทธาของชาวมุสลิม “มุสลิมศึกษา” มุ่งศึกษาชาวมุสลิมในบริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และประวัติศาสตร์ การให้ความสนใจกับ “มุสลิมศึกษา” หมายถึงการให้พื้นที่ทางวิชาการที่สามารถใช้แนวคิดทฤษฎีหรือลู่ทางการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ได้เต็มที่ (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ 2541:1)

ระยะเวลา 4 ทศวรรษที่ผ่านมา (ประมาณปี 2510 เป็นต้นมา)นักวิชาการสาขาต่างๆ ทางสังคมศาสตร์ได้พยายามศึกษาและทำความเข้าใจมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งที่เป็นรูปแบบงานวิจัยทางวิชาการและวิทยานิพนธ์ซึ่งจากการสำรวจวิทยานิพนธ์ของมหาวิทยาลัยต่างๆ พบว่ามีงานที่เกี่ยวกับมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้มากกว่า 30 ฉบับ ส่วนมากอยู่ในสาขาวิชารัฐศาสตร์ของนักศึกษาและนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยของรัฐ และส่วนหนึ่งเป็นงานสารนิพนธ์จากวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร งานวิจัย

เหล่านี้ศึกษาเรื่องราวการเมืองการปกครองของรัฐต่อคนในท้องถิ่นเพียงกลุ่มเดียวคือชาวมลายูมุสลิม และเป็นการศึกษาในลักษณะของภาพรวมของสังคมมลายูในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตัวอย่างเช่น

วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยปี 2518 ของสงคราม ชื่นภิบาล ชื่อว่าการผสมกลมกลืนชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่ศึกษาวิเคราะห์ลักษณะกระบวนการ และอุปสรรคในการดำเนินงานการผสมกลมกลืนชาวมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐ

วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปี 2519 ของ เกษม รังสิโยกฤษฎ์ เรื่องอิทธิพลของศาสนาอิสลามต่อการจัดการปกครองจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีเนื้อหาเกี่ยวกับอิทธิพลของศาสนาอิสลามที่ส่งผลต่อการวางนโยบายการปกครองของรัฐหลายด้านเช่นด้านกฎหมาย และการศาล ด้านการศึกษา และต่อข้าราชการในพื้นที่

งานวิจัยของสุรินทร์ พิศสุวรรณ เรื่อง นโยบายประสมประสานชาวมลายูมุสลิมในประเทศไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ปี 2525 ของสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่มุ่งเสนอวิธีการและขั้นตอนของรัฐบาลไทยในการประสมประสาน (integrate) ชาวมลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่ไม่ประสบผลสำเร็จเป็นอันดี อันเนื่องมาจากความไม่เข้าใจปัญหาและพื้นภูมิหลังของชาวมลายูมุสลิมที่มีความยึดมั่นในประเพณี ภาษา วัฒนธรรมและศาสนาของตนอย่างมาก

บทความเรื่องบูรณาการทางสังคมกับปัญหาความมั่นคงของรัฐ: ข้อสังเกตว่าด้วยกรณีจังหวัดชายแดนภาคใต้ ของ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ใน รอยร้าวในสังคมไทย บูรณาการกับปัญหาความมั่นคงของชาติ เอกสารวิชาการหมายเลข 6 สถาบันศึกษาความมั่นคงและนานาชาติ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี 2531 กล่าวถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและผลที่ตามมาจากการดำเนินการบูรณาการ (integration) ของรัฐบาลที่มีต่อชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่นำไปสู่ปัญหาความมั่นคงของรัฐ

งานวิจัยทางวิชาการเรื่อง นโยบายการปกครองของรัฐบาลไทยต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. 2475 – 2516) ของ ปิยนาด (นิโคธา) บุณนาค พ.ศ. 2534 งานวิจัยชิ้นนี้ได้เสนอภาพของชนกลุ่มน้อยใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือสงขลา ยะลา ปัตตานี นราธิวาส และสตูล ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม มีขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมแตกต่างจากชนกลุ่มอื่นของประเทศ ปัญหาการดำเนินนโยบายของ

รัฐบาลอยู่ที่ข้าราชการที่นำไปปฏิบัติไม่ใช่นโยบาย ผลสรุปของงานวิจัยเห็นว่ารัฐบาลควรที่จะยังคงดำเนินนโยบายผสมกลมกลืนและนโยบายบูรณาการ แต่ควรให้เหมาะสมกับเวลาและสถานที่

งานเหล่านี้เป็นเพียงตัวอย่างของงานวิชาการที่ให้ภาพของสังคมมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และความสับสนเนื่องจากการศึกษาเรื่องราวปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างชาวมุสลิม และผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม รวมถึงชี้แนะแนวทางการวางนโยบายและการดำเนินการแก่รัฐบาล งานทางด้านรัฐศาสตร์ที่ผ่านมาล้วนมุ่งประเด็นการศึกษาไปที่การศึกษาหาแนวนโยบายการปกครองของรัฐบาล สาเหตุของปัญหาทางการเมือง และการหาแนวทางในการแก้ไข ซึ่งงานวิจัยส่วนใหญ่ได้ข้อสรุปว่าสาเหตุของปัญหา คือ ความแตกต่างทางด้านศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม ข้าราชการไม่มีความจริงใจ และไม่พยายามทำความเข้าใจวิถีทางของศาสนา อิสลาม และมุสลิมที่บางครั้งอาจขัดแย้งกับรูปแบบการปกครองของรัฐ งานบางชิ้นจะให้ภาพที่ต่างไปโดยกล่าวถึงเรื่องความต้องการรักษาอำนาจของผู้นำท้องถิ่น ปัญหาความไม่เข้าใจกันนี้เกิดขึ้นมาในสมัยที่ผู้ปกครองมีนโยบายรวมศูนย์อำนาจและสร้างรัฐชาติให้เป็นหนึ่งเดียว โดยละเลยความแตกต่างและความหลากหลายของวัฒนธรรมของกลุ่มชนต่างๆ ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

นอกจากงานวิจัยที่ได้ยกตัวอย่างมาแล้วข้างต้น งานวิจัยประมาณ 30 ฉบับที่เหลือ ถ้าหากเป็นงานที่ต้องการนำเสนอในเรื่องราวเกี่ยวกับคนในท้องถิ่น เรื่องของทัศนคติ มุมมอง ความคิดเห็นของคนในท้องถิ่นต่อนโยบายของรัฐ หรือต่อรัฐ จะใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งวิธีวิจัยเช่นนี้จะไม่สามารถสร้างความเข้าใจในวัฒนธรรม และสังคมของจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้เท่ากับงานวิจัยเชิงคุณภาพ

ส่วนงานวิชาการทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาที่เกี่ยวกับมุสลิม และมลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มักจะมุ่งให้ความสำคัญกับหลักศาสนาอิสลามเพื่ออธิบายให้ผู้ที่นับถือศาสนาอื่นมีความเข้าใจมุสลิม สังคมมุสลิม และวิถีของชาวมุสลิม โดยเฉพาะมุสลิมที่มีเชื้อสายมลายูดีขึ้น โดยให้ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ประเพณี และพิธีกรรม ของชาวมุสลิม ที่เป็นภาพรวม กล่าวคือพิจารณาหลักศาสนาจากในคัมภีร์อัลกุรอานเป็นสำคัญ ว่ามีส่วนในการกำหนดวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชาวมุสลิม รวมถึงประเพณีพิธีกรรมดั้งเดิมของท้องถิ่น

งานวิชาการที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้เป็นงานทางด้านมุสลิมศึกษา โดยอาจแบ่งลักษณะของงานออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่คือกลุ่มแรก งานเกี่ยวกับความสัมพันธ์หรือปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงงานวิจัย 4 เรื่อง คือเรื่องประเพณีที่ช่วยส่งเสริมการผสมผสานทางสังคมระหว่างชาวไทยพุทธกับไทยมุสลิม(2525) เรื่องกรือเซะ:ความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ปรัมปรานิยายและพิธีกรรม(2537) เรื่องWhose Place is This? Malay Rubber Producers and Thai Government Officials in Yala (2540) และเรื่องการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกที่ปรากฏใน

จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส(2544) งานในกลุ่มนี้จะมุ่งประเด็นศึกษาไปที่ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม รวมถึงปรัมปรานิยาย ที่เป็นปัจจัยต่อการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนสองชาติพันธุ์ ในสังคม

กลุ่มที่สองคืองานวิจัยที่เกี่ยวกับสำนักทางชาติพันธุ์หรือการอ้างรักษาชาติพันธุ์ คือ เรื่องบทบาทของผู้หญิงในการธำรงอัตลักษณ์และรักษาเขตแดนทางชาติพันธุ์:กรณีศึกษาของ ชาวไทยมุสลิม(กลุ่มคนที่พูดภาษามลายู)ในภาคใต้ของไทย(2523) เรื่องความสำนึกในอัตลักษณ์ ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยมุสลิมในชุมชนหรือเสาะ(2543) และเรื่องชุมชนมุสลิมในเมืองตลาด ชายแดนไทย-พม่า:สัมพันธ์ภาพระหว่าง พหุสังคม วิถีชีวิตทางเศรษฐกิจ และการอ้างชาติพันธุ์ (2543) งานในกลุ่มนี้จะมุ่งประเด็นการศึกษาไปที่กระบวนการธำรงรักษาชาติพันธุ์หรือสร้างสำนึก ทาง ชาติพันธุ์ของชาวมุสลิมที่อยู่ท่ามกลางกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆในพหุสังคม

งานเกี่ยวกับความสัมพันธ์หรือปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ โดยเริ่มจากงานของ ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ พีรยศ ราฮิมมูลา มานพ จิตต์ภูษา เรื่อง*ประเพณีที่ช่วยส่งเสริมการ ผสมผสานทางสังคมระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิม* ปี 2525 เสนอว่ากลุ่มคนต่างศาสนา ทั้งสองกลุ่มนี้จะมีส่วนร่วมในประเพณีและพิธีกรรมทางสังคม ส่วนประเพณีและพิธีกรรมทาง ศาสนานั้นจะแยกกันปฏิบัติ โดยการเข้าร่วมในพิธีกรรมทั้งทางสังคมนี้มีปัจจัยกระตุ้น คือ ความ เป็นเพื่อน ทั้งความเป็นเพื่อนของผู้นำชุมชน และความเป็นเพื่อนของคนในชุมชน ความรู้สึกถึง ความจำเป็นที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน การที่ไม่มีอุปสรรคทางด้านภาษา และการใช้บริการ สาธารณประโยชน์ต่างๆ ร่วมกัน รัฐจึงควรส่งเสริมให้มีการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมของทั้งสองกลุ่ม

วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทปี2537 เรื่อง*กรือเซะ:ความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ ปรัมปรานิยายและพิธีกรรมของชุนติงธรา* วัฒนกุลนำเสนอบทบาทของปรัมปรานิยายเจ้าแม่ ล้มกอเหนี่ยวและปรัมปรานิยายเมืองปัตตานีของชาวมลายูมุสลิมที่เป็นภาพสะท้อนความสัมพันธ์ ระหว่างชาติพันธุ์ ชุนติงธราเสนอว่าปรัมปรานิยายถูกใช้มากกล่าวอ้างความชอบธรรมให้แก่กลุ่มชาติ พันธุ์ สำหรับกลุ่มชาวมลายูมุสลิมใช้ความเหนือกว่าทางประวัติศาสตร์มากกล่าวอ้างความชอบธรรม ให้แก่กลุ่ม ในขณะที่ชาวจีนใช้ปรัมปรานิยายเรื่องเจ้าแม่ล้มกอเหนี่ยวและพิธีกรรมเพื่อช่วงชิงสิทธิ ประโยชน์ทางสังคม อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่เผยแพร่ปรัมปรานิยายเจ้าแม่ล้มกอเหนี่ยวโดย เชื่อมโยงมัสยิดกรือเซะกับคำสาปเป็นปัจจัยภายนอกที่ทำให้โครงสร้างสัดส่วนระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ปรัมปรานิยายและพิธีกรรมในกลุ่มชาวมลายูมุสลิมและจีนแปรเปลี่ยนไป และมีแนวโน้มที่จะเกิด ความขัดแย้งขึ้นได้ตลอดเวลา

ปัจจุบันในปี 2546 ไม่ได้เกิดความขัดแย้งรุนแรงระหว่างชาวมลายูมุสลิมและชาวจีน ตามการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างสัดส่วนของปริมาณขายของทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ ถึงแม้การเผยแพร่ตำนานหรือปริมาณขายเรื่องเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวเพื่อดึงดูดการท่องเที่ยวโดยการเล่าเรื่อง มัสยิดกรือเซะกับคำสาปเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวจะเป็นตำนานสำนวนที่เป็นที่จดจำของคนในท้องถิ่น มากที่สุด ในความเป็นจริงตำนานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวสำนวนที่ดีพิมพ์ในหนังสือประวัติเจ้าแม่ ลิ้มกอเหนี่ยวของศาลเจ้าเล่งจูเกียงไม่มีเหตุการณ์เรื่องคำสาปแช่งของเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวต่อ มัสยิดกรือเซะแต่อย่างใด

งานของชุดินธราเสนอให้เห็นถึงชาติพันธุ์กลุ่มย่อยที่เกิดจากการแต่งงานข้ามชาติพันธุ์ ของชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนในพื้นที่จังหวัดปัตตานีที่ในอดีตเคยประกอบพิธีที่แสดงความ เชื่อถือศรัทธาต่อบรรพบุรุษ แต่ในปัจจุบันพิธีกรรมเหล่านี้ได้เสื่อมถอยไปเนื่องจากกระแสความ ศรัทธาในศาสนาอิสลาม นอกจากนี้ชุดินธรายังเสนอว่าชาวจีนในปัตตานีใช้ปริมาณขายเรื่องเจ้า แม่ ลิ้มกอเหนี่ยวและพิธีกรรมเพื่อช่วงชิงประโยชน์ทางสังคม ในงานวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้จะแสดงให้เห็นถึงชาวมลายูจีนมุสลิมในจังหวัดยะลา ที่ในสภาวะแวดล้อมปกติคนกลุ่มนี้จะมีอัตลักษณ์ ร่วมกับชาวมลายูมุสลิม แต่ในสภาวะความเป็นอยู่ภายใต้ความยากลำบากของชาวมลายูจีนมุสลิมใช้ ตำนานเรื่องเดียวกันนี้มาปรับอัตลักษณ์เฉพาะของกลุ่มเพื่ออธิบายถึงความเป็นมาใน ความสามารถทางการค้า และเพื่อปรับตัวต่อชุมชนที่ชาวจีนเป็นประชากรจำนวนมากกว่า

งานของ Andrew Cornish ที่ชื่อว่า *Whose Place is This? Malay Rubber Producers and Thai Government Officials in Yala* ปี 2540 เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกที่ศึกษา เรื่องราวการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูผู้ผลิตยางพารากับข้าราชการชาวไทยในท้องถิ่นใน ประเด็นความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ (ethnic conflict) การต่อสู้แข่งขันระหว่างกลุ่มคนสองกลุ่มคือ ชาวมลายูมุสลิมซึ่งผลิตยางพาราเป็นสินค้าส่งออกที่ทำรายได้ให้กับประเทศไทยเป็นอันดับต้นๆ กับข้าราชการที่เข้ามาอ้างสิทธิในการเอาประโยชน์จากตลาดการค้ายางพารา โดยการอ้างถึง สัญญาในปี 2452 ที่บรรพบุรุษของชาวมลายูมุสลิมผู้เป็นเจ้าของผลผลิตไม่ได้รับรู้ Andrew Cornish ได้มุ่งประเด็นศึกษาไปที่การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ และยะลาเป็นพื้นที่หนึ่งที่ประเด็น การพัฒนาดำเนินไปด้วยความสับสน เนื่องจากรัฐบาลประสบความสำเร็จในการจัดตั้งตลาด การค้ายางพาราในภาคใต้ของไทย ในงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาที่ชาวมลายูมุสลิม 2 ชุมชนในการเข้าร่วม นโยบายทางการตลาดของรัฐบาล พบว่าชาวมลายูกลุ่มหนึ่งได้ประโยชน์และประสบความสำเร็จ ส่วนอีกกลุ่มประสบความล้มเหลวภายใต้นโยบายเดียวกัน อย่างไรก็ตามทั้งสองกลุ่มนี้มีความ

พยายามร่วมกันในการรักษาอำนาจการควบคุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และปฏิเสธความเป็นอื่นที่รัฐบาลไทยนำเข้ามา

เรื่องการปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ของรัตติยา สาและ ปี 2544 เป็นงานที่ให้ภาพของความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีของคนในท้องถิ่นทั้งสองศาสนา โดยมีปัจจัยจากการยอมรับความแตกต่างของค่านิยม และระบบอุปถัมภ์ในท้องถิ่น งานของรัตติยาจะเน้นศึกษาความเชื่อและวัฒนธรรมของมุสลิมเป็นตัวแปรหลักที่มีผลต่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกชนในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ในบริบทของสังคมชนบท จนดูเหมือนว่าประเพณีและพิธีกรรมของศาสนาพุทธไม่มีบทบาทสำคัญต่อปฏิสัมพันธ์ของคนในพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งอาจเป็นภาพสะท้อนอีกอย่างว่าชาวมุสลิมไม่อาจมาร่วมในประเพณีและพิธีกรรมของชาวพุทธได้ น่าสนใจว่าเมื่อประเพณีและพิธีกรรมของชาวพุทธไม่ปรากฏบทบาทในความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์มากนักนั้น ได้ก่อให้เกิดความรู้สึกหรือทัศนคติอันใดและอย่างไรในความค้ำจุนของชาวพุทธที่มีต่อชาวมุสลิม

งานวิจัย 3 ใน 4 เรื่องข้างต้นเป็นเรื่องของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยพุทธและชาวมุสลิม งานที่เกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนมีเพียงงานเดียวซึ่งมุ่งศึกษาไปที่เรื่องของปริมณียายต่อการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนสองกลุ่ม งาน 2 เรื่องที่เกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมมีข้อสรุปตรงกันว่าประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาอิสลามมีบทบาทในการสร้างโอกาสการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนสองกลุ่มนี้บ้าง แต่ประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาพุทธไม่มีบทบาทในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนสองกลุ่มนี้เลย คนสองกลุ่มนี้จะมีปฏิสัมพันธ์ในพื้นที่อื่นๆในสังคม

งานวิจัยในกลุ่มที่สองที่เกี่ยวกับเรื่องสำนึกทางชาติพันธุ์หรือการธำรงรักษาชาติพันธุ์ในงานวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกปี 2523 ของฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ เรื่องบทบาทของผู้หญิงในการธำรงเอกลักษณ์และรักษาเขตแดนทางชาติพันธุ์: กรณีศึกษาของชาวไทยมุสลิม (กลุ่มคนที่พูดภาษามลายู) ในภาคใต้ของไทย (*The Role of Women in Maintaining Ethnic Identity and Boundaries : A case of Thai Muslims (The Malay-speaking Group) in Southern Thailand*) ซึ่งเสนอว่าชาวไทยมุสลิมทางภาคใต้นั้นสร้างสำนึกทางชาติพันธุ์ผ่านทางประวัติศาสตร์ ครอบครัว ชุมชน ศาสนา และการศึกษา และงานวิจัยชิ้นนี้มีประเด็นที่งานวิจัยที่ผ่านมาไม่เคยศึกษาคือเรื่องบทบาททางเพศของผู้หญิงมุสลิมในการธำรงรักษาเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ผ่านบทบาทของการเป็นแม่ และโดยตัวเองในการใช้ภาษาและการแต่งกาย

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (1992:4) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ในงานเรื่อง Pattani in the 1980s: Academic Literature and Politics stories ไว้ว่างานของฉวีวรรณมี

เรื่องเล่าซึ่งแฝงด้วยอคติ ยกตัวอย่างเช่นเรื่องราวของช่างตัดผมผู้อาศัยในปัตตานีเป็นเวลากว่า 20 ปี ที่ไม่สามารถมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านซึ่งเป็นมุสลิมของเธอได้ และกลุ่มพ่อค้าแม่ขายชาวไทยที่อาศัยในย่านคนไทยที่แวดล้อมโดยหมู่บ้านของชาวมุสลิม “เกลียดชังชาวมุสลิมอย่างไม่มีเหตุผลที่ชัดเจน นอกจากความแตกต่าง” (Chavivun Prachuamoh 1980:202)

วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทของอลิสซา หะสาณะะ ปี 2543 เรื่องความสำนึกในเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยมุสลิมในชุมชนรือเสาะ ซึ่งมุ่งศึกษาสังคมและวัฒนธรรมของมุสลิมที่ถูกมองว่าเป็น“อื่น”ในสังคมไทย และพยายามทำความเข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากความหลากหลายทางสังคม ว่าเป็นสิ่งที่สามารถเอื้อประโยชน์และมีคุณค่าได้ งานนี้เป็นงานที่จับคู่ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ กับชาวมุสลิมที่ถูกกระทำด้วยนโยบายการปกครองในรูปแบบต่างๆ จนต้องแสดงความเป็นตัวตนออกมาเพื่อต้านกับการถูกปฏิบัติจากรัฐ งานวิจัยชิ้นนี้ได้ปิดท้ายด้วยข้อค้นพบว่าความเข้าใจระหว่างรัฐกับชุมชนจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อภาครัฐปรับเปลี่ยนวิธีปฏิบัติต่อความแตกต่างหลากหลายของชุมชน งานวิจัยชิ้นนี้เป็นตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าประเด็นเรื่องเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ หรือสำนึกทางชาติพันธุ์ยังคงเกี่ยวเนื่องในการกีดกันทางการเมืองการปกครอง

เรื่อง ชุมชนมุสลิมในเมืองตลาดชายแดนไทย-พม่า: สัมพันธภาพระหว่าง พหุสังคม วิถีชีวิตทางเศรษฐกิจ และการอ้างชาติพันธุ์ ของจักรพันธ์ ชัดชุมแสง ปี 2543 ที่ศึกษาเชื่อมโยงประเด็น 3 ประเด็นเข้าด้วยกัน คือ พหุสังคม วิถีชีวิตทางเศรษฐกิจ และการอ้างชาติพันธุ์ในพื้นที่ชายแดนไทยและพม่า งานของจักรพันธ์ใช้กลุ่มมุสลิมเป็นตัวตั้งในการศึกษาความสัมพันธ์กับกลุ่มชนต่างๆเช่น กะเหรี่ยง ไทใหญ่ พม่า จีน ไทยเหนือ ชิกข์ และฮินดู ที่อยู่ในตำบลแม่สอด อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ด้วยชาวมุสลิมที่นั่นเป็นกลุ่มชนที่นิยมประกอบกิจการค้าขาย เพราะมีความสามารถในการปรับตัวเข้ากับช่องทางการค้าในพหุสังคม ช่องทางดังกล่าวสอดคล้องกับความเชื่อในศาสนาอิสลามและนำไปสู่การก่อตัวอัตลักษณ์ที่ชาวมุสลิมใช้รักษาระยะห่างทางสังคมในหมู่ชาวมุสลิมด้วยกันและจำแนกชาวมุสลิมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในตลาดเมืองชายแดนแห่งนี้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ด้วยการพึ่งพาทางเศรษฐกิจ การปะทะสังสรรค์โดยผ่านกิจกรรมทางสังคม และการมีค่านิยมร่วมกันบางประการ

ซึ่งตรงนี้ดูจะเป็นลักษณะเฉพาะของมุสลิมในพื้นที่ดังกล่าว เนื่องจากมุสลิมในพื้นที่อื่นนั้นไม่ได้ให้ความสนใจในการประกอบกิจการค้ามากนัก ดังเช่นมุสลิมที่ตั้งรกรากอยู่ในเขตบริเวณทลเช่นหนองจอก มีนบุรี ดังเดิมนั้นประกอบอาชีพทำนา ทำสวนผลไม้ ในขณะที่มุสลิมทาง

ภาคใต้ของไทย ซึ่งถือว่าเป็นชนกลุ่มใหญ่ในท้องถิ่นมักประกอบอาชีพทำสวนยาง ดังในงานของ Andrew Cornish ส่วนผลไม้และประมงชายฝั่ง

นอกจากนี้จักรพันธ์ใช้มุสลิมเป็นที่ตั้งในการศึกษาสัมพันธภาพระหว่างพหุสังคม ซึ่งในที่นี้ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์มากมายหลายกลุ่มจนทำให้การศึกษาในประเด็นสัมพันธภาพเป็นภาพกว้าง ที่ไม่ปรากฏรายละเอียดของลักษณะความสัมพันธ์มากนัก

งานของจักรพันธ์เป็นงานที่เสนอภาพชาวมุสลิมกับการทำธุรกิจการค้า ซึ่งงานวิจัยที่ศึกษามุสลิมในเมืองไทยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีน้อยมาก (ซึ่งงานที่เขียนเกี่ยวกับเรื่องนี้ก็เรื่องคืองานของชัยวัฒน์ สถาอานันท์เขียนบทความเรื่อง Bangkok Muslims and the Tourist Trade (1991) ที่เสนอเรื่องราวของมุสลิมกับการทำธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและในเนื้อหาบางส่วนได้แสดงให้เห็นทัศนคติของชาวมุสลิมที่มีต่อการทำการค้าของคนจีนด้วย) งานของจักรพันธ์จึงช่วยให้เห็นภาพในเรื่องของมุสลิมกับการทำการค้า และสามารถใช้ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชาวมุสลิมที่ประกอบอาชีพทำการค้ามาหลายชั่วอายุคนในสภาวะแวดล้อมของตลาดชายแดน อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก กับชาวมลายูมุสลิมที่เข้ามาประกอบอาชีพค้าขายประมาณ 2-3 รุ่นในสภาวะแวดล้อมของย่านการค้าในชุมชนเมืองขนาดเล็กอำเภอเมือง จังหวัดยะลา ซึ่งยังไม่มีงานศึกษาเกี่ยวกับชาวมลายูมุสลิมกับการทำธุรกิจการค้าในพื้นที่นี้เลย

สังเกตได้ว่างานวิจัยทั้ง 7 เล่มข้างต้น มีเพียง 3 เล่มที่เป็นการศึกษาทางมานุษยวิทยา และมีเพียง 2 ใน 3 เล่มที่เป็นกรณีศึกษาเฉพาะพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้คืองานของ Andrew Cornish และงานของอลิส หะซะมาะ (ส่วนงานของจักรพันธ์ ชัดชุ่มแสง เป็นการศึกษาในพื้นที่ตลาดชายแดนในจังหวัดตาก) ที่กำหนดกรณีศึกษาเฉพาะพื้นที่ และทั้งสองงานเป็นการศึกษากรณีเฉพาะในพื้นที่ชนบทในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชาวมลายูมุสลิม ส่วนที่เหลือเป็นการศึกษาถึงภาพรวมของท้องถิ่นจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว สังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้นอกจากจะมีความแตกต่างและหลากหลายทางชาติพันธุ์แล้ว ยังคงมีความแตกต่างหลากหลายในความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ภายใต้สภาวะแวดล้อมต่างกันไปของแต่ละพื้นที่ เช่นความสัมพันธ์ของคนในพื้นที่เมืองจะต่างจากความสัมพันธ์ของคนในพื้นที่ชนบท คนที่อยู่ร่วมกันในพื้นที่ชายทะเลจะต่างจากความสัมพันธ์ของคนในชุมชนป่าเขา ซึ่งคนกลุ่มต่างๆจะมีการปรับตัวตามสภาวะแวดล้อมของพื้นที่ และปรับตัวเข้าหากันแตกต่างกันออกไป งานการศึกษาเฉพาะกรณีศึกษาจะช่วยให้เห็นภาพความแตกต่างและหลากหลายที่กล่าวมาข้างต้นได้

อย่างไรก็ตามงานวิจัยทั้ง 7 เล่มข้างต้นมีประโยชน์ในการศึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ โดยที่วรรณกรรม 6 เล่มแรกช่วยทำให้เห็นภาพของสังคม เศรษฐกิจ ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม

และการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ต่างๆที่นำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ส่วนงานวิจัยงานสุดท้ายของจักรพันธ์ ชัดชุมแสง ที่ศึกษากลุ่มชาวมุสลิมในพื้นที่อื่นในเรื่องพหุสังคม วิถีชีวิตทางเศรษฐกิจและการธำรงรักษาชาติพันธุ์ ซึ่งสามารถนำมาศึกษาเปรียบเทียบถึงความแตกต่างในการปรับตัวและอัตลักษณ์ภายใต้สภาวะแวดล้อมของพหุสังคมที่แตกต่างไปจากสังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้

จากการทบทวนงานวิจัยหรือวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ทำให้เห็นว่างานวิจัยที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมและสังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังคงมีจำนวนน้อย ยังไม่พบงานที่เป็นกรณีศึกษาเฉพาะในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ร่วมชุมชนเดียวกันในบริบทของพื้นที่เมือง

ข้อจำกัดในการศึกษา

เนื่องจากผู้ศึกษาซึ่งเป็นคนไทยเชื้อสายจีน หรือ เรียกกันในท้องถิ่นว่า “ลูกจีน” ส่วนชาวมลายูมุสลิมจะนิยามว่าผู้ศึกษาคือ “ออแซ่จีนอ” (คนจีน) ซึ่งนับเป็นสมาชิกคนหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์ “จีน” ในการศึกษาปฏิสัมพันธ์ของชาวมลายูมุสลิมกับชาวจีนพุทธ ผู้ศึกษาจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงอคติส่วนตัวในการเสนอมุมมองบางอย่าง แม้จะมีความเป็นกลางทางวิชาการ และในการเป็น “ออแซ่จีนอ” ของผู้ศึกษาอาจทำให้คนมุสลิมไม่ให้อะไรข้อมูลบางอย่าง และไม่แสดงทัศนคติบางอย่างต่อกลุ่มคนจีน ดังนั้นข้อมูลที่ได้จากมุมมองของชาวมุสลิมบางส่วนจึงอาจไม่ละเอียดลึกซึ้งเท่าที่ควร

บทที่ 1

สภาพทั่วไปของเทศบาลนครยะลา ย่านตลาด และย่านสายกลาง

บทที่ 1 มีเนื้อหาเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของเทศบาลนครยะลา ย่านตลาด และย่านสายกลาง โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพ ลักษณะภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ โครงสร้างพื้นฐาน เศรษฐกิจ กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ศาสนาและความเชื่อ ภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน รวมถึงการแบ่งพื้นที่ในย่านเทศบาลนครยะลา ในส่วนของย่านตลาดจะกล่าวถึงสภาพทั่วไปของตลาด กลุ่มชาติพันธุ์ย่านตลาดในอดีต และการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน สำหรับย่าน “สายกลาง” จะกล่าวถึง ที่ตั้งและลักษณะทางกายภาพ และสภาพเศรษฐกิจในย่านสายกลางที่มีความสัมพันธ์กับสภาพเศรษฐกิจของทั้งจังหวัด และสภาพเศรษฐกิจของประเทศ

ลักษณะทางกายภาพเทศบาลนครยะลา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

เทศบาลนครยะลาได้รับการจัดตั้งตามพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งเทศบาลเมืองยะลาจังหวัดยะลา ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 53 หน้า 1223 ตราไว้ ณ วันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2479 จนถึงปัจจุบันเป็นระยะเวลา 66 ปี มีพื้นที่เมื่อแรกประมาณ 16 ตารางกิโลเมตร ต่อมาในปี 2509 ได้ขยายพื้นที่ออกเป็น 19 ตารางกิโลเมตร และเมื่อวันที่ 25 กันยายน 2538 เทศบาลเมืองยะลา ได้เปลี่ยนแปลงฐานะเป็นเทศบาลนครยะลาตามพระราชกฤษฎีกา ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 112 ตอนที่ 40 ก.

เทศบาลเมืองยะลามีนายกเทศมนตรีคนแรก คือ พระรัฐกิจวิจารณ์(สวาสดิ์ ณ นคร) ซึ่งเป็นข้าหลวงจังหวัดยะลาคนที่ 10 ภายหลังจากเกษียณอายุราชการได้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาเทศบาล และได้รับเลือกเป็นนายกเทศมนตรีระหว่าง พ.ศ. 2480-2488 นายกเทศมนตรีคนแรกได้ร่วมกับเจ้าหน้าที่กองโยธาเทศบาลออกแบบร่างผังเมือง โดยมีที่ปรึกษาเป็นชาวอังกฤษ จนกระทั่งผังเมืองยะลาได้ชื่อว่าเป็นผังเมืองที่ดีที่สุด ประกอบไปด้วยพื้นที่สองส่วน ส่วนหนึ่งตัดถนนเป็นใยแมงมุม 3 ชั้น ชั้นในสุดเรียกว่าวงเวียนหนึ่งเป็นถนนโดยรอบศาลหลักเมืองยะลาเป็นที่ตั้งสถานที่สำคัญของทางราชการ ชั้นถัดมาหรือวงเวียน 2 เป็นที่ตั้งของบ้านพักข้าราชการ วงเวียน 3 เป็นโรงเรียน โรงงานอุตสาหกรรม และโรงพยาบาล ส่วนที่สองตัดถนนเป็นตารางหมากรุก ด้านหนึ่งของตารางหมากรุกจะเป็นที่ตั้งของโรงเรียนปะปนกับที่อยู่อาศัย อีกด้านเป็นพื้นที่อยู่อาศัยของประชาชนและในส่วนที่ใกล้กับสถานีรถไฟถูกจัดให้เป็นย่านธุรกิจการค้า

เนื่องจากการวางผังเมืองที่ดี ทำให้เทศบาลยะลาพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานได้อย่างมีคุณภาพ ถนนทุกสายจึงมีทางเดินเท้าและท่อระบายน้ำรวมทั้งเป็นการเอื้อความสะดวกในการทำความสะอาด และในกรณีที่เกิดอัคคีภัยอีกด้วย

ที่ตั้งและขนาด

จังหวัดยะลา เป็นจังหวัดที่อยู่ใต้สุดของประเทศไทย ตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 5-7 องศาเหนือ และเส้นแวงที่ 100-102 องศาตะวันออก อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครโดยทางรถไฟสายใต้ 1,039 กิโลเมตรและโดยทางถนนเพชรเกษมสายเก่า 1,395 กิโลเมตร หรือสายใหม่ 1,084 กิโลเมตร มีพื้นที่ 4,521.077 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 2.8 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 6.4 ของภาคใต้

มีอาณาเขตทางทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดสงขลา และปัตตานี ทิศใต้ติดต่อกับรัฐเปรัก ประเทศมาเลเซีย ทิศตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดนราธิวาส และรัฐเปรัก ของมาเลเซีย ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดสงขลา และรัฐเคดาห์ของประเทศมาเลเซีย

แบ่งการปกครองเป็น 7 อำเภอ และ 1 กิ่งอำเภอ คือ อำเภอเมืองยะลา อำเภอเบตง อำเภอบันนังสตา อำเภอยะหา อำเภอรามัน อำเภอธารโต อำเภอกาบัง และ กิ่งอำเภอกงปิง

เทศบาลนครยะลา เทศบาลนครยะลาตั้งอยู่ที่ตำบลสะเตง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เป็นพื้นที่ตอนเหนือของจังหวัด มีพื้นที่ 19 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 11,875 ไร่ (เทศบาลนครยะลา การนำเสนอผลงานดีเด่นประเภทผังเมือง) เทศบาลนครยะลามี 1 ตำบล คือตำบลสะเตง

มีอาณาเขตทางทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลยูโป อำเภอเมือง จังหวัดยะลา และอำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลสะเตงนอก อำเภอเมืองจังหวัดยะลา ทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลท่าสาป อำเภอเมืองจังหวัดยะลา และทิศใต้ติดต่อกับตำบลสะเตงนอก อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

ลักษณะภูมิประเทศ

จังหวัดยะลามีลักษณะเป็นภูเขา เนินเขา และหุบเขาตั้งแต่ตอนกลางจนถึงใต้สุดของจังหวัด มีที่ราบบางส่วนทางตอนเหนือ ได้แก่บริเวณลุ่มแม่น้ำปัตตานี และแม่น้ำสายบุรี ยะลาเป็นจังหวัดเดียวทางภาคใต้ที่ไม่มีพื้นที่ติดทะเล อยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลปานกลางถึงสูงมาก โดยเฉลี่ยระหว่าง 100 – 200 เมตร พื้นที่ส่วนใหญ่ปกคลุมด้วยป่าดงดิบ และสวนยางพารา มีเทือกเขาสำคัญอยู่ 2 เทือกเขา คือ เทือกเขาสันกาลาคีรี เริ่มจากอำเภอเบตง กั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทย กับประเทศมาเลเซีย และเทือกเขาปิไล ซึ่งเป็นเทือกเขาภายในพื้นที่ตำบลบันนังสาเรง

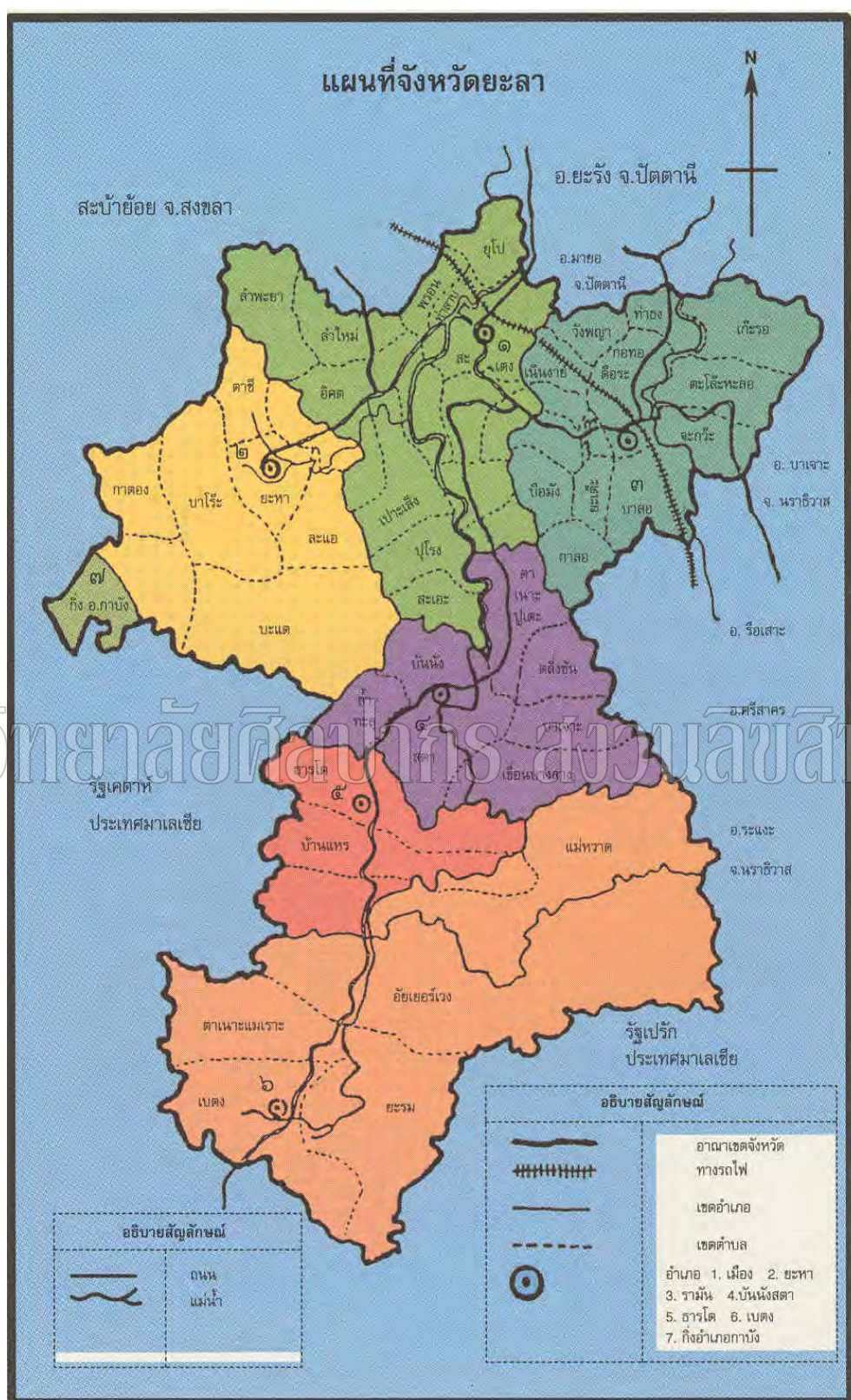
ของอำเภอเมืองยะลา ติดต่อไปถึงกิ่งอำเภอกงปิงและอำเภอรามัน แบ่งออกเป็น 58 ตำบล 348 หมู่บ้าน

เทศบาลนครยะลาเป็นที่ราบลุ่มมีลักษณะคล้ายรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยาวขนานไปกับแม่น้ำปัตตานี ซึ่งไหลมาจากอำเภอเบตง เรียบฝั่งตะวันตกไปทางด้านเหนือ และลงทะเลที่จังหวัดปัตตานี ความกว้างเฉลี่ยของพื้นที่จากทางด้านเหนือไปด้านใต้ ประมาณ 7.5 กิโลเมตร ด้านตะวันออกไปด้านตะวันตกประมาณ 3 กิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นย่านที่อยู่อาศัย สถานที่ราชการ ย่านการค้า และพาณิชยกรรม

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของเทศบาลนครยะลา มีจุดเด่นที่สำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรกเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ในจุดศูนย์กลางของโครงข่ายการคมนาคมขนส่งของ 5 จังหวัด ชายแดนภาคใต้ ประการที่ 2 จากการวางผังเมืองที่เป็นระเบียบและสวยงาม มีการตัดถนนเชื่อมต่อกันเป็นรูปใยแมงมุมและถนนกว้างขวางทำให้การขยายตัวของชุมชนเป็นระเบียบและรวดเร็ว การจัดระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ จึงทำได้ง่ายและเกิดผลดี

ลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศของจังหวัดยะลา มีลักษณะคล้ายกันทุกพื้นที่คือตั้งอยู่ในเขตลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ทำให้มีสภาพอากาศแบบร้อนชื้นมี 2 ฤดู คือ ฤดูร้อนเริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนพฤษภาคม และฤดูฝนเริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายน ถึงเดือนมกราคม อุณหภูมิเฉลี่ย 21.9 องศาเซลเซียสและสูงสุดเฉลี่ย 34.9 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 2,888.20 มิลลิเมตรต่อปี มีฝนตกเฉลี่ย 192 วันต่อปีเดือนกันยายนถึงเดือนธันวาคมมีฝนตกชุก

แผนที่ที่ 1 แผนที่จังหวัดยะลา

ที่มา: www.yala.go.th (Online) Accessed 30 January 2004.

จำนวนประชากรและการนับถือศาสนา

ในจังหวัดยะลา สํารวจเมื่อกันยายน 2546 มีจำนวนทั้งสิ้น 465,617 คน เป็นชาย 232,929 คน หญิง 232,688 คน ประชากรนับถือศาสนาอิสลามร้อยละ 76.59 ศาสนาพุทธร้อยละ 22.74 และ อื่นๆร้อยละ 0.67

จำนวนประชากรเทศบาลนครยะลา สํารวจเมื่อเดือนตุลาคม 2546 มีจำนวนทั้งสิ้น 76,415 คน เป็นชาย 37,608 คน เป็นหญิง 38,812 คน มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 19,673 ครัวเรือน คิดเป็นประชากรโดยเฉลี่ยต่อพื้นที่ประมาณ 4,044 คนต่อตารางกิโลเมตร ประชาชนในเขตเทศบาลนครยะลานับถือศาสนาพุทธประมาณร้อยละ 55 ศาสนาอิสลามร้อยละ 43 และศาสนาอื่นๆ เช่นคริสต์ และซิกข์ประมาณร้อยละ 2

จากจำนวนประชากรข้างต้นเห็นได้ว่า ประชากรชาวมุสลิมนับได้ว่าเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ที่สุด ในขณะที่ในเขตเทศบาลนครประชากรผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ (ซึ่งหมายถึงคนไทยและคนจีน) เป็นชนกลุ่มใหญ่ในเขตเทศบาล

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า ประชากรชาติพันธุ์ต่างๆในยะลามีสัดส่วนต่างกันไปตามสภาพพื้นที่ หากเป็นพื้นที่เมืองเช่น เขตเทศบาล หรือย่านตลาดในอำเภอต่างๆ จะมีคนจีน และคนไทยอาศัยอยู่มากกว่าในเขตชนบท อำเภอที่มีประชากรชาวจีนมากอย่างเห็นได้ชัดคือ อำเภอเมืองและอำเภอเบตง เล่ากันว่าในอดีตมีชาวจีนอาศัยและทำการค้าอยู่ในย่านตลาดทั่วไปตามตำบลและอำเภอต่างๆ แต่ในปัจจุบันได้อพยพโยกย้ายเข้ามาอยู่ในเมืองหลายครอบครัว บางตำบลไม่มีประชากรชาวจีนอาศัยอยู่อีกเลย ส่วนย่านตลาดในอำเภอยังคงมีชาวจีนที่เปิดร้านค้าขายอยู่บ้าง ชาวจีนคนหนึ่งที่อยู่อาศัยอยู่ในอำเภอเมืองยะลาเล่าว่า เขามีเพื่อนชาวจีนซึ่งอาศัยอยู่ที่หมู่บ้านแห่งหนึ่งในเขตกิ่งอำเภอกรงปินัง คนจีนคนนี้เปิดร้านขายของชำที่หมู่บ้านแห่งนั้นมาตั้งแต่วุ่นพ่อ และปัจจุบันเป็นคนจีนคนเดียวในหมู่บ้าน เป็นคนที่ชาวบ้านรักและไว้วางใจมาก เขาเคยคิดจะย้ายออกมาอยู่ในเมือง แต่ชาวมลายูมุสลิมในหมู่บ้านได้ขอร้องให้เขาขายของให้ชาวบ้านต่อไปไม่ให้ย้ายไปไหน

ส่วนชาวมลายูจะอาศัยอยู่ลึกเข้าไปในเขตชนบท และส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำการเกษตรจึงมักไม่เข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองซึ่งมีพื้นที่ที่จะใช้ในการเพาะปลูกน้อย คนไทยที่ทำการเกษตรมักอาศัยปะปนอยู่กับชาวมลายูมุสลิมเหล่านี้แต่มีจำนวนไม่มากนัก หลายหมู่บ้านประชากรเป็นชาวมลายูมุสลิมทั้งหมด

โครงสร้างพื้นฐานเทศบาลนครยะลา

การคมนาคมขนส่งในจังหวัดยะลามีทั้งทางรถยนต์ ทางรถไฟ การคมนาคมทางน้ำ และทางอากาศ ดังนี้

การคมนาคมทางน้ำ จังหวัดยะลามีแม่น้ำไหลผ่าน 2 สายคือแม่น้ำปัตตานีและแม่น้ำสายบุรี เฉพาะในเขตเทศบาลนครยะลามีแม่น้ำปัตตานีไหลผ่านและแม่น้ำแห่งนี้เป็นเส้นทางคมนาคมสายหลักสำหรับคนที่สัญจรไปมาระหว่างดินแดนชายทะเล(ปัตตานี)และดินแดนภายในหุบเขา (ยะลา) ตั้งแต่ก่อนที่เมืองยะลาจะย้ายมาตั้งที่บ้านนิบง ภายหลังที่เมืองยะลาย้ายมาตั้งที่บ้านนิบงซึ่งมีเส้นทางรถไฟประกอบกับการขยายเส้นทางถนน การคมนาคมทางน้ำจึงได้เลิกไป คนยะลาจะเดินทางไปปัตตานีโดยรถยนต์ผ่านไปทางอำเภอยะรัง เข้าสู่อำเภอเมืองปัตตานี ส่วนการขนส่งทางทะเลในปัจจุบันจะใช้ท่าเรือขนส่งสินค้าที่จังหวัดปัตตานี ท่าเรือน้ำลึกจังหวัดสงขลา และท่าเรือปัตเตอร์เวิร์ด ในประเทศมาเลเซีย

การคมนาคมทางรถไฟ ได้เปิดให้บริการรับส่งผู้โดยสารและบรรทุกสินค้าตั้งแต่วันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2464 ทางรถไฟสายได้ผ่านพื้นที่ของจังหวัดยะลาเป็นระยะทาง 35 กม. มีสถานีจุด 5 สถานี สถานียะลา ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลนครยะลา ปัจจุบันมีขบวนรถไฟผ่านวันละ 10 ขบวน เป็นขบวนรถท้องถิ่นที่วิ่งรับส่งผู้โดยสารระหว่างอำเภอสุไหงโกลลก จังหวัดนราธิวาส ถึงจังหวัดสุราษฎร์ธานี 6 ขบวน ขบวนรถที่วิ่งรับส่งผู้โดยสารถึงกรุงเทพฯ 4 ขบวน

ปัจจุบันการคมนาคมขนส่งทางรถยนต์มีทางหลวงแผ่นดิน ทางหลวงชนบท ถนนมาตรฐาน ร.พ.ช. ถนนพัฒนาหมู่บ้าน และถนนเพื่อความมั่นคงเชื่อมโยงหมู่บ้านต่างๆ และจังหวัดใกล้เคียง ถนนสายหลักที่สำคัญได้แก่ ทางหลวงหมายเลข 409 บ้านนาเกตุ-ยะลา ระยะทาง 36 กม. และทางหลวงหมายเลข 410 ปัตตานี-ยะลา-เบตง ระยะทาง 178 กม. ถนนสาย 4063, 4066, 4102 ช่วงยะลา-โกตาบารู-รามัน-ตะโละะหลอ 33 กม. ทางหลวงหมายเลข 4065 ช่วงบ้านเนียง-ยะหา ระยะทาง 10.760 กม. เฉพาะในเขตเทศบาลประกอบไปด้วยถนน 404 สาย เทศบาลนครยะลาจึงเป็นศูนย์กลางการคมนาคมไปยังอำเภอต่างๆ ทั้งในจังหวัดยะลา และจังหวัดใกล้เคียง โดยจะมีรถโดยสารประจำทางที่ตั้งคิวอยู่โดยรอบย่านตลาดและย่านการค้า กล่าวคือรถประจำทางสายเทศบาลนครยะลา-ยะหา, ยะลา-เบตง, ยะลา-รามัน, ยะลา-รือเสาะ (จังหวัดนราธิวาส), ยะลา-ปัตตานี, ยะลา-โคกโพธิ์ (จังหวัดปัตตานี), ยะลา-สายบุรี (ปัตตานี), ยะลา-หาดใหญ่ (จังหวัดสงขลา) ยะลา-หัวไทร (จังหวัดนครศรีธรรมราช), ยะลา-กรุงเทพฯ

การคมนาคมทางอากาศ ปัจจุบันจังหวัดยะลาใช้สนามบินบ่อทอง จังหวัดปัตตานีเป็นสนามบินของกองทัพ ส่วนสนามบินที่ใช้เดินทางโดยเครื่องบินพาณิชย์จะทำอากาศยานหาดใหญ่

จังหวัดสงขลาซึ่งเป็นสนามบินนานาชาติ และสนามบินบ้านทอน จังหวัดนราธิวาส

ไฟฟ้าเป็นระบบสาธารณูปโภคอย่างแรกที่ทางเทศบาลได้ให้บริการแก่ประชาชนชาว ยะลา โดยเริ่มให้บริการเมื่อประมาณปีพ.ศ.2495 แต่ในขณะนั้นยังให้บริการไม่ทั่วถึงและไม่ สม่าเสมอ บ้านเรือนต่างๆจึงยังคงมีตะเกียงน้ำมันสำรองไว้ใช้ในเวลาที่ไฟฟ้าดับ ในปัจจุบันการ ไฟฟ้าได้พัฒนาการให้บริการจนให้บริการไฟฟ้าได้อย่างทั่วถึง

ประปาเมื่อแรกที่ผู้คนเริ่มเข้ามาตั้งบ้านเรือนในเขตเทศบาลเมืองยะลา ชาวบ้านยะลา ยังคงใช้น้ำธรรมชาติ โดยบ้านแต่ละหลังจะขุดบ่อน้ำไว้ใช้สอย ส่วนน้ำดื่มชาวบ้านจะเก็บกักน้ำฝน เอาไว้สำหรับดื่ม ถ้าหากเป็นบ้านในย่านตลาดซึ่งมีลักษณะเป็นอาคารพาณิชย์จะขุดบ่อน้ำไว้ตรง ส่วนกลางหรือหลังบ้านและรองน้ำฝนจากชายคนบ้าน โดยจะปล่อยให้ฝนตกชะล้างหลังคาไป1-2 วัน แล้วจึงค่อยรองน้ำฝนใส่ภาชนะต่างๆ ต่อมาประมาณพ.ศ.2500 เมื่อเทศบาลได้ให้บริการ น้ำประปา ชาวบ้านจึงเลิกใช้น้ำฝนและน้ำบ่อเปลี่ยนมาใช้บริการของการประปา

การสื่อสารโทรคมนาคม ชาวยะลาเริ่มมีโทรศัพท์ใช้ในการติดต่อสื่อสารเมื่อประมาณ ปีพ.ศ.2505 ในปัจจุบันจังหวัดยะลามีชุมสายโทรศัพท์ 17 ชุมสาย มีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข 9 แห่ง อยู่ที่เทศบาลนครยะลา 2 แห่ง มีสถานีวิทยุกระจายเสียง 5 สถานี โทรศัพท์สามารถรับ-ส่งสัญญาณของส่วนกลางได้ทั้ง 6 สถานี และเอทีวี่

การใช้ที่ดินในเขตเทศบาลนครยะลา จากพื้นที่ 19 ตารางกิโลเมตร จำแนกการใช้ ที่ดินได้ดังนี้ เป็นที่อยู่อาศัยประมาณร้อยละ 67 ทำการเกษตรร้อยละ 3 พาณิชยกรรม อุตสาหกรรมร้อยละ 3 พื้นที่ของส่วนราชการร้อยละ 9 พื้นที่สาธารณะประโยชน์ประมาณร้อยละ 8 และที่ว่างเปล่าที่มีกรรมสิทธิ์ร้อยละ 10

โครงสร้างทางด้านสังคม

ปัจจุบันเทศบาลนครยะลาได้ประกาศจัดตั้งชุมชนขึ้น 18 ชุมชน คือ ชุมชนหลังวัด เมืองยะลา ชุมชนวัดเวฬุวัน ชุมชนหัวสะพานสะเตง ชุมชนหลังวัดยะลาธรรมาราม ชุมชนหลัง โรงเรียนเทศบาล 5 ชุมชนจารูพัฒนา ชุมชนบ้านตลาดเก่าชอย 8 ชุมชนประชานุกุล ชุมชนคุปตาสา ชุมชนมุสลิมสัมพันธ์ ชุมชนร่วมใจพัฒนา ชุมชนห้าแยกกำแพงบาโงย ชุมชนบ้านจารูนอก ชุมชน เมืองทอง (ฝั่งธน) ชุมชนสันติสุข ชุมชนคูหามุข ชุมชนสามัคคี และชุมชนหลังโรงเรียนจีน

เขตเทศบาลนครยะลาได้ชื่อว่าเป็นศูนย์รวมของสถาบันการศึกษาในเขตภาคใต้แห่ง หนึ่งเนื่องจากมีสถาบันการศึกษาตั้งแต่ระดับอนุบาลไปจนถึงระดับอุดมศึกษาครอบคลุมทุกระดับ การศึกษาตามนโยบายของรัฐ และสนองต่อความต้องการของท้องถิ่น โดยมีสถานศึกษาทั้งในและ นอกกระบบโรงเรียน กล่าวคือ มีโรงเรียนระดับก่อนประถมศึกษาและประถมศึกษาทั้งของรัฐบาล

และเอกชนจำนวน 17 โรงเรียน โรงเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาทั้งของรัฐบาลและเอกชนจำนวน 6 โรงเรียนในจำนวนนี้มีโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจำนวน 3 โรงเรียน สถาบันการศึกษา ระดับวิทยาลัยจำนวน 13 แห่ง คือ สถาบันราชภัฏยะลา วิทยาลัยพลศึกษา วิทยาลัยสาธารณสุข สิรินคร วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี วิทยาลัยเทคนิคยะลา วิทยาลัยอาชีวศึกษายะลา วิทยาลัย สารพัดช่างยะลา โรงเรียนเทคนิคพาณิชยการยะลา โรงเรียนผดุงประสาทพาณิชยการยะลา โรงเรียนตำรวจภูธร 9 ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดยะลา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหาร ศาสตร์ (NIDA) ภาควิชาคณะพัฒนาสังคมสาขายะลา และวิทยาลัยอิสลามยะลา

สถานบริการสาธารณสุขของรัฐบาลในเขตเทศบาลนครยะลา 12 แห่ง ที่ใหญ่ที่สุดคือ โรงพยาบาลศูนย์จังหวัดยะลา ส่วนสถานบริการสาธารณสุขของเอกชนประกอบด้วย โรงพยาบาล สิโรต 1 โรง คลินิกแพทย์ 44 ร้าน และคลินิกทันตกรรม 15 ร้าน หน่วยบริการสาธารณสุขจำนวนมากเหล่านี้ไม่ได้รับรองรับผู้ป่วยเพียงในยะลาเท่านั้น ประชาชนจากจังหวัดปัตตานี นราธิวาส และ เขตอำเภอสะบ้าย้อยจังหวัดสงขลา รวมทั้งบางส่วนจากประเทศมาเลเซียให้ความเชื่อถือในการ รักษาพยาบาลและนิยมมาใช้บริการสถานบริการด้านสาธารณสุขในยะลาเป็นจำนวนมาก

เนื่องจากเทศบาลนครยะลาเป็นแหล่งที่รวมของประชากรที่มีความแตกต่างทางด้าน ความเชื่อ เทศบาลนครยะลาจึงมีศาสนสถาน คือ มัสยิดจำนวน 7 แห่ง วัด 5 วัด โบสถ์ในคริสต์ ศาสนา 1 แห่ง ศาสนสถานในศาสนาซิกข์ 1 แห่ง และศาสนสถานในลัทธิความเชื่อเกี่ยวกับ เทพเจ้า ของชาวจีนอีก 4 แห่ง

นอกจากนี้เทศบาลยะลายังเป็นสถานที่รวมหน่วยงานราชการที่สำคัญๆหลายหน่วย เช่น ศูนย์ช่วยเหลือวิชาการพัฒนาชุมชนเขต 9 (ศ.พ.ช.) ศูนย์บรรเทาสาธารณภัย ศูนย์ส่งเสริม สุขภาพเขต 12 ศูนย์วัฒนธรรม 12 เป็นต้น ศูนย์อนามัยแม่และเด็ก สำนักงานเขตการศึกษา 2 และ หน่วยควบคุมโรคติดต่อมาโดยแมลงที่ 5 เป็นต้น

นอกจากโครงสร้างต่างๆข้างต้น เทศบาลนครยะลายังจัดให้มีสนามกีฬาและ สวนสาธารณะเพื่อการพักผ่อน ที่ประชาชนจะเข้าไปเล่นกีฬา และใช้อุปกรณ์การกีฬาได้ คือสนาม กีฬาากลางของจังหวัด 1 แห่ง สวนสาธารณะ 2 แห่งคือสวนสาธารณะสนามช้างเผือกซึ่งมีสนาม เทนนิส สนามแบดมินตัน โรงยิมขนาดใหญ่ที่ใช้ในการสาธารณะประโยชน์ต่างๆ เช่นเป็นสนามเล่น บาสเกตบอล แข่งขันกีฬาต่างๆ จัดการการบรรยายธรรมพิเศษของชาวมุสลิม และจัดการแข่งขัน อ่านอัลกุรอานระดับอาเขียน สวนสาธารณะอีกแห่งคือสวนขวัญเมืองยะลา เป็นทะเลสาบจำลอง ขนาดย่อมมีสนามเด็กเล่น และเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ.2545 เทศบาลได้เปิดให้บริการสวน สร้างสรรค์ธรรมชาติซึ่งเป็นศูนย์การเรียนรู้ทางด้านกลศาสตร์ คณิตศาสตร์ ให้แก่เด็กและเยาวชน

ศูนย์เยาวชนเป็นสนามกีฬาอเนกประสงค์อีกแห่งหนึ่งในยะลา คือในตอนเช้าจะเป็นสนามวิ่งออกกำลังกาย มีการร่วมวิ่งของผู้สูงอายุ และฝึกโยคะ ส่วนในตอนเย็นเป็นที่รวมการเล่นกีฬานานาประเภท เช่นฟุตบอล วิ่ง แอโรบิก ศูนย์ออกกำลังกายในร่ม (fitness center) และเดินลีลาศ การใช้บริการทุกอย่างประชาชนไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ สถานที่เหล่านี้ได้รับการตอบรับอย่างดีจากชาวยะลา ประชาชนส่วนใหญ่ตื่นตัวในการออกกำลังกายเป็นอย่างยิ่ง

โครงสร้างทางเศรษฐกิจ

โครงสร้างทางเศรษฐกิจในระดับจังหวัด ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับเกษตรกรรมเพราะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นชนบท รองลงมาคือการพาณิชย์และการบริการตามลำดับ ประชากรมีรายได้ต่อหัวต่อปี 39,523 บาท

ส่วนโครงสร้างทางเศรษฐกิจของเทศบาลนครยะลาขึ้นอยู่กับพาณิชย์ การบริการ การคมนาคมขนส่ง การอุตสาหกรรม การเกษตรและการก่อสร้างเป็นหลัก ประชากรในเขตเทศบาลนครยะลา มีรายได้ต่อหัวประมาณ 49,475 บาท ผลิตภัณฑ์มวลรวมในเขตเทศบาลนครยะลาประมาณ 1 ใน 5 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมทั้งจังหวัด

เกษตรกรรม จังหวัดยะลามีพื้นที่ทั้งหมด 2,825,673.75 ไร่ มีพื้นที่ถือครองทางการเกษตรประมาณ 1,550,923 ไร่ หรือ ร้อยละ 54.88 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด พืชเศรษฐกิจจังหวัดยะลา คือ ยางพารา ทุเรียน ลองกอง และส้มโชกุน ส่วนข้าวไม่นับว่าเป็นพืชเศรษฐกิจเนื่องจากพื้นที่เพาะปลูกมีไม่มากผลผลิตที่ได้เพียงพอเฉพาะบริโภคภายในครัวเรือน จังหวัดยะลิจึงจำเป็นต้องนำเข้าข้าวจากจังหวัดสงขลา และพัทลุง

ยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญมากของจังหวัด ช่วงเวลาที่ให้ผลผลิตมากที่สุดคือเดือนธันวาคม-กุมภาพันธ์ ช่วงเวลาที่ให้ผลผลิตน้อยสุดคือเดือน มีนาคม-พฤษภาคม โครงสร้างของตลาดยางพาราประกอบด้วยผู้ขายยาง คือเจ้าของสวนยาง หรือคนกรีดยาง ผู้ซื้อหรือพ่อค้าแบ่งเป็นระดับต่างๆ คือ พ่อค้าระดับหมู่บ้านซึ่งเป็นที่พึ่งของชาวสวนยางที่ไม่ได้มีที่ดินทำกินของตัวเอง ผู้ที่มีผลผลิตน้อยหรือรายได้น้อย ต้องการรายได้วันต่อวัน พ่อค้าเหล่านี้จะรับซื้อยางภายในหมู่บ้านเมื่อได้จำนวนมากพอสมควรแล้วจึงนำเข้ามาขายต่อในเมือง พ่อค้าระดับตำบลหรืออำเภอนอกจากเปิดร้านรับซื้อยางแล้วอาจรับซื้อผลผลิตทางการเกษตรอื่นด้วย เช่นผลไม้ในฤดูกาลต่างๆ บางร้านอาจขายสินค้าอุปโภคบริโภคควบคู่ไปด้วย พ่อค้าระดับนี้จะนำยางพาราที่ซื้อมาส่งขายต่อโรงงานผลิตยางแผ่นรมควัน ซึ่งบางคนที่ต้องการได้ราคาสูงจะนำไปส่งให้โรงงานใหญ่ๆ ในจังหวัดสงขลา พ่อค้าในระดับจังหวัดเป็นผู้ประกอบการขนาดใหญ่มักตั้งร้านในตัวเมืองหรือทางเข้าตัวเมืองโดยมีท่าเลสะดวกในการจ่อรถยกขนส่งส่วนตัวของผู้ขาย หรือรถโดยสารประจำทาง

ผู้ประกอบการเหล่านี้บางส่วนมักทำโรงงานผลิตยางแผ่นรมควันควบคู่ไปด้วย ราคายางพาราในแต่ละปีจะขึ้นอยู่กับปริมาณยางที่ออกสู่ตลาด และราคายางในตลาดโลก

ทุเรียนเป็นพืชเศรษฐกิจอีกชนิดหนึ่งที่มีการส่งออกทั้งจังหวัดอื่นในประเทศและต่างประเทศ แหล่งเพาะปลูกทุเรียนที่สำคัญของจังหวัด คืออำเภอบ้านนั้งสตา อำเภอธารโต อำเภอรามันและอำเภอยะหา ทุเรียนที่เพาะปลูกในยะลามีพันธุ์หมอนทอง ก้านยาว ชะนีและพันธุ์พื้นเมืองซึ่งเรียกกันในท้องถิ่นว่า“ทุเรียนบ้าน”เดือนกรกฎาคม-เดือนกันยายน เป็นฤดูเก็บเกี่ยวทุเรียน ในการนำทุเรียนออกจำหน่ายมี 2 ลักษณะ คือมีพ่อค้าคนกลางไปซื้อถึงสวนเมื่อผลทุเรียนแก่จัด ลักษณะที่ 2 เป็นการขายโดยตรงเจ้าของสวนนำเข้ามาขายยังตลาดในอำเภอเมือง ซึ่งอาจขายปลีกหรือขายส่ง ขึ้นกับปริมาณทุเรียนที่มีอยู่ ผลผลิตทุเรียนได้มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับสภาพอากาศในแต่ละปี แต่ถ้าหากปีใดที่มีปริมาณทุเรียนออกสู่ตลาดมากราคาดูทุเรียนจะตกลง

ลองกองเป็นพืชเศรษฐกิจส่งออกในจังหวัดอื่นๆ ในประเทศและนอกประเทศที่ราคาค่อนข้างแพง แต่เนื่องจาก ปี 2545 ปริมาณลองกองที่ออกสู่ตลาดมีมากจนทำให้ราคาตกลงอย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อนคือ กิโลกรัมละ 20-30 บาท (ราคาปกติจะอยู่ที่ 50-70 บาท) ซึ่งส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจโดยรวมของจังหวัดด้วย โดยปกติแล้วลองกองจะเก็บในช่วง เดือนสิงหาคมกันยายน ปลูกมากในอำเภอบ้านนั้งสตาและธารโต การซื้อขายจะเป็นเช่นเดียวกับทุเรียนคือมีพ่อค้าคนกลางไปเหมาซื้อถึงที่สวน หรือเจ้าของสวนนำออกมาขายที่ตลาดในอำเภอเมือง

คนยะลาจะมีผลไม้รับประทานมากในช่วงเดือน กรกฎาคม-กันยายน ซึ่งนอกจากจะมีทุเรียน และ ลองกอง แล้วยังมีจำหน่ายเงาะ มังคุด ฝรั่ง และผลไม้อื่นๆ ตลาด ผลไม้ที่สำคัญคือตลาดเมืองใหม่ของเทศบาล ซึ่งเป็นสถานที่ขายผลไม้มทั้งปลีกและส่ง ช่วงเดือนกรกฎาคม-กันยายนนอกจากเป็นช่วงเวลาที่เกษตรกรมีรายได้ดีแล้ว ยังเป็นช่วงเวลาที่เจ้าของร้านค้าขายเครื่องอุปโภคบริโภคต่างรอคอย เนื่องจากเมื่อเกษตรกรมีรายได้จากการขายผลผลิตทางการเกษตรซึ่งเป็นเงินจำนวนมากที่สุดในแต่ละปีของเกษตรกร เกษตรกรเหล่านี้จะมีอำนาจในการจับจ่ายซื้อของทั้งที่จำเป็นและไม่จำเป็นมากขึ้น ร้านค้าต่างๆ ในย่านสายกลางและตลาดในเขตเทศบาลเมืองยะลา จะขายของได้มากในช่วงเวลาดังกล่าวนี้

ส้มโชกุนเป็นพืชเศรษฐกิจที่ได้รับความนิยมมากในช่วงเวลาประมาณ 15 ปีที่ผ่านมา ประมาณปีพ.ศ.2520 ส้มโชกุนเข้ามาในยะลาเมื่อประมาณ 20 กว่าปีก่อน พันธุ์ส้มโชกุนมาจากที่ไหนไม่แน่ชัด บางคนเล่าว่าเจ้าของสวนส้มเขียวหวานชาวจีนคนหนึ่งได้พันธุ์ส้มมาจากเมืองจีน แล้วจึงนำมาทดลองปลูก บางคนเล่าว่าคนจีนคนหนึ่งได้ทำการผสมพันธุ์ต้นเขียวหวานขึ้นมาทดลองปลูกจนได้ส้มที่รสชาติดี กลิ่นหอมเมื่อนำออกมาขายแล้วพบว่าเป็นที่ชื่นชอบของลูกค้า

ในปัจจุบันส้มโชกุนได้กลายเป็นสินค้าในการท่องเที่ยวถือเป็น“ของฝาก”จากจังหวัดยะลา แหล่งเพาะปลูกส้มโชกุนใหญ่ที่สุดคืออำเภอเบตง ทั้งนี้เนื่องจากเบตงมีสภาพภูมิอากาศและสภาพดินที่เหมาะสมแก่การปลูกส้มมากที่สุด เจ้าของสวนส้มโดยมากจะเป็นคนจีน เนื่องจากการปลูกส้มต้องลงทุนสูง ซึ่งชาวมลายูมุสลิมที่อยู่ในชนบทมักมีสวนผลไม้อื่นๆอยู่ก่อนแล้ว ส่วนชาวมลายูมุสลิมที่ไม่มีสวนเป็นของตนเองส่วนใหญ่ไม่มีทุนมากเพียงพอจะมาทำสวนส้มได้ คนจีนที่เป็นเจ้าของสวนบางส่วนจะจ้างแรงงานจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือมาคอยดูแลสวนส้ม ด้วยเหตุผลคือ อดทนต่องานหนัก ค่าจ้างต่ำ ส้มโชกุนจะเก็บเกี่ยวผลผลิตได้หลายครั้งใน 1 ปี โดยเจ้าของสวนจะกะประมาณให้เก็บเกี่ยวผลผลิตได้เป็นระยะๆ พิเศษในช่วงเทศกาลต่างๆ เช่นปีใหม่ ตรุษจีน (เดือนมกราคม-มีนาคม) เสงเม้ง (เมษายน) สารทจีน (เดือนกรกฎาคม) ดังนั้นนับได้ว่า ส้มโชกุนเป็นพืชที่มีจำหน่ายเกือบทั้งปี

รายได้จากผลผลิตทางเกษตรในแต่ละปีส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจในเมืองด้วย กล่าวคือหากปีไหนราคายางและผลไม้สูง เกษตรกรมีรายได้มาก กำลังจับจ่ายซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคจะมีมากขึ้นทำให้เศรษฐกิจภายในจังหวัดดีขึ้นตามไปด้วย แต่หากปีใดพืชผลทางการเกษตรราคาต่ำ เจ้าของร้านค้าต่างๆในเขตเมืองก็จะได้รับผลกระทบด้วยเช่นกัน

สำหรับพื้นที่ในเขตเทศบาลนครยะลาเนื้อที่ประมาณ 11,875 ไร่ เป็นพื้นที่ถือครองทางการเกษตรประมาณ 468 ไร่หรือประมาณร้อยละ 3 ส่วนใหญ่จะเป็นสวนผักและยางพารา ในอนาคตมีแนวโน้มว่าพื้นที่ทางการเกษตรจะลดลง ด้วยเทศบาลจัดสรรพื้นที่ไว้สำหรับการ พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม และการบริการอื่นๆ

เห็นได้ว่าเศรษฐกิจในแต่ละระดับจะมีความสัมพันธ์กันคือ ผลผลิตจากการเกษตรทั้งที่เป็นยางพารา และผลไม้ โดยมากจะนำเข้ามาขายในเมือง และผู้ที่นำสินค้ามาขายได้มีโอกาสจับจ่ายซื้อหาสินค้าอุปโภคบริโภคต่างๆกลับไปบ้านด้วย และด้วยในเขตอำเภอเมืองเป็นสถานที่ตั้งของสถาบันการศึกษาระดับต่างๆมากมาย อีกทั้งยังมีสถานที่ราชการทั้งที่เป็นส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ปัจจัยเหล่านี้มีส่วนช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจภายในของจังหวัดได้เป็นอย่างดี

อุตสาหกรรม อุตสาหกรรมในจังหวัดยะลาเป็นอุตสาหกรรมขนาดย่อม ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร เช่น โรงงานแปรรูปไม้ยางพารา โรงงานอาหารกระป๋องและเครื่องดื่ม โรงงานหินอ่อน โรงงานเฟอร์นิเจอร์ โรงงานทำขนม มีจำนวนโรงงานทั้งจังหวัด 359 โรง แรงงานประมาณ 7,539 คน ส่วนในเขตเทศบาล มีโรงงานจำนวน 94 โรง แรงงาน 1,858 คน

พาณิชย์กรรมและการบริการ ด้วยจังหวัดยะลาเป็นศูนย์กลางกระจายสินค้าไปยัง จังหวัดชายแดนภาคใต้ เช่น จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ศูนย์กลางธุรกิจการค้าอยู่ในเขตเทศบาล การประกอบกิจการค้าส่วนใหญ่เป็นธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ซึ่งสถิติเกี่ยวกับ สถานประกอบการด้านพาณิชย์กรรมและการบริการเฉพาะในเขตเทศบาลในปี 2544 มีดังนี้ ร้านขายของชำ 439 ร้าน ร้านอาหาร 513 ร้าน ร้านเสริมสวย 168 ร้าน โรงแรม 15 โรง โรงภาพยนตร์ 1 โรง และธนาคาร 11 แห่ง (ข้อมูลจากสำนักงานสาธารณสุข เทศบาลนครยะลา ปี 2544)

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของเทศบาลนครยะลามีจุดเด่นที่เอื้อต่อการพาณิชย์กรรม คือเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ในจุดศูนย์กลางของโครงข่ายการคมนาคมขนส่งของ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยปัจจุบันเทศบาลนครยะลาประสบผลสำเร็จจากการทำให้เกิดตลาดกลางผลไม้ขึ้นใน 3 จังหวัด ชายแดนใต้ที่ตลาดเมืองใหม่ ของเทศบาล นอกจากนั้นเทศบาลนครยะลายังเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญเมืองหนึ่ง ในโครงการร่วมมือทางเศรษฐกิจระดับอนุภูมิภาค หรือโครงการร่วมมือเขต เศรษฐกิจ 3 ฝ่าย (IMT-GT) ดังนั้นโอกาสและความสามารถในการพัฒนาจึงมีสูง

ด้วยปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ทางธรรมชาติและผังเมืองที่เป็นระเบียบ การเป็นเมือง ที่เป็นศูนย์กลางการศึกษา หน่วยงานราชการ และสาธารณสุข ความพร้อมในด้านสาธารณูปโภค ความสะดวกสบายในการคมนาคมขนส่ง ล้วนส่งผลผลักดันให้เศรษฐกิจของเทศบาลนครยะลา เติบโต จนได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลนคร แต่ถ้าหากถามถึงสาเหตุการเติบโตของเศรษฐกิจใน เมืองยะลาไม่ว่าจะเป็นชาวจีน หรือชาวมุสลิมที่ทำการค้า และข้าราชการฝ่ายปกครองของไทย ต่าง ตอบว่าเศรษฐกิจเทศบาลยะลาดีเนื่องมาจากธุรกิจของคนจีน หรืออีกบางคำตอบคือเทศบาลยะลา มีคนจีนและคนไทยเป็นชนกลุ่มใหญ่

กลุ่มชาติพันธุ์ในเขตเทศบาลนครยะลา

การนิยามความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์ยังคงเป็นปัญหาที่ถกเถียงกันในวงวิชาการ อย่างกว้างขวาง ด้วยคำนิยามที่ยังไม่มีข้อสรุปนี้ทำให้ผู้ที่ศึกษาเรื่องชาติพันธุ์ให้ความหมาย ตามแนวคิดเรื่องชาติพันธุ์ที่ในปัจจุบันแบ่งออกเป็น 2 แนวคิดหลัก คือกลุ่ม Primordialist และกลุ่ม Circumstantialist (ดูรายละเอียดในบทนำ)

ในเฉพาะส่วนนี้ ผู้ศึกษาขอนิยามความหมายกลุ่มชาติพันธุ์ตามแนวคิดของ Primordialist เพื่อที่จะนำเสนอภาพความแตกต่างระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์อย่างชัดเจนและเป็น รูปธรรม ตามที่กลุ่ม Primordialist อธิบายว่าแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์สร้างความเหมือนความต่างและ ความรู้สึกร่วมกันจากการมีต้นกำเนิดหรือบรรพบุรุษเดียวกัน มีลักษณะทางกายภาพร่วมกัน เช่น สีผิว สีตา สีผิว เป็นกลุ่มเครือญาติกัน ตำนานและประวัติศาสตร์ที่บอกถึงความเป็นมาของ

กลุ่มต่อมาได้มีการเพิ่มเติมว่าควรที่จะเกี่ยวกับการมีภาษาและศาสนาเดียวกันด้วย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเป็นที่มาของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ การนิยามอัตลักษณ์ตามแนวนี้จะสามารถจัดแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ให้เห็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ได้อย่างชัดเจน

ประชาชนในเขตเทศบาลนครยะลาแบ่งได้เป็น 5 กลุ่มชาติพันธุ์คือกลุ่มชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธ กลุ่มชาวมลายูนับถือศาสนาอิสลาม กลุ่มชาวจีน กลุ่มชาวไทยมุสลิม และกลุ่มชาวอินเดียผู้นับถือศาสนาซิกข์ กลุ่มคนเหล่านี้ในระยะแรกเริ่มตั้งบ้านเรือนและอยู่อาศัยกันเป็นย่าน

ชาวไทยพุทธหมายถึงกลุ่มคนที่มีเชื้อชาติไทยและนับถือศาสนาพุทธ ในที่นี้แบ่งกลุ่มชาวไทยออกเป็นสองกลุ่ม คือ ไทยที่เป็นคนดั้งเดิมในท้องถิ่นที่ตั้งบ้านเรือนในย่านถนนรณวิถี ถนนเทศบาล 1-10 ถนนผังเมือง ถนนต่างๆที่แยกย่อยระหว่างถนนสิโรธรกับแม่น้ำปัตตานี และบริเวณรอบวัดเมืองยะลา ส่วนชาวไทยอีกกลุ่มที่เป็นผู้ที่มาจากที่อื่น เช่นจังหวัดสงขลา นครศรีธรรมราช พัทลุงและโดยมากเป็นข้าราชการในหน่วยงานต่างๆจะอาศัยที่บ้านพักของทางราชการซึ่งตั้งอยู่ในเขตวงเวียน 2-3 และบริเวณใกล้สถานที่ราชการต่างๆอย่างไรก็ตามคนไทยที่มาจากที่อื่นหลายคนสมรสกับคนในท้องถิ่น และอีกจำนวนหนึ่งตัดสินใจตั้งรกรากอยู่ที่ยะลาปัจจุบัน จึงมีการตั้งบ้านเรือนปะปนกันไปกับคนไทยในท้องถิ่น

ชาวมลายูมุสลิมคือกลุ่มชนที่มีเชื้อสายมลายู นับถือศาสนาอิสลาม ชาวมลายูดั้งเดิมในเขตเทศบาลโดยมากจะเป็นผู้คนที่อพยพมาจากอำเภอต่างๆในจังหวัดปัตตานี เช่นอำเภอ ยะหริ่ง อำเภอมายอ อำเภอยะรัง อย่างไรก็ตามชาวมลายูมุสลิมเหล่านั้นนับว่าเป็นคนดั้งเดิมส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในย่าน“ตลาดเก่า” หรือหากดูตามแผนที่จะเป็นย่านที่อยู่ระหว่างทางรถไฟจนถึงเขตแดนของอำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี และบางส่วนอยู่บริเวณถนนสิโรธรช่วงจากโรงพยาบาล ศูนย์ยะลาไปถึงเขตสะเตง ในช่วงเวลาประมาณ 10 ปีที่ผ่านมาชาวไทยมุสลิมจากที่อื่นเช่น สงขลา นครศรีธรรมราช และพัทลุง อพยพเข้ามาอยู่ในตลาดเก่าเป็นจำนวนมาก และชาวมลายูมุสลิมบางส่วนได้ตั้งบ้านเรือนปะปนกับชาวไทยพุทธและจีนพุทธมากขึ้น

ชาวจีนหมายถึงกลุ่มคนที่มีเชื้อสายจีน ชาวจีนแบ่งออกเป็นสองกลุ่มคือ กลุ่มใหญ่เป็นชาวจีนที่บรรพบุรุษ(นับขึ้นไป 2-3 รุ่น) อพยพมาจากทางตอนใต้ของประเทศจีน และชาวจีนส่วนน้อยที่มาจากกรุงเทพฯด้วยการเริ่มเข้ามาค้าขาย แล้วจึงตั้งรกรากอยู่ถาวร ชาวจีนนับได้ว่าเป็นชนกลุ่มน้อยที่สุดในสามกลุ่ม และมักรวมตัวกันอยู่ในย่านการค้า และพื้นที่ล้อมรอบด้วยสถานีรถไฟยะลา ถนนสิโรธร ถนนพิพิธภักดีจนถึงถนนวงเวียน 3 และมีอีกบางส่วนอาศัยอยู่บริเวณโดยรอบโรงเรียนยะลาบำรุง (หรือโรงเรียนจีน) คนจีนในยะลาส่วนใหญ่จะเป็นจีนฮกเกี้ยน จีนแต้จิ๋ว จีนแคะ จีนไหหลำ และจีนกวางตุ้ง

คนไทยมุสลิมคือ คนมุสลิมเชื้อสายไทยมักถูกมองว่าเป็นคนมุสลิมจากที่อื่น เช่น สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช กรุงเทพฯ คนเหล่านี้จะถูกเรียกว่าชาวไทยมุสลิมเป็นกลุ่มคนที่เพิ่งเข้ามาอยู่ใหม่ในจังหวัดยะลา บางส่วนตั้งรกรากอยู่ย่านตลาดเก่าประกอบอาชีพค้าขายอาหาร โดยจะเปิดร้านประมาณ 17.00-23.00 น. ที่ย่านตลาดเก่านั้นเอง อีกบางส่วนเป็นข้าราชการที่ถูกย้ายมาทำงานในพื้นที่กลุ่มนี้จะอาศัยอยู่ในบ้านพักของทางราชการ

ชาวอินเดียนหมายถึงกลุ่มคนเชื้อสายอินเดียนับถือศาสนาฮินดูที่มีบรรพบุรุษอพยพโยกย้ายมาจากประเทศอินเดีย เมื่อประมาณ 80 กว่าปีก่อน ปัจจุบันมีชาวอินเดียนในเขตเทศบาลนครยะลาประมาณ 50 คน หน้าตาคนเข้มทั้งหญิงและชาย ผู้ชายจะโพกหัวรอบศีรษะ หากเป็นวัยเด็กจนถึงวัยรุ่นมักจะเกล้าจุกกลางศีรษะโดยไม่โพกหัว ส่วนผู้หญิงจะไว้ผมยาวและถักเปียเดี่ยวแต่งกายด้วยชุดประจำชาติของอินเดีย คือบางคนห่ม紗หรี บางคนสวมเสื้อยาวคลุมเข่า กางเกงขายาวลายและสีผ้าเดียวกันกับเสื้อ มีผ้าคลุมไหล่หรือคล้องคออีก 1 ผืน ชาวอินเดียนในยะลาส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาล ตั้งบ้านเรือนกระจายตัวกันอยู่ทั่วไป ในอดีตชาวอินเดียนประกอบอาชีพค้าขายหลายครัวเรือน แต่ในปัจจุบันพบว่ามีชาวอินเดียนเพียงร้านเดียวที่ยังคงค้าขายผ้าบริเวณใกล้ย่านสายกลาง ส่วนร้านอื่นๆ ได้อพยพโยกย้ายออกไปอยู่ถนนสายอื่น บางครอบครัวย้ายไปอยู่จังหวัดอื่น

คำเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในยะลา

คนมุสลิมในภาษามลายู คนมลายูมุสลิมจะเรียกตัวเองว่าออลหมานยู ออลหมแปลว่าคนน่ายุหมายถึงมลายู ออลหมานยูจึงหมายถึงคนมลายูมุสลิม และจะเรียกคนมุสลิมที่มาจากจังหวัดอื่นของประเทศไทยเช่น สงขลา นครศรีธรรมราช กรุงเทพฯว่าออลหมอิสแล ไม่เรียกรวมว่าออลหมานยูเพราะไม่ใช่คนมุสลิมที่มีเชื้อสายมลายู ส่วนคำว่ามลายูหมายถึงกลุ่มคนที่มีความเจริญหรือมีอารยธรรมสูงแห่งแผ่นดินมลายา (ครองชัย หัตถา 2541:94)

ส่วนคำว่า "แขก" เป็นคำภาษาไทยที่คนชาติพันธุ์อื่นใช้เรียกชาวมุสลิมในท้องถิ่นมาเป็นเวลานาน เดิมทีชาวมลายูมุสลิมไม่รู้สึกรังเกียจคำดังกล่าวแต่อย่างใด อีกทั้งยังยอมรับให้คนต่างชาติพันธุ์เรียกตนเองว่า "แขก" ได้ และบางครั้งก็เรียกก็ใช้คำนี้เรียกตัวเองว่าแขกเช่นกัน แต่ในปัจจุบันเมื่อชาวมลายูมุสลิมเรียนภาษาไทยมากขึ้นจึงเข้าใจความหมายของคำว่า "แขก" มากขึ้นกว่าในอดีต ชาวมลายูไม่ค่อยพอใจกับการถูกเรียกว่า "แขก" ด้วยเหตุผลสองประการตามความหมายสองความหมายของคำว่าแขกกล่าวคือ แขกในความหมายแรกแปลว่าผู้มาเยือน ชาวมลายูมุสลิมเป็นคนดั้งเดิม เป็นคนท้องถิ่น เป็นเจ้าของผืนแผ่นดินแห่งนี้ไม่ใช่ผู้มาอยู่ใหม่หรือผู้มาเยี่ยมเยียน

ประการที่สองเช่นกันเป็นคำที่ใช้เรียกผู้ที่มีเชื้อสายอินเดีย หรือที่รู้จักกันว่าเป็นแขกเทศมาแต่เดิม คนมลายูมุสลิมไม่ใช่คนอินเดียเพราะฉะนั้น “เราไม่ใช่แขก”

ชาวมลายูมุสลิมในปัจจุบันรู้สึกว่าเป็นคำเรียกที่แฝงความรู้สึกดูถูกจึงไม่ชอบที่จะถูกเรียกว่า “แขก” งานวิจัยของรัตติยา สาและ (2544: 144) กล่าวถึงพฤติกรรมของนายจ้างชาวไทย พุทธต่อลูกจ้างชาวมุสลิมที่แสดงถึงความดูถูก และอคติที่มีต่อชาวมุสลิมผ่านทางการเรียกขาน ชาวมุสลิมว่า “ไอ้แขกหน้าโง่” “ไอ้แขกทำอะไรก็เงินเป็น ได้แต่เรียกค่าไถ่ นั่นแหละ” คนจีนและคนไทย จึงเปลี่ยนไปเรียกชาวมุสลิมว่า “คนอิสลาม” ตามที่ชาวมลายูมุสลิมนิยมใช้เรียกตัวเอง ซึ่งในความเป็นจริง “คนอิสลาม” เป็นคำเรียกที่ไม่ถูกต้องตามหลักภาษาไทย แต่คำว่าอิสลามเป็นคำที่นิยมใช้กันมากกว่าคำว่ามุสลิม และเป็นคำที่นิยมใช้กันอย่างมากและทั่วทุกภาค แม้กระทั่งภาษามลายู ก็มักเรียกว่าภาษาอิสลาม อย่างไรก็ตาม คำว่า “คนอิสลาม” สร้างความพอใจให้กับคนมุสลิมมากกว่าคำว่าแขก แต่บางครั้งในการพูดคุยกันเฉพาะในกลุ่มของคนไทยและคนจีน “คนอิสลาม” ยังคงถูกเรียกว่า “แขก” เช่นที่ผ่านมา

“หม่าหลายเหียน” เป็นคำภาษาจีนกลางมีความหมายว่า คนมลายู คนจีนจะใช้คำนี้ในการกล่าวถึงคนมลายูมุสลิมในท้องถิ่น ถ้าเป็นคนมุสลิมที่ไม่ใช่เชื้อสายมลายูจะเรียกว่า “หุยเจี้ยวเหียน” แปลว่าคนมุสลิม ส่วนมากหากมีการเล่าเรื่องราวที่แฝงไปด้วยอคติต่อชาวมลายู คนจีนจะเรียก “หม่าหลายเหียน” เปลี่ยนไปเป็น “ฮวนน่า” ซึ่งเป็นภาษาฮกเกี้ยน แปลว่าคนพื้นเมืองคนป่า ลำห้วย ไม่ได้รับการศึกษา มีนิสัยดูถูก “ฮวนน่า” สำหรับคนจีนใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้จะหมายถึงชาวมลายูมุสลิมเท่านั้น ในขณะที่ฮวนน่าสำหรับคนจีนในจังหวัดอื่นหรือคนจีนในภาคกลางจะหมายถึงคนไทย

คนจีนเป็นคำที่ใช้เรียกผู้ที่มีเชื้อสายจีน ในภาษามลายูจะเรียกคนจีนว่าออแพจันอ แปลตรงตัวคือ คนจีน ซึ่งโดยมากจะดูจากลักษณะทางกายภาพ คือผิวขาว ตาเล็กและหนังตาชั้นเดียว คนจีนจะเรียกตัวเองเป็นภาษาจีนกลางว่า “จงกั๋วเหียน” ภาษาจีนแต้จิ๋วว่า “ตึงหนั่งเกีย” มีความหมายเดียวกันว่า คนจีน

ในบางครั้งคนมลายูมุสลิมและคนไทยจะเรียกคนจีนผู้ชายว่า “เถ้าแก่” ความหมายของคำว่าเถ้าแก่จะหมายถึง เจ้าของร้าน หรือนายห้าง แต่คนชาติพันธุ์อื่นๆ มักจะใช้คำนี้เรียกคนจีนโดยทั่วไป ไม่ได้ใช้เรียกเฉพาะผู้ที่เป็นเจ้าของร้าน โดยจะใช้เป็นทั้งสรรพนามบุรุษที่ 2 ในการพบปะสนทนากัน และสรรพนามบุรุษที่ 3 เมื่อกล่าวถึงคนจีน สำหรับคนจีนผู้หญิงมักถูกเรียกว่า “เจี๊” ซึ่งมี

* ฮวนนั้ง ในภาษาแต้จิ๋ว หรือ ฮวนเหียน ในภาษาจีนกลาง ซึ่งมีความหมายเดียวกัน คือคนป่า หรือคนลำห้วย

ความหมายว่าพี่สาว โดยส่วนใหญ่เมื่อคนไทยและมุสลิมใช้คำนี้จะไม่ได้ให้ความสนใจกับความหมายมากนัก เพราะฉะนั้นบางครั้งจึงพบว่า“เจ้” อายุมากกว่าผู้เรียก 50-60 ปี

คนจีนในย่านสาขากลางมักไม่ถูกเรียกว่า“เจ็ก” ดังที่คนจีนในท้องถิ่นอื่นๆถูกเรียก ซึ่งคำนี้มักแฝงนัยยะการดูถูกทางชาติพันธุ์อยู่ด้วย สาเหตุที่คนชาติพันธุ์อื่นไม่นิยมเรียกคนจีนในย่านดังกล่าวว่าเจ็กนั้นอาจเป็นเพราะคนจีนที่นี่เป็นคนที่มีความฐานะดี ถ้าแกจึงเป็นคำที่นิยมใช้เรียกคนจีนที่นี่มากกว่า

คนไทยใช้เรียกผู้ที่มีผิวคล้ำและนับถือศาสนาพุทธ ชาวมลายูมุสลิมเรียกคนไทยว่า ออแซซีแย แปลตรงตัวว่าคนไทย ซึ่งคำว่า“ซีแย”เทียบเสียงมาจากคำว่าสยาม คนจีนจะเรียกคนไทยว่า“ไท่กั่วเหยิน”ในภาษาจีนกลาง ส่วนในภาษาจีนฮกเกี้ยนเรียกว่า“เสียมหลัง”แปลว่าคนไทย คำว่าเสียมหลังถึงแม้ไม่มีนัยยะดูถูกมากเท่า“ฮวนน่า” แต่ก็ไม่มีความนิยมชมชอบนัก โดยเฉพาะในกรณีที่ครอบครัวจีนครอบครัวใดมีสะใภ้หรือเขยเป็น“เสียมหลัง” คำนี้จะมีนัยยะดูถูกมากขึ้นทันที

ในภาษามลายูจะมีคำศัพท์ 2 คำ ที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูกับผู้ที่ไม่ใช่ชาวมลายู คำแรกคือคำว่า“โต๊ะนา”หรือ“โต๊ะนาย”แปลว่าเจ้านายซึ่งหมายถึง ข้าราชการ คำนี้โดยปกติจะมีนัยยะให้เกียรติ แต่ในบางสถานการณ์คำนี้อาจมีนัยยะถึงคนที่กล่าวถึงว่าเป็น“ชนชั้นศักดินา”หรือชอบวางตัวเป็นเจ้าเป็นนาย คำศัพท์อีกคำคือคำว่า “นาแตซีแย” คำว่านาแตหมายถึงสัตว์ ส่วนคำว่าซีแยคือสยามเป็นคำที่ใช้ในการว่ากล่าวกัน ส่วนมากจะใช้กับคนที่ไม่ใช่ชาวมลายูมุสลิม ในเวลาที่ใช้ว่าคนมลายูมุสลิมมักใช้ว่าคนที่มีความผิดกรรมทรยศหักหลังผู้อื่น

ศาสนาและความเชื่อ

ศาสนาและความเชื่อของผู้คนในเขตเทศบาลออกเป็น 4 ศาสนาคือศาสนาอิสลาม ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์และศาสนาซิกข์ ส่วนความเชื่อพบว่าคนจีนมีความเชื่อในเรื่องเทพเจ้าของจีน

ศาสนาต่างๆ จำเป็นต้องมีศาสนสถานเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และเป็นที่พบปะสังสรรค์ของศาสนิกชนในศาสนาเดียวกันด้วย ในเขตเทศบาลนครยะลา มีศาสนสถานของศาสนาต่างๆหลายแห่งด้วยกันดังนี้

มัสยิด ศาสนสถานในศาสนาอิสลามคือมัสยิด ซึ่งหมายถึงบ้านของอัลลอฮ์ เป็นสถานที่ซึ่งเป็นศูนย์รวมในการทำกิจกรรมต่างๆของชาวมุสลิม ทั้งที่เป็นศาสนกิจกิจกรรมทางสังคม วัฒนธรรมและการเมือง(เสาวนีย์ จิตต์หมวด 2527:3) ซึ่งมัสยิดในจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยมากมักไม่อนุญาตให้คนต่างศาสนาเข้า มัสยิดในเขตเทศบาลเมืองยะลาที่ขึ้นทะเบียนเป็นศาสนสถานมีดังนี้

1. มัสยิดยาแมะเราะฏอตุลยันนะห์ จดทะเบียนเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2496 ตั้งอยู่ที่บ้านตลาดเก่า ตำบลสะเตง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เป็นมัสยิดกลางจังหวัดยะลา ในปี 2499 ได้รับเงินบริจาคของประชาชนและรัฐบาลได้ให้เงินสนับสนุนขยายมัสยิดออกไป ต่อมาในปี 2522

รัฐบาลได้ให้งบประมาณแผ่นดิน ซื้อที่ดินเพิ่มอีก 300 ตารางวาและให้สร้างอาคารใหม่ทดแทนใช้เวลารสร้าง 4 ปี เปิดใช้ในปี 2526

2. มัสยิดยาแมะกะปาลอซื่อเตะสะเตง จดทะเบียนเมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2504 ตั้งอยู่ที่บ้านกะปาลอซื่อเตะสะ หมู่ที่ 6 ตำบลสะเตง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

3. มัสยิดดารุลมุตตากีน บ้านปาหงบูละ จดทะเบียนเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2524 ตั้งอยู่ พงบูละ หมู่ที่ 6 ตำบลสะเตง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

4. มัสยิดดุลฮัสมาดีย (ในเขตเทศบาล) จดทะเบียนเมื่อวันที่ 4 มีนาคม 2527 ตั้งอยู่ที่บ้านตลาดยะลา หมู่ที่ 6 ตำบลสะเตง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มัสยิดแห่งนี้ตั้งอยู่ไม่ไกลจากย่านสายกลาง มัสยิดตั้งอยู่บนที่ดินของสกุลภูมิณรงค์ โดยหะยีหะมะ ภูมิณรงค์บริจาค ที่ดิน(ที่ดินวากัป) ให้เป็นมัสยิดที่ชาวปากีสถานนิยมไปใช้

5. มัสยิดดารุลอิฮซาน จดทะเบียนเมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2538 ตั้งอยู่ที่บ้านปือเล้งนอก ตำบลสะเตง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

6. มัสยิดดารุลนาอีม จดทะเบียนเมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2546 ตั้งอยู่ที่บ้านจารูพัฒนา ตำบลสะเตง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

7. มัสยิดนูรุลลาม จดทะเบียนเมื่อวันที่ 16 กันยายน 2546 ตั้งอยู่ที่บ้านจารูนอก ตำบลสะเตง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

อย่างไรก็ตามวันและเวลาของการจดทะเบียนมัสยิดเหล่านี้ไม่ใช่วันที่ก่อสร้างมัสยิดบางแห่งสร้างมานานแล้ว แต่เพิ่งจะมาจดทะเบียนเป็นมัสยิดเมื่อไม่กี่ปีที่ผ่านมาเช่นมัสยิดฮัสมาดีย สร้างมาประมาณ 70 ปีก่อน แต่เพิ่งจดทะเบียนอย่างเป็นทางการเมื่อปี พ.ศ. 2527

วัดเป็นศาสนสถานในศาสนาพุทธ ให้พุทธศาสนิกชนได้ไปประกอบพิธีกรรมต่างๆทางศาสนา นอกจากนี้วัดยังเป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสงฆ์และเป็นสถานที่สอนศาสนาอีกด้วย วัดในเขตเทศบาลเมืองยะลามีทั้งหมด 5 วัดด้วยกัน

1. วัดเมืองยะลา ได้รับอนุญาตให้สร้างขึ้นเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2505 กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศตั้งเป็นวัดในปี 2506 สาเหตุที่ใช้ชื่อนี้เนื่องจากวัดตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองยะลา วัดตั้งอยู่เลขที่ 58 ถนนสุขยางค์ บ้านนิบง หมู่ที่ 6 ตำบลสะเตง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา อยู่ในสังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย (ประวัติวัดที่วราชอาณาจักร 2527:972)

2. วัดยะลาธรรมาราม นายแห่ง เบ็ญจพุกษ์และกำนันหนูเพชร บำรุงหนูใหม่ เป็นผู้ดำเนินการสร้างในปี 2496 กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศตั้งเป็นวัดในปี 2500 โดยสมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงวชิรญาณวงศ์เป็นผู้ทรงประทานนาม แต่ชาวบ้านนิยม

เรียกสั้นๆว่า “วัดใหม่” สังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุต ตั้งอยู่เลขที่ 41 บ้านตลาดเก่า ถนนวิบูลย์รุทิศ 10 หมู่ที่ 6 ตำบลสะเตง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา (กรมการศาสนา, กองพุทธศาสนสถาน 2527:973)

3. วัดเวฬุวัน สร้างขึ้นเมื่อพ.ศ. 2453 โดยพระยาพิพิธภักดี (เพิ่ม เตชคุปต์) เจ้าเมืองยะลา เป็นผู้เริ่มก่อสร้างและให้การอุปถัมภ์ในขณะที่ท่านดำรงตำแหน่งเจ้าเมือง วัดเวฬุวันเดิมชื่อ “วัดป่าไผ่” ต่อมาชาวบ้านเรียกว่า “วัดสะเตง” ตามชื่อหมู่บ้าน และเป็นชื่อของตำบลด้วย ปัจจุบันวัดเวฬุวันตั้งอยู่เลขที่ 5 บ้านสะเตง ถนนเวฬุวัน หมู่ที่ 6 ตำบลสะเตง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย (กรมการศาสนา, กองพุทธศาสนสถาน 2527:579)

4. วัดนิโรธสังฆาราม ในปี 2494 พระครูพุทธไสยารักษ์ เจ้าอาวาสวัดคูหาภิมุขได้ชักชวนผู้ศรัทธา ร่วมกันซื้อที่ดินสวนยางของชาวมุสลิม 4 ไร่ แล้วจึงขออนุญาตสร้างวัด ตั้งชื่อวัดนิบงสังฆาราม แต่ชาวบ้านนิยมเรียกกันว่า “วัดหัวควน” เนื่องจากวัดตั้งอยู่บนเนิน คำว่าควนในภาษาท้องถิ่นภาคใต้หมายถึงเนินหรือที่สูง ได้รับอนุญาตให้ตั้งเป็นวัดเมื่อพ.ศ. 2496 พระธรรมโกศาจารย์ เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี สมัยดำรงตำแหน่งเจ้าคณะภาค 9 ได้เปลี่ยนชื่อวัดจาก “วัดนิบงสังฆาราม” เป็น “วัดนิโรธสังฆาราม”

วัดนิโรธสังฆารามตั้งอยู่เลขที่ 26 ถนนเพชรเกษม ซอยนิโรธ หมู่ที่ 6 ตำบลสะเตง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา (60 ปี พระครูอุทัยวิริยาภรณ์ 2534:12) พื้นที่ของวัดด้านหนึ่งติดต่อกับสุสานของคนจีน ซึ่งเป็นสุสานรวมของคนจีนในจังหวัดยะลา วัดนิโรธสังฆารามจึงมีลักษณะพิเศษในช่วงเดือนเมษายน ซึ่งเป็นช่วงการ “เซ่งเม้ง” ของชาวจีน

5 วัดพุทธภูมิวิถี

มูลเหตุที่ได้ตั้งวัดนี้ขึ้น ปรากฏว่ามีหมู่บ้านนิบง ซึ่งอยู่ใกล้กับสถานีรถไฟยะลา อันเป็นป่ารก้างอยู่เดิม เริ่มมีประชาชนสนใจมาอาศัยมากขึ้นเรื่อยๆ ผู้ที่อยู่ห่างไกลจากหมู่บ้านนิบง ต้องเดินทางไปบำเพ็ญบุญที่วัดป่าไผ่ (เวฬุวัน) อันอยู่ที่ตำบลเดียวกัน แต่ระยะทางห่างไกลประมาณ 5 ก.ม. กว่าๆ ไม่เป็นการสะดวก เพราะสมัยนั้นการไปมายังเป็นหนทางเปลี่ยวจึงได้คิดจัดสร้างวัดขึ้นให้ใกล้กับหมู่บ้านที่ตนอาศัย และทั้งเห็นว่าที่ดินก็ยังไม่ค่อยมีราคาแพง อาจสร้างวัดได้ให้มีเนื้อที่กว้างขวางได้ ยิ่งไปกว่านี้เมื่อมีวัดเป็นชนวนที่ชักจูงประชาชนให้มาอาศัยอยู่มากขึ้น เพราะปกติคนไทยพุทธถ้าอยู่ห่างวัดก็รู้สึกไม่ค่อยสบายใจ อาศัยเหตุนี้ จึงได้จัดสร้างวัดพุทธภูมินี้ขึ้น (ประวัติศาสตร์ 4 จังหวัดภาคใต้และคตินธรรม 2544:81)

วัดพุทธภูมิเริ่มต้นเป็นสำนักสงฆ์ เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2474 ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 6 บ้านนิบง ตำบลสะเตง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

ศาลเจ้าจีนเป็นศาสนสถานในความเชื่อเรื่องเทพเจ้าของจีน เป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อเช่นไหว้เจ้าในวันสำคัญต่างๆ การทวงเจ้าและการเสี่ยงทาย โชคชะตา อนาคต ในศาลเจ้าต่างมักจะเป็นที่ประดิษฐานรูปเคารพของเทพเจ้าหลายองค์ แต่แต่ละศาลเจ้าจะมีเทพเจ้าองค์เดียวเป็นองค์ประธาน ศาลเจ้าในเขตเทศบาลยะลามีดังนี้

1. ศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว (มูลนิธิอู๋เซียงตึ้ง) ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี 2485 ตั้งอยู่เลขที่ 75 ถนนพุทธภูมิวิถิ ตำบลสะเตง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

2. ศาลเจ้าแม่ทับทิม ยะลา (มูลนิธิดุษ้วยเต็งเนียง) เปิดในวันที่ 20 กันยายน 2504 ตั้งอยู่เลขที่ 15 ถนนมหาภาส อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

3. ศาลเจ้าแม่กวนอิม (หลังโรงเรียนยะลาบำรุง) ตั้งขึ้นเมื่อปี 2515 ตั้งอยู่ที่ เลขที่ 107 ถนน 5 ธันวาคม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

4. ศาลเจ้าแม่พระโพธิสัตว์ (มูลนิธิพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ยะลา) สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2529 ตั้งอยู่ที่ 63/22 ถ.วิภากุล ต.สะเตง อ.เมือง จ.ยะลา

โบสถ์คริสต์จักรแบบดิสต์จีนยะลา เป็นโบสถ์ในศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ ที่สร้างขึ้นประมาณ 45 ปีก่อน ปัจจุบันมีสมาชิกประมาณ 100 คน คนที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ในจังหวัดยะลาส่วนใหญ่เป็นคนเชื้อสายจีน โบสถ์แห่งนี้ได้รับการดูแลโดยคณะกรรมการ 7 ท่านที่สมาชิกทุกคนเลือกมาทำงานเรียกว่าคณะมรรคนายก

กิจกรรมของโบสถ์แห่งนี้ คือการสวดนมัสการทุกวันอาทิตย์ และมีการรวมกลุ่มเพื่อสอนศาสนาให้กับเด็กๆ นอกจากนี้ยังมีการนัดพบสมาชิกกลุ่มย่อยทุกวันอาทิตย์ พุธ ศุกร์ ในแต่ละปีจะมีการจัดค่ายครอบครัวเพื่อส่งเสริมให้ครอบครัวมีคุณภาพ จัดค่ายอนุชนสอนอนุชน และเยาวชนเพื่อชักจูงให้กลับใจจากบาปดำเนินชีวิตให้ถูกต้องและรักสามัคคี กิจกรรมเพื่อสังคมเน้นในเรื่องการให้ความช่วยเหลือเด็กกำพร้าทั้งทางด้านการศึกษาและฟื้นฟูสภาพจิตใจ โดยทุกปีคริสต์จักรแบบดิสต์จีนยะลาจะรวบรวมเงินส่งให้กับบ้านนกขมิ้นภาคใต้ ที่จังหวัดพัทลุง ซึ่งเป็นสถานที่ ดูแลเด็กกำพร้า คนชรา และผู้หญิงที่ถูกกระทำทางเพศ

ชาวคริสต์ในจังหวัดยะลา มีการติดต่อสัมพันธ์กับชาวคริสต์ในจังหวัดอื่นโดยมีกิจกรรมการแลกเปลี่ยนผู้บรรยายพระธรรมคำสอนในพระคัมภีร์ไบเบิล มีการจัดค่ายร่วมกัน และมีการเยี่ยมเยียนกันระหว่างชาวคริสต์ทั้งในและต่างประเทศ เช่น ประเทศเกาหลี และฟิลิปปินส์

นอกจากโบสถ์แห่งนี้ ชาวคริสต์ในจังหวัดยะลา ยังคงมีโบสถ์อีกแห่งในนิกายโรมันคาทอลิก ซึ่งตั้งอยู่ภายในโรงเรียนมานะศึกษาซึ่งเป็นโรงเรียนเอกชนในศาสนาคริสต์

วัดสิริคุรุสิงห์สภเป็นวัดอินเดียแห่งแรกและแห่งเดียวในยะลา วัดแห่งนี้เป็นวัดในศาสนาซิกข์ สร้างขึ้นเมื่อประมาณ 80 ปีก่อน ต่อมาอาคารหลังเก่าได้ทรุดโทรมจึงได้รื้อสร้างอาคารหลังปัจจุบันขึ้นเมื่อ 50 ปีก่อน หากมองจากภายนอกวัดอินเดียเหมือนบ้านขนาดใหญ่หลังหนึ่ง ตั้งอยู่ที่ถนนนวมมิตร ภายในไม่มีรูปเคารพ มีกิจกรรมทางศาสนาปีละ 4 ครั้ง ศาสนิกชนจะมาทำพิธีทางศาสนาที่วัดวันอาทิตย์ โดยมีพิธีกรรมสวดมนตร์ ไหว้พระ คนส่วนใหญ่ที่มาวัดเป็นคนอินเดีย ซึ่งรวมกันเป็นกลุ่มได้โดยการมาพบปะกันที่วัดแห่งนี้ และมีการติดต่อกับชาวอินเดียที่นับถือซิกข์อยู่ในจังหวัดปัตตานี และนราธิวาส อย่างไรก็ตามนายกุลดิป ซิงห์ คานธีเล่าว่า ปัจจุบันชาวอินเดียใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีจำนวนน้อยมาก ส่วนใหญ่ได้อพยพไปอยู่ที่อื่น บางส่วนมาอยู่ในพื้นที่ภาคกลาง สาเหตุอาจมาจากปัญหาเรื่องการประกอบอาชีพ

การแบ่งพื้นที่เทศบาลนครยะลา

เทศบาลนครยะลา มีการแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 พื้นที่หลัก ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นถึงความเกี่ยวเนื่องกับความสัมพันธ์ของชาติพันธุ์ต่างๆ พื้นที่ส่วนแรก เริ่มจากทางเหนือสุดของเทศบาล คือ “ตลาดเก่า” ซึ่งเป็นย่านของชุมชนมุสลิมขนาดใหญ่ แต่เดิมตลาดเก่าเป็นที่อยู่ของชาวมุสลิมในท้องถิ่น ในปัจจุบันประชากรชาวมุสลิมในตลาดเก่าเพิ่มมากขึ้น ชาวมุสลิมจากจังหวัดอื่น เข้ามารับรองประกอบอาชีพขายอาหารเป็นส่วนใหญ่ ผังตลาดเก่านอกจากเป็นที่อยู่อาศัย ยังมีโรงงานขนาดย่อม 1-2 โรง เป็นที่ตั้งของมัสยิดกลาง และมีมัสยิดขนาดเล็กอีกประมาณ 4-5 แห่ง นอกจากนี้ยังมีศูนย์กลางดะวะฮ์ของเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ มีโรงเรียนระดับประถมของรัฐบาล คือโรงเรียนเทศบาล 5 โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามคือโรงเรียนธรรมวิทยามูลนิธิ ซึ่งเป็นโรงเรียนนักเรียนชายล้วนและโรงเรียนธรรมวิทยามูลนิธิฝ่ายหญิง เป็นโรงเรียนหญิงล้วน ในตอนกลางคืนตลาดเก่าจะเป็นตลาดอาหารอิสลามขนาดใหญ่ มีร้านน้ำชา กาแฟ ร้านขายของชำ คลินิกแพทย์และคลินิกทันตกรรมซึ่ง แพทย์ ทันตแพทย์เป็นคนมุสลิม มีแพทย์เชื้อสายจีน 1 คน ร้านขายของชำและร้านขายผลไม้บางร้านมีเจ้าของร้านเป็นคนจีนแต่มีจำนวนน้อยมาก

ผังทางใต้ของทางรถไฟเรียกว่า “ตลาด” ที่ประกอบไปด้วยตลาดสด ย่านสายกลาง ถนนพิพิธภักดี ซึ่งเป็นย่านธุรกิจการค้า นอกจากตลาดสดแล้วร้านค้าที่เป็นอาคารพาณิชย์ที่ตั้งอยู่สองข้างถนนลิโรรส ถนนรถไฟ ถนนยะลา ถนนระนอง และถนนพิพิธภักดี ล้วนเป็นทั้งร้านค้าและอยู่อาศัยของเจ้าของร้าน เจ้าของร้านส่วนใหญ่เป็นชาวจีน และบางส่วนเป็นชาวมุสลิม ผังตลาดในปัจจุบันมีมัสยิดขนาดเล็กหนึ่งแห่งสำหรับชาวมุสลิมที่อยู่ฝั่งตลาด และพ่อค้าแม่ค้าชาวมุสลิมที่มาค้าขายในตลาดสดเข้ามาใช้ละหมาด เนื่องจากบริเวณนี้เป็นย่านการค้าจึงเพียงคึกคักในตอนกลางวัน

“ครู” รู้จักกันว่าเป็นย่านการศึกษา บริเวณครูคือบริเวณที่นักเรียนและนักศึกษาที่มา จากต่างอำเภอและต่างจังหวัดนิยมมาเช่าหอพักและบ้านอยู่บริเวณดังกล่าว ในตอนกลางคืน บริเวณนี้เป็นย่านที่คึกคักมากเท่าย่านตลาดเก่า มีร้านขายอาหารมากมาย เดิมร้านอาหารเป็น ร้านอาหารคนไทยเป็นส่วนใหญ่ แต่ในปัจจุบันร้านอาหารมีจำนวนเพิ่มขึ้นประมาณ 2-3 เท่าตัว และร้านที่เพิ่มขึ้นเป็นร้านรถเข็นซึ่งตั้งโต๊ะข้างถนนของชาวมุสลิม

สถานที่ราชการจะเป็นพื้นที่ทางตอนใต้สุดของเทศบาลยะลา เป็นบริเวณที่ค่อนข้าง เงียบเมื่อเทียบกับบริเวณอื่นๆข้างต้น เพราะนอกจากจะเป็นบริเวณที่ตั้งของหน่วยงานราชการ ต่างๆแล้ว บริเวณดังกล่าวยังเป็นที่ตั้งของบ้านพักข้าราชการ ผู้คนจึงไม่พลุกพล่านมากนัก

ช่วงเวลา 15 ปีที่ผ่านมาถนนอีกสายซึ่งเป็นที่รู้จักของชาวยะลาในชื่อของถนน รวมนมิตร ย่านดังกล่าวเป็นย่านของสถานบันเทิงในยามค่ำคืน เป็นถนนที่รวมของคาราโอเกะ ผับ บาร์ คาเฟ่ จึงคึกคักและพลุกพล่านเป็นพิเศษในเวลากลางคืน

ภาษาในชีวิตประจำวันของชาวยะลา

ภาษาที่ชาวยะลาใช้ติดต่อสื่อสารกันระหว่างชาติพันธุ์ต่างๆคือภาษาไทยภาคกลาง ชาวมลายูมุสลิมส่วนใหญ่ไม่สามารถพูดภาษาไทยท้องถิ่นได้ (บางคนพูดได้แต่เลือกที่จะไม่พูด) แต่ถ้าเป็นชาวไทยมุสลิมจากจังหวัดอื่นที่ไม่ใช่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ นิยมพูดภาษาไทยถิ่นได้ กันมากกว่าภาษาไทยกลาง

ภาษามลายู ชาวมลายูมุสลิมในท้องถิ่นจะใช้ภาษามลายูท้องถิ่นในการสื่อสารกันเอง ภาษามลายูที่ใช้กันในจังหวัดชายแดนภาคใต้จะแตกต่างกับภาษามลายูกลาง หรือภาษามาเลย์ (Bahasa Malay หรือ bahasa) ที่ใช้กันในประเทศมาเลเซียและอินโดนีเซียตรงที่การออกเสียงและ คำศัพท์บางคำ ในปัจจุบันชาวมลายูมุสลิมที่อายุกว่า 70 ปีขึ้นไปส่วนใหญ่ไม่สามารถพูด ภาษาไทยได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนมลายูมุสลิมที่ไม่ได้อยู่ในเขตเทศบาล คนมลายูในเขตเทศบาล ส่วนใหญ่พูดภาษาไทยได้ชัดเจน แต่นอกเขตออกไปคนที่พูดภาษาไทยได้มักพูดไม่ค่อยชัดซึ่ง บางครั้งจะถูกคนไทยล้อเลียน

ภาษาไทยถิ่นใต้ คนไทยส่วนใหญ่จะสื่อสารกันด้วยภาษาไทยถิ่นใต้ เนื่องจากคนไทย ในจังหวัดยะลาที่มีภูมิลำเนาจากจังหวัดต่างๆในภาคใต้ สำเนียงภาษาไทยถิ่นใต้จึงมีหลากหลาย คำศัพท์ส่วนใหญ่จะใช้เหมือนหรือคล้ายกัน ภาษาไทยถิ่นใต้ที่ใช้กันใน 3 จังหวัด ชายแดนภาคใต้ มีคำศัพท์บางคำที่ยืมมาจากภาษามลายูเช่น คำว่า ลากู แปลว่าชายดี ชะดีะ แปลว่าอร่อย มอระ แปลว่าสวยหรืองาม แต่คำเหล่านี้กำลังเริ่มหายไป เมื่อคนหนุ่มสาวชาวไทยและจีนในเขต เทศบาลปัจจุบันเกือบครึ่งหนึ่งพูดภาษาใต้ไม่ได้ ส่วนคนที่พูดได้มักใช้คำศัพท์ภาษากลางแต่ใช้

สำเนียงภาษาใต้ เช่น คำว่ากลับบ้าน ในภาษาใต้เดิมจะพูดว่า“หลับบาน” แต่ปัจจุบันอาจพูดว่า “กลับบ้าน”หรือ“พูดภาษาใต้”เดิมพูดว่า“แหลงใต้”ปัจจุบันอาจพูดว่า“ผุดใต้”

ภาษาจีน คนจีนแบ่งออกเป็น2กลุ่ม กลุ่มแรกคือคนจีนที่อายุ 50 ปีขึ้นไป กลุ่มนี้เมื่อพบปะกันในตลาดมักจะทักทายและพูดคุยกันด้วยภาษาจีน หากเป็นจีนคนละภาษามักจะใช้ภาษาจีนกลางในการติดต่อสื่อสาร แต่ถ้าหากเป็นคนจีนภาษาถิ่นเดียวกันจะใช้ภาษาจีนถิ่นนั้นๆ ในการติดต่อสื่อสาร ภาษาจีนในยะลานอกจากภาษาจีนกลาง ยังมีจีนฮกเกี้ยน แต้จิ๋ว และ ไหหลำ และกวางตุ้ง ส่วนคนจีนที่อายุต่ำกว่า 50 ปี มักจะฟังภาษาจีนได้ เนื่องจากยังมีปู่ย่า ตายาย หรือพ่อแม่ ที่ใช้ภาษาจีนในครอบครัวจึงสามารถเข้าใจภาษาจีนที่ใช้ในชีวิตประจำวันได้ แต่เวลาพูดจะใช้ภาษาไทยได้บ้าง ภาษาไทยกลางบ้างแล้วแต่ความถนัดของแต่ละคน

ย่านตลาด

ภาพที่ 1 ภาพชุมชนบ้านนิบง ชุมชนเริ่มแรกของเทศบาลนครยะลา

จากประวัติเทศบาลนครยะลาเห็นได้ว่าเมืองยะลาเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงเส้นทางคมนาคม และการย้ายเมือง ตั้งแต่ทศวรรษที่ 2460 ย่านสายกลางเป็นย่านตลาดแห่งแรกของเมืองยะลาตั้งอยู่ใกล้กับทางรถไฟ ตลาดขายของสดแห่งแรกคือตลาดรัฐกิจตั้งอยู่ทางทิศใต้ของ

สถานีรถไฟ หรือที่เรียกกันว่าหน้าสถานี เมื่อเดินลงจากสถานีรถไฟตัดเข้าย่านสายกลาง (ถนนยะลาในปัจจุบัน) ซึ่งมีห้องแถวไม้สองฟากถนน เปิดเป็นร้านค้าขายสินค้านานาชนิด

ขนานไปกับย่านสายกลาง คือถนนพังงาซึ่งสองข้างถนนก็เป็นที่ตั้งของบ้านไม้ห้องแถวไปตลอดถนนเช่นกัน ถนนพังงาจะเป็นร้านรับซื้อขายยางเป็นส่วนใหญ่ ปะปนด้วยร้านขายของชำ สุดสายกลางและถนนพังงาจะเป็นตลาดแห่งแรกและใหญ่ที่สุดในยะลาคือตลาดรัฐกิจ ตลาดขายอาหารสด รอบๆตลาดรัฐกิจเป็นเรือนไม้ห้องแถวรับซื้อขายยางพารา ขายของชำ และเบ็ดเตล็ด

ย่านตลาดเป็นพื้นที่สาธารณะแห่งเดียวของชุมชนเมืองยะลาในอดีตที่คนชาติพันธุ์ต่างๆได้พบปะกันอย่างไม่เป็นทางการ โดยอาศัยโอกาสการมาจับจ่ายซื้อของได้สังสรรค์พูดคุย ถ่ายทอดบอกกล่าวข่าวคราว และเรื่องราวของคนทั้งในและนอกชุมชน เป็นที่เชื่อมโยงเมืองกับชนบทเข้าหากันและด้วยสภาวะแวดล้อมของตลาดรวมทั้งปัจจัยทางเศรษฐกิจ ตลาดจึงเป็นพื้นที่การปะทะสังสรรค์ที่พรมแดนทางชาติพันธุ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆเจือจางไปบ้าง ถึงแม้ในปัจจุบันมีพื้นที่สาธารณะอื่นๆเพิ่มมากขึ้นเช่น สวนสาธารณะ และสนามกีฬา แต่พื้นที่สาธารณะเหล่านี้มีความแตกต่างกับตลาดที่ชาวมุสลิมจำนวนไม่มากนักที่นิยมมาใช้บริการ หรือถ้าหากมาใช้ส่วนใหญ่จะใช้บริการสนามเด็กเล่นและมักจะมาด้วยกันหลายครอบครัวหรือมาในกลุ่มใหญ่ จึงไม่ได้มีกิจกรรมร่วมกับคนอื่นๆ ที่มาใช้พื้นที่เดียวกัน ดังนั้นตลาดจึงเป็นแหล่งพบปะของผู้คนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่ดีที่สุด “...ทั้งนี้สืบเนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านั้นไม่ได้มีค่านิยมทางวัฒนธรรมชั้นพื้นฐานที่ใช้ร่วมกัน มีเพียงสิ่งเดียวที่มีร่วมกัน คือ ประโยชน์ในย่านตลาด (market place) ...” (จักรพันธ์ ชัดชุมแสง 2543:4)

ในงานของรัตติยา สาและ (2544:144) เรื่องการปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส กล่าวไว้ในตอนหนึ่งว่า “โอกาสที่มุสลิมและไทยพุทธจะมีการพูดคุย (chatting) ด้วยก็เมื่อมีความสนิทสนมชิดและได้รู้จักกันพอสมควรเท่านั้น ซึ่งมักปรากฏในสถานที่ต่างๆ เช่น ที่โรงเรียน ร้านกาแฟ ที่ร้านค้าในตลาด ซึ่งถ้าเป็นร้านค้ากันแล้วก็พูดกันได้ทุกเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการค้าขาย เรื่องค้าไม้ ค้ายางพาราหรือแม้แต่เรื่องการบ้านการเมือง”

กลุ่มชาติพันธุ์ในย่านตลาดในอดีต

สมัยก่อนนั้น ไทยอิสลามจะไม่เข้ามาอยู่ในเมือง คนพื้นเมืองจะอยู่ตามหมู่บ้านชุมชนเล็กๆ ผู้คนจะอยู่กันตามตำบลไกลๆ ตามป่าตามเขา ตามตะเข็บชายแดน ชนเชื้อสายจีนจะเกาะกลุ่มอยู่ตามหุบเขาที่ห่างไกลความเจริญ แม้แต่คนพื้นที่จะเกาะกลุ่มกันเป็นกลุ่มเล็กๆ ตามพื้นที่ต่างๆที่เป็นป่าเขาเช่น เผ่าซาไก(เงาะป่า)ตามถ้ำต่างๆตามน้ำตกลำห้วยและลำธารที่มีน้ำไหลผ่าน

ซึ่งมีทั้งชนพื้นเมืองชนพื้นที่ที่เป็นอิสลาม คนจีน ชนตามท้องถื่นทุรกันดาร (ประวัติพระรัฐกิจ วิจารณ์ สวัสดิ์ ณ นคร ม.ป.ป.:19)

ต่อมาเมื่อมีการสร้างบ้านเรือนขึ้นใกล้กับทางรถไฟ ผู้คนจึงเริ่มอพยพเข้ามาจับจองที่ดิน หรือเช่าบ้าน เพื่อทำการค้า และเป็นที่อยู่อาศัย เจ้าของกิจการเล็กๆ พ่อค้าแม่ค้าในย่านตลาด ยะลาคือชาวจีนซึ่งส่วนมากเป็นชาวจีนอพยพจากเมืองจีน เล่ากันว่าเมื่อจะติดประกาศใดในตลาด เจ้าของตลาดต้องมาขอให้ชาวจีนที่รู้ภาษาไทยช่วยเขียนประกาศเป็นภาษาจีนให้ ชาวจีนในตลาด เมื่อสื่อสารกันระหว่างชาวจีนจะพูดภาษาจีน คนที่เช่าแผงขายของในตลาดรัฐกิจเป็นคนจีนเกือบ ทั้งหมด ส่วนพ่อค้าแม่ค้าที่วางสินค้าขายอยู่รอบนอกของตลาดบนทางเท้าเป็นชาวมลายูมุสลิม จากหมู่บ้านอื่นๆ สินค้าของชาวมลายูมุสลิมเป็นที่นิยมมากกว่าสินค้าในแผงเพราะราคาถูกกว่า อย่างไรก็ตามผู้คนที่มาจับจ่ายสินค้าที่นี่เป็นคนไทย และคนจีนเกือบทั้งหมด เนื่องจากตลาดแห่งนี้ มีแผงขายหมู

ภาพที่2 ภาพขบวนพาเหรดของชาวจีนในย่านตลาด เมืองยะลา เมื่อประมาณ 40 ปีก่อน

ตลอดสายกลางเจ้าของที่ดินคือชาวมลายูมุสลิมที่มีภูมิลำเนาตั้งเดิมจากปัตตานี ได้เข้ามาจับจองที่ดินบริเวณนี้ก่อนที่”นิบง” จะกลายเป็นเมือง ไม่เป็นที่แน่ชัดว่าคนจีนได้มาขอเช่าที่ และสร้างบ้านห้องแถวเอง หรือเจ้าของที่ดินได้สร้างบ้านห้องแถวให้คนเช่า เจ้าของร้านค้าร้อยละ

90 เป็นชาวจีนทั้งที่มาจากเมืองจีนหรือคนจีนที่เกิดในเมืองไทยหรือคนจีนที่มาจากกรุงเทพฯ ชาวมุสลิมที่เป็นเชื้อสายเจ้าของที่ดินได้เปิดร้านค้าขายประมาณ 3-4 ร้าน และ ร้านขายของของชาวจีนเดียวที่นับถือฮินดูผู้ถูกเรียกว่า “แขกเทศ” อีก 3 ร้าน ลูกค้าร้านค้าเหล่านี้มีทั้งชาวจีน ชาวไทยและชาวมลายูมุสลิม เนื่องจากสินค้าไม่ใช่สินค้าที่ขัดกับหลักศาสนา และไม่มีร้านค้าให้เลือกมากนัก

ตลาดที่ชาวมลายูมุสลิมนิยมไปจับจ่ายซื้อของคือตลาดนัดข้างทางรถไฟ ซึ่งแรกเริ่มเป็นเพียงตลาดนัดที่เปิดขายประมาณ 3 วัน ต่อหนึ่งสัปดาห์ ต่อมาได้กลายเป็นตลาดถาวร ชื่อว่าตลาดเสรี ตลาดเสรีเป็นตลาดของเอกชนเช่นเดียวกับตลาดรัฐกิจ มีนายสมพงษ์ นิโบลเป็นเจ้าของและมีผู้จัดการชื่อนายเสรี (ไม่ทราบนามสกุล) ตลาดจึงมีชื่อตามผู้จัดการ ตลาดเสรีได้ชื่อว่าเป็นตลาดที่ขายสินค้าราคาถูก คนขายส่วนใหญ่เป็นชาวมลายูมุสลิมทั้งที่เป็นคนในเทศบาลและคนที่มาจากหมู่บ้านต่างๆ ลูกค้าของตลาดนี้คือชาวมลายูมุสลิมเป็นหลัก มีชาวจีนที่อยู่ฝั่งตลาดเก่าบ้างเล็กน้อย ชาวจีนและคนไทยฝั่งสายกลางไม่ค่อยนิยมไปตลาดเสรีมากนักทั้งที่สินค้าราคาถูก ด้วยความรู้สึกว่าสินค้าและบริเวณตลาด “สกปรก”

เห็นได้ว่าในพื้นที่การค้าตั้งแต่อดีตชาวจีนเป็นผู้ครอบครอง และเป็นชนกลุ่มใหญ่ของย่านปะปนไปด้วยชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนเชื้อสายจีน ไม่มีคนไทยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวเลย คนไทยมักเข้ามาในพื้นที่ในฐานะผู้ซื้อเท่านั้น

ต่อมาราวต้นทศวรรษที่ 2500 การรถไฟได้จัดสร้างตลาดรถไฟและเปิดประมูลที่ดินให้เอกชนสร้างตึกแถวเพื่อใช้ในการทำธุรกิจการค้าขึ้นมา เมื่อตลาดสร้างเสร็จปรากฏว่าไม่มีพ่อค้าแม่ค้าไปขายของที่ตลาดของการรถไฟ เทศบาลและการรถไฟพยายามผลักดันให้คนขายของในตลาดรัฐกิจไปจับจองแผงค้าขายที่ตลาดจนกระทั่งมีขัดแย้งกันขึ้น แต่ในที่สุดตลาดสดได้ย้ายไปตั้งอยู่ที่ตลาดของการรถไฟจนกระทั่งปัจจุบัน

ถึงแม้ว่าตลาดสดจะย้ายไปจากตลาดรัฐกิจ และถนนพญาจะเชบเซาหลง* แต่สายกลางยังคงเป็นย่านธุรกิจการค้าของเทศบาลยะลา ภายหลังจากออคูลย์ ภูมิณรงค์ลงเล่นการเมือง ที่ดินซึ่งเป็นมรดกตกทอดถูกแบ่งขายให้กับชาวจีนบางคน เพื่อนำเงินไปใช้ในการลงสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร อย่างไรก็ตามที่ดินกว่าครึ่งหนึ่งในสายกลางยังคงตกทอดสู่ลูกหลานชาวมุสลิม 3 คนที่เข้ามาจับจองที่ดินในย่านสายกลางเมื่อครั้งแรกสร้างเมือง

* ด้วยสาเหตุที่แขวงทางสร้างอาคารพาณิชย์บนถนนลิโรรสซึ่งกลายมาเป็นถนนสายหลักของยะลา ที่ตัดยาวไปถึงจังหวัดปัตตานี ทำให้ทำเลทางการค้าเปลี่ยนแปลงไป เจ้าของร้านค้าต่างๆ จากถนนพญาและบางส่วนจากย่านสายกลางได้โยกย้ายไปตั้งร้านที่ถนนลิโรรส

ต้นปี 2520 ฟ้าผ่าของวันที่สามของการฉลองตรุษจีนได้เกิดไฟไหม้ขึ้นที่บ้านหลังหนึ่ง (บนถนนระนอง) ด้วยการวางผังเมืองที่สวຍงามตามแบบตารางหมากรุก บ้านที่เป็นห้องแถวทุกหลังจะมีหลังบ้านชนกับบ้านอื่น ห่างเพียงแค่ตรอกคนเดินกว้างประมาณ 4 เมตรและบ้านในบริเวณดังกล่าวเป็นบ้านไม้เก่าที่มีตั้งแต่สมัยสร้างเทศบาลยะลาของพระยารัฐกิจวิจารณ์ ไฟจึงไหม้ลามอย่างรวดเร็ว เผาบ้านเรือนในสายกลางทั้งหมด ไปถึงถนนพังงา และถนนระนอง เหลือบ้านไม้ที่หลังคาเตี้ยกว่าบ้านหลังอื่นไม่กี่หลังซึ่งยังคงอยู่ถึงปัจจุบัน

ภายหลังไฟไหม้ เทศบาลได้ขอความร่วมมือจัดทำผังเฉพาะบริเวณที่เกิดเพลิงไหม้โดยให้ร่วมกันสร้างอาคารพาณิชย์ 2 ชั้นตามแบบของเทศบาลเพื่อความสวยงามและเพื่อเป็นไปตามผังเมืองเดิม 1 ปีต่อมาร้านค้าต่างๆได้เปิดดำเนินกิจการค้าขายเช่นเดิม แต่ร้านค้าบางร้านได้เปลี่ยนเจ้าของเป็นชาวมุสลิมซึ่งเป็นลูกหลานของเจ้าของที่เดิม ย่านสายกลางยังคงเป็นย่านการค้าของผู้คนที่อาศัยอยู่ในยะลาหรือจังหวัดใกล้เคียงต่อมาจนปัจจุบัน เจ้าของร้านค้าแห่งหนึ่งเป็นหญิงชาวมุสลิมให้เหตุผลว่าเพราะถนนเลี้ยวต่อการเดินจับจ่ายซื้อของ

ความเปลี่ยนแปลงแห่งยุคสมัยและปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในปัจจุบัน

เมื่อย้ายตลาดจากตลาดรัฐกิจไปที่ตลาดรถไฟมีชาวมุสลิมเข้าไปค้าขายมากขึ้น เพราะชาวมุสลิมหลายคนมีโอกาสไปจับจองที่ดินและสร้างตึกแถวหน้าตลาด แผงขายของในตลาดให้เช่าในราคาที่ไม่แพง ชาวมุสลิมมีโอกาสเข้ามาทำการค้ามากขึ้น ตลาดรถไฟแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 แผงใหญ่ แผงที่อยู่ใกล้ทางรถไฟมากที่สุดคือแผง 4 เรียกกันว่าตลาดเนื้อ คนขายกว่าร้อยละ 95 เป็นชาวมลายูมุสลิม ตลาดเนื้อไม่ได้ขายเนื้อวัวเพียงอย่างเดียวแต่มีอาหารสดอาหารแห้ง ผลไม้ เสื้อผ้า และผ้าพื้นเมืองเช่นผ้าสอ่ง ผ้าปาเต๊ะ สิ่งที่ไม่ขายในตลาดนี้คือเนื้อหมู สินค้าเกี่ยวกับการไหว้เจ้า และไหว้พระเช่นธูปเทียน ถังสังฆทาน ผ้าสบงจีวร ลูกค้าส่วนใหญ่เป็นชาวมลายูมุสลิม และภาษาที่ใช้ในการต่อรองสินค้าบริเวณนี้คือภาษามลายู ส่วนแผงที่ 3,2,1 เป็นตลาดหมู คนขายส่วนใหญ่เป็นคนไทยและคนจีน ลูกค้าส่วนใหญ่เป็นคนไทยและคนจีนเช่นเดียวกัน ชาวมุสลิมไม่นิยมมาจับจ่ายใน 3 แผง ดังกล่าวด้วยเหตุผลเดียวกับที่คนมุสลิมในอดีตไม่จับจ่ายของในตลาดรัฐกิจ คือ มีแผงขายหมู และสินค้าราคาแพง คนขายของใน 3 แผงนี้พูดภาษามลายูได้เล็กน้อย เจ้าของร้านค้าชาวจีนเก่าแก่ร้านหนึ่งบอกว่า คนจีนในตลาดพูดภาษามลายูได้มาน้อยขึ้นอยู่กว่าร้านเขาอยู่ห่างจาก”ตลาดเก่า” และ “ทางรถไฟ” มากแค่ไหน เนื่องจากฝั่งตลาดเก่าเป็นที่ย่านอยู่อาศัยของชาวมลายูมุสลิม และทางรถไฟในอดีตนั้นเปรียบได้

กับเส้นแบ่งพื้นที่ระหว่างชาวมลายูมุสลิม กับชาวจีนและชาวไทย* คนจีนที่อาศัยอยู่ในหรืออยู่ใกล้ชุมชนมุสลิมจะมีโอกาสในการปฏิสัมพันธ์กับชาวมลายูมุสลิม รวมทั้งมีโอกาและความจำเป็นในการเรียนรู้ภาษามลายูมากกว่าผู้ที่อยู่ไกลชุมชนชาวมลายูมุสลิม ดังนั้นชาวจีนที่อยู่ในตลาดเก่าจะฟังและพูดภาษามลายูได้มากที่สุด รองลงมาคือชาวจีนที่อยู่ใกล้กับตลาดเก่าหรือสถานีรถไฟ ส่วนคนที่อยู่ไกลออกไปจากตลาดพูดได้เล็กน้อยหรือไม่ได้เลย

ตลาดเสรีได้เลิกกิจการไปเมื่อปี 2540 แต่เนื่องจากเกิดปัญหาว่าแม่ค้าพ่อค้าไม่มีพื้นที่ในการค้าขาย ตลาดเสรีแห่งใหม่จึงเปิดขึ้นมีขนาดเล็กกว่าเดิมยังคงอยู่ทางด้านเหนือของสถานีรถไฟแต่ตั้งอยู่ก่อนถึงสถานีรถไฟ อย่างไรก็ตามตลาดเสรีแห่งใหม่ไม่คึกคักเท่าตลาดเดิม

ภาพที่ 3 ภาพ “กะนิ” ชายพวงมาลัยที่ตลาดรถไฟ ราคาเย็บเย็บ

* ในปัจจุบันทางรถไฟไม่ได้มีความหมายเช่นที่กล่าวมาอีกแล้ว เนื่องจากคนมลายูมุสลิมได้เคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งบ้านเรือนในฝั่งตลาดมากขึ้น และการเข้ามาตั้งบ้านเรือนปะปนกันนี้ในฝั่งตลาดไม่ได้มีนัยยะถึงความสามารถทางภาษามลายูของคนจีนอีกต่อไป

ประกอบกับมีตลาดเทศบาลแห่งใหม่ เรียกว่าตลาดเมืองใหม่ซึ่งรองรับแม่ค้าพ่อค้าได้จำนวนมาก และเป็นตลาดผลไม้ที่ทางเทศบาลยะลาพยายามผลักดันให้เป็นตลาดศูนย์กลางซื้อขายผลไม้ของจังหวัดยะลา บัตตานี นราธิวาสและสงขลา ตลาดใหม่แห่งนี้จึงมีขนาดใหญ่ที่สุดในจังหวัดยะลา ซึ่งจะเปิดขายอย่างคึกคักในช่วงเวลาเย็นทำให้ตลาดสดในช่วงเช้ายังคงมีความสำคัญต่อคนในท้องถิ่นอยู่เช่นเดิม

ย่านสายกลาง

ศรีศักร วัลลิโภดม (2531:34) ได้ให้ความเห็นเรื่องการเกิดเมืองในท้องถิ่นต่างๆว่า คนจีนมีบทบาททำให้เกิดบ้านตลาด ซึ่งกลายเป็นที่อยู่อาศัยของคนในเมืองขึ้น เมืองในอดีตเกิดขึ้นจากความปลอดภัย ดังนั้นการตั้งเมืองเมื่อแรกจะคำนึงถึงทำเลที่สามารถป้องกันข้าศึกศัตรูได้ในสมัยหลังๆ เมืองจะสร้างตามที่ตั้งของจวนเจ้าเมือง ตามมาด้วยย่านร้านค้า และที่อยู่อาศัยของพวกพ่อค้า สิ่งที่ตามมาคือวัดและศาสนสถานต่างๆ เมืองในลักษณะเช่นนี้เกิดขึ้นมากในปลายกรุงศรีอยุธยาจนถึงต้นรัตนโกสินทร์ กล่าวได้ว่าเมืองต่างๆในภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ยังคงเป็นศูนย์กลางของจังหวัดและอำเภอส่วนใหญ่เกิดขึ้นเช่นที่กล่าวมา

ด้วยเมืองยะลาเป็นเมืองใหม่ เริ่มสร้างในสมัยรัชกาลที่ 6 จุดเริ่มของการสร้างบ้านแปงเมืองของเมืองยะลาจึงแตกต่างไปจากการตั้งเมืองที่กล่าวมาตรงที่เมืองยะลาไม่ได้เกิดตามจวนเจ้าเมือง แต่เป็นชุมชนเมืองที่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงเส้นทางคมนาคม คือการเกิดเมืองขึ้นตามทางรถไฟ จวนเจ้าเมืองและสถานที่ราชการได้ย้ายตามมาภายหลัง ส่วนคนจีนแม้ไม่ได้เป็นเจ้าของที่ดินแต่เป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อย่านตลาดในเมืองยะลา เช่นเดียวกับการเกิดของเทศบาลนครหาดใหญ่กล่าวคือ ผู้ที่เข้ามาริเริ่มสร้างบ้านแปงเมืองประเมินว่าชุมชนแห่งนี้จะมีความเจริญ และเป็นทำเลที่ดีสำหรับการค้า

เทศบาลนครหาดใหญ่เดิมมีชื่อว่า“บ้านโคกเสม็ดชุม” เนื่องจากมีสภาพเป็นโคกเต็มไปด้วยต้นเสม็ดชุม ขุนนิพัทธ์จินนทร (เจียกี้ซี้) ผู้รับช่วงสร้างทางรถไฟสายใต้-กรุงเทพฯ คาดการณ์ว่าเมื่อทางรถไฟสร้างเสร็จแล้ว บ้านโคกเสม็ดแห่งนี้ต่อไปจะกลายเป็นชุมทางด้านคมนาคมทั้งทางรถไฟและรถยนต์น่าจะเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจและการคมนาคมในภาคใต้ด้วย จึงได้ซื้อที่ดิน

* ตลาดเมืองใหม่เป็นตลาดของเทศบาล วัดอุปพระสงฆ์เริ่มแรกเทศบาลต้องการย้ายตลาดสดจากตลาดรถไฟมาอยู่ที่ตลาดเมืองใหม่ ด้วยต้องการลดปัญหาการจราจร แต่ไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์ ตลาดเมืองใหม่จึงกลายเป็นตลาดผลไม้ขนาดใหญ่ และเป็นตลาดสดในตอนเย็น พ่อค้าแม่ค้าส่วนมากเป็นชาวมุสลิม ลูกค้าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ

บริเวณบ้านโคกเสม็ดเอาไว้ 50ไร่ แล้วทยอยสร้างห้องแถวขึ้นเรื่อยมา เมื่อทางรถไฟสร้างเสร็จพื้นที่ดังกล่าวได้กลายเป็นสถานีรถไฟชุมทางหาดใหญ่ เจริญขึ้นเรื่อยจนเป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการ เทศบาลหาดใหญ่ได้พัฒนาจากเทศบาลตำบล เป็นเทศบาลเมือง และเทศบาลนครตามลำดับ และได้กลายเป็นศูนย์กลางการค้าและธุรกิจจริงดังที่ขุนนิพัทธ์จินนครคาดไว้ (สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ดิลก วุฒิพาณิชย์ และประสิทธิ์ ชิดการณ 2544:120)

ความแตกต่างของเมืองยะลาและหาดใหญ่อยู่ที่เจ้าของที่ดินในย่านการค้าของยะลา ไม่ใช่คนจีนดังเช่นในหาดใหญ่ ดังนั้นเมื่อเวลาเปลี่ยนไป ย่านการค้าในยะลาจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงไปรวดเร็วเห็นได้ชัดเจนและแตกต่างจากหาดใหญ่ ซึ่งจะกล่าวในรายละเอียดต่อไป

ชื่อย่าน“สายกลาง”เกิดขึ้นเมื่อไรไม่แน่ชัด คนยะลาบางคนสันนิษฐานว่าเนื่องจากย่าน“สายกลาง”เป็นศูนย์กลางการค้าของเมืองยะลา จึงนิยมเรียกกันว่า“สายกลาง”บางคนเล่าว่า น่าจะเกิดขึ้นภายหลังจากการสร้างถนนใหญ่ 2 สายเมื่อประมาณปี 2504 คือถนนสิโรธรและถนนพิพิธภักดีขนานกันไป โดยมีถนน“มิใช่สาธารณะ”ซึ่งต่อมาชื่อว่า“ถนนยะลา”เป็นถนนคั่นอยู่กลางระหว่างถนน 2 สายนั้น ผู้คนจึงเรียกย่านการค้าแห่งนี้ว่า“สายกลาง”

ตลาดรัฐกิจเป็นตลาดแห่งแรกของยะลา เมื่อพระราชวังสร้างตลาดขึ้นมานั้น ในยะลา ยังมีผู้คนอาศัยอยู่ไม่มาก ตลาดของพระราชวังจึงไม่มีคนมาขายและจับจ่ายมากนัก พระราชวังไปชักชวนคนตามหมู่บ้านต่างๆให้นำสินค้ามาขาย โดยการจัดตลาดนัดไปตามที่ต่างๆ เข้าไปพบผู้นำของหมู่บ้านทั้งมุสลิม ไทย และจีน แล้วจึงไปประกาศเชิญชวนให้ผู้คนตามท้องที่ต่างๆ นำพืชผักหรือของพื้นเมือง สินค้าต่างๆที่มีมาขายที่ตลาดของพระราชวัง

ท่าน (พระราชวัง) คิดกุศโลบายเรียกคนเข้าเมือง โดยการจัดตลาดนัดไปตามท้องถิ่นต่างๆ เข้าหาผู้ใหญ่ทางไทยอิสลาม ผู้ใหญ่ชนเชื้อสายจีน ผู้เฒ่าผู้แก่ในพื้นที่ สมณะชีพราหมณ์ พระราชวังวิจารณ์เป็นผู้ที่ชอบเดินป่า ท่านเอาจรยนต์เข้าทุกพื้นที่ บางที่จรยนต์เข้าไม่ได้ ท่านก็เดินเข้าไปหาถึงบ้าน ถึงตำบล ตามหุบเขา ตามป่า ตามตะเข็บชายแดน ทุกพื้นที่ที่ท่านไปประกาศให้ได้ยินไปทั่ว ขอบพบ ขอนัด เชิญชวน ท่านมาดีอย่างมิตร มาอย่างญาติ มาเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในสิ่งที่ขาดแคลน เชิญชวนให้นำสินค้าหรือনাของพื้นที่บ้าน ออกมาขายพืชผักและผลไม้ คนละเล็กละน้อยตามสภาพที่มี สิ่งที่ขาดแคลนท่านจะนำมาช่วย ขอให้ออกมาร่วมมือกันเป็นการชักนำให้ผู้คนออกมาพบปะสังสรรค์ เมื่อทุกคนเข้าใจต่างตื่นตัวมากขึ้นโดยเฉพาะไทยอิสลาม ชนพื้นเมือง ชนพื้นเมืองเชื้อสายจีน ตามถิ่นทุรกันดาร ชนหน้าถ้ำ ผู้คนเริ่มตื่นตัวออกมาพบปะกัน หันหน้าเข้าหากัน ปกป้องหาหรือกัน ช่วยเหลือกัน รักกันเหมือนพี่น้อง เหมือนญาติสนิทมิตรสหาย ก่อนจะออกจากบ้านหรือตำบลที่อยู่ตามป่าเขาที่กว้างใหญ่ก็จะคู่กันให้รู้ว่าบ้านนี้ หมู่บ้านนี้จะไปแล้ว อีก

หมู่บ้านหนึ่งได้ยินก็จะตอบเสียงดังเป็นทอดๆตามแนวหมู่บ้านหรือชุมชนเล็กๆ เมื่อทุกคนเข้าใจเจตนาดีของท่าน ทุกคนต่างตื่นตัวกันมาก ต่างนำสิ่งของเท่าที่มีตามท้องถิ่น ทูรกันดาร มีผลหมากรากไม้ตามพื้นบ้าน ตามป่าเขา ข้าวปลาอาหาร คนละสิ่งสองสิ่ง ต่างนำมาขายตามมีตามเกิด บ้างก็นำสินค้าออกมาแลกเปลี่ยน บ้างก็เอาพืชผักตามป่าไปใส่กระเจาดบ้าง ชะลอมบ้าง กระเดียดเข้าเอว คนเชื้อสายอิสลามจะทุนสินค้าต่างๆ ไว้บนหัว และสามารถเดินได้เร็วมาก โดยไม่ต้องจับของที่วางไว้บนหัวเลย คนเชื้อสายจีนจะใส่คานหาบขนส่งสินค้าด้วยเกวียน จากตำบล หมู่บ้านต่างๆ เดินตามกันเป็นทิวแถวอย่างคึกคัก เป็นที่ตื่นตาตื่นใจของคนในท้องถิ่นและตำบลใกล้เคียง

.....พระรัฐกิจวิจารณ์ท่านได้ยืนบนร่างสูงกลางตลาดนัด ท่านพูดด้วยภาษาท้องถิ่นและให้ผู้ช่วยของท่านแปลเป็นภาษายาวี แปลเป็นภาษาจีน ภาษาท้องถิ่น ขอบใจลูกหลาน พี่น้อง ญาติสนิท มิตรสหาย และท่านผู้ใหญ่ ผู้เฒ่าทุกเชื้อชาติทุกศาสนา ที่มาตามคำเชิญของท่าน เมื่อความฝันของท่านเป็นจริง ตลาดนัดของท่านก็ค่อยเคลื่อนเข้าสู่หมู่บ้านนิบง คนเชื้อสายจีน และคนเชื้อสายอิสลามเริ่มเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านนิบง ซื้อมีดของของท่านบ้าง เข้าห้อมแถวของท่านบ้าง ท่านเลยได้เพื่อนได้มิตรติดตามมาอยู่ หมู่บ้านนิบงเลยเป็น

ชุมชนใหญ่.....”(ประวัติพระรัฐกิจวิจารณ์ สวัสดิ์ ณ นคร ม.ป.ป.:60-61)

จากคำบอกเล่าของชาวจีนหลายคนเล่าตรงกันว่า ชาวจีนเป็นผู้เข้าแผงในตลาดรัฐกิจเกือบทั้งหมด ป้ายประกาศของตลาดจะเขียนเป็นภาษาจีนเพื่อให้ผู้เข้าอ่าน ด้วยคนจีนที่ขายของในตลาดเป็นคนจีนที่มาจากเมืองจีน ไม่ใช่ลูกหลานคนจีนที่เกิดในเมืองไทย ภายในตลาดจะมีแผงขายเนื้อหมู ดังนั้นคนมุสลิมจึงไม่ค่อยนิยมมาจับจ่ายซื้อของที่ตลาดแห่งนี้ แต่มีพ่อค้าแม่ค้าชาวมุสลิมมาวางขายสินค้าจำพวกพืชผักผลไม้และหัตถกรรมพื้นบ้านเช่น เสื้อ กระสอบ และเครื่องจักสาน พ่อค้าแม่ค้ามุสลิมเหล่านี้จะวางสินค้าบนทางเดินรอบนอกของตลาดโดยใช้กระสอบ กระดาษหนังสือพิมพ์ ผ้ายาง หรือกระเจาดลองรับสินค้า สินค้าของชาวมุสลิมมักเป็นสินค้าที่ราคาถูกกว่าสินค้าชนิดเดียวกันที่คนจีนขาย

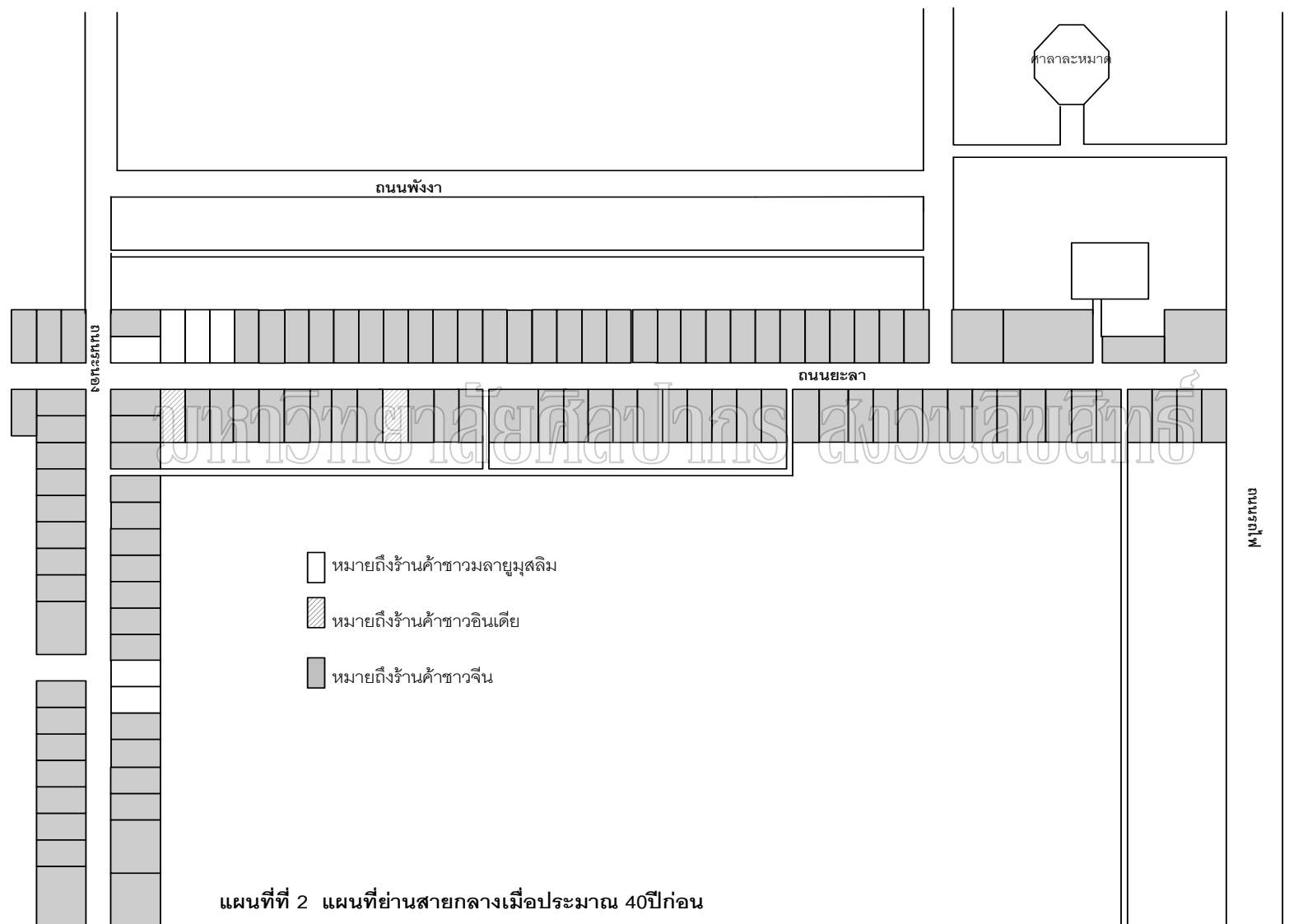
ชาวจีนนิยมซื้อสินค้าของชาวมุสลิมมากกว่าสินค้าของคนจีนด้วยกัน ด้วยราคาที่ถูกกว่า และคนมุสลิมในสมัยก่อนยังไม่รู้จักมาตราชั่งตวงวัด และขายสินค้าที่มีคุณภาพต่างกัน ในราคาที่เท่ากัน ทำให้ผู้ซื้อชาวจีนที่มีความเชี่ยวชาญด้านการค้าขายมากกว่าได้โอกาส ในการเลือกสินค้าคุณภาพดี และต่อรองราคาในราคาที่ถูก “เมื่อก่อนซื้อของกับคนอิสลาม เขาคิดเงินไม่เป็น ขายผลไม้ พวกเงาะ หรือส้ม ใช้นับลูกขาย 100 ลูกเท่าไร ถ้าขายมากก็จะบวกเลขไม่ถูก ถึงคนที่มีการชั่งก็เรา(คนจีนผู้ซื้อ)ต้องดูให้ เราจะต้องบวกให้ จ่ายเงินให้และคิดเงินทอนให้ อย่างผลไม้ก็

ไม่รู้จักคิดว่าลูกใหญ่ขายราคาหนึ่ง ลูกเล็กขายราคาหนึ่ง ไกลเสียขายราคาหนึ่ง ก็ใส่ปนกันมา แทนที่จะได้กำไรมากขึ้นก็ไม่ได้ แต่เดี๋ยวนี้ไปเอาเปรียบขายไม่ได้เขามีเครื่องคิดเลขแล้ว”

ภาพที่ 4 ภาพป้ายชื่อร้านสามภาษา ร้านทองแห่งนี้เปิดขายทองมาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2521

เมื่อประมาณ 40 ปีก่อนชาวมลายูมุสลิมประกอบกิจการค้าขายในย่านสายกลาง ประมาณร้อยละ 5 คือประมาณ 6 ร้านในจำนวนร้านค้าประมาณ 115 ร้าน แต่ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2546) คนมุสลิมเป็นเจ้าของร้านค้า 28 ร้านในจำนวนร้านทั้งหมด 106 ร้าน (นับรวมร้านค้าในถนนระนองด้วย) คิดเป็นร้อยละ 28 สาเหตุที่มีร้านมุสลิมมากขึ้น เนื่องจากภายหลังจากไฟไหม้ใหญ่ในปี 2520 ชาวจีนได้ทำสัญญากับเจ้าของที่ชาวมุสลิมว่าจะเป็นผู้ปลูกสร้างอาคารร้านค้าขึ้น และจะจ่ายค่าเช่าที่ให้กับเจ้าของที่ดินรายอ่อมเยา สัญญามีอายุเวลา 20 ปี และเมื่อหมดสัญญาชาวมุสลิมเจ้าของที่ดินบางคนไม่ยินยอมให้คนจีนเช่าต่อ โดยให้เหตุผลว่าจะเข้ามาประกอบกิจการเอง ซึ่งในความเป็นจริงส่วนใหญ่ก็เป็นเช่นนั้น แต่มีบางร้านเจ้าของที่ดินให้ชาวมุสลิมด้วยกันเช่าทำการค้า

ในปัจจุบันจำนวนร้านค้าย่านสายกลางเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมบ้างเนื่องจากร้านบางร้านได้รวมอาคารพาณิชย์สองหลังเข้าด้วยกันเพื่อร้านมีขนาดใหญ่และมีพื้นที่วางสินค้ามากขึ้น สินค้าต่างๆมีความทันสมัยขึ้น ร้านขายของในสายกลางปัจจุบันมีสินค้าต่างๆมากมายคือ ร้านขายทองและเครื่องประดับ ร้านขายผ้าพื้นเมือง(ผ้าปาเต๊ะ และผ้าโสร่ง) ร้านขายเสื้อผ้าสำเร็จรูป ร้านขายรองเท้า ร้านนาฬิกา ร้านเครื่องไฟฟ้า เครื่องกีฬา ร้านขายหนังสือ เครื่องเขียน ร้านขายเครื่องสำอาง ร้านขายของชำร่วยและของขวัญ (ร้านกิฟท์ช็อป) ร้านขายโทรศัพท์เคลื่อนที่ และร้านขายเครื่องมือก่อสร้าง ร้านในสายกลางหลายร้านได้ตั้งตู้ขนาดเล็กขายสลากกินแบ่งรัฐบาล ซึ่งร้านเหล่านี้เป็นร้านคนจีนทั้งหมด เห็นได้ว่าร้านชาวมลายูมุสลิมในสายกลางจะไม่จำหน่ายสินค้าที่เป็นข้อห้ามในศาสนาเช่น สุรา บุหรี่ และสลากกินแบ่งรัฐบาล เป็นต้น

นอกจากสินค้าที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยแล้ว สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปในความรู้สึกของชาวจีน และคนไทยในยะลา คือชาวมลายูเป็นเจ้าของร้านค้าในสายกลางมากขึ้นกว่าเมื่อ 30 ปีก่อนมากนัก ในวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของ Andrew Cornish (1997:11-12) ที่ทำวิจัยภาคสนามในปลายปี 2528 บรรยายย่านตลาดของเทศบาลยะลาไว้ว่า "ร้านส่วนใหญ่ (ในย่านตลาดและสายกลาง) ชื่อร้านเป็นภาษาจีนและมักมีชื่อภาษาไทยและภาษามลายูควบคู่ไปด้วย เจ้าของร้านส่วนใหญ่เป็นคนจีนที่พูดภาษาท้องถิ่นทางตอนใต้ของประเทศจีน(ภาษาฮกเกี้ยน, ผู้ศึกษา) และพูดภาษาได้"

คนจีนในย่านสายกลางเล่าว่าหากคนจีนจะขอเช่าบ้านชาวมลายูมุสลิมย่านสายกลางในปัจจุบันเพื่อทำการค้า เจ้าของบ้านจะคิดค่าเช่าในราคาที่แพงกว่าเช่าบ้านคนจีนด้วยกัน หรือแพงกว่าที่เจ้าของบ้านให้ชาวมลายูมุสลิมด้วยกันเช่า ซึ่งชาวจีนได้ยกตัวอย่างร้านคนจีนร้านหนึ่งที่ยังคงเช่าบ้านชาวมลายูมุสลิมในราคา 15,000 บาทต่อเดือน ในขณะที่เจ้าของร้านตรงข้ามกันเป็นคนจีนและผู้เช่าเป็นคนจีนเช่นกันราคาค่าเช่า 10,000 บาท ยังมีกรณีที่คนจีนทั้งหมดสัญญาเช่าบ้านไปแล้ว ยืนยันจะขอต่อสัญญาเช่าบ้านกับเจ้าของบ้านชาวมลายู เจ้าของบ้านคนดังกล่าวจะขอขึ้นค่าเช่าเป็น 20,000 บาทต่อเดือน คนจีนผู้เช่าเห็นว่าคงเช่าในราคาที่ตั้งไว้ไม่ไหวจึงย้ายออกไปในที่สุด

ในความเป็นจริงร้านค้าที่เจ้าของเป็นชาวมุสลิมไม่ได้มีจำนวนมากไปกว่าร้านค้าชาวจีนไม่แม้แต่เป็นครึ่งหนึ่งของสายกลาง แต่การเพิ่มขึ้นของร้านมุสลิมจำนวนกว่า 20 ร้านซึ่งหมายถึงร้านคนจีนดั้งเดิมจำนวนเท่ากันหายไปจากสายกลาง* กลับเป็นจำนวนที่มากมายใน

* คนจีนที่เป็นเจ้าของร้านบางคนย้ายออกไปตั้งร้านที่อื่น บางคนเลิกกิจการไป

ความรู้สึกของคนจีน จนกระทั่งมีจำนวนของชาวจีนที่พูดกันในอดีตกว่า 50 ปีที่แล้วกลับมาเป็นคำพูดอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นในสายกลาง คือ “ฮวนนั่งเฉ่งซ่อ ตึงหนั่งจ้าวหล่อ”^{*} แปลเป็นภาษาไทยว่า เมื่อคนพื้นเมือง(คนมุสลิม)ใส่กางเกง คนจีนก็ต้องหนีไป เป็นจำนวนเปรียบเปรยถึงชายชาวมุสลิมที่ปกติจะแต่งกายตามแบบพื้นเมืองคือ นุ่งโสร่ง ในมุมมองของคนจีนกางเกงเป็นสัญลักษณ์ของผู้ที่เจริญแล้ว เมื่อไรก็ตามที่มุสลิมเปลี่ยนมานุ่งกางเกงนั่นคือชาวมุสลิมมีการพัฒนาเท่าเทียมกับชาวจีน คนจีนต้องหนีไปอยู่ที่อื่น นอกจากนี้ยังมีคำบอกเล่าถึงสายกลางอีกหลายประโยคที่ติดปากคนจีนในขณะนี้เช่น “ดูสายกลางสิ ร้านอิสลามเต็มไปหมด”หรือ“เดี๋ยวนี้สายกลางมีแต่ร้านแขก” และแม้แต่ในความรู้สึกของชาวไทยพุทธที่อยู่ในเขตเทศบาลยะลาก็มีคำพูดในทำนองเดียวกัน คำพูดที่สะท้อนทัศนคติที่รุนแรงที่สุดของชาวไทยพุทธเท่าที่ผู้ศึกษาเคยได้ยินมาจากการสนทนาภายในครอบครัวคนไทยคือ“แขกจะครองเมืองหมดแล้ว”

ย่านสายกลางเป็นตัวอย่างหนึ่งของการที่ชาวมลายูมุสลิมกำลังโยกย้ายเข้ามาในพื้นที่ทางการค้าในระดับกลาง(ซึ่งเดิมที่อยู่ในระดับล่าง) แต่ในความเป็นจริงปรากฏการณ์ดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นเพียงในย่านสายกลางเท่านั้น แต่เกิดขึ้นทั่วทุกแห่งในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ตัวอย่างเช่น ที่จังหวัดนราธิวาสนักธุรกิจใหญ่คนหนึ่งในยุคที่ได้ซื้อที่ดินอยู่ที่อำเภอเมืองจังหวัดนราธิวาสแล้วว่าเคยวางแผนจะไปอยู่ที่นั่น เนื่องจากยังมีธรรมชาติอยู่มากและสงบ แต่เมื่อไปดูที่ดินอีกครั้งเมื่อปีที่ผ่านมา ไม่พบว่ามีคนจีนอยู่ที่นั่นเลย ไม่ทราบว่ามีคนจีนหายไปไหนหมด จึงคิดว่าจะขายที่ดินที่ซื้อไว้ เพราะไม่กล้าไปอยู่ที่นั่นแล้ว การเปลี่ยนแปลงข้างต้นนี้เกิดขึ้นที่อำเภอหาดใหญ่ด้วย คนหาดใหญ่หลายคนได้พูดถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นที่ตลาดกิมหยงว่าคนขายของในตลาดกิมหยงเดี๋ยวนี้เป็นชาวมุสลิมมากขึ้น หากเข้าไปเดินจับจ่ายซื้อของจะเห็นแม่ค้าคลุมฮิญาบ(ผ้าคลุมผม)กันทั่วไป

สำหรับชุมชนมุสลิมในเมืองตลาดชายแดนไทย-พม่า ที่อำเภอแม่สอดเกิดสถานการณ์ตรงข้ามกันกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งจักรพันธ์ ชัดชุ่มแสงได้เสนอในวิทยานิพนธ์ว่าภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่สองและช่วงยุคทองของตลาดชายแดน ชาวจีนได้ย้ายมาทำการค้าที่แม่สอดมากขึ้น และด้วยไม่มีข้อจำกัดทางด้านศาสนาชาวจีนจึงได้แสวงหาผลกำไรได้เต็มที่ จนสามารถช่วงชิงพื้นที่ทางการค้าส่วนใหญ่ในแม่สอดไว้ได้ ในขณะที่ชาวมุสลิมบางคนแสวงหา“ที่อยู่”ใหม่

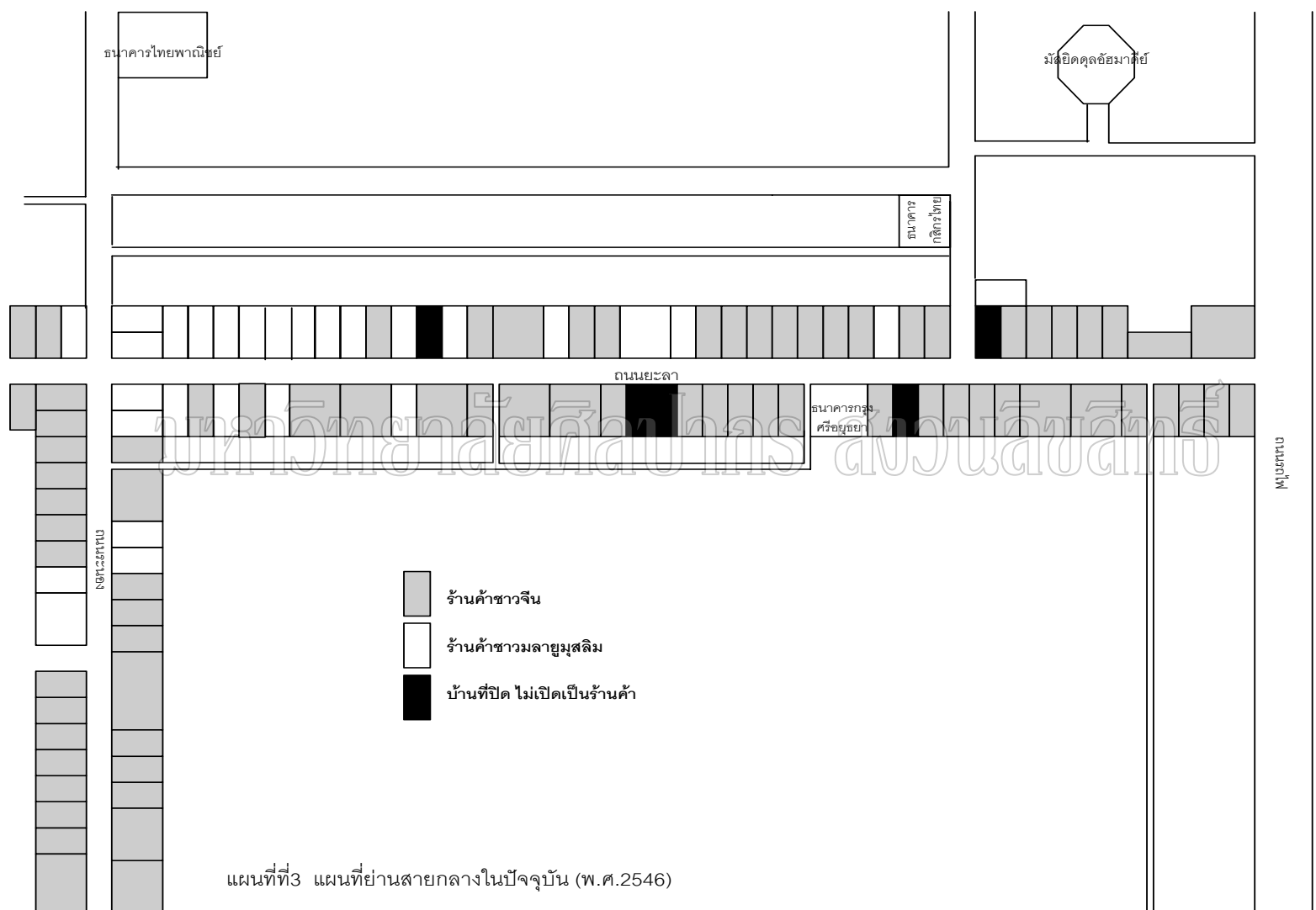
^{*} เป็นภาษาแต้จิ๋ว ฮวนนั่ง คำแปลที่ตรงตัวคือคนพื้นเมือง ชาวบ้าน แต่คนจีนมักใช้เรียกชาวมลายูมุสลิมในท้องถิ่น

ด้วยการเข้าร่วมเป็นสมาชิกหอการค้าจังหวัดตากที่ก่อตั้งโดยกลุ่มชาวจีน (จักรพันธุ์ ชัดชุมแสง 2543 :167-168)

การเปลี่ยนแปลงอีกอย่างของย่านสายกลางที่ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของคนจีนและคนไทย คือลูกจ้างของร้านค้าต่างๆไม่ว่าจะเป็นร้านค้าของชาวมลายูมุสลิมหรือชาวจีนเป็นชาวมลายูเกือบทั้งหมด ลูกจ้างเหล่านี้มีทั้งมุสลิมมะฮฺและมุสลิมมีน มุสลิมมะฮฺจะรับหน้าที่เป็นคนขายหน้าร้าน ส่วนมุสลิมมีนเป็นคนรับ-ส่งของ การรับลูกจ้างชาวมุสลิมเข้ามาทำงานเริ่มขึ้นเมื่อประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา

ภาพที่ 5 ภาพป้ายร้านค้าของชาวมลายูมุสลิม และป้ายร้านค้าของชาวจีนซึ่งอยู่ติดกัน

ปัจจุบันนี้หากมีคนต่างถิ่นโดยสารถไฟสายใต้ลงจากรถไฟที่สถานียะลาแล้วเดินตรงเข้าสู่ย่านสายกลางจากหัวถนนยะลา จะสังเกตเห็นว่าร้านค้า 2 ฝั่งถนนในช่วงประมาณ 10 ร้านแรกเป็นร้านค้าของคนจีนทั้งหมด โดยสังเกตได้จากป้ายร้านที่อาจเขียนภาษาจีนควบคู่ไปกับชื่อภาษาไทย หรือหากเข้าไปในร้านจะพบศาลเจ้าที่สีแดงหลังเล็กที่วางอยู่กับพื้น ถัดมาจากนั้นจะเริ่มมีร้านของชาวมลายูมุสลิมสลับกับร้านชาวจีนจนกระทั่งสุดถนน และเมื่อเลี้ยวซ้ายเข้าถนนระนองจะเป็นเช่นเดียวกันคือมีร้านคนจีนสลับไปกับร้านของคนมุสลิมจนสุดถนนระนอง ป้ายร้านค้าต่างๆที่เคยเขียนชื่อร้านเป็นภาษาไทย ภาษาจีน หรือ 3 ภาษาคือภาษาไทย ภาษาจีนและภาษายาวี ซึ่งเป็นลักษณะป้ายร้านของคนจีน ปัจจุบันลดจำนวนลง แทนที่ด้วยป้ายร้าน 2 ภาษา คือภาษาไทย และภาษายาวี ซึ่งเป็นป้ายร้านของชาวมลายูมุสลิม

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นไม่เพียงแต่เป็นการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพของย่านการค้าในเมืองยะลา หากยังส่งผลต่อรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนในย่านการค้าด้วย ดังจะกล่าวต่อไปในบทที่ 4

ในสภาพการณ์ปัจจุบันที่ร้านค้าของชาวมลายูมุสลิมมีจำนวนมากขึ้นประมาณร้อยละ 20 ของร้านค้าทั้งหมด การเพิ่มจำนวนของร้านชาวมลายูเป็นอย่างค่อยเป็นค่อยไป นับตั้งแต่หลังไฟไหม้เป็นต้นมา เมื่อร้านคนจีนบางร้านย้ายออกไปจากสายกลาง คนจีนคนหนึ่งเล่าว่าหลังจากไฟไหม้แล้วต้องสร้างตึกใหม่ด้วยเงินของตนเอง บนที่ดินของชาวมลายูมุสลิม เขาได้ขอซื้อที่ดินจากเจ้าของชาวมลายูมุสลิม แต่เจ้าของไม่ขายให้ทำสัญญาเช่าเป็นระยะเวลา 20 ปี โดยให้คนจีนสร้างบ้านบนที่ดินแล้วจ่ายค่าเช่าที่ดินในราคาถูกตลอดจนหมดสัญญา คนจีนคนดังกล่าวเห็นว่าถ้าเป็นเช่นนี้ต่อไปอาจเกิดปัญหาจึงย้ายออกไปเช่าบ้านที่หน้าตลาดรถไฟ อย่างไรก็ตามเมื่อคนจีนบางส่วนย้ายออกไปหลังไฟไหม้ คนจีนรุ่นใหม่ซึ่งไม่ใช่คนในท้องถิ่น ส่วนมากเป็นผู้ที่ย้ายมาจากจังหวัดต่างๆในภาคใต้ตอนบนหรือกรุงเทพฯเข้ามาแทนที่ร้านคนจีนที่ย้ายออกไป และร้านเหล่านี้เป็นร้านที่ต้องย้ายออกไปในเวลาต่อมาเมื่อหมดสัญญาเช่า ซึ่งในจำนวนร้านที่ต้องย้ายออกไปประมาณ 5 ร้านย้ายออกไปซื้อหรือเช่าบ้านที่อื่นๆ ในบริเวณที่ไม่ไกลจากย่านสายกลางมากนัก บางร้านเลิกกิจการและย้ายไปอยู่ที่จังหวัดอื่น ส่วนร้านคนมลายูมุสลิมก็ค่อยๆเข้ามาแทนที่จนกระทั่งปัจจุบัน และจะยังมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นอีกหลายร้าน เนื่องจากยังคงมีร้านคนจีนที่ไม่ยอมย้ายออกเมื่อหมดสัญญาเช่า ขณะนี้ยังเป็นคดีฟ้องร้องในศาล ประมาณ 2-3 คดี ซึ่งเหตุการณ์ที่คนจีนไม่ย้ายออกแล้วเกิดคดีฟ้องร้องนี้เกิดขึ้นกับหลายร้าน จนชาวมลายูมุสลิมหลายคนแสดงความเห็นต่อคนจีนว่า ไม่เข้าใจการกระทำเช่นนี้ของคนจีน เมื่อหมดสัญญาเช่าไม่ยอมย้ายออกต้องให้ใช้อำนาจศาล บางคนแพ้คดีในศาลแล้วก่อนย้ายออกยังทำลายบ้าน เช่นกะเทาะพื้นบ้าน

หรือฝาน้ำง ทำให้ต้องฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายอีกต่อหนึ่ง ซึ่งเจ้าของบ้านชาวมลายูมุสลิมยืนยันว่ากรณีเช่นนี้จะไม่เกิดขึ้นหากผู้เช่าเป็นคนมุสลิม

ที่ตั้งและลักษณะทางกายภาพของย่านสายกลางในปัจจุบัน

ย่านสายกลางคือย่านการค้าแห่งแรกของเทศบาลนครยะลา ซึ่งในปัจจุบันยังคงเป็นย่านการค้าสำหรับชาวยะลาทั้งในเขตเทศบาลและอำเภอต่างๆ รวมถึงผู้คนจากจังหวัดใกล้เคียงได้มาจับจ่ายซื้อหาเครื่องอุปโภคต่างๆ ย่านสายกลางประกอบด้วยบ้านเรือนประมาณ 106 หลังคาเรือน ตั้งยาวตลอดถนนยะลาต่อเนื่องถึงถนนระนองด้านที่ทอดยาวไปติดกับถนนพิพิธภักดีและถนนระนองอีกด้านหนึ่งที่ติดกับถนนพังงามีเพียง 10 หลังที่ไม่ได้ทำการค้า กล่าวคือ 6 หลังเป็นที่อยู่อาศัยของเจ้าของร้านบางร้าน ส่วนอีก 4 หลังปิดไว้เนื่องจากไม่มีคนเช่า หรือเจ้าของไม่ได้ให้เช่า

ภาพที่ 6 ภาพย่านสายกลางในปัจจุบัน ถ่ายจากหน้าสถานีรถไฟเมื่อสิงหาคม 2545

ภายหลังจากไฟไหม้ใหญ่ในสายกลางเมื่อปี 2520 “เทศบาลเมืองยะลาได้จัดทำผังเฉพาะบริเวณที่เกิดเพลิงไหม้เพื่อเป็นการปรับปรุงเมือง ซึ่งการดำเนินการครั้งนั้นเทศบาลได้ประชุมเจ้าของที่ดินเพื่อรวมโฉนดที่ดินและจัดทำผังใหม่ทั้งหมดโดยไม่ต้องเวนคืนที่ดิน และให้สร้างอาคารร่วมกันตามแบบแปลนของเทศบาล เพื่อความสวยงามและเพื่อให้เป็นไปตามผังเมืองซึ่ง

เจ้าของที่ดินในบริเวณเพลิงไหม้ยินดีให้ความร่วมมือกับทางเทศบาลทุกประการ” (การนำเสนอผลงานดีเด่นประเภทผังเมือง ม.ป.ป.:3) บ้านเรือนในสายกลางจากเดิมที่เป็นบ้านเรือนแถวไม้ถูกสร้างขึ้นใหม่เป็นบ้านแบบอาคารพาณิชย์ หรือบ้านห้องแถวสร้างแบบเดียวกัน สูง 3 ชั้นครึ่ง หน้าบ้านกว้างประมาณ 5 เมตร ยาวประมาณ 20 เมตร ด้านหลังของบ้านทุกหลังจะมีประตูทางหลังบ้านเปิดออกสู่ซอยขนาดเล็กซึ่งคั่นกลางระหว่างหลังบ้านในย่านสายกลางและหลังบ้านที่ตั้งอยู่ในถนนอื่นๆโดยรอบย่านสายกลาง ซอยเล็กหลังบ้านเช่นนี้มักมีอยู่ทั่วไปตามบ้านที่เป็นอาคารพาณิชย์ในเขตเทศบาลนครยะลา ซึ่งมีส่วนในการทำให้เทศบาลสามารถดูแลความสะอาดได้อย่างสะดวก

วิถีชีวิตของผู้คนในย่านสายกลาง

ร้านค้าต่างๆในย่านสายกลางจะเริ่มทยอยเปิดตั้งแต่ 8.00น. และจะเริ่มปิดร้านตั้งแต่ 18.00 – 20.00น. ในอดีตร้านค้าเหล่านี้จะเปิดขายทุกวันไม่มีวันหยุด แต่ในปัจจุบันร้านค้ากว่าครึ่งในสายกลางปิดร้านในวันอาทิตย์ บางร้านปิดทั้งวันแต่บางร้านปิดเฉพาะช่วงบ่าย ในแต่ละปี ร้านในสายกลางจะมีวันหยุด 2-3 ครั้ง กล่าวคือ ร้านคนจีนจะปิดร้าน ประมาณ 1-3วันในช่วงตรุษจีน คือในวันไหว้จะหยุดครึ่งวัน หรือเต็มวันแล้วแต่ร้าน วันขึ้น 1 ค่ำเดือน 3 (วันซิวอิท) ยังคงเป็นวันหยุด และจะเปิดร้านในวันขึ้น 2 ค่ำเดือน 3 หรือขึ้น 4 ค่ำเดือน 3 โดยจะเชื่อว่าการเปิดร้านวันคู่ (หมายถึงวันขึ้น 2 ค่ำ หรือ 4 ค่ำ) ถือเป็นวันฤกษ์ดี บางร้านอาจหยุดในช่วงวันตรุษจีนเพียง 1 วันเท่านั้น เนื่องจากในช่วงวันตรุษจีนจะเป็นช่วงที่คนมาจับจ่ายซื้อของกันมาก ทั้งที่เป็นคนจีน และลูกจ้างในบริษัท หรือห้างร้านคนจีนที่ได้เงินพิเศษ “อั่งเปา” และได้หยุดงานก็จะเข้ามาจับจ่ายในช่วงวันนี้ ดังนั้นร้านค้าคนจีนในสายกลางจะเปิดขายก่อนและเมื่อล่วงเลยจากช่วงวันตรุษจีนไปอาจหยุด 3-5 วันเพื่อให้ลูกจ้างในร้านได้หยุด และเจ้าของร้านได้พักผ่อน

ส่วนร้านของชาวมลายูมุสลิมอาจหยุด2-3วันใน 2 ช่วงเวลาต่อปี คือในช่วงฮารีรายออปอซอ (อิดีลฟิตรี) และฮารีรายอฮายี (อิดีลอัฎฮา) โดยทั่วไปในช่วงเวลาดังกล่าวนี้อาจเป็นวันหยุดของคนมุสลิม ซึ่งบางร้านจะหยุด 3 วัน คือวันก่อนวันฮารีรายอ 1 วัน เพื่อเตรียมอาหารและขนมสำหรับเลี้ยงญาติพี่น้องที่จะมาเยี่ยมเยียนในวันฮารีรายอ วันฮารีรายอถือเป็นวันสำคัญในรอบปีที่ญาติพี่น้องจะได้พบปะกัน สำหรับวันฮารีรายออปอซอหลังจากที่มีการปฏิบัติตามพิธีกรรมต่างๆ แล้ว วันถัดมาชาวมุสลิมจะนิยมไปเที่ยวพักผ่อนกัน บางครอบครัวไปเพียงวันเดียว บางครอบครัวไป 3 วัน แต่สำหรับร้านค้าส่วนใหญ่จะปิดร้านหลังวันฮารีรายอเพียง 1 วัน บางร้านที่ไม่ได้ทำอาหารและขนม อาจปิดร้านเพียงวันเดียวในวันฮารีรายอ หรือ 2 วันคือวันฮารีรายอและอีก 1 วันหลังจากนั้น

ส่วนวันหยุดที่เป็นวันหยุดตามปฏิทินไทย เช่นวันขึ้นปีใหม่ (วันที่ 1 มกราคมของทุกปี) หรือวันสงกรานต์ ร้านค้าในสายกลางส่วนใหญ่จะไม่ปิดร้าน ยังคงเปิดขายตามปกติ หากจะปิดร้านบ้างอาจเป็นวันที่ 1 มกราคม เพียงวันเดียว

ร้านแต่ละร้านจะประกอบด้วยเจ้าของร้านคือสามีภรรยาซึ่งประกอบกิจการร่วมกัน และลูกจ้างขายของหน้าร้าน 2-5 คนขึ้นอยู่กับขนาดของร้าน กิจการร้านค้านี้แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ลักษณะแรกคือรับซื้อทอดมรดกจากบรรพบุรุษฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งซึ่งบางร้านอาจซื้อทอดทั้งที่ดิน สินค้าและวิธีการค้าจากบรรพบุรุษ ลักษณะที่ 2 คือ มรดกเป็นที่ดินกับอาคาร แล้วคิดหาประกอบกิจการเองในภายหลัง

เจ้าของร้านสามีภรรยาจะอยู่ดูแลร้านด้วยกันเป็นส่วนใหญ่ทั้งร้านชาวจีนและชาวมลายูมุสลิม แต่หากมีฐานะที่จะต้องจัดการนอกร้านเช่นไปธนาคาร ส่งของให้ลูกค้า ประชุมหอการค้า ประชุมชมรมธุรกิจการค้าอิสลาม ดูแลสวนผลไม้ (ในกรณีที่บางร้านประกอบกิจการเกษตรควบคู่กันไป) และ ประชุมสมาคมต่างๆ ของชาวจีน เจ้าของร้านชายมักเป็นผู้ออกไปทำกิจกรรมเหล่านี้ นอกจากนี้เจ้าของร้านชายยังหาโอกาสออกไปทำกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจมากกว่าเจ้าของร้านหญิง เช่น ต้มน้ำชาที่ร้านน้ำชา ส่งสร้อยตะเซา คุนเคา ส่วนเจ้าของร้านหญิงนั้นอาจจะออกจากบ้านเพื่อไปจ่ายตลาดในตอนเช้า รับ-ส่งลูกหลานที่โรงเรียน แต่บางครั้งหน้าที่การรับ-ส่งลูกหลานที่โรงเรียนอาจเป็นของเจ้าของร้านชายด้วย

เนื่องจากร้านขายของต่างๆ ในย่านสายกลางเป็นอาคาร 3 ชั้นครึ่ง ชั้นล่างสุดเปิดเป็นร้านขายของ ชั้นลอย ชั้นสอง และชั้นสามเป็นที่อยู่อาศัยและเก็บสินค้า เมื่อบ้านเป็นทั้งร้านและที่อยู่อาศัย เจ้าของร้านหญิงจึงไม่อาจแบ่งเวลาทำงานและเวลาดูแลครอบครัวออกจากกัน ในขณะที่เจ้าของร้านชายอาจอยู่ร้านในช่วงที่ฝ่ายหญิงไปตลาดและทำกับข้าว หลังจากนั้นเจ้าของร้านชายจะออกไปทำกิจกรรมต่างๆนอกบ้าน เจ้าของร้านหญิงจะอยู่ดูแลร้านตลอดเวลา จนปิดร้านโดยไม่ออกไปไหนเลย โดยเฉพาะร้านค้าของคนจีนจะต้องมีเจ้าของคนใดคนหนึ่งอยู่เฝ้าร้านตลอดเวลา ซึ่งในเรื่องนี้เจ้าของร้านมุสลิมมะฮูดคนหนึ่งเคยพูดกับผู้ศึกษาว่า “ร้านเราค้าขายแบบคนจีนไม่ได้ เพราะคนจีนไม่ปล่อยเลยเฝ้าร้านตลอดเวลา กินตรงโต๊ะเข้า เทียง เย็น ต้องเฝ้ากล่องเงิน เรายังต้องนอนกลางวัน”

เมื่อปิดร้านแล้วเจ้าของร้านหญิงจะต้องดูแลความเรียบร้อยภายในร้าน ทำกับข้าว ทำความสะอาดบ้าน บางร้านลูกจ้างที่ทำงานหน้าร้านอาจช่วยทำงานบ้านด้วย บางร้านอาจจ้างลูกจ้างเฉพาะทำงานบ้านส่วนใหญ่ลูกจ้างเหล่านี้จะไม่ได้ค้างคืนอยู่ที่ร้าน ภายหลังจากร้านปิดจะเป็นเวลาที่เจ้าของร้านหญิงได้พักผ่อนหรือมีโอกาสได้ออกไปนอกบ้านบ้าง เช่นไปออกกำลังกายที่

สวนสาธารณะ ไปร่วมงานสังสรรค์สมาคม งานแต่งงาน งานศพ ซึ่งจะเป็นโอกาสให้เจ้าของร้านค้าต่างๆ ทั้งในและนอกสายกลางได้พบปะพูดคุยและแลกเปลี่ยนข่าวสารกัน

ในช่วงเวลาการขายของแต่ละวันเจ้าของร้านค้าแต่ละร้านจะไม่มีโอกาสได้พบปะสังสรรค์กัน อย่างไรก็ตามเจ้าของร้านค้าในย่านสายกลางมักรู้จักกัน บางคนอาจรู้จักเพียงว่าเป็นเจ้าของร้านไหน แต่ส่วนใหญ่จะเคยได้พูดคุยกันในฐานะเพื่อนบ้าน หรือเพื่อนร่วมอาชีพ เมื่อปิดร้านในแต่ละวันเจ้าของร้านค้าต้องประกอบกิจกรรมส่วนตัวจึงไม่มีโอกาสได้พบปะสังสรรค์ ดังนั้นโอกาสที่ได้พบกันของเจ้าของร้านค้าแต่ละร้านก็คือ งานเปิดร้านใหม่ งานประชุมหอการค้า งานแต่งงาน หรือการไปเยี่ยมคนป่วย และงานศพ สำหรับกลุ่มเจ้าของร้านค้าชาวมลายูมุสลิมอาจมีวาระโอกาสได้พบเจอกันมากขึ้นในวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันฮารีรายอ งานศพ งานรวมญาติ และเมื่อไปเยี่ยมเยียนคนป่วย ส่วนเจ้าของร้านค้าที่เป็นคนจีนจะมีโอกาสได้พบปะกันในงานสังสรรค์สมาคม ชมรมต่างๆ งานเลี้ยงโต๊ะจีน และงานศาลเจ้า

สภาพเศรษฐกิจในย่านสายกลาง

เนื่องจากย่านสายกลางเป็นย่านการค้าที่อยู่คู่กับเทศบาลนครยะลามาตั้งแต่ช่วงสร้างบ้านแปงเมือง จนกระทั่งในปัจจุบันสายกลางยังคงเป็นย่านธุรกิจการค้าของเมืองยะลา เจ้าของร้านค้าในสายกลางให้ความเห็นว่า เนื่องจากถนนในย่านสายกลางเป็นถนนแคบ สะดวกแก่การเดินจับจ่ายซื้อของ ลูกค้าสามารถเดินข้ามถนนไปมาเพื่อเลือกซื้อสินค้าในร้านต่างๆ ได้ตามความพอใจ ถนนดังกล่าวมีช่องทางเดินรถ 2 ช่องทาง และพื้นที่จอดรถริมถนนสองฟาก ซึ่งในปัจจุบันตำรวจจราจรได้กำหนดเป็นเส้นทางเดินรถทางเดียว เพื่อลดความคับคั่งของการจราจร หลักฐานยืนยันอย่างหนึ่งว่าย่านสายกลางยังคงเป็นย่านธุรกิจที่สำคัญของเมืองยะลาคือราคาค่าเช่าบ้านในย่านสายกลางแต่ละหลังในปี 2544 ที่ผ่านมา คือ 10,000 - 20,000 บาท ซึ่งนับว่าเป็นราคาที่ค่อนข้างแพงสำหรับบ้าน 1 หลังในเมืองเล็กๆ เช่นยะลา ในราคานี้คนจีนเห็นว่าถ้าหากต้องเช่าบ้านเพื่อมาทำการค้าในช่วงที่เศรษฐกิจเป็นเช่นนี้ไม่คุ้มแก่การทำธุรกิจเลย คนจีนรุ่นใหม่ที่จะกลับมาทำการค้าในยะลา หากไม่ได้มีบ้านเป็นของตนเองในย่านสายกลางจะเลือกไปเปิดร้านค้าในย่านอื่นซึ่งราคาบ้านถูกกว่าในย่านสายกลาง

ภายหลังจากไฟไหม้เมื่อปี 2520 สายกลางได้ซบเซาไประยะหนึ่ง โดยก่อนไฟไหม้บ้านทุกหลังในย่านสายกลางได้เปิดทำการค้า แต่หลังจากการสร้างอาคารหลังไฟไหม้ บ้านหลายหลังได้ปิดเป็นที่ยู่ออาศัย คนจีนที่ขายของในย่านสายกลางเล่าว่า “หลังไฟไหม้ ร้านในสายกลางปิดประตู 40 เปอร์เซ็นต์ 4-5 ปีที่ผ่านมาเปิดเกือบเต็ม เหลือปิดอยู่ประมาณ 10 หลัง”

โดยปกติแล้วสภาพเศรษฐกิจของยะลามีักแปรผันตามราคายางพาราและผลไม้ เนื่องจากชาวยะลาร้อยละ 56.77 ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำสวนยางพาราและปลูกผลไม้เช่น ทุเรียน ลองกอง มังคุด และเงาะ (กระทรวงพาณิชย์ 2545:11) ดังนั้นสินค้าในย่านสายกลางจะขายดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับราคายางและราคาผลไม้ในแต่ละปี

เนื่องจากอุตสาหกรรมยางพาราเป็นอุตสาหกรรมการส่งออกของประเทศ เกษตรกรผู้เพาะปลูกยางพาราในท้องที่จังหวัดยะลาเป็นส่วนหนึ่งในกลไกอุตสาหกรรมยาง ดังนั้นรายได้ของเกษตรกรในแต่ละปีจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับราคายางในตลาดโลก และปริมาณยางที่ออกสู่ตลาด หากปีใดราคายางในตลาดสูง เศรษฐกิจภายในจังหวัดยะลาจะดีตามราคายางไปด้วย การหมุนเวียนของเงินภายในจังหวัดจะมีมาก

ส่วนเกษตรกรที่เพาะปลูกผลไม้ ปริมาณผลผลิตจะขึ้นกับสภาพดินฟ้าอากาศในแต่ละปีและปริมาณผลผลิตที่มีอยู่ในตลาด กล่าวคือหากปีใดสภาพอากาศแปรปรวน เกษตรกรได้ผลผลิตน้อยและอาจไม่มีคุณภาพ ถึงแม้ราคาในตลาดจะสูงแต่ก็ขายได้ปริมาณไม่มากนัก แต่หากสภาพอากาศเป็นไปตามฤดู ผลผลิตแต่ละสวนออกสู่ตลาดไม่พร้อมกัน และความต้องการของตลาดต่อผลไม้ชนิดนั้นมาก ราคาผลไม้สูง ทำให้เกษตรกรมีรายได้มากขึ้น จึงมีอำนาจในการจับจ่ายมากขึ้น

รายได้ของเกษตรกรมีผลอย่างยิ่งต่อสภาพเศรษฐกิจในย่านสายกลาง เนื่องจากลูกค้ากว่าร้อยละ 70 ของร้านค้าต่างๆในย่านสายกลาง คือเกษตรกรเหล่านี้ หากปีใดที่เกษตรกรรายได้ไม่ดีไม่มีกำลังในการจับจ่าย ร้านค้าต่างๆในสายกลางก็จะซบเซา

ในช่วงระยะเวลา 2-3 ปีที่ผ่านมาทั้งราคายางพาราและราคาผลไม้ไม่ดี โดยที่ในปี 2543 ราคายาง 21.76 บาทต่อกิโลกรัม เพิ่มจากปี 2542 ร้อยละ 18.9 (สำนักงานพาณิชย์, กระทรวงพาณิชย์ 2544:60) ส่วนปี 2544 ราคายางกิโลกรัมละ 21.04 ลดลงจากปี 2543 ร้อยละ 3.3 (สำนักงานพาณิชย์, กระทรวงพาณิชย์ 2545:76) ซึ่งราคายางพาราที่ต่ำส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจใน ย่านสายกลาง อย่างไรก็ตามยางพารายังได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาล โดยรัฐบาลได้ช่วยพยุงราคายางไม่ให้ต่ำจนเกินไป แต่เกษตรกรยังคงยังได้รับผลกระทบจากราคายางที่ตกต่ำลง ส่วนราคาผลไม้ตกต่ำลงมาก เห็นได้ว่าราคาลองกองเมื่อ 3 ปีก่อน กิโลกรัมละ 50-70 บาท และได้ลดลงเรื่อยมา จนกระทั่งปี 2545 ราคาลองกองต่ำมากอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ประมาณกิโลกรัมละ 20-40 บาท เจ้าของสวนลองกองชาวมุสลิมคนหนึ่งที่เปิดร้านขายของในย่านสายกลางเล่าว่า “ลองกองปีนี้เป็นริสกี เมื่อก่อนลองกองกิโลละ 50-60 บาท เราขายหมดไม่เคยได้

แจก ปีนีลองกองราคาไม่ดี เราก็เอามาแจก ใครเดินผ่านสวนก็เรียกเขามากิน ได้แบ่งปันคนอื่น คนยากจนก็ได้กิน”

อย่างไรก็ตามลูกค้าในย่านสายกลางไม่ได้มีเฉพาะเกษตรกรจากพื้นที่อำเภอต่างๆ เนื่องจากยะลาเป็นศูนย์กลางหน่วยงานราชการใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และศูนย์กลางการศึกษา ดังนั้นลูกค้าของร้านค้าต่างๆ ยังมีข้าราชการนักเรียน นักศึกษา ที่เข้ามาทำงาน และเรียนหนังสือในเทศบาลนครยะลา ลูกค้าส่วนนี้จึงมีส่วนช่วยพยุงการค้าในย่านสายกลางไว้แม้เศรษฐกิจจากภาคการเกษตรจะไม่ดี

ในแต่ละปีสายกลางจะซบเซาในช่วงที่มีคาราวานสินค้าเข้ามาจากที่อื่น ซึ่งจัดประมาณปีละ 2 ครั้ง ครั้งแรกจะเป็นช่วงประมาณต้นปีเป็นการเข้ามาตั้งขายสินค้าราคาถูกในย่านตลาดเมืองใหม่ และช่วงที่สองคืองานเฉลิมฉลองศาลเจ้าพ่อหลักเมืองในเดือนพฤษภาคม เพราะคนยะลาจะไปจับจ่ายซื้อของจากร้านค้าที่เข้ามาตั้งขายบริเวณงาน นอกจากนี้ในช่วงใกล้เปิดภาคการศึกษาของนักเรียน(เดือนพฤษภาคม และเดือนพฤศจิกายน) ร้านค้าที่ไม่ได้จำหน่ายสินค้าเกี่ยวกับนักเรียนจะเจียบเหงาไปมาก จนกระทั่งผ่านช่วงเวลาเปิดภาคการศึกษาทั้ง 2 ภาคไปได้ประมาณ 1 เดือน การซื้อขายก็เริ่มกลับมาคึกคักอีกครั้งหนึ่ง ช่วงฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตรน่าจะเป็นช่วงที่ดีที่สุดสำหรับสายกลาง เพราะลูกค้ากลุ่มใหญ่มีกำลังซื้อมากขึ้น

เจ้าของร้านในย่านสายกลางเล่าว่าเมื่อ “ฟองสบู่แตก” สายกลางไม่ได้รับผลกระทบใดๆ จากสภาพเศรษฐกิจที่ถดถอย แต่หลังจากนั้น 2 ปี ยะลาจึงได้รับผลกระทบ เริ่มขายของได้ยากขึ้น การลงทุนต่างๆ เริ่มชลอตัวลง เมื่อปี 2544 ร้านค้าในย่านสายกลาง และเทศบาลได้ร่วมมือกันจัดงานเลหลังสายกลาง กระตุ้นให้คนได้ออกมาจับจ่ายใช้สอยกันมากขึ้น และจัดอีกครั้งในช่วงเดือนมกราคมปี 2545 ซึ่งในปี 2545 ร้านที่มาเปิดขายมีมากขึ้นกว่าเมื่อก่อน สินค้ามีหลากหลายประเภทและคนที่เข้ามาจับจ่ายสินค้ามีมากขึ้น ซึ่งการจัดงานนี้ทั้งสองปีมีส่วนช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจในสายกลางให้มีสภาพคล่องมากขึ้น

บทที่ 2

ประวัติศาสตร์และโครงสร้างทางสังคมของชาวมลายูมุสลิมและชาวจีน

ประวัติความเป็นมาของเมืองยะลาจะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกคือประวัติศาสตร์ในมุมมองทางการเมืองการปกครอง เพื่อให้เห็นภาพกว้างความเป็นมาของยะลาซึ่งผูกพันและเชื่อมโยงกับจังหวัดปัตตานีและนราธิวาส เข้าใจบริบททางการเมืองและปัญหาทางประวัติศาสตร์ที่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์มลายูและไทยในท้องถิ่น และอาจจะทำให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ 3 ชาติพันธุ์ในพื้นที่แห่งนี้ได้ลึกซึ้งมากขึ้น ส่วนที่สองเป็นประวัติความเป็นมาของยะลาที่อยู่ในความทรงจำของคนท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้เห็นภาพการเคลื่อนย้ายของผู้คน การตั้ง บ้านเรือนและวิวัฒนาการของเมืองยะลาจากอดีตถึงปัจจุบัน

ความเป็นมาของผู้คนใน “ย่านสายกลาง” ซึ่งเป็นย่านธุรกิจการค้าแห่งแรกของชุมชนเมืองยะลาและเป็นพื้นที่ที่คนต่างชาติพันธุ์ได้มีโอกาสมาพบปะสังสรรค์ เนื่องจากย่านสายกลางเป็นที่อยู่อาศัยของคนสองชาติพันธุ์ที่มีความเชื่อและวิถีปฏิบัติที่แตกต่างกัน ส่งผลให้โครงสร้างภายในสังคมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีความแตกต่างกันในรายละเอียด และในตอนท้ายของบทจะแสดงให้เห็นถึงการแบ่งระดับชั้นของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในสังคม

ประวัติศาสตร์ยะลา

จังหวัดยะลาในอดีตเป็นส่วนหนึ่งของอาณาบริเวณทางประวัติศาสตร์ของรัฐปัตตานี (ซึ่งต่อมารวมเป็นพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้) การทำความเข้าใจประวัติความเป็นมาของยะลาจึงจำเป็นต้องศึกษาประวัติความเป็นมาร่วมกันกับประวัติศาสตร์รัฐปัตตานี

อย่างไรก็ตามเนื่องจากงานชิ้นนี้ไม่ได้มุ่งศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์ หรือความขัดแย้งทางประวัติศาสตร์และไม่ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยกับคนมุสลิม ดังนั้นประวัติยะลาโดยสังเขปในที่นี้จึงเป็นการเรียบเรียงประวัติศาสตร์ยะลาในมุมมองด้านการเมืองการปกครองตามลำดับเวลาทางประวัติศาสตร์ของรัฐไทยซึ่งถูกบันทึกไว้ในเอกสารต่างๆ ทั้งที่เป็นหลักฐานชั้นต้นและชั้นรองในภาษาไทยดังต่อไปนี้

- ยุคก่อนประวัติศาสตร์
- สมัยประวัติศาสตร์ของรัฐปัตตานี
- สมัยแห่งการแบ่งแยกและปกครอง
- สมัยปฏิรูปการปกครองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- สมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ.2475-2517)
- สมัยแห่งนโยบายชาตินิยม
- สมัยการเปลี่ยนแปลงภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2
- สมัยแห่งการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย

ยุคก่อนประวัติศาสตร์

บริเวณจังหวัดชายแดนภาคใต้ ก่อนที่ดินแดนแห่งนี้จะพัฒนามาเป็นเมืองปัตตานีนั้น ได้มีหลักฐานว่ามีเมืองโบราณมาก่อนในบริเวณเมืองประแว อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี และบริเวณถ้ำคูหาภิมุข จังหวัดยะลา นักโบราณคดีส่วนใหญ่เชื่อว่าเมืองโบราณแห่งนี้คือเมืองลังกาสุกะ ตามหลักฐานเอกสารของจีนหลายฉบับ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทั้ง 2 อย่างรวมทั้งวัตถุโบราณที่ขุดพบเช่น พระพุทธรูปแบบทวารวดี ธรรมจักรศิลาขนาดเล็ก ศิวลึงค์ เครื่องมือในการดำรงชีพต่างๆเช่นเครื่องปั้นดินเผา แสดงให้เห็นถึงความเป็นอยู่และความเชื่อดั้งเดิมของผู้คนในท้องถิ่นนี้

จากสภาพภูมิศาสตร์ จะเห็นว่าพื้นที่จังหวัดยะลาในปัจจุบันตั้งอยู่ในแผ่นดินต่ำจากปัตตานีลงมาทางใต้ เป็นบริเวณที่ราบลุ่มขนานไปกับเทือกเขาและมีแม่น้ำปัตตานีซึ่งไหลมาจากเทือกเขาสันกาลาคีรี ลงมาผ่านอำเภอบางเตย อำเภอบันนังสตา อำเภอยะหา อำเภอรามัน จนถึงอำเภอเมืองยะลา แล้วจึงไหลเข้าสู่เขตพื้นที่จังหวัดปัตตานีออกไปยังอ่าวไทย และถ้าหากเดินทางไปตามลำน้ำนี้สามารถเดินทางผ่านไปยังมาเลเซียได้ ภูมิประเทศเช่นนี้เรียกว่า เส้นทางข้ามคาบสมุทร (Trans Peninsular Route) โดยเชื่อมต่อชายฝั่งทะเลอ่าวไทยด้านตะวันออก กับฝั่งทะเลฝั่งมหาสมุทรอินเดียด้านตะวันตก ซึ่งเหมาะกับการเป็นที่ตั้งรกรากอยู่อาศัยของผู้คนตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์มาถึงสมัยต้นๆของยุคประวัติศาสตร์ (ศรีศักร วัลลิโภดม 2538:170)

* ปัจจุบันถูกแบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 3 จังหวัดคือ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส

สมัยประวัติศาสตร์ของอาณาจักรปัตตานี

ประวัติศาสตร์ปัตตานีถูกบันทึกโดยชาวเมืองปัตตานีเอง โดยชาวต่างชาติที่เข้ามาทำการค้าขายในปัตตานี และชาวต่างชาติที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนา โดยผู้ปกครองเมืองข้างเคียง เช่น เมืองสงขลา และเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งต่อมาภายหลังบันทึกเหล่านี้ถูกนำมาบันทึกรวมใหม่ในพงศาวดารและหนังสือประวัติศาสตร์ต่างๆของรัฐบาล จนกระทั่งปัตตานีถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสยามดังนี้

ตามคำนำของหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ 3(2471:ข)สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบายถึงเรื่องพงศาวดารเมืองปัตตานีจำนวนที่พระยาวิเชียรคีรีได้เรียบเรียงขึ้นว่า

หนังสือพงศาวดารเมืองปัตตานีซึ่งถ้าจะเรียกให้ตรงตามกาลเวลานี้ ควรเข้าใจว่า พงศาวดารมณฑลปัตตานี ที่พระยาวิเชียรคีรีเรียงนั้น เรียบเรียงตามความรู้เห็นที่อยู่ในเมืองสงขลา แลบางที่จะได้สอบกับหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับที่หมอบรัดเลพิมพ์ด้วย ในตอนเบื้องต้นเข้าใจผิดหรือยังไม่ทราบความจริงอยู่บ้าง ที่จริงเมืองปัตตานีเป็นเมืองขึ้นของสยามประเทศมาตั้งแต่ครั้งสมเด็จพระร่วงทรงครองนครเมืองสุโขทัยเป็นราชธานี ชาวเมืองปัตตานีเดิมถือพระพุทธศาสนาภายหลังเข้ารับถือศาสนาอิสลาม

การที่ปัตตานีเป็นเมืองขึ้นของสยามมาแต่สมัยสุโขทัยนั้นสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้ยืนยันหลักฐานในศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 1 เรื่องเขตแดนของไทยไว้ใน “แสดงการบรรยายพงศาวดารสยาม” ซึ่งเป็นการบรรยายต่อนักศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปี 2467 ว่า “ปรากฏในเขตต์แดนกล่าวไว้ในศิลาจารึกได้บ้านเมืองทั้งปวงลงไปจนตลอดแหลมมลายู”^{*} (ทวีศักดิ์ เผือกสม 2544:5)

ในขณะที่ทางภาคกลางของประเทศไทยช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-23 เป็นที่ตั้งของอาณาจักรอยุธยา พื้นที่ทางใต้สุดของประเทศไทยก็มีรัฐที่มีความเจริญและเป็นศูนย์กลางการคมนาคมระหว่างทางทะเลและทางบกนั้นคืออาณาจักรปัตตานี นักโบราณคดีบางคนเชื่อว่าพื้นที่ปัตตานีในช่วงพุทธศตวรรษที่ 7 – 21 เป็นที่รู้จักกันในชื่อลังกาสุกะซึ่งเป็นเมืองท่าสำคัญเมืองหนึ่งในอดีตการ เมื่อชื่อลังกาสุกะหายไป และรัฐปัตตานีได้เข้ามาแทนที่ทั้งสืบทอดบทบาทการเป็นเมืองท่าค้าขายทางทะเลในพุทธศตวรรษที่ 21-23 ปัตตานีนับได้ว่าเคยเป็นเมืองท่าที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในยุคการคมนาคมการค้าทางทะเลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในช่วงต้น

^{*} ในเรื่องนี้ทวีศักดิ์ เผือกสม ได้แสดงความคิดเห็นว่าศิลาจารึกหลักที่ 1 มีอิทธิพลต่อความคิด และส่งผลต่อความเชื่อเรื่องปัตตานีคือเมืองขึ้นของไทยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยสู่ นักประวัติศาสตร์ไทย “รุ่นก่อน”

พุทธศตวรรษที่ 21 พ่อค้าชาวต่างชาติ ทั้งจีน ญี่ปุ่น ชาวชมพูทวีป และโปรตุเกส ตามมาด้วยชาวยุโรปชาติอื่นๆ ได้เข้ามาค้าขายที่ปัตตานี (ครองชัย หัตถา 2541:244-251) ชาวต่างชาติเหล่านี้บางคนเพียงเข้ามาค้าขายแล้วกลับออกไป แต่บางคนเข้ามาตั้งรกรากอยู่ในปัตตานีเป็นการถาวร

ปัตตานีมีกษัตริย์ปกครองสืบเนื่องหลายราชวงศ์ ในสมัยที่มีกษัตริย์ปกครองนั้น ปัตตานีสามารถขยายตัวทางด้านการเมือง วัฒนธรรม เศรษฐกิจได้นานกว่าหนึ่งศตวรรษ ปัตตานีจึงเป็นแหล่งที่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ของโลกมาเลยทั้งหมด กษัตริย์องค์สุดท้ายของราชวงศ์ปัตตานีเป็นผู้หญิงมีพระนามว่า รាយากูนิง (พระนางเหลืออง) ต่อมารายาบากัลผู้สืบเชื้อสายจากกษัตริย์กัณฑ์ตันมาปกครองปัตตานี จึงได้เปลี่ยนราชวงศ์เป็นราชวงศ์กัณฑ์ตัน จนถึงพ.ศ.2272 ปัตตานีได้ประสบความวุ่นวายทางการเมืองเป็นเวลานาน จากการว่างเว้นกษัตริย์ปกครองถึง 40 ปี บ้านเมืองอยู่ภายใต้การดูแลของขุนนาง ดาโต๊ะ และอูลามะฮ์ (อารีฟิน บินจิ, อ.ลออแม และ อัยหมัด สมบูรณ์ บัวหลวง 2543:34) มีการแย่งชิงอำนาจกันระหว่างราชวงศ์ต่างๆ จนเป็นสาเหตุหนึ่งของการเสื่อมสลายของรัฐปัตตานีอันมั่งคั่ง

จากพระราชพงศาวดารกรุงเก่ามีบันทึกถึงเมืองปัตตานีในฐานะเมืองประเทศราชของอยุธยา อย่างไรก็ดีตามสมัยนั้นอำนาจอยุธยาไม่ได้เด็ดขาด ประกอบกับความห่างไกล ทำให้ปัตตานีถูกควบคุมจากอยุธยาอย่างหลวมๆ ชาวพื้นเมืองมีอิสระ เมืองนครศรีธรรมราชเป็นผู้ดูแลอีกชั้นหนึ่ง เพียงแต่ส่งเครื่องราชบรรณาการไปอยุธยาทุกๆ 3 ปีและส่งคนไปยามเกิดศึกสงคราม ในพระราชพงศาวดารบันทึกรวบรวมไว้ว่า ปัตตานีได้ก่อการกบฏต่ออยุธยาครั้งหนึ่งในปี พ.ศ.2106 ในแผ่นดินพระมหาจักรพรรดิแต่ไม่สำเร็จและภายหลังจากการกบฏในครั้งนั้น จนกระทั่งกรุงศรีอยุธยาแตกไม่ปรากฏชื่อปัตตานีในประวัติศาสตร์อยุธยาอีกเลย ซึ่งในที่นี่อาจตีความได้สองทางคือ ปัตตานีตกอยู่ใต้อำนาจการปกครองของอยุธยาและไม่ได้มีปัญหาหรือบทบาทใดๆ ชัดเจน หรือปัตตานีได้เป็นรัฐอิสระที่อยุธยาไม่สามารถเข้าไปแทรกแซงได้ (ทวิศักดิ์ เผือกสม 2544:12) จากการที่ปัตตานีเป็นรัฐอิสระมาเกือบจะตลอดสมัยอยุธยา ประกอบกับมีความเจริญมั่งคั่งทำให้ปัตตานีกลายเป็นแหล่งวัฒนธรรมอิสลามและมาเลยที่สำคัญในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ปัตตานีได้เสื่อมอำนาจ และความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจลงในปลายพุทธศตวรรษที่ 23 โดยมีสาเหตุสำคัญ 3 ประการคือ ประการแรกทำเลการค้าทางทะเลได้เปลี่ยนแปลงไปและการแย่งชิงผลประโยชน์กันของพ่อค้าชาติต่างๆ จากการที่บริษัทการค้าของดัตช์ที่ตั้งอยู่ที่ช่องแคบมะละกามีบทบาทในการค้าทางทะเลมากขึ้น ตลาดการค้าที่ญี่ปุ่นได้รับความสนใจจากพ่อค้าชาวต่างชาติมากขึ้นทำให้เมืองท่าปัตตานีซบเซาลง และการปะทะกันระหว่างเรือสินค้าของอังกฤษและฮอลันดาจนเป็นเหตุให้กัปตันเรือชาวอังกฤษเสียชีวิตเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พ่อค้า

ชาวอังกฤษทยอยถอนตัวออกจากปัตตานี ความนิยมของตลาดเครื่องเทศใน ยุโรปเริ่มลดลง ปัตตานีจึงเริ่มประสบปัญหาทางเศรษฐกิจ ประการที่สองความขัดแย้งและการแย่งชิงบัลลังก์ในราชสำนักของปัตตานีหลายครั้งภายหลังจากสมัยของรายาญิงผู้ซึ่งไม่มีเชื้อสายที่จะสืบทอดราชสมบัติโดยตรง จึงเกิดปัญหาในการคัดเลือกผู้ที่จะขึ้นเป็นกษัตริย์ต่อมา ประการที่สามสืบเนื่องจากปัตตานีอยู่ในภาวะระส่ำระสายของการสืบราชสมบัติเป็นระยะเวลานานหลายทศวรรษ ประกอบกับการขยายอำนาจของกรุงธนบุรีทำให้ปัตตานีเข้าสู่ภาวะสงครามกับสยาม (ครองชัย หัตถา 2541:252-255) ความเจริญรุ่งเรืองของปัตตานีจึงเริ่มเสื่อมลงตามลำดับ

สมัยแห่งการแบ่งแยกและปกครอง

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ขณะที่กรมพระราชวังบวรสถานมงคลเสด็จยกทัพไปปราบพม่า“มีข่าวเข้ามาว่าเมืองปัตตานีก่อการกำเริบขึ้นมาก” (พระยาวิเชียรคีรี 2471:4-5) จึงได้ส่งกองทัพหลวงไปปราบปัตตานีจนประสบความสำเร็จนับว่าเป็นช่วงเวลาของการเริ่มต้นประวัติศาสตร์ปัตตานีและสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ภายใต้การ ปกครองของรัฐบาลสยาม โดยการควบคุมดูแลของเมืองสงขลา ผู้ปกครองเมืองปัตตานีคนใหม่คือปลัดจนะ(ขวัญชัย)ผู้ได้รับการแต่งตั้งจากสยาม ในสมัยการปกครองของพระยาปัตตานีคนที่สอง(พ่าย)ปกครองเมืองปัตตานีพวกสาเหียด และรัตนวงซึ่งเป็นชาวมลายูได้ก่อกบฏขึ้นและได้เกิดกบฏอีกหลายครั้งตามมา จนพระยาสงขลาได้นำความขึ้นกราบทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงได้โปรดเกล้าฯให้แยกเมืองปัตตานีออกเป็น 7 หัวเมือง คือเมืองปัตตานี เมืองยี่ริง (ยะหริ่ง) เมืองสายบุรี เมืองหนองจิก เมืองรามันห์ เมืองระแงะ เมืองยะลา แต่ละหัวเมืองอยู่ในความรับผิดชอบของ พระยาเมืองหรือ

ซึ่งในพงศาวดารเมืองปัตตานีไม่ได้บันทึกไว้ว่าแยกเมืองออกเมื่อปีใด ในหนังสือที่เขียนเกี่ยวกับปัตตานีต่อบันทึกต่างกันไป คาดว่าน่าจะอยู่ระหว่างพ.ศ. 2332 – 2360 หนังสือพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ไม่ได้มีบันทึกเรื่องการแยกเมือง มีบันทึกไว้เพียงว่าจุลศักราชที่ 1151 ราชยาเมืองปัตตานีได้คิดก่อการกบฏโดยได้ชักชวนองเชียงสือเข้าร่วมมือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้ให้ พระยากลาโหมราชเสนาไปปราบปรามและจับตัวเจ้าเมืองปัตตานีมาขังไว้ที่กรุงเทพฯ รวมทั้งกวาดต้อนครอบครัวมาอยู่ที่กรุงเทพฯด้วย ส่วนทวิศศักดิ์ เผือกสม ได้ใช้วิธีเปรียบเทียบสมัยการปกครองของผู้ปกครองที่ถูกแต่งตั้งไปจากสงขลา แล้วสันนิษฐานว่าการแบ่งหัวเมืองเป็นเจ็ดเมืองตามนโยบาย แบ่งแยกและปกครอง (divide and rule) น่าจะเกิดขึ้นในสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ทวิศศักดิ์ เผือกสม: 2544)

เจ้าเมืองเมืองใดที่มีคนไทยพุทธมากก็จะให้เจ้าเมืองเป็นไทยพุทธ ส่วนเมืองใดที่มีชาวมุสลิมมาก ให้เจ้าเมืองเป็นคนมุสลิม ซึ่งในขณะนั้นมีเพียงยะหริ่งเมืองเดียวเท่านั้นที่เจ้าเมืองเป็นคนไทยพุทธ “แลทรงตั้งข้าราชการไทยบ้าง แยกซึ่งมีความสวามิภักดิ์บ้าง ให้เป็นเจ้าเมืองทั้ง 7 เมืองเพื่อจะมีให้เมืองปัตตานีมีกำลังคิดขบถได้อย่างแต่ก่อน” (กรมพระยาดำรงราชานุภาพ 2505:150)

ในการแบ่งแยกเมืองออกเป็นเจ็ดหัวเมืองนี้ยังคงมีปัญหาทางประวัติศาสตร์ว่าเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 หรือรัชกาลที่ 2 ของราชวงศ์จักรี แต่ไม่ว่าการแบ่งแยกปัตตานีจะเกิดขึ้นเมื่อไร ก็ตามเหตุการณ์สำคัญครั้งนี้เป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญของประวัติศาสตร์ปัตตานีกล่าวคือ แต่เดิมนั้นปัตตานีในประวัติศาสตร์ของสยามเคยมีสถานะเป็นประเทศราชที่ถูกควบคุมจากอยุธยาและสุโขทัยอย่างหละหลวม มีผู้ปกครองเป็นของตนเองโดยการสืบเชื้อสายจากเจ้าเมืองราชวงศ์ต่างๆ แต่เมื่อปัตตานีถูกแบ่งการปกครองออกเป็นเจ็ดหัวเมือง นั้นหมายถึงอำนาจจากส่วนกลางได้มีผลต่อการปกครองปัตตานีโดยสมบูรณ์ ผู้ปกครองเมืองทั้ง 7 เป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งและถอดถอนได้จากกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี และเป็นการเริ่มต้นการมี ผู้ปกครองเป็นคนต่างศาสนาของชาวปัตตานีทั้งหลายด้วย

ชื่อ “ยะลา” ได้ปรากฏเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของรัฐบาลสยามตั้งแต่ครั้งนั้น ก่อนหน้านี้อยะลาเป็นเมืองเล็กอยู่ภายใต้การปกครองของราชวงศ์ปัตตานี เมื่อยะลาถูกแบ่งแยกออกอย่างชัดเจนโดยรัฐบาลสยาม เขตแดนเมืองยะลาจึงเป็นดังนี้

เขตแดนเมืองยะลารอบตัว ตัวนอกเฉียงใต้ตั้งแต่เขาปะราหมะปักหลังเรียงลงไปตัวนอกถึงปะมะหลอสะเตาะเหนือบ้านจินแหะ ตลอดไปจนถึงบ้านกะลันอะหรงจนถึงคลองใหญ่ท่าสาบจดบ้านบะนางสะตา ฟากเหนือเป็นเขตเมืองยะลา ฟากใต้เป็นเขตเมืองรามันห์ ฝ่ายตัวนอกเฉียงเหนือต่อพรมแดนเมืองปัตตานี ตั้งแต่ตะโกละเปาะย่านิงมีสายห้วยไปจดคลองน้ำท่าสาบ ฟากตัวนอกเป็นเขตเมืองยะลา ฟากตัวนอกเป็นเขตเมืองปัตตานี ฝ่ายเหนือต่อพรมแดนเมืองหนองจิก เขาศาลาควีเปนแดน ฝ่ายตัวนอกต่อพรมแดนเมืองไทรบุรี มีคลองบาโงเปนเขตแดนขึ้นไปถึงบ้านยี่นังตลอดไปถึงบ้านบะเหลาะ ฝ่ายตัวนอกตลอดไปจดเขาเหมืองดิละลำนุสันเขตเมืองยะลา (พระยาวิเชียรคีรี 2471:11)

ผู้ปกครองเมืองยะลาคนแรกที่ได้รับแต่งตั้งจากกษัตริย์สยามคือตัวนอก (ตัวนยะลอ) ซึ่งขณะนั้นตั้งบ้านเรือนและว่าราชการอยู่ที่บ้านยะลา เมื่อตัวนอกถึงแก่กรรมบุตรชายตัวนบางกอก (ตัวนบางกอก) ขึ้นเป็นพระยายะลาแทน ส่วนผู้ปกครองที่ถูกแต่งตั้งไปจากสงขลาได้อพยพโยกย้ายครอบครัวและบริวารจำนวนหนึ่งเข้าไปปกครองเมืองบางเมืองใน 7 หัวเมืองนั้น โดยมีจุดมุ่งหมายที่สร้างดุลแห่งอำนาจหรือป้องกันการโจมตีจากชาวท้องถิ่นที่ไม่พอใจ

ความระหองระแหงระหว่างประชาชนในหัวเมืองทั้งเจ็ดกับผู้ปกครองจากรัฐบาลสยามเกิดขึ้นเสมอ เจ้าเมืองมลายูบางคนได้รวบรวมผู้คนและอาวุธเพื่อต่อต้านรัฐบาลสยาม รัฐบาลได้ส่งกองทัพไปปราบปราม แต่ด้วยความห่างไกลและความยากลำบากในการคมนาคม หัวเมืองบางแห่งยังคงมีความอิสระในการปกครองตนเอง และได้ร่วมกับหัวเมืองมลายูอื่น ๆ ต่อต้านรัฐบาล

ในสมัยสมเด็จพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระยายะลา (ส่วนบางกอก) พระยาหนองจิก พระยาระแงะ และพระยาปัตตานี ได้ร่วมกันกบฏต่อสู้กับพระยาอิริย (พ่าย) ทางการเมืองฯ จึงส่งกำลังจากเมืองเพชรบุรีมาสมทบเมืองสงขลาปราบปรามกบฏดังกล่าวได้ และได้ประหารชีวิตเจ้าเมืองกบฏทั้งหลาย แล้วจึงแต่งตั้งหลวงสวัสดิภักดี (ยิ้มซ้าย) รักษาการเมืองยะลา ตั้งบ้านอยู่ที่บ้านวังตระ (ปัจจุบันเป็นตำบลอยู่ในอำเภอเมืองยะลา) ซึ่งหลวงสวัสดิภักดีนี้เป็นผู้ปกครองคนแรกที่เป็นคนไทยนับถือศาสนาพุทธ ขณะที่หลวงสวัสดิภักดีย้ายมาเป็นเจ้าเมืองยะลา ที่ยะลามีคนไทยอยู่ไม่มากนัก หลวงสวัสดิภักดีได้เกณฑ์คนไทยที่เมืองอิริย (ยะหริ่ง) มาอยู่ด้วยจำนวนหนึ่ง แต่นับว่ายังมีคนไทยอยู่น้อยมากเนื่องจากในสมัยนั้นยังไม่ปรากฏว่ามีวัดสักแห่งหนึ่งในยะลา (พระเทพญาณโมลี 2518:44) หลวงสวัสดิภักดีได้สร้างเมืองติบุกวัวในขณะที่ยังรักษาการเมืองยะลา 6 แห่ง ภายหลังเมื่อย้ายไปรักษาการเมืองอิริย (ยะหริ่ง) ได้ทำหนังสือยกเมืองทั้ง 6 ให้แก่พระยาสงขลา พระยาสงขลาได้รับผลประโยชน์เป็นเงินค่าเช่าหรือติบุก ซึ่งกรรมสิทธิ์เมืองทั้งหมดนี้ตกเป็นมรดกของบุตรหลานพระยาสงขลาต่อไป (พระยาวิเชียรคีรี 2471:18)

ส่วนของเมืองยะลาเมื่อหลวงสวัสดิภักดีได้ย้ายไป พระยาเมืองที่ถูกแต่งตั้งคนต่อมาคือนายเมือง (ซึ่งเป็นบุตรนายพ่ายอดีตผู้รักษาการเมืองยะหริ่ง) นายเมืองได้ย้ายมาตั้งบ้านอยู่ที่บ้านท่าสาปริมแม่น้ำปัตตานี ต่อมาพระยาเมืองไม่ได้ออกว่าราชการ พระยาสงขลาจึงถอดออกจากการเป็นพระยายะลา ** แล้วแต่งตั้งวันบาตูปูเต้ (ต่วนปูเต๊ะ) เป็นผู้ว่าการเมืองยะลาแทน (พระยาวิเชียรคีรี 2471:27)

* พระยาอิริยคนนี้เป็นสายตระกูลของปลัดจระนะที่ถูกแต่งตั้งมาจากเมืองสงขลา

** ในสมัยของพระยาเมืองเล่ากันในท้องถิ่นว่ามีชาวไทยกลุ่มหนึ่งติดตามนายเมืองมาจากยะหริ่ง แล้วมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านหน้าถ้ำ และได้ขออนุญาตนายเมืองสร้างวัดขึ้นที่พื้นที่ราบหน้าภูเขา

สมัยปฏิรูปการปกครองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สภาพการณ์ที่สงบของหัวเมืองมลายูเริ่มเปลี่ยนไป เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูปการปกครองเป็นแบบเทศาภิบาล ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะรวมอำนาจหัวเมืองสู่ศูนย์กลาง อันเนื่องมาจากปัญหาการคุกคามของมหาอำนาจอังกฤษและฝรั่งเศส เจ้าเมืองหรือพระยาเมืองของหัวเมืองมลายูต่างไม่พอใจในการปฏิรูปอันนี้ พระยาเมืองบางคนได้เขียนจดหมายหรือเดินทางไปร้องทุกข์ต่อกงสุลอังกฤษที่สิงคโปร์หลายครั้งเพื่อให้อังกฤษช่วยยับยั้งไม่ให้รัฐบาลส่งข้าหลวงไปจัดการการปกครอง ข้าหลวงที่ถูกส่งไปยัง หัวเมืองเหล่านี้จะเป็นผู้ตรวจตรา และเก็บเงินส่วยอากร พระยาเมืองจะได้รับส่วนแบ่งเพียงเล็กน้อย นอกนั้นจะส่งเข้าท้องพระคลังการนี้ก่อให้เกิดความไม่พอใจแก่ผู้ปกครองหัวเมือง อย่างไรก็ตามการดำเนินการเปลี่ยนหัวเมืองทั้ง 7 เป็น มณฑลปัตตานี ได้ดำเนินการอย่างค่อยเป็นค่อยไป (กระทรวงมหาดไทย 2513:404)

ในปีพ.ศ. 2445 พระยาวิจิตรภักดี(อับดุลกาเดร์)เจ้าเมืองปัตตานีคนสุดท้ายเป็นผู้นำการต่อต้านอำนาจรัฐ แต่ถูกจับตัวไปยังเมืองพิษณุโลก 2 ปีเศษ ต่อมาได้รับพระราชทานอภัยโทษกลับมาอยู่ปัตตานีและได้คิดการกบฏอีกครั้ง โดยกล่าวว่าดินแดนปัตตานีเป็นของมลายูมาก่อน เมื่อทางราชการทราบเรื่อง พระยาวิจิตรภักดีจึงหนีไปยังรัฐกลันตัน และอาศัยอยู่ที่นั่นจนถึงแก่กรรม (อารีฟิน บินจิ และคณะ 2543:34)

ปี 2449 รัฐบาลสยามประสบความสำเร็จในการตั้งมณฑลปัตตานีพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าแต่งตั้งให้พระยาศักดิเสนี(หนา นุนนาค) เป็นข้าหลวงเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลปัตตานี โดยไม่ต้องขึ้นต่อมณฑลนครศรีธรรมราชอีกต่อไป หัวเมืองทั้ง 7 ถูกยุบรวมกันเป็น 4 เมือง คือเมืองปัตตานี เมืองหนองจิก เมืองยะหริ่ง รวมเป็นเมืองปัตตานี เมืองรามันรวมกับเมืองยะลา เป็นเมืองยะลา เมืองระแงะ กับเมืองสายบุรี คงไว้เช่นเดิม (กรมศิลปากร, กระทรวงศึกษาธิการ 2505:57)

ทางเมืองยะลาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อตัววันบูได้ ถึงแก่กรรมตัววันกะจิได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระยาณรงค์ฤทธิ์ ศรีประเทศ วิเศษวงศา เป็นผู้ว่าราชการเมืองยะลา เมืองยะลา ยังคงตั้งอยู่ที่บ้านท่าสาปแบ่งการปกครองออกเป็น 5 อำเภอคือ อำเภอเมือง อำเภอยะหา อำเภอรามัน อำเภอบันนังสตาและอำเภอเบตง (212 ปีเมืองยะลา ม.ป.ป.:36)

ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ยุบเมืองรามันเป็นอำเภอโกตาบารูขึ้นกับเมืองยะลา เมืองยะลาย้ายมาตั้งที่สะเตง ได้เปลี่ยนชื่ออำเภอเมืองเป็นอำเภอสะเตง

ปี 2459 ได้โปรดเกล้าให้เปลี่ยนเมืองต่าง ๆ นี้เป็นจังหวัด มณฑลปัตตานีจึงประกอบด้วย 4 จังหวัดคือ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสายบุรี (อุทัย หิรัญโต 2521:31)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงวางแผนการสร้างทางรถไฟสายใต้ยาวไปถึงหัวเมืองมลายูทั้งหลาย ทั้งเพื่อประโยชน์ทางการเมืองและเศรษฐกิจ ซึ่งทางรถไฟสายใต้นี้สร้างเสร็จในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ประโยชน์ทางการเมืองของทางรถไฟ คือการเดินทางไปยังมณฑลปัตตานีได้สะดวกสบาย และรวดเร็วขึ้น ช่วยแก่การควบคุมดูแลมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการแสดงให้เห็นชาติตะวันตกที่มุ่งแสวงหาแผ่นดินเพิ่มเติมแก่อาณานิคมของตนเอง ไม่อาจมีข้ออ้างที่จะเข้ามายึดครองเพื่อสร้างความเจริญได้อีกต่อไป ส่วนประโยชน์ทางเศรษฐกิจคือการร่วมมือกันระหว่างรัฐบาลกับชาวจีน เพื่อกระจายประชากรชาวจีนอพยพทั้งหลายให้ไปตั้งหลักแหล่งอาศัยอยู่ตามสองข้างทางรถไฟ โดยเฉพาะเพื่อสนับสนุนแรงงานชาวจีนที่มีฝีมือในการทำเหมืองได้เข้าไปบุกเบิกทำเหมืองแร่ดีบุกในภาคใต้ การสนับสนุนชาวจีนอพยพเหล่านี้ให้ได้มีโอกาสจับจองที่ดิน และมีสิทธิได้รับสัมปทานทำเหมืองแร่ก็เพื่อให้รัฐบาลได้มีข้ออ้างในการปฏิเสธการให้สัมปทานการทำเหมืองแร่แก่ชาวตะวันตก ซึ่งกำลังพยายามแสวงหาเมืองขึ้น(ภาวดี ทรวงประเสริฐ 2531:199-201) การขยายเส้นทางคมนาคมเส้นทางใหม่ ทำให้เส้นทางคมนาคมทางน้ำหมดความสำคัญไป ผู้คนเริ่มหันมาใช้บริการรถไฟมากขึ้น ย่านตลาดและเมือง จึงมักย้ายไปกระจุกตัวใกล้กับสถานีรถไฟเพื่อความสะดวกในการขนส่งสินค้าตลาดและเมืองยะลาที่เคยอยู่ที่ท่าสาปจึงเริ่มโยกย้ายมาตั้งอยู่ที่บ้านนิบง แต่ที่ว่าการเมืองหรือบ้านของเจ้าเมืองเพียงแค่อย้ายข้ามฝั่งจากท่าสาปมาอยู่ที่บ้านสะเตง ซึ่งไกลจากบ้านนิบงประมาณ 5 กิโลเมตร

สมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

การเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะราษฎรจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ รัฐบาลได้ยกเลิกการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล เปลี่ยนเป็นการบริหารราชการแผ่นดินส่วนภูมิภาค แบ่งการปกครองออกเป็นจังหวัดอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน มณฑลปัตตานีเดิมมี 4 จังหวัด จัดแบ่งเหลือเพียง 3 จังหวัด คือปัตตานี ยะลา และนราธิวาส (กรมศิลปากร, กระทรวงศึกษาธิการ 2505:58)

การปกครองในระบอบประชาธิปไตย ทำให้ชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความหวังว่าจะได้ปกครองตนเองเหมือนดังเช่นก่อนการปฏิรูปการปกครองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนผู้นำของมุสลิมก็หวังว่าจะได้อำนาจการปกครองที่สูญเสียไปกลับคืนมา ดังเช่นที่ตนกูมะห์ยิดดินได้เข้ามาแสดงความจำนงขออยู่ร่วมในสยามต่อไป

“เพราะเห็นว่าสยามมีระบบรัฐธรรมนูญเป็นที่พอใจ” (ปรีดี พนมยงค์ 2517:11) ประกอบกับสถานการณ์ในมาเลเซียทำให้พวกผู้นำชาวไทยมุสลิมไม่สามารถพึ่งพิงมาเลเซียได้อีก จึงหันกลับมาตื่นตัวต่อการเมืองไทย แต่ผลการเลือกตั้งในปี พ.ศ.2476 มีสมาชิกสภาผู้แทนชาวมุสลิมเพียงคนเดียว (สุรินทร์ พิศสุวรรณ 2525:5)

ในปีพ.ศ.2476นี้เป็นปีที่อับดุลกาเดร์ผู้นำในการแบ่งแยกดินแดนสิ้นชีวิตที่รัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย ตนกูมะห์ยิดดินบุตรชายของอับดุลกาเดร์ ได้สืบทอดเจตนารมณ์โดยการสนับสนุนขบวนการแบ่งแยกดินแดนในไทย ขบวนการแบ่งแยกดินแดนนี้ได้จัดตั้งขึ้นด้วยจุดประสงค์ในการที่จะแยกจังหวัดชายแดนภาคใต้ออกเป็นอิสระ ไม่ขึ้นกับการปกครองของรัฐบาลไทย พื้นที่แถบนี้มีประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ใช้ภาษามลายูเป็นภาษาหลัก มีเอกลักษณ์และวัฒนธรรมที่ต่างจากชาวพุทธทั่วไป รัฐบาลคณะราษฎรปี2475 ได้ตระหนักถึงปัญหานี้เป็นอย่างดี จึงได้พยายามสร้างนโยบายผสมผสานชาวมุสลิมขึ้นมา แต่นโยบายดังกล่าวได้ส่งผลทางลบมากกว่า เช่นนโยบายของคณะราษฎรทางด้านการศึกษาที่ให้ประชากรมุสลิมได้รับการศึกษาภาษาไทยและหลักสูตรประถมศึกษา แต่นโยบายอันนี้ถูกมองว่าเป็นนโยบายที่จะไปทำลายเอกลักษณ์ทางด้านภาษา นอกจากนั้นนโยบายเศรษฐกิจและการปกครองอันอื่นก็ถูกมองว่าอาจจะทำให้ชาวมุสลิม สูญเสียวัฒนธรรมของตนเองไป (สุรินทร์ พิศสุวรรณ 2525:5)

สมัยแห่งนโยบายชาตินิยม

ในสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้นำเอาลัทธิชาตินิยมมาใช้ นโยบายอันนี้ส่งผลกระทบต่อชาวมุสลิมและชาวจีนเป็นอันมาก สำหรับชาวมุสลิมความรู้สึก”แปลกแยก”และความผิดหวังในระบบการปกครองได้เกิดขึ้นทันที ทั้งนี้เนื่องจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญของจอมพล ป. ในบางอันนั้นขัดกับหลักศาสนาอิสลามเช่น การห้ามสวมหมวกแบบอิสลาม ห้ามสตรีสวมผ้าคลุมศีรษะ(ฮิญาบ)และให้ชาวมุสลิมแต่งกายแบบตะวันตก นอกจากนั้นยังไม่ให้ใช้ภาษามลายูหรือภาษาอาหรับ ต้องเปลี่ยนเป็นภาษาไทย นโยบายนี้ช่วงแรกเป็นนโยบายที่ออกแบบมาเป็นการให้คำแนะนำ แต่ต่อมาเมื่อไม่ได้รับความร่วมมือจากชาวมุสลิม กระทรวงมหาดไทยได้ใช้วิธีบังคับซึ่งก่อให้เกิดความบาดหมางต่อชาวมุสลิมอย่างมาก ในพ.ศ.2484 รัฐบาลได้ห้ามชาวมุสลิมเรียนคัมภีร์กุรอาน รวมทั้งภาษาอาหรับและมลายู ความตึงเครียดได้เพิ่มมากขึ้นอีกเมื่อรัฐบาลจอมพลป.ได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 5 และ 6 ว่าด้วยเรื่องครอบครัวและมรดกแทนกฎหมายอิสลามที่เคยใช้กันมาในศาลของ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ยิ่งไปกว่านั้นรัฐบาลยังยกเลิกตำแหน่งดาโต๊ะยุติธรรมที่ตัดสินคดีครอบครัวและมรดกตามกฎหมายอิสลามด้วย เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว ชาวมุสลิมจึงหลีกเลี่ยงการขึ้นศาลไทยไปอาศัยการตัดสินใจของโต๊ะอิหม่าม

ซึ่งเป็นหัวหน้าสุเหร่าหรือมัสยิดในหมู่บ้านแทน ทำให้ชาวมุสลิมยิ่งถอยห่างไกลจากรัฐบาลไทยมากขึ้น (เฉลิมเกียรติ ขุนทองเพชร 2529:26-33)

เหตุการณ์ข้างต้นเป็นเรื่องที่มีความสลับซับซ้อนเนื่องจากความผันผวนทั้งจากการเมืองภายในและภายนอกประเทศ ชาวมุสลิมนั้นไม่พอใจต่อนโยบายชาตินิยมของรัฐบาลจอมพล ป. อย่างยิ่ง ทำให้ผู้นำทางศาสนาอิสลามใน 3 จังหวัดภาคใต้เริ่มมีใจออกห่างจากรัฐบาลไทย เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้น ตนกุ่มะไฮยิดดิน ผู้นำในการแบ่งแยกดินแดนและผู้นำคนอื่นๆ ได้หันไปร่วมมือกับอังกฤษ (ปรีดี พนมยงค์ 2517:11) รวมตัวกับชาวมลายูต่อต้าน กองทัพญี่ปุ่น โดยหวังเอาความช่วยเหลือของอังกฤษเข้ามาบีบบังคับให้รัฐบาลไทยปล่อยจังหวัดชายแดนภาคใต้ไปเป็นส่วนหนึ่งของ “บริติช มลายา” (สุรินทร์ พิศสุวรรณ 2525:7) เมื่อสงครามสงบเห็นได้ว่าความร่วมมือในการเมืองไทยของชาวมุสลิมลดลงอย่างมาก ความสนใจส่วนใหญ่ของชาวมุสลิมหันไปสู่การต่อสู้ระดับนานาชาติ เพราะความหวังที่จะได้รับการยอมรับในเอกลักษณ์ ศาสนา ภาษาและวัฒนธรรมของมุสลิมได้หมดไปกับนโยบายรัฐนิยม

สมัยการเปลี่ยนแปลงภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง มะไฮยิดดินได้เข้าร่วมกำหนดนโยบายของอังกฤษต่อมลายูทั้งหมดหลังสงคราม พลัสสนับสนุนเขาในหมู่ชาวมลายูเลเชียชายแดนภาคใต้ที่นับว่ามีสูงมาก มะไฮยิดดินได้ดำเนินการเรียกร้องให้ผู้นำทางศาสนาปลุกเร้าความรู้สึกชาตินิยมของชาวมุสลิม สร้างบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียกร้องขอความเห็นใจจากต่างชาติ ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2487 รัฐบาลอังกฤษพิจารณา “ปัญหาที่ว่าดินแดนพุดมาเลย์ที่ติดต่อกับมลายูในทางตอนใต้ของสยามควรหรือไม่ควรกลับมารวมกับมลายา” (สุรินทร์ พิศสุวรรณ 2525:8) ความเป็นไปได้ที่อังกฤษจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับกรณีชาวมุสลิมในดินแดนของไทย ทำให้ผู้นำในกรุงเทพฯ ต้องรีบเร่งหาหนทางแก้ไขปัญหานานกลุ่มน้อย รัฐบาลชุดต่อมาต้องมีนโยบายมาดิ่งจิตใจชาวมลายูมุสลิมกลับมา

รัฐบาลภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนได้ประกาศใช้มาตรการหลายอย่างเพื่อลดกระแสความขัดแย้งที่อาจนำไปสู่การแบ่งแยกดินแดน เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2488 รัฐบาลได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติอุปถัมภ์อิสลาม พระราชบัญญัตินี้ได้ให้เสรีภาพในการนับถือศาสนาแก่ประชาชนและพระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก (สุรินทร์ พิศสุวรรณ 2525:9) ประชาชนไทยในบางท้องถิ่นที่นับถือศาสนาอิสลามจะได้รับความช่วยเหลือคุ้มครองและอุปถัมภ์กิจการศาสนา นอกจากนี้ยังกำหนดให้

มีการจัดตั้งสถาบันต่างๆ ขึ้นหลายระดับเพื่อทำหน้าที่เชื่อมประสานระหว่างชาวมุสลิมกับรัฐบาล รวมทั้งพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าว ได้กำหนดให้รัฐบาลจัดตั้งสถาบันการศึกษาที่เป็นของมุสลิม โดยแท้จริง ภายใต้การบริหารของมุสลิม แต่ส่วนที่มีความสำคัญยิ่งเกี่ยวกับการ“อุปถัมภ์” และ “ควบคุม”กิจการฝ่ายศาสนาอิสลามคือมาตรา 5,6 และ 7 ซึ่งกำหนดให้มีการจัดตั้ง “คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย”และในจังหวัดที่มีประชาชนนับถืออิสลามอยู่มากก็ให้ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยจัดตั้ง “กรรมการอิสลามประจำจังหวัด” ขึ้น เพื่อให้คำแนะนำแก่รัฐบาลและกรรมการจังหวัดในข้อราชการที่เกี่ยวข้องกับชาวมุสลิมโดยตรง (ประยูรศักดิ์ ชลาชนเดช 2539:293-294)

อย่างไรก็ตามความพยายามที่จะผสมผสานชาวมุสลิมของรัฐบาลตามพระราชบัญญัติ พ.ศ.2488 ทั้งเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เพียงเพื่อยับยั้งความพยายามของผู้นำบางคนที่จะแบ่งแยกดินแดนทางตอนใต้ออกไปอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ โดยหวังจะได้เอกราชร่วมกับรัฐมลายูอื่นๆ หากแต่สถาบันต่างๆ ที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัตินั้นยังคงดำรงอยู่ แต่ก็ไม่มีความสมรรถภาพมากนักในการเป็นตัวประสานระหว่างรัฐบาลกับชาวมุสลิม เพราะยังขาดการยอมรับจากคนส่วนใหญ่อยู่นั่นเอง

นอกจากการดำเนินงานของรัฐบาลข้างต้นจะเป็นตัวจุดชนวนให้เกิดความแตกแยกระหว่างจังหวัดชายแดนภาคใต้กับรัฐบาลไทยแล้ว ยังมีเหตุการณ์ที่กระตุ้นให้เกิดการตื่นตัวในการแบ่งแยกดินแดนของมุสลิมทางภาคใต้นั้นคือ การต่อสู้เพื่ออิสรภาพในประเทศมาเลเซีย อิสลามซึ่งเป็นพลังสำคัญของการต่อสู้ในมาเลเซียและอินโดนีเซีย ได้ขยายอิทธิพลเข้าไปในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยด้วย ในระยะนี้ผู้นำศาสนาจึงมีอำนาจมากขึ้น

ความพยายามที่จะดำเนินนโยบายผสมผสานของรัฐบาล นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 นั้นได้นำมาซึ่งความรู้สึกแปลกแยกไปจากชาวไทยพุทธมากขึ้น พระราชบัญญัติในปี พ.ศ. 2488 นั้นได้กลายเป็นการสร้างหนทางเข้าไปควบคุมผู้นำและสถาบันทางศาสนา การยกร่างกฎหมายว่าด้วยครอบครัวและมรดก พ.ศ.2489 ถูกมองว่าเป็นการก้าวก้าวประชาคมมุสลิม และไม่ได้ได้รับความร่วมมือของผู้นำศาสนาส่วนใหญ่ ความรู้สึกต่อต้านรัฐบาลได้สะสมเรื่อยมา จนนำไปสู่เหตุการณ์รุนแรงต่างๆ ระหว่างประชาชนชาวมลายูมุสลิมกับคนของรัฐบาลเช่น กรณีกบฏดุซงญอที่จังหวัดนราธิวาสปี 2491 กรณีหะยีสุหลง อับดุลกอเดร์หายตัวไปเมื่อปี 2493 และกรณีต่างๆ ในสมัยต่อมา ซึ่งในความรุนแรงเหล่านี้ช่วยพัฒนา สถานการณ์ มองว่าเป็นปัญหาที่ไม่ลงตัว (problematic) จากสถาบันผลิตความจริงที่

ต่างกัน ทำให้ความรุนแรงในกรณีนี้ผิดจากธรรมดากลายเป็นสิ่งปกติ เพื่อให้สังคมอยู่กับความจริงในความรุนแรงเหล่านี้ได้ (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ 2545:225-228)

สมัยแห่งการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย

การเคลื่อนไหวเพื่อการแบ่งแยกดินแดนกลับมารุนแรงขึ้นอีกครั้งในช่วง พ.ศ. 2518 - 2524 มีเหตุการณ์รุนแรงเกิดขึ้นที่จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส และจังหวัดปัตตานี ช่วงปลายสมัยรัฐบาลทหารได้มีการเปิดโปงการทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวง รวมทั้งเรื่องเดือดร้อนในหมู่ชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วย ในระหว่าง พ.ศ. 2516-2519 ความจริงเกี่ยวกับการปฏิบัติไม่ดีและความอยุติธรรมของเจ้าหน้าที่รัฐบาลต่อชาวมุสลิมได้รับการเปิดโปง ก่อให้เกิดความตึงเครียดระหว่างชาวไทยมุสลิมกับรัฐบาล ยิ่งไปกว่านั้นยังได้เกิดเหตุการณ์ที่นำไปสู่การต่อต้านรัฐบาลอย่างรุนแรงอีกครั้งคือ กรณีการประท้วงที่ปัตตานี ซึ่งเกิดจากมุสลิมถูกฆาตกรรม 5 ศพที่สะพานกอตอ เมื่อต้นเดือนธันวาคม พ.ศ. 2518 จากปากคำของผู้ที่รอดชีวิตทำให้เชื่อว่าผู้ก่อการคือทหารนาวิกโยธิน การประท้วงครั้งใหญ่ได้เกิดขึ้นในวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2518 ประชาชนชาวมลายูมุสลิมจำนวนมากจาก 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้เดินทางมาร่วมในการประท้วงครั้งนี้ และรัฐบาลได้ใช้กำลังปราบปรามอย่างรุนแรง (อารง สุทธาศาสน์ 2519:3,35)

ในช่วงเวลานี้ได้เกิดผู้นำรุ่นใหม่ของชาวไทยมุสลิมขึ้น ผู้นำเหล่านี้ได้จบการศึกษาชั้นสูงมาจากประเทศมุสลิมในตะวันออกกลางหรือตะวันออกเฉียงใต้ บางคนก็ได้เรียนวิชาทางโลกร่วมกับวิชาทางศาสนา ดังนั้นคนเหล่านี้จึงเต็มไปด้วยความภาคภูมิใจในชาติพันธุ์และเอกลักษณ์อิสลาม ยิ่งไปกว่านั้นคนเหล่านี้ยังมีความผูกพันกับองค์กรมุสลิมภายนอกประเทศซึ่งเกี่ยวข้องกับความเจริญเติบโตของพลังทางศาสนาที่เป็นไปในเวลาเดียวกันกับสถานการณ์ในประเทศมาเลเซียและอินโดนีเซีย ความเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง บทบาทอุดมการณ์ที่มีมาจากประเทศในตะวันออกกลางและการฟื้นฟูความสำนึกในอิสลาม (อิมรอน มะลูลีม 2538:174)

ความขัดแย้งแตกแยกระหว่างรัฐบาลไทยกับมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังคงมีอยู่เรื่อยมา ขบวนการแบ่งแยกดินแดนยังคงปฏิบัติการกิจของตนอยู่อย่างสม่ำเสมอ จนกระทั่งการประท้วงครั้งใหญ่ได้เกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ในต้นปี พ.ศ. 2531 ในกรณีฮิญาบในวิทยาลัยครูยะลา สาเหตุเกิดจากวิทยาลัยได้พยายามออกกฎข้อบังคับไม่ให้นักศึกษาสตรีที่เป็นมุสลิมสวมใส่ฮิญาบไปเรียนในวิทยาลัย การกระทำครั้งนี้ได้ก่อความไม่พอใจแก่ชาวมุสลิมเป็นอย่างมาก สำหรับคนบางคนเรื่องการแต่งกายอาจเป็นเรื่องไร้สาระแต่สำหรับชาวมุสลิมการแต่งกายเป็นเรื่องที่

เกี่ยวเนื่องกับความเชื่อในศาสนาอิสลาม และในบริบทของยะลา หญิงชาวมลายูมุสลิมให้ความสำคัญกับการสวมใส่ฮิญาบส่วนหนึ่งเกิดจากกระแสการฟื้นฟูอิสลามและเป็นหนึ่งในบทบาทของ ผู้หญิงในการรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์(Chaiwat Satha-Anand 1994:5,17) ภายหลังจาก เหตุการณ์นี้ยังมีการเคลื่อนไหวต่างอย่างต่อเนื่อง และใน พ.ศ. 2536 ขบวนการแบ่งแยกดินแดนได้กระทำการเผาโรงเรียนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ไป 36 โรง (มติชน 4 สิงหาคม 2536:28)

ในช่วงเวลา 10 ปีที่ผ่านมา คือตั้งแต่ปี 2536-2546 เหตุการณ์ความไม่สงบยังคงอยู่คู่กับการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ความรุนแรงที่เกิดขึ้นถูกนำเสนอให้เห็นว่าคู่ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นคือ ขบวนการแบ่งแยกดินแดน กับเจ้าหน้าที่ผู้รักษาความมั่นคงของรัฐ จนกระทั่งเหตุการณ์รุนแรงครั้งล่าสุดได้เกิดขึ้นอีกครั้งเมื่อวันที่ 4 มกราคม 2547 จากเหตุการณ์ปล้นปืน ตามมาด้วยการวางระเบิดในที่สาธารณะ เผาโรงเรียน ทำร้ายและฆ่าพระภิกษุสงฆ์ ชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งส่วนใหญ่คือเจ้าหน้าที่ตำรวจ จนกระทั่งในวันที่ 28 เมษายน 2547 เกิดการปะทะกันระหว่างผู้ก่อความไม่สงบกับเจ้าหน้าที่ตำรวจทหารทำให้ฝ่ายก่อความไม่สงบเสียชีวิต 107 ศพ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ 5 ศพ (มติชน 29 เมษายน 2547:14)

ความรู้สึกของ “คนใน” ต่อเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องนี้ คือความไม่แน่ใจว่าความรุนแรงเหล่านี้คือ “ผลงาน” ของขบวนการแบ่งแยกดินแดนหรือของใคร

ความทรงจำในท้องถิ่น

ความทรงจำของคนเมืองยะลา เป็นเรื่องราวที่บอกเล่ากันต่อมาถึงความเป็นมาของบ้าน และเมืองของตน การอพยพโยกย้าย การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งจากปัจจัยภายใน และภายนอกที่ทำให้ยะลาตั้งเมืองอยู่ในพื้นที่ในปัจจุบัน โดยแบ่งเป็นช่วงเวลาได้ดังต่อไปนี้

- ยุคบุกเบิกและตั้งถิ่นฐาน
- ยุคการสร้างบ้านแปงเมืองที่ “บ้านนิบง”
- สมัยการสร้างทางรถไฟ
- สมัยการเกิดชุมชนแห่งใหม่ในย่านการค้า

ยุคบุกเบิกและตั้งถิ่นฐาน

ชื่อยะลา มาจากชื่อที่ตั้งเมืองเดิมตั้งอยู่ที่ บ้านยะลา (ตำบลยะลา อำเภอยะหา ในปัจจุบัน) คำว่ายะลามานจากภาษาท้องถิ่นว่า ยะลอ แปลว่า แห ด้วยบริเวณบ้านยะลามี ภูเขาสูงหนึ่งที่มีรูปร่างคล้ายแห หรือเรื่องเล่าบางเรื่องบอกว่าเนื่องจากบริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่ลุ่มที่

ชาวบ้านมีอาชีพจับปลาและแหกเป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพ ชุมชนนี้ถูกกำหนดให้เป็นจุดเริ่มของเมืองยะลาเนื่องจากบ้านและที่ทำการของเจ้าเมืองที่ถูกแต่งตั้งขึ้นเป็นคนแรกของยะลาตั้งอยู่ที่นั่น

แต่ในความเป็นจริงแล้วผู้ที่อาศัยอยู่ในยะลาไม่ได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านยะลาเพียงแห่งเดียว หากแต่มีการตั้งบ้านเรือนและชุมชนกระจัดกระจายอยู่ตามพื้นที่ต่างๆทั่วไป คนดั้งเดิมยะลาส่วนใหญ่เข้าใจว่าชุมชนที่น่าจะเป็นต้นกำเนิดของเทศบาลเมืองยะลาคือบ้านท่าสาปและหน้าถ้ำซึ่งตั้งอยู่บริเวณฝั่งด้านเหนือของแม่น้ำปัตตานี (ซึ่งต่างจากเอกสารของทางราชการที่บอกว่าเมืองยะลาเริ่มตั้งมาจากบ้านยะลอ เมื่อถามคนในท้องถิ่นถึงเมืองยะลาเดิมมักพูดถึงท่าสาปเป็นแห่งแรก และถ้าหากถามถึงยะลอ มีบางคนที่บอกว่ามีวังเจ้าเมืองอยู่ที่ยะลอ แต่บางคนไม่รู้เลย) ท่าสาปเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกมีผู้คนต่างศาสนาอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสงบมานาน ทั้งชาวมลายูมุสลิมและชาวไทยพุทธที่เป็นคนในท้องถิ่น ชาวจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ ชาวจีนเหล่านี้อพยพมาจากปัตตานี จากคำบอกเล่าของคนจีนดั้งเดิมในท้องถิ่นว่าที่บ้านท่าสาปเป็นชุมชนที่เป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนค้าขายขนาดเล็กในอดีต ด้วยทำเลที่ตั้งใกล้แม่น้ำอันเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญและท่าสาปอยู่กึ่งกลางระหว่างเมืองท่าขนาดใหญ่อย่างปัตตานี กับดินแดนที่ลึกเข้าไปในแผ่นดินที่โอบล้อมด้วยหุบเขาอย่างอำเภอบันนังสตา อำเภอธารโต และอำเภอเบตง เล่ากันว่ามีคนจีนมาตั้งรกรากปะปนอยู่กับคนมลายูมุสลิม และคนไทยพุทธบริเวณนั้นมาได้ราว 5 รุ่น คนจีนในสมัยนั้นผู้ชายมักประกอบอาชีพทำเหมืองแร่ซึ่งเหมืองจะอยู่ลึกเข้าไปในหุบเขา เช่นในอำเภอยะหา ทำสัมปะทานเรือข้ามฟากจากฝั่งท่าสาปมายังฝั่งสะเตง ส่วนผู้หญิงที่อยู่บ้านจะประกอบอาชีพค้าขายสินค้าเบ็ดเตล็ดซึ่งจะต้องนั่งเรือเป็นเวลา 1 วัน เพื่อไปซื้อสินค้าที่เมืองปัตตานีมาขาย และขากลับด้วยต้องแล่นเรือทวนน้ำจึงใช้เวลาในการเดินทางเพิ่มขึ้นอีก 1 วัน ส่วนคนที่อยู่ข้างใน (คนที่อาศัยอยู่ลึกเข้าไปแถบ อำเภอบันนังสตา อำเภอธารโต และอำเภอเบตง ในปัจจุบัน) ส่วนมากจะเป็นชาวมลายูมุสลิมจะผูกแพไม้ไผ่ล่อมาตามแม่น้ำปัตตานีนำสินค้าแลกเปลี่ยนสินค้ามาตามลำน้ำ เรือยกลงมาถึง ท่าสาปแล้วจึงรื้อแพนำไม้ไผ่ออกขายแล้วเดินเท้านำของที่แลกได้กลับไปยังหมู่บ้านของตน

หญิงชราชาวจีนที่เคยอยู่ที่บ้านท่าสาปในวัยเยาว์เล่าว่า เมื่อสมัยเป็นเด็กเธอมีคนดูแลเป็นชาวมลายูมุสลิม เธอจึงเติบโตมาพร้อมกับเรียนรู้ภาษาถึงสามภาษา คือภาษาจีนซึ่งใช้พูดกันในบ้าน ภาษามลายูใช้สื่อสารกับเพื่อนบ้านชาวมลายูมุสลิม และภาษาไทยได้ใช้สื่อสารกับเพื่อนบ้านชาวไทยพุทธ เมื่อย้ายจากท่าสาปมาอยู่นิบบง(ยะลาในปัจจุบัน)ในก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ยังคงมีเพื่อนชาวมุสลิมที่คงอยู่ที่ท่าสาปไปมาหาสู่กันด้วยความผูกพัน เมื่อเกิด

สงครามโลกครั้งที่ 2 หญิงชาวจีนผู้นี้ขาดการติดต่อจากสามี เนื่องจากสามีไปทำเหมืองอยู่ที่ชายแดน มาเลเซีย เธอจึงปิดร้านค้าที่อยู่ที่นิง (ชื่อเดิมของเมืองยะลา) แล้วพาลูกหญิงชาย 3 คน หลบหนีการเข้ามาผ่านทางของกองทัพญี่ปุ่นไปอาศัยอยู่กับผู้ดูแลชาวมลายูมุสลิมคนดังกล่าว ในหมู่บ้านของเขา จนกระทั่งสงครามสิ้นสุดลง จึงได้กลับมาอยู่ในเมืองและเปิดร้านค้าของเธอต่อมา

เล่ากันว่าในอดีตชาวพุทธจากท่าสาปและหมู่บ้านใกล้เคียงมักเดินทางไปทำบุญที่ “วัดถ้ำ” (วัดคูหาภิมุข) คนที่มีฐานะจะขี่ช้างไป ส่วนคนที่ไม่มีพาหนะช่วยทุ่นแรงก็จะเดินไป เชื่อกันว่าการได้ปีนเขาไปนมัสการ “พ่อท่านบรรทม” ในถ้ำ จะได้บุญมากนัก

ยุคการสร้างบ้านแปงเมืองที่ “บ้านนิง”

ต่อมาในช่วงทศวรรษที่ 2460 ผู้คนเริ่มเคลื่อนย้ายไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ “นิง” ซึ่งเป็นพื้นที่ฝั่งด้านใต้ของแม่น้ำปัตตานีห่างจากแม่น้ำประมาณ 2-3 กิโลเมตร นิงเป็นคำภาษามลายู แปลว่า ดันหลาวชะโอน พื้นที่นิงเดิมเป็นป่าต้นหลาวชะโอน คนในท้องถิ่นจึงเรียกบริเวณดังกล่าวว่า “นิง”

นิงเริ่มก่อร่างสร้างตัวเป็นเมืองจากการอพยพโยกย้ายของคนจากหมู่บ้าน อำเภอละโว้ง และจังหวัดใกล้เคียงด้วยสาเหตุหลักคือ ความชอบชาของปัตตานีซึ่งในอดีตเคยเป็นเมืองท่าค้าขายที่เจริญรุ่งเรืองมาก ทำให้คนจีนทั้งที่เคยอยู่ในปัตตานี และที่เดินทางมาจากเมืองจีนรุ่นหลังไม่ได้แวะตั้งรกรากอยู่ที่ปัตตานีอีกต่อไป ซึ่งมีส่วนทำให้ยะลากลายเป็นจังหวัดที่มีประชากรชาวจีนอยู่มากที่สุดใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ บางครอบครัวได้เข้ามาทำเหมืองแร่ดีบุกในพื้นที่ห่างไกลชายฝั่งทะเลมากขึ้น

ชุมชนแห่งแรกของนิงคือชุมชนชาวมลายูมุสลิมขนาดเล็กตั้งอยู่ฝั่งทางเหนือของสถานีรถไฟในปัจจุบันหรือย่านตลาดเก่า ด้วยพื้นที่ตลาดเก่าเป็นพื้นที่ที่ติดกับอำเภอยะรัง ของจังหวัดปัตตานี ผู้คนฝั่งตลาดเก่าส่วนมากที่มาตั้งบ้านเรือนเป็นชาวมลายูมุสลิมที่อพยพ โยกย้ายมาจากอำเภอมายอ อำเภอยะรัง และอำเภอต่างๆของจังหวัดปัตตานี บ้านเรือนในอดีตจะเป็นเรือนไม้มุงหลังคาจากตั้งอยู่กันอย่างหนาแน่นกว่าฝั่งด้านใต้ของสถานีรถไฟ มัสยิดแห่งแรกในเขตเทศบาลนครยะลาก็ค้างขึ้นในพื้นที่ตลาดเก่าแห่งนี้ จากบันทึกถึงประวัติวัดพุทธภูมิ (วัดอารามหลวงของจังหวัดยะลาในปัจจุบัน) ยืนยันถึงการตั้งชุมชนในระยะแรกของบ้านนิงไว้ว่า

วัดนี้ (วัดพุทธภูมิ) แรกสร้างขึ้น มีประชาชนซึ่งอยู่ทางฟากรถไฟด้านใต้ยังไม่แน่นอน หนา สมัยนั้นทางฟากรถไฟด้านเหนือไปปัตตานี มีบ้านแน่นหนากว่า และส่วนมากเป็นเรือนมุงจากแบบกงสี ครั้นต่อมาภายหลังบ้านช่องมาแน่นหนาอยู่ทางฟากรถไฟด้านฟากนี้

จึงเรียกบ้านเรือนที่อยู่ฟากรถไฟ ทางไปจังหวัดปัตตานีว่าตลาดเก่า ชาวบ้านทั้ง 2 ฟากรถไฟได้ช่วยทะนุบำรุงวัด (ประวัติศาสตร์4จังหวัดภาคใต้ และคติธรรม 2544:81)

ชุมชนต่อมาจากย่านตลาดเก่าคือชุมชนอีกฝั่งของสถานีรถไฟหรือที่เรียกกันต่อมาว่า “ย่านสายกลาง”

สมัยการสร้างทางรถไฟ

การเปลี่ยนเส้นทางคมนาคมน่าจะเป็นอีกสาเหตุที่ผู้คนอพยพกันเข้ามาอยู่ที่นับิง การคมนาคมทางน้ำโดยเรือ ทั้งทางทะเล และทางแม่น้ำเริ่มหมดความนิยมไป เมื่อเส้นทางคมนาคมสายใหม่ที่ดูจะสะดวกรวดเร็วกว่า การคมนาคมรูปแบบใหม่ก็คือเส้นทางรถไฟ

ก่อนทางรถไฟจะมาถึงพื้นที่บ้านนับิง เล่ากันว่าคนมลายูมุสลิมคนแรกที่มาซื้อที่ดินอยู่ฝั่งทางใต้ของสถานีรถไฟยะลาคือหะยีดอเลาะ หะยีดอเลาะเป็นคนดั้งเดิมจากยะหริ่ง มีเชื้อสายจีน เข้าใจว่าอาจเป็นลูกหลานของลิ้มโต๊ะเคี่ยมผู้เป็นพี่ชายของเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว หรือบริวารของลิ้มโต๊ะเคี่ยม ต่อมาย้ายมาอยู่ที่มายอ (อำเภอหนึ่งในจังหวัดปัตตานี ปัจจุบันอยู่ห่างจากตัวเมืองยะลา ประมาณ 40 กม.) เมื่อครั้งอยู่ที่มายอ หะยีดอเลาะประกอบอาชีพค้าขาย โดยมีร้านขายของชำซึ่งเป็นร้านค้าแห่งเดียวในมายอ นอกจากนี้ยังเดินเรือค้าขายสินค้าไปยังต่างประเทศ เช่น ปีนัง สิงคโปร์ ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 หะยีดอเลาะทำการค้ากับทหารญี่ปุ่น โดยเอายางพาราไปแลกกับน้ำมันก๊าด เล่ากันว่าหะยีดอเลาะพายเรือจากคลอง มายอไปที่บ้านตันหยง อำเภอยะหริ่ง ซึ่งเป็นที่ตั้งของกองเรือญี่ปุ่น นำยางพาราบรรทุกไปในลำเรือ แล้วแลกเปลี่ยนเอา น้ำมันก๊าดกลับมา หลักฐานที่ยืนยันว่าช่วงสงครามโลกหะยีดอเลาะขายน้ำมันก๊าดคือหลุมน้ำมันกลางบ้านที่ยังคงมีอยู่ถึงปัจจุบัน

หะยีดอเลาะเป็นผู้ที่มีความคิดกว้างไกล เคยมีโอกาสเดินทางมายะลา และได้ทราบข่าวว่าจะมีการสร้างทางรถไฟผ่านพื้นที่แห่งนี้ จึงได้ชักชวนลูกเขยคือหะยีหมะมัมมัดเดินทางมายะลาด้วยกัน

หะยีหมะมัมมัดเป็นลูกชายคนหนึ่งของหะยียู่ซูป เป็นคนดั้งเดิมปูยูด อำเภอหนึ่งในจังหวัดปัตตานี เมื่อได้รับคำชักชวนจากบิดาของภรรยา(ไลลา) หะยีหมะมัมมัดได้วางแผนมาตั้งรกรากอยู่ที่ยะลา โดยได้รับเงินทุนจำนวนหนึ่งจากหะยีดอเลาะ ช่วงแรกที่มานอกจากหะยีหมะมัมมัดจะอพยพครอบครัวมาด้วยกันแล้ว ยังได้ชักชวนญาติๆ และหลานๆ รวมถึงหะยีมะตอเฮซึ่งเป็นพี่เขยมาด้วยกัน

หะยีมะตอเฮมีเชื้อสายจีน ทำธุรกิจการค้าที่ปัตตานี บางครั้งเดินเรือไปค้าขายที่ปีนัง สินค้าที่มีเช่น เมล็ดกาแฟ ผ้าห่ม ผ้าแพร ในการเดินเรือจะแวะพักเรือและแลกเปลี่ยนสินค้าเรื่อยไป

จนกระทั่งถึงปีนั้น จอดพักเรือและนำสินค้าไปแลกแล้วจึงเดินเรือกลับมายังปัตตานี บางครั้งหะยีมะตอเฮจะพาลูกๆ ไปเรียนหนังสือที่ปีนังด้วย

ทั้งสามคนได้เข้าจับจองที่ดินทั้งย่านตลาดเก่าและย่านสายกลาง ขณะที่หะยีมะตอเฮได้เข้ามาจับจองที่ดินในย่านสายกลางที่ดินราคาประมาณแปลงละ 300 บาท เมื่อซื้อที่ดินแล้วยังไม่ได้ย้ายเข้ามาอยู่ทันที จนกระทั่งหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 หะยีมะตอเฮและหะยีมุฮัมมัดจึงเริ่มย้ายเข้ามาอยู่ที่บ้านนิบง

ในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้มีการสร้างทางรถไฟขึ้นทั่วทุกภาคในประเทศไทย ทางรถไฟสายใต้ได้ทำการก่อสร้างไปถึงอำเภอสุไหงโกลก จังหวัดนราธิวาส และได้เปิดให้บริการรับส่ง ผู้โดยสารและบรรทุกสินค้าตั้งแต่วันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2464 (พระกำแพงเพชรอัครโยธิน ม.ป.ป:115) เชื่อกันว่าทางรถไฟน่าจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่สำคัญของการย้ายเมืองตามคำบอกเล่าทั้งจากคนในท้องถิ่น และผลการวิจัยของ D.F. Holm เรื่อง บทบาททางรถไฟในประวัติศาสตร์ไทย พ.ศ.2436 ถึง พ.ศ.2475 ได้ยืนยันเช่นเดียวกัน นิบงเป็นพื้นที่หนึ่งที่ทางรถไฟได้ตัดผ่าน และเป็นที่ตั้งของสถานีรถไฟของจังหวัดยะลา

ผู้คนจากท่าสาปโดยเฉพาะคนจีนทุกครัวเรือนและบริเวณใกล้เคียงเริ่มอพยพโยกย้ายเข้ามาจับจองที่ดินและตั้งบ้านเรือนอยู่ที่นี่มากขึ้น นอกจากคนจีนจากท่าสาปแล้ว ยังมีคนจีนจากท้องที่ห่างไกลออกไป เช่น อำเภอยะหา อำเภอบันนังสตา อำเภอรามัน ค่อยเคลื่อนย้ายเข้ามาอยู่ที่นี่มากขึ้น และแม้กระทั่งคนจีนจากปัตตานี และนราธิวาสบางส่วนได้ย้ายเข้ามาตั้งรกรากและทำการค้าที่ยะลาด้วย

คนไทยที่เข้ามากลุ่มแรกเป็นครอบครัว และเครือญาติของพระรัฐกิจวิจารณ์ซึ่งอพยพจากอำเภอนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานีในปี 2469 พระรัฐกิจวิจารณ์ผู้นี้มีส่วนทำให้นิบงกลายเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าขนาดเล็กต่อมา (ซึ่งจะมีรายละเอียดต่อไปในบทที่ 3)

ส่วนคนที่อยู่ดั้งเดิมในพื้นที่สะเตงไม่นิยมจะย้ายเข้ามาตั้งบ้านเรือนที่นิบงเพราะการเดินทางมานิบงไม่ได้ลำบากมากนัก รวมทั้งคนมลายูมุสลิมและคนไทยที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมในพื้นที่ต่างๆของจังหวัดยะลาเกือบทั้งหมดไม่ได้โยกย้ายเข้ามาที่นิบง เนื่องจากมีพื้นที่ทำการเกษตรเป็นของตนเอง สามารถทำมาหากินและดำรงชีพได้อย่างไม่เดือดร้อนในพื้นที่เดิม อีกทั้งนิบงไม่มีพื้นที่ว่างเพียงพอในการทำการเกษตร นิบงจึงเป็นที่รวมของผู้ที่ต้องการเข้ามา

ประกอบอาชีพค้าขาย และเริ่มกลายเป็นศูนย์กลางการค้าและขยายตัวออกไปเรื่อยๆ หลังจากสร้างสะพานประสาทในปี 2505 *

ชาวซิกข์จากอินเดียเป็นอีกกลุ่มชนหนึ่งที่อพยพเข้ามาอยู่ในยะลา คนอินเดียกลุ่มแรกได้เดินทางเข้ามาตั้งรกรากอยู่ในตัวเมืองยะลาช่วงเวลาใกล้เคียงกับกลุ่ม โดยการเดินทางทางเรือจากประเทศอินเดียแวะพักที่เกาะปีนัง ประเทศมาเลเซีย แล้วจึงเดินทางต่อมายังดินแดนแหลมมลายูของประเทศไทย คนที่เข้ามาอาศัยตั้งรกรากอยู่ที่นินบง จะเรียกกันในภาษามลายูว่า ออแหมนินบง แปลว่าคนนินบง ไม่ได้เรียกว่าออแหมยะลาหรือคนยะลา แม้ในปัจจุบันเมื่อมีการทักทายและไถ่ถามกันว่าเป็นคนที่ไหนด้วยภาษามลายู คนในเขตเทศบาลนครยะลาทั้งคนมลายูและคนจีนที่สามารถพูดภาษามลายูได้จะตอบว่า“ออแหมนินบง”

สมัยการเกิดของชุมชนแห่งใหม่ในย่านการค้า

ชุมชนแห่งใหม่ที่ผู้คนต่างภูมิลำเนา ต่างชาติพันธุ์ ต่างศาสนา อพยพเข้ามาตั้งอยู่ที่ฝั่งด้านใต้ของสถานีหรือหน้าสถานีรถไฟยะลา บ้านเรือนที่สร้างขึ้นครั้งแรกเป็นบ้านไม้เรือนแถวชั้นเดียวตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามขนานไปกับสถานีรถไฟ ต่อมา มีการสร้างบ้านเรือนขยายลงมาทางใต้ บ้านเรือนที่สร้างใหม่ยังคงเป็นเรือนแถวไม้ชั้นเดียว บริเวณที่ชุมชนใหม่แห่งนี้มาตั้งอยู่ ต่อมาเรียกกันว่า “สายกลาง” (ดูรายละเอียดต่อไปในบทที่ 3)

ปี 2479 เทศบาลเมืองยะลาได้ถูกจัดตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกที่หมู่บ้านสะเตงซึ่งตั้งอยู่ทางตะวันออกของแม่น้ำปัตตานี ตรงข้ามกับบ้านท่าสาป และในพ.ศ. 2486 ได้ย้ายที่ทำการอำเภอไปตั้งอยู่ที่ “บ้านนินบง” ขณะนั้นมีผู้คนอาศัยอยู่บ้างไม่มากนัก เล่ากันว่าเมื่อคนจากฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปัตตานีจะข้ามฝั่งมาตลาดต้องข้ามแพ หรือเรือข้ามฟาก ตลาดซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้าของคนในท้องถิ่นและพื้นที่ใกล้เคียงถูกจัดตั้งขึ้นไม่ไกลจากสถานีรถไฟยะลา (ตั้งอยู่ระหว่างถนนระนองและถนน ถนนนครในปัจจุบัน) ตลาดแห่งแรกของเมืองยะลาคือตลาดรัฐกิจซึ่งเป็นตลาดเอกชนของพระรัฐกิจวิจารณ์ และมีตลาดนัดอีกแห่งที่ข้างทางรถไฟ(ฝั่งตลาดเก่าในปัจจุบัน) ภายหลังประมาณปลายทศวรรษ2490 ตลาดนัดแห่งนี้กลายเป็นตลาดถาวรอีกแห่งในยะลาชื่อว่าตลาดเสรี

* นายประสาท ไชยะโทซึ่งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้จัดสรรงบประมาณเพื่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำปัตตานี ทำให้การเดินทางไปจังหวัดสงขลา อำเภอยะหา และพื้นที่อื่นๆในฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปัตตานีสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น

นิบงเริ่มกลายสภาพจากป่าต้นหลาวชะโอน เป็นชุมชนขนาดเล็กที่ประกอบไปด้วยผู้คนต่างชาติพันธุ์ ต่างศาสนา เข้ามาค้าขายสินค้าต่างๆ จนในปัจจุบันกลายเป็นเมืองขนาดเล็กที่เป็นศูนย์กลางการค้าขายใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

หะยิมูฮัมมัดเมื่อย้ายมาอยู่ยะลาได้เปิดร้านค้าตรงมุมถนน (ถนนยะลาตัดกับถนนระนอง) ตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยให้ลูกสาวคนโตที่เกิดจากภรรยาคนแรกและหลานสาวช่วยกันตัดเย็บเสื้อผ้า และค้าขายเล็กๆ น้อย ต่อมาเปลี่ยนมาขายเครื่องแกง เครื่องสูบน้ำ ภายหลังหลานสาวของหะยิมูฮัมมัดที่อยู่ด้วยกันได้ขอซื้อบ้านหลังนี้ต่อ หะยิมูฮัมมัดได้ขายให้ หะยิมูฮัมมัดยังประกอบธุรกิจอย่างอื่นคือ โรงแรมจายา (ตั้งอยู่บริเวณชูปเปอร์ยะลาในปัจจุบัน) หะยิมูฮัมมัดได้สร้างบ้านสวนไว้อีก 1 หลังอยู่ห่างจากย่านสายกลางประมาณ 2-3 กิโลเมตร เวลาที่จะเดินทางไปบ้านสวนต้องใช้จักรยานหรือเกวียน

ส่วนหะยิดอเลาะนอกจากจับจองที่ดินในย่านสายกลาง แล้วยังได้จับจองที่ดินห่างจากสายกลางไปทางใต้ประมาณ 1 กิโลเมตร และที่ดินฝั่งตลาดเก่า (ปัจจุบันตั้งอยู่บนถนนมายอ) ได้จำนวนหนึ่ง หลังจากจับจองที่ดินหะยิดอเลาะจึงได้เดินทางกลับไปทำการค้าและทำสวนต่อที่มายอ ที่ดินในยะลาได้ยกให้เป็นมรดกแก่ลูกหลานโดยแบ่งที่ดินในสายกลางทั้งหมดให้ลูกที่เกิดจากภรรยาคนแรก ส่วนที่เหลือให้แก่ลูกที่เกิดจากภรรยาคนที่สอง

ในช่วงแรกมีเพียงหะยิมูฮัมมัดเท่านั้นที่เข้ามาเปิดร้านทำการค้าในย่านสายกลาง ส่วนหะยิดอเลาะ และหะยิมะตอเฮได้ให้คนจีนเช่าที่ทำร้านค้า ไม่เป็นที่แน่ชัดว่าเจ้าของที่ดินทั้งสามเป็นผู้สร้างอาคารบ้านเรือนแถวแล้วให้คนจีนเช่า หรือให้คนจีนเช่าที่แล้วสร้างบ้านเอง

ภาพที่ 7 ภาพย่านสายกลางเมื่อประมาณ 50 ปีก่อน ถ่ายจากหน้าสถานีรถไฟยะลา

ต่อมาคนจีนบางคนได้ขอซื้อบ้านจากชาวมลายูมุสลิมทั้ง 3 คนและบางคนได้ไปซื้อที่ที่

ห่างจากย่านสายกลางออกไปประมาณ 500 เมตร บริเวณรอบๆ ตลาดสดแห่งแรกของยะลา

คนจีนทยอยกันโยกย้ายเข้ามาอยู่ในยะลา ครอบครัวชาวจีนครอบครัวหนึ่งเล่าว่าย้ายมาจากจังหวัดสุราษฎร์ธานีภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ช่วงแรกตั้งร้านค้าขายของตรงข้ามบริเวณที่เป็นสถานีรถไฟเพียงแห่งเดียว ในขณะนั้นไม่มีถนนสายอื่นในยะลามีเพียงถนนที่ขนานยาวไปกับทางรถไฟแห่งนี้ถนนเดียว บ้านที่อาศัยเป็นบ้านไม้ชั้นเดียวเปิดเป็นร้านรับซื้อหนังวัวรับซื้อยางและของป่า เมื่อลูกสาวคนโตของเจ้าของร้านแต่งงานกับหนุ่มชาวจีนที่มาทำงานในร้าน จึงได้แยกไปตั้งร้านอีกร้านหนึ่งในย่านสายกลาง หลังจากเปิดร้านใหม่ได้ 19 วันจึงเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2

คนจีนกลุ่มต่อมาประมาณ 5-10 ครอบครัว ย้ายมาจากบ้านท่าสาปและยะหา ด้วยสาเหตุจากการขับเขาของเหมืองแร่ คนจีนกลุ่มนี้เกือบทั้งหมดเป็นจีนฮกเกี้ยนดั้งเดิม อพยพจากเมืองจีนมาขึ้นฝั่งที่เมืองปัตตานี เข้ามาค้าขายตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ปัตตานี จนเมื่อได้ทราบข่าวการทำเหมืองแร่ลึกเข้าไปในแผ่นดินใหญ่ จึงค่อยโยกย้ายลงเรือตามแม่น้ำปัตตานีเข้าไปในแผ่นดินที่อยู่ท่ามกลางภูเขา พบทำเลที่พอตั้งบ้านเรือนได้ที่บ้านท่าสาปซึ่งอยู่ริมแม่น้ำ ได้อาศัยอยู่ที่บ้านท่า

สาปต่อมาประมาณ 1-2 รุ่น ผู้ชายในครอบครัวจะเข้าไปทำเหมืองที่อำเภอยะหา ซึ่งต้องเดินทางลึกเข้าไปจากริมฝั่งน้ำ ส่วนผู้หญิงจะอยู่บ้านทำการค้า ซึ่งสินค้าที่นำมาขายรับเอามาจากปัตตานี

ภายหลังเมื่อการทำเหมืองซบเซาลง การคมนาคมทางน้ำไม่ได้เป็นที่นิยมเช่นเดิมและความคึกคักของตลาดเริ่มที่จะเคลื่อนย้ายตามเส้นทางรถไฟ คนจีนที่ทำสาปจึงย้ายมาสู่บ้านนิงบางคนมาทันและมีทุนทรัพย์เพียงพอที่จะหาซื้อที่ดินเพื่อสร้างบ้านทำร้านค้า บางคนที่มาไม่ทันหรือไม่มีทุนพอซื้อที่ดินเป็นของตนเอง จะเช่าบ้านของชาวมุสลิมเป็นทั้งร้านค้าและที่อยู่อาศัยทำสาปเริ่มเจียบเหงาลงเมื่อนิงกลายเป็นตลาดใหม่ ในที่สุดไม่เหลือครอบครัวจีนแม้แต่ครอบครัวเดียวอาศัยอยู่ที่ทำสาปอีกเลย คนไทยที่ทำสาปคนหนึ่งบอกว่า “คนจีนก็ตระกูลที่นี้ย้ายออกไปหมดแล้ว ไปอยู่ในเมืองกันหมด ตอนนี้อยู่แต่คนไทยกับคนอิสลาม” คนจีนที่มาอยู่ในเมืองได้ประกอบอาชีพ ค้าขายเช่นเดิม มีทั้งชายของชำ ขายเบ็ดเตล็ด รับซื้อยาง ขายของตามตลาดนัด รวมทั้งเดินทางไปค้าขายยังต่างประเทศถึงมาเลเซีย และสิงคโปร์ ซึ่งส่วนใหญ่ผู้หญิงจะค้าขายอยู่ที่ร้านและเลี้ยงลูก ส่วนผู้ชายมักจะออกไปทำงานข้างนอกเช่นขายและแลกเปลี่ยนสินค้าไปตามหมู่บ้าน หรือเดินทางไปแลกเปลี่ยนสินค้าที่ปัตตานี และป็นังเป็นต้น ผู้ชายบางครอบครัวยังคงประกอบอาชีพทำ เหมืองแร่และบางคนได้สัมปะทานทำป่าไม้

คนจีนที่ย้ายมานิงรุ่นต่อมาส่วนใหญ่ย้ายมาจากปัตตานี โดยที่ยังคงมีเครือข่ายญาติพี่น้องทำการค้าขายสินค้าชนิดเดียวกันอยู่ที่ปัตตานี คนจีนกลุ่มนี้ยังคงเดินทางไปมาหาสู่กับพี่น้องที่ปัตตานีอย่างสม่ำเสมอ และอีกกลุ่มหนึ่งเป็นคนจีนที่โยกย้ายมาจากกรุงเทพฯหรือจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง คนจีนกลุ่มนี้จะเป็นพ่อค้าเร่ที่เดินทางขายส่งของขึ้นรองภาคกลางและภาคใต้ระยะหนึ่ง ได้มีโอกาสสำรวจจนแน่ใจว่าจะสามารถตั้งรกรากอยู่ที่เมืองยะลาได้จึงตัดสินใจเช่าบ้านตั้งร้านค้า ซึ่งภายหลังคนจีนกลุ่มนี้เป็นผู้ที่มีปัญหาเกี่ยวกับการหมดสัญญาเช่าบ้านในย่านสายกลางและต้องโยกย้ายออกไป

ในเวลาใกล้เคียงกันนี้ ประมาณปี 2496 พระรัฐกิจวิจารณ์ ซึ่งเป็นคนไทยจากอำเภอนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้อพยพครอบครัวมาซื้อที่ดินและสร้างบ้านบริเวณนี้เช่นเดียวกัน เมื่อสร้างบ้านเรียบร้อยแล้ว พระรัฐกิจวิจารณ์ได้เกณฑ์เอาแรงงานบุตรหลานตัดถนนเพื่อเชื่อมต่อที่ดินหลายแปลงของตนเอง ทั้งสิ้น 9 ถนน สายแรกเรียกว่า มิใช่ถนนสาธารณะ (คือถนนทางดินเล็ก ที่หะยิมูฮัมมัดและหะยิมะตอเฮมาตั้งบ้านเรือนอยู่ ปัจจุบันคือถนนยะลา หรือที่เรียกกันว่าสายกลาง) ถนนสายต่อมาคือ ถนนระนอง ถนนปราชิน ถนนพังงา ถนน ณ นครนอก-ณ นครใน ถนนรัฐ-ค่านึง ถนนรวมมิตร ถนนรัฐปิติ

“มีไชน่ถนนสาธารณะ” (ถนนยะลาหรือย่านสายกลางปัจจุบัน) นับได้ว่าเป็นถนนกลางเมืองสายแรกของนิบง เล่ากันว่าถนนสายนี้พระรัฐกิจวิจารณ์ได้เกณฑ์บุตรชายและญาติที่ติดตามมาขุดถนนแบบหินทราย จนกระทั่งมีผู้คนมาร่วมช่วยกันมากมายซึ่งผู้คนเหล่านี้เมื่อเสร็จงานพระรัฐกิจวิจารณ์ได้ให้ค่าแรง ส่วนผู้หญิงในครอบครัวเป็นฝ่ายจัดหาอาหารมาเลี้ยง (หนังสือประวัติพระรัฐกิจวิจารณ์ สวัสดิ์ ณ นคร) เมื่อสร้าง ถนนมีไชน่ถนนสาธารณะเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระรัฐกิจวิจารณ์ได้สร้างโรงแรมชื่อว่าโรงแรมนิบงอยู่บริเวณต้นถนนใกล้สถานีรถไฟ สร้างตลาดสดและตลาดนัด โรงภาพยนตร์ และบ้านเรือนแถว

ชาวจีนที่ตั้งร้านขายของอยู่ในย่านสายกลางมาแต่แรกเริ่มคนหนึ่งเล่าว่า “สายกลางเป็นย่านธุรกิจการค้าเก่ามาตั้งแต่ย้ายเมืองยะลามา คนจีนเช่าที่ของคนมุสลิมอยู่ประมาณ 70% เป็นบ้านไม้แถว หลังคาสูงหน่อย บางส่วนคนจีนเป็นเจ้าของเองประมาณ 30%”

ชาวจีนอีกคนเล่าถึงย่านสายกลางว่า “สายกลางเมื่อประมาณ 50 ปีก่อน เป็นคนจีนเกือบทั้งหมด เป็นร้านของคนมุสลิม 2-3 ร้านและอีก 2-3 ร้านเจ้าของเป็นคนอินเดีย ที่ดินเป็นของคนอิสลาม ตอนหลังก็ขายให้คนจีนบ้าง สมัยนั้นห้องละ 10,000 บาท”

จากบ้านไม้ที่เป็นเรือนแถวชั้นเดียว บางร้านได้รื้อและสร้างใหม่เป็นเรือนแถว 2 ชั้น ชายชราชาวจีนคนหนึ่งเช่าร้านจากหะยีมะตอเฮขายของมาตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 เล่าว่า “เมื่อก่อนบ้านเป็นบ้านไม้ชั้นเดียว ถนนก็มีถนนเดียว ออกไปจากหน้าสถานีและสายกลางนี้ก็เป็นที่ป่า ตอนหลังรื้อบ้านแล้วสร้างใหม่เป็น 2 ชั้น เริ่มจากหน้าสถานีก่อน” เมื่อถามถึงเจ้าของที่ดินเขาเล่าว่า “ที่ดินเป็นของ “มาตาแฮ” จริงๆเขาชื่ออิสลามว่า หะยีมะตอเฮ แต่คนจีนที่เช่าบ้านเขาอยู่เรียกว่า “มาตาแฮ” ออกเสียงง่ายกว่า”

ภาพที่ 8 ภาพสามล้อถีบผ่านย่านสายกลางเมื่อประมาณ 40 ปีก่อน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

จากความทรงจำในท้องถิ่นถึงประวัติศาสตร์รัฐ

ประวัติศาสตร์และความทรงจำที่นำเสนอมาข้างต้นเป็นความพยายามที่จะนำชิ้นส่วนต่างๆ มาปะติดปะต่อกัน เพื่อให้ภาพความเป็นมาของชุมชนเมืองยะลาสมบูรณ์มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ อย่างไรก็ตาม ประวัติศาสตร์และความทรงจำไม่ได้มีหน้าที่เพียงบอกเล่าเรื่องราวให้ภาพความเป็นมาของเมืองยะลา หากแต่ประวัติศาสตร์และความทรงจำยังทำหน้าที่มากกว่านั้น

ประวัติศาสตร์เป็นการสร้างอดีตขึ้นมาใหม่จากคนในยุคปัจจุบัน ประวัติศาสตร์จึงเป็นตัวแทนของอดีตที่ไม่มีใครคนใดคนหนึ่งเป็นเจ้าของ เพราะประวัติศาสตร์เป็นของทุกคน ประวัติศาสตร์เป็นการเปลี่ยนแปลงที่สัมพันธ์ต่อเนื่องกันของเหตุการณ์ต่างๆ โดยการบันทึกประวัติศาสตร์จะตัดส่วนที่เป็นอารมณ์ทิ้งไปด้วยกระบวนการวิพากษ์และวิเคราะห์ (Nora 1996:8-14) นอกจากนี้ประวัติศาสตร์ “คือการสำนึกเกี่ยวกับความเป็นมาและความสืบเนื่องของกลุ่มชนและองค์การทางการเมือง งานเขียนทางประวัติศาสตร์ทั้งหลายจึงมีหน้าที่สำคัญที่จะต้องรับใช้มนุษย์ในการสร้างและสืบทอดสำนึกเกี่ยวกับความเป็นมาและความสืบเนื่องของกลุ่มชนและองค์การทางการเมือง” (ทวีศักดิ์ เผือกสม 2544:32)

ประวัติศาสตร์ของมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่สมัยอยุธยาจนกระทั่งปัจจุบันแสดงให้เห็นถึงการสืบเนื่องในความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยา สยาม และไทยกับอาณาจักร

ปัตตานีและ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ แม้รัฐสยาม/ไทยจะมีความพยายามที่จะบูรณาการความเป็นรัฐ นโยบายที่เป็นลายลักษณ์อักษรด้านการเมืองการปกครองนั้นได้พยายามแสดงให้เห็นถึงความสำคัญในการยอมรับความแตกต่างและหลากหลายทางวัฒนธรรม แต่ในทางปฏิบัติบุคคลากรของทางรัฐบาลไม่อาจกระทำได้ตามลายลักษณ์อักษรที่ว่าไว้ หลายครั้งแสดงเจตนาที่จะเข้าไปครอบงำชุมชนมุสลิมให้อ่อนตัวลงไป ในทางกลับกันชาวมุสลิมได้สร้างเกราะขึ้นป้องกันด้วยการสร้างหรือรื้อฟื้นอัตลักษณ์ของตนเองเพื่อดำรงความเป็นมลายูมุสลิมให้เข้มแข็งต่อไป

ปัญหาในทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์รัฐปัตตานีและต่อมาเป็นประวัติศาสตร์ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ นั้น เป็นเรื่องการสร้างประวัติศาสตร์เพื่ออธิบายถึงความชอบธรรมของอำนาจในการปกครอง และมุมมองทางประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน กล่าวคือเรื่องราวในประวัติศาสตร์ที่ถูกเขียนขึ้นจากผู้ปกครองชาวไทยมักจะวางบทบาทของปัตตานีในทางลบ เช่น เป็นผู้ก่อการกบฏ กลุ่มแบ่งแยกดินแดน ผู้ก่อการร้าย ผู้ทำลายความมั่นคงของชาติ ในขณะที่ประวัติศาสตร์ที่บันทึกโดยคนปัตตานีเองคือประวัติศาสตร์ของการต่อสู้เพื่อให้ได้เอกราชของปัตตานีคืนมา มีอำนาจในการปกครองตนเอง มีอิสรภาพในการธำรงรักษาวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของชาวมลายูมุสลิม

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2531: 267) ให้ความเห็นเรื่องประวัติศาสตร์ของจังหวัดชายแดนภาคใต้ว่า “ปัญหาที่สำคัญที่เกิดขึ้นก็คือในทัศนะของชาวมลายูมุสลิมปัตตานี ประวัติศาสตร์ของพวกเขาไม่ใช่ประวัติศาสตร์ของการขบถครั้งแล้วครั้งเล่า หากเป็นประวัติศาสตร์ของการต่อสู้อย่างต่อเนื่องเพื่อเอกราช”

งานของAndrew Cornish(1997:4) ที่ศึกษาเรื่องราวความขัดแย้งของชาวมลายูกับข้าราชการไทย ผ่านการผลิตยางพาราในจังหวัดยะลาได้กล่าวว่า “ในยะลาเวลาที่ความขัดแย้งใหญ่ระหว่างคนไทยและชาวมลายูคือเรื่องของการต่อสู้กันในประวัติศาสตร์ภาคใต้ของไทย การต่อสู้เกิดขึ้นทั้งในการพูดและการเขียน”

งานที่ยืนยันถึงอิทธิพลของประวัติศาสตร์ที่มีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์คืองานของทวีศักดิ์ เผือกสม เรื่องอยุธยาในเงื้อมมือของปัตตานี: ประวัติศาสตร์นิพนธ์ของปัตตานีและบทสนทนาระหว่างศูนย์กลางกับท้องถิ่นในการเขียนประวัติศาสตร์ ปี 2544 ที่ชี้ให้เห็นว่าประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่เกี่ยวกับปัตตานีถูกเขียนขึ้นมาจากสองมุมมองของผู้ปกครองสองฝ่าย โดยมีเป้าหมายเดียวกันคือรับใช้การเมือง ความแตกต่างอยู่ที่ฉบับของสยามเขียนขึ้นเพื่อรับรองสิทธิให้เป็นความชอบธรรมในการที่สยามจะเข้าครอบครอง ฉบับของปัตตานี สร้างขึ้นเพื่อต่อต้านอำนาจของสยาม รวมถึงใช้ในการสถาปนาตัวตนของปัตตานี

งานของทวิศักดิ์ได้ยกตัวอย่างความขัดแย้งในงานประวัติศาสตร์จากมุมมองของ รัฐสยาม กับมุมมองของรัฐปัตตานี ผ่านงานประวัติศาสตร์ขึ้นสำคัญย้อนหลังไปนานหลายร้อยปี เช่น พระราชพงศาวดารฉบับต่างๆ จดหมายเหตุสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และงานของทวิศักดิ์ และ Cornish ยังใช้หลักฐานจาก Hikayat Patani Serajah Kerajaan Melayu Patani หรือ History of the Malay Kingdom of Patani

ในความรู้สึกของชาวมลายูมุสลิมปัจจุบัน ประวัติศาสตร์ของพวกเขาเป็น ประวัติศาสตร์แห่งการต่อสู้ และในประวัติศาสตร์จากรัฐสยามสู่รัฐไทย คนมลายูมุสลิมเป็น ผู้ร้ายเสมอมา แต่ในความเป็นจริงแล้วมีชาวมลายูและชาวไทยในท้องถิ่นที่รับรู้และสำนึก ในประวัติศาสตร์ที่บันทึกย้อนหลังไปในอดีตอันยาวนานแบบใดแบบหนึ่งที่กล่าวมา เรื่องราวที่น่าจะ จดจำและตราตรึงในความรู้สึกของคนทั้งสองกลุ่มไม่น่าจะเป็นเรื่องราวที่อยู่ใน Hikayat Patani และหรือใน Serajah Kerajaan Melayu Patani หรือเรื่องราวในพงศาวดารภาคต่างๆ ของสยาม เพราะเรื่องราวเหล่านี้เป็นเรื่องห่างไกลกับชีวิตความเป็นจริงของชาวมลายูมุสลิมทั่วไปอย่างมาก ชาวมลายูมุสลิมที่มีความรู้เรื่องราวจากบันทึกประวัติศาสตร์เหล่านี้น่าจะเป็นชาวมลายูที่ได้รับการ ศึกษาในระดับสูงหรือประกอบอาชีพทางวิชาการ ส่วนเรื่องราวที่ตราตรึงในความรู้สึกของ ประชาชนชาวมลายู ไทย และจีนทั้งในเขตเมืองและชนบท ทุกสาขาอาชีพ ทุกระดับชั้นทางสังคม น่าจะเป็นประวัติศาสตร์ร่วมสมัยที่ชาวมลายูมากมายมีโอกาสร่วมอยู่ในประวัติศาสตร์หรือมีชีวิตร่วม อยู่ร่วมสมัยกับเหตุการณ์นั้น เหตุการณ์ที่มีวีรบุรุษหรือผู้ร้ายที่คนปัจจุบันเคยเห็นและจดจำได้เช่นเรื่อง เล่า เกี่ยวกับหะยีสุหลง อับดุลกอเดร์ ชีวิตของเปาะฮู เรื่องการฆาตกรรมที่สะพานกอตอที่นำไปสู่ การประท้วงที่มัสยิดกลางปัตตานีปลายปี 2518 และเรื่องราว “การต่อสู้” เพื่อเอกราชของปัตตานี หรืออีกมุมคือเรื่องราวของ “ข.จ.ก” ในสายตาของรัฐ ในสายตาของคนบางกลุ่มในท้องถิ่นและคน ส่วนใหญ่ของประเทศ เรื่องราวสุดท้ายที่ชาวมลายูมุสลิมในท้องถิ่นไม่อาจลืมเลือนไปได้เลยคือการ ปะทะกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับคนกลุ่มหนึ่งซึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐเชื่อกันว่าเป็นกลุ่มโจรก่อการ ร้ายที่ลอบทำร้ายเจ้าหน้าที่ ประชาชนและพระภิกษุสงฆ์มาตั้งแต่วันที่ 4 มกราคม 2547 ในการ ปะทะเกิดขึ้นในวันที่ 28 เมษายน 2547 ในพื้นที่จังหวัดยะลา ปัตตานี และอำเภอสะบ้าย้อยจังหวัด สงขลา ผลของการปะทะทำให้ฝ่ายที่เชื่อว่าเป็นโจรก่อการร้ายเสียชีวิต 107 ศพ เจ้าหน้าที่ตำรวจ เสียชีวิต 5 ศพ (มติชน 29 เมษายน 2547:14)

ประวัติศาสตร์ปัตตานีโดยคนปัตตานีนอกจากจะต้องการแสดงถึงรากเหง้าและ ความสืบเนื่องของความเป็นมาของนครรัฐปัตตานีแล้ว “รากเหง้าและความสืบเนื่องทาง ประวัติศาสตร์ของปัตตานีจึงถูกหยิบมาผลิตซ้ำครั้งแล้วครั้งเล่า เมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งทาง

การเมืองระหว่างรัฐกับชาวพื้นเมืองปัตตานี” (ทวีศักดิ์ เผือกสม 2544:38) การผลิตซ้ำครั้งแล้วครั้งเล่าดังที่ทวีศักดิ์ ได้กล่าวถึงนั้นได้เกิดขึ้นอีกครั้งในเหตุการณ์ความรุนแรงครั้งหลังสุดคือเหตุการณ์วันที่ 28 เมษายน 2547 ซึ่งนักวิชาการหลายท่านทั้งที่เป็นคนในท้องถิ่น และคนนอกท้องถิ่นที่มีความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ปัตตานีได้กลับมาทบทวนว่าเหตุการณ์วันที่ 28 เมษายน 2547 มีนัยบางอย่างที่ต้องการจะรื้อฟื้นความทรงจำของเหตุการณ์วันที่ 28 เมษายน 2491 ที่บ้านคูขุดหรือไม

ในขณะที่ประวัติศาสตร์ทำหน้าที่ในสังคม ความทรงจำของคนในท้องถิ่นกำลังทำอะไร ในทฤษฎีของ Pierre Nora (1996:8-14) นั้น ความทรงจำเป็นสิ่งที่เคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงได้ โดยที่ผู้จดจำไม่รู้ถึงถึงเปลี่ยนแปลง ความทรงจำสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสม และประโยชน์ของผู้จดจำ ความทรงจำจะคงอยู่โดยผู้จดจำไม่ได้ตระหนักจนกระทั่งถูกรื้อฟื้นมาอีกครั้ง ความทรงจำมักจะเป็นเรื่องราวที่สะท้อนอารมณ์หรือเป็นความประทับใจ ข้อเท็จจริงในความทรงจำจึงมักเป็นข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ ความทรงจำจะเชื่อมโยงกับสิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่นวัตถุ รูปภาพ พื้นที่ และสัญลักษณ์ ในทางสังคมนั้นความทรงจำเป็นประสบการณ์ร่วมกันของกลุ่มแต่ในขณะเดียวกันความทรงจำมีส่วนเฉพาะของแต่ละบุคคล

ความทรงจำของคนในท้องถิ่นเสนอให้เห็นภาพของผู้คนในชุมชน การอพยพโยกย้ายของผู้คนเข้ามายังพื้นที่แห่งนี้ การร่วมมือกันในการสร้างบ้านแปงเมือง วิวัฒนาการความสัมพันธ์ของคนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในชุมชน ซึ่งช่วยให้เข้าใจพื้นฐานโครงสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมของพื้นที่ศึกษาได้ลึกซึ้งมากขึ้น นอกจากเรื่องราวที่เกี่ยวกับความเป็นมาของชุมชนซึ่งดูจะเป็นความทรงจำที่งดงามของคนต่างชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ร่วมกันแล้ว คนในชุมชนยังมีความทรงจำร่วมกับชุมชนอื่นเป็นความทรงจำร่วมในท้องถิ่น โดยเฉพาะความทรงจำร่วมกันของชาวมลายูมุสลิมซึ่งมักเป็นความทรงจำเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูมุสลิมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือประสบการณ์จากการปกครองของประเทศไทย

ปรากฏการณ์ความทรงจำที่ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาอีกครั้งสำคัญคือกรณีการปะทะกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับคนกลุ่มหนึ่งซึ่งเชื่อว่าเป็นกลุ่มโจรก่อการร้ายที่มีมัสยิดกรือเซะ มัสยิดในประวัติศาสตร์ปัตตานี ฝ่ายที่อยู่ภายในมัสยิดซึ่งเชื่อว่าเป็นกลุ่มโจรเสียชีวิตไป 31 ศพ เจ้าหน้าที่ตำรวจเสียชีวิต 3 ศพ (มติชน 29 เมษายน 2547:14) เสียงสะท้อนจากชาวบ้านที่อยู่บริเวณกรือเซะว่า “เขา” อยากจะให้มัสยิดประวัติศาสตร์หลังนี้มันพังครืนลงไปให้ราบเป็นหน้ากลอง “มัน” จะให้เราลืมประวัติศาสตร์กรือเซะหรืออย่างไร” และ “เราจะต้องเจ็บปวดอีกนานเท่าไร ลูกเด็กเล็กแดงที่อยู่และเห็นเหตุการณ์มาโดยตลอดเขาคิดอย่างไร และเมื่อโตขึ้นในอนาคตเขาจะลืมเหตุการณ์เหล่านี้ได้ไหม” (อัสหมัด สมบุญ บัวหลวง 2547:4) ความทรงจำเกี่ยวกับกรือเซะถูกรื้อฟื้นอีกครั้ง

และคราวนี้เหตุการณ์นี้ไม่เพียงแต่จะถูกจารึกไว้ในลักษณะความทรงจำที่สะท้อนใจของชาวมลายูมุสลิมในท้องถิ่น หากจะถูกบันทึกเป็นประวัติศาสตร์หน้าใหม่ แต่จะเป็นรูปแบบใด รองรับความชอบธรรมของใคร ณ วันนี้ยังคงไม่มีคำตอบ

ในขณะที่คนสองกลุ่มชาติพันธุ์คือชาวไทยผู้ปกครอง กับกลุ่มชาวมลายูในท้องถิ่น กำลังใช้ประวัติศาสตร์ในการต่อสู้กันเพื่อวัตถุประสงค์ที่กล่าวมาข้างต้น คนจีนและคนไทยบางกลุ่มที่เป็นคนในท้องถิ่นดั้งเดิมซึ่งไม่มีส่วนได้รับรู้ประวัติศาสตร์ปัตตานีในสำนวนที่ผลิตสร้างโดยชาวมลายู เช่น Sejarah Kerajann Melayu Patani หรือ Hikayat Patani ด้วยอุปสรรคทางด้านภาษา และการห้ามเผยแพร่งานดังกล่าวของรัฐบาลไทย หรือแม้แต่ไม่ได้รับรู้ถึงข้อถกเถียงที่ไม่ลงตัวทางประวัติศาสตร์ปัตตานี คนจีนและคนไทยเหล่านี้มีเพียงความทรงจำร่วมกันระหว่างคนในท้องถิ่น เรื่องการสร้างบ้านแปงเมือง ความสัมพันธ์แบบพึ่งพิงอิงอาศัยกันมาแต่เก่าก่อนระหว่างชาติพันธุ์ต่างๆในท้องถิ่น ซึ่งความทรงจำเหล่านี้กำลังค่อยเลือนหายไปจากการเข้าสู่ระบบการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการและเรียนรู้ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาติไทยร่วมกับนักเรียนทุกคนในอาณาเขตของประเทศไทย จนกระทั่งหลงลืมความทรงจำหรือประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นของตนเอง

นอกจากนี้ประสบการณ์และความทรงจำในการปกครองของรัฐบาลสยามตลอดจนถึงรัฐบาลไทยต่อชาวมลายูมุสลิมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้สร้างความหวาดระแวง ความไม่ไว้วางใจ ซึ่งฝังลึกเข้าไปในจิตใจของคนชาติพันธุ์ต่างๆที่เคยอาศัยอยู่ร่วมกันมาอย่างสงบตั้งแต่ในอดีต ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยและคนมลายูในท้องถิ่น ซึ่งเชื่อมโยงความเป็นไทย กับผู้ปกครองของรัฐ คนไทยก็คือคนที่เข้ามาอยู่ใหม่ คนที่เข้ามาปกครอง ข้าราชการเกษียณชาวไทยจากจังหวัดพัทลุงคนหนึ่งเล่าว่า “เมื่อก่อน ตอนย้ายมาอยู่ยะลาใหม่ๆ ลุงออกไปล่าสัตว์ ตามป่าตามเขาได้สบายมาก ไม่ต้องกลัวอะไร เดินเท้าจากเขาลูกหนึ่งไปอีกลูกหนึ่ง จากตำบลหนึ่งเข้าป่าไปอีกตำบลหนึ่งก็ไม่กลัว แต่เดี๋ยวนี้ทำอย่างนั้นไม่ได้แล้ว ตั้งแต่ประมาณปี 2519 เป็นต้นมา มีแต่ความหวาดระแวง ไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน” อดีตครูหญิงโรงเรียนประถมแห่งหนึ่งในอำเภอไม้แก่น จังหวัดนราธิวาส (ครูหญิงคนนี้เป็นคนไทยที่มีภูมิลำเนาในจังหวัดยะลา ปัจจุบันสอนอยู่ที่โรงเรียนมัธยมประจำจังหวัดยะลา) เล่าว่า “เมื่อก่อนเวลาไปสอนจะนั่งรถไฟไปจากยะลา บางครั้งเดินเท้าจากโรงเรียนหนึ่งไปช่วยสอนอีกโรงเรียนหนึ่งที่อยู่คนละหมู่บ้าน ไม่มีอะไรน่ากลัว ปลอดภัยมาก แต่ตอนนี้ถ้าให้ไปสอนนอกอำเภอเมืองคงไม่เอาแล้ว กลัว....มันไม่เหมือนเมื่อก่อน” เมื่อเปรียบเทียบความรู้สึกของชาวมลายูต่อคนไทย และชาวมลายูต่อคนจีนแล้ว จึงพบว่าคนมลายู รู้สึก“ไว้วางใจคนจีนมากกว่าคนไทย ชอบคนจีนมากกว่า” เพียงเพราะคนจีนไม่ได้เป็นผู้ปกครอง คนจีนไม่ได้เป็น “ข้าราชการ”

ความน่ากลัวในการที่ความทรงจำของคนในท้องถิ่นถูกแทนที่ด้วยประวัติศาสตร์ที่ผลิตขึ้นโดยรัฐคือการมองคนที่อยู่ร่วมในท้องถิ่นเดียวกันมายาวนานเป็น “คนอื่น” มองว่าการลุกขึ้นสู้กับอำนาจของ “คนอื่น” คือการกระทำที่ทำลายความมั่นคงของชาติ ผลที่ตามมาของพลังอำนาจทางประวัติศาสตร์ที่รับใช้ความชอบธรรมทางการเมืองคือ ความแตกแยกของคนในท้องถิ่น

โครงสร้างทางสังคมของชาวมลายูมุสลิมในย่านสายกลาง

ชาวมลายูมุสลิมในย่านสายกลางแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่คือกลุ่มเจ้าของร้าน กลุ่มลูกจ้างในร้านค้า และกลุ่มลูกค้าที่เข้ามาจับจ่ายสินค้าในย่านสายกลาง จากกลุ่มคนดังกล่าว โครงสร้างทางสังคมของชาวมลายูมุสลิมจึงแบ่งออกเป็น ความสัมพันธ์ของชาวมลายูมุสลิมต่อคนมลายูมุสลิมด้วยกันและต่อคนต่างศาสนาตามศาสนบัญญัติ มัสยิดเป็นศาสนสถานที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนมุสลิม มัสยิดจึงเป็นองค์กรหนึ่งที่มีบทบาทต่อสังคมมุสลิม ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติและลักษณะครอบครัวของชาวมลายูมุสลิมเป็นอีกส่วนที่ช่วยให้เห็นเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูมุสลิมในชุมชนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ความความสัมพันธ์ของชาวมลายูมุสลิมต่อชาวมลายูมุสลิม

ลักษณะเด่นในเรื่องความสัมพันธ์ของชาวมุสลิมด้วยกัน คือความรักที่ชาวมุสลิมมีต่อเพื่อนฝูงและพี่น้องร่วมศาสนา โดยไม่มีการแบ่งเชื้อชาติ และสีผิว ด้วยความเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนสืบเชื้อสายจากอดัมและฮิฟ ซึ่งเป็นมนุษย์คู่แรกที่พระเจ้าสร้างขึ้น และจุดสุดท้ายแห่งชีวิตของทุกคนคือการเดินทางกลับสู่พระเจ้า (Abdalati 1988:123 , มุฮัมมัดฮารี อัล-ฮาซิมี่ ม.ป.ป.:197) ดังนั้นสังคมมุสลิมจึงไม่ถูกขีดกั้นด้วยเส้นแบ่งของชาติ และพรมแดนของชาติพันธุ์ใดๆ แต่ผูกพันร่วมกันฉันท์พี่น้องที่มีศรัทธาร่วมกันในเอกองค์อัลลอฮ์ (ช.ล.) เพียงองค์เดียว “แท้จริงบรรดาผู้ศรัทธานั้นเป็นพี่น้องกัน ดังนั้นพวกเจ้าจงไกล่เกลี่ยประนีประนอมกันระหว่างพี่น้องทั้งสองฝ่ายของพวกเจ้า และจงยำเกรงต่ออัลลอฮ์เถิด เพื่อว่าพวกเจ้าจะได้รับความเมตตา” (49:10)

ศาสนบัญญัติจึงระบุถึงหน้าที่ของชาวมุสลิมในการปฏิบัติต่อชาวมุสลิมคนอื่นๆ และต่อสังคมมุสลิมโดยรวม คือ มอบความรักอย่างจริงใจให้แก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ให้ความเมตตาแก่ผู้เยาว์ให้ความเคารพต่อผู้อาวุโส ปลอดภัยและให้กำลังใจต่อผู้มีความทุกข์ เยี่ยมเยียนผู้ป่วย ช่วยบรรเทาความโศกเศร้าอาดูร จริงใจต่อความเป็นพี่น้อง และสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม เคารพต่อสิทธิของผู้อื่นในเรื่องชีวิต ทรัพย์สิน และเกียรติยศ มีความรับผิดชอบต่อทั้งตัวเองและสังคม (Abdalati 1988:124)

จากหลักปฏิบัติข้างต้นทำให้คนมุสลิมถูกมองว่าเป็น“คนที่รักพวกพ้อง” เมื่อใดที่เกิดวิกฤติหรือปัญหาขึ้นในชีวิต จะพบเห็นความช่วยเหลือซึ่งกันและกันของชาวมุสลิมเช่น หากชาวมุสลิมคนใดป่วยที่โรงพยาบาล จะเห็นกลุ่มคนมากกว่า 10 คนไปเยี่ยมเยียนเฝ้าผู้ป่วย หรืออยู่เป็นเพื่อนญาติ หรือถ้าหากชาวมุสลิมสักคนหนึ่งเกิดอุบัติเหตุทางรถยนต์แล้วมีปัญหากับคู่กรณี ในเวลาเพียงไม่นานชาวมุสลิมที่อยู่ในบริเวณดังกล่าวหรือใกล้เคียงจะรวมตัวกันมาช่วยดูแลใกล้เคียง หรือบางครั้งเพียงมายืนเป็นกำลังใจให้จนกระทั่งเรื่องจบลง ซึ่งการกระทำเช่นนี้ชาวมุสลิมถือว่าเป็นหน้าที่ของชาวมุสลิมทุกคนในการที่จะมอบความรักและเมตตาแก่กัน ในขณะที่การร่วมด้วยเช่นกันเช่นนี้ บางครั้งสามารถรวมผู้คนได้จำนวนมากจนทำให้คนที่ไม่ใช่มุสลิมนี้เกิดความหวาดกลัว เจ้าของร้านชาวจีนคนหนึ่งกล่าวว่า “คนอิสลามเป็นคนรักพวกพ้อง รักไปเป็นกลุ่ม ชอบช่วยเหลือพวกเดียวกันโดยไม่คำนึงถึงว่าจะถูกหรือผิด” คนจีนจึงหลีกเลี่ยงรวมทั้งบอกลูกหลานให้หลีกเลี่ยงการมีปัญหากับคนมุสลิม

มัสยิด : ศูนย์กลางแห่งชุมชนชาวมุสลิม

สถานที่ที่เป็นศูนย์รวมของชุมชนชาวมุสลิม คือมัสยิดซึ่งเป็นศาสนสถานของชาวมุสลิม นอกจากมัสยิดจะเป็นสถานที่ในการทำพิธีกรรมต่างๆทางศาสนา เช่นพิธีกรรมการเกิด การเข้าสู่นิส (มาฮะยาวิ หรือการทำพิธีขลิบ) การแต่งงาน การตาย มัสยิดยังเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการอบรมสั่งสอนศาสนา เป็นที่ประชุมของผู้คนต่างกลุ่ม ต่างชนชั้นทั้งในเรื่องเกี่ยวกับศาสนา หรือการจัดกิจกรรมต่างๆของชุมชน รวมทั้งการประชุมเพื่อรับทราบนโยบายของทางราชการ

เมื่อชาวมลายูมุสลิมเข้ามาซื้อที่ดิน และย้ายมาตั้งรกรากในย่านสายกลาง ชาวมลายูมุสลิมกลุ่มนี้ได้ร่วมกันสร้างศาลาละหมาดใกล้กับสถานีรถไฟเพื่อให้ผู้คนที่ย้ายมาอาศัยอยู่ในละแวกดังกล่าว คนที่มาขายของในตลาดสด คนเดินทาง ได้มีที่ละหมาดและแวะพักผ่อน ศาลาละหมาดนี้สร้างขึ้นเมื่อประมาณ 70 ปีก่อนบนที่วากัป (ที่ดินบริจาค) ของหะยีหะมะ ภูมิณรงค์ ต่อมาเมื่อชาวปากีสถานคนหนึ่งมาอาศัยอยู่ที่มัสยิด ช่วยดูแลและทำความสะอาด ชาวบ้านจึงเรียกกันว่า “มัสยิดปากี”

ในปีพ.ศ. 2543 ลูกหลานและเครือญาติของหะยีหะมะ ทั้งที่อยู่ในย่านสายกลางและที่อยู่อื่นๆได้รวมเงินสร้างอาคารมัสยิดหลังใหม่ด้วยงบประมาณ 4,500,000 บาท ชื่อว่ามัสยิดดุลฮัจญ์มาดียะ เป็นอาคาร 3 ชั้น ชั้นที่ 2 จะเป็นพื้นที่ละหมาดสำหรับผู้ชาย และชั้นที่ 3 สำหรับผู้หญิง อาคารหลังใหม่นี้สร้างเสร็จเมื่อปลายปี 2544 เปิดใช้ในเดือนพฤษภาคม 2544 ถึงแม้มัสยิดดุลฮัจญ์มาดียะจะแปรเปลี่ยนสภาพภายนอกเป็นอาคารปูนใหม่ แต่มัสยิดแห่งนี้ยังคงทำหน้าที่เป็นที่ให้ผู้คนเดินทางได้มาอาบน้ำและพักผ่อนเช่นที่ผ่านมา

เนื่องจากในช่วงแรกมัสยิดดูลอฮ์มาดียังคงมีสัปบุรุษไม่ครบ 40 คน จึงไม่สามารถทำละหมาดญะมาอะฮ์ได้ แต่ภายหลังมัสยิดได้มีสัปบุรุษครบจำนวนจึงเริ่มทำละหมาดญะมาอะฮ์ (ละหมาดวันศุกร์) เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ. 2545 ซึ่งคนที่มาละหมาดส่วนใหญ่คือคนจากย่านสายกลางทั้งที่เป็นเจ้าของร้านมุสลิมมีน และลูกจ้างมุสลิมมีน รวมทั้งพ่อค้าที่ขายของในตลาดสด หน้าสถานีรถไฟ คนขับรถโดยสารประจำทางสายต่างๆ ที่ตั้งคิวรถอยู่บริเวณโดยรอบย่านดังกล่าว โดยไม่มีการแบ่งชนชั้นแต่อย่างใด การมาละหมาดที่มัสยิดในวันศุกร์เป็นโอกาสหนึ่งที่ทำให้เจ้าของร้านต่างๆ ในย่านสายกลางได้พบปะกันกับเจ้าของร้านด้วยกันและกับผู้อื่น แต่อย่างไรก็ตามด้วยวิถีการประกอบอาชีพอาจทำให้เจ้าของร้านหลายคนไม่สามารถใช้เวลาอยู่ที่มัสยิดได้นานมากนัก โดยเฉพาะเจ้าของร้านที่เปิดร้านหลายร้านจะต้องรีบกลับมาดูแลกิจการของตนเอง

เมื่อก่อนเจ้าของร้านชาวมลายูมุสลิมทั้งมุสลิมมะฮ์และมุสลิมมีนในสายกลางส่วนใหญ่จะไม่มีเวลาไปละหมาดที่มัสยิดในวันธรรมดาคะทำละหมาดทั้ง 5 เวลาที่บ้าน ส่วนเจ้าของร้านมุสลิมมีนมักจะไปละหมาดญะมาอะฮ์ (ละหมาดวันศุกร์) ที่มัสยิดกลางที่ตั้งอยู่ในย่านตลาดเก่าในวันศุกร์ แต่ในปัจจุบันเจ้าของร้านเหล่านี้ได้เปลี่ยนไปละหมาดญะมาอะฮ์ที่มัสยิดดูลอฮ์มาดีย์ที่ตั้งอยู่ที่ “ตรอกซูป” ถนนปราจิณซึ่งใกล้กับย่านสายกลาง

การที่คนในย่านสายกลางและตลาดเปลี่ยนที่ละหมาดมาที่มัสยิดดูลอฮ์มาดีย์ดูเหมือนว่าอาจส่งผลทำให้คนในย่านสายกลางออกห่างจากชุมชนชาวมุสลิมที่ย่านตลาดเก่ามากขึ้น ด้วยในอดีตที่ผ่านมาคนฝั่งตลาดสด และสายกลางมักจะไปละหมาดที่มัสยิดกลางซึ่งจะเปิดโอกาสให้คนมลายูมุสลิมที่ตั้งบ้านเรือนฝั่งนี้ได้มีโอกาสในการพบปะญาติและเพื่อนฝูงในย่านตลาดเก่าบ้าง แต่ในความเป็นจริงด้วยหลักปฏิบัติต่อกันของชาวมุสลิม วาระโอกาสอื่นยังมีส่วนทำให้ชาวมลายูมุสลิมฝั่งตลาดเก่า และย่านสายกลางไม่ห่างเหินกันมากจนเกินไป กล่าวคือ

การไปโรงเรียนของลูกหลานชาวมลายูมุสลิมในย่านสายกลาง ถึงแม้ชาวมลายูมุสลิมย่านสายกลางจะนิยมส่งลูกไปเรียนในโรงเรียนระดับประถมของรัฐบาลและเอกชนเช่น โรงเรียนนิบงซูปถัมภ์ โรงเรียนยะลาบำรุง (โรงเรียนจีน) หรือโรงเรียนรังสือนุสรณ์ก็ตาม ในช่วงวัยนี้พ่อแม่อาจเริ่มส่งลูกหลานไปเรียนอ่านอัลกุรอานที่มัสยิดเล็กๆ ในย่านตลาดเก่าหรือที่บ้านโต๊ะครู ในเวลากลางคืนของวันธรรมดา ส่วนในเวลากลางวันในวันเสาร์อาทิตย์จะสอนหลักศาสนา แต่เมื่อลูกหลานเลื่อนชั้นเรียนในระดับมัธยมศึกษาเจ้าของร้านชาวมลายูมุสลิมส่วนใหญ่จะส่งลูกไปเรียนโรงเรียนธรรมวิทยามูลนิธิ(โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสำหรับนักเรียนชาย) หรือโรงเรียนสตรีอิสลามวิทยามูลนิธิ (โรงเรียนที่ดำเนินการโดยเจ้าของคนเดียวกับโรงเรียนธรรมวิทยามูลนิธิ เป็นโรงเรียนสำหรับนักเรียนหญิง)ที่ตั้งอยู่ฝั่งตลาดเก่า ซึ่งโรงเรียนทั้งสองเป็นโรงเรียนของ

ญาติคนหนึ่งในกลุ่มเครือญาติในย่านสายกลาง สาเหตุที่เจ้าของร้านชาวมลายูมุสลิมส่วนใหญ่ นิยมส่งลูกไปเรียนที่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ด้วยต้องการให้ลูกหลานได้เรียนศาสนา ด้วย เจ้าของร้านคนหนึ่งซึ่งมีลูกทั้งหมด 7 คน เล่าให้ฟังว่า ลูกคนแรกของเขาส่งเข้าเรียนชั้น ประถมที่โรงเรียนนิงง ซนูปถัมภ์ เมื่อขึ้นชั้นมัธยมจึงส่งไปเรียนที่โรงเรียนธรรมวิทยามูลนิธิ ส่วนลูก คนที่สองเรียนชั้นประถมที่โรงเรียนเดียวกันกับพี่ชาย แต่เมื่อขึ้นชั้นมัธยมได้ไปเรียนที่โรงเรียน คณะราษฎรบำรุง (โรงเรียนมัธยมประจำจังหวัด) เมื่อสังเกตพฤติกรรมแล้วเห็นว่าลูกคนที่สองจะ ไม่คบเพื่อนที่เป็นมุสลิมมีแต่เพื่อนคนจีนและคนไทย ไม่ปฏิบัติศาสนกิจ เมื่อเปรียบเทียบกับ พฤติกรรมของลูกคนโตแล้วจึงตัดสินใจจะส่งลูกๆที่เหลือเข้าเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา อิสลามทั้งสองแห่งที่เป็นของญาติ

สำหรับลูกหลานบางคน que เข้าเรียนในโรงเรียนมัธยมประจำจังหวัดยะลาทั้ง 2 แห่ง คือ โรงเรียนคณะราษฎรบำรุง และโรงเรียนสตรียะลา พ่อแม่จะส่งไปเรียนศาสนาในตอนกลางคืน หรือ วันหยุดเสาร์อาทิตย์ ต่อเนื่องจากเมื่ออยู่ชั้นประถมที่ย่านตลาดเก่า ดังนั้นลูกหลานชาวมลายู มุสลิมในย่านสายกลางจึงไม่ได้ตัดขาดออกจากสังคมมุสลิมในย่านตลาดเก่า หากยังคงมีโอกาสได้ พบปะรู้จัก มีเพื่อนและญาติที่ยังไปมาหาสู่กันในเวลา que ไปโรงเรียน หรือไปเรียนศาสนา ผู้ปกครอง เองก็มีโอกาสแวะพบปะเยี่ยมเยียนคนรู้จักในฝั่งตลาดเก่าเมื่อไปรับลูกหลานกลับจากโรงเรียน

การไปโรงเรียนของลูกหลานชาวมลายูมุสลิมในย่านสายกลางคล้ายคลึงกับการไป โรงเรียนของลูกหลานชาวมลายูมุสลิมในเมืองทั่วไป คือจะเริ่มเรียนชั้นประถมจากโรงเรียนของรัฐ หรือเอกชนในพื้นที่เทศบาลนครยะลา ควบคู่ไปกับการเรียนศาสนาเพิ่มเติมในตอนกลางคืนหรือวัน เสาร์อาทิตย์ แล้วเรียนต่อชั้นมัธยมในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามหรือโรงเรียนมัธยมประจำ จังหวัด ส่วนลูกหลานชาวมลายูมุสลิมในหมู่บ้านอื่นๆ จะมีลักษณะการไปโรงเรียนแตกต่างไปบ้าง ในชั้นประถมจะเข้าเรียนในโรงเรียนประถมที่อยู่ในหมู่บ้าน หรือที่หมู่บ้านใกล้เคียง

นอกจากนี้เจ้าของร้านที่วางมือจากการค้าขายแล้วให้ลูกหลานสืบทอดกิจการต่อไป ส่วนใหญ่จะย้ายไปอยู่ที่ฝั่งตลาดเก่าเพื่อความสะดวกในการทำละหมาด ด้วยมัสยิดที่ใกล้ที่สุด อย่างมัสยิดดุลฮุมาดีย์เพิ่งเปิดทำการละหมาดอะชะฮ์เมื่อปลายปี 2545 ดังนั้นชาวมลายู มุสลิมที่วางมือจากกิจการก่อนหน้านี้จึงย้ายไปอยู่ฝั่งตลาดเก่าเพื่อให้ได้อยู่ในบริเวณที่ได้ยินเสียง “อะซาน” จากมัสยิดกลางและสะดวกในการไปละหมาดที่มัสยิดกลาง หรือมัสยิดอื่นๆ ซึ่งมีอยู่ หลายแห่งในย่านตลาดเก่า

* อะซานหมายถึงการประกาศให้ทราบว่าจะเข้าสู่เวลาละหมาด การเรียกร้องเชิญชวนให้ไป ละหมาดร่วมกัน (เสาวนีย์ จิตต์หมวด 2535:225)

ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ

ระบบเครือญาติมีความสำคัญต่อสังคมในการควบคุมกฎเกณฑ์ทางสังคม ในเรื่องสิทธิใช้สอยและการแบ่งปันทรัพยากร การจัดตั้งกลุ่มแรงงาน การเลือกคู่ครอง เพศสัมพันธ์ สร้างครอบครัว การตั้งที่อยู่อาศัยภายหลังการแต่งงาน และการนับญาติ (ยศ สันตสมบัติ 2540:111-112) ถึงแม้กลุ่มเครือญาติในย่านสายกลางจะไม่ใช้กลุ่มเครือญาติภายในหมู่บ้าน แต่ยะลาเป็นเมืองขนาดเล็ก ทำให้กลุ่มเครือญาติยังคงรักษาบทบาทและหน้าที่ของระบบเครือญาติบางอย่างไว้ได้ เช่นการเยี่ยมเยียนในช่วงที่เกิดวิกฤตชีวิตหรือการเจ็บไข้ได้ป่วยของเครือญาติ พบปะและร่วมงานในวันเทศกาลต่างๆ หรือเวลาสำคัญในช่วงชีวิต เช่น การให้กำเนิดสมาชิกใหม่ในครอบครัว งานแต่งงาน งานศพ ความสัมพันธ์เช่นนี้ไม่เพียงโยงใยเครือญาติในย่านสายกลางเท่านั้น แต่ยังคงมีความสัมพันธ์กับเครือญาติที่อาศัยอยู่ที่อื่นด้วย บทบาทที่อาจต่างไปของกลุ่มเครือญาติที่อยู่ในเมืองกับในหมู่บ้าน คือไม่มีการแลกเปลี่ยนทางด้านแรงงาน และความเคร่งครัดต่อกฎเกณฑ์บางอย่างอาจน้อยกว่าในสังคมระดับ หมู่บ้าน อีกทั้งความสัมพันธ์ของเครือญาติในเมืองอาจไม่ใกล้ชิดเท่ากับความสัมพันธ์ระหว่างญาติ พี่น้องในชุมชนหมู่บ้าน ด้วยความกว้างของพื้นที่เมือง ความแตกต่างและหลากหลายของอาชีพในสังคมเมือง ที่ทำให้ผู้คนในเมืองมีเวลาในการพบปะและไปมาหาสู่กันน้อยลง รวมทั้งความสะดวกสบายของเมืองทั้งในเรื่องสาธารณูปโภค อาหารการกิน และความมั่นคงปลอดภัย ทำให้การพึ่งพิงอิงอาศัย ซึ่งกันและกันลดน้อยลง ระบบของเครือญาติของมุสลิมเป็นการนับญาติสองฝ่าย (bilateral descent) คือนับถือเครือญาติทั้งฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ กลุ่มเครือญาติของบุคคลแต่ละคนจึงแตกต่างกันไปตามความใกล้ชิด ความพึงพอใจส่วนตัว และความถึในการไปมาหาสู่กัน การนับญาติเช่นนี้ทำให้ชาวมลายูมุสลิมมีญาติจำนวนมาก และเป็นลักษณะแนวกว้าง ซึ่งจะต่างกับคนจีนที่มักจะนับญาติฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ซึ่งทำให้สมาชิกที่นับเป็นญาติมีจำนวนน้อยกว่า

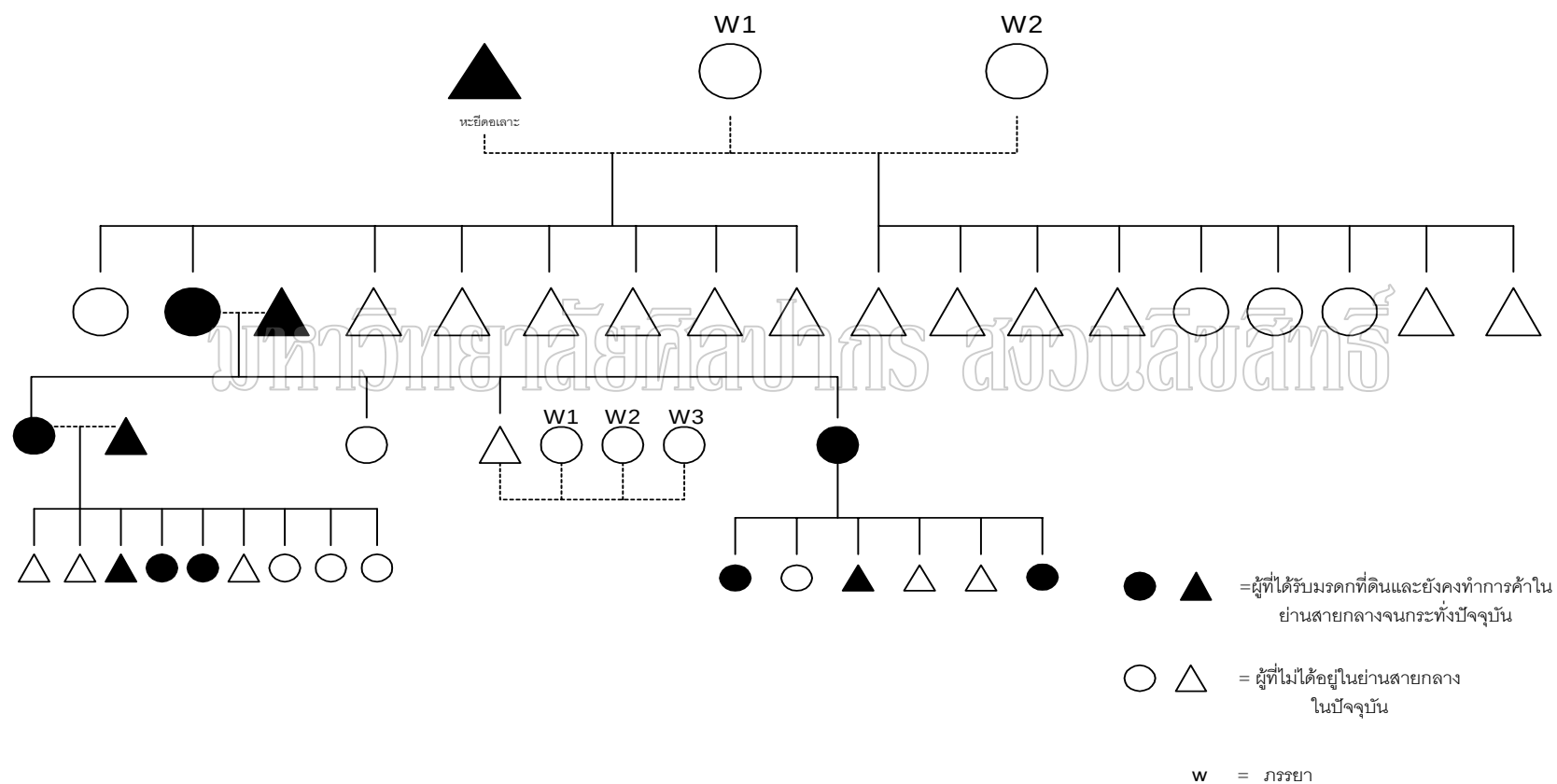
กลุ่มเครือญาติในย่านสายกลางเริ่มจากบรรพบุรุษที่เป็นผู้ริเริ่มอพยพเข้ามาในยะลาและซื้อหาที่ดินจำนวนมากเพื่อสร้างบ้านเรือนในฝั่งทิศใต้ของนิบงช่วงแรกมี 3 คน คือ หะยีมุฮัมมัด (ลูกชายของหะยีชูบ) หะยีดอเลาะ และหะยีมะตอเฮ

หะยีดอเลาะมีภรรยา 2 คน ภรรยาคนแรกมีลูก 10 คน ปัจจุบันลูกหลานของหะยีดอเลาะจากภรรยาคนที่หนึ่งกระจายกันตั้งรกรากอยู่ในอำเภอมายอ และอำเภออื่นในจังหวัดปัตตานี อำเภอเมืองยะลา และอำเภอหรือเสาะจังหวัดนราธิวาส มรดกที่ดินส่วนใหญ่ในย่านสายกลางจึงตกแก่ไลลา (ภรรยาคนหนึ่งของหะยีมุฮัมมัด) และลูกชายคนหนึ่งชื่อว่าอดั้ม แต่เนื่องจากอดั้มไม่มีลูกที่ดินส่วนหนึ่งถูกญาติโกงไปขายให้กับคนจีนและอีกส่วนหนึ่งยกให้หลาน (หลานยาย) คนหนึ่งของไลลา ส่วนภรรยาคนที่สองมีลูกด้วยกัน 9 คน ปัจจุบันกระจายกันอยู่ทั้งสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

หะยีมุฮัมมัดคือผู้ที่เข้ามาบุกเบิกซื้อที่ดินในย่านสายกลางกับหะยีมะตอเฮและหะยีดอเลาะ หะยีมุฮัมมัดมีภรรยา 4 คน ภรรยาคนแรกมีลูกสาวหนึ่งคนแล้วเสียชีวิต หะยีมุฮัมมัดจึงแต่งงานใหม่ด้วยความเห็นชอบของผู้ใหญ่กับไลลา ไลลาเป็นลูกสาวคนหนึ่งของหะยีดอเลาะ มีลูกด้วยกัน 4 คน ภรรยาคนถัดมาคืออาซานะ มีลูกด้วยกัน 2 คน และภรรยาคนสุดท้ายชื่อว่าอามีเนาะมีลูกด้วยกัน 1 คน* ภายหลังจากซื้อที่ดินในย่านสายกลางแล้วหะยีมุฮัมมัดได้เข้ามาสร้างร้านค้าในย่านสายกลางและชักชวนลูกและหลานมาอยู่ด้วยกันเพื่อช่วยทำการค้าเช่น เย็บเสื้อผ้าที่ใช้สวมใส่ไปมัสก๊ะฮุซาย หลานคนหนึ่งของหะยีมุฮัมมัดที่เกิดจากฟาติมะ(น้องสาวของหะยีมุฮัมมัด) ได้เข้ามาช่วยในการทำการค้าด้วย ลูกสาวของฟาติมะเก็บเงินได้จำนวนหนึ่งแล้วจึงขอซื้อที่ดินจากผู้เป็นลุง ปัจจุบันร้านค้าบนที่ดินผืนนี้ตกทอดแก่หลานของฟาติมะรุ่นต่อมา ภายหลั้มรดกที่ดินในย่านสายกลางได้ตกแก่ลูกหลานของไลลา ส่วนที่เป็นของนายอับดุลลูกชายคนที่ 3 ของไลลา ได้ถูกขายให้กับชาวจีนในช่วงที่นายอับดุลลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ปัจจุบันในย่านสายกลางจึงยังคงเหลือบ้านที่เป็นมรดกแก่หลานที่เกิดจากอามีเนาะลูกสาวคนแรกและกามะลูกสาวคนสุดท้อง

* อาจด้วยเหตุที่หะยีมุฮัมมัดได้รับเงินทุนจากหะยีดอเลาะซึ่งเป็นพ่อของไลลา ภายหลั้ที่ดินในย่านสายกลางส่วนใหญ่จึงตกเป็นมรดกของลูกและหลานของไลลา

ผังเครือญาติของหะยีดอเลาะ

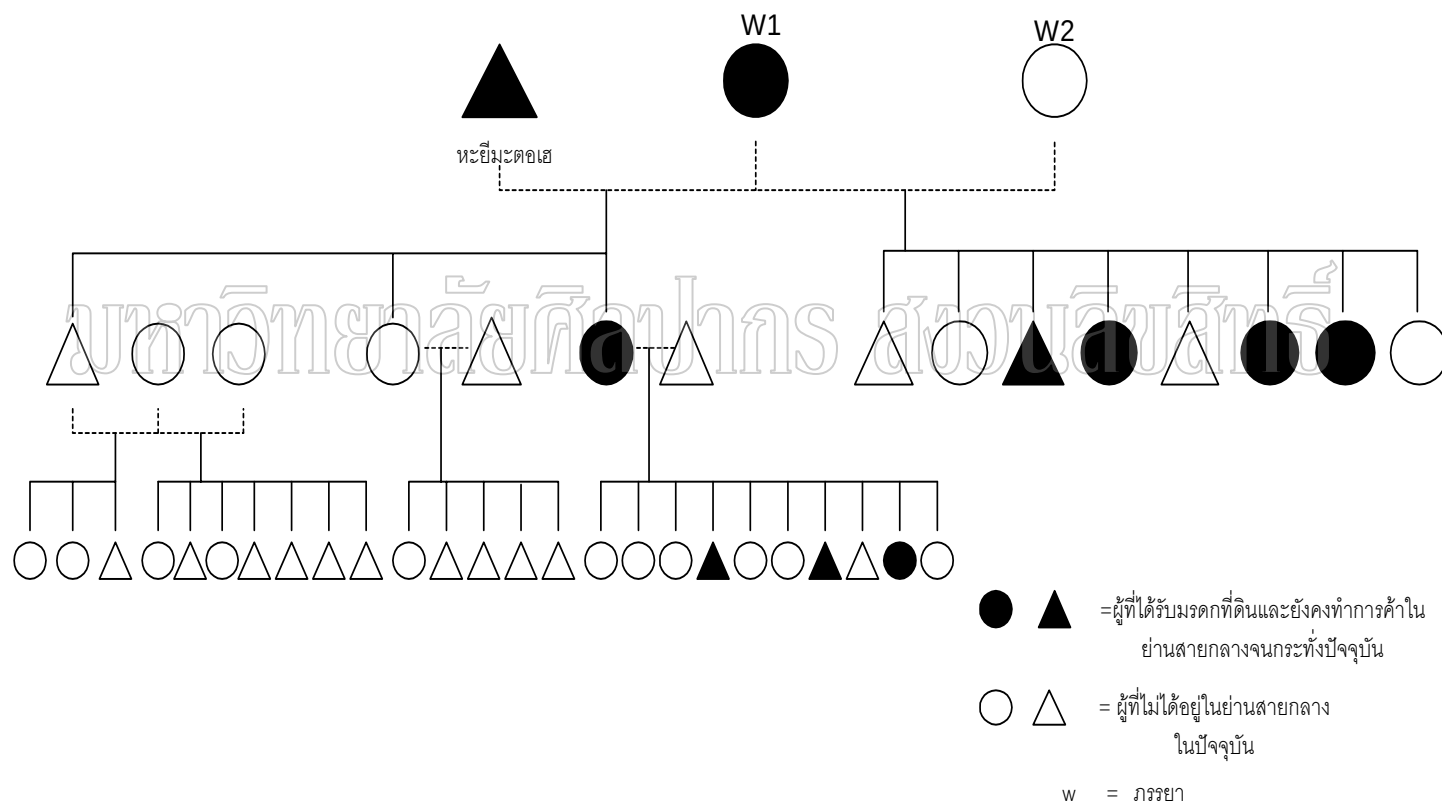
หะยีมะตอเฮมีภรรยา 2 คน ภรรยาคนแรกมีลูก 3 คน ทั้ง 3 คน ยังคงอาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครยะลา ลูกชายคนโตเป็นเจ้าของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามขนาดใหญ่ที่ตั้งอยู่ที่ฝั่งตลาดเก่า ลูกสาวคนที่สองปัจจุบันยังคงอาศัยอยู่ที่ย่านตลาดเก่า ส่วนลูกสาวคนสุดท้ายได้ตั้งร้านขายหนังสืออยู่ที่ย่านสายกลางมาตั้งต่อก่อนไฟไหม้ ปี 2520 และปัจจุบันหลานชายคนหนึ่งที่เกิดจากลูกสาวคนสุดท้ายคนนี้ได้เปิดร้านเป็นของตัวเอง 4 ร้านด้วยกัน โดยช่วยกันบริหารดูแลกับญาติทางฝ่ายภรรยาของตน ส่วนลูกๆที่เกิดจากภรรยาคนที่สองก็ได้รับมรดกบ้านในย่านสายกลาง 4 ร้านด้วยกัน และปัจจุบันได้ดำเนินกิจการค้าขายด้วยตนเอง

หะยียุซูปมีลูกทั้งหมด 8 คน คนแรกลูกหลานในปัจจุบันเรียกกันว่าแม่ปยุต คนที่สองเป็นหญิงชื่อฮาซานะซึ่งเป็นภรรยาคนหนึ่งของหะยีมะตอเฮ คนที่สามเป็นผู้หญิงชื่อว่าอาฮิชะ คนที่สี่เป็นผู้ชายชื่อหะยีมุฮัมมัด (คนนี้เป็นผู้ที่เข้ามาบุกเบิกซื้อที่ดินในยะลากับหะยีมะตอเฮและหะยีดอเลาะ) คนที่ห้าเป็นผู้หญิงชื่อฟาติมะ คนที่หกและเจ็ดเป็นชายชื่อ หะยีเปาซี และอับดุลเราะห์ คนสุดท้ายเป็นผู้หญิงชื่อว่าซารีปะ

ในปัจจุบันลูกหลานของลูก 4 คนจาก 8 คนของหะยียุซูปได้เปิดร้านขายของอยู่ในยะลา คือลูกหลานที่เกิดจาก ฮาซานะ อาฮิชะ หะยีมุฮัมมัด และฟาติมะ

มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง

ผังเครือญาติหะยีมะตอเฮ

นอกจากเครือญาติที่แตกแขนงจากบรรพบุรุษทั้ง 3 คนที่เป็นผู้บุกเบิกซื้อที่ดินในย่านสายกลางจะอาศัยอยู่ในย่านสายกลางแล้ว เครือญาติเหล่านี้ยังกระจายกันอาศัยอยู่ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้และประกอบอาชีพต่างๆอีกหลายแขนงเช่น รับราชการทั้งที่เป็นข้าราชการปกครอง ข้าราชการการเมืองและอื่นๆ ทำงานรัฐวิสาหกิจ ทำสวนผลไม้ สวนยางพารา ฯลฯ จำนวนเครือญาติที่พอจะนับได้ประมาณ 1,000 กว่าคน เมื่อประมาณปี 2541ลูกหลานในสายของหะยีมะตอเฮได้จัดงานรวมญาติขึ้นต่อเนื่องกันทุกปี ปีละ 1 ครั้ง ที่โรงเรียนธรรมวิทยามูลนิธิและในปี 2545 ลูกหลานของหะยีมุฮัมมัด หะยีมะตอเฮ และหะยีดอเลาะ ได้ประชุมร่วมกันเพื่อจัดงานรวมญาติครั้งใหญ่ ด้วยเมื่อปี 2544 ได้เกิดการทะเลาะเบาะแว้งกันในหมู่เครือญาติกล่าวคือวัยรุ่น 2 คนเกิดมีเรื่องหมางใจกันถึงขั้นชกต่อย มีผู้แจ้งเจ้าหน้าที่ตำรวจให้มาระงับเหตุ เจ้าหน้าที่ตำรวจจึงโทรแจ้งผู้ปกครองของเด็กทั้งสองให้มาที่สถานีตำรวจ ผู้ปกครองของเด็กซึ่งเป็นญาติกันมาพบกันที่หน้าสถานีตำรวจก็ได้สอบถามกันว่ามาทำอะไร คำตอบที่ได้เหมือนกันคือมาดูลูกชายที่มีเรื่องชกต่อย เมื่อขึ้นไปจึงได้ทราบว่าวัยรุ่นทั้งสองนั้นเป็นญาติกัน เหตุการณ์ข้างต้นกลายเป็นเรื่องเล่าต่อกันในหมู่เครือญาติอย่างกว้างขวาง เครือญาติทั้งหลายจึงลงความเห็นว่าน่าจะจัดงานรวมญาติขึ้นมา เพื่อเปิดโอกาสให้ญาติๆ ได้รู้จักกัน งานรวมญาติครั้งล่าสุดจึงจัดขึ้นเมื่อวันที่ 14 เมษายน 2546 ที่โรงเรียนธรรมวิทยามูลนิธิ ซึ่งทำให้ญาติหลายร้อยคนได้มีโอกาสได้รู้จักและพบปะกัน

ในอดีตร้านชาวมลายูมุสลิมบางร้านอาศัยอยู่ร่วมกันในลักษณะครอบครัวขยายคือในบ้านหรือร้านเดียวกันจะมีปู่ย่า หรือตายาย และครอบครัวของลุงป้าหรือน้าอาอีก 2-3 ครอบครัว ซึ่งแต่ละครอบครัวมีลูกอีกหลายคนอยู่ร่วมกัน (จากการสังเกตการณ์ของผู้ศึกษาพบว่าครอบครัวมุสลิมในย่านสายกลางนั้นแต่ละครอบครัวมีลูกไม่ต่ำกว่า 4 คน ซึ่งหากอาศัยอยู่ในร้านเดียวกันซึ่งมีพื้นที่จำกัดอาจจะแออัดจนเกินไป) แต่ภายหลังเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงจากที่ย่านสายกลางเคยเป็นย่านตลาดของ“บ้านนิบง” ปัจจุบันย่านสายกลางกลายเป็นย่านการค้าของเมืองยะลาทำให้กิจการการค้าขายตัวมากขึ้น ครอบครัวต่างๆที่อยู่ร่วมกันนี้ได้แยกออกมาตั้งบ้านอยู่เพียงครอบครัวเดียว ส่วนหนึ่งเพื่อขยายกิจการการค้าประกอบกับสัญญาเช่าบ้านที่ได้ทำไว้หลายปีก่อนหมดอายุสัญญา ชาวมลายูมุสลิมจึงได้บ้านกลับมาทำกิจการเอง ปู่ย่าหรือตายายมักจะหลบวิถีชีวิตที่วุ่นวายในย่านการค้าย้ายไปอยู่ที่ย่านตลาดเก่า หรืออยู่กับลูกคนใดคนหนึ่งที่อยู่ย่านที่ใกล้กับมัสยิดที่จะได้ยินเสียง “อะซาน” ได้ บางครั้งจึงจะแวะมาเยี่ยมเยียนลูกหลานในย่านสายกลาง (แต่บางคนยังคงอยู่กับลูกหลานในย่านสายกลาง) ดังนั้นครอบครัวส่วนใหญ่ในปัจจุบันจึงมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวที่ประกอบด้วยพ่อแม่และลูกๆ

ครอบครัวชาวมลายูมุสลิม

ครอบครัวชาวมลายูมุสลิมที่อยู่ในย่านสายกลางถึงแม้จะแวดล้อมไปด้วยเพื่อนบ้านชาวจีน แต่ครอบครัวเหล่านี้ไม่ได้ละทิ้งความเป็นอิสลามของเขาไปเลย ครอบครัวเป็นหน่วยย่อยของสังคมที่ช่วยธำรงรักษาอัตลักษณ์ของชาวมลายูมุสลิม นอกจากเจ้าของร้านในย่านสายกลางจะส่งลูกหลานไปเรียนศาสนาทั้งที่เรียนในโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม และที่เรียนที่มีสยิดเป็นพิเศษ ผู้ศึกษาสังเกตเห็นว่าเด็กชาวมลายูมุสลิมในสายกลางส่วนใหญ่แต่งกายตามศาสนบัญญัติเมื่อถึงวัยอันควร และที่สำคัญคือพ่อแม่จะพยายามพูดภาษามลายูกับลูกๆทุกคนในชีวิตประจำวัน ครั้งหนึ่งขณะที่ผู้ศึกษานั่งคุยกับเจ้าของร้านมุสลิมมะฮฺคนหนึ่ง ลูกสาววัยสองขวบกว่าของเธอกำลังวิ่งเล่นไปมา และหัดนับเลขหนึ่งถึงสิบเป็นภาษามลายู และเมื่อลูกสาวอีกคนกลับจากโรงเรียนเธอจะทักทายลูกเป็นภาษามลายูเช่นกัน ในขณะที่ลูกๆเข้าใจในสิ่งที่พ่อแม่พูด แต่บางครั้งลูกจะตอบเป็นภาษาไทย ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อผู้ศึกษาได้มีโอกาสพูดคุยกับวัยรุ่นมุสลิมมะฮฺซึ่งเป็นลูกของเจ้าของร้านร้านหนึ่งในย่านสายกลางเกี่ยวกับเรื่องการใช้ภาษามลายู เธอเล่าว่าเธอพูดภาษามลายูได้เล็กน้อยเพราะเธอเกิดและเติบโตในย่านสายกลาง เวลาพูดมลายูกับพ่อแม่ต้องใช้เวลาคิดนาน พูดภาษาไทยจึงสะดวกกว่า กับเพื่อนๆจะพูดภาษาไทย

เห็นได้ว่าแม่เด็กชาวมลายูมุสลิมในย่านสายกลางจะได้เรียนรู้ภาษามลายูภายในครอบครัวแต่ด้วยสภาพแวดล้อมในเขตเทศบาลที่ประชากรร้อยละ 55 นับถือศาสนาพุทธซึ่งเป็นคนจีน และคนไทย การไปโรงเรียนในระดับอนุบาลและประถมที่เรียนร่วมกับเพื่อนๆต่างชาติพันธุ์เป็นส่วนใหญ่ การเรียนการสอนเป็นภาษาไทย เพื่อนบ้านในละแวกใกล้เคียงเป็นคนจีนที่ใช้ภาษาไทย เด็กส่วนใหญ่จึงมีโอกาสที่จะใช้ภาษาไทยมากกว่า ดังนั้นหากเปรียบเทียบความสามารถทางภาษาของเด็กในย่านสายกลาง หรือในเมืองยะลา กับเด็กๆใน “กำปง”(ชนบท) เห็นว่าเด็กในกำปงจะใช้ภาษามลายูได้มากกว่า

สุเทพ สุนทรเภสัช (2541:46) ได้กล่าวไว้ในงานเรื่องความหลากหลายของโลกมุสลิม :ความเป็นหนึ่งในพื้นฐานของความแตกต่างทางด้านพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ฯ ว่าปัจจัยประการหนึ่งที่ทำให้มุสลิมในกรุงเทพฯสูญเสียลักษณะสำคัญของชาติพันธุ์ คือการที่ชาวมุสลิมไม่ได้สอนภาษาท้องถิ่นดั้งเดิมของตนให้กับลูกหลาน อาจมีบางกลุ่มที่ยังคงสอนบ้าง เช่นชาวมาเลย์มุสลิม แต่ด้วยการติดต่อสื่อสารในชีวิตประจำวันของคนในกรุงเทพฯคือภาษาไทย จึงทำให้ชาวมุสลิมในกรุงเทพฯใช้ภาษาไทยเป็นส่วนใหญ่

โครงสร้างทางสังคมของชาวจีน

ชาวจีนไม่ได้อพยพมายังประเทศไทยพร้อมกับเชื้อเพียงหนึ่งผืนและหมอนเพียงหนึ่งใบ แต่ยักรนำเอาความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาติดตัวมาด้วย และความเชื่ออันนี้เป็นกลไกสำคัญในการรวมเอาชนเชื้อชาติหนึ่งให้อยู่ร่วมกันอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยเฉพาะในสภาวะแวดล้อมที่คนจีนเป็นชนกลุ่มน้อยในท้องถิ่นนั้น

ความเชื่อของคนจีนในประเทศไทย เป็นความเชื่อที่ผสมผสานกันหลายความเชื่อ จนไม่อาจสรุปได้ว่าคนจีนนับถือสิ่งใดสิ่งหนึ่งชัดเจนเพียงอย่างเดียว โดยเป็นการผสมเอาความเชื่อพุทธศาสนาทั้งในนิกายเถรวาทและมหายาน การบูชาบรรพบุรุษ ความเชื่อในลัทธิขงจื้อ และการนับถือเทพเจ้าต่างๆ รวมกันอยู่

ส่วนคนจีนในยะลาในอดีตจนถึงปัจจุบัน บางกลุ่มมีความเชื่อดังที่กล่าวมาข้างต้นคือ ความเชื่อในพุทธศาสนานิกายเถรวาท ดังปรากฏให้เห็นจากการปฏิบัติโดยการไปวัดทำบุญที่วัด หรือนิมนตร์พระมาสวดอธิษฐานศพทั้งที่ตั้งศพที่ศาลาของมูลนิธิเชื้อเซียงตั้ง (ศาลาสำหรับตั้งศพ และประกอบพิธีกรรมตามประเพณีจีนของศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว) บางครั้งยังคดนิยมไปบนบานศาลกล่าวเพื่อขอสิ่งต่างๆจากพระพุทธรูปในวัด พระที่คนจีนในยะลานับถือและศรัทธาคือ “พระนอน” หรือ “พ่อบ้านบรรพต” ที่ “วัดถ้ำ” (วัดคูหาภิมุข) และ “หลวงพ่อบุญรอด” วัดช้างให้ ซึ่งในการบนบานนั้นมักจะมีสิ่งของแก้บนคือ หมูเห็ดเปิดไก่ และที่นิยมกันมากคือ ประทัด ความเชื่อในพุทธศาสนา มหายาน ในเรื่องพระโพธิสัตว์ที่มักประดิษฐานในศาลเจ้าเพื่อสักการะบูชาและอาจมีองค์บูชาของค์เล็กอยู่ที่บ้าน ส่วนความเชื่อในลัทธิขงจื้อ เป็นเรื่องคำสอนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว หน้าที่ และบทบาทระหว่างกัน และเน้นเรื่องความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ รวมถึงการนับถือ เทพเจ้าต่างๆ คนจีนใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีเทพเจ้าที่เป็นที่เคารพศรัทธาอย่างมากคือ เจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว ซึ่งเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวไม่เพียงแต่เป็นเทพเจ้าเท่านั้น แต่ยังคงเป็นบรรพบุรุษคนหนึ่งของชาวจีนในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาสด้วย

พิธีกรรมสำคัญในรอบ 1 ปี

ในแต่ละปีคนจีนจะมีเทศกาลไหว้เจ้าหลักๆ 8 ครั้ง โดยจะไหว้เจ้าหรือเทพเจ้าแบ่งเป็น ไหว้บรรพบุรุษ ไหว้ผีไม่มีญาติ ไหว้ขุนนาง และไหว้พระจันทร์ แต่ทั้งนี้การจะจัดพิธีไหว้หรือไม่ขึ้นอยู่กับความสมัครใจของแต่ละครอบครัว แต่อย่างน้อยในรอบ 1 ปี คนจีนจะต้องจัดไหว้เจ้าและบรรพบุรุษในวันสำคัญ 3 วัน คือวันตรุษจีน วันเซ็งเม้ง วันสารทจีน

วันตรุษจีนคือวันปีใหม่ตามประเพณีจีน ซึ่งเป็นวันหนึ่งในรอบปีที่สมาชิกในครอบครัวจะกลับมาเจอกัน ในตอนเช้าคนจีนจะทำพิธีไหว้เจ้าและบรรพบุรุษด้วยอาหารคาวหวานและเผากะดาษเงินกระดาษทองส่งไปให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว เมื่อเสร็จสิ้นพิธีการไหว้ครอบครัวจะ

รับประทานอาหารร่วมกัน ในอดีตวันตรุษจีนถือเป็นวันสำคัญวันหนึ่งที่สมาชิกในครอบครัวจะต้องกลับมาพบเจอกัน แต่ในปัจจุบันหลายครอบครัวมีสมาชิกที่โยกย้ายไปศึกษาต่อและทำงานในต่างจังหวัด หรือต่างประเทศ ซึ่งอาจไม่สะดวกในการเดินทางกลับมาในวันตรุษจีน ดังนั้นความเคร่งครัดที่เคยมีมาจึงลดหย่อนตามการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

วันเซ่งเม้งหากนับตามปฏิทิน วันเซ่งเม้งจะตรงกับวันที่ 5 เมษายนของทุกปีนับเป็นวันที่ลูกหลานชาวจีนจะได้แสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ ชาวจีนทั้งหลายจะจัดเตรียมอาหารคาวหวาน และกระดาษเงินกระดาษทองเพื่อไปเซ่นไหว้บรรพบุรุษที่หลุมฝังศพ ซึ่งวันนี้ในอดีตจะเป็นอีกวันในรอบหนึ่งปีที่สมาชิกในครอบครัวจะได้มีโอกาสกลับมาพบหน้าพร้อมตาเพื่อประกอบพิธีกรรมที่สำคัญ แต่เนื่องจากปัจจุบันครอบครัวจีนบางครอบครัวได้เปลี่ยนพิธีกรรมการทำศพจากฝังเป็นเผาเช่นเดียวกับพิธีกรรมที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปนิยม ดังนั้นจึงไม่จำเป็นที่จะต้องกลับมาพบเจอกันในวันนี้อีกต่อไป และด้วยเหตุผลเช่นเดียวกับข้างต้น คือสมาชิกในครอบครัวต่างแยกย้ายไปศึกษาต่อและทำงานในต่างจังหวัดจึงอาจไม่สะดวกในการเดินทางกลับมา

วันสารทตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 7 ในวันนี้จะเป็นการไหว้พิเศษคือ ไหว้บรรพบุรุษ และไหว้ผีไม่มีญาติ คนจีนในเมืองไทยถือว่าวันนี้เป็นวันไหว้ที่สำคัญรองมาจากตรุษจีนเพราะเป็นโอกาสที่จะได้สำรวจการทำมาหากินย้อนหลัง 6 เดือน ที่ผ่านมามีผลกำไรหรือขาดทุนแค่ไหน

จากการสังเกตการณ์ของผู้ศึกษา ในวันตรุษจีนและสารทจีนที่คนจีนทำพิธีกรรมไหว้เจ้า บรรพบุรุษ และผีที่บ้าน จะเห็นผู้หญิงชาวจีนออกมาเผากระดาษเงินหรือทองในถังหรือกะละมังหน้าบ้านหรือหลังบ้านแล้วแต่การตั้งโต๊ะไหว้ คือหากตั้งโต๊ะไหว้หน้าบ้านจะเผากระดาษเงินกระดาษทองหน้าบ้าน หากตั้งโต๊ะไหว้หลังบ้านจะเผาหลังบ้าน หลังจากเผากระดาษเงินและทองทั้งหมดจะตั้งถังหรือกะละมังที่บรรจุเอ้ากระดาษทิ้งไว้หน้าบ้านจนกระทั่งความร้อนจากการเผาหมดไปแล้วจึงเก็บ ดังนั้นผู้คนที่ผ่านไปมาจะรู้ได้ว่าวันนั้นๆเป็นวันที่ชาวจีนทำพิธีกรรมตามความเชื่อ

คนจีนเชื่อว่าการไหว้เจ้าและบรรพบุรุษนี้เป็นการแสดงความกตัญญูและสำนึกในบุญคุณของเทพเจ้าที่ช่วยปกป้องคุ้มครองและบรรพบุรุษผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดู ซึ่งการคำสอนในครอบครัวรวมถึงวิถีปฏิบัติได้เน้นย้ำถึงเรื่องความกตัญญูเป็นสำคัญ ในส่วนหนึ่งคนจีนเชื่อว่าการสำนึกในบุญคุณของเทพเจ้าและบรรพบุรุษอยู่เสมอจะทำให้การค้าเจริญรุ่งเรือง

อย่างไรก็ดีปัจจุบัน ลูกหลานชาวจีนส่วนหนึ่งยังคงเดินทางกลับมาเยี่ยมครอบครัวในวันตรุษจีน และเซ่งเม้งหากสามารถทำงานหรือลาเรียนได้ ซึ่งพ่อแม่ไม่ได้เข้มงวดหรือบังคับว่าต้องกลับมาให้ได้ แต่จะเน้นให้เห็นความสำคัญของการเรียนและการงานมากกว่า ถึงแม้ว่าลูกหลานบางคนที่ยังเรียนอยู่ในจังหวัดยะลา แต่ทางโรงเรียนไม่ได้หยุดให้ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องลาหยุดเรียนเพื่อ

มาทำพิธีกรรมใน 2 วันนี้ ส่วนคนที่อยู่ต่างจังหวัดหรือต่างประเทศหากไม่สามารถกลับมาในช่วง 2 วันนี้ได้ก็ลูกหลานชาวจีนก็มักจะนิยมกลับในช่วงที่มีวันหยุดยาว เช่นวันปีใหม่ และสงกรานต์ ซึ่งการกลับมาในช่วงวันดังกล่าวจะไม่มีโอกาสได้ประกอบพิธีกรรมใดๆที่เกี่ยวกับความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมของครอบครัว เมื่อเป็นเช่นนั้นคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่จึงไม่มีโอกาสที่จะได้เรียนรู้เพื่อสืบทอดพิธีกรรมต่างๆต่อไป

ลักษณะครอบครัวชาวจีนในย่านสายกลางจะเป็นครอบครัวเดี่ยวมาตั้งแต่ในอดีตคือในอดีตลูกผู้หญิงจะแยกบ้านออกไปเมื่อแต่งงานแล้ว จะไปอยู่กับบ้านสามีซึ่งอาจมีพ่อแม่ของสามีอยู่ด้วย ถ้าหากที่ดินหรือบ้านเป็นของคนจีนเอง ลูกคนที่จะได้รับมรดกร้านค้าคือลูกคนที่ทำกิจการค้าขายต่อจากพ่อแม่จะเป็นลูกชายคนโต ในกรณีที่ลูกไม่ได้แต่งงานจะอาศัยอยู่กับพ่อแม่และพี่หรือน้องที่ได้รับมรดกร้านต่อไป แต่ในปัจจุบันด้วยลูกหลานชาวจีนส่วนใหญ่จะไปทำงานที่อื่นไม่ได้กลับมาค้าขายที่บ้าน เมื่อแต่งงานจึงแยกออกไปอยู่ใกล้ที่ทำงานเป็นครอบครัวเดี่ยว ในขณะที่ร้านค้าจะตกเป็นของลูกคนใดก็ได้ที่กลับมาทำงานที่บ้านหรือทำงานในยะลา หลายร้านกำลังมีแนวโน้มที่จะปิดกิจการในอีก 10-20 ปีข้างหน้า เนื่องจากลูกไม่ได้กลับมาขายของอีกต่อไปแล้ว

กลุ่มภาษาและการแบ่งอาชีพ

งานวิจัยที่สำคัญงานหนึ่งในการศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมจีน

ในประเทศไทย คืองานของ G William Skinner เรื่องสังคมจีนในประเทศไทย:ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์ งานของ Skinner เป็นงานทางประวัติศาสตร์สังคมที่ได้รับการยอมรับอย่างมากในวงวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องราวของความเป็นจีนในประเทศไทย แต่งานของ Skinner ยังคงมีจุดอ่อนบางประการในการที่มองวัฒนธรรมความเป็นจีนหยุดนิ่ง ไม่มีพลวัตไปตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม ดังที่เกษียร เตชะพีระ (2537:104-107) ได้วิพากษ์วิจารณ์ไว้ในงานชื่อ “หางเปี่ย:บุพประวัติของความเป็นจีนในสยาม” ว่า Skinner นั้นมองหางเปี่ยเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นจีน แต่ในความเป็นจริงหางเปี่ยนั้นมีความหมายเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของประวัติศาสตร์และการเมืองมากกว่า โดยที่ในบางยุคสมัยรัฐใช้หางเปี่ยเป็นเครื่องหมายควบคุมคนบางสมัยหางเปี่ยเป็นสัญลักษณ์ของคนสุบผีน ส่วนในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ว่าคนจีนจะมีหางเปี่ยหรือไม่ก็นับว่าเป็นคนจีน โดยพิจารณาจากเชื้อชาติ ไม่ใช่หางเปี่ย

ในมุมมองเรื่องกลุ่มภาษาและการประกอบอาชีพ Skinner (2529:137,320-322) ได้เสนอว่าโครงสร้างทางอาชีพในสังคมคนจีนในประเทศไทย มีการจัดแบ่งอาชีพตามความรู้ ความชำนาญที่สืบทอดกันมาของจีนแต่ละกลุ่มภาษา เช่นคนจีนแต้จิ๋วและฮกเกี้ยน เป็นกลุ่มภาษาที่มีฐานะดีที่สุด ประกอบธุรกิจเป็นเจ้าภาษีนายอากร โรงสี ข้าว และผลผลิตในท้องถิ่น จีนกวางตุ้ง

มีชื่อเสียงในการเป็นช่างกล ช่างที่มีความรู้ความชำนาญทางอุตสาหกรรมโลหะ และโรงกลึง รวมถึงคุมกิจการด้านก่อสร้าง โรงแรม และภัตตาคาร ส่วนชาวจีนและจะเป็นพ่อค้ารายย่อยขายของ เบ็ดเตล็ด ช่างฝีมือด้านการทำเครื่องเงิน เย็บหนัง เย็บเสื้อผ้า และช่างตัดผม จีนไหหลำเป็นช่างไม้ ทำสวนผัก ทำประมง คนงานเหมืองแร่ เจ้าของร้านน้ำชาและพ่อค้าหาบเร่

ในพื้นที่จังหวัดยะลาโครงสร้างทางอาชีพของคนจีนมีความแตกต่างไปจากของ Skinner กล่าวคือ คนจีนฮกเกี้ยนในอดีตเป็นจีนกลุ่มแรกและจำนวนมากที่สุดที่เข้ามาอยู่ในยะลา จึงมีโอกาสในการขอสัมปะทานเป็นเจ้าของเหมืองแร่ดีบุก และต่อมาเมื่อเหมืองแร่ซบเซาจีนฮกเกี้ยนได้ผันตัวเองทำการค้าเกี่ยวกับยางพารา จีนแต้จิ๋วซึ่งนับเป็นกลุ่มคนจีนที่เข้ามาในภายหลัง และส่วนใหญ่ไม่ได้เดินทางมาจากประเทศจีนโดยตรงแต่โยกย้ายมาจากกรุงเทพฯ หรือเพชรบุรี เมื่อแรกเข้ามาทำการค้าขายของชำ ของเบ็ดเตล็ด จีนไหหลำเป็นเจ้าของโรงแรม ร้านกาแฟ และร้านทอง จีนกวางตุ้งเป็นช่างทุกประเภทนับจากช่างไม้ ช่างเหล็ก ช่างกลึง ส่วนชาวจีนและจะรับจ้างทั่วไป บางส่วนเป็นเจ้าของร้านขายวัสดุก่อสร้าง เมื่อยะลาได้กลายสภาพจากป่าเป็นเมืองโดยมีตลาดเป็นศูนย์กลาง ชาวจีนทุกภาษาได้ผันตัวเองมาทำการค้าตามความรู้และความสามารถเฉพาะตัว

เป็นที่น่าสังเกตว่ากรแบ่งอาชีพตามกลุ่มภาษาข้างต้นอาจไม่ได้มาจากการถนัดที่ได้รับถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษที่เมืองจีน แต่น่าจะเกิดจากการที่ผู้ที่มาอยู่ก่อนเริ่มเรียนรู้ ปรับตัวตามสภาพแวดล้อม และประกอบอาชีพค้าขายตามแต่ที่รู้จักและมีโอกาส เมื่อคนจีนรุ่นหลังอพยพเข้ามา ในตอนต้นที่ยังไม่มีเงินมากพอมักมาอาศัยกับผู้ที่มาอยู่ก่อนซึ่งอาจเป็นญาติพี่น้องหรือคนหมู่บ้านเดียวกันในเมืองจีน ซึ่งหมายถึงคนเหล่านี้เป็นคนที่พูดภาษาถิ่นเดียวกัน เมื่อมาอาศัยและช่วยทำงานทำให้เกิดการเรียนรู้งาน เช่นคนจีนฮกเกี้ยนซึ่งเป็นจีนกลุ่มแรกๆที่อพยพเข้ามากระจายตัวกันอยู่ในภาคใต้ของไทย ไม่ว่าจะเป็นชุมพร ระนอง ภูเก็ต เรื่อยลงมาถึง 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีโอกาสในการเข้าขอสัมปะทานทำเหมืองแร่ดีบุก คนจีนฮกเกี้ยนส่วนใหญ่จึงได้เป็นเจ้าของเหมืองและมีฐานะร่ำรวย ขยายกิจการด้านอื่นๆต่อมา หรือพบกรณีคนจีนและคนหนึ่งคนในยะลา โดยสารเรือมาจากเมืองจีนแล้วขึ้นฝั่งที่กรุงเทพฯ หลังจากนั้นจึงอพยพมาอยู่กับญาติหรือคนรู้จักที่ยะลา ในขณะที่อยู่กรุงเทพฯเขาได้รับจ้างทำงานทั่วไป เช่นขนถ่าน ย้อมผ้า และแบกของ เมื่อย้ายมาอยู่ยะลา ญาติของเขาเปิดร้านขายวัสดุก่อสร้าง เขาได้ไปรับจ้างทำงาน และภายหลังจึงออกมาเปิดร้านขายวัสดุก่อสร้างเป็นของตัวเอง ด้วยคุณลักษณะของคนจีนในเรื่องความอดทน ขยัน และประหยัด ทำให้คนจีนที่อยู่ในฐานะผู้อาศัยหรือลูกจ้างส่วนใหญ่ ปรับสภาพภาพของตนมาเป็นเจ้าของร้านเองในภายหลังและร้านที่มาเปิดในภายหลังนี้มักเป็นธุรกิจแบบเดียวกับร้านเดิมที่เคยทำงานมา

เนื่องจากชาวจีนฮกเกี้ยนเป็นชาวจีนกลุ่มแรกๆในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้วยชาวฮกเกี้ยนในเมืองจีนอาศัยอยู่ริมฝั่งทะเลทางตอนใต้ของเมืองจีน จึงง่ายแก่การอพยพเคลื่อนย้าย ชาวจีนฮกเกี้ยนที่เดินทางเข้ามาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มักเข้ามาตั้งรกรากในเมืองท่าชายทะเลเช่นเดียวกับภูมิลาเนาเดิม ดังจะเห็นได้จากจำนวนประชากรฮกเกี้ยนในประเทศไทย มีมากในจังหวัดภูเก็ต ระนอง ปัตตานี และสงขลา ในมาเลเซียชาวจีนฮกเกี้ยนได้กระจุกตัวอยู่บนเกาะปีนังเป็นต้น ในอดีตชาวจีนกลุ่มนี้มีประชากรมากกว่าและฐานะที่ดีกว่าชาวจีนกลุ่มภาษาอื่นๆในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้วยความที่เป็นผู้มาอยู่ก่อน ได้เรียนรู้และทำความเข้าใจสภาวะแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม เอื้อให้คนจีนฮกเกี้ยนมีโอกาสในการทำมาหากิน และเข้าไปมีความสัมพันธ์ทางการเมืองมากกว่าคนจีนภาษาอื่นๆ ด้วยสถานภาพเช่นนี้ชาวจีนฮกเกี้ยนมีมุมมองต่อกลุ่มของตนเองว่า ชาวฮกเกี้ยนเป็นกลุ่มชาวจีนที่มีสถานะสูงกว่าคนจีนกลุ่มอื่น ด้วยในเมืองจีนชาวฮกเกี้ยนมักจะได้รับเลือกเป็นขุนนาง ข้าราชการ และผู้ทรงความรู้ (จอหงวน) อาอี (คุณป้า) ชาวฮกเกี้ยนคนหนึ่งได้บอกกับผู้ศึกษาว่า “คนฮกเกี้ยน เป็นผู้ดี มีศักดิ์สูง ถ้อยศถิธศักดิ์ และเรียบริบร้อยกว่าคนจีนอื่น ไม่ค่อยส่งเสียงดัง” ผู้ชายชาวฮกเกี้ยนจะไม่ประกอบอาชีพใช้แรงงาน ชาวฮกเกี้ยนมักจะประกอบกิจการขนาดกลางหรือขนาดใหญ่ ส่วนผู้หญิงมักไม่ต้องทำงาน ในวัยเด็กทำงานบ้านและเมื่อแต่งงานแล้วจะทำหน้าที่แม่บ้านเพียงอย่างเดียว ครอบครัวชาวฮกเกี้ยนมักไม่อนุญาตให้ลูกโดยเฉพาะลูกสาวแต่งงานกับชายหนุ่มที่อยู่ในกลุ่มภาษาแต่จิว ด้วยความเชื่อที่ว่าชาวฮกเกี้ยนมี “ศักดิ์สูงกว่า” คือมีศักดิ์เป็นปู่ตายายของแต่จิว ในขณะที่ชาวแต่จิวมีศักดิ์เป็นหลานของชาวฮกเกี้ยน ในทางกลับกันคนจีนบางกลุ่มมีความเชื่อว่าหากชายที่ไม่ใช่ชาวฮกเกี้ยนได้หญิงชาวฮกเกี้ยนเป็นภรรยาอาจมีอันเป็นไป ส่วนคนจีนกลุ่มภาษาอื่นมองว่าคนจีนฮกเกี้ยนมักเก็บตัวไม่สูงส่งกับคนจีนกลุ่มอื่น ๆ รักพวกพ้อง และประหยัคมีรัยส์ ซึ่งการมองเช่นนี้มีภาพลักษณ์บางอย่างคล้ายคลึงกันที่กลุ่มชาวมลายูมุสลิมถูกคนอื่นมอง

สมาคมแซ่ และมูลนิธิตาลเจ้า

สมาคมแซ่และมูลนิธิตาลเจ้านับได้ว่าเป็นองค์กรทางสังคมหนึ่งที่เกิดจากการรวมตัวของคนชาติพันธุ์เดียวกัน ดังที่ ยศ สันตสมบัติ(2540:151) เรียกว่า “สมาคมชาติพันธุ์” การรวมตัวของชาติพันธุ์มักเกิดขึ้นเมื่อมีการอพยพโยกย้ายของกลุ่มชาติพันธุ์ไปตั้งรกรากหรือหางานทำในเขตเมือง การรวมตัวเช่นนี้เป็นการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกันในด้านต่างๆ สืบทอดวัฒนธรรมเฉพาะของกลุ่ม และสร้างอำนาจการต่อรองทั้งทางการเมืองและสังคม

เนื่องจากชาวจีนเป็นผู้ที่อพยพโยกย้ายเข้ามาไม่ใช่คนพื้นเมืองแต่เดิม ประชากรจีนจึงมีน้อยกว่าคนพื้นเมืองดั้งเดิม จึงนับว่าคนจีนเป็นชนกลุ่มน้อยในอาณาจักรปัตตานี คนจีนนั้นนอกจากจะสัมพันธ์กันในระบบเครือญาติซึ่งมีสมาชิกจำนวนไม่มากนัก ด้วยความเป็นชนกลุ่มน้อยในสังคมจึงได้พยายามหาทางรวมตัวกันให้เป็นกลุ่มที่เหนียวแน่นมากขึ้น โดยตั้งสมาคมต่างๆ ที่เปิดโอกาสให้คนจีนได้มีโอกาสพบปะสังสรรค์ มีพื้นที่ได้แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารบอกเล่าทุกข์สุขและพึงพิงให้การช่วยเหลือกันทั้งในด้านการดำรงชีวิต การทำงาน และการศึกษา

ในอดีตชาวจีนในยะลาเคยรวมตัวกันในรูปแบบสมาคมภาษา เมื่อประมาณ 20 ปีก่อน สมาคมภาษาได้รวมเข้ากับมูลนิธิศาลเจ้า สมาคมภาษาจึงเลิกไปเกือบทั้งหมด ในปัจจุบันสมาคมภาษาที่มีอยู่คือสมาคมปัวซัวแคะ* และสมาคมเตี้ยฮาน** ซึ่งไม่ได้เป็นสมาคมที่สืบเนื่องมาจากในอดีต แต่เป็นสมาคมที่ตั้งขึ้นมาในช่วงหลัง

สมาคมแซ่

สมาคมแซ่เป็นสมาคมจีนที่ตั้งขึ้นมาอย่างเป็นทางการคือมีการจดทะเบียนตั้งเป็นสมาคม และมีเครือข่ายโยงใยถึงสมาคมแซ่เดียวกันในจังหวัดอื่นๆ ด้วย สมาคมแซ่ต่างๆ เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 2490 ซึ่งเป็นช่วงที่ลัทธิคอมมิวนิสต์กำลังแพร่กระจายในพื้นที่ต่างๆ รวมทั้งในกลุ่มชาวจีนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และรัฐบาลในขณะนั้นได้มีนโยบายปราบปรามอย่างรุนแรง คนจีนในจังหวัดยะลาหลายร้อยคนทั้งที่เป็นคอมมิวนิสต์และไม่ได้เป็น ถูกจับและเนรเทศออกจากประเทศ การกระทำของรัฐบาลมีส่วนในการสร้างแรงกดดันให้ชาวจีนซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยต้องรวมตัวกันเพื่อสร้างความเข้มแข็ง และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันขึ้น ฉะนั้นในช่วงเวลาดังกล่าวสมาคมต่างๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการจึงเกิดขึ้นมากมาย

ในช่วงแรกเนื่องจากประชากรชาวจีนในยะลามีไม่มากนักจึงได้รวมตัวกันตั้งสมาคมจังหวัด(ภาษาจีนกลาง) กงฮุ้ย(ภาษาจีนแต้จิ๋ว) คือ สมาคมจีน คนจีนไม่ว่าภาษาใด จะมาร่วมกัน

* ปัวซัวแคะคือ คนจีนภาษาแคะที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนมณฑลแต้จิ๋ว คนกลุ่มนี้มักถูกดูถูกเนื่องจากผู้หญิงปัวซัวแคะในเมืองจีนมักประกอบอาชีพโสเภณี ปัวซัวแคะจึงนับว่าเป็นชนกลุ่มน้อยทั้งในเมืองจีนและในเมืองไทย สมาชิกของสมาคมปัวซัวแคะจะเป็นคนจีนภาษาเดียวกันแต่อาจเป็นคนละแซ่

** เตี้ยฮานเป็นชื่ออำเภอหนึ่งในเมืองจีน ที่มีคนอพยพโยกย้ายมาอยู่ที่เมืองไทยทางภาคใต้จำนวนมาก ชาวอำเภอเตี้ยฮานในต่างแดนจึงร่วมกันตั้งสมาคมขึ้นชื่อว่าสมาคมเตี้ยฮานซึ่งจะมีสมาชิกแซ่และภาษาต่างๆ กัน

เป็นสมาชิก มีกิจกรรม เช่นการจัดงานพบปะสังสรรค์ประจำปี กระจายข่าวสารให้สมาชิกรู้เช่น ข่าวการแต่งงานของสมาชิก หรือบุตร หลาน ข่าวการตาย การเจ็บไข้ได้ป่วยของสมาชิก เพื่อให้สมาชิกได้มีโอกาสให้ของขวัญ เยี่ยมเยียน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในโอกาสที่จำเป็น

ต่อมาเมื่อคนจีนเข้ามาอยู่ที่นบิงกันมากขึ้น สมาคมจีนได้แตกออกเป็นสมาคมแซ่และมูลนิธิต่างๆ จนกระทั่งในปัจจุบันมีสมาคมแซ่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก กล่าวคือ สมาคมแซ่ตั้ง(เป็นสมาคมที่ใหญ่ที่สุด มีสมาชิกมากที่สุด) สมาคมแซ่ฮึง สมาคมแซ่ลิ้ม สมาคมแซ่โง้ว สมาคมแซ่เจ็ง-หลอ-ไล่ (เนื่องจากแซ่เจ็ง แซ่หลอ แซ่ไล่ เป็นแซ่ที่มีคนใช้น้อย จึงตั้งสมาคมรวมกัน 3 แซ่) การใช้แซ่เดียวกันคนจีนนับว่าเป็นเครือญาติกัน การตั้งสมาคมแซ่ขึ้นมานี้ก็เพื่อให้เครือญาติได้มีโอกาสรู้จัก พบปะ สังสรรค์กัน ได้ดูแลซึ่งกันและกัน สมาคมแซ่ต่างๆจึงมีบทบาทหน้าที่ และการดำเนินงานคล้ายคลึงกัน คือ เริ่มจากการสมัครเข้าเป็นสมาชิกของสมาคม โดยสมาชิกจะต้องบริจาคเงินตามอัตรา หากหากสมาชิกคนใดดำรงตำแหน่งเป็นคณะกรรมการจะต้องบริจาคเงินตามที่กำหนด หารายได้เข้าสมาคมโดยวิธีต่างๆ เช่นการรับเงินบริจาคในวาระการแต่งงานของสมาชิกบางคน ซึ่งคล้ายกับเป็นการทำบุญในงานมงคล บางสมาคมใช้วิธีเล่นแซ่กันในกลุ่มสมาชิก แล้วนำเอาดอกเบี๊ยะมาใช้เป็นรายได้ของสมาคม รายได้ที่ได้มาคณะกรรมการจะบริหารจัดการตามกฎหมายเกณฑ์การ ใช้จ่ายของสมาคม

ในแต่ละปีจะมีการจัดงานสังสรรค์ประจำปีอย่างน้อยปีละ1ครั้ง โดยมากนิยมจัดที่โรงแรมหรือร้านอาหารขนาดใหญ่ ภายในงานจะจัดเลี้ยงแบบโต๊ะจีน เพื่อให้ได้รับประทานอาหารร่วมกัน มีการจับฉลากเลขบัตรเพื่อแจกรางวัลแก่ผู้มาร่วมงาน

นอกจากงานเลี้ยงประจำปี ทางสมาคมบางสมาคมมีการจัดส่งข่าวสาร เช่นข่าวการแต่งงานของสมาชิก หรือบุตรหลาน ข่าวการตายของสมาชิกหรือพ่อแม่และบุตรหลาน เพื่อให้สมาชิกได้ไปร่วมงาน ให้ของขวัญ ให้การช่วยเหลือหรือทำบุญ

ในงานศพของสมาชิกนั้น สมาชิกทุกคนควรไปร่วมงานศพ สมาคมจะต้องส่งตัวแทนไปทำพิธีศพอย่างเป็นทางการ โดยจะมีการนำของเซ่นไหว้ไปเคารพศพด้วย และถ้าหากผู้ตายเป็นผู้ที่มีฐานะดีมักจะบริจาคเงินให้แก่สมาคมถือเป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง แต่ถ้าหากผู้ตายเป็นผู้ที่มีฐานะยากจน หรือไม่มีญาติพี่น้อง ทางสมาคมจะต้องให้การช่วยเหลือโดยจะบริจาคเงินในการทำพิธีศพ หรือรับจัดงานให้

นอกจากการให้ความช่วยเหลือในด้านการตายแล้ว ทางสมาคมมักมีการให้ความช่วยเหลือในด้านทุนการศึกษาแก่บุตรหลานสมาชิกที่เรียนดี แต่ยากจน โดยจะให้เป็นเงินทุนการศึกษาประจำปี มีบุตรหลานสมาชิกบางคนได้รับทุนจนกระทั่งเรียนสำเร็จในระดับสูง

ส่วนสมาคมเตี้ยฮานและสมาคมปัวซัวแคะ ถึงแม้จะไม่ใช่ว่าสมาคมแค่แต่จุดประสงค์ในการก่อตั้งและการดำเนินงานไม่ได้แตกต่างกัน

มูลนิธิศาลเจ้า

ชาวจีนนั้นไม่ว่าจะอพยพย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่ใด มักจะนำพาความเชื่อในเทพเจ้าต่างๆ ไปกับตนเองด้วย ชาวจีนที่มาตั้งรกรากอยู่ในยะลา ก็เช่นเดียวกัน ศรีศักร วัลลิโภดม ได้ให้ความเห็นเรื่องศาลเจ้าจีนไว้ว่า “...ศาลเจ้าจีนนั้นนับเป็นศาสนสถานสำคัญอย่างหนึ่งของย่านตลาด เพราะว่าประชาชนส่วนใหญ่เป็นเชื้อสายของคนจีน” (ศรีศักร วัลลิโภดม 2531:34) ถึงแม้ว่าชาวจีนในยะลาจะไปทำบุญและสักการบูชาพระที่วัดในวันสำคัญทางศาสนาพุทธเช่นเดียวกับชาวไทยพุทธ แต่เมื่อเกิดความรู้สึกไม่มั่นคงทางจิตใจ เกิดปัญหาในชีวิต หรือเกิดโรคภัยไข้เจ็บ ขึ้นคราใด ชาวจีนนิยมที่จะไปไหว้เจ้าในศาลเจ้าเพื่อขอให้เทพเจ้าคุ้มครอง ปกป้องรักษา และดลบันดาลให้มีความเจริญก้าวหน้าในการประกอบอาชีพมากกว่าที่จะไปวัด

ภาพที่9 ภาพศาลเจ้าแม่กวนอิม อาคารด้านหลังเป็นอาคารโรงเรียนมูลนิธิยะลาบำรุงผดุงประชา

ในเขตเทศบาลนครยะลา มีศาลเจ้าที่เป็นที่ประดิษฐานเทพเจ้าแบบจีน 4 แห่งใหญ่
ดังนี้

1. ศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว (มูลนิธิเชื้อเซียงตั้ง) ศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวก่อตั้ง
เมื่อปี 2485 โดยคนจีนในยะลา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพ่อค้าที่มีฐานะดีได้ร่วมกันบริจาคเงิน ตั้งชมรม
ฌาปนกิจศพเพื่อช่วยเหลือชาวจีนที่มีฐานะยากจน ต่อมาจำนวนคนจีนเพิ่มมากขึ้น มูลนิธิก็มี
กิจกรรมมากขึ้น คณะกรรมการของมูลนิธิจึงมีมติที่จะหาสถานที่เพื่อสร้างอาคารอย่างเป็นทางการ
กิจจะลักษณะ จึงได้ดำเนินการขอบริจาคที่ดินและทุนทรัพย์ในการก่อสร้าง ในที่สุดได้รับบริจาค
ที่ดินจากหลวงอนุกุลและเงินจากพ่อค้า ผู้มีจิตศรัทธาในเมืองยะลา จากนั้นจึงได้สร้างศาลเจ้าและ
อาคารมูลนิธิอย่างเป็นทางการที่เลขที่ 75 ถนนพุทธภูมิวิถิ ตำบลสะเตง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

ในส่วนของเทพเจ้าประจำศาล ได้มีการจำลองรูปเหมือนของหลวงปู่ไต่หงถงซือ จากมูลนิธิ
ปอเต็กตึ๊ง วัดหัวลำโพงกรุงเทพฯ มาเป็นพระประธานในศาลเจ้า และจำลองรูปเจ้าแม่กอเหนี่ยวจาก
ปัตตานี เพื่อให้ประชาชนในจังหวัดยะลาได้เคารพสักการะโดยไม่ต้องเดินทางไกล ภายหลังได้มีรูป
จำลองของแปะกงและเจ้าแม่กวนอิมมาประดิษฐานเพิ่มขึ้น แต่ไม่ทราบที่มาของรูปจำลอง ดังกล่าว

ภาพที่10 ภาพในวันงานเทศกาลที่ศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว ปี 2543

ชาวจีนในยะลาได้ให้ความเคารพสักการะบูชา โดยเชื่อว่าหลวงปู่ไต่หังถงชื่อนั้นมีความศักดิ์สิทธิ์ในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ส่วนเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว เชื่อกันว่าถึงแม้เจ้าแม่จะเป็นคนธรรมดา แต่มีความกตัญญูต่อบรรพบุรุษอย่างสูงจึงได้นำมาจากองค์เจ๊กเขียนฮ่องเต้ให้เป็นวีรเทพสตรี ชาวจีนในภาคใต้และในประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ให้ความนับถือว่าเป็นเทพเจ้าที่ช่วยเหลือด้านการค้าขาย ประเพณีประจำทุกปีที่ยืนยันถึงความเชื่อเรื่องการค้าคือ ประเพณี “การยืมเงินเจ้าแม่”

การยืมเงินเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวจัดขึ้นทุกปีในช่วงงานฉลองวันเกิดของเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว เชื่อกันว่า หากยืมเงินเจ้าแม่ไปลงทุนจะทำให้การค้าเจริญรุ่งเรือง ในทางปฏิบัติไม่ได้ยืมเงินเป็นจำนวนมากเพื่อไปลงทุน หากแต่ยืมเพียงจำนวนหนึ่งเพื่อนำไปรวมกับเงินลงทุนบางร้านค้าจะเอาไปใส่ไว้ในลิ้นชักหรือกระป๋องเก็บเงินที่ร้าน เพื่อเป็นเงิน “ขวัญถุง” โดยขั้นตอนการยืมเงินคือจะมีการตั้งโต๊ะให้ยืมเงินอยู่มุมหนึ่งของศาลเจ้า ผู้ที่มายืมจะเข้าไปแจ้งชื่อและจำนวนเงินที่ต้องการ จำนวนไม่เกิน 1,000 บาท เจ้าหน้าที่ของศาลเจ้าจะนำเงินซึ่งเป็นธนบัตรใหม่ใส่ซอง และเขียนชื่อที่หน้าซองให้ เงื่อนไขของการยืมเงินคือเมื่อยืมเงินครบ 1 ปี ผู้ยืมจะต้องนำเงินมาคืนมากกว่าที่ยืมไป 1 เท่าเช่น ถ้าหากปีที่แล้วยืมไป 100 บาท ปีนี้ต้องนำมาคืน 200 บาท เพื่อเป็นเครื่องหมายแสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของการค้า ซึ่งในแต่ละปีจะมีผู้มายืมเงินเจ้าแม่เป็นจำนวนมาก

ประเพณีการยืมเงินนี้จัดขึ้นที่ศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวทั้งที่จังหวัดยะลา และจังหวัดปัตตานี ไม่พบว่ามีประเพณีเช่นนี้ในศาลเจ้าอื่นๆ และเนื่องจากในปัจจุบัน ศาลเจ้าประสบปัญหา มีผู้แอบแฝงเข้ามายืมเงินแล้วไม่นำมาคืน ทำให้ศาลเจ้าสูญเสียเงินไปจำนวนหนึ่ง ทางศาลเจ้าจึงได้ปรับเปลี่ยนขั้นตอนการยืมเงินใหม่ คือยืมแล้วคืนทันทีหรือแลกเงินนั่นเอง

นอกจากนี้คนที่มากราบไหว้เจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวมีทั้งมาเสี่ยงทาย และบนบานขอสิ่งต่างๆ เช่น ขอให้ธุรกิจเจริญก้าวหน้า ขอให้หายจากการเจ็บป่วย ขอให้เดินทางโดยสวัสดิภาพ ขอให้ปกป้องคุ้มครองครอบครัว ถ้าเป็นการเสี่ยงทายหรือถามปัญหาจะใช้เชียมชีหรือบ๊ะปวย*

* บ๊ะปวยเชียมชี เป็นภาษาจีนแต้จิ๋ว ในภาษาจีนกลางจะเรียกว่าปู่กั๋วฉิวเขียน ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยว่าสันติ้วเสี่ยงทาย คำว่า “สันติ้ว” หมายถึงไม้ที่มีรูปร่างคล้ายเมล็ดมะม่วงหิมพานต์ขนาดใหญ่ ผ่ากลางเป็น 2 ซีก ใ้ใช้โยนเสี่ยงทายเวลาที่ต้องการถามคำถามกับเจ้า ส่วน “เสี่ยงทาย” คือเชียมชี ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดี ว่าเป็นไม้ซีกหลายอันเขียนตัวเลขอยู่ตรงปลายไม้ด้านหนึ่งเสียบอยู่ในกระบอกไม้ไผ่ เมื่อต้องการเสี่ยงทาย ก็นำกระบอกไม้ไผ่ยกขึ้นไหว้เทพเจ้า อธิษฐานและตั้งคำถาม แล้วจึงเขย่าจนไม้หล่นออกมา 1 อัน อ่านเลขที่ปลายไม้แล้วไปอ่านคำทำนายตามตัวเลขที่ได้มา

ส่วนการบนบานส่วนใหญ่นิยมบนบานด้วยประทัดเพราะเชื่อกันว่าเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวโปรดปรานเสียงประทัด รองลงมาเป็นอาหารคาวหวาน ถ้าหากขอหลวงปู่ในเรื่องสำคัญมากๆ อาจจะบนบานหลวงปู่ด้วยการว่าจ้างมโนราห์มาแสดง ด้วยเชื่อว่ามโนราห์เป็นการแสดงที่หลวงปู่ทรงโปรด

นอกจากเทพเจ้าที่กล่าวมาแล้ว ชาวจีนยังให้ความเคารพต่อเจ้าที่ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นผู้ดูแลรักษาศาลเจ้า เมื่อเข้าไปสักการะบูชาเทพเจ้าครบทุกองค์แล้วที่สุดท้ายที่จะต้องนำรูปไปปักไว้คือเจ้าที่ เจ้าที่ของศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวเชื่อกันว่าเป็นเจ้าที่มุสลิม ในพิธีกรรมที่มีการไหว้ด้วยอาหาร ทั้งคนที่ศาลเจ้าและคนที่มาไหว้เจ้าที่จะทราบกันว่าต้องไม่นำเนื้อหมูมาไหว้ ส่วนใหญ่ใช้วิธีการไหว้ด้วยอาหารเจ

งานประจำปีของศาลเจ้าที่จัดขึ้นทุกปี

คือ

งานทำบุญวันคล้ายวันประสูติของเจ้าแม่และหลวงปู่ วันประสูติของหลวงปู่จะจัดขึ้นวันที่ 19 เดือน 10 นับตามปฏิทินจีน ส่วนของเจ้าแม่เป็นวันที่ 27 เดือน 7 โดยจะมีการเซ่นไหว้จากคณะกรรมการศาลเจ้าและชาวจีนทั่วไป ด้วยอาหารคาวหวาน ผลไม้และชุดจำลองเครื่องทรงของเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว

ประเพณีเทกระจาดจัดขึ้นเป็นเวลา 3 วัน 3 คืนตามปฏิทินจีน นับตั้งแต่วันที่ 2 เดือน 7 ในวันแรกศาลเจ้าจะรับบริจาค ข้าวสาร อาหารแห้ง และเงินจากชาวยะลา ส่วนวันที่สองและวันที่สามจะมีการไหว้พระและบรรพบุรุษ ตลอด 3 วัน 3 คืนนี้ที่ศาลเจ้าจะมีมหรสพ เช่นจ๊ว มโนราห์ ลิเก มุลินิธิคือเซียงตั้งจะออกค่าใช้จ่ายในการนี้ แต่หากมีผู้ที่ต้องการจะแก้บนกับเจ้าแม่หรือหลวงปู่ ด้วยการนำการแสดงมาแสดงให้หลวงปู่และเจ้าแม่ ผู้บนบานจะเป็นคนออกค่าใช้จ่ายให้

ในวันที่ 4 เดือน 7 เป็นวันเทกระจาด ทางศาลเจ้าจะจัดการเซ่นไหว้เทพเจ้าต่างๆ ด้วยอาหารคาวหวาน เภากระดาดเงิน กระดาดทอง จากนั้นจะเป็นการแจกจ่ายข้าวสารอาหารแห้งที่ได้รับบริจาคมา ให้แก่คนยากจนโดยไม่มีการแบ่งเชื้อชาติและศาสนา ที่ศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวนั้นการเทกระจาดจะเป็นการโยนแผ่นไม้ขนาดเล็ก ผู้ที่เก็บไม่ได้จะนำไปแลกอาหารแห้งที่จัดไว้สำหรับคนแก่และเด็กจะได้รับแจกโดยไม่ต้องไปแย่งเก็บไม้ แต่ในปี 2546 ทางศาลเจ้าได้เปลี่ยนวิธีการเทกระจาดเป็นการแจกคุปองตามลำดับผู้ที่มาก่อนหลัง ผู้คนทั้งชาวจีน มลายูและไทย ได้มารอรับคุปองตั้งแต่เช้า เมื่อได้คุปองแล้วยังคงต้องรอจนกระทั่งถึงเวลาเทกระจาดประมาณ 17.00 น. จึงนำคุปองไปแลกอาหารแห้ง ส่วนอาหารที่ใช้เซ่นไหว้เมื่อเสร็จพิธีเจ้าหน้าที่ของศาลเจ้าจะนำมาแจกจ่ายแก่ผู้ที่มาสักการะ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีน เพื่อนำกลับบ้านไปแบ่งปันสมาชิกในครอบครัวรับประทาน ด้วยเชื่อว่าจะเป็นสิริมงคลแก่ผู้รับประทาน

พิธีสะเดาะเคราะห์ จัดขึ้นในวันที่ 22 เดือน 11 ตามปฏิทินจีนมีการสวดมนตร์เวียนเทียน เช่นไหว้ด้วยผลไม้ในตอนกลางคืน เป็นพิธีกรรมเพื่อให้เป็นสิริมงคลต่อชีวิต และหากมีเคราะห์กรรมอันใดในปีนี้ก็ขอให้เคราะห์กรรมนั้นสูญสิ้นไป

งานแห่พระประจำปีเป็นงานที่ใหญ่ที่สุดในรอบปี จัดขึ้นวันที่ 12 เดือน 1 ตามปฏิทินจีน โดยจัดขึ้น 5 วัน 5 คืน งานแห่พระคือการเชิญรูปเคารพเทพเจ้าต่างๆ (พระคือรูปเคารพของเทพเจ้าต่างๆ) ในศาลแห่รอบเมือง ให้ประชาชนได้มีโอกาสเชิญเทพเจ้าเข้าบ้านเรือน หรือร้านค้า และได้สักการบูชาเทพเจ้าอย่างใกล้ชิด เพื่อเป็นสิริมงคลแก่บ้านและตนเอง ส่วนที่ศาลเจ้าจะมีการทวงเจ้าเพื่อตอบคำถาม ช่วยแก้ไขปัญหาและรักษาโรค มีการจัดมหรสพต่างๆ เช่นจิว มโนราห์ ลิเก และหนังกลางแปลง นอกจากจะได้สักการะเทพเจ้าที่บ้านแล้ว คนจีนยังนิยมนำอาหารไปเช่นไหว้เทพเจ้าต่างๆที่ศาลเจ้าด้วย เมื่อเสร็จสิ้นพิธีกรรมการไหว้จะนำอาหารทั้งหมดหรือบางส่วนกลับบ้านเพื่อนำมารับประทานกันในครอบครัว เชื่อกันว่าจะเป็นสิริมงคล

จุดเด่นของงานคือการหามเกี่ยวของพระลุยไฟในคืนสุดท้าย การหามเกี่ยวนี้ผู้มีจิตศรัทธาทุกคนสามารถเข้าร่วมได้ โดยผู้หามไม่จำเป็นต้องกินเจเป็นระยะเวลาหนึ่งก่อนเช่นที่ศาลเจ้าอื่น มักจัดทำกันก่อนการลุยไฟ นอกจากประเพณีนี้ผู้หามก่อนลงลุยไฟประกอบกับการมีจิตศรัทธาอย่างแรงกล้าของผู้หามด้วย ทุกคนสามารถเข้าร่วมหามเกี่ยวได้ยกเว้นผู้หญิงที่กำลังมีประจำเดือนไม่อาจเข้าร่วมพิธีกรรมได้ คนที่ได้หามเกี่ยวนั้นเชื่อกันว่าจะได้บุญมากและเป็นสิริมงคลกับชีวิตด้วย งานแห่พระนี้มักได้รับความสนใจจากประชาชนทั่วไปในจังหวัดยะลาและจังหวัดใกล้เคียง รวมถึงชาวจีนจากมาเลเซียและสิงคโปร์

นอกจากนี้มูลนิธิยังมีกิจกรรมทางสังคมอื่นๆอีกด้วยคือ เนื่องจากมูลนิธิมีพื้นที่ด้านหลังศาลเจ้า จัดเป็นศาลาตั้งศพ ในการทำศพจะเป็นการผสมผสานแบบพุทธศาสนาคือมีพระภิกษุสงฆ์มาสวดบำเพ็ญกุศล และมีการจัดพิธีกรรมแบบจีน เช่นการส่งดวงวิญญาณ การมาเคารพศพโดยตัวแทนของสมาคม และชมรมต่างๆ โดยมูลนิธิจะได้รายได้จากการตั้งศพด้วย แต่สำหรับศพผู้ยากไร้มูลนิธิจะทำการจัดหาโลงพร้อมกับสถานที่ตั้งศพ โดยไม่มีการแบ่งแยกศาสนาแต่อย่างใด และมีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งมาให้การช่วยเหลือในการทำศพ ทางมูลนิธิยังจัดให้มีอาสาสมัครเข้ามาเก็บศพไร้ญาติ กล่าวคือในกรณีที่มีตำรวจหรือโรงพยาบาลแจ้งมาว่าพบศพไม่มีญาติ ทางมูลนิธิจะรอ 24 ชั่วโมง หากไม่มีใครมาแจ้งรับศพทางมูลนิธิจะจัดการนำศพไปฝังที่สุสานของมูลนิธิ อยู่ในตำบลสะเตง ซึ่งทางมูลนิธินำเงินรายได้มาจัดซื้อที่ดิน 10 ไร่ เพื่อใช้ทำสุสาน

ส่วนกิจกรรมเพื่อการกุศล คือ การสนับสนุนหน่วยงานภาครัฐ และประชาสงเคราะห์ของจังหวัด เช่นการบริจาคเงินสำหรับการช่วยเหลือแก่สถานรับเลี้ยงเด็กกำพร้าชายบ้านยะลา

ทางมูลนิธิจะให้สมุดดินสอ และเงินช่วยเหลือเป็นรายบุคคล สำหรับตำรวจตระเวนชายแดนจะให้ของขวัญปีใหม่ ส่วนคนพิการถ้าแจ้งความประสงค์มาว่าต้องการอะไรก็จะจัดหาให้ ในงานวันเด็กแต่ละปีมูลนิธิจะมีการให้ทุนแก่เด็กด้อยโอกาสคนละ 100 บาท โดยไม่ได้เลือกเชื้อชาติศาสนา ผู้ให้ข้อมูลได้เล่าเพิ่มเติมว่า มูลนิธินั้นไม่ว่าบริจาคสิ่งของหรือเงินทองในเทศกาลใด ไม่เคยเลือกเชื้อชาติหรือศาสนาใด แต่ในงานวันเด็กซึ่งทำวันมุฮัมมัด นอร์มะทา มาร่วมให้ทุนแก่เด็กผู้ด้อยโอกาสด้วย ท่านได้เลือกให้แต่เด็กชาวมุสลิมเท่านั้น นอกจากนี้เมื่อเกิดภัยทางธรรมชาติขึ้น มูลนิธิจะให้การช่วยเหลือผู้ประสบภัยทุกด้าน เช่น น้ำท่วม ไฟไหม้ มูลนิธิจะจัดอาหารปรุงสำเร็จไปแจกจ่าย และจัดอาหารแห้งไปแจกจ่ายอีกครั้งตามสมควร

มูลนิธิเป็นผู้ริเริ่มให้มีการก่อตั้งมูลนิธิสังเคราะห์ผู้ประสบภัย 14 จังหวัดภาคใต้ตั้งแต่จังหวัดชุมพรจนถึงจังหวัดนราธิวาส ปัจจุบันที่ทำการมูลนิธิอยู่ที่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลามีชื่อภาษาจีนว่า “ถ่งเซี่ยเซียงตั้ง” ถือเป็นการร่วมมือกันของมูลนิธิต่างในระดับภูมิภาค สำหรับการร่วมงานกับมูลนิธิหรือศาลเจ้าอื่นๆ ในยะลา จะไม่มีการจัดงานใดๆ ร่วมกัน แต่ถ้าหากมีงานของมูลนิธิหรือศาลเจ้าอื่นใดจะไปร่วมงานในฐานะแขก

คณะกรรมการของมูลนิธิมีหน้าที่ดูแลและบริหารการเงินของมูลนิธิและศาลเจ้า หาวิธีทางในการบำรุงรักษาวัฒนธรรมจีน ผู้ที่มาเป็นคณะกรรมการเลือกมาจากสมาชิกที่เป็นพ่อค้าในตลาด ส่วนมากจะเป็นคนแต่จิว มีคนฮกเกี้ยนบ้าง อยู่ในตำแหน่งวาระละ 4 ปี ชุดปัจจุบันเป็นสมัยที่ 26 มีการจัดประชุมปีละ 2 วาระ คณะกรรมการสามารถไปเป็นคณะกรรมการศาลเจ้าอื่นก็ได้ ในการประชุมจะใช้ทั้งภาษาจีน และไทย ส่วนใหญ่ภาษาจีนที่ใช้จะเป็นภาษาจีนแต่จิว

2. ศาลเจ้าแม่ทับทิม ยะลา (มูลนิธิผู้บวญเต็งเนียง) สืบเนื่องมาจากชาวไหหลำในยะลาในอดีตขาดความร่วมมือในการประกอบกิจการงาน สาเหตุส่วนหนึ่งมาจากไม่มีโอกาสที่จะพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ประกอบกับชาวไหหลำส่วนใหญ่มีฐานะปานกลาง ซึ่งในบางครั้งอาจต้องการความช่วยเหลือ ดังนั้นในวันที่ 26 มีนาคม 2502 (วันที่ 26 มีนาคม นับเป็นวันคล้ายวันเกิดของเจ้าแม่ทับทิมซึ่งเป็นที่นับถือของคนไหหลำ) ชาวไหหลำอาวุโสหลายท่านจึงได้รวมหารือกันที่ร้านตัดเสื้อสีทอง เพื่อจัดหาทุนก่อสร้างศาลเจ้าแม่ทับทิม สำหรับเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวไหหลำ ในขั้นต้นได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นชุดหนึ่ง เพื่อทำหน้าที่เรียกรวบรวมเงินมาก่อสร้างศาลเจ้า ซึ่งเงินทุนที่ได้ในครั้งแรก สามารถนำไปจัดซื้อที่ดินได้ 1 แปลง ส่วนที่เหลือยังไม่เพียงพอที่จะนำมาก่อสร้างศาลเจ้าได้ ต่อมาในวันที่ 24 กรกฎาคม 2503 คณะกรรมการได้ทำการประชุมอีกครั้งที่โรงแรมฮัวเฮง เพื่อหาทุนสำหรับก่อสร้างอาคารศาลเจ้า จนกระทั่งได้เงินทุนเพียงพอ ตัวแทนชาวไหหลำ 5 คนจึงยื่นขออนุญาตก่อสร้างศาลเจ้าที่แผนกศึกษาธิการจังหวัดยะลาและตั้งชื่อว่า

ศาลเจ้าตุ้ยบ้วยเต็งเนียง เพื่อก่อสร้างเสร็จและได้ทำพิธีเปิดเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2504 โดยได้เชิญผู้ว่าราชการจังหวัดยะลา คือ พ.ต.อ.พิเศษ ศิริ ศขศิริบุญ ซึ่งมีเชื้อสายจีนภาษาไหหลำมาเป็นประธานพิธีเปิดป้าย พร้อมกับได้นิมนต์เจ้าอาวาสวัดญวนสะพานขาว กรุงเทพฯ มาทำพิธีเจิมป้าย ทั้งยังเชิญนายห่านหลีกวง ธรรมถึกทำพิธีวงสรวงเปิดม่าน

ตามตำนานเจ้าแม่ทับทิม เล่าว่า บนเกาะไหหลำมีหมู่บ้านหนึ่งชื่อว่า หมู่บ้านตุ้ยบ้วย (สุ่ยเว่ย ในภาษาจีนกลาง ซึ่งมีความหมายว่า สุดปลายน้ำ) ชาวบ้านในหมู่บ้านมีอาชีพประมง มีชายชาวประมงคนหนึ่งออกหาปลา วันนั้นทั้งวันไม่สามารถหาปลาได้เลย ทอดแหไปคราใดก็ได้ แต่ท่อนไม้ติดแหมาท่อนหนึ่งทุกครั้ง ชาวประมงได้ทิ้งท่อนไม้นั้นลงน้ำแล้วนำเรือกลับเข้าฝั่ง วันต่อมาและอีกหลายวันชาวประมงออกหาปลา และทอดแหได้ท่อนไม้เช่นวันวาน จนในที่สุดชาวประมงจึงได้อธิษฐานว่าหากท่อนไม้เป็นท่อนไม้ศักดิ์สิทธิ์ ขอให้เขาจับปลาได้มากๆ แล้วจะนำท่อนไม้ไปแกะสลักเป็นรูปเคารพบูชา เมื่อกลับมาบ้านชาวประมงได้นำท่อนไม้วางไว้ข้างคอกหมู และต่อจากวันนั้นชาวประมงหาปลาได้มากจนร่ำรวยขึ้น และลืมเรื่องท่อนไม้ศักดิ์สิทธิ์ไป จนกระทั่งคืนหนึ่งนอนหลับฝันเห็นหญิงสาวมาทวงถึงการแกะสลักท่อนไม้ ชาวประมงเมื่อตื่นขึ้นมา ระลึกถึงความฝันได้จึงนำท่อนไม้ไปจ้างช่างแกะสลักเป็นรูปหญิงสาวและนำมาบูชาที่บ้าน เมื่อชาวบ้านคนอื่นๆ รู้จึงได้มาลักการะบูชาด้วย ชาวประมงในหมู่บ้านตุ้ยบ้วยจึงจับปลาได้มากขึ้น และฐานะดีขึ้น ตุ้ยบ้วยเต็งเนียง (เจ้าแม่ตุ้ยบ้วย) จึงได้รับความเคารพนับถือจากชาวไหหลำเป็นจำนวนมาก เมื่อคนไหหลำโยกย้ายไปตั้งรกรากอยู่ที่ใดก็มักจะสร้างศาลเจ้า เพื่อเป็นที่ประดิษฐานของตุ้ยบ้วยเต็งเนียง ให้เป็นที่เคารพสักการะบูชาของคนไหหลำต่อไป แต่ยังไม่ทราบแน่ชัดว่าเหตุใดคนจีนไหหลำในไทยจึงเรียกเจ้าแม่ตุ้ยบ้วยว่าเจ้าแม่ทับทิม

ศาลเจ้าแม่ทับทิมจังหวัดยะลาเป็นที่ประดิษฐานเจ้าแม่ทับทิมและเทพเจ้าอื่นๆ ที่ชาวไหหลำให้ความเคารพ ในเดือนกรกฎาคมของทุกปี จะมีการจัดงานประจำปีฉลองศาลเจ้า 5 วัน 5 คืน จะมีพิธีกรรมการไหว้เจ้า การไหว้เจ้าแม่ทับทิมจะนิยมไหว้ด้วยแพะ การเข้าทรง แห่งพระในขบวนแห่งพระจะมีการทรงเจ้าในแบบที่เอาเหล็กแหลมมาทิ่มแทงลิ้น แก้ม และส่วนอื่นของร่างกาย (เดิมทีที่นี่เป็นศาลเจ้าแห่งแรกและแห่งเดียวในเทศบาลนครยะลาที่มีการทรงเช่นนี้ แต่ปัจจุบัน ศาลเจ้าแม่พระโพธิสัตว์ก็มีการเข้าทรงเช่นเดียวกัน) ภายหลังจากการแห่พระรอบเมืองแล้ว จะมี การลุยไฟ และเช่นเดียวกับศาลเจ้าอื่นๆ ที่ไม่อนุญาตให้ผู้หญิงที่มีรอบเดือนเข้าร่วมหรือเข้าไปในเขตพิธีกรรม การจัดงานต่างๆ ของศาลเจ้าจะอยู่ในการดูแลและจัดการโดยคณะกรรมการและสมาชิกของศาลเจ้าซึ่งจะเป็นชาวจีนไหหลำเท่านั้น

นอกจากศาลเจ้าแม่ทับทิมจะเป็นที่พบปะสังสรรค์ของชาวจีนไหหลำแล้ว ทางศาลเจ้ายังจัดกิจกรรมด้านการบริการและสวัสดิการต่างๆ กล่าวคือการสงเคราะห์สมาชิกผู้สูงอายุที่ไร้ญาติให้มีที่พัก มีศาลาสำหรับตั้งบำเพ็ญกุศลศพของชาวจีนไหหลำโดยมีเงินสวัสดิการทำศพแก่สมาชิกด้วย นอกจากนี้ยังมีการให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนหลานสมาชิกที่เรียนดี

3. ศาลเจ้าแม่กวนอิม (หลังโรงเรียนยะลาบำรุง) ตั้งขึ้นเมื่อปี 2515 เล่ากันว่ามีคนจีนคนหนึ่ง ซึ่งเดินทางมาจากเมืองจีน ได้บวชเป็นพระจีนที่บ้านคลองเรียน อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อย้ายมาพำนักที่ยะลาได้สร้างที่พักพออยู่ได้ ด้วยตั้งใจหาเงินก้อนหนึ่งเพื่อจะกลับเมืองจีน แต่เกิดป่วยระหว่างการเดินทางกลับและมรณภาพในที่สุด เหลือเงินประมาณ 30,000 – 40,000 บาท และทองจำนวนหนึ่ง คนใกล้ชิดกับพระรูปนี้ ซึ่งเป็นสามีของคนขายขนมถ้วยจีนที่เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่ชาวจีนในยะลา เป็นผู้เก็บรักษาเงินจำนวนนี้ไว้ ชายผู้นี้กลัวคำครหาเกี่ยวกับทรัพย์สินดังกล่าว จึงตั้งคณะกรรมการขึ้นมาลงความเห็นให้สร้างศาลเจ้าบนที่ดินของเจ้าแม่เทอชางหลง เพื่อประดิษฐานเจ้าแม่กวนอิมและเป็นสมาคมของชาวจีนแคะ แต่สุดท้ายไม่ได้สร้างสมาคมด้วยเหตุผลว่าเจ้าแม่กวนอิมไม่ใช่ชาวจีนแคะ

เงินทุนในการก่อสร้างรวบรวมจากเงินของภิกษุจีนรูปดังกล่าวกับเงินจากการขายทองและรับบริจาคเพิ่มเติม แต่จำนวนเงินยังไม่เพียงพอในการก่อสร้าง คุณพ่ายซึ่งเป็นผู้รับเหมาก่อสร้างได้สมทบทุนบริจาคเป็นจำนวนเงิน 100,000 บาท จึงสามารถสร้างได้สำเร็จ ปัจจุบันศาลเจ้าตั้งอยู่ที่ เลขที่ 107 ถนน 5 ธันวาคม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

เทพเจ้าในศาลเจ้ามีเจ้าแม่กวนอิม พระครูหวาถอ เจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว กวนอู นอกจากนี้ยังมีหอยบ้ายบรพบุรุษ ซึ่งเป็นที่เก็บป้ายชื่อของบรรพบุรุษของชาวจีน ส่วนเจ้าที่ของศาลเจ้านี้เชื่อกันว่าเป็นเจ้าที่จีนไทย

งานประจำปีที่จัดขึ้นจะเป็นงานวันเกิดเจ้าแม่กวนอิม และกวนอู ซึ่งจะมีการเซ่นไหว้ด้วยอาหารและแจกจ่ายอาหารแก่คนยากจน นอกจากนี้มีการไหว้หอยบ้ายบรพบุรุษ 2 ครั้งต่อปี คนที่มาไหว้จะมีทั้งคนไทยและคนจีน ในอดีตเคยมีงานเทศกาล แต่ปัจจุบันยกเลิกพิธีกรรมนี้ไปเนื่องจากปัญหาทางเศรษฐกิจ

คณะกรรมการจะเป็นคนจีนทุกภาษาที่ประกอบอาชีพค้าขาย ส่วนใหญ่จะเป็นชาวจีนแคะ ด้วยเป็นศาลเจ้าที่ชาวแคะนิยมมากราบไหว้บูชาและพบปะสังสรรค์กัน ส่วนคนไหหลำจะไม่เป็นคณะกรรมการที่นี่ เพราะคนไหหลำจะมีเจ้าแม่ของกลุ่มภาษาตนเองอยู่แล้วคือเจ้าแม่ทับทิม คณะกรรมการมีหน้าที่จัดหาเงินรายได้และบริหารจัดการ ในการประชุมจะใช้ภาษาจีนกลาง โดยจะมีการประชุม 3 ครั้งต่อปี เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเงิน การทำงานของศาลเจ้าจะเป็นการทำงาน

เพื่อสังคมไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง และศาลเจ้าแม่กวนอิมแห่งนี้ไม่มีการตั้งบำเพ็ญกุศลศพเช่นที่ศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว จึงไม่ได้รับการให้ความช่วยเหลือในการทำศพ

นอกจากนั้นยังมีการตั้งกองทุนช่วยเหลือนักเรียนเรียนดีแต่ขาดทุนทรัพย์ นักเรียนเรียนดีที่สอบได้ที่หนึ่งของชั้นเรียน ซึ่งจะจัดให้มีการมอบทุนการศึกษาให้แก่เด็กนักเรียนของโรงเรียนยะลาบำรุงและผดุงประชา และบุตรหลานของสมาชิกที่ต้องมีผลการเรียนไม่ต่ำกว่า 3.75 ซึ่งถือเป็นโครงการริเริ่มทุนการศึกษาในจังหวัดยะลามาเกือบ 30 ปีแล้ว แต่ช่วงสองปีที่ผ่านมาด้วยวิกฤตเศรษฐกิจทางศาลเจ้าจึงขอยกเลิกทุนการศึกษาแก่โรงเรียนยะลาบำรุงเป็นการชั่วคราว แต่ส่วนของบุตรหลานสมาชิกยังคงให้ทุนการศึกษาอยู่

จากเหตุที่ในเขตเทศบาลนครยะลามีศาลเจ้าแม่กวนอิมอยู่ 2 แห่งด้วยกัน จึงเกิดความขัดแย้งกันบ้าง กล่าวคือเจ้าหน้าที่ศาลเจ้าแม่กวนอิมแห่งนี้ได้กล่าวถึงศาลเจ้าแม่กวนอิมอีกแห่งที่เรียกกันว่าศาลเจ้าแม่พระโพธิสัตว์ ไม่ได้ทำอะไรที่ช่วยเหลือสังคมเลย ไม่เหมือนที่นี่ มูลนิธินี้ได้ร่วมมือกับศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวในการทำงานร่วมกับมูลนิธิสงเคราะห์ผู้ประสบภัย 14 จังหวัดภาคใต้

4. ศาลเจ้าแม่พระโพธิสัตว์(มูลนิธิพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรยะลา) ศาลเจ้าแม่พระโพธิสัตว์(สะเตง) ยะลา สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2529 จากเงินบริจาคจากประชาชนในจังหวัดยะลา และจังหวัดใกล้เคียงในการก่อสร้าง จำนวน 1,800,000 บาท และได้ทำพิธีเปิดป้าย และศาลเจ้าแม่กวนอิมพระโพธิสัตว์ (สะเตง) ยะลา เมื่อวันที่ 31 ตุลาคม 2531 ตลอดระยะเวลาที่เปิดศาลเจ้า นางโสภา สุขสวัสดิ์ ได้เป็นผู้ดูแลและดำเนินกิจกรรมต่างๆ กับบรรดาคณะศิษย์ตลอดโดยนางโสภาเองเคยป่วยและเชื่อว่าเจ้าแม่กวนอิมได้ช่วยให้หายจากอาการป่วย นางโสภาจึงได้เป็นร่างทรงของเจ้าแม่กวนอิม คอยช่วยเหลือผู้อื่นจนถึงแก่กรรม เมื่อวันที่ 23 พ.ค.2537 หลังจากเสร็จพิธีศพแล้ว นายสมคิด สุขสวัสดิ์ ผู้สามี ได้ปรึกษาหารือกับบรรดาคณะศิษย์ เพื่อก่อตั้งเป็นมูลนิธิและรวบรวมสมทบทุนตามเจตนารมณ์ของนางโสภา มีผู้บริจาคเงินได้มาอีก 240,000 บาท และนายสมคิดได้บริจาคที่ดินสร้างศาลเจ้าพร้อมอาคารที่ก่อสร้างแล้ว 1 หลัง มูลค่าประมาณ 300,000 บาท ในการขอจดทะเบียนจัดตั้งเป็นมูลนิธิได้รับอนุญาตให้เป็นมูลนิธิ เมื่อ 30 มิ.ย. 2537 โดยมีชื่อว่า มูลนิธิพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ยะลา ภาษาจีน ใช้ชื่อว่าฉือเต็กเซียงตัง ตั้งอยู่ที่ 63/22 ถ.วิภากรู ต.สะเตง อ.เมือง จ.ยะลา

ศาลเจ้าพระโพธิสัตว์เป็นศาลเจ้าของเจ้าแม่กวนอิม (ซึ่งเป็นรูปจำลองจากเจ้าแม่กวนอิมที่วัดถ้ำทะลุ อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา) นอกจากนี้ยังเป็นທີ່ประดิษฐานพระพุทธรูป ซึ่งเป็นรูปพระพุทธรูปปางสมาธิเป็นพระประธาน พระสังฆายศักดิ์สิทธิ์ในเรื่องทรัพย์ และโชคลาภ ข้างอาคารใหญ่ของศาลเจ้า จะมีอาคารขนาดเล็กสร้างอยู่ติดกันเป็นศาลเจ้าของแป๊ะกง ที่ศาลเจ้า

แห่งนี้มีศาลพระภูมิตั้งอยู่บริเวณหน้าศาลแปะกง ข้างหน้าอาคารใหญ่ของศาลเจ้าจะเป็นที่ตั้ง
กระถางธูปบูชาเทพเจ้าฟ้าดิน

เนื่องจากศาลเจ้าแห่งนี้เป็นศาลเจ้าของเจ้าแม่กวนอิม จึงมีตำนานเล่าถึงเจ้าแม่
กวนอิมว่าเดิมเจ้าแม่เป็นธิดาของจักรพรรดิ ทรงเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงศึกษา
ปฏิบัติธรรมจนได้บรรลุอุภินิหาร แต่ไม่ยอมเข้าสู่พระนิพพาน เพราะทรงตั้งปณิธานไว้ว่า จะต้อง
ช่วยสัตว์โลกทั้งหลายให้พ้นทุกข์เสียก่อน พระองค์จึงจะเข้าสู่พระนิพพานเป็นคนสุดท้าย

ใครก็ตามเมื่อตกอยู่ในห้วงแห่งอันตรายหากอธิษฐานวิงวอนให้พระองค์ช่วย พระองค์
ก็จะเสด็จมาโปรดให้พ้นทุกข์ได้ ถ้าหากวิบากกรรมของคนผู้นั้นไม่หนักจนเกินไป ไม่มีเสียงใดใน
โลกจะพ้นจากสายตาความรู้เห็นของพระองค์ไปได้ จึงทรงได้ชื่อว่า กวนซีอิม อันมีความหมายว่า
มองเสียงโลก แต่คนทั่วไปเรียกสั้นๆ ว่า กวนอิม ทรงสำแดงแปลงพระองค์ได้ 84,000 พระเศียร
พระกร และพระภรณ์ และปรากฏในรูปปางต่างๆ ได้มากถึง 12 ปาง ปางที่ชาวโลกนิยมบูชามาก
ที่สุด คือ ปางในเพศสตรี ซึ่งแสดงถึงความเมตตาและอ่อนโยน จึงมีอีกพระนามหนึ่งที่นิยมเรียกกัน
โดยทั่วไปว่า พระแม่เมตตา

งานประจำปีของศาลเจ้าคือ

งานวันเกิดเจ้าแม่เชื่อว่ามี 3 องค์ โดยไหว้ 3 ครั้ง คือ วันที่ 19 เดือน 2 วันที่ 19 เดือน 6 และ
วันที่ 19 เดือน 9 ซึ่งนับตามปฏิทินจีน โดยมีการเซ่นไหว้ แห่งพระ มีการละเล่นและมหรสพ แจกทาน
โดยอาหารที่ไหว้เสร็จแล้ว จะแจกทานให้คนทั่วไป

งานเทศกาลกินเจวันที่ 1-9 เดือน 9 โดยวันแรก เป็นวันรับพระ วันที่ 10 เข้า เป็นวันส่ง
พระด้วยเรือทอง สำหรับอาหารเจ มีคนบริจาคให้ที่โรงทาน

งานดวงดาววันที่ 22 เดือน 11 เป็นการไหว้เทพเจ้า 9 ดวง ซึ่งเป็นดาวพระเคราะห์
เป็นการไหว้สะเดาะเคราะห์ต่ออายุ

งานสิ้นปีเป็นงานแก้บน จัดขึ้นในเดือน 12 เป็นงานที่ให้คนที่บนไว้แล้วไม่ได้แก้บนมา
แก้บนและมีการให้ทาน แต่ไม่มีการเทกระเจา

วันสารทจีนจัดขึ้นเพื่อไหว้บรรพบุรุษ และไหว้สรรพสัตว์ ในเดือน 8 อาหารที่ไหว้แล้วจะ
นำไปแจกแก่ชุมชนต่างๆ ที่ยากจนเป็นทาน มีการทรงเจ้าเพื่อช่วยเหลือแก้ปัญหาแก่ผู้คนที่ต้องการ

นอกจากนี้จะมีพิธีการไหว้พระจีน ทุก 1 ค่ำ และ 15 ค่ำ

ในวันเข้าพรรษาของทุกปีทางศาลเจ้าจะจัดให้มีหล่อเทียนพรรษา และนำไปถวาย
ตามวัดต่างๆ ในจังหวัดยะลา และจังหวัดใกล้เคียง เป็นจำนวน 9 วัดทุกปี โดยจะเชิญชวนผู้มี
จิตศรัทธาทั้งชาวจีนและชาวไทยร่วมเดินทางกันไปหลายคันรถ

งานในส่วนของมูลนิธิพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร มูลนิธิได้ตั้งขึ้นด้วยวัตถุประสงค์คือ เพื่อบำรุง บูรณะ และปฏิสังขรณ์ศาสนสถาน ให้การส่งเสริมและสนับสนุนในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา จัดหาและมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่เรียนดีแต่ขาดทุนทรัพย์ทุกเชื้อชาติและ ศาสนา ร่วมงานกับองค์กรการกุศลอื่นๆ สร้างสาธารณประโยชน์ กิจกรรมทั้งหมดจะไม่ดำเนินการ ใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเมือง

คณะกรรมการมูลนิธิประกอบไปด้วยคนไทยและคนจีนที่เป็นพ่อค้า โดยมีการประชุม ปีละ 2 ครั้ง เกี่ยวกับเรื่องเงิน การจัดงาน การช่วยเหลือทั้งศาลเจ้าและมูลนิธิ ในการประชุมจะใช้ ภาษาไทยในการประชุม

สกินเนอร์(2529:139-140) ได้ให้ความเห็นว่า ศาลเจ้าต่างๆที่เกิดขึ้นในเมืองไทยมี ส่วนสร้างความแตกแยกในสังคมคนจีนในเมืองไทย เนื่องจากคนจีนแต่ละภาษานับถือเทพเจ้า ต่างกันเช่น คนไหหลำนับถือเทพเจ้าส่วยเหยงเหินยง หรือเจ้าแม่ทับทิม ฮกเกี้ยนนับถือ เทียนโฮว เชิงหมู่ ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ได้ เกิดขึ้นที่ยะลาเช่นเดียวกัน เห็นได้ว่าชาวจีนฮกเกี้ยนและแต้จิ๋ว เป็นคณะกรรมการดูแลศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว ในขณะที่คนไหหลำดูแลศาลเจ้าแม่ทับทิม ชาวจีน แคะดูแลศาลเจ้าแม่กวนอิม และในการประชุมคณะกรรมการศาลเจ้าแต่ละครั้ง ภาษาที่ใช้ในการ ประชุมจะเป็นภาษาของคณะกรรมการ เช่นศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวปัจจุบันมีคณะกรรมการส่วน ใหญ่เป็นคนจีนแต้จิ๋วภาษาที่ใช้ในการประชุมจะเป็นภาษาจีนแต้จิ๋ว เมื่อเป็นเช่นนี้เห็นได้ว่าไม่มี ช่องทางใด ที่คนจีนภาษาอื่นจะเข้ามีส่วนร่วมในศาลเจ้าที่ไม่ใช่ของภาษาตนเองได้

ส่วนศาลเจ้าแม่พระโพธิสัตว์ซึ่งเป็นศาลเจ้าใหม่ที่สุดในจังหวัดยะลา คณะกรรมการ จะเป็นคนจีนภาษาต่างๆ ซึ่งมีคนจีนคนหนึ่งแสดงความคิดเห็นว่าศาลเจ้าแห่งนั้นเกิดจากการ รวมตัวของคนจีนภาษาต่างๆรุ่นใหม่ ที่ต้องการมีบทบาทในทางสังคม แต่ไม่สามารถเข้าไปเป็น คณะกรรมการในศาลเจ้าอีก 3 แห่งได้ เนื่องจากคณะกรรมการคนเก่ายังคงอยู่และมีอาวุโสกว่า มาก

ถึงแม้ในทัศนะของสกินเนอร์จะมองว่าศาลเจ้าไม่ได้สร้างให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอัน เดียวกันของคนจีนโดยรวม แต่ศาลเจ้าซึ่งเป็นศูนย์รวมทางความเชื่อนั้นเป็นสถานที่ที่พึงทางจิตใจ เป็นศูนย์รวมของคนจีนภาษาเดียวกันให้ได้มีโอกาสรู้จักว่ากลุ่มคนภาษาเดียวกันในยะลาเป็นใคร บ้าง ได้สังสรรค์ และยังได้ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ที่ยากไร้กว่า ในงานประจำปีของศาลเจ้าแต่ละ ศาลเป็นช่วงเวลาที่เอื้อให้คนจีนในกลุ่มภาษาเดียวกันได้มาทำกิจกรรมร่วมกัน และในความเป็น จริงเมื่อมีงานประจำปีชาวจีนภาษาอื่นๆอาจมาสักการะบูชาเทพเจ้าแต่ละศาลเจ้าโดยไม่ได้คำนึง ว่าเทพเจ้าองค์ดังกล่าวเป็นเทพเจ้าของกลุ่มภาษาใดหนึ่ง ซึ่งโอกาสที่ช่วยให้ได้พบปะกันนี้ส่วน

หนึ่งเชื้อต่อประโยชน์ทางการค้าต่อไปอีกด้วย อีกทั้งในช่วงเวลาที่เกิดวิกฤตในชีวิต คนจีนไม่ว่าภาษาใดจะไปสักการะบูชาขอความช่วยเหลือจากเทพเจ้าที่ได้ชื่อว่ามีศักดิ์สิทธิ์เฉพาะทางนั้นๆ เช่น หากต้องการความช่วยเหลือในเรื่องภัยพิบัติทางทะเลต้องไปขอความช่วยเหลือจากเจ้าแม่ทับทิม ส่วนในเรื่องการค้าและเจ็บไข้ได้ป่วยจะต้องขอจากเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว และถ้าหากครอบครัวใดยังไม่มีลูกสืบสกุลต้องไปขอจากเจ้าแม่กวนอิมเป็นต้น และถึงแม้ศาลเจ้ามีส่วนแบ่งแยกความเป็นจีนแต่ละภาษา แต่ในสังคมคนจีนที่ยะลา ยังคงมีองค์กรอื่นๆ ที่ช่วยเหลือรวมคนจีนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ เช่น สมาคมแซ่ และโรงเรียนยะลาบำรุงผดุงประชา

ภาพที่ 11 ภาพงานวันเกิดเจ้าแม่กวนอิม ที่ศาลเจ้าแม่พระโพธิสัตว์

นอกจากศาลเจ้าจีนจะสะท้อนให้เห็นบทบาทและหน้าที่ที่มีต่อสังคมชาวจีนในหน่วยย่อย ทั้งเป็นพื้นที่ในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและแบ่งแยกดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว องค์กรที่ก่อตั้งในรูปแบบของศาลเจ้าจีนยังมีส่วนช่วยสะท้อนให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนชาติพันธุ์ต่างๆ ในยะลาอีกด้วย โดยจะเห็นได้จากงานวันเทศกาลของศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว ในวันที่มีการแจกจ่ายอาหารแห้งแก่ผู้ที่มาอธิษฐาน ซึ่งมีทั้งชาวมลายูมุสลิมและชาวไทยจำนวนไม่น้อยได้เข้าร่วมในกิจกรรมนี้ด้วย ศาลเจ้าแม่พระโพธิสัตว์เป็นอีกศาลเจ้าหนึ่งที่มีประเพณีการให้ทานในงานวันเกิดเจ้าแม่ งานสิ้นปีและงานวันสารทจีน ในการให้ทานงานวันเกิดเจ้าแม่จะมีการ

แจกข้าวสารและอาหารแห้ง มีชาวมลายูมุสลิมและชาวไทยจำนวนมากไปรอรับ ส่วนงานวันสิ้นปี และงานวันสารทจีนทางศาลเจ้าจะจัดอาหารปรุงสำเร็จบรรทุกใส่ท้ายรถกระบะไปแจกจ่ายให้ชาวบ้านในชุมชนต่างๆ ซึ่งคณะกรรมการศาลเจ้าเล่าว่า โดยมากจะนำไปให้กับชุมชนมุสลิมที่ยากจน ซึ่งชาวมุสลิมเหล่านั้นก็รับไป

ในอดีตพิธีกรรมการเทกระจาดของศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวเป็นพิธีใหญ่ที่มีคนจีน และคนไทยไปร่วมรับของเป็นจำนวนมาก ไม่พบว่ามีชาวมลายูมุสลิมไปร่วมในพิธีนี้ ชาวจีนสองคนซึ่งคนหนึ่งเป็นคณะกรรมการศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว และอีกคนเป็นคณะกรรมการศาลเจ้าแม่พระโพธิสัตว์ เล่าตรงกันว่าได้สังเกตเห็นว่ามีชาวมลายูมุสลิมเข้ามาร่วมในพิธีกรรมดังกล่าวนี้เมื่อประมาณ 4-5 ปีที่ผ่านมา ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากวิกฤติเศรษฐกิจทำให้ชาวบ้านประสบปัญหาทางเศรษฐกิจ

โรงเรียนจีน : สถาบันดำรงรักษชาติพันธุ์

โรงเรียนจีนเป็นสถาบันหนึ่งที่คนจีนใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการดำรงรักษาความเป็นจีนผ่านการสอนภาษา และวัฒนธรรมต่างๆ สู่ลูกหลานชาวจีน

โรงเรียนมูลนิธิยะลาบำรุงผดุงประชา เดิมเป็นโรงเรียนจีนตั้งอยู่ที่บ้านท่าสาป โรงเรียนจีนแห่งนี้เป็นโรงเรียนของคนจีนทุกกลุ่มภาษาที่รวมกันก่อตั้งขึ้นมาเพื่อให้ลูกหลานจีนที่เกิดในเมืองไทยได้มีโอกาสเรียนรู้ภาษาจีน ภาษาจีนที่สอนที่โรงเรียนคือภาษาจีนกลาง (แมนดาริน) ครูผู้สอนเป็นชาวจีนจากกลุ่มภาษาต่างๆที่สามารถ ฟัง พูด อ่าน และเขียนภาษาจีนกลางได้ ลูกหลานของคนจีนทุกกลุ่มภาษามีโอกาสเข้าเรียนในโรงเรียนจีนโดยไม่มีการแบ่งแยกแต่อย่างใด

เมื่อมีการย้ายที่ตั้งของเมืองมาอยู่ที่บ้านนิบประมาณปี 2482 โรงเรียนจีนจากท่าสาป ได้ย้ายตามเมืองมาสร้างขึ้นที่บริเวณทิศตะวันออกเฉียงใต้ของสถานีรถไฟยะลา เปิดทำการเรียนการสอนอย่างเป็นปกติจนกระทั่งช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อญี่ปุ่นบุกขึ้นทางจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย โรงเรียนจีนจึงได้ปิดทำการลงชั่วคราว การย้ายโรงเรียนจีนมาตั้งอยู่ที่บ้านนิบนี้เป็นหลักฐานยืนยันว่าคนจีนที่ท่าสาปเกือบทั้งหมดได้ย้ายบ้านเรือนจากท่าสาปมาตั้งรกรากอยู่ที่นิบ

ในปี 2486 ผู้ว่าราชการจังหวัดยะลาในสมัยนั้นคือ พ.ต.ประยูร รัตนกิจ ได้ทำการย้ายหน่วยงานทางราชการทั้งหลายจากสะเตงมาที่บ้านนิบเพื่อความสะดวกในการติดต่อราชการของชาวยะลา ซึ่งก่อนหน้านั้นตลาดได้ย้ายมาตั้งอยู่ที่บ้านนิบเป็นเวลาหลายปีแล้ว ทางจังหวัดจึงได้ขอเช่าอาคารและพื้นที่โรงเรียนจีนเพื่อใช้เป็นที่พักทำการศาลากลางจังหวัดชั่วคราว เมื่อศาลากลางใหม่ที่ถนนวงเวียน 1 สร้างเสร็จแล้ว จึงได้เลิกเช่าและย้ายออกไปในปี 2493

ปี 2494 โรงเรียนจีนจึงได้เปิดทำการเรียนการสอนอีกครั้ง และใช้ชื่อว่าโรงเรียนยะลา บำรุง เปิดสอนตั้งแต่ชั้นเตรียมประถมศึกษาจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยจะมีการเรียนการสอนภาษาจีนตั้งชั้นเตรียมประถมจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ภายหลังเมื่อมีหลักสูตรประถมศึกษาถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 ชั้นเรียนดังกล่าวจะสอนภาษาอังกฤษแทนภาษาจีนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ นอกจากโรงเรียนยะลาบำรุง ยังมีโรงเรียนผดุงประชาซึ่งจะสอนตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึง 3 และหลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นต้นและชั้นสูงสอนในโรงเรียนผดุงประชาพาณิชยการยะลา ต่อมาในปี 2523 ได้มีการเปิดโรงเรียนในระดับชั้นอนุบาลชื่อว่า โรงเรียนอนุบาลศรีบำรุง ซึ่งมีอาจารย์ใหญ่คนแรกเป็นชาวมลายูมุสลิม โรงเรียนทั้ง 4 แห่งนี้ดำเนินการภายใต้มูลนิธิยะลาบำรุงผดุงประชา

โรงเรียนในมูลนิธิเหล่านี้เป็นโรงเรียนเอกชนที่ดำเนินงานโดยคณะกรรมการและผู้บริหารซึ่งเป็นชาวจีนทั้งหมด คณะกรรมการจำนวน 26 คนเหล่านี้ได้รับเลือกจากนักธุรกิจและเจ้าของร้านค้าชาวจีนในเทศบาลนครยะลาที่เป็นผู้บริจาคเงินให้กับโรงเรียน โดยคณะกรรมการจะดำรงตำแหน่ง 2 ปี โดยในปัจจุบันการบริหารงานของทั้ง 4 โรงเรียนจะแบ่งเป็น โรงเรียนอนุบาลศรีบำรุงบริหารงานโดยสมาคมศิษย์เก่าโรงเรียนยะลาบำรุง ส่วนโรงเรียนยะลาบำรุง และโรงเรียนผดุงประชา ได้รวมกันเป็นชื่อโรงเรียนยะลาบำรุงผดุงประชา บริหารงานโดยมูลนิธิยะลาบำรุงผดุงประชา และโรงเรียนผดุงประชาพาณิชยการ บริหารงานโดยมูลนิธิยะลาบำรุงผดุงประชาเช่นกัน

เงินบริจาคจากนักธุรกิจและเจ้าของห้างร้านชาวจีนในยะลานั้นถือเป็นรายได้หลักของโรงเรียน โดยนักธุรกิจและเจ้าของร้านค้ากว่าร้อยละ 90 ในเทศบาลนครยะลาร่วมกันออกเงินบริจาคทั้งลักษณะที่เป็นรายเดือนและรายปี จำนวนมากน้อยตามแต่ความสามารถ หากเป็นนักธุรกิจที่มีฐานะดีจะบริจาคเป็นรายเดือนเดือนละ 1,000 – 2,000 บาท ส่วนเจ้าของร้านค้าขนาดเล็กอาจบริจาค 100 – 500 บาทต่อเดือน ต่อมาทางกระทรวงศึกษาธิการได้ให้เงินสนับสนุนโดยจ่ายเป็นรายหัว สำหรับนักเรียนในชั้นประถมศึกษาจะให้คนละ 4,460 บาทต่อ 1 ปีการศึกษา นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นหัวละ 3,900 บาท ส่วนในระดับประกาศนียบัตรชั้นต้นและชั้นสูงทางโรงเรียนมีรายได้จากการรับสมัครของนักศึกษา ค่าเล่าเรียนและค่าหน่วยกิตต่างๆ นอกจากนี้มูลนิธิยะลาบำรุงผดุงประชายังมีรายได้จากมูลนิธิและสมาคมจีนอื่นๆรวมถึงการบริจาคของคนจีนในวาระโอกาสต่างๆ เช่นงานแต่งงาน งานศพ วันเกิด และการกลับมาเยี่ยมเยียนของศิษย์เก่า

นักเรียนของโรงเรียนยะลาบำรุงและโรงเรียนผดุงประชา เดิมเป็นบุตรหลานของคนจีนทั้งในอำเภอเมืองยะลา อำเภอรามัน อำเภอเบตงจังหวัดยะลา อำเภอหรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส ช่วงแรกเมื่อตั้งโรงเรียนใหม่ๆ ทางโรงเรียนได้เปิดรับสมัครนักเรียนใหม่ที่ศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว

ต่อมามีบุตรหลานคนไทยและชาวมลายูมุสลิมเข้ามาสมัครเรียนบ้างประมาณร้อยละ 5 -10 ซึ่งเป็นคนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตเทศบาล เนื่องจากโรงเรียนในระดับประถมศึกษาในเมืองยะลาสมัยก่อนมีเพียงไม่กี่แห่ง คือโรงเรียนรัชตะวิทยา โรงเรียนบ้านนิบง (โรงเรียนนิบงชนูปถัมภ์ในปัจจุบัน) และโรงเรียนสามัคคี (ซึ่งเลิกกิจการไปเมื่อประมาณ 15 ปีก่อน) ปัจจุบันโรงเรียนในมูลนิธิทั้ง 4 แห่งมีนักเรียนประมาณ 2,000 กว่าคน และประมาณ 5 ปีที่ผ่านมาโรงเรียนยะลาบำรุงมีนักเรียนเป็นชาวมลายูมุสลิมประมาณร้อยละ 80 ส่วนโรงเรียนผดุงประชาพาณิชนัยการมีนักศึกษาชาวมลายูมุสลิมประมาณร้อยละ 90 ประกอบกับพระราชบัญญัติการศึกษาฉบับใหม่ในเรื่องสิทธิของผู้รับการศึกษาในเรื่องการแต่งกายถูกต้องตามหลักความเชื่อ ทำให้ทางโรงเรียนอนุญาตให้เด็กนักเรียนหญิงชาวมลายูมุสลิมที่ผู้ปกครองแจ้งความจำนงค์ให้แต่งกายตามศาสนบัญญัติสามารถคลุมฮิญาบมาโรงเรียนได้

การที่มีนักเรียนชาวมลายูมุสลิมสัดส่วนมากขึ้นทำให้ชาวจีนในเมืองมีคำพูดขึ้นมาว่า “ตึงนั่งจุตจี้ ฮวนน่า ถักจือ” ซึ่งเป็นภาษาจีนแต้จิ๋วมีความหมายว่า คนจีนออกเงิน คนมุสลิมเรียนหนังสือ สาเหตุที่น่าจะทำให้เด็กนักเรียนส่วนใหญ่ของโรงเรียนเป็นนักเรียนชาวมลายูมุสลิมเนื่องจากบุตรหลานของชาวจีนในปัจจุบันนิยมเข้าเรียนในโรงเรียนอนุบาลยะลา ซึ่งมีชื่อเสียงในการที่นักเรียนสามารถสอบเข้าโรงเรียนมัธยมประจำจังหวัดได้เป็นจำนวนมาก นักเรียนส่วนใหญ่ที่เข้าเรียนที่โรงเรียนแต่เดิมมักเป็นลูกหลานข้าราชการ โรงเรียนอนุบาลจึงเปรียบเสมือนโรงเรียนที่มีคุณภาพในด้านการเรียนการสอน มีสภาพแวดล้อมที่ดี และสังคมในโรงเรียนจะเป็นสังคมบุตรหลานของชนชั้นกลางหรือชนชั้นนำของสังคม ผู้ปกครองที่เป็นพ่อค้าชาวจีนที่มีฐานะดี จึงเลือกโรงเรียนอนุบาลยะลาให้กับบุตรหลาน แม้ว่าบางครั้งอาจต้องเสียค่าบำรุงพิเศษให้กับโรงเรียนเป็นเงินหลายหมื่นบาทก็ตาม ด้วยเหตุผลที่ว่า ภาษาจีนไม่สำคัญ เรียนหลายภาษาจะทำให้เด็กสับสน ภาษาอังกฤษสำคัญกว่า โรงเรียนอนุบาลยะลาที่มีคุณภาพมากกว่า มีโอกาสที่จะสอบเข้าโรงเรียนประจำจังหวัดได้มากกว่าโรงเรียนอื่น และบุตรหลานจะได้อยู่ในสังคมที่ดี ยิ่งโรงเรียนยะลาบำรุงมีนักเรียนชาวมลายูมุสลิมมากเท่าไร พ่อแม่ชาวจีนยิ่งหมดความมั่นใจในประสิทธิภาพของโรงเรียนมากเท่านั้น ด้วยทัศนคติแต่ดั้งเดิมที่รู้สึกชาวมลายูมุสลิมเป็นผู้ที่อ่อนด้อยทางการศึกษา ประกอบกับทัศนคติที่ว่าชาวมลายูมุสลิมไม่ขยัน และกระตือรือร้นจึงไม่ยอมให้ลูกของตนได้เข้าไปคลุกคลีด้วย

* ฮวนน่า เป็นภาษาจีนแต้จิ๋ว แปลว่าชาวพื้นเมือง ซึ่งคนจีนมักใช้เรียกชาวมลายูมุสลิมหรือคนไทย

ภาพที่ 12 ภาพนักเรียนระดับชั้นประกาศนียบัตรชั้นต้นของโรงเรียนผดุงประชาพาณิชนิการ

เหตุผลต่อมาคือในปัจจุบันชาวมลายูมุสลิมตื่นตัวในเรื่องการศึกษากันมากขึ้น พ่อแม่ชาวมลายูมุสลิมที่แต่เดิม ไม่อยากให้บุตรหลานออกมาเรียนหนังสือที่โรงเรียนด้วยกลัวว่า “ลูกจะกลายเป็นไทย” ในขณะนี้ได้เปลี่ยนทัศนคติส่งบุตรหลานออกมาเรียนหนังสือในเมืองมากขึ้น เพื่อที่จะได้มีโอกาสไปเรียนต่อในโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามในระดับมัธยมศึกษาต่อไป ซึ่งในขณะที่มีโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่มีชื่อเสียงในการที่เด็กนักเรียนสามารถสอบเข้ามหาวิทยาลัยได้มาก และเด็กที่เรียนจบจากมหาวิทยาลัยจะได้ประกอบอาชีพที่ดี ชาวมลายูมุสลิมในเมืองที่ประกอบอาชีพค้าขายในตลาด และสายกลางที่ตื่นตัวในการให้การศึกษาแก่บุตรหลาน ให้เหตุผลว่า ปัจจุบันจำเป็นต้องมีความรู้ให้มากเพื่อที่จะมีงานที่ดี และการเรียนภาษาให้มากน่าจะจะเป็นประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นภาษาไทย หรือภาษาจีน จะมีส่วนช่วยในการค้าขายหากบุตรหลานจะมาดำเนินกิจการการค้าต่อไป

สาเหตุสุดท้าย เนื่องจากโรงเรียนยะลาบำรุงผดุงประชาเป็นโรงเรียนเอกชน ซึ่งสามารถสมัครเข้าเรียนได้เลย โดยไม่จำเป็นต้องผ่านการสอบคัดเลือกเหมือนโรงเรียนของรัฐบาล

และค่าเล่าเรียนต่อ 1 ภาคการศึกษาประมาณ 600 – 850 บาทต่อคน ชาวมลายูมุสลิมที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และมีรายได้ไม่สูงมากนัก ก็สามารถส่งบุตรหลานเข้าเรียนได้

นอกจากนี้ถึงแม้สังคมยะลาจะจัดเป็นสังคมเมืองแต่ก็ไม่ถือเป็นเมืองใหญ่ ชาวสารที่ส่งต่อสามารถถ่ายทอดกันได้ปากต่อปาก ผู้ปกครองชาวมลายูมุสลิมอาจบอกเล่ากันต่อไปว่าได้ส่งบุตรหลานเข้าเรียนที่โรงเรียนยะลาบารุง ได้เรียนภาษาจีนเพิ่มเติม ค่าเล่าเรียนถูก ปลอดภัย และสามารถสวมฮิญาบ (ผ้าคลุมศีรษะของหญิงชาวมุสลิม) ไปเรียนได้*

ในความเป็นจริงยังมีโรงเรียนเอกชนระดับประถมศึกษาในเขตเทศบาลนครยะลาอีกหลายโรง คือโรงเรียนมานะศึกษาเป็นโรงเรียนคริสเตียน โรงเรียนรังษีอนุสรณ์ โรงเรียนรัชตะวิทยา โรงเรียนมานะศึกษาไม่ได้รับความสนใจจากผู้ปกครองชาวมลายูอย่างแน่นอน เนื่องจากโรงเรียนเป็นโรงเรียนคริสเตียน มีโบสถ์ และอาจารย์ผู้สอนเป็นแม่ชี ส่วนอีกสองโรงเรียนมีนักเรียนชาวมลายูมุสลิม แต่ด้วยค่าเล่าเรียนที่ค่อนข้างสูง ทำให้อัตราส่วนของนักเรียนชาวมลายูมุสลิมมีน้อยกว่าในโรงเรียนจีน

นักเรียนที่จบชั้นสูงสุด(ซึ่งเมื่อประมาณ 40 ปีก่อนคือ ประถมศึกษาปีที่ 4 ภายหลังได้เปลี่ยนเป็นประถมศึกษาปีที่ 6) จากโรงเรียนยะลาบารุง ในอดีตที่นักเรียนส่วนใหญ่เป็นชาวจีน หากไม่ศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นก็จะไปทำงานขายของในร้านของครอบครัว หรือหากฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวไม่ดีนัก ก็จะไปรับจ้างทำงานในที่ต่างๆ แต่นักเรียนส่วนใหญ่มักจะเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งเมื่อประมาณ 50 ปีก่อน โรงเรียนมัธยมศึกษาประจำจังหวัดมีอยู่ด้วยกัน 2 โรงเรียน คือ โรงเรียนคณะราษฎรบำรุงจังหวัดยะลา ซึ่งเป็นโรงเรียนชายล้วน และโรงเรียนสตรียะลาเป็นโรงเรียนหญิงล้วน นักเรียนชายจากโรงเรียนยะลาบารุงจึงสอบเข้าเรียนต่อโรงเรียนคณะราษฎรบำรุง ส่วนนักเรียนหญิงจะสอบเข้าโรงเรียนสตรียะลา หากสอบไม่ได้จึงกลับมาเรียนที่โรงเรียนผดุงประชาต่อไป ภายหลังในปี พ.ศ. 2506 เมื่อโรงเรียนมัธยมประจำจังหวัดทั้ง 2 โรง ได้เปลี่ยนระบบเป็นโรงเรียนสหศึกษา แนวโน้มในการเลือกสอบเข้าเรียนต่อจึงหันเหไปที่โรงเรียนคณะราษฎรบำรุงมากกว่าโรงเรียนสตรียะลา (ด้วยความมีชื่อเสียงของโรงเรียน

* อาจารย์ใหญ่ฝ่ายภาษาไทยของโรงเรียนยะลาบารุงเล่าว่าก่อนหน้านี้มีผู้ปกครองมาขออนุญาตให้นักเรียนคลุมฮิญาบมาโรงเรียน ทางโรงเรียนก็ได้ขอผู้ปกครองบางส่วนไปว่า จริงๆ แล้วเด็กนักเรียนประถมยังอายุน้อย ยังไม่น่าจะถึงวัยที่จะต้องคลุมฮิญาบ แต่ก็ได้ผ่อนผันให้คลุมฮิญาบมาได้ 2 คน ต่อมาเมื่อมีพระราชบัญญัติการศึกษาฉบับใหม่อนุญาตให้นักเรียนสามารถแต่งกายตามหลักศาสนาได้ ทางโรงเรียนจึงได้ดำเนินการตามพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าว ขณะนี้จึงมีนักเรียนคลุมฮิญาบมากขึ้นจำนวนมาก

คณะกรรมการบำรุงในการที่มีนักเรียนสอบเข้ามหาวิทยาลัยปีของรัฐบาลได้ในอัตราที่มากกว่า)และหากสอบไม่ได้ โรงเรียนผดุงประชาที่ยังคงเป็นทางเลือกสุดท้ายที่รองรับอยู่

เมื่อเกิดความเปลี่ยนแปลงสัดส่วนชาติพันธุ์ของนักเรียนในโรงเรียนยะลาบำรุงแนวทางการเรียนต่อของนักเรียนก็ต่างไปจากเดิม นักเรียนของโรงเรียนยะลาบำรุงในปัจจุบันซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวมลายูมุสลิม เมื่อเรียนจบแล้วมักจะเข้าเรียนต่อในโรงเรียนธรรมวิทยามูลนิธิถ้าเป็นผู้ชาย แต่ถ้าเป็นผู้หญิงจะเข้าเรียนต่อในโรงเรียนสตรีธรรม ซึ่งเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสำหรับนักเรียนหญิงล้วนซึ่งอยู่ในเครือของมูลนิธิธรรมวิทยา หรือโรงเรียนพัฒนาวิทยาเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามอีกแห่งหนึ่ง (ตั้งอยู่ใกล้ถนนวงเวียน 3) มีนักเรียนจำนวนน้อยมากที่ไปสอบเข้าเรียนต่อโรงเรียนประจำจังหวัด โดยที่อาจารย์โรงเรียนยะลาบำรุงคนหนึ่งเล่าว่า “เมื่อ 2 ปีก่อนมีนักเรียนมุสลิมคนหนึ่ง สอบได้เป็นที่หนึ่งของโรงเรียนทั้งในวิชาภาษาจีน และคะแนนรวม แต่น่าเสียดายที่เขาไม่ได้สอบเข้าโรงเรียนคณะกรรมการบำรุง เขากลับไปเรียนฝั่งโน้น (ตลาดเก่า) โรงเรียนธรรม (โรงเรียนธรรมฝ่ายหญิง)”

การจัดระดับชั้นทางสังคม (Social Stratification)

เมื่อกลุ่มชาติพันธุ์ใดหนึ่งควบคุมวิถีทางการใช้ประโยชน์จากผลผลิตของกลุ่มชาติพันธุ์อีกกลุ่มหนึ่ง ความไม่เสมอภาคและการแบ่งชนชั้นจะเกิดขึ้น อาจกล่าวได้ว่าการแบ่งชนชั้นในสังคมที่เป็นพหุสังคมเกิดขึ้นจากการที่กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆครอบครองทรัพย์สินที่กลุ่มต่างๆให้คุณค่าร่วมกัน ยกตัวอย่างจากสังคมปาตานีในบางพื้นที่ที่มีการแบ่งชนชั้นขึ้นอยู่กับการเป็นเจ้าของที่ดิน ชาวปาตานีส่วนใหญ่เป็นเจ้าของที่ดิน ในขณะที่กลุ่มอื่นเป็นคนงานในการเพาะปลูก (Barth 1969:27)

Shibutani T. และ K. Kwan แสดงความคิดเห็นเรื่อง Ethnic Stratification ว่าเราสามารถจัดแบ่งมนุษย์ออกเป็นลำดับชั้น คนแต่ละคนอาจถูกจัดแบ่งด้วยวิธีต่างๆหลายวิธี แต่วิธีที่สำคัญที่สุดน่าจะเป็นการแบ่งสถานภาพของคนในชุมชน การจัดระดับชั้นทางสังคมเป็นเรื่องเกี่ยวกับการจัดแบ่งผู้คนตามชนชั้น ซึ่งมุ่งศึกษาในเรื่องความไม่เท่าเทียมกัน แต่เนื่องจากมีเกณฑ์ในการจัดแบ่งระดับชั้นทางสังคมหลายตัวด้วยกัน เช่นแบบของตะวันตกที่ใช้ระดับการศึกษารายได้ และอาชีพเป็นเกณฑ์ ซึ่งในงานวิจัยของฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ เรื่อง Ethnic Relations among Thai, Thai Muslim and Chinese in South Thailand พบว่าภายในกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มมีเกณฑ์การแบ่งระดับชั้นทางสังคมที่แตกต่างกัน คือ ในกลุ่มของคนไทยมุสลิมที่เคร่งครัดในประเพณีจะจัดระดับชั้นตามสถานภาพทางสังคมที่สืบมาตามเชื้อสาย แต่ในปัจจุบัน เกณฑ์การ

จัดแบ่งได้ปรับเปลี่ยนไปสิ่งที่สำคัญที่สุดคือความสำเร็จ ซึ่งหมายถึงการศึกษาและฐานะทางเศรษฐกิจ ส่วนคนจีนพิจารณาจากฐานะทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ และสำหรับคนไทยจะให้ความสำคัญกับนามสกุล การศึกษา และการรับราชการ ด้วยการจัดแบ่งที่มีเกณฑ์หลากหลาย อวีวรรณเลือกใช้รูปแบบของตะวันตกเข้ามาพิจารณาแล้ว พบว่า เมื่อจัดระดับชั้นในสามกลุ่มชาติพันธุ์ ชาวมุสลิมจะอยู่ระดับล่างสุด ส่วนคนไทยและคนจีนจะอยู่ในระดับเดียวกัน อย่างไรก็ตามจากความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมและสำนึกทางชาติพันธุ์ ทำให้สำนึกทางชนชั้นไม่สามารถตัดข้ามเส้นแบ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ได้ (Chavivun Prachuabmoh 1982:68)

ความสัมพันธ์ของคนในเทศบาลยะลาที่เช่นเดียวกัน ในระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ 3 กลุ่ม คือมลายูมุสลิม จีน และไทย หากแบ่งตามเกณฑ์ดังกล่าวชาวมลายูมุสลิมยังคงถูกจัดอยู่ในระดับล่างของระดับชั้นทางสังคม เห็นได้จากคำบอกเล่าของคนจีนหลายครั้งในเรื่องที่คนมุสลิมมาทำการค้า “เพราะเดี๋ยวนี้เขามีการศึกษา” ซึ่งการศึกษาในความหมายของคนจีน และคนไทยคือการศึกษาในแบบของรัฐไทยที่เป็นพื้นฐานในการนำไปประกอบอาชีพต่อไป ไม่หมายรวมถึงการศึกษาทางศาสนาอิสลาม ส่วนคนจีนในปัจจุบันน่าจะเป็นกลุ่มชนที่อยู่ระดับสูงสุด ด้วยฐานะทางเศรษฐกิจที่มั่นคงมาแต่เดิมทำให้กำลังส่งลูกหลานให้ได้รับการศึกษาในระดับสูงได้ โดยเฉพาะในสังคมเมืองเล็กๆ อย่างยะลา ความมีหน้ามีตาของครอบครัวนอกจากจะเป็นเรื่องฐานะแล้ว การที่ลูกหลานเรียนหนังสือสูงและผลการเรียนดีเป็นตัวช่วยเสริมอีกทางหนึ่ง รูปถ่ายในการรับพระราชทานปริญญาบัตรหรือรับปริญญาของบัณฑิตทั้งหลายจึงมักติดอยู่บนผนังในส่วนที่ผู้มาเยี่ยมเยียน หรือผู้มาจับจ่ายซื้อของจะเห็นได้ชัดเจนที่สุด นอกจากนี้รูปรับปริญญายังเป็น “ยันตร์” ในการป้องกันการกดขี่จากผู้ที่มีอำนาจทางการเมืองการปกครอง ยิ่งหากเรียนจบแล้วได้ทำงานที่มีรายได้สูงให้เพิ่มพูนความมั่งคั่งของครอบครัวยิ่งทำให้รับฐานะทางสังคมของครอบครัวสูงขึ้น

ส่วนคนไทยที่รับราชการซึ่งต้องเป็นบุคคลที่มีการศึกษาสูง เส้นแบ่งระหว่างชาติพันธุ์ทั้งสองอาจไม่ชัดเจนมากนัก เนื่องจากบางสภาวะแวดล้อมข้าราชการก็อาจมีอำนาจมากกว่านักธุรกิจ แต่ในบางกรณีข้าราชการเหล่านี้ก็ต้องพึ่งพิงพ่อค้าในด้านเศรษฐกิจด้วยเช่นกัน แต่ถ้าหากไม่เอาอำนาจทางการเมืองใดๆ มาเกี่ยวข้อง ใช้เกณฑ์ทางด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวกลุ่มข้าราชการจะอยู่รองลงมาจากคนจีน ส่วนคนไทยที่เป็นคนดั้งเดิมในท้องถิ่น ซึ่งประกอบอาชีพเกษตรกรรมจะอยู่ในระดับเดียวกับชาวมุสลิม

นอกจากระดับชั้นทางสังคมระหว่างชาติพันธุ์ที่กล่าวมาข้างต้น ในสังคมแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ยังมีการจัดระดับชนชั้นภายในกลุ่มของตนเองอีกด้วย ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้าง

ภายในกลุ่มย่อยของสังคม ในที่นี้จะกล่าวถึงการจัดระดับชั้นของกลุ่มชาติพันธุ์ 2 กลุ่มเท่านั้นคือ กลุ่มชาวมลายูมุสลิมและกลุ่มชาวจีน

ระดับชั้นทางสังคมของคนมุสลิม

หากจัดระดับทางชั้นทางสังคมของชุมชนมุสลิมในชนบท เกณฑ์การจัดแบ่งเป็นเรื่อง ความรู้ความเชี่ยวชาญทางศาสนา ผู้นำที่มีบทบาทมากของชุมชนจึงเป็นผู้ที่มีความรู้ เกี่ยวข้องและดูแลเกี่ยวกับเรื่องศาสนา คือโต๊ะอิหม่าม (ผู้นำในการละหมาดรวมที่มัสยิด (เสวนีย์ จิตต์หมวด 2535:455) โต๊ะครู (เป็นผู้ทรงความรู้ด้านศาสนาอิสลามและมีฐานะเป็นเจ้าของปอเนาะ (โรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม) และอุstad (ครูสอนศาสนาอิสลาม) บุคคลเหล่านี้มักเป็นที่นับถือเป็นที่ปรึกษา และช่วยตัดสินกรณีต่างๆ ของผู้คนในหมู่บ้าน

ในขณะที่งานวิจัยของฉวีวรรณ (1982:68) ระบุว่าปัจจุบันเกณฑ์การจัดระดับชั้นทางสังคมของคนมุสลิมได้ให้ความสำคัญกับการศึกษา และฐานะทางเศรษฐกิจมากขึ้น มุสลิมที่เป็นเจ้าของร้านค้าในย่านตลาดเมืองยะลานั้นว่าเป็นกลุ่มคนในระดับสูงของสังคม ด้วยฐานะที่มั่นคงและมั่งคั่งกว่ามุสลิมทั้งที่อยู่ในตลาดเก่า และ “กำปง” (หมู่บ้าน) ทำให้ลูกหลานมุสลิมเหล่านี้มีโอกาสทางการศึกษาสูงมาก ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับอุดมศึกษาทั้งจากสถาบันของรัฐและเอกชน เช่น สถาบันราชภัฏยะลา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยเอกชนที่ได้รับความนิยมคือมหาวิทยาลัยกรุงเทพฯ มหาวิทยาลัยรังสิต และมหาวิทยาลัยศรีปทุม นอกจากนี้มีบางร้านที่สนใจให้ลูกหลานได้รับการศึกษาในระดับอุดมศึกษาจากประเทศอิสลาม ภายหลังจากจบการศึกษา มุสลิมรุ่นใหม่เหล่านี้เข้ารับราชการ เป็นลูกจ้างในบริษัท และสืบทอดกิจการของครอบครัว

ด้วยสถานภาพทางสังคมที่ดี ความพร้อมทั้งด้านการสืบเชื้อสายและนับญาติกับตระกูลดาโต๊ะยุติธรรมที่มีบทบาททางการเมืองในระดับท้องถิ่น ฐานะทางเศรษฐกิจ ระดับการศึกษา และการประกอบอาชีพ มุสลิมในตลาดจึงมีมุมมองต่อมุสลิมที่ตลาดเก่า และ “กำปง” ต่างไป

เมื่อพูดถึงตลาดเก่า เจ้าของร้านคนหนึ่งในสายกลางบอกว่า “ไม่มีทางซื้อบ้านหรือซื้อที่ที่ ตลาดเก่า เพราะเป็นแหล่งยาเสพติด คนดั้งเดิมก็ดึ้นะ แต่มีคนมาอยู่ใหม่เยอะ อยู่ฝั่งนี้ดีกว่า ไม่อึดจาดาร้อน สะอาดดีกว่า” เจ้าของร้านหลายคนยังให้ความเห็นตรงกันว่า มุสลิมฝั่งนี้ (ตลาด) กับมุสลิมตลาดเก่า “เป็นคนละระดับ” คนหนึ่งบอกว่า “ฝั่งนี้ไฮโซกว่า” เจ้าของร้านผู้หญิงชาวมุสลิมสองคนให้ความเห็นตรงกันเรื่องความสะอาดว่า บ้านเรือนฝั่งตลาดและย่านสายกลางรักษาความสะอาดดีกว่าตลาดเก่า รวมไปถึงร้านอาหารอิสลามที่มีอยู่มากมายก็ไม่ค่อยสะอาดมากนัก

เจ้าของร้านชาวมุสลิมอีกคนที่อยู่ในสายกลางมาตั้งแต่เกิด หลังจากแต่งงานได้สร้างบ้านอยู่ที่ตลาดเก่าหลังหนึ่งตอนกลางวันจะมาเปิดร้านขายของ ตอนเย็นกลับไปพักที่บ้านฝั่งตลาดเก่า เธอบอกว่ากลับไปก็อยู่แต่ในบ้าน ไม่ได้ไปพบปะสังสรรค์กับเพื่อนบ้าน ไม่รู้จักเพื่อนบ้านเลย ฝั่งนี้รู้จักเจ้าของร้านต่างๆทั้งสายกลางและในตลาด นอกจากนี้ตลาดเก่าในทัศนะของคนฝั่งตลาดมองว่าตลาดเก่าเป็นที่รวมของความเสื่อมโทรม ยาเสพติด บ่อนการพนันและ“แก๊ง”ต่างๆ ที่ปัจจุบันตำรวจไม่กล้าเข้าไปปฏิบัติงานในย่านดังกล่าว

“กำปง” คำเรียก ชนบทหรือหมู่บ้านของคนมุสลิมเมือง ลูกจ้างในร้านค้าต่างๆในตลาดเมืองยะลาเป็นคนที่มาจากกำปง เจ้าของร้านมุสลิมคนหนึ่งให้ความเห็นว่า “คนกำปงมีเรียนสูงขึ้น เลยออกมาทำงานรับจ้างในเมือง ทั้งทำงานในร้านค้า และโรงงาน ตอนแรกมาทำงานใหม่ๆ ยังโง่งอยู่ มีคนหนึ่งถูกผู้ชายหลอก...” ส่วนในเรื่องของการค้าขายเจ้าของร้านชาวมุสลิมคนหนึ่งเล่าว่า คนค้าขายเป็นมุสลิมที่มีเชื้อสายจีนมาจากปัตตานี “มีหัวทางการค้า” คนท้องถิ่นทำแต่เกษตรกรรม พวกนี้ “โง่โง่” ทำการค้าไม่เป็น นอกจากกำปงจะเป็นพื้นที่ของคนที่มีระดับความรู้ต่ำแล้ว ในทัศนะของคนเมือง กำปงยังเป็นต้นตอของปัญหาความรุนแรงต่างๆ ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้วยไม่มีการศึกษา จึงไม่รู้ว่าทันพวกชนชั้นนำของสังคม ที่อาจปลุกระดมให้ทำอะไรก็ตามที่เอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มชนชั้นนำเหล่านั้น เจ้าของร้านต่างๆมักบอกผู้ศึกษาว่า “เราทำการค้าขาย ไม่มีเวลาไปยุ่งกับเรื่องการเมืองหรอก”

ส่วนคนที่ตลาดเก่าที่ผู้ศึกษาได้พูดคุยซักถามอย่างไม่เป็นทางการเพียงไม่กี่คน เมื่อทราบว่าผู้ศึกษาต้องเข้าไปสัมภาษณ์กับเจ้าของร้านต่างๆในตลาด คนตลาดเก่าเริ่มแสดงความวิตกกังวลกับผู้วิจัยว่า “เขาจะคุยด้วยหรือ พวกเขาคณรวย ขาของ คงไม่มีเวลามาคุยด้วยหรอก” หรือเมื่อผู้ศึกษาถามว่าเป็นญาติกับใครที่ฝั่งตลาดหรือเปล่า จะได้รับคำตอบว่า “ไม่กล้านับญาติกับเขาหรอก เขาคณรวย” หรือ “คนมุสลิมที่ขายของในสายกลางเป็นพวกหัวก้าวหน้า ทันสมัย”

อย่างไรก็ตามชาวมลายูมุสลิมในย่านตลาดและสายกลางยังคงให้ความเคารพต่อผู้รู้ทางศาสนาไม่ว่าจะเป็นอิหม่าม โต๊ะครู หรืออุstadh แต่ด้วยพื้นที่เมืองเป็นพื้นที่ที่มีอาณาบริเวณกว้าง ประชากรจำนวนมากและหลากหลายชาติพันธุ์ ความใกล้ชิดกับศูนย์กลางการปกครอง บทบาทของผู้รู้ทางศาสนาต่อสังคมจึงน้อยกว่าในระดับหมู่บ้าน

ระดับชั้นทางสังคมของคนจีน

ในยะลาคนจีนถือได้ว่าเป็นชนกลุ่มน้อย ที่มีประชากรน้อยที่สุดในคนสามกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมของคนจีนนั้นมักให้คุณค่ากับเรื่องความมั่งคั่ง ฐานะทางเศรษฐกิจมากกว่าความเคร่งครัดในความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณี อย่างไรก็ตามการศึกษาหรือความรู้เป็น

องค์ประกอบหนึ่งในการจัดระดับชั้นทางสังคมของคนจีนเช่นกัน คนจีนเกือบทั้งหมดในยะลาจะอาศัยอยู่ในย่านตลาด และบริเวณใกล้เคียง แต่คนจีนเหล่านี้ไม่ได้ประกอบอาชีพค้าขายทั้งหมด มีคนจีนบางส่วนที่ได้รับการศึกษาในระดับสูงแล้วเข้ารับราชการหรือทำงานบริษัทเอกชน และคนจีนอีกบางส่วนที่ทำการเกษตร คือเลี้ยงหมู และทำสวนผัก ซึ่งคนกลุ่มนี้จะตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณริมแม่น้ำปัตตานี

Skinner (2529:136) เสนอว่า การจัดแบ่งชนชั้นในสังคมจีนขึ้นอยู่กับฐานะและการได้รับความนับถือ และรองลงมาคือการให้ความช่วยเหลือกลุ่มชนชาวจีน ผู้ที่มีฐานะและเป็นผู้ที่ได้รับการนับถือมากที่สุดในสังคมชาวจีน คือพ่อค้า ซึ่งในกลุ่มพ่อค้ายังจัดแบ่งระดับตามขนาดของธุรกิจ และความมั่งคั่งทางการเงิน

หากจัดระดับชั้นทางสังคมของคนจีน คนที่ประกอบอาชีพค้าขายซึ่งเป็นผู้ที่มีฐานะดีที่สุดจะถูกจัดอยู่ในระดับสูงของสังคมจีน เป็นผู้อุปถัมภ์สมาคมต่างๆของคนจีน รวมถึงโรงเรียนจีน คนเหล่านี้จึงมีบทบาททางสังคมมากพอสมควร ส่วนคนจีนกลุ่มที่ทำการเกษตรมักไม่ค่อยเข้าร่วมเป็นสมาชิกสมาคมใดหนึ่ง ด้วยเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจ แต่คนกลุ่มนี้อาจรู้จักกับคนค้าขายด้วยการเป็นคนดั้งเดิมของท้องถิ่น หรือมีปฏิสัมพันธ์ในการขายผลผลิตทางการเกษตร พบเจอกันในการไปจับจ่ายของในตลาด และการได้พบปะกันในงานประจำปีของศาลเจ้าต่างๆ ในอดีตกลุ่มคนอีกกลุ่มที่ถูกจัดอยู่ในระดับล่างของสังคมจีนคือกลุ่มคนที่เป็นลูกครึ่งจีน-ไทย ด้วย “เชื้อไทย” เป็นส่วนหนึ่งของความขี้เกียจ

ในกลุ่มนักธุรกิจพ่อค้ายังมีการจัดระดับชั้นที่ย่อยลงไป โดยที่ระดับชั้นจะแปรผันตามขนาดของธุรกิจและความมั่งคั่งของทรัพย์สิน กล่าวคือนักธุรกิจคนใดที่มีกิจการขนาดใหญ่เช่น โรงแรม โรงงานแปรรูปยางพารา โรงไม้ จะมีฐานะร่ำรวยนับว่านักธุรกิจในระดับนี้จะเป็นชนชั้นที่สูงที่สุดในสังคม เป็นที่รู้จักของผู้คนทั่วไปทั้งในกลุ่มชาวจีน และชาติพันธุ์อื่นๆ โดยเฉพาะหากได้ร่วมทำกิจกรรมการกุศลต่างๆเพื่อสังคมด้วยแล้ว ยิ่งจะเป็นผู้ที่ได้รับการนับถือจากคนในสังคมมากขึ้น ในกลุ่มนี้จะมีเพียงไม่กี่คน คนที่เป็นที่รู้จักในเมืองยะลามากคนหนึ่งคือ “เถ้าแก่เสียง” หรือนายเสียง วิวัฒน์สุรกิจ ซึ่งเป็นบุคคลที่เป็นที่นับถือของทั้งคนจีน และคนมลายูมุสลิมในจังหวัดยะลา รวมไปถึงเหล่าข้าราชการ เถ้าแก่เสียงนับเป็นคนจีนที่มีบทบาททั้งในทางสังคม และทางการเมือง ในการจัดงานฉลอง 212 ปีเมืองยะลา เมื่อปี 2545 ผู้ว่าราชการจังหวัดยะลาได้เข้าพบและ ขอคำปรึกษาเป็นการส่วนตัวกับเถ้าแก่เสียงด้วย

รองลงมาจากระดับสูง คือผู้ที่มีกิจการธุรกิจร้านค้าขนาดกลาง ซึ่งมีเป็นชนชั้นที่มีจำนวนมากที่สุด คนทั้งสองชนชั้นนี้มีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจของจังหวัด มีบทบาททาง

การเมืองในบางส่วนเช่นเป็นผู้สนับสนุนคนสำคัญในการจัดกิจกรรมต่างๆของภาครัฐ และบทบาททางสังคมในการให้ความช่วยเหลือเมื่อมีภัยธรรมชาติต่างๆ หรือให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ด้อยโอกาสในสังคม เจ้าของร้านชาวจีนทั้งหมดในย่านสายกลางจัดอยู่ในกลุ่มนี้

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นจะเห็นว่าคนมลายูและคนจีนเป็นคนกลุ่มแรกๆที่เดินทางเข้ามาจับจองที่ดินและตั้งรกรากในย่านสายกลาง แม้จะมีคนไทยกลุ่มหนึ่งที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการร่วมสร้างบ้านแปงเมือง แต่ภายหลังคนไทยกลุ่มนี้ได้โยกย้ายออกจากย่านสายกลางไปอยู่ย่านอื่นในพื้นที่จังหวัดยะลา ย่านสายกลางจึงเป็นพื้นที่อยู่อาศัยของคนจีนและมลายู

เมื่อพิจารณาถึงการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์เห็นได้ว่าความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม และองค์กรทางสังคมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ไม่เอื้อให้คนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างความเชื่อ เช่น คนจีนและคนมลายูได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กันมากเท่าใดนัก ในขณะที่บทบาทหน้าที่ทางสังคมในบริบทของสังคมเมือง เช่น ความเป็นเพื่อนบ้าน และช่องทางเศรษฐกิจ เช่นการเป็นคู่ค้า หรือผู้ประกอบการอาชีพเดียวกัน เอื้อให้คนสองชาติพันธุ์มีโอกาสในการปฏิสัมพันธ์กันมากกว่า

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 3

ปฏิสัมพันธ์ของชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนในย่านสายกลาง

ความเป็นท้องถิ่น: การพึงพิงอิงอาศัยกันทำมาหากิน

อาม่า: “ดั้งเดิมดินผืนนี้เป็นของเขา (ชาวมลายู) ถ้าเขาจะเอาคืนก็ไม่ผิดอะไร
เราไปว่าเขาไม่ได้”

หลาน: “แล้วถ้าเขาแบ่งแยกดินแดนจริงๆ อาม่าจะย้ายไปอยู่ที่อื่นไหม”

อาม่า: “ไม่ย้าย ภูเกิดนี้ อยู่ที่นี่มาตลอดชีวิต ไม่เคยมีปัญหาเกี่ยวกับเขา ทำไมจะต้องย้าย”

บทสนทนาของยาย-หลานในครอบครัวชาวจีนที่ยะลา ในช่วงเวลาที่ข่าวเรื่องความรุนแรงและการแบ่งแยกดินแดนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ถูกนำเสนออย่างต่อเนื่อง

ชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีปฏิสัมพันธ์กันมาอย่างยาวนานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยวิวัฒนาการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนสองชาติพันธุ์ได้สั่งสมเป็นประสบการณ์ร่วมกันของคนในท้องถิ่นที่ส่งผลต่อการสร้างสำนึกทางชาติพันธุ์ของทั้งสองกลุ่ม แต่กระบวนการสร้างสำนึกทางชาติพันธุ์ยังปรับเปลี่ยนไปตามรูปแบบและลักษณะการปฏิสัมพันธ์ของคนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เฉพาะในแต่ละพื้นที่อีกด้วย

การทำความเข้าใจการปรับตัวเปลี่ยนแปลงของมนุษย์จากมิติทางวัฒนธรรม โดยเน้นการผลิตซ้ำและสร้างใหม่ของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมทำให้เราสามารถทำความเข้าใจกับความเป็นชาติพันธุ์ในฐานะของชุมชนจินตนาการที่มีลักษณะซับซ้อนเคลื่อนไหว และปรับเปลี่ยนไปตามบริบทและเงื่อนไขที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว (ยศสันตสมบัติ 2545:107)

ในบทนี้จึงเริ่มด้วยความสัมพันธ์ของคนสองชาติพันธุ์ในสังคม คือการแต่งงานข้ามชาติพันธุ์ เพื่อให้เห็นภาพความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในระดับท้องถิ่น ลักษณะและรูปแบบการการค้าของทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์นอกจากจะแสดงถึงวิวัฒนาการในการการค้ายังช่วยให้เห็นถึงวิวัฒนาการในการปฏิสัมพันธ์ของคนทั้งสองกลุ่มจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ที่คนสองกลุ่มชาติพันธุ์มีปฏิสัมพันธ์กันในพื้นที่ทางการค้า

โดยแบ่งรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ออกเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่าง “คนใน” คือการปฏิสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของร้านในย่านสายกลาง และการปฏิสัมพันธ์ระหว่าง “คนใน” กับ “คนนอก” คือการปฏิสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของร้านกับลูกค้า และการปฏิสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของร้านกับลูกค้า

การจัดแบ่งกลุ่มคนออกเป็น “คนใน” และ “คนนอก” ในที่นี้ผู้ศึกษาจัดแบ่งกลุ่มตามพื้นที่อยู่อาศัย “คนใน” จึงหมายถึงคนที่อาศัยอยู่ในย่านสายกลาง ส่วน “คนนอก” คือผู้ที่อาศัยอยู่ภายนอกย่านสายกลาง อย่างไรก็ตามการเป็น “คนใน” ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงผู้คนที่เป็กลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ไม่ได้มีวัฒนธรรม ความคิดหรืออาจจะไม่ได้มีระดับชั้นทางสังคมเดียวกัน จึงไม่ได้หมายความว่า “คนใน” เหล่านี้มีอัตลักษณ์หนึ่งเดียวกัน หากต่างก็มีอัตลักษณ์ที่ซ้อนทับและเลื่อนไหลไปตามปัจจัยและเงื่อนไขดังจะอธิบายต่อไป

การแต่งงานข้ามชาติพันธุ์ : ความสัมพันธ์ของสองชาติพันธุ์ในท้องถิ่น

คนจีนและคนมลายูมุสลิมมีความสัมพันธ์กันมาอย่างยาวนาน นับเนื่องตั้งแต่คนจีนทยอยกันอพยพเข้ามาในดินแดนปัตตานี ด้วยความเป็น “แขก” คนจีนจึงพยายามสร้างสัมพันธ์อันดีกับเจ้าของผืนแผ่นดินที่จะมาอาศัยอยู่ เหมือนกับคนจีนที่อพยพเข้าไปในพื้นที่ต่างๆ ทั่วโลก คนจีนคนหนึ่งในระยะบอกล่าว “คนจีนไม่มีปัญหาอะไร อยู่ได้เพราะอ่อนน้อมถ่อมตน” แนวทางในการผูกสัมพันธ์กับคนท้องถิ่นดั้งเดิมของคนจีนมีหลายแนวทางด้วยกัน นับตั้งแต่การเรียนรู้ภาษา วัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น และการแต่งงานกับคนท้องถิ่น

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ของทั้งคนจีนกับคนมลายูตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันเป็นไปในหลายรูปแบบ เช่น การแต่งงานข้ามชาติพันธุ์ ความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่นเดียวกัน และการพึ่งพิงกันในการทำมาหากิน เมื่อชุมชนบางแห่งเปลี่ยนแปลงจากชุมชนหมู่บ้านเป็นชุมชนเมืองความสัมพันธ์ที่ผ่านมาย่อมเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปตามลักษณะของสังคม

ตามศาสนบัญญัติคนมุสลิมจะแต่งงานกับคนต่างศาสนาไม่ได้นอกเสียจากว่าคนคนนั้นจะมีศรัทธาต่อเอกองค์อัลลอฮ์ (ช.ล.) เสียก่อน เมื่อคนจีนแต่งงานกับคนมลายูมุสลิม คนจีนคนนั้นจะต้องเปลี่ยนศาสนาไปนับถือศาสนาอิสลาม ถึงแม้คนจีนส่วนใหญ่เลือกที่จะไม่แต่งงานกับคนมุสลิมด้วยสาเหตุดังกล่าว แต่ยังคงมีการแต่งงานกันระหว่างชาติพันธุ์ทั้งสองกลุ่มนี้เกิดขึ้นดังที่ปรากฏอยู่ในตำนานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวซึ่งเป็นตำนานที่เล่ากันอย่างแพร่หลายในท้องถิ่นถึงความรักของชายหนุ่มชาวจีน กับหญิงสาวชาวมลายูมุสลิม การแต่งงานระหว่างคนมลายูมุสลิมกับคนจีนนี้แม้ไม่เกิดขึ้นมากมายเท่าการแต่งงานระหว่างคนจีนกับคนไทยแต่ก็เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ชาวมลายูมุสลิมหลายคนเล่าว่ายอมรับการแต่งงานระหว่างคนมลายูมุสลิมกับ

คนจีนได้มากกว่าการแต่งงานกับคนจากชาติพันธุ์อื่น เพราะคนจีนเมื่อเปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลามก็จะปฏิบัติอย่างจริงจัง และวัฒนธรรมของครอบครัวจีนในเรื่องการนับญาติเชื้อต่อการแต่งงานของหญิงชาวจีนกับชายชาวมุสลิมอย่างยิ่ง กล่าวคือคนจีนนิยมจะรับลูกสะใภ้เข้ามาอยู่ในบ้านเป็น “คนใน” ของวงศ์ตระกูล ในขณะที่เมื่อลูกสาวแต่งงานแล้ว จะถือว่าลูกสาวเป็น “คนนอก” การประกอบพิธีกรรมเพื่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วจะเป็นหน้าที่ของ “คนใน” เช่น ลูกชาย ลูกสะใภ้ หลานๆ ที่เกิดจากลูกชายทั้งสิ้น ดังนั้นลูกสาวของคนจีนจึงไม่มีพันธะกับครอบครัวพ่อแม่ของตนมากนัก หากต้องแต่งงานแล้วเปลี่ยนศาสนา ซึ่งหมายถึงต้องเปลี่ยน ความเป็นอยู่และวิถีปฏิบัติ การเข้าไปอยู่ในครอบครัวใหม่ ความเชื่อและการปฏิบัติใหม่โดยไม่มีพันธะใดๆ กับครอบครัวเดิม จึงเป็นเรื่องที่ช่วยลดความสับสนลังเลและขัดแย้งได้เป็นอย่างดี ดังนั้นชาวมลายูมุสลิมจึงพึงพอใจสะใภ้ชาวจีนมากกว่าสะใภ้ชาติพันธุ์อื่น ส่วนเขยขึ้นอยู่กับการปฏิบัติตัวภายหลังการเข้ารับอิสลามของแต่ละบุคคล อย่างไรก็ตามคนมลายูพอใจในเขยชาวจีนมากกว่าเขยไทย โดยให้เหตุผลว่าคนไทยนั้นนิยมดื่มเหล้า บางครั้งแม้เปลี่ยนมารับอิสลามแล้ว ยังไม่สามารถงดการดื่มเหล้าได้ซึ่งเป็นการกระทำที่ขัดกับหลักศาสนา

กรณีการแต่งงานข้ามชาติพันธุ์เกิดขึ้นโดยทั่วไปในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ จะเห็นว่าชาวมลายูมุสลิมที่มีเชื้อสายจีนจะมีผิวขาวกว่าชาวมลายูทั่วไป และบางคนจะมีตาสีขนาดเล็กเหมือนลักษณะตาของคนจีน ซึ่งในย่านสายกลางจะพบว่าเจ้าของร้านส่วนใหญ่มีผิวขาวเหมือนคนจีน และบางคนมีลักษณะตาดังที่กล่าวมา

การแต่งงานกับคนท้องถิ่นอาจมีส่วนช่วยคนจีนที่อพยพเข้ามาในเมืองไทยในเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน เห็นได้ว่าคนจีนที่อพยพเข้ามายังประเทศไทยจำนวนหนึ่งแต่งงานกับคนพื้นเมืองเพื่อสามารถกระทำธุรกรรมต่างๆ ในเมืองไทยได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย อย่างไรก็ตามสำหรับคนจีนในจังหวัดชายแดนภาคใต้อาจเป็นสถานการณ์ที่แตกต่างออกไปบ้าง เนื่องจากความแตกต่างทางด้านศาสนาและวัฒนธรรมทำให้ชาวมลายูมุสลิมกับคนจีนมีความสัมพันธ์โดยการแต่งงานไม่มากเท่ากับการแต่งงานระหว่างคนจีนกับคนไทย การแต่งงานระหว่างชาวมลายูและชาวจีนที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นไปเพื่อการพึ่งพิงอาศัยกันดังที่เกิดขึ้นในพื้นที่อื่น แต่มักเกิดขึ้นด้วยความพึงพอใจต่อกัน

นอกจากความสัมพันธ์โดยการแต่งงานแล้วยังพบกรณีที่ครอบครัวชาวมลายูมุสลิมรับเด็กชาวจีนมาเลี้ยงเป็นลูก เล่ากันว่าคนจีนในอำเภอเบตงและพื้นที่ใกล้เคียงส่วนใหญ่มีฐานะยากจน จนไม่สามารถเลี้ยงดูลูกได้ บางคนจึงยกลูกให้กับคนมลายูมุสลิมไปเลี้ยง เด็กที่ยกให้ชาวมลายูมุสลิมคือเด็กผู้หญิง ตามค่านิยมและประเพณีดั้งเดิมของคนจีนที่ให้คุณค่ากับลูกชาย

มากกว่า ลูกสาว คนจีนมองว่าการที่ชาวมลายูมุสลิมรับเด็กชาวจีนไปเลี้ยงเพราะเด็กชาวจีนหน้าตาดี ผิวขาว และเชื่อว่าเด็กชาวจีนทำให้ “ทำมาหากินง่าย” ดังที่คนจีนคนหนึ่งเล่าว่า “ลูกสาวคนโตของบ้านนั้น (เพื่อนบ้านชาวมลายูมุสลิม) แต่งงานแล้วไม่มีลูก ไปซื้อลูกคนจีนจากเบตงมาเลี้ยงเพราะเขาชอบลูกคนจีน เอาขาวๆ คนเบตงมีลูกเยอะ ทำสวนยางไม่มีเงินเลี้ยง ก็ขายลูก” ส่วนชาวมลายูมุสลิมมองว่าการรับเด็กมาเลี้ยงเป็นลูกนั้นนับว่าเป็น “ริสกี”^{*} อย่างหนึ่งจากพระเจ้า เมื่อรับมาแล้วต้องดูแลเสมือนเป็นลูกแท้ๆ คนหนึ่ง ในย่านสายกลางมีกรณีเช่นนี้เกิดขึ้น กล่าวคือมีชาวมลายูมุสลิมคนหนึ่งรับเด็กหญิงชาวจีนมาเลี้ยงสองคน และเมื่อเด็กทั้งสองเติบโตถึงวัยมีครอบครัว หญิงสาวเชื้อสายจีนที่นับเป็นลูกสาวของครอบครัว ได้รับมรดกเช่นเดียวกับลูกคนอื่นๆ และหนึ่งในสองคนยังคงเปิดร้านค้าขายอยู่ที่สายกลางจนกระทั่งปัจจุบัน

ส่วนคนจีนโดยทั่วไปไม่นิยมรับเด็กมาเลี้ยง อาจเนื่องจากครอบครัวชาวจีนมักมีลูกหลายคน เชื่อในเรื่องสายเลือด และธรรมเนียมปฏิบัติที่ลูกชายคนโตเป็นผู้สืบทอดมรดก อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษาพบชาวจีนครอบครัวหนึ่งรับเด็กคนไทยเชื้อสายจีนมาเลี้ยงเป็นลูกบุญธรรม 2 คน ด้วยแม่ของเด็กนำเด็กมาฝากไว้เพราะครอบครัวมีฐานะยากจน

บทหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนวนลิขสิทธิ์

ย่านธุรกิจการค้า : พื้นที่ปฏิสัมพันธ์

ความสัมพันธ์ในทางเศรษฐกิจเป็นส่วนหนึ่งของการพลวัตทางสังคมแต่ละสังคม ในยะลาชาวมลายูมุสลิมประกอบอาชีพเกษตรกรรมทั้งทำสวนผลไม้ และยางพารา เป็นเจ้าของผืนแผ่นดินอยู่ทั่วไป คนจีนที่ทำการค้าจึงมีทั้งที่เป็นพ่อค้าแม่ค้าตามตลาด เช้าหรือซื้อบ้านทำร้านค้าในย่านตลาดของชุมชนต่างๆ บางคนเป็นพ่อค้าคนกลางเดินทางรับซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าไปยังพื้นที่ต่างๆ

ปฏิสัมพันธ์ในพื้นที่ทางการค้าระหว่างคนจีนและชาวมลายูมุสลิมมีพัฒนาการตามการเปลี่ยนแปลงของกาลเวลาและสภาพแวดล้อมของตลาด กล่าวคือในอดีตปัจจัยที่สร้างให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนสองชาติพันธุ์คือการเดินทางไปยังพื้นที่ต่างๆของคนจีน เพื่อการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า ความสามารถทางภาษาและการปรับตัวของคนจีนที่เป็นผู้มาใหม่กับคนดั้งเดิมของท้องถิ่น

* ริสกี หมายถึง สิ่งหรือเครื่องยังชีพที่อัลลอฮ์ (ซล.) ประทานให้แก่บ่าวของพระองค์ (เสวนานีญ์ จิตต์หมวด 2535:484)

ในขณะที่ปัจจุบันสถานการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไปเมื่อตลาดยะลากลายเป็นตลาดขนาดใหญ่และภาครัฐบาลกำลังจะขยายให้ตลาดยะลาเป็นตลาดศูนย์กลางระหว่างประเทศไทยและมาเลเซีย การเคลื่อนย้ายเข้ามายังพื้นที่เศรษฐกิจของคนมลายูมุสลิมและการตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ดังกล่าวได้เปลี่ยนความสัมพันธ์จากผู้ที่เคยแลกเปลี่ยนสินค้า พึ่งพิงอิงอาศัยกัน ในทางเศรษฐกิจมาเป็นความสัมพันธ์ของเพื่อนร่วมอาชีพ เพื่อนบ้าน และความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้าง ซึ่งคู่ความสัมพันธ์เหล่านี้ส่วนหนึ่งผูกโยงและเกี่ยวข้องกับตำนานของคนจีนในท้องถิ่น และความเชื่อในหลักศาสนาอิสลามของคนมุสลิม

สำหรับย่านสายกลางแต่เดิมร้านค้าที่ตั้งขายอยู่ในย่านนี้และตลาดของเมืองยะลาไม่ได้เป็นร้านค้าเฉพาะของชาวเมืองยะลาเท่านั้น เนื่องจากย่านสายกลางและตลาดยะลาทำหน้าที่เป็นตลาดกลางระหว่างดินแดนชายฝั่งทะเลกับท้องถิ่นที่อยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดิน พัฒนาการทางการค้า รูปแบบและเส้นทางการค้ามีส่วนช่วยในการสร้างและกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างผู้ซื้อและผู้ขายตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

พัฒนาการในการทำการค้าของคนจีน

คนจีนได้เดินทางมาทำการค้ากับดินแดนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาเป็นเวลาช้านานหลายร้อยปี ต่อมาในปลายพุทธศตวรรษที่ 23 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 24 ประเทศจีนจึงอยู่ในความไม่สงบตลอดมา อย่างไรก็ตามในเวลาเดียวกันนั้นเทคโนโลยีการเดินเรือของจีนได้พัฒนาจนกระทั่งมีการนำเรือกลไฟเดินทางรับส่งผู้โดยสารจากจีนตอนใต้ถึงประเทศสยามด้วยค่าโดยสารที่ต่ำลงและความปลอดภัยที่สูงขึ้น (Skinner, 2529:30-33) ชาวจีนจึงทยอยอพยพเข้ามายังดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และดินแดนแหลมมลายูเป็นจุดหมายปลายทางหนึ่งของชาวจีนอพยพที่ต้องการแสวงหาชีวิตที่ดีกว่า

เมื่อชาวจีนอพยพทางทะเลขึ้นฝั่งยังดินแดนสยาม นโยบายการปกครองของรัฐบาลสยามเปิดโอกาสให้ชาวจีนอพยพได้สิทธิในการเดินทางได้ทั่วพระราชอาณาจักร โดยไม่ต้องเข้าเฝ้ารับราชการ ประกอบกับการไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเนื่องจากมีสถานะเป็นคนต่างด้าว รวมทั้งความมูมานะบากบั่น ความมุ่งหมายที่จะมีรายได้ส่งให้ครอบครัวทางเมืองจีน ปัจจัยเหล่านี้ล้วนมีส่วนผลักดันให้ชาวจีนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย เช่นเดียวกับชาวจีนที่เดินทางมาขึ้นฝั่งยังเมืองปัตตานีซึ่งเป็นเมืองท่าค้าขายทางทะเลที่สำคัญแห่งหนึ่งในอดีต ด้วยความเป็น “แขก” จึงทำให้คนจีนไม่สามารถเข้ามาประกอบอาชีพที่คนพื้นเมืองประกอบอยู่มาแต่เดิม เช่นทำเกษตรกรรม และการประมง เนื่องจากอาชีพเหล่านี้ต้องประกอบไปด้วยปัจจัยอื่นๆ เช่นการมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำ

กิน โดยเฉพาะคนจีนที่เพิ่งอพยพเข้ามานั้นจะมีสถานภาพเป็น “คนต่างด้าว” ที่ไม่สามารถมีกรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์ใดๆ ได้ ไม่มีความรู้และความถนัดในภูมิประเทศ และภูมิอากาศ ซึ่งต้องอาศัยเวลานานและความคุ้นเคยต่อพื้นที่ในการเรียนรู้ “แขก” เชื้อสายจีนที่เข้ามาใหม่จึงเข้าสู่อาชีพต่างๆ ที่ไม่ต้องมีทุนเป็นที่ดินหรือความรู้เฉพาะเช่นที่กล่าวมา

เมื่อแรกเข้ามาคนจีนส่วนหนึ่งประกอบอาชีพค้าขายและอีกส่วนหนึ่งทำงานเป็นกรรมกรรับจ้างทั่วไป เป็นช่างในเมืองแร่ดีบุกที่ดำเนินการโดยชาวตะวันตก อาศัยความขยันประหยัดและอดทนทำให้มีเงินออมจนสามารถปรับตัวมาทำการค้าและทำเหมืองแร่ได้ในที่สุด ดังที่ skinner (2529: 95) วิเคราะห์ถึงบุคลิกภาพดังกล่าวว่าเป็นตามแบบชาวนาจีนคือ “อดสาเห ขยันขันแข็ง และกระหมัด กระหม่อม” ด้วยความตระหนักรู้ว่าตนเองมีหน้าที่ต่อบรรพบุรุษทั้งในอดีตและอนาคต คือการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษผ่านพิธีกรรมต่างๆ และรับผิดชอบต่อการกระทำที่จะทำให้งศ์ตระกูลเจริญรุ่งเรืองต่อไป ขณะเดียวกันนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2531:37-38) ได้วิเคราะห์ถึงการเข้าสู่อาชีพค้าขายของคนจีนในเมืองไทยไว้ว่า คนจีนที่เข้ามาในเมืองไทยนั้นเป็นคนที่ผ่านการคัดสรรจากธรรมชาติแล้วว่าเป็นผู้ที่มีความมุ่งมั่นบากบั่น และมีแรงผลักดันที่จะหาทรัพย์ช่วยครอบครัวให้ก้าวหน้า การเลือกสรรนี้ทำให้ประชากรจีนที่เข้ามาในเมืองไทยเป็นประชากรที่มีคุณภาพ และเมื่อเข้ามาแล้วการจะเข้ามาประกอบอาชีพเกษตรกรรมซึ่งสร้างรายได้ไม่เพียงพอที่จะส่งไปช่วยเหลือครอบครัวที่อยู่ในเมืองจีนได้ อาชีพค้าขายจึงเป็นอาชีพที่เหมาะสมกับทั้งความต้องการและบุคลิกภาพของคนจีนที่อพยพเข้ามาในเมืองไทย

ด้วยภูมิศาสตร์ทางทะเลของปัตตานีที่เอื้ออำนวยต่อการทำการค้าเป็นอย่างมาก ทำให้คนจีนในเมืองปัตตานีเป็นกลุ่มคนที่มีฐานะดี ปัตตานียังเป็นดินแดนดึงดูดชาวจีนอพยพมาอย่างไม่ขาดสาย

เมื่อเมืองท่าทางการค้าอย่างปัตตานีเสื่อมถอยลง พ่อค้าชาวจีนที่เคยอาศัยกันอย่างคับคั่งบนแผ่นดินชายฝั่งทะเลจึงเริ่มเคลื่อนย้ายเข้าสู่ดินแดนภายในแผ่นดินใหญ่ที่อุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ยะหา ทำสาป บันนังสตา เบตง เป็นตัวอย่างของบ้านและเมืองที่ชาวจีนเดินทางเข้าไปบุกเบิกตลาดควบคู่ไปกับการทำเหมืองแร่ดีบุก และเมื่อยางพาราถูกนำเข้ามาปลูกในพื้นที่ภาคใต้แล้วกลายเป็นพืชเศรษฐกิจของประเทศ คนจีนซึ่งมีความสามารถทางการค้ามาแต่ดั้งเดิมจึงดำเนินธุรกิจยางพาราในเวลาต่อมา

เมื่อคนจีนรุ่นแรกเริ่มลงหลักปักฐานได้มั่นคง คนจีนอพยพรุ่นต่อมาจึงเข้ามาทำงานในร้านค้าหรือเหมืองแร่ของคนจีนด้วยกัน ทำให้เกิดการเรียนรู้และแบ่งงานตามกลุ่มภาษาดังที่กล่าวมา

การเข้ามามีบทบาททางการค้าของคนจีนเปิดโอกาสให้เกิดการพึ่งพิงอิงอาศัยกันในการทำมาหากินระหว่างชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนในท้องถิ่นเดียวกัน

ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ลี้สิ้นสุดลงชาวตะวันตกที่มีบทบาทสำคัญในการทำเหมืองแร่ดีบุกทางตอนใต้ของไทยได้ถอนทุนและเทคโนโลยีในการทำเหมืองกลับออกไป การทำเหมืองแร่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงซบเซาลงในเวลาเดียวกันกับการเกิดและขยายตัวของเมืองและตลาดตามเส้นทางรถไฟจากกรุงเทพฯ ถึงสุโขทัย โกลก คนจีนจึงหันกลับมาตั้งรกรากสร้างชุมชนตลาดและขยายเป็นชุมชนเมืองขนาดเล็กตลอดตามเส้นทางคมนาคมสายใหม่ที่อำนวยความสะดวกทั้งทางการเมืองการปกครอง และเศรษฐกิจ

ชาวจีนจากบ้านและเมืองเล็กๆ ต่างๆ รวมทั้งปัตตานี หลายครอบครัวเดินทางเข้ามาก่อร่างสร้างตลาดในบ้านนิงประมาณปลายทศวรรษ 2460 ถึงทศวรรษที่ 2470 ชาวจีนที่เข้ามากลุ่มแรกๆ ส่วนใหญ่เป็นชาวจีนฮกเกี้ยน ภายหลังในเวลาไม่นานชาวจีนภาษาอื่นๆ จึงอพยพตามเข้ามาอย่างต่อเนื่อง

ประวัติโดยย่อของหญิงชาวจีนคนหนึ่งจากบ้านท่าสาปอาจสะท้อนให้เห็นภาพของการเคลื่อนย้ายของชาวจีนได้เป็นอย่างดี หญิงชาวจีนคนนี้ชื่อว่า “เกียนตัน” แม่ของเด็กหญิงเกียนตันเป็นคนจีนที่มีเชื้อสายไทย (ตาของแม่แต่งงานกับยายซึ่งเป็นคนไทย) เกิดและเติบโตในเมืองไทย เด็กหญิงเกียนตันเกิดและเติบโตที่บ้านท่าสาปในปี 2455 มีพี่สาวหนึ่งคนอายุมากกว่าเธอ 3 ปี พ่อของเธอเป็นคนจีนที่เดินทางมาจากเมืองจีนและขึ้นฝั่งทำมาหากินอยู่ที่ปัตตานี แรกเริ่มเดินเรือค้าขายระหว่างปัตตานี ปีนัง และสิงคโปร์ ต่อมาจึงเข้ามาทำเหมืองในพื้นที่ลึกเข้ามาในแผ่นดิน (แถบอำเภอยะหา จังหวัดยะลาในปัจจุบัน) พ่อจึงได้พาแม่และยายของเกียนตันมาอยู่ที่ท่าสาป เมื่อเกียนตันเกิดได้ไม่นานพ่อของเธอเสียชีวิตตั้งแต่เธอยังพูดไม่ได้ เกียนตันจึงอาศัยอยู่กับยาย แม่ น้ำชาย และพี่สาวที่บ้านท่าสาป เธอเล่าว่าเมื่อครั้งพ่อยังมีชีวิตอยู่ได้ซื้อที่ดินที่ปัตตานีไว้หลายแห่ง รวมทั้งจับจองที่ดินแถบบ้านนิงไว้ด้วย แต่เมื่อพ่อเสียชีวิตแม่ซึ่งมีลูกเล็กและไม่มีความรู้มากนักจึงไม่สามารถจัดการเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินได้

ครอบครัวของเธอมิรายได้จากการเปิดร้านค้าขายของชำในบ้านห้องแถวที่ท่าสาป โดยจะซื้อสินค้ามาจากปัตตานี การไปซื้อสินค้าที่ปัตตานีจะล่องเรือไปตามแม่น้ำปัตตานีถึงปากอ่าวซื้อสินค้าแล้วจึงเดินทางกลับ ภายหลังจากพ่อเสียชีวิตประมาณ 3-4 ปี แม่ของเธอก็เสียชีวิต เธออยู่ที่บ้านที่ท่าสาปกับยายและน้ำชาย ยายของเธอยังคงดำเนินกิจการค้าขายต่อไป

ถึงแม้บ้านท่าสาปจะเป็นหมู่บ้านเล็กๆ แห่งหนึ่งในประเทศไทย แต่สำหรับเด็กในครอบครัวจีนภาษาแรกที่ต้องเรียนรู้คือภาษาจีน ส่วนภาษาไทยถิ่นใต้เป็นอีกภาษาหนึ่งที่เธอได้

เรียนรู้ นอกจากนี้ในวัยเยาว์เธอมีพี่เลี้ยงเป็นชาวมลายูมุสลิมทำให้เธอและพี่สาวสามารถพูดภาษามลายูได้อย่างคล่องแคล่ว ภาษาสุดท้ายที่เธอเรียนรู้คือภาษาไทยกลาง เด็กหญิงเกียนตันได้เรียนเขียนอ่านภาษาไทยกลางจากแม่ชีที่วัดใกล้บ้าน แต่ด้วยภาษาไทยกลางเป็นภาษาที่เธอไม่จำเป็นต้องใช้เลยตลอดชั่วชีวิต เกียนตันจึงไม่สามารถออกเสียงภาษาไทยกลางได้ชัดเจนจนตลอดชีวิต

นางสาวเกียนตันแต่งงานเมื่ออายุ 17 ปี กับชายหนุ่มชาวจีนวัย 20 ปีที่เดินทางมาจากมณฑลฮกเกี้ยนแล้วมาทำงานในเหมืองแร่ของพ่อเธอ โดยการจัดการของน้ำชาย เมื่อแต่งงานแล้วจึงอพยพครอบครัวใหม่ไปค้าขายอยู่ที่ยะหาหลายปี จนกระทั่งมีลูก 4 คนจึงได้ย้ายไปค้าขายที่ “โก๊ะระ” หมู่บ้านชายแดนไทย-มาเลเซีย (อยู่ในพื้นที่ประเทศมาเลเซียติดกับอำเภอเบตง จังหวัดยะลาในปัจจุบัน) สามียุคเกียนตันไม่ได้ทำการค้าด้วยกัน หากแต่ไปรับจ้างทำเหมืองตามความถนัดอยู่ที่โก๊ะระได้ไม่นานจึงย้ายกลับมาซื้อบ้านที่บ้านนิบง (ย่านสายกลางในปัจจุบัน) โดยยังคงให้ลูกชาย 2 คนอยู่ที่โก๊ะระกับสามียุคของเธอเพื่อที่ลูกทั้งสองจะได้เรียนในโรงเรียนสอนภาษาจีนที่ประเทศมาเลเซีย

นางเกียนตันเล่าเป็นภาษาใต้ว่า “ก่อนที่จะย้ายมาที่นี่ (บ้านนิบง) กู (แปลว่าน้ำชาย เป็นภาษาฮกเกี้ยน) ถามว่ากูกับจี้เอียง (แปลว่าพี่เอียงเป็นภาษาฮกเกี้ยน) จะมาอยู่นิบงได้หรือไม่ (ได้อย่างไร) ที่เขาถามพรรคนั้น (ที่เขาถามอย่างนั้น) เพราะวานิบงตอนนั้นยังเป็นป่าอยู่เลย”

ช่วงเวลาก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 เธอได้เปิดร้านขายของชำติดกับร้านของพี่สาว และให้กำเนิดลูกชายคนที่ 5 ที่บ้านหลังใหม่นี้ เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้น สามียุคเธอ ลูกชายคนที่ 1 และ 2 ติดอยู่ที่โก๊ะระ ไม่สามารถเดินทางมาที่บ้านนิบงได้ ส่วนตัวเธอกับลูกๆ 3 คนที่อยู่ที่บ้านได้กลับไปยังท่าสาป “ตอนสงครามโลก ภูเขาบิน เบ่ง กับก่อ (ชื่อของลูกคนที่ 3, 4 และ 5 ของเธอตามลำดับ) ไปท่าสาป “เจ๊ะซอ” (เป็นชาวมุสลิมซึ่งเป็นทั้งเพื่อนสนิทและลูกจ้างของญาติผู้พี่คนหนึ่งของเกียนตัน) เป็นคนพายเรือข้ามแม่น้ำตานี พาภูหนี่ภูปุ่นไปอยู่บ้านอิสลามที่ท่าสาป อยู่那儿เกือบเดือนถึงล๊อบ (กลับ) มานิบง”

เมื่อนางเกียนตันให้กำเนิดลูกชายคนที่ 6 ยางพาราเริ่มเป็นพืชเศรษฐกิจของประเทศ เธอได้ตัดสินใจเปลี่ยนกิจการการค้าจากการขายของเบ็ดเตล็ดมาเป็นรับซื้อยาง ดังเช่นที่ชาวฮกเกี้ยนในยะลานิยมประกอบเป็นอาชีพในขณะนั้น ด้วยทำเลที่ตั้งที่ไม่เหมาะสมในการรับซื้อยาง ยางพาราของย่านสายกลาง และด้วยสายกลางในสมัยนั้นเป็นย่านการค้าขายของเบ็ดเตล็ดของชำ และโรงแรม เธอจึงย้ายออกจากย่านสายกลางมาตั้งร้านค้าหน้าตลาดรัฐกิจ (ซึ่งห่างจากย่านสายกลางเพียง 200 – 300 เมตร) พร้อมกับพี่สาวที่ย้ายมาตั้งร้านติดกัน

เธออาศัยอยู่ที่บ้านตรงข้ามตลาดรัฐกิจจนให้กำเนิดลูกคนที่ 7 8 และ 9 บ้านนี้บ่งค้อยๆ กลายสภาพจากป่าเป็นเมือง เป็นศูนย์กลางการศึกษาของชาวยะลา หลานๆ ของเธอซึ่งเกิดจากญาติพี่น้องเดินทางจากอำเภอยะหาเข้ามาเรียนหนังสือที่ในเมืองและพักอาศัยอยู่ที่บ้านเธอตลอด ในช่วงเปิดภาคการศึกษา ช่วงที่เธอมาอยู่ที่ยะลานั้นเมื่อเพื่อนเก่าชาวมลายูมุสลิมจากท่าสาปและยะหาเข้าเมืองมาซื้อของที่ตลาดยะลา เพื่อนเก่าเหล่านี้จะแวะมาเยี่ยมเยียนถามไถ่ทุกข์สุข บางครั้งมีของฝากจากสวนทั้งผลไม้และพืชผัก ลูกหลานที่อยู่บ้านเดียวกับอาม่าเกี้ยนดินจะรู้จัก "เจ๊ะซอ" เพื่อนอาม่ากันทุกคน หลายครั้งที่เพื่อนของหลานๆ อาม่าที่มาเล่นอยู่ที่บ้านของอาม่าเกี้ยนดินแปลกใจที่อาม่าต้อนรับขับสู้และพูดคุยภาษามลายูอย่างคล่องแคล่วกับชายแก่ชาวมลายูด้วยความสนิทสนม ความสัมพันธ์เช่นนี้ดำเนินไปจนกระทั่งฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งตายจากกันไป

ภายหลังเมื่อลูกๆ และหลานๆ สำเร็จการศึกษาแล้ว ลูก 7 คนใน 9 คนของเธอได้แยกย้ายกันไปทำงานที่จังหวัดสงขลา กรุงเทพฯ เชียงใหม่ และอุบลราชธานี ส่วนหลานๆ ทั้งหมดได้แยกย้ายกันทำงานในจังหวัดอื่นๆ เช่นกัน คงเหลือลูกสาวเพียง 2 คนที่ยังคงอาศัยอยู่ในจังหวัดยะลาจนกระทั่งปัจจุบัน

วัฏจักรของชีวิตเช่นนี้ไม่ได้เกิดขึ้นกับครอบครัวของเกี้ยนดินเท่านั้น แต่ครอบครัวคนจีนหลายครอบครัวมีวัฏจักรเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะปัจจุบันแต่ละครอบครัวยังคงเหลือสมาชิกเครือญาติที่อาศัยอยู่ในยะลาด้วยกันไม่มากนัก ส่วนใหญ่จะออกไปประกอบอาชีพที่จังหวัดอื่น โดยเฉพาะครอบครัวของชาวจีนฮกเกี้ยนและแต้จิ๋ว ด้วยชาวจีนสองภาษานี้เป็นชาวจีนรุ่นแรกที่เข้ามาบุกเบิก มีส่วนในการร่วมสร้างตลาดของเมืองยะลา มีฐานะที่มั่นคงเป็นปึกแผ่นก่อนชาวจีนภาษาอื่น หลักฐานที่ยืนยันถึงฐานะของคนฮกเกี้ยนและแต้จิ๋วในยะลาคือศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวที่สร้างขึ้นในปี 2485 เป็นศาลเจ้าแห่งแรกของเมืองยะลา และผู้อุปถัมภ์ (คณะกรรมการศาลเจ้า) ทั้งหมดเป็นคนจีนสองภาษานี้เท่านั้น ฐานะที่มั่นคงนี้ทำให้ชาวจีนสองภาษามีโอกาสส่งลูกหลานได้รับการศึกษาในระดับสูง จนกระทั่งไม่ได้ประกอบอาชีพค้าขายและกลับมาอยู่ในท้องถิ่นดั้งเดิมของตนเอง

ในปัจจุบันครอบครัวชาวจีนในพื้นที่จังหวัดยะลาส่วนใหญ่เป็นลักษณะครอบครัวเดี่ยว ซึ่งจะแตกต่างจากครอบครัวชาวจีนในพื้นที่อื่นที่มีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย แต่ในครอบครัวเดี่ยวนี้จะประกอบไปด้วยพ่อแม่ลูกและปู่ย่าหรือตายาย หรือตาหรือยายเพียงคนใดคนหนึ่ง ภายหลังเมื่อรุ่นหลานไปศึกษาหรือทำงานต่อในจังหวัดอื่น ครอบครัวเดี่ยวเหล่านี้จะเหลือเพียงพ่อแม่และปู่ย่าหรือตายาย

ลักษณะการทำการค้าของคนจีน : ปฏิสัมพันธ์ระหว่างการเดินทาง

ในอดีตชาวจีนในยะลาไม่ได้ทำการค้าโดยตั้งร้านขายของอยู่ในย่านสายกลางเพียงอย่างเดียว แต่เจ้าของร้านฝ่ายชายส่วนใหญ่จะเดินทางไปทำการค้าในพื้นที่ต่างๆ เส้นทางในการทำการค้าสายหลักมักเป็นเส้นทางจากเมืองยะลาไปยังประเทศมาเลเซียหรือสิงคโปร์ ด้วยพ่อค้าเหล่านี้จะเดินทางไปยังสองประเทศนี้เพื่อซื้อสินค้ามาขายในร้านค้าของตน ในระหว่างการเดินทางพ่อค้าจะทำการค้ากับผู้คนในพื้นที่ต่างๆไปตลอดเส้นทาง เส้นทางทำการค้าของคนจีนนี้จึงอาจเป็นเครื่องมืออีกอย่างที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการทางการค้าของตลาดและย่านสายกลางของเมืองยะลา รวมถึงบอกเล่าความเป็นมาของความสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนและชาวมลายูมุสลิมในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

เส้นทางและลักษณะการค้าในอดีต

เมื่อประมาณ 50 ปีก่อนรถไฟยังไม่ได้เป็นเส้นทางคมนาคมที่สะดวกเช่นในปัจจุบัน รถไฟจากกรุงเทพฯจะมายะลาเพียงสัปดาห์ละ 2 ครั้ง โดยรถไฟจากกรุงเทพฯมาถึงหาดใหญ่ประมาณ 9.00 น. ผู้โดยสารที่ต้องการเดินทางมายะลาจะต้องเปลี่ยนรถไฟที่สถานีชุมทางหาดใหญ่เพื่อเดินทางมายะลา รถไฟจากหาดใหญ่จะมายะลาประมาณบ่ายโมงของวันเดียวกัน ซึ่งเป็นการเดินทางที่ใช้เวลามากและไม่สะดวกในการขนส่งสินค้า ต่างกับการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าในพื้นที่ใกล้เคียง การคมนาคมทางบกจึงเป็นเส้นทางที่สะดวกและปลอดภัยมากที่สุด และเป็นเส้นทางที่ผู้ทำการค้าในท้องถิ่นนิยมใช้มากที่สุดเช่นกัน

ตลาดยะลาในอดีตนั้นเป็นตลาดขนาดเล็กของท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนสินค้าไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นที่ย่านตลาดยะลาเสมอไป ถึงแม้เส้นทางคมนาคมทางบกเมื่อประมาณ 50 ปีก่อนจะสะดวกกว่าเส้นทางอื่นแต่ก็ยังไม่สะดวกเท่าในปัจจุบัน รวมทั้งรถยนต์ไม่ได้เป็นยานพาหนะที่แพร่หลายเช่นในปัจจุบัน พ่อค้าซึ่งเป็นผู้ที่ค่อนข้างมีฐานะเพียงพอที่จะซื้อรถยนต์จึงเป็นผู้เดินทางเข้าไปหาลูกค้าในชุมชนต่างๆ เห็นได้ว่าร้านในย่านสายกลางตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นร้านค้าของครอบครัวคือเจ้าของร้านสามีภรรยาจะช่วยกันค้าขาย ในอดีตเจ้าของร้านฝ่ายชายมักจะออกจากบ้านไปทำธุรกิจนอกร้านคือจะเป็นผู้เดินทางไปหาซื้อสินค้าเข้าร้าน และนำสินค้าไปส่งกับร้านค้าในชุมชน หรืออาจแวะขายในตลาดนัด บางครั้งเมื่อนำสินค้าส่งให้ร้านค้าในชุมชนก็จะรับซื้อ ผลิตผลของชุมชนดังกล่าวกลับมาขายที่ร้านหรือไปขายในพื้นที่อื่นด้วย การเดินทางทั้งไปซื้อและขายสินค้านี้จะช่วยเพิ่มรายได้ให้กับเจ้าของร้านดังกล่าวโดยการเป็นพ่อค้าคนกลาง

เจ้าของร้านในย่านสายกลางมักจะเดินทางไปซื้อสินค้าที่ประเทศมาเลเซีย เกาะปีนัง บางครั้งเดินทางไปไกลถึงประเทศสิงคโปร์ สินค้าส่วนหนึ่งจะนำมาวางขายที่ร้านค้า อีกส่วนนำไปส่งให้ร้านค้าที่ต้องการในชุมชน เช่น ร้านค้าในหมู่บ้านหรืออำเภอต่างๆในพื้นที่จังหวัดยะลา อำเภอหาดใหญ่จังหวัดสงขลา จังหวัดปัตตานีและนราธิวาส พ่อค้าเหล่านี้จะซื้อสินค้าเช่นผลไม้ พืชผักและของป่า รวมทั้งหัตถกรรมของชุมชนกลับมาขายด้วย ซึ่งเส้นทางและลักษณะการทำการค้าเช่นนี้เห็นได้จากแผนที่ที่ 4

ถ้าหากเจ้าของร้านในย่านสายกลางหรือพ่อค้าคนกลางอื่นๆไม่ได้เดินทางเข้าไปในชุมชน พ่อค้าในชุมชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนจีนจะเป็นผู้เดินทางออกมาหาซื้อสินค้าที่ยะลาเอง บางครั้งลูกค้าในชุมชนซึ่งส่วนมากเป็นชาวมลายูจะฝากซื้อหรือฝากขายของหรือติดรถนำของมาขายด้วย เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลของคนในท้องถิ่นเดียวกัน

การเดินทางไปยังชุมชนหมู่บ้านมีส่วนช่วยให้พ่อค้าแม่ค้าชาวจีนได้สัมผัสกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวมลายูมุสลิม ได้รู้จักและมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน รวมทั้งได้ทำความเข้าใจความต้องการและข้อจำกัดของลูกค้าซึ่งเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมอิสลามด้วย เช่นอาหารจะต้องไม่มีผลิตภัณฑ์ที่เป็นเนื้อหมู เครื่องดื่มของมีเมาเป็นสิ่งต้องห้าม ชาวมุสลิมไม่นิยมนั่งห่มเสื้อผ้าที่มีรูปภาพคนและสัตว์ ผ้าขาวดิบห่อศพเป็นสินค้าที่เป็นที่ต้องการของชาวมลายู เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ทำให้คนจีนในอดีตมีความรู้และความเข้าใจในความเป็นมุสลิมได้เป็นอย่างดี การที่พ่อค้าชาวจีนพูดภาษามลายูกับคนมลายูได้เป็นส่วนหนึ่งในการช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมากกว่าการเป็นเพียงคู่ค้า

ภายหลังเมื่อมีการเดินทางประจำทางและรถยนต์เป็นยานพาหนะที่แพร่หลายมากขึ้น อีกทั้งการโดยสารรถไฟในระยะใกล้ๆเป็นเส้นทางคมนาคมอีกทางที่สะดวกและราคาไม่แพงมากนัก พ่อค้าที่เคยเดินทางเข้าไปยังหมู่บ้านเล็กทำการค้าส่งเช่นที่ผ่านมา ลูกค้าชาวมลายูมุสลิมในหมู่บ้านจะเดินทางนำผลผลิตเข้ามาขายยังตลาดด้วยตัวเองโดยไม่ต้องผ่านคนกลาง การเดินทางเข้ามาขายของเองนี้ชาวมลายูมุสลิมจะคงเลือกขายของให้กับพ่อค้าที่เคยรู้จักกันหรือร้านที่มีการแนะนำกันต่อมา นอกจากด้วยความสัมพันธ์ที่เคยมีมาแต่เดิม การบริการและเอาใจลูกค้าอย่างดีของพ่อค้าชาวจีนเป็น ปัจจัยสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ผลักดันให้ชาวมลายูมุสลิมนำสินค้ามาขายหรือซื้อของกับชาวจีน

ในการทำการค้าเช่นนี้จะเห็นถึงความสัมพันธ์ที่พึ่งพิงอิงอาศัยกันทางเศรษฐกิจของคนในท้องถิ่น ด้วยการที่คนจีนเป็นพ่อค้ารับซื้อผลผลิตทางการเกษตร เช่นผลไม้ และยางพาราของชาวมลายูมุสลิม ร้านค้ารับซื้อผลไม้โดยมากตั้งอยู่ในตลาดสด ส่วนร้านรับซื้อยางจะตั้งอยู่

รอบนอกตลาดและย่านสายกลางเพื่อความสะดวกในการขนส่ง เมื่อได้เงินจากการขายสินค้า ชาวมลายูมุสลิมจะนำเงินที่ได้จากการขายของไปซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคจากร้านค้าชาวจีนซึ่งส่วนใหญ่จะตั้งร้านค้าในย่านสายกลาง

ในทางกลับกันคนจีนที่เป็นพ่อค้า จะเปลี่ยนบทบาทเป็นลูกค้าซื้อสินค้าที่ชาวมลายูผลิตได้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอาหารสดทั้งที่เป็นพืชผัก ผลไม้ เนื้อสัตว์ต่างๆ(ยกเว้นเนื้อหมู) เครื่องเทศ เครื่องปรุงรสต่างๆ และเครื่องจักสานเช่นเสื่อ กระบุง ช่าง กระจาด ไม้กวาด เป็นต้น ซึ่งสินค้าเหล่านี้จะมีราคาค่อนข้างถูก

ยิ่งไปกว่านั้นสำหรับคนจีนที่เพิ่งจะอพยพมาอยู่ในเมืองไทยไม่สามารถมีกรรมสิทธิ์ครอบครองอสังหาริมทรัพย์ได้ พ่อค้าคนจีนเหล่านี้จึงไม่สามารถครอบครองบ้านและที่ดินที่เปิดเป็นร้านค้าอยู่ได้ ประกอบกับการเข้ามาจับจองพื้นที่ภายหลังคนมลายูมุสลิมจึงทำให้ไม่มีโอกาสได้เป็นเจ้าของ ระยะแรกคนจีนเหล่านี้จึงเป็น “ผู้เช่า” บ้านและที่ดินซึ่งเจ้าของเป็นชาวมลายูมุสลิม คนจีนคนหนึ่งย่านสายกลางเล่าถึงหะยีมะตอเฮชาวมลายูผู้เป็นเจ้าของบ้านเช่าหลายหลังในย่านสายกลางว่า “มาตาแฮ (หะยีมะตอเฮ) เป็นคนดีมาก เมื่อก่อนถ้าจะขึ้นค่าเช่ามาตาแฮจะเรียกคนเช่ามาประชุมที่อำเภอว่าจะขึ้นค่าเช่าได้ไหม ถ้าเรา (คนเช่า) บอกว่าไม่ให้ขึ้น มาตาแฮก็ไม่ขึ้น มาตาแฮนี้เป็นเพื่อนของคนจีน ทวดเขาเป็นคนจีน เลยค้าขายเป็น”

บทบาททางเศรษฐกิจของชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนที่สลับเปลี่ยนกันไป แสดงให้เห็นถึงการพึ่งพิงอิงอาศัยในการดำรงชีพและทำมาหากินอยู่ร่วมของคนในท้องถิ่นเดียวกันในอดีต การเดินทางของคนจีนเข้าไปในหมู่บ้านเพื่อทำการค้ากับชาวมลายูหรือคนท้องถิ่นนี้เกิดขึ้นในประเทศมาเลเซียเช่นเดียวกัน ดังที่ Abdul Maulud Yusof (1987:51) ได้เสนอไว้ในงานเรื่อง Culture Change in Malay Society : From Peasantry to Entrepreneurship ว่า การขายผลผลิตทางการเกษตรและประมงเข้าสู่ตลาดในเมืองก่อให้เกิดเครือข่ายทางการค้าแบบพึ่งพิงระหว่างกลุ่มเกษตรกรชาวมาเลย์และพ่อค้าคนกลางที่เดินทางมาจากเมืองใหญ่ โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรที่ไม่มีอำนาจในการต่อรองราคากับพ่อค้าทั้งราคาของสินค้าในชีวิตประจำวันที่พ่อค้านำเข้ามาขาย และผลผลิตทางการเกษตรที่พ่อค้าซื้อจากเกษตรกร อย่างไรก็ตามในยะลามีเงื่อนไขและปัจจัยที่ต่างกันออกไปในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนกับชาวมลายูมุสลิม ในพื้นที่และเวลาหนึ่งชาวจีนเป็นผู้กุมอำนาจในการต่อรอง ในหมู่บ้านพ่อค้าจีนที่เดินทางเข้าไปค้าขายอาจเป็นผู้ที่กำหนดราคาทั้งในการซื้อผลผลิตทางการเกษตรและการขายสินค้าที่นำมาจากภายนอก ในทางกลับกันในพื้นที่เมือง ชาวจีนจะต้องพึ่งพาชาวมลายูมุสลิมผู้เป็นเจ้าของพื้นที่ทำมาหากินของคนจีน ในสถานการณ์เช่นนี้เห็นได้ว่าหากขาดฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ความสมดุลในการทำมาหากินของท้องถิ่นอาจเสียไป

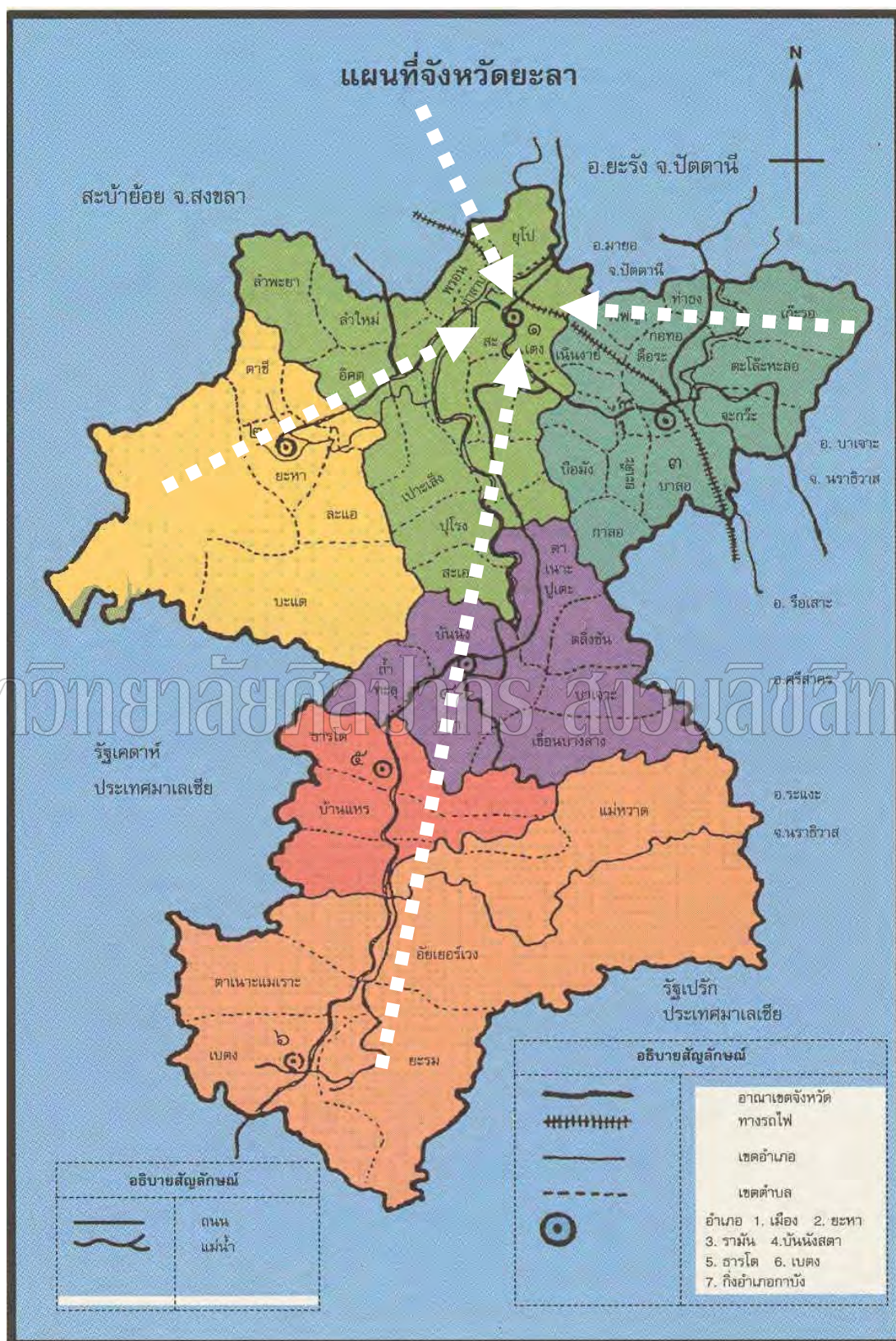
นอกจากเส้นทางการค้าจะแสดงให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ของคนจีนและคนมลายูมุสลิมในท้องถิ่นที่พึ่งพิงอิงอาศัยกันแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่าท้องที่ต่างๆ ในอดีตมีความสงบและปลอดภัย คนต่างภาษาและต่างชาติพันธุ์อย่างคนจีนจึงกล้าที่จะเดินทางเข้าไปทำการค้ากับผู้คนในพื้นที่ต่างๆ

ในความเป็นจริงจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้ง 3 จังหวัดมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับมาเลเซีย ทั้งทางด้านภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม มากกว่ากรุงเทพฯ เมืองหลวงของไทย แต่เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงเส้นทางการคมนาคมที่มีนัยยะถึงคามมีอารยธรรมของประเทศสยาม และนัยยะทางการเมืองของกรุงเทพฯ ส่งผลให้เกิดเส้นทางรถไฟมาจนถึงชายแดนไทยมาเลเซีย ประกอบกับการแบ่งอาณาเขตของประเทศอย่างชัดเจนที่ทำให้การเดินทางผ่านเส้นแบ่งเขตแดนประเทศเป็นไปอย่างมีเงื่อนไขและยากลำบากมากกว่าแต่ก่อน จากปัจจัยทั้งสองนี้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของเส้นทางการค้า

เส้นทางและลักษณะการค้าในปัจจุบัน

ในปัจจุบันภายหลังจากการเดินทางโดยรถไฟสะดวกขึ้น สินค้าในตลาดยะลาที่เคยนำเข้าจากประเทศมาเลเซีย เกาะปีนัง และสิงคโปร์ คงเหลือเพียงสินค้าที่นำเข้าจากประเทศมาเลเซียที่เดินทางผ่านชายแดนเข้ามาทั้งโดยถูกและไม่ถูกกฎหมายเพียงไม่กี่ชนิด และสินค้าบางอย่างจากอินโดนีเซีย เช่น ออหอร์แห้ง ผ้าและเสื้อผ้าพื้นเมือง เครื่องไฟฟ้า และเครื่องโทรศัพท์มือถือ สำหรับสินค้าส่วนใหญ่ที่วางขายในย่านสายกลางเป็นสินค้าจากกรุงเทพฯ อาจมีปะปนสินค้านำเข้าบ้างแต่ไม่มากนัก เนื่องจากสินค้าที่นำเข้าโดยถูกกฎหมายมักมีราคาแพงกว่าสินค้าจากกรุงเทพฯ ดังนั้นเจ้าของร้านค้าจึงมักสั่งสินค้าจากกรุงเทพฯ มากกว่านำเข้า

ประกอบกับความพยายามของเทศบาลในการที่จะพัฒนาระยะลาเป็นเมืองหน้าด่าน ที่สำคัญเมืองหนึ่ง ในโครงการร่วมมือทางเศรษฐกิจระดับอนุภูมิภาค หรือโครงการร่วมมือเขตเศรษฐกิจ 3 ฝ่าย (IMT-GT) ทั้งยังมีโครงการเส้นทางแนวใหม่สายเศรษฐกิจปัตตานี-ยะลา-เบตง-ปีนัง (LANDBRIDGE) (สำนักงานจังหวัดยะลา 2544:20) โดยจะเชื่อมโยงเส้นทางการค้าทางบกให้มีการขนส่งสินค้าจากยะลา ปัตตานี ออกทางเบตงเพื่อไปยังท่าเรือน้ำลึกที่ปีนัง โดยโครงการดังกล่าวจะเริ่มด้วยการปรับปรุงถนนสายยะลา-บันนังสตา-ธารโต-เบตง ซึ่งโครงการเหล่านี้ล้วนเป็นโครงการเพื่อพัฒนาและยกระดับทางเศรษฐกิจของยะลา หากโครงการเหล่านี้ประสบความสำเร็จตลาดยะลาจะกลายเป็นตลาดขนาดใหญ่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งแน่นอนว่าสิ่งเหล่านี้ย่อมจะส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในท้องถิ่นรวมถึงกระทบต่อปฏิสัมพันธ์ของทั้งสองชาติพันธุ์ การพึ่งพิงอิงอาศัยกันในทางเศรษฐกิจย่อมหมดไปเมื่อการแลกเปลี่ยนซื้อขายเป็นเรื่องของในการทำธุรกิจเพื่อธุรกิจอย่างแท้จริง เห็นได้ว่าเส้นทางการค้าของตลาดยะลาได้เปลี่ยนแปลงไป ดังในแผนภาพ

แผนที่ที่ 5 แผนที่เส้นทางและลักษณะการค้าในปี 2546

จากแผนที่ที่ 5 เห็นได้ถึงความเปลี่ยนแปลงของตลาดยะลาว่าตลาดได้กลายเป็น ศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนสินค้า โดยที่การนำเข้าสินค้าไม่ใช่คนจากท้องถิ่นเดินทางไปเลือกซื้อหา มาเองดังเช่นในอดีต แต่จะมีพ่อค้าคนกลางหรือผู้ผลิตเดินทางนำมาเสนอขายให้แก่เจ้าของร้านใน ย่านสายกลาง พ่อค้าเหล่านี้จะเสนอสินค้า 1-2 ชนิดจำนวนไม่มากนัก สำหรับสินค้าจำนวนมาก จากโรงงานจะมีพนักงานขายจากบริษัทขนาดใหญ่มาติดต่อกับเจ้าของร้าน เจ้าของร้านในย่าน สายกลางจึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเดินทางไปเลือกซื้อสินค้าเองอีกต่อไป ในขณะที่ผู้ซื้อทั้งผู้ซื้อ ส่งที่นำสินค้าไปขายยังร้านค้าในหมู่บ้าน และผู้ซื้อปลีกส่วนใหญ่จะเดินทางเข้ามาเลือกซื้อสินค้า ในเมืองด้วยตนเองเช่นเดียวกัน เมื่อการเดินทางไปยังท้องที่อื่นของพ่อค้าแม่ค้าชาวจีนสิ้นสุดลง ความสัมพันธ์ที่เคยใกล้ชิดกันในอดีตก็ยิ่งห่างมากขึ้น เนื่องจากขาดโอกาสที่ได้พบปะเยี่ยม เยียนกันถึงบ้านดังเช่นที่เคยเป็นมา การเดินทางเข้ามาซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าในสถานที่ที่จัดตั้ง ขึ้นมาเฉพาะ ไม่ได้เปิดโอกาสให้ผู้คนที่เข้ามาได้พบปะพูดคุยกันมากไปกว่าการทำกิจกรรมทาง เศรษฐกิจ

โดยถ้าหากพิจารณาความใกล้ชิดของคนจีนกับคนมลายูมุสลิมจากการใช้ภาษามลายูจะพบว่าพ่อค้าแม่ค้าคนจีนที่ได้เดินทางเข้าไปในหมู่บ้านเป็นคนรุ่นปู่ตายาย(ปัจจุบันอายุ ประมาณ 70-90 ปี)คนจีนเหล่านี้ใช้ภาษาจีนในชีวิตประจำวัน และพูดภาษามลายูได้ทุกคน ทั้ง เนื่องจากการที่ต้องเดินทางไปค้าขายในหมู่บ้านและทั้งต้องติดต่อสัมพันธ์โดยตรงกับลูกค้าชาวมลายูมุสลิมที่ไม่สามารถพูดภาษาไทยได้ คนจีนรุ่นนี้จะรู้จักและมีเพื่อนเป็นชาวมลายูมุสลิมมาก น้อยขึ้นอยู่กับบุคคลิกภาพส่วนตัวของแต่ละบุคคล รุ่นพ่อแม่(ปัจจุบันอายุประมาณ 40-69ปี) รับสืบทอดกิจการการค้าแล้วจึงทำการค้าอยู่ที่ร้านค้าเท่านั้น ไม่มีโอกาสได้ไปสัมผัสและทำความเข้าใจกับวิถีชีวิตที่แตกต่างออกไป คนจีนรุ่นนี้ยังคงพูดภาษาจีนได้และพูดภาษามลายูได้บ้าง แต่ในการทำการค้าปัจจุบันส่วนใหญ่จะจ้างลูกจ้างชาวมลายูมุสลิมมาช่วยขายของ โดยอธิบายว่า ถึงแม้จะพูดได้แต่ไม่ลึกซึ้งมากพอ เจ้าของร้านคนจีนวัย 40 คนหนึ่งอธิบายว่า “ให้เขาพูดกันเอง เหมือนฟังวิทยุคลื่นเดียวกัน สื่อสารกันเข้าใจมากกว่า” ในขณะที่รุ่นลูก (อายุประมาณ 20-39 ปี) เป็นรุ่นที่ไม่ได้รับสืบทอดกิจการการค้าและเคลื่อนย้ายออกไปทำงานตั้งรกรากในพื้นที่อื่นๆ คนจีนรุ่นนี้บางส่วนยังคงพูดภาษาจีนได้ ส่วนที่พูดไม่ได้มักจะฟังเข้าใจ บางส่วนได้หันกลับไปเรียน ภาษาจีนตามกระแสความนิยมในยุคปัจจุบัน ทำให้สามารถใช้ภาษาจีนกับพ่อแม่ปู่ตายายใน ครอบครัวได้ ส่วนภาษามลายูนั่นไม่สามารถพูดและฟังได้เลย คนจีนรุ่นลูกมีเพื่อนเป็นชาวมลายูมุสลิมน้อยกว่ารุ่นพ่อแม่ เนื่องจากโอกาสที่จะได้พบปะเพื่อนชาวมลายู โดยการเป็นเพื่อนร่วม โรงเรียนประถมศึกษา และมัธยมศึกษาไม่มากนัก เมื่อเรียนจบแล้วลูกหลานชาวจีนมักไปศึกษา

ต่อไปในระดับอุดมศึกษาที่จังหวัดอื่น รวมทั้งทำงานในจังหวัดอื่นต่อไป การติดต่อถึงเพื่อนชาวมลายู ซึ่งส่วนใหญ่จะยังคงอยู่ที่บ้านเดิมลดน้อยลงไปตามลำดับจนกระทั่งห่างเหินกันไปในที่สุด

การที่คนจีนไม่ได้เดินทางเข้าไปค้าขายในหมู่บ้านต่างๆ นอกจากจะส่งผลต่อความสัมพันธ์ดังที่กล่าวมาข้างต้น ยังส่งผลต่อความเข้าใจและเชื่อมั่นซึ่งกันและกันระหว่างชาวจีนและมลายูมุสลิมในสถานการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ กล่าวคือเมื่อคนจีนไม่ได้เดินทางออกไปพื้นที่นอกเมืองจึงไม่ได้พบเห็นสภาพความเป็นจริงของหมู่บ้านชาวมุสลิม เมื่อเกิดเหตุการณ์เรื่องความไม่สงบ คนจีนในเมืองเหล่านี้ได้รับทราบข่าวสารจากสื่อต่างๆ ซึ่งบางครั้งสร้างภาพเกินความเป็นจริง ก่อให้เกิดความหวาดระแวงซึ่งกันและกันของคนในท้องถิ่น ในขณะที่พ่อค้าชาวจีนในอดีตได้เดินทางเข้าไปสัมผัสความเป็นอยู่และความเป็นไปของชาวมลายูอย่างแท้จริง มีความเข้าใจและเชื่อมั่นในคนต่างชาติพันธุ์ที่อยู่ในท้องถิ่นเดียวกันมากกว่า เช่น คนจีนในยะลาที่มีการติดต่อสัมพันธ์กับชาวมลายูมุสลิม และที่เคยเดินทางไปค้าขายในหมู่บ้านในสมัยก่อนจะมีความเห็นตรงกันว่า การเรียกค่าคุ้มครองมายังร้านค้าต่างๆของคนจีน ที่คนอื่นเข้าใจว่าเป็นการกระทำของกลุ่ม “ขจก.” นั้น ความจริงเป็นเพียงโจรทั่วไป หรือคนจีนที่ถูกจับตัวไปเรียกค่าไถ่ มักเกิดจากรื่องส่วนตัวไม่ใช่เรื่องระหว่างชาวจีนและมลายูมุสลิม และหลายคนมองว่า ปัญหาความไม่ปลอดภัยในท้องถิ่นห่างไกลนั้น เกิดจากปัญหาวัยรุ่นที่ต้องการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือยตามที่สื่อต่างๆนำเสนอ แต่ไม่มีรายได้เพียงพอจึงใช้วิธีขโมย ปล้น หรือจี้ ซึ่งเป็นปัญหาดังคมที่เกิดขึ้นในทุกพื้นที่ในปัจจุบัน

การค้าของคนจีน : ความเชื่อและหลักการ

คนจีนในเขตเทศบาลนครยะลาร้อยละ 70 ประกอบอาชีพธุรกิจการค้าตั้งแต่ขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ อีกประมาณร้อยละ 30 รับราชการ ทำงานรัฐวิสาหกิจ หรือทำงานในบริษัท ห้างร้านขนาดใหญ่ และอีกส่วนหนึ่งเป็นเกษตรกรทำสวนผัก

ในการทำการค้า คนจีนจะเชื่อว่าการทำพิธีไหว้เจ้าและบรรพบุรุษอย่างสม่ำเสมอจะส่งผลให้เกิดความเจริญในกิจการงานต่างๆที่ทำแล้ว การไหว้เจ้าที่ยังเป็นความเชื่อของคนจีนที่ทำการค้าว่าจะส่งผลทั้งดีและไม่ดีต่อกิจการของตนด้วย

หากเข้าไปในร้านค้าของคนจีนสิ่งที่ลูกค้าเห็นจนเป็นสัญลักษณ์ของร้านค้าจีนคือ “ตี่จูเอี้ย” หรือ เจ้าที่ ซึ่งหมายถึงเจ้าที่ที่อยู่คู่กับบ้านหรือร้านค้าแห่งนั้น “ตี่จูเอี้ย”ซึ่งมีลักษณะเป็นเหมือนบ้านหลังเล็กทาด้วยสีแดงทั้งหลัง นิยมตั้งไว้กับพื้นใกล้ประตูชั้นใน เจ้าของบ้านจะเช่นไหว้ด้วยอาหารและผลไม้ตามวาระโอกาส ในการตั้งเจ้าที่ เจ้าของบ้านจะต้องปรึกษา“ซินแส”

(ซึ่งอาจเป็นผู้ที่มีความรู้และเชี่ยวชาญทางด้านเทพเจ้าและฮวงจุ้ยหรือคนทรงเจ้า) ถึงฤกษ์ยาม และตำแหน่งในการวางตุ้จู้เอี้ย รวมไปถึง”ชาติพันธุ์”ของเจ้าที่ โดยเจ้าของบ้านจะต้องบอกบ้านเลขที่ หรืออาจเชิญ”ซินแส”มาดูที่บ้าน ผู้ศึกษาได้มีโอกาสสัมภาษณ์”พี่เลี้ยง”คนทรงเจ้าคนหนึ่งถึงวิธีการพิจารณาเรื่องการจัดเจ้าที่ “พี่เลี้ยง”เล่าว่า “ให้เปรียบเหมือนโลกมนุษย์ เดิมทีตรงไหนเป็นของใครครอบครองมาก่อน อย่าง 3 จังหวัดภาคใต้ (ยะลา ปัตตานี นราธิวาส, ผู้ศึกษา) ตั้งเจ้าที่ได้แต่ไหว้หมูไม่ได้ คือเราไม่ลบหลู่เจ้าของแผ่นดินเดิม เป็นอาณาเขตของอิสลาม เราอัญเชิญให้เขาอยู่ประทับให้มั่นคง ไม่ให้เขาอยู่สะเปะสะปะ ฐานะเราจะมั่นคง ลูกหลานเรียนหนังสือจะได้เรียนมีประสิทธิภาพ บางแห่งเจ้าที่เป็นจีนเพราะบรรพชนเขาให้มา ล่วงล้ามาอยู่ในบ้านเขา ก็ตั้งเจ้าที่อีกที่ด้วยกัน” เมื่อผู้ศึกษาถามถึงสาเหตุที่ตั้งเจ้าที่ติดกับพื้นดิน ซึ่งดูเหมือนจะเป็นที่ต่ำ พี่เลี้ยงตอบว่า “ตั้งที่ต่ำเพื่อจะดูทรัพย์”

คนจีนในยะลาเชื่อว่าเจ้าที่มีเชื้อสาหรือเรียกกันว่า “เจ้าที่แขก” อาหารที่ใช้ในการเซ่นไหว้จึงไม่มีอาหารที่มีส่วนผสมของเนื้อหมู ในรอบปีจะมีการเซ่นไหว้เจ้าที่ด้วยอาหารคาวในวันตรุษจีนและวันสารทจีน เช่น เป็ดและไก่ ร้านค้าบางร้านเลือกไหว้เฉพาะผลไม้ โดยได้อธิบายว่าเพื่อความสะอาดและป้องกันการพลั่งไหลหากมีเนื้อหมูปนเปื้อนไป นอกจากวันสำคัญสองวันใน 1 ปีที่มี พิธีไหว้เป็นพิเศษนี้แล้ว การไหว้จะขึ้นอยู่กับการกำหนดของแต่ละร้าน บางร้านไหว้ผลไม้และดอกไม้ทุกวัน บางร้านไหว้ดอกไม้เพียงอย่างเดียวทุกวัน โดยส่วนใหญ่จะเลือกไหว้ผลไม้และดอกไม้ ทุกวันพระในศาสนาพุทธ

เจ้าของร้านคนจีนบางร้านรู้สึกไม่สบายใจในการไหว้ “เจ้าที่แขก” เพียงอย่างเดียวแล้วไม่ได้ไหว้เจ้าที่จีน ซึ่งเป็นเชื้อชาติเดียวกับตน จึงได้ตั้ง “ตุ้จู้เอี้ย” 2 ที่ติดกัน และแบ่งที่หนึ่งเป็น “เจ้าที่แขก” อีกที่เป็น “เจ้าที่จีน” เมื่อไหว้อาหารคาว อาหารชุดของเจ้าที่จีนจะมีหมูอยู่ด้วย

คนจีนที่ทำการค้าเชื่อว่าถ้าหากไหว้เจ้าที่อย่างสม่ำเสมอและไม่ได้ขาดตกบกพร่องอะไร เจ้าที่จะเมตตาทำให้งิ๊จการการค้าเจริญรุ่งเรือง

การระดมทุนด้วยการเล่นแชร์

การเล่นแชร์ เป็นระบบการระดมเงินเพื่อการกู้ยืมของคนจีน ที่มักเกิดจากการรวมตัวกันของคนในชุมชน หรือผู้ที่ประกอบอาชีพเดียวกัน ย่านตลาดยะลา รวมถึงย่านสายกลางมีวงแชร์หลายร้อยวง การเล่นแชร์เป็นที่นิยมกันมากในกลุ่มคนค้าขาย เนื่องจากได้เงินจำนวนมากในระยะเวลาอันรวดเร็ว ดอกเบี้ยถูกกว่าการกู้เงินนอกระบบ แต่แพงกว่าการกู้ธนาคาร ถึงแม้ดอกเบี้ยจะแพงกว่าธนาคาร แต่สะดวกกว่าที่ไม่ต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกัน และไม่ต้องผ่านกระบวนการขั้นตอนที่อาจใช้เวลานาน อีกทั้งยังสามารถผ่อนจ่ายได้เป็นงวดๆ ไป

ขั้นตอนการตั้งกลุ่มแชร์ คือ เริ่มจากมีเท่าแชร์ ซึ่งโดยมากจะเป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือ เท่าแชร์มีหน้าที่รวบรวมสมาชิกเพื่อตั้งวงแชร์ ดูแลเก็บเงินในแต่ละงวด และจ่ายเงินให้แก่ผู้ “เปี้ย” (เปรียบเหมือนการกู้ยืมเงิน) ส่วนการกำหนดจำนวนเงินต่อ 1 “มือ” และระยะเวลาของงวด สมาชิกจะร่วมกันกำหนด หลังจากนั้นจะเป็นการกำหนดว่าสมาชิกแต่ละคนจะเล่นกี่ “มือ” ซึ่งโดยทั่วไปจะเล่นตั้งแต่ 1 – 3 มือต่อสมาชิก 1 คน เมื่อสมาชิกแต่ละคนนำเงินมารวมกัน เงินในงวดแรกจะเป็นของเท่าแชร์โดยที่เท่าแชร์ไม่ต้อง “เปี้ย” (หมายถึงไม่ต้องเสียดอกเปี้ย) ในงวดแรกนี้แชร์บางวงจะมีการเลี้ยง “โต๊ะแชร์” คือให้สมาชิกทุกคนได้มีโอกาสพบปะและรับประทานอาหารร่วมกัน โดยที่เท่าแชร์จะเป็นผู้ออกค่าอาหารทั้งหมด งวดที่สองจะเป็นของผู้ที่ต้องการกู้ยืม โดยคนที่ต้องการเงินไปใช้จะเสนอราคาดอกเปี้ย โดยการเขียนราคาใส่กระดาษแผ่นเล็กเพื่อให้สมาชิกคนอื่นเห็น ใครเสนอในราคาสูงสุดคนนั้นจะได้เงินไปในงวดดังกล่าว และต้องจ่ายดอกเปี้ยไปจนกว่าเงินจะหมุนไปครบทุก “มือ” ดังนั้นในระบบนี้คนที่ต้องการออมทรัพย์โดยได้รับผลตอบแทนเป็นดอกเปี้ยจะได้รับเงินเป็นงวดก่อนสุดท้าย หรืองวดสุดท้าย

ในย่านสายกลางเจ้าของร้านค้าคนจีนส่วนมากจะร่วมเล่นแชร์กัน โดยไม่ได้จำกัดสมาชิกวงแชร์เพียงกลุ่มคนในย่านสายกลาง มีการชักชวนเจ้าของร้านที่อยู่ในย่านอื่น แต่รู้จักและไว้ใจกันมาร่วมเล่น และเจ้าของร้านเหล่านี้มักเล่นกันด้วยเงินเป็นจำนวนมาก บางคนเล่นหลายวงเพื่อให้ได้เงินเป็นก้อนใหญ่มาหมุนทำการค้า นอกจากการเล่นแชร์จะเอื้อประโยชน์ต่อการทำการค้าดังกล่าวมา ระบบการเล่นแชร์บางวงมีส่วนเปิดโอกาสให้สมาชิกที่เล่นได้พบปะ รู้จัก และสังสรรค์ และการช่วยเหลือโดยการไปอุดหนุนสินค้าของร้านที่เป็นสมาชิกวงแชร์ด้วย

จากการเก็บข้อมูลไม่สามารถนับจำนวนได้ว่าวงแชร์ในย่านสายกลางมีทั้งหมดกี่วง เนื่องจากมีการเล่นกันทั้งในระดับเจ้าของร้านค้า ระหว่างลูกจ้างในร้านกับเจ้าของ หรือลูกจ้างในร้านต่าง ๆ มารวมตัวกัน พบว่ามีการตั้งรูปแบบการเล่นแชร์ขึ้นมาใหม่ที่น่าสนใจ คือแชร์สังคมสงเคราะห์ เป็นการรวมกลุ่มกันของเจ้าของร้านค้าและเจ้าของโรงแรมขนาดกลางในเขตเทศบาลนครยะลาทั้งหมด 18 มือ (5มือใน 18 มือเป็นเจ้าของร้านค้าในย่านสายกลาง) มือละ 5,000 บาท ดอกเปี้ยในแชร์วงนี้จะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกให้กับผู้เปี้ยแต่ละงวด และส่วนที่สองแบ่งย่อยออกเป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งสำหรับการเลี้ยงสังสรรค์กันระหว่างสมาชิก ส่วนที่สองเก็บไว้สำหรับบริจาคเพื่อสร้างสาธารณประโยชน์

ส่วนหลักการทำการค้าของคนจีนนั้นจะมีวิธีการและรายละเอียดปลีกย่อยมากมายซึ่งต้องอาศัยเวลาการเรียนรู้และประสบการณ์ต่างๆ โดยไม่สามารถถ่ายทอดออกมาเป็นทฤษฎีได้ โดยรวมแล้วคนจีนจะเน้นในเรื่องความขยัน อดทน ประหยัด และสำหรับคนค้าขายสิ่งที่สำคัญคือ

ความอ่อนน้อมถ่อมตน และประนีประนอมต่อลูกค้า ผู้ศึกษาได้สังเกตการณ์วิธีการค้าขายของร้านขายผ้าของชาวจีนร้านหนึ่ง ร้านแห่งนี้จะเปิดตั้งแต่ 8.00-18.00น.ทุกวันไม่เว้นวันหยุด เจ้าของร้านจะเฝ้าร้านเกือบตลอดเวลา เวลาอาหารกลางวันจะรับประทานที่หน้าร้าน สินค้าแต่ละชนิดจะไม่มีป้ายราคาติดอยู่ เนื่องจากราคาจะขึ้นอยู่กับลูกค้า กล่าวคือถ้าลูกค้าประจำจะซื้อ-ขายในราคาหนึ่ง ส่วนลูกค้าไม่ประจำจะซื้อ-ขายอีกราคาหนึ่ง ราคาที่ไม่คงที่เหล่านี้นี้จะไม่เกี่ยวกับชาติพันธุ์แต่จะเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขาย หลายครั้งที่ผู้ศึกษาสังเกตเห็นว่าลูกค้าคนจีนบางคนซื้อสินค้าในร้านนี้ในราคาที่แพงกว่าลูกค้าชาวมลายูมุสลิมบางคนที่รู้จักกับเจ้าของร้านเป็นอย่างดีเป็นเวลานาน ในเรื่องราคาสินค้านี้ ผู้ศึกษาเคยสอบถามถึงวิธีการตั้งราคา เจ้าของร้านคนดังกล่าวเล่าว่าราคาสินค้าจะขึ้นอยู่กับว่าลูกค้ามาจากหมู่บ้านไหน เพราะชาวมลายูมุสลิมนั้นเมื่อไปซื้อของร้านไหนแล้วจะช่วยไปบอกต่อให้คนรู้จักหรือคนในหมู่บ้านเดียวกันมาซื้อร้านดังกล่าว ดังนั้นจะต้องจำให้ได้ว่าหมู่บ้านไหนขายราคาเท่าไร หรืออาจถามว่าคนที่แนะนำมาบอกว่าซื้อได้ในราคาเท่าไร สินค้าบางอย่างขายให้ไปในราคาเท่าทุนเพื่อมัดใจ แต่จะไปเอากำไรจากสินค้าอื่นๆ ต่อไป กลวิธีการขายเหล่านี้เป็นรายละเอียดที่เจ้าของร้านชาวจีนใช้ในการผูกมัดใจลูกค้า นอกเหนือไปจากการบริการขนส่งสินค้าถึงรถ ท่าที่ที่กระตือรือร้นและเป็นมิตรแล้ว เจ้าของร้านชาวจีนจะเป็น ผู้ดูแลร้านค้าและสินค้าด้วยตนเองตลอดเวลา ตั้งแต่รับสินค้าเข้าร้าน จ่าย-รับ-ทอนเงินด้วยตนเอง ดูแลลูกค้าเอาของออกจากร้าน ร้านคนจีนส่วนใหญ่ลูกค้าจะเป็นผู้ดูแลลูกค้า แต่การต่อรองราคาจะต้องผ่านการตัดสินใจของเจ้าของร้านซึ่งต่างจากร้านค้ามลายูมุสลิมที่ลูกค้าจ้างในร้านมักจะตัดสินใจในเรื่องราคาได้ ผู้ศึกษาสังเกตว่าร้านชาวมลายูมุสลิมหลายร้านติดป้ายราคาไว้ที่สินค้า ราคาที่ต่อรองได้จะไม่ลดน้อยลงจากป้ายราคามากนัก บางร้านเจ้าของร้านไม่ได้ดูแลเรื่องการเงินอย่างเคร่งครัดมากนักโดยลูกค้าเป็นผู้รับ-จ่าย-ทอนเงินด้วยตัวเอง

พัฒนาการสู่การประกอบอาชีพค้าขายของชาวมลายูมุสลิม

ชาวมลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้มักประกอบอาชีพเกษตรกรรม เพราะเป็นคนท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของที่ดิน แต่ด้วยปัตตานีในอดีตเคยเป็นทำเลทองที่ส่งผลให้ปัตตานีเป็นเมืองท่าการค้าทางทะเลที่สำคัญยุคหนึ่งในประวัติศาสตร์ คนมลายูมุสลิมส่วนหนึ่งประกอบอาชีพค้าขายทั้งค้าขายภายในท้องถิ่น และระหว่างประเทศโดยการเดินเรือบรรทุกสินค้าไปขายยังที่ต่างๆ

ชาวมลายูมุสลิมในย่านสายกลางส่วนใหญ่มีพื้นเพมาจากหมู่บ้านต่างๆในปัตตานี ดังที่เล่ามาแล้วในบทที่ 2 เล่ากันว่าบรรพบุรุษของคนกลุ่มนี้มีเชื้อสายจีนจากสายตระกูลของ

ล้มโต๊ะเคี่ยมหรือบิรวาร ด้วยความที่มีเชื้อสายจีนจึงทำให้มีความสามารถทางการค้าหรือเรียกกันว่า “มีหัวทางการค้า” ชาวมลายู-จีนมุสลิมกลุ่มนี้เดิมทีประกอบอาชีพค้าขาย บางคนเคยเดินทางแลกเปลี่ยนค้าขายโดยเรือจากปัตตานี ไปมาเลเซีย ปีนัง สิงคโปร์ บางคนเคยเดินทางไปไกลถึงซาอุดีอาระเบีย บางคนเพียงค้าขายอยู่ภายในหมู่บ้าน นอกจากค้าขายแล้วชาวมลายูมุสลิมกลุ่มนี้ยังประกอบอาชีพเกษตรกรรมควบคู่กันไปด้วย การที่มีบรรพบุรุษประกอบอาชีพค้าขายทำให้มีฐานะดีกว่าผู้ที่ทำการเกษตรเพียงอย่างเดียว ดังนั้นเมื่อมีการจับจองที่ดินที่จะเป็นย่านธุรกิจในอนาคตคนกลุ่มนี้จึงมีโอกาสที่ค่อนข้างดีกว่าคนอื่นด้วยมีทุนทรัพย์เพียงพอที่จะนำมาซื้อที่ดินเพิ่มเติม อีกทั้งการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการค้ามาสู่ลูกหลานทำให้ลูกหลานกล้าเข้ามาสู่การทำธุรกิจการค้า

นอกจากนี้การศึกษายังเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญต่อการเข้ามาประกอบอาชีพค้าขายจากการที่ผู้ศึกษาได้เข้าไปพบปะพูดคุยกับชาวมลายูมุสลิมในย่านสายกลางสังเกตเห็นว่าชาวมลายูมุสลิมที่เป็นเจ้าของร้านค้าอายุเฉลี่ยประมาณ 35-55 ปี หลายร้านเจ้าของร้านเป็นญาติผู้พี่ผู้น้องที่อยู่ในวัยใกล้เคียงกัน เจ้าของร้านเหล่านี้ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนรัฐบาลจนถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นอย่างน้อย สามารถพูดภาษาไทยได้อย่างชัดเจนเมื่อเทียบกับชาวมลายูมุสลิมทั่วไป มีเพียง 2-3 คนเท่านั้นที่พูดไทยไม่ชัดและไม่สามารถอ่านภาษาไทยได้เลย แต่อย่างไรก็ดีสำหรับเจ้าของร้านที่ไม่สามารถอ่านไทยได้นั้นจะมีลูกๆ ที่ได้รับการศึกษาในโรงเรียนประถมและมัธยมศึกษาที่ต้องศึกษาภาษาไทยเป็นวิชาบังคับจนสามารถอ่านออกเขียนได้มาช่วยในการอ่านเอกสารให้ฟัง

เจ้าของร้านชาวมลายูมุสลิมเติบโตอยู่ในย่านสายกลางได้เห็นและเรียนรู้การทำการค้าของคนจีน อีกทั้งมีเพื่อนเป็นคนจีนที่เติบโตมาด้วยกัน บางคนเคยไปฝึกงานในร้านคนจีนเจ้าของร้านมุสลิมมีคนหนึ่งเล่าว่า “เคยไปเป็นลูกจ้างร้านซ่อมจักรยานของคนจีน ได้เป็นลูกจ้างคนจีนนี่เป็นกำไรมาก คนจีนค้าขายดีและฉลาด”

จากพื้นฐานครอบครัวทั้งความรู้ในเรื่องการค้า ฐานะทางเศรษฐกิจ สถานภาพของการเป็นเจ้าของที่ดิน และการได้รับการศึกษาจนกระทั่งอ่าน เขียน ฟัง พูด ภาษาไทยได้ ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นองค์ประกอบให้ชาวมลายูมุสลิมกลุ่มนี้เข้าสู่อาชีพการทำธุรกิจการค้าในระดับเดียวกับคนจีนได้โดยไม่ยาก

ในปัจจุบันคนมลายูมุสลิมกลุ่มนี้ได้ชักชวนญาติพี่น้องให้เข้ามาประกอบอาชีพค้าขายเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทั้งที่กำลังจะเปิดร้านในย่านสายกลาง และกระจายอยู่ในพื้นที่อื่นๆ ของสามจังหวัด

ชายแดนภาคใต้

เมื่อผู้ศึกษาถามถึงความหวังในอนาคตของลูกค้า เจ้าของร้านเกือบทั้งหมดตอบว่า อยากให้ลูกค้าทำอาชีพค้าขายต่อไป เนื่องจากเป็นอาชีพที่ดี ด้วยท่านนบีมุฮัมหมัดประกอบอาชีพค้าขายเช่นกัน อีกเหตุผลหนึ่งของเจ้าของร้านมุสลิมมะฮฺคนหนึ่งคือ “อยากให้ลูกสาวมาทำการค้าต่อไป การทำการค้าดีสำหรับผู้หญิง เพราะเราจะได้อะครอบครัวอย่างใกล้ชิด”

การค้าของชาวมลายูมุสลิม : ความเชื่อและการปฏิบัติ

ศาสนาอิสลาม เป็นศาสนาที่ยังคงรักษาความศรัทธา และความเคร่งครัดในหลักปฏิบัติได้อย่างเข้มแข็ง ทั้งนี้ส่วนหนึ่งน่าจะเป็นเพราะบทบัญญัติของศาสนาอิสลามนับได้ว่าเป็นธรรมนูญชีวิต (code of life) นั้นหมายถึงหลักของศาสนาอิสลามนอกจากจะเป็นหลักความเชื่อ ยังเป็นหลักปฏิบัติที่ครอบคลุมไปถึงวิถีชีวิต ครอบคลุมทั้งในระดับปัจเจก ครอบครัว การเมือง สังคมและเศรษฐกิจ

ตามหลักศาสนาอิสลามสนับสนุนให้ชาวมุสลิมทุกคนประกอบอาชีพเลี้ยงตัวเอง และอยู่ห่างไกลจากภาวะหนี้สิน การทำงานเพื่อมีรายได้ในการดำรงชีพไม่ได้เป็นเพียงหน้าที่ แต่เป็นการทำความดีอันหนึ่ง ศาสนาอิสลามเคร่งครัดการทำงานทุกประเภทที่ทำให้มีรายได้ โดยที่งานนั้นต้องเป็นงานที่ไม่ผิดต่อกฎหมายและหลักการทางศาสนา และต้องนำรายได้ส่วนหนึ่งที่ได้มาบริจาคด้วย (Abdalati 1988:126) ดังที่มีในพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน

บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย จงบริจาคส่วนหนึ่งจากบรรดาสิ่งดีๆ ของสิ่งที่พวกเจ้าได้แสวงหาไว้ และจากสิ่งที่เราได้ให้ออกมาจากดิน สำหรับพวกเจ้า และพวกเจ้าอย่างมุ่งเอาสิ่งที่เลวมาบริจาค ทั้งๆที่พวกเจ้าเองก็มีใช่จะเป็นผู้รับมันไว้ นอกจากพวกเจ้าจะหลบลตาในการรับมันเท่านั้น และพึงรู้เถิดว่า แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ที่ทรงมั่งมี ผู้ทรงได้รับการสรรเสริญ (2:267)

ตามศาสนบัญญัติ บุคคลที่ทำงานให้แก่ผู้อื่น บริษัท หรือองค์กรจะต้องทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและซื่อสัตย์ ในส่วนของผู้ที่ทำธุรกิจการค้า ไม่ว่าจะเป็นการค้าในรูปแบบใด การทำการค้าอย่างซื่อตรงและซื่อสัตย์จะได้รับอนุญาตและความชื่นชมจากเอกองค์อัลลอฮ์ (ซล.) การ ช้อโกง ปกปิดตำหนิของสินค้า แสวงหาผลประโยชน์จากความต้องการของลูกค้า ผูกขาด และกักตุนสินค้า ทั้งหมดล้วนเป็นบาปและผู้ที่ทำจะได้รับการลงโทษตามศาสนบัญญัติ ทั้งนี้ความซื่อตรงและความซื่อสัตย์ดังกล่าวหมายรวมถึงเรื่องระบบการชั่ง ตวง วัด ในการทำการค้าด้วย (Abdalati 1988 :127-129) ตามที่มีบันทึกในพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน ซูเราะฮ์ที่ 83 ดัล มุญ็อฟฟีน ญุซอ์ที่ 30 (83:1-6)

ด้วยพระนามของอัลลอฮ์ผู้ทรงกรุณาปรานี ผู้ทรงเมตตาเสมอ

1. ความหายนะจะประสบแด่บรรดาผู้ทำให้พร่อง (ในการดวงและการช่าง)
2. คือบรรดาผู้ที่เมื่อพวกเขาตวงเอาจากคนอื่นก็ตวงเอาเต็ม
3. และเมื่อพวกเขาตวงหรือชั่งให้คนอื่นก็ทำให้ขาด*
4. ชนเหล่านั้นมิได้คิดบ้างหรือว่าพวกเขาจะถูกให้ฟื้นคืนชีพ
5. สำหรับวันอันยิ่งใหญ่
6. วันที่มนุษย์จะยืนต่อหน้าพระเจ้าแห่งสากลโลก

*คือความพินาศของความวิบัติจึงประสบแด่บรรดาคนชั่วเหล่านั้นที่ทำให้การตวงและการชั่งพร่องไม่เต็มตามจำนวนที่ได้ตกลงกันไว้ ชนเหล่านั้นก็คือเมื่อพวกเขาตวงหรือชั่งหรือซื้อจากคนอื่น ก็จะเอาเต็มตามจำนวนหรือมากกว่านั้น แต่เมื่อพวกเขาตวงหรือชั่งหรือขายให้แก่คนอื่น พวกเขาก็จะทำให้พร่องหรือขาดจำนวนลง

*บรรดาผู้ที่ทำให้การตวงการชั่งบกพร่องลงนั้นไม่รู้มาก่อนเลยหรือว่า พวกเขาจะถูกให้ฟื้นคืนชีพในวันที่ยากลำบาก วันที่น่าหวาดกลัวและระทึกใจ คือวันที่มนุษย์จะยืน ณ พุ่มมะฮฺซอร์ในสภาพเปลือยเปล่าเปล่าเสียบשבและถ่อมตัวต่อหน้าพระเจ้าแห่งสากลโลก

การต่อสู้กับความอิจฉาและแสวงหาผลประโยชน์ในการค้า หลักอิสลามสนับสนุนการทำงานที่ถูกต้องและซื่อสัตย์ ห้ามการกู้เงินและเก็บดอกเบี้ย แสดงให้เห็นว่าคนมุสลิมเป็นเจ้าของสิ่งที่ตนเองหาได้จากการทำงานอย่างชอบธรรม ส่วนการแสวงหาประโยชน์จากความจำเป็นของผู้อื่นเป็นสิ่งที่ผิดหลักศาสนา (Abdalati1988:127) ดังที่มีบันทึกในพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน ซูเราะฮ์ที่ 2 อัล-บะเกาะเราะฮ์ ญุซอ์ ที่ 3 (2:275)

บรรดาผู้กินดอกเบี้ยนั้น พวกเขาจะไม่ทรงตัว (หมายถึงทรงตัวในการดำเนินชีวิต) นอกจากจะเป็นเช่นเดียวกับผู้ที่ชัฏฏอนทำร้ายเขาทรงตัว (คนที่ถูกชัฏฏอนทำร้ายนั้นจะมีสติ พันเพื่อน หรือเป็นบ้า ดังนั้น การทรงตัวของผู้ที่กินดอกเบี้ยจึงประหนึ่งคนบ้า คือบ้าเงิน) พวกเขากล่าวว่าที่จริงการค้าขายนั้นก็เหมือนการเอาดอกเบี้ยนั่นเอง และอัลลอฮ์นั้นทรงอนุมัติการค้าขายและทรงห้ามการเอาดอกเบี้ย ดังนั้นผู้ใดที่การตัดเตือนจากพระเจ้าของเขาได้มายังเขา แล้วเขาก็เลิก สิ่งที่เขาละแล้วมาก็เป็นสิทธิของเขา และเรื่องของเขาไม่น่าย้อนกลับไปสู่อัลลอฮ์ และผู้ใดกลับ (กระทำ) อีก ชนเหล่านี้แหละคือชาวนรก โดยที่พวกเขาจะอยู่ในนรกนั้นตลอดกาล

ซูเราะฮ์ที่ 2 อัล-บะเกาะเราะฮ์ ญุซอ์ ที่ 3 (2:276)

“อัลลอฮ์จะทรงให้ดอกเบี้ยลดน้อยลงและหมดความจำเริญ และจะทรงให้บรรดาที่เป็นทานเพิ่มพูนขึ้น และอัลลอฮ์นั้นไม่ทรงชอบผู้เนรคุณ ผู้กระทำบาปทุกคน”

บทบัญญัติข้างต้นเป็นศาสนบัญญัติในพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน สำหรับคนที่ประกอบอาชีพทำการค้า เจ้าของร้านมุสลิมในย่านสายกลางเล่าว่า การทำการค้าเป็นอาชีพของท่านนี้มีอัมมัด คนทำการค้าจึงได้เอาแบบอย่างมาจากท่านนี้ด้วย

เจ้าของร้านในสายกลางทั่วไปเล่าว่ายึดหลักในการทำการค้าตามคำสอนในพระมหาคัมภีร์กุรอานคือ การบริจาคซะกาต* ซื่อสัตย์ต่อลูกค้าคือไม่บอกราคาสูงกว่าต้นทุนมากเกินไป ไม่กักตุนสินค้า และไม่กู้เงินมาลงทุน เนื่องจากการกู้เงินจะเกี่ยวข้องกับดอกเบี้ย นอกจากนี้บางร้านยังมีรายละเอียดที่แตกต่างไปเช่น เมื่อคนขายและคนซื้อตกลงกันในราคาที่พอใจทั้งสองฝ่ายคนขายจะกล่าวซ้ำอีกครั้งว่าจะขายของชิ้นนี้ในราคานี้ รับเงินและทอนเงินพร้อมทั้งบอกราคาของจำนวนเงินที่ได้รับมา และจำนวนเงินทอน เพื่อยืนยันในความซื่อสัตย์และราคาที่ทั้งสองฝ่ายพอใจ

เจ้าของร้านชาวมุสลิมหลายคนปฏิบัติตามหลักศาสนา และพึงพอใจกับรายได้ที่เจ้าของร้านชาวจีนเห็นว่าไม่น่าจะมีผลกำไรมากนัก โดยคนมุสลิมเหล่านั้นอธิบายว่า คนมุสลิมเชื่อใน “ริสกี” คือสิ่งที่พระเจ้าประทานให้ เพราะฉะนั้นจะขายของได้จำนวนมากหรือน้อยล้วนแต่เป็นริสกีจากอัลลอฮ์ (ซล.) ไม่จำเป็นต้องแข่งขันหรือขายตัดราคากับร้านอื่น

ถึงแม้เจ้าของร้านส่วนใหญ่จะยืนยันว่าได้ทำตามหลักศาสนาในการประกอบอาชีพการค้า แต่จากการสังเกตการณ์พบว่าเจ้าของร้านบางคนได้กู้เงินจากธนาคารพาณิชย์มาลงทุนในการทำการค้า และกักตุนสินค้า บางร้านนำสินค้ามาขายเลหลังเพียงร้านเดียว ซึ่งการกระทำเช่นนี้ทำให้เจ้าของร้านคนดังกล่าวไม่เป็นที่ชื่นชอบของเจ้าของร้านชาวมุสลิมอื่นๆ ด้วยเจ้าของร้านคนอื่นมองการกระทำเช่นนั้นว่าเป็นการตัดราคา ในเรื่องการกู้เงินจากธนาคารมาลงทุน ด้วยผู้กู้ต้องจ่ายดอกเบี้ยให้กับธนาคารซึ่งเจ้าของร้านคนที่กู้ยืมเงินทราบว่าเป็นการกระทำที่ขัดต่อศาสนบัญญัติ แต่ก็ได้อธิบายว่าไม่มีทางเลือกในการระดมเงินมาลงทุน อย่างไรก็ตามในปัจจุบันได้มีการก่อตั้งธนาคารอิสลามขึ้น เพื่อดำเนินกิจการด้านการเงินของชาวมุสลิม ซึ่งเอื้อต่อการทำการค้าหรือขยายกิจการการค้าอย่างถูกต้องตามหลักศาสนาต่อไป

* ซะกาตแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่คือ ซะกาตมาลหรือซะกาตทรัพย์สิน หมายถึงการที่มุสลิมผู้ถือครองทรัพย์สินตามพิกัดที่ศาสนากำหนดไว้จนครบรอบ 1 ปี หรือช่วงระยะเวลาหนึ่งจะต้องจ่ายทานบังคับให้แก่มุสลิม 8 ประเภทด้วยอัตราที่กำหนดไว้ ซะกาตที่สองคือซะกาตฟิตเราะฮ์ หมายถึงการที่มุสลิมทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย จะต้องจ่ายทานบังคับให้แก่มุสลิม โดยใช้อาหารหลักของท้องถิ่นบริจาคตามพิกัดที่ศาสนากำหนดไว้ ยังคงมีการบริจาคอีกประเภทคือซะดะเกาะฮ์เป็นทานไม่บังคับ (เสาวนีย์ จิตต์หมวด 2535:71-72)

ผู้ศึกษาได้มีโอกาสอยู่ร่วมในช่วงเวลาที่มีการตั้งธนาคารอิสลามโดยธนาคารกรุงไทยที่จังหวัดยะลา ในวันเปิดธนาคารได้มีการจัดพิธีเปิด โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่หลายท่านมาร่วมในงาน นักธุรกิจชาวจีนในยะลาหลายคนได้รับเชิญให้ไปร่วมงาน ชาวมลายูมุสลิมส่วนใหญ่ให้ความสนใจต่อธนาคารอิสลาม แต่บางคนยังคงลังเลต่อความมั่นคงของธนาคารเนื่องจากเคยมีประสบการณ์ไม่ดีต่อธนาคารอิสลามโดยการดูแลของธนาคารอื่นที่เคยตั้งอย่างไม่เป็นทางการ จากการสอบถามและสังเกตการณ์พบว่าเจ้าของร้านชาวมลายูมุสลิมบางคนยังคงลังเลที่จะไปใช้บริการธนาคารอิสลาม อย่างไรก็ตามเมื่อเวลาผ่านไปและทางธนาคารสร้างความมั่นใจแก่ผู้ใช้บริการ นักธุรกิจชาวมุสลิมมีแนวโน้มที่จะมาใช้บริการธนาคารทั้งเรื่องการออมทรัพย์ และยืมเงินไปลงทุน

นอกจากนี้ชาวมลายูมุสลิมยังรับรูปแบบการระดมเงินจากชาวจีนมาปรับใช้ คือการเล่นแชร์ การทำการค้าของคนจีนได้เงินทุนส่วนหนึ่งมาจากการเล่นแชร์ซึ่งเป็นระบบการระดมเงินที่นิยมกันมาก ในช่วงแรกชาวมลายูมุสลิมไม่สามารถนำระบบนี้มาใช้ในการระดมเงินได้เนื่องจากขัดกับหลักศาสนา ในเรื่องของดอกเบี้ย

อย่างไรก็ตามชาวมุสลิมส่วนหนึ่งได้รับเอาระบบนี้ไปใช้ในการระดมเงินเช่นกัน แต่นำเอาไปปรับให้เหมาะสมกับหลักศาสนา โดยเล่นแชร์แบบไม่เบี้ย คือไม่มีดอกเบี้ย วิธีการคือรวมกลุ่มกัน นำเงินมาวางรวมกันในแต่ละงวด แล้วจับฉลากว่าใครจะได้เงินไปในงวดนั้นๆ ซึ่งอาจเปรียบได้กับการระดมเงินและให้ยืม หรือนับได้ว่าเป็นการออมทรัพย์รูปแบบหนึ่ง แต่ในความเป็นจริงชาวมลายูมุสลิมส่วนหนึ่งยังคงเล่นแชร์ในรูปแบบ “เบี้ย” คือมีการเสียและรับดอกเบี้ย เช่นเดียวกับการเล่นแชร์ของคนจีน และส่วนใหญ่ที่เล่นแบบนี้ มักจะเล่นในวงที่มีคนที่ไม่ใช่ชาวมุสลิมร่วมเล่นด้วย

ในย่านสายกลางพบว่าเจ้าของร้านชาวมลายูมุสลิมไม่นิยมเล่นแชร์กับเจ้าของร้านคนอื่น ๆ แต่มักเล่นกันกับลูกจ้าง หรือญาติที่ทำงานอยู่ในร้านเดียวกัน จำนวนเงินไม่มากนัก และใช้ระยะเวลาไม่นาน เนื่องจากลูกจ้างอาจลาออกจากร้านเมื่อใดก็ได้ ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาตามมาภายหลัง อย่างไรก็ตามขณะที่ผู้ศึกษาลงไปเก็บข้อมูลพบว่าเจ้าของร้านชาวมลายูมุสลิมในย่านสายกลางกำลังชักชวนกันตั้งวงแชร์โดยมีเจ้าของร้านในย่านสายกลาง และหน้าสถานีรถไฟ ซึ่งรวมแล้วมีสมาชิกประมาณ 5 ร้าน และเป็นการเล่นแบบไม่มีการเบี้ย

สิ่งที่ชาวมลายูมุสลิมในย่านสายกลางเคร่งครัดตามหลักศาสนามากที่สุดคือสินค้าที่นำมาขายจะไม่ใช่สินค้าต้องห้ามตามบัญญัติในพระมหาคัมภีร์อัลกุรอานและวจนะของท่าน

ศาสดา จากหนังสือกฎหมายอิสลามของมุณีร มุฮัมมัด (2521:18-24) สรุปถึงข้อห้ามทางการค้าไว้ดังนี้

1. การขายสินค้าก่อนที่จะเป็นเจ้าของโดยสมบูรณ์
2. พันธบัตรของรัฐบาลหรือของธนาคาร หรือพันธบัตรเพื่อการลงทุน
3. การแลกเปลี่ยนสิ่งของชนิดเดียวกัน เว้นแต่ว่าจะมีจำนวน อัตรา คุณภาพ และราคาเท่ากัน
4. การซื้อขายโดยได้กำหนดเงื่อนไขขัดกับแนวทางแห่งอัลกุรอานและวจนะของท่านศาสดา
5. การซื้อขายสลากกินแบ่งหรือสิ่งอื่นใดที่มีส่วนคล้ายคลึงกัน เพราะเป็นการคล้ายกับการพนัน
6. การซื้อขายแบบผ่อนส่ง โดยที่ผู้ซื้อจะต้องจ่ายเงินเพิ่มสูงกว่าราคาเงินสด เพราะเป็นการคล้ายกับดอกเบี้ย
7. การขายของที่เร็วโดยนำไปผสมกับของที่ดี
8. การขายลูกสัตว์ที่อยู่ในท้องแม่
9. การขายตัดหน้าหรือตัดราคาผู้อื่น
10. การขายของหรือสิ่งอื่นที่ผู้ขายทราบว่าผู้ซื้อจะนำไปปรุงเป็นเครื่องมีนเมา
11. การเหยียบเรือหั่วแพ คือการเป็นตัวแทนเกี่ยวกับการซื้อขายซึ่งเกือบไม่ต้องลงทุนลงแรงแต่ประการใด
12. การขายสินค้าที่กำหนดราคาตายตัว นอกจากว่าการกำหนดสินค้านั้นจะช่วยในการกำจัดการกักตุนสินค้า
13. การขายผลไม้ที่ยังอยู่บนต้น
14. การกักตุนสินค้า
15. การค้ากำไรเกินควร
16. การขายสินค้าต่อให้ผู้ซื้อก่อนที่จะออกเดินทาง
17. การขายทาสที่เป็นนักรบ กล่าวคือหญิงที่เป็นนักรบในอดีตและมีความสามารถในการขับร้อง หากเจ้าของขายจะได้กำไรดี
18. การโกงตาชั่ง

บทบาทขององค์กรทางการค้าต่อปฏิสัมพันธ์ของคนสองชาติพันธุ์

องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการทำการค้าที่ก่อตั้งโดยความร่วมมือของผู้ประกอบการในจังหวัดยะลามีอยู่ 2 องค์กรด้วยกัน คือ หอการค้าจังหวัดยะลา และชมรมธุรกิจการค้ามุสลิมจังหวัดยะลาซึ่งชมรมนี้ได้เปิดดำเนินการลงชั่วคราวเมื่อประมาณต้นปี 2546 ด้วยปัญหาการบริหารงานภายใน การศึกษาเกี่ยวกับองค์กรทั้งสองแสดงให้เห็นถึงบทบาทขององค์กรต่อการทำการค้า และการปฏิสัมพันธ์ของทั้งสองชาติพันธุ์

หอการค้าจังหวัดยะลา

หอการค้าจังหวัดยะลาตั้งขึ้นเมื่อปี 2527 โดยการประสานงานระหว่างหัวหน้าพาณิชย์จังหวัดกับพ่อค้าในจังหวัดยะลา โดยผู้ร่วมก่อตั้งในครั้งแรกนั้นเป็นนักธุรกิจและพ่อค้าชาวจีนทั้งหมด หอการค้าจังหวัดตั้งขึ้นมาด้วยวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการค้า อุตสาหกรรมและการเกษตรภายในจังหวัดด้วยการรวบรวมสถิติ เผยแพร่ข่าวสารและงานวิจัยเกี่ยวกับเศรษฐกิจเพื่อให้ ผู้ประกอบการในภาคต่างๆ ได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารอย่างทันทั่วถึงที่ ประสานงานทางการค้าระหว่าง ผู้ประกอบการกับราชการ และช่วยอำนวยความสะดวกในการดำเนินธุรกิจ

การบริหารงานภายในหอการค้าจะมีการบริหารจัดการโดยประธานหอการค้าและมีคณะกรรมการที่ได้จากการเลือกตั้งของสมาชิกดำรงตำแหน่งวาระละ 1 ปี ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งจนถึงปัจจุบันผู้ที่ดำรงตำแหน่งประธานหอการค้าคือพ่อค้าชาวจีน คณะกรรมการส่วนใหญ่เป็นชาวจีนเช่นกัน ประมาณ 10 ปีที่ผ่านมาชาวมลายูมุสลิมเริ่มเข้าไปดำรงตำแหน่งเป็นคณะกรรมการหอการค้าซึ่งคณะกรรมการหอการค้าชาวมลายูมุสลิมคนนี้เป็นสมาชิกเครือข่ายในสายกลาง และต่อมาเป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งชมรมธุรกิจการค้ามุสลิมจังหวัดยะลาด้วย นอกจากชาวมลายูมุสลิมจะเข้ามาร่วมเป็นกรรมการแล้ว ในช่วงเวลาดังกล่าวผู้ประกอบการธุรกิจร้านค้าเริ่มเข้ามาเป็นสมาชิกหอการค้าด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตามเมื่อสอบถามเจ้าของร้านต่างๆในสายกลางทั้งที่เป็นชาวมลายูและชาวจีนให้ความเห็นตรงกันว่าบทบาทของหอการค้าจังหวัดยะลามีไม่มากนัก เนื่องจากประธานและคณะกรรมการหอการค้ามีภาระหน้าที่ต่อกิจการการค้าของตนเองจนกระทั่งไม่มีเวลามาทำงานให้กับหอการค้า ผู้ที่เป็นสมาชิกจะได้พบเจอกันในการประชุมของหอการค้าอย่างน้อยปีละครั้ง ต่อมาภายหลังสมาชิกชาวจีนไม่ค่อยเข้าประชุม บทบาทต่างๆของหอการค้าจังหวัดจึงยิ่งลดน้อยลงไป

ชมรมธุรกิจการค้ามุสลิมจังหวัดยะลา

ชมรมธุรกิจการค้ามุสลิมจังหวัดยะลาตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อปี 2543 นายรุสดี ภาววัฒน์ ประธานชมรมอธิบายถึงการริเริ่มตั้งชมรมว่า เนื่องจากยะลาเป็นจังหวัดที่มีพ่อค้ามุสลิมมากที่สุดในประเทศไทย ซึ่งในที่นี้หมายถึงผู้ประกอบการธุรกิจระดับกลางและระดับล่าง จึงต้องการให้มีชมรมเพื่อส่งเสริมธุรกิจการค้า อุตสาหกรรม การเกษตร และการท่องเที่ยว สร้างเครือข่ายธุรกิจการค้าทั้งภายในและภายนอกประเทศ ร่วมมือกันทางด้านราคาไม่ให้ตัดราคาสินค้ากันเอง ส่งเสริมให้แข่งขันกันในการบริการ เป็นหน่วยงานที่ประสานงานระหว่างผู้ประกอบการกับทางราชการ ให้ความรู้แนวทางการค้าตามหลักศาสนาอิสลาม สนับสนุนและส่งเสริมกิจกรรมการกุศลและปฏิบัติกิจกรรมเพื่อส่งเสริมระบบประชาธิปไตย (เอกสารข้อบังคับของชมรมธุรกิจการค้าจังหวัดยะลา ม.ป.ป.:1)

เมื่อแรกตั้งชมรมได้รับการตอบรับค่อนข้างดีจากชาวมุสลิมผู้ประกอบการอาชีพค้าขาย โดยมีสมาชิกประมาณ 200 คน รวมถึงเจ้าของร้านค้าในย่านสายกลางเกือบทุกร้านเข้าร่วมเป็นสมาชิก (มีเพียงร้านเดียวที่ไม่ได้เข้าเป็นสมาชิก ซึ่งเจ้าของร้านดังกล่าวเล่าว่า “ไม่มีใครชวนเข้า คงเห็นว่าเราเพิ่งเริ่มทำธุรกิจ”) ทางชมรมมีการจัดประชุมปีละ 2 ครั้ง ในการประชุมเปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการต่างมีโอกาสพบปะรู้จักกัน แต่เจ้าของร้านชาวมุสลิมในย่านสายกลางที่เป็นสมาชิกเล่าว่าชมรมไม่ได้เอื้อประโยชน์ในการทำการค้าแต่อย่างใด อาจจะเอื้อประโยชน์แก่ผู้ทำธุรกิจใภาคอื่น “เวลามีนงานก็ไปประชุมบ้าง แต่ไม่ทุกครั้ง สมาชิกทุกคนก็รู้จักกันดีอยู่แล้ว เพราะเป็นญาติพี่น้องกันทั้งนั้น” นอกจากนี้ที่ผ่านมาชมรมได้ดำเนินงานส่งเสริมการค้าระหว่างผู้ประกอบการในยะลากับนักธุรกิจในมาเลเซียซึ่งได้พบปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการดังกล่าวมาก ต่อมาการดำเนินงานของชมรมเริ่มมีปัญหาภายในส่งผลให้ชมรมต้องปิดลงชั่วคราวเมื่อประมาณต้นปี 2546

ดังนั้นในปัจจุบันองค์กรที่ตั้งขึ้นเพื่อธุรกิจการค้าทั้งสองแห่งไม่ได้มีบทบาททั้งทางด้านธุรกิจและสังคมต่อผู้ประกอบการธุรกิจแต่อย่างใด ในขณะที่องค์กรที่ไม่ได้ตั้งขึ้นเพื่อธุรกิจโดยเฉพาะสถาบันทางสังคมบางสถาบัน รวมถึงการรวมกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการกลับมีส่วนช่วยส่งเสริมทางธุรกิจ การสร้างเครือข่าย และความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่นได้มากกว่า เช่นสมาคมแซ่ มูลนิธิศาลเจ้า ไต่ชะแซร์ของชาวจีน มัสยิดของชาวมลายูมุสลิม แต่การรวมกลุ่มและสถาบันทางสังคมเหล่านี้ไม่สามารถผลักดันให้เกิดการปะทะสังสรรค์ สร้างเครือข่ายการค้าระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจต่างชาติพันธุ์ได้ หากจะมีการร่วมมือ การแนะนำ ช่วยเหลือกันทางธุรกิจระหว่างคนสองชาติพันธุ์มักจะเกิดขึ้นด้วยความสัมพันธ์ส่วนบุคคล

ทัศนคติทางการค้าระหว่างชาติพันธุ์

จากความเชื่อและหลักคิดทางการค้ารวมถึงประสบการณ์ที่แตกต่าง เป็นผลให้แนวทางและวิธีการค้าของชาวมลายูและชาวจีนแตกต่างกัน ด้วยความใกล้ชิดจากการทำการค้าอยู่ในย่านเดียวกัน ทำให้ทั้งสองกลุ่มได้มีโอกาสพิจารณาถึงวิธีการค้าซึ่งกันและกัน

จีนมองแขกค้า

เมื่อประมาณ 10 ปีที่ผ่านมาย่านสายกลางยะลาได้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 3 ด้วยเรื่องการเข้ามาในพื้นที่การค้าของชาวมลายูมุสลิม ทั้งที่เข้ามาเปิดร้านเป็นเจ้าของกิจการและทั้งที่เข้ามาเป็นลูกจ้างในร้านค้า ปรากฏการณ์เหล่านี้ล้วนส่งผลต่อความรู้สึกของชนกลุ่มน้อยชาวจีนที่กุมพื้นที่เศรษฐกิจมาเนิ่นนานอยู่ไม่น้อย ตั้งแต่อดีตคนจีนเป็นชนกลุ่มใหญ่ที่อยู่ในพื้นที่เศรษฐกิจการค้าในจังหวัดชายแดนภาคใต้ งานวิจัยของฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ (1980:66) ที่ตีพิมพ์ในปี 1980 เขียนเรื่องราวความสัมพันธ์ของคน 3 ชาติพันธุ์ในจังหวัดปัตตานีว่า เห็นได้ชัดว่าคนจีนเป็นผู้กุมอำนาจทางการค้า กิจการของคนจีนมีตั้งแต่ขนาดเล็กถึงขนาดใหญ่ ในขณะที่อาชีพเกษตรกรรมและประมงเป็นของคนไทยและชาวมลายูมุสลิม ในงานเดียวกันนี้ได้อ้างถึงงานของ Suhrke and Noble ปี 1977 ชื่อว่า Muslims in the Philippines and Thailand ที่พูดถึงโครงสร้างเศรษฐกิจของจังหวัดว่าอยู่ในมือของข้าราชการไทยพุทธ และนายทุนชาวจีน ทั้งที่ประชากรส่วนใหญ่เป็นมุสลิม (Chavivun Prachuabmoh 1980:68)*

พ่อค้าคนจีนในย่านสายกลางมองว่าในขณะที่สภาพเศรษฐกิจของยะลาช่วงที่ผ่านมาไม่ค่อยดีเท่าที่ควร คนอื่นๆไม่กล้าลงทุนทำธุรกิจ ชาวมุสลิมกลับเข้ามาเปิดร้านและขยายกิจการค้า

* น่าสนใจว่าขณะที่อำนาจทางการเมืองอยู่ในมือของคนไทย และอำนาจทางเศรษฐกิจอยู่ในมือของคนจีน ซึ่งคนสองกลุ่มนี้เมื่อวัดจากจำนวนประชากรเห็นว่าเป็นชนกลุ่มน้อย ส่วนชาวมุสลิมซึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่กลับไม่มีอำนาจในทางใดทางหนึ่ง งานวิจัยเกี่ยวกับชาวมลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ผ่านมาส่วนใหญ่ได้ชี้ให้เห็นถึงอคติที่ชาวมุสลิมมีต่อชนกลุ่มน้อยที่กุมอำนาจทางการเมืองอย่างคนไทย ส่วนความสัมพันธ์ของคนมุสลิมกับชนกลุ่มน้อยที่กุมอำนาจทางเศรษฐกิจมักไม่เป็นที่สนใจศึกษา ทั้งที่คู่ความสัมพันธ์ดังกล่าวก็เป็นอีกคู่ความสัมพันธ์ที่จะเติมเต็มภาพสังคมและวัฒนธรรมของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปฏิสัมพันธ์ของคนสองกลุ่มนี้น่าจะบอกถึงแนวทางตลอดจนแนวโน้มความสัมพันธ์ของคนสองกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมที่ดูเป็นภาพที่สงบนิ่ง ท่ามกลางความรุนแรงของจังหวัดชายแดนภาคใต้

ในสายกลางมากขึ้น เพราะเหตุผลแรกคือไม่ต้องเข้าบ้าน เหตุผลที่สองที่ชาวมุสลิมกล้าเสี่ยงมาค้าขายเพราะ “เจ๊งก็ไม่ใช่ไร ยังมีสวณยางมีส่วนผลไม้อ้อ ถ้าขาดทุนก็ขายที่ดินมาลงทุนใหม่ คนจีนอย่างเราไม่มี” เหตุผลที่สามคือปัจจุบันชาวมุสลิมมีการศึกษาสูงขึ้น ทำให้สนใจทำการค้ามากขึ้น

ภาพที่13 ภาพลูกจ้างชาวมลายูมุสลิมกำลังขายของให้ลูกค้าชาวจีน

เจ้าของร้านชาวจีนทุกคนเชื่อว่าตอนนี้คนมุสลิมยังไม่มีทางทำการค้าสู้คนจีนได้ แต่อีก 5-10 ปีข้างหน้า คนจีนจะลำบากเมื่อมุสลิมเข้ามาทำธุรกิจมากกว่านี้ เพราะถึงแม้วิธีการจะสู้คนจีนไม่ได้แต่ด้วยลักษณะที่โดดเด่นในเรื่องความรักพวกพ้องมีส่วนร่วมเอื้อในการทำธุรกิจของชาวมุสลิม คนจีนหลายคนได้ยกตัวอย่างว่า ก่อนที่คนมุสลิมจะมาซื้อของร้านเรา เขาจะต้องลองแวะไปดูของ

ร้านมุสลิมด้วยกันก่อน หากพิจารณาตามหลักการของศาสนาเห็นได้ว่าการที่คนมุสลิมเลือกซื้อของจากร้านค้าชาวมลายูมุสลิมนั้นมีเหตุผลเกี่ยวกับเรื่องข้อห้ามและข้อที่ควรหรือไม่ควรปฏิบัติทางศาสนา การเลือกซื้อของร้านคนมุสลิมด้วยกันน่าจะสร้างความมั่นใจให้กับผู้ซื้อว่าจะได้สินค้าที่ไม่ขัดกับบทบัญญัติทางศาสนาอย่างแน่นอน แต่จากการสอบถามลูกค้าชาวมลายูมุสลิม ลูกค้าส่วนใหญ่บอกว่าเวลาที่ซื้อของไม่เคยเลือกว่าร้านไหน ใครเป็นเจ้าของ แต่จะเลือกซื้อร้านที่ราคาถูก และบริการดีมากกว่า

คนจีนมองว่าคนมุสลิมมีวิธีการค้าขายที่ยังล้าหลังคนจีนอยู่ ยกตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมคือเมื่อมุสลิมจะทำการค้าจะรวมกลุ่มกันหลายคน นำเงินมาลงทุนร่วมกัน เมื่อได้ผลประโยชน์มากขึ้นก็เริ่มขัดแย้งกัน ในที่สุดจะแตกกลุ่มเลิกกิจการไป จุดนี้ในสายตาของคนจีนมองว่าคนมุสลิมไม่มีความอดทนและไม่วางแผนในระยะยาว นอกจากนี้คนมุสลิมมักทำการค้าเลียนแบบกันไป เช่น ถ้ามีการริเริ่มทำการค้าสินค้าอย่างหนึ่งแล้วประสบผลสำเร็จ คนที่จะมาลงทุนต่อไปจะค้าขายสินค้าชนิดเดียวกัน การที่ร้านค้าหลายร้านค้าขายสินค้าชนิดเดียวกันเช่นนี้ทำให้ผู้ประกอบการดังกล่าวไม่สามารถดำเนินกิจการค้าได้ในระยะยาว หลายครั้งที่ร้านคนมุสลิมต้องปิดกิจการไปเพราะสาเหตุดังกล่าว อีกทั้งคนจีนมักจะมองมุสลิมในลักษณะที่เหมารวมว่าเป็นคนขี้เกียจ ซึ่งอุปนิสัยนี้ไม่เหมาะกับการทำการค้าเป็นอย่างยิ่ง

คนมุสลิมที่ค้าขายมาดั้งเดิมก็มีทัศนคติบางอย่างเหมือนคนจีนคือมองว่าคนมุสลิมรุ่นใหม่จะเริ่มมาลงทุนทำการค้าตอนนี้ยังขาดประสบการณ์ บางครั้งลงทุนไปขาดทุน อาศัยที่มีกิจการอย่างอื่นของทางบ้านเช่นมีสวน มีที่ดินมาช่วยเพิ่มทุนให้

นอกจากนี้คนจีนมองว่าคนมุสลิมค้าขายของชนิดเดียวกันกับคนจีนแต่ขายในราคาที่ถูกกว่าได้ ด้วยการคิดต้นทุนต่ำกว่า กล่าวคือมุสลิมไม่ได้คิดค่าแรงในการทำการค้าลงไปในการค้า เช่นที่เจ้าของร้านชาวจีนคนหนึ่งยกตัวอย่างให้ฟังว่า “ซื้อของมา 100 บาท มุสลิมขาย 108 บาทได้ คนจีนไม่ได้อย่างน้อยต้องได้กำไรร้อยละ 10 อีสลามเขาไม่ต้องคิดค่าแรงค่าเหนื่อย”

ในส่วนของการคิดคำนวณซึ่งเป็นความรู้ที่สำคัญในการทำการค้า คนจีนนั้นมีเครื่องมือซึ่งเป็นภูมิปัญญาเฉพาะในการช่วยคำนวณที่น่าติดตัวมาจากเมืองจีนด้วยคือ ลูกคิดการใช้ ลูกคิดมีส่วนช่วยในการทำการค้าของคนจีนเป็นอย่างมาก คนจีนมองว่าสาเหตุที่ชาวมลายูมุสลิมไม่สามารถทำการค้าในระดับเดียวกับคนจีนได้ในอดีตเนื่องมาจากการขาดความรู้ทางการคำนวณ หญิงสาวชาวจีนคนหนึ่งที่ย่านสายกลางเล่าเรื่องการซื้อขายของกับแม่ค้าชาวมลายูมุสลิมที่นำสินค้ามาขายในอดีตว่า “เมื่อก่อนเวลามีตลาดนัด 2 วัน เขา(ชาวมลายูมุสลิม) มาขายของกันเยอะ เขาคิดเงินไม่เป็น เราไปซื้อของต้องให้เราคิดเงินให้ เขาก็วางเงินที่ละบาท ถ้าซื้อเยอะยิ่งคิดไม่

เป็น กิโลกรัมไม่มี ซื้อผลไม้ก็นับเป็นลูก พวกแขกเขาไม่รู้ว่าลูกใหญ่ลูกเล็กขายราคาต่างกันได้ แต่เดี๋ยวนี้เขาค้าขายเก่งมาก มีเครื่องคิดเลข เรียนหนังสือมากขึ้น เรียนภาษาไทยก็เลยค้าขายเป็น” เครื่องคิดเลขจึงเป็นเครื่องมือคิดคำนวณที่มีส่วนช่วยให้ชาวมลายูมุสลิมก้าวเข้ามาทัดเทียมชาวจีน ในการทำการค้าในปัจจุบัน

คนจีนจึงมองว่าผู้ที่ จะทำการค้าแข่งกับคนมลายูมุสลิมได้คือ ผู้ที่ขายสินค้าที่ ชาวมลายูมุสลิมยังไม่ได้นำมาขาย ในขณะนี้เช่น ขายเครื่องยนต์ เครื่องมือก่อสร้าง ร้านถ่ายรูป เป็นต้น อีกทางหนึ่งคือยกระดับสินค้ามาขายสินค้าที่มีคุณภาพราคาแพง เช่นร้านขายนาฬิกา ร้านหนึ่งของคนจีนได้ปรับตัวจากที่ขายนาฬิกาทั้งที่ไม่มียี่ห้อราคาถูก และมียี่ห้อราคาแพง มาเพิ่มการลงทุนรับแต่นาฬิกาที่มีคุณภาพราคาสูงมาขาย เพราะชาวมลายูมุสลิมยังคงไม่สามารถลงทุน ขนาดนั้นได้

วิถีทางการค้าของคนมุสลิมที่คนจีนมองเห็นส่วนหนึ่งยืนยันให้เห็นถึงการที่คนมุสลิม ค้าขายตามหลักการของศาสนาจริงเช่น เรื่องการตั้งราคาสินค้าที่คนจีนมองว่าคนมลายูมุสลิมขาย สินค้าในราคาถูกเพราะไม่ได้คิดคำนวณถึงต้นทุนอย่างถี่ถ้วน แต่ในความเป็นจริงตามหลักปฏิบัติ ของอิสลาม การค้ากำไรเกินกว่าที่ควรเป็นเป็นสิ่งต้องห้าม เป็นต้น

แขกมองจีนขาย

ส่วนคนมุสลิมที่ทำการค้ามองคนจีนที่ทำอาชีพเดียวกันว่าค้าขายเก่ง ขยันทำงาน มี วิธีการทำการค้าหลายอย่างเช่นการเอาใจลูกค้า ด้วยการแลกซื้อ แถม หรือบริการส่งของฟรี นอกจากนี้ยังมีการจัดการหมุนเวียนสินค้าได้อย่างดี ตรงนี้เจ้าของร้านมุสลิมคนหนึ่งเล่าว่า “เมื่อก่อนร้านขายมะม่วงข้างทางรถไฟเป็นของคนจีน ก๊ะ (ภาษามลายู แปลว่าพี่สาว) นั่งรถผ่านไป กับแฟน ไม่เคยเห็นมะม่วงเน่าสักลูกดูสดใหม่ น่ากิน ตอนนี่เปลี่ยนเป็นคนอิสลามมาขาย ก๊ะยังบอก แฟนว่าน่าสงสาร คนขายเห็นมะม่วงเน่าเต็มเลย เขาหมุนเวียนสินค้าไม่เป็น ไม่รู้ว่าคนจีนทำได้ยังไง ”คนมุสลิมยังมองว่าในการทำการค้าของคนจีนนั้น คนจีนได้เปรียบอีกอย่างคือพูดภาษามลายูได้ การพูดภาษามลายูได้ทำให้คนมลายูมุสลิมรู้สึกกว่า “เป็นพี่น้องกัน” ส่วนคนมุสลิมพูดภาษาจีน ไม่ได้

เจ้าของร้านมุสลิมคนหนึ่งบอกว่าคนจีนค้าขายแบบ “เห็นเงินเป็นพระเจ้า” จริงจังกับการค้ามาก เราทำไม่ได้ เจ้าของร้านคนนี้เป็นคนที่ม่ประสบการณ์ถูกคนจีนตัดราคาในการขาย สินค้าชนิดเดียวกัน เล่าถึงการ “เห็นเงินเป็นพระเจ้า” ของคนจีนว่า “คนอิสลามขายของอย่างคน จีนไม่ได้ เพราะคนจีนไม่ปล่อยเลย ฝากกล่องเงิน ฝากร้านตลอดเวลา กินตรงโต๊ะที่เก็บเงินนั้นแหละ ส่วนก๊ะกับสามียังสลับกันไปนอนกลางวัน” “ก๊ะ” ยังเปรียบเทียบวิธีการทำการค้าของมุสลิมกับคน

จีนว่า การค้าของมุสลิมนั้นยึดวิถีตามศาสนบัญญัติคือห้ามกักตุนสินค้า คนจีนกักตุนสินค้าได้ ทำให้ค้าขายได้ดีกว่า

ในงานเรื่อง Bangkok Muslims and the Tourist Trade ของชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (1991:100) มีบทสัมภาษณ์เจ้าของร้านอาหารชาวมุสลิมที่ถนนทวนเจ้าของร้านคนนี้เคยทำงานในร้านอาหารจีนเป็นเวลาสองปี จากประสบการณ์เขาแสดงความคิดเห็นต่อการทำธุรกิจของคนต่างชาติพันธุ์ว่า “เมื่อคนไทยร่ำรวยจากการทำธุรกิจ เขาจะเลิกทำ ส่วนคนมุสลิมทำธุรกิจเพียงเพื่อยังชีพ สำหรับคนจีนพวกเขาจะปรับปรุงธุรกิจให้ดีขึ้นเสมอ แต่เรา(คนมุสลิม)ภูมิใจที่จะพิสูจน์ว่าเราสามารถทำธุรกิจได้เช่นกัน”

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 14 ภาพลูกค้าชาวมลายูมุสลิมกำลังซื้อผ้าจากร้านของชาวจีน

จะเห็นได้ว่ามุมมองของมุสลิมต่อคนจีนในเรื่องการค้าจะเป็นทัศนคติในด้านบวกมากกว่าด้านลบ คนจีนเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านธุรกิจและนำที่จะนำมาเป็นแบบอย่างในความรู้สึกของชาวมุสลิม แม้กระทั่งเจ้าของร้านอาหารข้างต้นยังเลือกที่จะหาประสบการณ์การทำธุรกิจจากร้านของคนจีน ซึ่งปรากฏการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นที่ยะลาอย่างกว้างขวางเช่นกัน

ประธานชมรมธุรกิจการค้ามุสลิมจังหวัดยะลาเล่าว่า คนมุสลิมยังคงทำการค้าสู่คนจีนไม่ได้ ดูจากสมาชิกชมรมเป็นเพียงนักธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็ก หากพิจารณาจากสมาชิกหอการค้าจังหวัดจะพบว่าธุรกิจขนาดใหญ่เป็นของคนจีนทั้งหมด และธุรกิจขนาดกลางเป็นของคนจีนส่วนใหญ่ ทั้งยังบอกว่าการดำเนินการของชมรมในระยะแรกนั้น ผู้ดำเนินการได้ขอคำแนะนำอย่างไม่เป็นทางการจากนักธุรกิจชาวจีนบางคน อีกทั้งยังได้รับเงินสนับสนุนประมาณ 100,000 บาทจากนักธุรกิจชาวจีน

จากการพูดคุยกับเจ้าของร้านที่เป็นมุสลิมมะฮฺ 3 คนในเวลาที่แตกต่างกัน ทั้ง 3 คนอายุประมาณ 35 – 40 ปี เป็นมารดาที่มีลูกในวัยรุ่น พบว่าทั้ง 3 มีทัศนคติบางอย่างที่เหมือนกันในเรื่องการเลี้ยงลูกว่าอยากเลี้ยงลูกให้ได้อย่างคนจีน ลูกของคนจีนเรียนสูง เก่ง มีอนาคตดี และรู้จักใช้เงิน คนจีนสอนลูกได้ดี ทั้งยังบอกว่าปัจจุบันนี้คนมุสลิมสอนลูกให้ดูอย่างคนจีน โดยเฉพาะในการทำการค้า ทัศนคติอันนี้สะท้อนออกมาให้เห็นชัดในเรื่องความนิยมส่งลูกเข้าเรียนในโรงเรียนยะลาบารุงของเจ้าของร้านค้ามุสลิมในสายกลาง รวมถึงความพยายามชักชวนและสนับสนุนให้ลูกเข้ามาช่วยค้าขายในร้านเพื่อจะได้เรียนรู้กิจการของครอบครัวตั้งแต่ยังเล็ก เช่นลูกหลานชาวจีน

นอกจากทัศนคติในเรื่องของการประกอบอาชีพที่ทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์มีต่อกันแล้ว ในทางปฏิบัติชาวมุสลิมและชาวจีนในย่านตลาดมีช่องทางในการผูกโยงสายสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ด้วยตำนานของท้องถิ่น การสร้างปฏิสัมพันธ์ในลักษณะเป็นเพื่อนร่วมอาชีพ เพื่อนบ้าน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ของคนใน(ย่าน) ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างคนในกับคนนอกจะเป็นความสัมพันธ์แบบนายจ้างและลูกจ้าง คนขายและคนซื้อ

ตำนานกับคัมภีร์

ตำนานและคัมภีร์ที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้มีความสำคัญในการบอกเล่าและกำหนดความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่น กล่าวคือตำนานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวซึ่งเป็นตำนานที่แสดงถึงการปฏิสัมพันธ์ของชาวมลายูและชาวจีนใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในส่วนของคัมภีร์คือ

คัมภีร์อัลกุรอานซึ่งเป็นธรรมนูญแห่งชีวิตของชาวมุสลิม บทบัญญัติในคัมภีร์จึงมีส่วนในการกำหนดความสัมพันธ์ของชาวมุสลิมกับคนอื่น ๆ ด้วย

ตำนานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว:สายเลือดร่วมมลายู-จีน สัญลักษณ์ของของชาวมลายูผู้ค้าขาย

ตำนานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวเป็นตำนานของท้องถิ่นที่เล่าสืบต่อกันมาเป็นเวลายาวนานอย่างแพร่หลาย ตำนานเรื่องนี้มีความสำคัญกับคนในท้องถิ่นหลายประการด้วยกันคือ ประการแรกประวัติความเป็นมาของเจ้าแม่ผู้เป็นเทพเจ้าศักดิ์สิทธิ์ที่คนในท้องถิ่นให้ความเคารพนับถืออย่างมาก ประการต่อมาเป็นตำนานความสัมพันธ์ระหว่างคนสองชาติพันธุ์ในท้องถิ่นคือชาวมลายูมุสลิมและชาวจีน ซึ่งเป็นที่มาของ “เชื้อสายกรือเซะ” ประการสุดท้ายคือเรื่องราวความเป็นมาของศาสนาสถานสำคัญสามแห่งในเมืองปัตตานี คือมัสยิดกรือเซะ สุสานและศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว นอกจากนี้ยังเป็นเรื่องเล่าถึงอาชญากรรมที่ถูกโยกย้ายมายังกรุงเทพฯ ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์

“กรือเซะ” รู้จักกันดีว่าเป็นชื่อของมัสยิดซึ่งมีปัญหาทางประวัติศาสตร์ ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์และสถาปัตยกรรมอย่างมาก* ในที่นี้จึงขอระบุที่ตั้งของมัสยิดกรือเซะอย่างกว้างๆว่าในปัจจุบันมัสยิดกรือเซะตั้งอยู่ที่อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

มัสยิดสร้างขึ้นเมื่อไรนั้นยังคงเป็นปัญหาที่ถกเถียงกันไม่รู้จบ จากประวัติศาสตร์หลายสำนวนพอสรุปได้ว่ามัสยิดกรือเซะสร้างเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 21-23 คนทั่วไปในจังหวัดชายแดนภาคใต้จะรู้ความเป็นมาของมัสยิดกรือเซะตามตำนาน ตำนานที่ว่าคือตำนานที่เชื่อมโยงความเป็นมาของสิ่งสำคัญ 3 อย่างของเมืองปัตตานี มัสยิดกรือเซะ เจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวและปืนใหญ่พญาตานี เนื่องจากตำนานถูกเล่าสืบทอดกันมาจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นเป็นเวลายาวนานหลายชั่วอายุคน ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่าจึงเล่าต่อและเผยแพร่กันหลายสำนวน ในที่นี้จะกล่าวถึงตำนานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวที่เล่าสืบต่อกันมาของผู้คนในท้องถิ่น ตำนานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวในพงศาวดารปัตตานี และประวัติเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวจากหนังสือสมโภชเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว

เนื่องจากตำนานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวใน 3 สำนวนมีประเด็นที่น่าสนใจแตกต่างกันไป กล่าวคือ ตำนานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวที่บอกเล่ากันในท้องถิ่น เป็นตำนานที่คนในท้องถิ่นรับรู้และเล่าสืบต่อกันมาอย่างกว้างขวางมากที่สุด ถึงแม้จะมีความแตกต่างบ้างในรายละเอียดแต่ก็ไม่ได้

* อ่านเพิ่มเติมเรื่องความขัดแย้งของข้อมูลเกี่ยวกับมัสยิดกรือเซะได้ใน “กรือเซะเวทีแห่งการปะทะต่อรองทางเอกลักษณ์ครั้งใหม่ของชาวมุสลิม” ของชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ในนิตยสารคดี ฉบับที่ 108 ปีที่ 9 เดือนกุมภาพันธ์ 2537 หน้า 94-108

แสดงนัยยะสำคัญมากนัก เช่น ความแตกต่างเรื่องอาชีพหรือความถนัดของลี้มโตะเคียม บางคนเล่าว่าลี้มโตะเคียมเป็นทหารหรือขุนนาง บางคนเล่าว่าเป็นช่าง บางคนบอกว่าลี้มโตะเคียมเป็นพ่อค้าแต่ทั้งหมดนี้มีบทสรุปที่ว่า เมื่อลี้มโตะเคียมมาถึงปัตตานี ได้เข้าทำงานกับเจ้าเมืองปัตตานี สโมสรกับบิดาของเจ้าเมืองและเปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลามในที่สุด

ตำนานเจ้าแม่ลี้มกอเหนี่ยวในพงศาวดารเมืองปัตตานีเริ่มเรื่องจากการกล่าวถึงปืนใหญ่และมัสยิดกรือเซะ เชื่อมโยงไปถึงนายช่างผู้สร้างของสำคัญของเมืองปัตตานี จนกระทั่งการปรากฏตัวของน้องสาวนายช่างและ สาเหตุที่น้องสาวของนายช่างเป็นเจ้าแม่ศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้คนในท้องถิ่นเคารพนับถือ ตำนานสำนวนนี้ถูกบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งน่าจะเป็นหลักฐานยืนยันได้ว่าตำนานเจ้าแม่ลี้มกอเหนี่ยวเล่าต่อกันมาเป็นเวลากว่า 100 ปี และโดยธรรมชาติของพงศาวดารจะบันทึกแต่เรื่องการเมืองการปกครองของเมืองต่างๆ แสดงให้เห็นว่าตำนานเรื่องนี้เป็นเรื่องที่น่าสนใจและมีความสำคัญต่อคนในท้องถิ่นมากพอที่ผู้ปกครองจากส่วนกลางควรที่จะได้รับรู้เพื่อทำความเข้าใจคนในท้องถิ่นนี้เอาไว้ เรื่องที่น่าสนใจอีกเรื่องในตำนาน เจ้าแม่ลี้มกอเหนี่ยวสำนวนของพงศาวดารเมืองปัตตานีคือ การอธิบายถึงต้นกำเนิดของชาวมลายู-จีน มุสลิมในหมู่บ้านกรือเซะ ว่าเป็นบุตรหลานที่สืบเชื้อสายมาจากลี้มโตะเคียมนั่นเอง ซึ่งในส่วนนี้ตรงกับคำบอกเล่าของคนในท้องถิ่นที่อธิบายว่าตนเองมีเชื้อสายจีน และเชื้อสายจีนที่ติดตัวมานั้นจากบรรพบุรุษที่เป็นที่รู้จักกันดีในท้องถิ่น นั่นคือลี้มโตะเคียม หรืออาจเป็นเชื้อสายของบริวารของเจ้าแม่ลี้มกอเหนี่ยวและลี้มโตะเคียมที่เดินทางมาจากเมืองจีนด้วยกันในครั้งนั้น

ประวัติเจ้าแม่ลี้มกอเหนี่ยวสำนวนจากหนังสือสมโภชเจ้าแม่ลี้มกอเหนี่ยว จัดพิมพ์ขึ้นในปี 2544 โดยมูลนิธิปูชนียสถาน (เจ้าแม่ลี้มกอเหนี่ยว) ฝ่ายส่งเสริมศาสนา สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดปัตตานี เนื้อหาอ้างอิงจากหนังสือที่ระลึกงานสมโภชเจ้าแม่ลี้มกอเหนี่ยวในปี 2527 และบทละครเรื่องเจ้าแม่ลี้มกอเหนี่ยวที่จัดทำขึ้นโดย วิทยาลัยครูยะลา (ในสมัยนั้นยังไม่ได้เปลี่ยนเป็นสถาบันราชภัฏ) ปี 2527 เช่นเดียวกัน ประเด็นที่น่าสนใจในประวัติเจ้าแม่ลี้มกอเหนี่ยวสำนวนนี้คือหนังสือดังกล่าวเป็นหนังสือที่หาซื้อได้ง่ายสำหรับผู้ไปเยี่ยมเคารพสักการะศาลเจ้าและสุสานของเจ้าแม่ลี้มกอเหนี่ยว และเป็นหนังสือที่หาซื้อได้ง่ายสำหรับผู้สนใจศึกษาประวัติเจ้าแม่ลี้มกอเหนี่ยวด้วย หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือที่จัดพิมพ์เมื่อ 2 ปีก่อน พบว่าไม่ได้มีการกล่าวถึงมัสยิดกรือเซะในประวัติเจ้าแม่ลี้มกอเหนี่ยว และมีการเปลี่ยนแปลงสาเหตุการฆ่าตัวตายของเจ้าแม่ลี้มกอเหนี่ยว ทั้งนี้อาจเนื่องจากการเชื่อมโยงเรื่องราวการตายของเจ้าแม่ลี้มกอเหนี่ยวกับประวัติมัสยิดกรือเซะครั้งหนึ่งเคยก่อให้เกิดปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนกับชาวมุสลิมในท้องถิ่น

ตำนานเจ้าแม่ลี้มกอเหนี่ยวที่เขียนถึงในที่นี่จะเขียนถึงเฉพาะตำนานที่เล่าสืบต่อกันมา

ในท้องถิ่น ซึ่งเป็นเรื่องราวที่ผู้คนในปัจจุบันทั้งคนจีนและมลายูในท้องถิ่นรับรู้และบอกเล่าต่อกันอย่างแพร่หลายมากที่สุด โดยมีเนื้อความดังนี้

เล่ากันต่อมาว่าในอดีตมีชายชาวจีนคนหนึ่งชื่อลิ้มโต๊ะเคยเดินทางมายังเมืองปัตตานี ได้พบรักกับหญิงชาวปัตตานีที่มีเชื้อสายเจ้าเมืองและแต่งงานกัน ลิ้มโต๊ะเคยเปลี่ยนศาสนาเข้ารับนับถืออิสลาม ตั้งรกรากอยู่ที่ปัตตานี ได้ช่วยงานการก่อสร้างมัสยิดและป็นใหญ่ ทางเมืองจีนนั้นลิ้มโต๊ะเคยยังคงเหลือครอบครัวซึ่งประกอบไปด้วยแม่ และน้องสาว 1 คน ลิ้มโต๊ะเคยเจ็บป่วยมาอยู่เมืองปัตตานีเป็นเวลานาน จนแม่ล้มป่วยและต้องการพบลูกชายคนเดียว ลิ้มกอเหนี่ยวซึ่งเป็นน้องสาวของลิ้มโต๊ะเคยจึงรับอาสาตามพี่ชายกลับไป ลิ้มกอเหนี่ยวได้เดินทางข้ามทะเลมาจนถึงปัตตานี ได้พบและขอให้พี่ชายกลับไปเยี่ยมแม่ซึ่งกำลังป่วย แต่ลิ้มโต๊ะเคยไม่ยอมกลับไป ด้วยกำลังก่อสร้างมัสยิดกรือเซะอยู่ ลิ้มกอเหนี่ยวเสียใจมากจนกระทั่งไปผูกคอตายที่ต้นมะม่วงหิมพานต์ (ซึ่งนำมาแกะเป็นรูปเคารพเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว ในศาลเจ้าเล่งจูเกียง) ก่อนตายได้สาปแช่งให้มัสยิดกรือเซะสร้างต่อไปไม่สำเร็จ หากมีการสร้างต่อเติมเพิ่มขึ้นครั้งใดจะเกิดปรากฏการณ์ธรรมชาติฟ้าผ่าลงมาทุกครั้งไป ส่วนลิ้มโต๊ะเคยเสียชีวิตในการสร้างป็นใหญ่ (ซึ่งป็นใหญ่กระบอกหนึ่งที่ลิ้มโต๊ะเคยสร้างคือป็นใหญ่ตานี) เนื่องจากป็นใหญ่กระบอกหนึ่งใช้การไม่ได้ ลิ้มโต๊ะเคยได้ไปทดลองยิงด้วยตนเอง ป็นเกิดระเบิดขึ้นทำให้ลิ้มโต๊ะเคยเสียชีวิตในการทดลองป็นครั้งนั้น

เมื่อตำนานของท้องถิ่นกลายเป็นประวัติของโบราณสถาน และความเป็นมาของแหล่งท่องเที่ยวในปัตตานี ตำนานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวถูกเผยแพร่ในรูปของสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออื่นๆ อย่างกว้างขวางมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของชาวมลายูมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีความภาคภูมิใจในมัสยิดเก่าแก่ของตน โดยเฉพาะเรื่องราวคำสาปแช่งของหญิงสาวชาวจีนที่ทำให้มัสยิดกรือเซะสร้างไม่เสร็จมาจนถึงปัจจุบัน ส่งผลต่อความรู้สึกต่อความสัมพันธ์ของชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนในท้องถิ่นช่วงระยะเวลาหนึ่ง ชาวมลายูมุสลิมคนหนึ่งได้แสดงความคิดเห็นว่าตำนานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวฉบับเพื่อการท่องเที่ยวนี้เป็นส่วนหนึ่งของนโยบายแบ่งแยกและปกครองของรัฐบาลไทยที่ต้องการสร้างความแตกแยกให้เกิดขึ้นกับคนในท้องถิ่นซึ่งเคยมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันตลอดมา เมื่อกรมศิลปากรประกาศไม่ให้ชาวมุสลิมเข้าไปประกอบศาสนกิจใดๆ ในมัสยิดที่ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ ชาวมลายูมุสลิมจึงได้รวมตัวกันประท้วงในปี 2530 การประท้วงดำเนินต่อมาอีกเป็นเวลา 3 ปี แล้วเรื่องราวดังกล่าวได้เงียบหายไป

ในเรื่องนี้กลุ่มคนจีนคงตระหนักรู้ถึงความรู้สึกไม่ดีที่อาจเกิดขึ้นระหว่างชาวจีนและชาวมลายูมุสลิมในพื้นที่ ศาลเจ้าเล่งจูเกียงซึ่งเป็นศาลเจ้าที่ประดิษฐานรูปเคารพเจ้าแม่

ลัมกอเหนี่ยวได้จัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกงานสมโภชเจ้าแม่ลัมกอเหนี่ยวออกจำหน่าย เล่มที่จัดพิมพ์ล่าสุดในปี 2544 มีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติของเจ้าแม่ลัมกอเหนี่ยวเป็นภาษาไทย ภาษาจีนและภาษาอังกฤษ

เห็นได้ว่าประวัติของเจ้าแม่ที่ถูกพิมพ์เผยแพร่โดยศาลเจ้าเล่งจูเกียงในปี 2544 ไม่มีเนื้อหาส่วนที่เกี่ยวกับคำสาปแช่งต่อมัสยิดกรือเซะ เพียงแต่มีรูปของมัสยิดกรือเซะในปกหน้าด้านในโดยไม่มีคำบรรยายเกี่ยวกับมัสยิดกรือเซะ ในเนื้อหาของประวัติเจ้าแม่ลัมกอเหนี่ยวเพียงแต่บอกว่า ลัมเต้าเคียนผู้พี่ชายได้รับอาสาเจ้าเมืองปัตตานีสร้างมัสยิด และในตอนท้ายเรื่องราวได้จบลงด้วยการที่ลัมกอเหนี่ยวหญิงสาวชาวจีนมีบทบาทช่วยวงศ์ตระกูลของเจ้าเมืองปัตตานีรบกับกบฏโดยไม่ได้แบ่งแยกเชื้อชาติหรือศาสนาแต่อย่างใด

ตำนานเจ้าแม่ลัมกอเหนี่ยวทั้งสองสำนวนที่บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ตำนานเจ้าแม่ลัมกอเหนี่ยวของพระยาวิเชียรคีรีที่บันทึกไว้เป็นพงศาวดารเมืองปัตตานี แสดงให้เห็นว่าตำนานดังกล่าวเป็นตำนานที่รู้จักและเล่ากันในท้องถิ่นสืบต่อมานับร้อยปีอธิบายถึงลูกหลานชาวมลายูมุสลิมที่มีเชื้อสายจีนผสมอยู่ นอกจากนี้เห็นได้ว่าเรื่องราวของคำสาปแช่งของเจ้าแม่ลัมกอเหนี่ยวต่อมัสยิดยังไม่ได้ปรากฏในบันทึกดังกล่าว ไม่มีตอนใดที่กล่าวถึงมัสยิดกรือเซะเลย เรื่องราวของคำสาปแช่งของเจ้าแม่ลัมกอเหนี่ยวปรากฏขึ้นในช่วงใดไม่แน่ชัด แต่กลับกลายเป็นเรื่องราวที่เล่าต่อกันอย่างกว้างขวางของคนในท้องถิ่น ซึ่งแน่นอนตำนานที่เกี่ยวกับคำสาปแช่งย่อมไม่ได้สร้างความพึงพอใจให้กับชาวมลายูมุสลิมมากนัก โดยเฉพาะชาวมลายูที่ได้รับการศึกษาในระดับสูง รวมทั้งที่อยู่ในแวดวงวิชาการ

ประธานชมรมธุรกิจการค้ามุสลิมจังหวัดยะลา อธิบายถึงคนที่ประกอบอาชีพค้าขายในจังหวัดยะลาว่า “คนที่ค้าขายในจังหวัดยะลามีอยู่ 3 กลุ่ม คือกลุ่มแรกเป็นคนจีน กลุ่มที่สองเป็นอิสลามที่มาจากปัตตานี กลุ่มที่สามเป็นคนไทยที่นับถือศาสนาอิสลามมีภูมิลำเนาจากนครศรีธรรมราช” ส่วนคนมุสลิมที่ทำการค้าอยู่ในสายกลางประมาณร้อยละ 90 เป็นเครือญาติกัน ดังที่ได้อธิบายมาข้างต้น เจ้าของร้านชาวมุสลิมร้านหนึ่งที่อยู่ใกล้บริเวณสายกลางแสดงความคิดเห็นว่า “มุสลิมที่อยู่ฝั่งนี้ (ตลาดและสายกลาง) เป็นมุสลิมที่เรียกได้ว่าเป็นไฮโซ มุสลิมที่ค้าขายของทำการค้าส่วนใหญ่มาจากปัตตานี มุสลิมดั้งเดิมยะลาเป็นพวกไอคิวต่ำ ทำการค้าไม่เป็น มุสลิมปัตตานีเป็นคนมีเชื้อสายจีนทำการค้าเป็น”

นอกจากนี้ยังมีคำยืนยันถึงเชื้อสายของตนเองอีกหลายครั้งโดยชาวมุสลิมที่ประกอบอาชีพค้าขายในย่านสายกลาง คนมุสลิมทั่วไป และคนจีน ว่าคนมุสลิมที่มาค้าขายทั้งที่สายกลางและที่อื่นในยะลาส่วนใหญ่เป็นคนมุสลิมที่มาจากปัตตานี มีเชื้อสายจีน ถ้าหากเป็นมุสลิมที่สาย

กลางเกือบทั้งหมดมีเชื้อสายกรือเซะ หรือยะหริ่ง สืบเชื้อสายมาจากเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว ลิ้มโต๊ะเคี่ยม หรือบริวารที่ติดตามมาจากเมืองจีน และด้วยเชื้อสายจีนจากบรรพบุรุษนี้เองที่ทำให้ รู้จักทำการค้าขายเป็นมากกว่าคนมลายูมุสลิมทั่วไป

คัมภีร์อัลกุรอานกับความสัมพันธ์ของเพื่อนบ้าน

ในสังคมหมู่บ้าน คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่อยู่ร่วมกันเป็นชุมชนเครือญาติ โดยเฉพาะพี่น้องมักสร้างบ้านในอาณาบริเวณเดียวกัน ความเป็นเพื่อนบ้าน(Neighborhood) จึงไม่มีบทบาทสำคัญเท่ากับระบบเครือญาติ เพราะเพื่อนบ้านนับได้ว่าเป็นญาติคนหนึ่ง แต่ในสังคมเมืองความเป็นเครือญาติได้เจือจางไปตามขนาดของพื้นที่ จำนวนประชากร และการเคลื่อนไหวอย่างรวดเร็วของเมือง ทำให้ลักษณะความสัมพันธ์แบบเพื่อนบ้านเข้ามาแทนที่ระบบเครือญาติ การเป็นพันธมิตรกันระหว่างเพื่อนบ้านมีส่วนช่วยสร้างอัตลักษณ์และความมั่นคงปลอดภัยแก่ถิ่นที่อยู่อาศัย (Guinness 1993: 318 อ้างจากSullivan 1990;Guinness 1986;Pinches 1987)

อย่างไรก็ตาม เมืองยะลามีลักษณะเป็นเมืองขนาดเล็ก ที่เป็นศูนย์กลางทางการค้าของท้องถิ่น มีการติดต่อสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับชุมชนต่างๆโดยรอบ จึงยังคงมีลักษณะความสัมพันธ์ทั้งสองรูปแบบผสมผสานกัน กล่าวคือ ความสัมพันธ์ภายในสังคมมุสลิมนั้น คนมุสลิมยังคงความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติไว้อย่างเหนียวแน่น เนื่องจากมุสลิมนับญาติในแนวกว้างและนับญาติทั้งสองฝ่าย สมาชิกและเครือญาติของแต่ละครอบครัวจึงมีจำนวนมาก อีกทั้งนิยมที่จะประกอบอาชีพรวมทั้งตั้งหลักแหล่งในภูมิลำเนาเดิมหรือพื้นที่ไม่ห่างไกลจากเครือญาติ และบรรยายความเป็นมุสลิม สำหรับชาวมุสลิมในย่านสายกลางมีเงื่อนไขอีกอย่างที่ทำให้การตั้งบ้านเรือนสัมพันธ์กับระบบเครือญาติ คือการที่กลุ่มเครือญาติเป็นเจ้าของที่ดินแต่ดั้งเดิมในย่านสายกลาง

ในขณะที่คนจีนซึ่งเป็นผู้อพยพเข้ามาใหม่นั้นนิยมการนับญาติทาง“แซ่” ซึ่งไม่ใช่ญาติร่วมสายเลือดเดียวกัน เพื่อให้มีจำนวนสมาชิกภายในกลุ่มความสัมพันธ์จำนวนมากขึ้น ส่วนคนจีนที่มาตั้งรกรากในพื้นที่มากกว่า 2 รุ่นแล้ว มักจะมีเครือญาติร่วมสายเลือดจำนวนมากอยู่แล้ว แต่ลูกหลานของคนจีนเหล่านี้มักไม่ตั้งหลักแหล่งประกอบอาชีพอยู่ในท้องถิ่นเดิม ด้วยวุฒิการศึกษาระดับสูงตามการสนับสนุนการศึกษาของครอบครัว มีส่วนช่วยผลักดันให้ลูกหลานคนจีนเหล่านี้ต้องไปทำงานในเมืองที่ใหญ่กว่าเมืองยะลา

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ในย่านการค้าของยะลา ที่ผู้คนต่างชาติพันธุ์ต่างอพยพเข้ามาอยู่ใหม่เป็นระยะๆเพื่อทำธุรกิจการค้า ชาวจีนและชาวมลายูมุสลิมในย่านสายกลางจึงสัมพันธ์กันในลักษณะความเป็นเพื่อนบ้านมากกว่าเป็นเครือญาติ ชาวมลายูมุสลิมได้ยึดถือหลัก

ปฏิบัติต่อความสัมพันธ์กับคนอื่นในรูปแบบต่างตามหลักศาสนาอิสลาม ในพระคัมภีร์อัลกุรอาน มีบทบัญญัติเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ที่ชาวมุสลิมพึงปฏิบัติต่อเพื่อนบ้าน ซึ่งบทบัญญัตินี้เป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดพฤติกรรมของชาวมุสลิมที่มีต่อเพื่อนบ้านชาวจีนด้วย

บทบัญญัติเรื่องการปฏิบัติต่อเพื่อนบ้าน และเพื่อนต่างศาสนา

เรื่องการปฏิบัติตัวและการเอาใจใส่ต่อเพื่อนบ้านมีบัญญัติอยู่ในพระคัมภีร์อัลกุรอาน และฮะดีษของท่านศาสดา(ศ็อลฯ) ซึ่งอัลลอฮฺ (ซ.ล.) บัญชาไว้ว่า

และจงเคารพสักการะอัลลอฮฺเถิด และอย่าให้มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นภาคีกับพระองค์ และจงทำดีต่อผู้บังเกิดเกล้าทั้งสองและต่อผู้เป็นญาติที่ใกล้ชิด และเด็กกำพร้าและผู้ขัดสน และเพื่อนบ้านใกล้เคียง และเพื่อนที่ห่างไกล และเพื่อนเคียงข้าง และผู้เดินทาง และผู้ที่มีมือขวาของพวกเจ้าครอบครอง แท้จริงอัลลอฮฺไม่ชอบผู้ยะโส ผู้โอ้อวด (4:36)

ทุกคนที่มีบ้านอยู่ข้างเคียงกันย่อมมีสิทธิในการเป็นเพื่อนบ้าน ถึงแม้ว่าจะไม่ได้เกี่ยวข้องในการเป็นเครือญาติ หรือมีศาสนาเดียวกันก็ตาม การปฏิบัติดีต่อเพื่อนบ้านทั้งที่เป็นมุสลิมและไม่ได้เป็นมุสลิมเพื่อเป็นการให้เกียรติแก่เพื่อนบ้านนี้เป็นตัวอย่างของขันติธรรมที่อิสลามส่งเสริม และเพื่อการเผยแผ่พระสันติธรรมถึงผู้คนทั้งมวล นอกจากคำสอนในเรื่องที่เกี่ยวกับการปฏิบัติในพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน นอกจากนี้ท่านศาสดา (ศ็อลฯ) ยังได้กล่าวถึงหลักปฏิบัติต่อเพื่อนบ้านในรายละเอียดอีกหลายอย่าง เช่นการให้เกียรติ ไม่ทำร้ายหรือรบกวนเพื่อนบ้าน การเอาใจใส่ต่อเพื่อนบ้าน ถ้าหากเพื่อนบ้านที่อยู่ในระยะที่อาจเดือดร้อนจากกลิ่นการปรุงอาหารให้ชาวมุสลิมคนนั้นเพิ่มปริมาณอาหารและนำไปให้แก่เพื่อนบ้านด้วย การเอื้อเฟื้อต่อเพื่อนบ้านนี้ไม่ได้จำกัดเพียงเพื่อนบ้านที่เป็นมุสลิมเท่านั้นแต่หมายรวมถึงเพื่อนบ้านที่ไม่ใช่มุสลิมด้วย “อัลลอฮฺมิได้ทรงห้ามพวกเจ้าเกี่ยวกับบรรดาผู้ที่มิได้ต่อต้านพวกเจ้าเรื่องศาสนา และพวกเจ้ามิได้ขับไล่พวกเจ้าออกจากบ้านเรือนของพวกเจ้า ในการที่พวกเจ้าจะทำความดีแก่พวกเขาและให้ความยุติธรรมแก่พวกเขา แท้จริงอัลลอฮฺทรงรักผู้มีความยุติธรรม” (60:8) และเพื่อนบ้านที่ชาวมุสลิมต้องให้ความสำคัญก่อน คือเพื่อนบ้านที่มีบ้านอยู่ใกล้บ้านชาวมุสลิมคนนั้นมากที่สุด

คำสอนและหลักปฏิบัติตัวต่อเพื่อนบ้านนี้มีส่วนช่วยกำหนดพฤติกรรมและปฏิสัมพันธ์ของชาวมุสลิมต่อเพื่อนบ้านทั้งที่เป็นชาติพันธุ์และศาสนาเดียวกัน รวมไปถึงเพื่อนบ้านต่างชาติพันธุ์ต่างศาสนาด้วย เมื่อผู้ศึกษาได้สังเกตการณ์ในย่านสายกลางนั้นจะพบว่าในชีวิตประจำวันของผู้คนที่อาศัยอยู่ในย่านสายกลางไม่ว่าจะเป็นชาวมุสลิม หรือชาวจีน เมื่อปิดร้านแล้วแต่ละครอบครัวก็จะทำกิจกรรมอยู่ในบ้านตนเอง โดยไม่ได้มีการเยี่ยมเยียนหรือพบปะกันระหว่างเพื่อนบ้าน นอกจากในเวลาที่มีข่าวคราวบางอย่างที่ต้องการเล่าสู่กันฟัง ทั้งชาวจีนและ

ชาวมลายูมุสลิมจะเดินไปหาที่บ้านเช่น เจ้าของร้านทองชาวจีนคนหนึ่งเคยมีลูกจ้างหน้าร้านเป็นมุสลิมมะฮ์ซึ่งรู้จักกับเจ้าของร้านชาวมลายูมุสลิมที่ตั้งร้านอยู่เยื้องกับร้านทองดังกล่าว ต่อมาหญิงสาวคนนี้ได้ลาออกไปแต่งงานกับเจ้าบ่าวชาวมุสลิมที่การศึกษาสูงและฐานะดี เจ้าของร้านชาวมลายูมุสลิมได้รับทราบข่าวจึงมาหาเจ้าของร้านทองแล้วเล่าเรื่องราวของอดีตลูกจ้างของเพื่อนบ้านว่าได้ไปมีชีวิตครอบครัวที่ดี นอกจากการไปมาหาสู่กันในเวลาที่มีข่าวคราว เพื่อนบ้านต่างชาติพันธุ์จะไปเยี่ยมเยียนกันเมื่อได้ทราบข่าวการป่วยไข้ งานฉลองแต่งงาน และบางครั้งจะไปร่วมงานศพ แต่ด้วยงานพิธีศพนี้เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและศาสนาค่อนข้างมาก สำหรับชาวจีนนั้นไม่สามารถเข้าร่วมงานศพของชาวมลายูมุสลิมได้ สิ่งที่สามารถทำได้คือฝากเงินร่วมทำบุญ ส่วนชาวมลายูมุสลิมบางคนที่มีความใกล้ชิดสนิทสนมกับคนต่างศาสนาเป็นการส่วนตัวนั้นอาจจะไปร่วมงานด้วย

เพื่อที่จะเห็นภาพความสัมพันธ์ระหว่าง “คนใน” ได้ชัดเจนมากขึ้น ผู้ศึกษาได้จัดกลุ่มความสัมพันธ์ของคนในออกเป็น ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของร้านที่เป็นคนชาติพันธุ์เดียวกันและเจ้าของร้านที่เป็นคนต่างชาติพันธุ์เพื่อให้ได้ภาพของการปฏิสัมพันธ์ที่ชัดเจนมากขึ้น

เจ้าของร้านชาวมุสลิมกับเจ้าของร้านชาวมุสลิม

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าเจ้าของร้านชาวมลายูมุสลิมมีความสัมพันธ์กันในระบบเครือญาติ โดยมีการนับญาติกันเกือบทุกร้านในย่านสายกลาง เครือญาติเหล่านี้มักจะเล่าว่าเป็นมลายูมุสลิมเชื้อสาย”กรือเซะ” และยืนยันว่า “คนอิสลามที่ค้าขายในฝั่งตลาดมีเชื้อจีนทั้งนั้น” แต่ต่อมามีชาวมุสลิมจากที่อื่นเข้ามาทำการค้าในสายกลาง จึงมีร้านมุสลิม 2 ร้านที่ไม่ได้เป็นเครือญาติกันกับร้านดั้งเดิม ร้านหนึ่งในสองร้านเข้ามาเปิดร้านในย่านสายกลางได้เพราะบิดาของเจ้าของร้านคนปัจจุบันเป็นผู้ร่วมบุกเบิกทำโรงไม้ร่วมกับครอบครัวหนึ่งในกลุ่มเครือญาติข้างต้น มารดาของเจ้าของร้านดังกล่าวจึงขอเช่าบ้านในย่านสายกลางเพื่อทำการค้า ราคาเช่าร้านจึงถูกกว่าที่ควรจะเป็น จนกระทั่งในปัจจุบันร้านค้าแห่งนี้ได้สืบทอดมาถึงรุ่นลูก และเจ้าของบ้านเดิมได้ยกกรรมสิทธิ์บ้านให้หลานสาวคนหนึ่ง แต่ค่าเช่าบ้านยังคงไม่เปลี่ยนแปลงจากที่เคยเป็นมา

ร้านค้าที่เป็นเครือญาติกันจะมีความรู้สึกผูกพันกันมากกว่า เจ้าของร้านค้าเหล่านี้โดยมากจะบอกได้ว่าสัมพันธ์เป็นญาติกับร้านอื่นอย่างไร ร้านนี้นับเป็นญาติฝ่ายใดกับร้านนั้นถึงแม้บางร้านจะเป็นญาติห่างๆ หรืออาจไม่ได้มีความสัมพันธ์กันทางสายเลือดเลย แต่ด้วยรู้จักและสัมพันธ์กันมานานจึงยังคงนับว่าเป็นญาติกันอยู่ ญาติๆ เหล่านี้ไม่ค่อยได้พบปะกันบ่อยนัก เจ้าของร้านมุสลิมหลายร้านให้เหตุผลว่า “เรามั่นคนค้าขาย ไม่มีเวลาไปนั่งคุยเล่น” ดังนั้นจึงได้พบ

เจอกันเฉพาะในโอกาส “กินบุญ” หรืองานพิธีกรรมต่างๆ เช่น ฮารีรายอปอซอ (ตรุษอีดีลฟีตรี) ฮารีรายอฮัจยี (ตรุษอีดีลฮัจยี) มาชะยวี่ (ภาษามลายู แปลว่าพิธีการขลิบอวัยวะเพศ) มาแกปูโละ (ภาษามลายู หมายถึงงานแต่งงาน) ในเวลาที่มีคนป่วย* หรือในงานศพ งานเลี้ยงน้ำชาเพื่อระดมเงินบำรุงมัสยิดหรือเพื่อใช้เงินในการอื่นเป็นต้น พิธีกรรมเหล่านี้เป็นพิธีกรรมทางศาสนาที่มีบทบาทแฝงนอกจากในเรื่องของความเชื่อแล้วยังมีส่วนช่วยในการรวมคน สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และตอกย้ำสำนึกทางชาติพันธุ์ให้เข้มแข็งขึ้น

ร้านค้าอีก 2 ร้าน ร้านหนึ่งขายผ้าปาเต๊ะและผ้าพื้นเมืองต่างๆ ร้านอุไรเปิดขายมาตั้งแต่หลังไฟไหม้จนถึงปัจจุบันนับว่าเป็นร้านเก่าแก่ร้านหนึ่งในสายกลาง เจ้าของร้านเป็นมุสลิมมะฮฺ (หญิงชาวมุสลิม) จากจังหวัดนครศรีธรรมราช และอีกร้านคือร้านเป็นร้านขนาดเล็ก 2 ห้อง (อาคารพาณิชย์ติดกันสองหลัง) มีผู้ประกอบการหลายคนมาร่วมกันเช่าแล้วกันแบ่งเป็นพื้นที่ขนาดเล็ก เป็นร้านย่อยของเจ้าของแต่ละคน ซึ่งเจ้าของร้านรายย่อยเหล่านี้เป็นมุสลิมทั้งหมด

ในการทำการค้าชาวมุสลิมในสายกลางได้แบ่งวิธีการค้าออกเป็น 2 แบบคือทำการค้าตามแบบศาสนบัญญัติ และทำธุรกิจแบบสมัยใหม่ (แบบทุนนิยม เช่นมีการกักตุนสินค้าเพื่อเก็งกำไร) ชาวมุสลิมส่วนใหญ่จะให้ความนับถือกับผู้ที่ทำการค้าในแบบแรกมากกว่าแบบทุนนิยม ผู้ศึกษาได้คุยกับเจ้าของร้านชาวมุสลิมคนหนึ่งบอกว่าร้านของเขาทำการค้าโดยยึดหลักศาสนาบัญญัติ ร้านที่ตรงข้ามกัน(ซึ่งเป็นร้านมุสลิมเช่นกัน)ทำการค้าแบบ “ทุนนิยม” ไม่ยึดหลักศาสนา ในวิธีการทำการค้าที่แตกต่างนี้ผู้วิจัยพบว่ามีส่วนสร้างทัศนคติในทางลบต่อเจ้าของร้านที่นับถือศาสนาเดียวกัน ตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ที่ไม่ราบรื่นของสองร้านนี้ คือผู้วิจัยได้บอกเจ้าของร้านคนที่ยึดหลักการค้าในศาสนบัญญัติว่า ผู้วิจัยคาดว่าจะไปคุยกับเจ้าของร้านตรงข้ามต่อไป เจ้าของร้านคนเดิมบอกว่า “ไม่ต้องไปคุยหรอกเขาไม่มีการศึกษา ไปคุยกับร้านโน้นดีกว่าค่อนข้างมีการศึกษาหน่อย” และยังมีเจ้าของร้านชาวมุสลิมร้านอื่นๆ พูดถึงร้านดังกล่าว (ร้านที่ขายแบบทุนนิยม) ในทำนองกักตุนสินค้า รวมถึงประณามมรดกธุรกิจการค้ามุสลิมแล้วว่า

* ในกรณีที่มีคนป่วย ชาวมุสลิมถือว่าเป็นโอกาสที่จะได้แสดงน้ำใจต่อกัน ส่วนใหญ่จึงไม่ได้เพียงแค่ซื้อของไปเยี่ยมเยียน แต่จะไปเฝ้าไข้หรืออยู่เป็นเพื่อนญาติของผู้ป่วยทั้งวัน หากเป็นผู้ที่สนิทกันชาวมุสลิมที่เป็นญาติหรือเพื่อนจะไปเยี่ยมทุกวัน เพื่อได้พูดปลอบใจ ให้กำลังใจโดยหยิบยกเอาหลักคำสอนทางศาสนามาบอกกล่าวกัน ดังนั้นจึงพบเห็นภาพชาวมลายูมุสลิมเป็นกลุ่มใหญ่คอยเฝ้าไข้ผู้ป่วย 1 คนที่โรงพยาบาลต่างๆ ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

“เจ้าของร้านเป็นคนรุ่นใหม่ ทำธุรกิจทำลายสายกลาง ขายของเลหลัง ตัดราคาคนอื่น เป็นหนี้ 5 ล้านกว่าบาทแล้ว เดียวก็ไปไม่รอด”

อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ทางการค้าไม่ได้เป็นเรื่องของความขัดแย้งเพียงอย่างเดียว แต่มีการช่วยเหลือกันในระหว่างเครือข่าย เช่นเจ้าของร้านคนหนึ่งต้องการหารายได้เพิ่ม นอกเหนือจากการขายสินค้าในร้าน โดยคิดว่าอยากลองทำอาหารหรือขนมเพื่อส่งออกไปขาย ประเทศซาอุ ในช่วงแรกได้ทดลองทำพิซซ่าแล้วนำไปให้ญาติๆทั้งในย่านสายกลาง และที่อื่นช่วย ซิมและติชม รวมทั้งหาคำแนะนำถึงช่องทางในการส่งออกต่อไป จากการชิมครั้งแรกญาติหลายคน ในสายกลางได้ช่วยอุดหนุนโดยการสั่งซื้อทั้งนำไปรับประทานภายในครอบครัวและซื้อแจกจ่ายให้เพื่อนต่อไปด้วย

โดยรวมความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของร้านชาวมลายูมุสลิมในย่านสายกลางเป็นไปใน ลักษณะเครือข่ายที่รู้จักกันอย่างดี แม้ไม่ได้ไปมาหาสู่กันมากนักด้วยความจำเป็นที่ต้องเฝ้าร้าน และดูแลกิจการตลอดทั้งวัน อย่างไรก็ตามเครือข่ายเหล่านี้จะมีโอกาสพบปะกันในงานพิธีกรรม สำคัญต่างๆ รวมทั้งเมื่อครอบครัวใดครอบครัวหนึ่งเกิดประสบปัญหาหรือเจ็บไข้ได้ป่วย แต่ เนื่องจากการประกอบอาชีพเดียวกันและการเป็นเพื่อนบ้านใกล้ชิดกันอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งกัน บ้างในบางครั้ง โดยเฉพาะร้านที่ขายสินค้าใกล้เคียงกัน หรือชนิดเดียวกัน มีโอกาสที่จะเกิดความ ขัดแย้งกันมากกว่าร้านที่ขายสินค้าต่างชนิดกัน และการทำหรือไม่ทำการค้าตามหลัก ศาสนบัญญัตินั้นมีส่วนในการสร้างทัศนคติทางบวกและทางลบภายในกลุ่มเครือข่ายเหล่านี้ด้วย

เจ้าของร้านชาวจีนกับเจ้าของร้านชาวจีน

เดิมคนจีนในยะลารู้จักกันดีมาตั้งแต่ต้นตระกูล เนื่องจากเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีจำนวน น้อยที่สุดและตั้งบ้านเรือนอยู่ในละแวกเดียวกัน ภายหลังเมื่อการเดินทางสะดวกขึ้น มีคนจีนจากที่ อื่นย้ายมาอยู่ในยะลาอีกหลายครัวเรือน เมื่อจำนวนประชากรจีนเพิ่มมากขึ้น การจะทำความรู้จัก สนิทสนมกันอย่างไม่อดิตจึงไม่ใช่เรื่องง่าย แต่อย่างน้อยที่สุดคนจีนในยะลาจะรู้จักกันในลักษณะ “คุ่นหน้า”

คนจีนส่วนใหญ่ที่อายุ 45 ปีขึ้นไป เมื่อพบปะกันตามทีต่างๆ จะสนทนากันด้วย ภาษาจีน เจ้าของร้านค้าเมื่อขายของให้ลูกค้าชาวจีนก็จะใช้ภาษาจีน แต่สำหรับคนที่อายุต่ำกว่า 45 ปีลงมา ใช้ภาษาไทย ซึ่งอาจเป็นภาษาใต้ ส่วนเด็กรุ่นใหม่จะใช้เพียงภาษาไทยกลาง คนรุ่นนี้ ยังคงฟังและเข้าใจภาษาจีน ที่ใช้ในครอบครัวได้ แต่น้อยคนที่จะใช้สนทนาได้ ส่วนภาษาใต้ก็ เช่นกันคือฟังเข้าใจ แต่ไม่สามารถพูดได้

นอกจากโอกาสที่คนจีนได้พบเจอกันในการประชุมของสมาคมฯ ต่างๆ คนจีนยังมีโอกาสที่ได้พบเจอกันหลายครั้งใน 1 ปี ในงานพิธีกรรม เช่นงานแต่งงาน งานศพ และงานประจำปีของศาลเจ้าจีน งานแต่งงานของคนจีนมักจัดงานเลี้ยงที่โรงแรม การเชิญแขกมาในงานนอกจากจะเชิญแขกที่รู้จักกันเป็นการส่วนตัวแล้ว บางครั้งจะเป็นแขกที่มาเป็นตัวแทนของสมาคมฯ ด้วย คนจีนในย่านสายกลางมักจะเชิญเพื่อนบ้านที่เป็นชาวมุสลิมไปร่วมงานแต่งงานด้วยและจะมีการจัดโต๊ะอาหารอิสลามแยกต่างหากสำหรับแขกชาวมุสลิม

งานศพของคนจีนจะจัดที่มูลนิธิศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว* หรือที่คนจีนเรียกกันว่า “เซียงตั้ง” สำหรับคนจีนไหนล้าจะนำศพไปตั้งที่ศาลเจ้าแม่ทับทิม คนจีนจำนวนไม่มากจะทำพิธีศพที่วัดไทย ในงานศพของคนจีนแทบไม่มีคนมุสลิมมาร่วมพิธีเลย มุสลิมในย่านตลาดบางคนอาจฝากเงินมาร่วมในงานศพ

งานประจำปีของแต่ละศาลเจ้าจะเป็นอีกงานที่ทำให้คนจีนมีโอกาสมาพบปะกันซึ่งใน 1 ปีจะมีงานอย่างน้อย 4 ครั้ง หมุนเวียนกันไป คนจีนจะได้มีโอกาสพบปะและทำบุญร่วมกันในพิธีกรรมนี้ บ้างได้ไปกินเจ บ้างไปช่วยงานศาลเจ้า จะเห็นได้ว่าประเพณีเหล่านี้ไม่ได้เป็นเพียงประเพณีทางความเชื่อ แต่มีบทบาทในการสืบทอดประเพณีที่ช่วยสร้างสำนึกทางชาติพันธุ์และช่วยประสานความสัมพันธ์ของชาวจีนในสังคมเมืองที่ไม่ใหญ่มากนักเช่นเมืองยะลา

นอกเหนือจากการพบปะกันตามวาระโอกาสข้างต้นแล้ว แม่นบ้านชาวจีนยังมีโอกาสได้พบปะกับคนจีนด้วยกันในเวลาที่เป็นไปจับจ่ายซื้อของทั้งที่ตลาดและร้านค้าต่างๆ ซึ่งเป็นโอกาสที่จะได้รับ-ส่งข่าวสารต่างๆ ที่ทำให้คนจีนรับรู้ถึงความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นในพื้นที่อย่างรวดเร็ว ผู้ศึกษามีโอกาสสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในร้านค้าแห่งหนึ่งเป็นเวลาหลายวัน พบว่าเจ้าของร้านค้ามีบทบาทที่ช่วยรับและกระจายข่าวสารสู่ชุมชน จากการที่มีลูกค้าสักคนเข้ามาแล้วเล่าเหตุการณ์ที่

* มีการประกอบพิธีกรรมทั้งในทางพุทธศาสนา คือนิมนต์พระภิกษุมาสวดพระอภิธรรมทุกคืน และมีการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีจีนในวันสุดท้าย คือทำกงเต็ก ส่งวิญญาณผู้ตายสู่สุรวงสวรรค์ ทำบุญอุทิศส่วนกุศลเพื่อให้ผู้ตายนำติดตัวไปใช้ในโลกหลังความตาย บางศพที่มีฐานะดี ลูกหลานจะจัดให้มีการร้องเพลงจีนโดยนักเรียนจากโรงเรียนยะลาบำรุง เพื่อแสดงการไว้อาลัยแก่ผู้ตาย สุดท้ายจะเป็นพิธีเคารพศพของสมาคมและองค์กรต่างๆ ที่เจ้าภาพบริจาคเงินให้ องค์กรเหล่านี้ไม่ใช่มีเพียงสมาคมจีนเท่านั้น แต่มีทั้งโรงพยาบาลและโรงเรียน ซึ่งตัวแทนองค์กรเหล่านี้จะต้องมาเคารพศพผู้ตายตามแบบจีน หลังจากเสร็จพิธีจะมีการแห่ศพในระยะทางไม่ไกลมากนัก แล้วจึงนำศพขึ้นรถเพื่อไปฝังหรือเผาตามแต่การตัดสินใจของลูกหลาน

เกิดขึ้น และเมื่อลูกค้าคนต่อมาเข้ามาจะมีการบอกเล่าและถกเถียงถึงเหตุการณ์นั้นต่อไป ครั้งหนึ่งมีเหตุการณ์การยิงครูใหญ่ของโรงเรียนแห่งหนึ่งในพื้นที่จังหวัดยะลาซึ่งยังไม่ได้มีออกข่าวทางสื่อต่างๆแต่อย่างใด แต่เรื่องนี้นับเป็นข่าวใหญ่ประจำวันที่ร้านค้าแห่งนั้น มีการบอกเล่าแลกเปลี่ยนข้อมูลที่รู้กันมาระหว่างเจ้าของร้าน ลูกจ้าง และลูกค้ากันตลอดทั้งวันและอีกหลายวันต่อมา

ส่วนเจ้าของร้านฝ่ายชายจะมีโอกาสพบปะสังสรรค์และแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกันที่ร้านน้ำชาในตอนเช้า และร้านอาหารเมื่อมีงานเลี้ยงสังสรรค์ หรืองานเลี้ยงโต๊ะแซ่ในตอนเย็นของบางวัน เจ้าของร้านบางร้านจะมีโอกาสพบปะกันมากขึ้นจากการไปเล่นกีฬาและออกกำลังกายร่วมกัน

ถึงแม้ยะลาจะมีลักษณะเป็นเมือง แต่ด้วยเป็นเมืองขนาดเล็กผู้คนจึงมาใช้พื้นที่ตลาดพื้นที่สาธารณะ และพื้นที่ในการประกอบพิธีกรรมร่วมกัน ทำให้มีโอกาสได้พบปะแลกเปลี่ยนปะทะสังสรรค์กัน ชาวคราวเกือบทุกชาวของคนจีนจึงมักเป็นที่รับรู้กันอย่างกว้างขวางในกลุ่มคนจีนด้วยกัน

เจ้าของร้านชาวจีนกับเจ้าของร้านชาวมุสลิม

เจ้าของร้านในสายกลางมีความสัมพันธ์กันในลักษณะของเพื่อนบ้าน ในความเป็นจริงเจ้าของร้านในสายกลางทุกคนรู้จักกันหมด และส่วนใหญ่ไม่ได้รู้จักกันเพียงรุ่นเดียวแต่รู้จักกันมาตั้งแต่รุ่นแม่ รุ่นยาย ส่วนความสนิทสนมมากน้อยนั้นขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ส่วนบุคคล เนื่องด้วยการประกอบอาชีพค้าขายที่จำเป็นต้องอยู่เฝ้าร้านตลอดทั้งวัน ทำให้ไม่สามารถออกไปพบปะสังสรรค์กันได้ แต่เมื่อพบเจอกันโดยบังเอิญก็มีการทักทายปราศรัยกันอย่างดี เมื่อมีร้านใหม่เข้ามาตั้งก็จะรู้จักกันโดยการบอกเล่าต่อไป ส่วนชาวคราวความเป็นไปของร้านในย่านสายกลางจะถูกเล่าต่อกันไป อาจเล่าจากบ้านที่ติดกันไปสู่อีกบ้านที่ติดกันอีกด้านหนึ่ง

กรณีที่มีการเจ็บป่วยของเพื่อนบ้าน ทั้งชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนถือว่าเป็นหน้าที่ของเพื่อนบ้านที่จะต้องไปเยี่ยมเยียนกัน โดยเฉพาะชาวมลายูมุสลิมจะเห็นว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องที่สำคัญมาก เจ้าของร้านเป็นมุสลิมมะฮฺคนหนึ่งเล่าว่า ปกติเวลาใครป่วยก็ไปเยี่ยม “แต่ถ้าเป็นคนจีนก็ได้แต่เอาของไปให้ พุดคุยกันเรื่องป่วยไม่เข้าใจ เพราะจะไปบอกว่าถึงเวลาจะตายก็ต้องเตรียมตัวให้พร้อม ต้องยอมรับความเจ็บไข้ได้ป่วย ไม่ได้เลย คนจีนจะโกรธเอา คนจีนจะชอบให้บอกว่าแข็งแรงๆ และอายุยืน บอกว่าพระเจ้าดลบันดาลก็ไม่ได้ พุดกับเขาเขาก็ดูถูกเรา เรืองหมอบบ้านก็เหมือนกัน เขาว่าโง่ ปล่อยให้รักษาหมอบ้าน” เจ้าของร้านคนดังกล่าวยังอธิบายย้ำต่อไปว่าเข้าใจกันได้ยาก ส่วนเจ้าของร้านชาวมุสลิมอีกคนเล่าให้ฟังว่า “ถ้าใครแถวนี้เจ็บไข้ได้ป่วยก็จะไปเยี่ยมกัน ตอนที่กะ (กะแปลว่าพี่สาว) ไม่สบายเข้าโรงพยาบาลเพื่อนบ้านก็ไปเยี่ยม (เพื่อนบ้านของกะ

เป็นคนจีนส่วนใหญ่) แบน (แบนแปลว่าพี่ชาย) เข้าโรงพยาบาลคนแฉนี้ (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนจีน, ผู้ศึกษา) ก็ไปเยี่ยม”

คนจีนที่ทำการค้าส่วนใหญ่ในย่านตลาดขณะนี้สามารถพูดภาษามลายูได้ด้วยตระหนักดีว่าลูกค้ากว่าร้อยละ 80 เป็นชาวมลายูมุสลิม แต่จะสามารถพูดได้มากน้อยต่างกันไปตามที่ตั้งของร้าน กล่าวคือ เจ้าของร้านที่ขายของที่ตลาดเก่าจะพูดภาษามลายูได้เกือบจะเทียบเท่าเจ้าของภาษา เมื่อข้ามฝั่งทางรถไฟมาเจ้าของร้านฝั่งตลาดพูดภาษามลายูได้เพียงในการทำการค้าและที่ใช้ในชีวิตประจำวันเล็กน้อย ส่วนชาวมุสลิมที่เป็นเจ้าของร้านค้าส่วนใหญ่เป็นชาวมุสลิมที่มีระดับทางการศึกษาค่อนข้างสูง เข้าใจภาษาไทยและพูดภาษาไทยได้อย่างชัดเจน แต่ภาษาหลักที่ใช้คือภาษามลายู คนมุสลิมไม่สามารถพูดภาษาจีนได้ ซึ่งมุสลิมบางคนที่ทำธุรกิจการให้ความเห็นว่าเป็นเรื่องที่เสียเปรียบ ถ้าหากพูดภาษาจีนได้ทำการค้ากับคนจีนก็จะง่ายขึ้น อีกทั้งมองว่าคนจีนมีความทันสมัยในการทำธุรกิจมากกว่าด้วยได้ทราบข้อมูลข่าวสารจากการอ่านหนังสือพิมพ์จีนหรือดูข่าวภาคภาษาจีน ซึ่งทำให้มีทราบข้อมูลระดับนานาชาติอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตามเมื่อเพื่อนบ้านในย่านสายกลางพบเจอกันจะไม่สื่อสารกันด้วยภาษามลายู แต่จะใช้ภาษาไทยในการพูดคุยกัน

เจ้าของร้านทั้งชาวมุสลิมและชาวจีนจะไปมาหาสู่กันในบางวาระเช่นงานเปิดร้าน งานแต่งงาน งานศพ และเมื่อมีใครเจ็บป่วย งานเปิดร้านใหม่จะเป็นงานที่ทำให้คนในสายกลางได้มีโอกาสพบปะกัน ซึ่งก็ไม่ได้เกิดขึ้นบ่อยนัก เจ้าของร้านอื่นๆจะนำดอกไม้ไปให้ ได้พูดคุยทำความรู้จักกัน ได้ดื่มชาด้วยกัน ในงานแต่งงาน งานแต่งงานของชาวมุสลิมมักจัดที่บ้าน และชาวจีนมาร่วมได้โดยไม่มีข้อห้ามใดๆ ส่วนงานแต่งงานของชาวจีนนั้นมักจัดที่โรงแรม ถ้าหากเจ้าภาพจัดโต๊ะสำหรับมุสลิม เพื่อนบ้านชาวมุสลิมก็ยินดีที่จะไปร่วมงาน งานศพเป็นงานที่ชาวมุสลิมไม่สามารถไปร่วมได้ แต่ก็จะมีฝากเงินทำบุญ บางครั้งก็ไม่ทราบเพราะเพื่อนบ้านบางคนไม่ได้บอก เช่นมีร้านหนึ่งเป็นร้านคนจีน มารดาของเจ้าของร้านเสียชีวิต เจ้าของร้านนี้ไม่ได้บอกร้านตรงข้ามที่เป็นชาวมุสลิม เจ้าของร้านตรงข้ามทราบว่ามารดาของเพื่อนบ้านเสียชีวิต 3 เดือนต่อมา เมื่อถามถึงอาการป่วยของผู้ตายด้วยเข้าใจว่ายังป่วยอยู่ ซึ่งในกรณีเจ้าของร้านชาวมุสลิมรู้สึกว่าการเสียชีวิตที่ไม่ทราบจึงไม่ได้ทำบุญ

ทั้งนี้เนื่องจากความเชื่อของชาวจีนไม่ได้มีข้อห้ามหรือข้อจำกัดใดๆในการร่วมพิธีกรรมของศาสนาอื่นๆ ทำให้ชาวจีนสามารถเข้าร่วมพิธีกรรมหรืองานบุญของชาวมุสลิมได้มากกว่าชาวมุสลิมมาร่วมพิธีกรรมของคนต่างศาสนา ซึ่งข้อจำกัดในการร่วมพิธีกรรมต่างศาสนาความเชื่อของ

ชาวมุสลิมนี้บางครั้งก่อให้เกิดความรู้สึกในด้านลบของคนต่างศาสนา เช่นจะมีคำพูดว่า “ที่เวลา
งานเรารับเงินทำบุญของเราได้ แต่งานเราทำบุญไม่ได้ ไปไม่ได้เพราะผิดหลักศาสนา”

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของร้านที่ข้ามชาติพันธุ์ไม่ได้เป็นไปด้วยดีเสมอไป มีบางครั้งที่
เจ้าของร้านมุสลิมพบกับประสบการณ์ที่ไม่ดีนักในการสนทนา เช่น เจ้าของร้านหญิงชาวมุสลิมเล่า
ว่า เจ้าของร้านหญิงชาวจีนคนหนึ่งมาคุยกับเธอและบอกว่าอยากเป็นเพื่อนกับเธอ ชอบเธอ
เธอนิสัยดี แต่มีคนเตือนว่า “อย่าไปคบกับพวกแขก” และลูกจ้างคนหนึ่งร้านของคนจีนมาเล่า
ให้เจ้าของร้านมุสลิมคนเดียวกันนี้ว่าเจ้านายของเธอบอกเธอว่า “พวกแขกไว้ใจไม่ได้” เจ้าของร้าน
มุสลิมคนนั้นบอกว่า “อยากจะถามเขากลับไปว่าคนจีนดีหมดหรือ แล้วพวกเราไว้ใจไม่ได้ตรงไหน
แต่ก็ไม่ได้ถาม เพราะบ้านอยู่แวดล้อมด้วยคนจีนจึงไม่ควรมีปัญหา” ส่วนเจ้าของร้านคนจีนคน
หนึ่งที่ร้านด้านซ้ายติดกับร้านชาวมุสลิม และร้านด้านขวาติดกับร้านชาวจีน ทั้ง 3 ร้านเปิดขายของ
มาในเวลาใกล้เคียงกัน เมื่อผู้วิจัยขอให้ช่วยแนะนำว่าควรไปคุยกับใครต่อไป เจ้าของร้านตอบว่าไป
คุยกับเฮียกู่ย (ชื่อสมมติของเจ้าของร้านคนจีนที่อยู่ด้านขวา) ดึกว่า เมื่อผู้ศึกษาถามถึงร้านติดกัน
อีกร้าน เจ้าของร้านคนเดิมตอบว่า “ไม่ค่อยสนิท ไปคุยกับเฮียกู่ยดีกว่าเขาตีมีความรู้เยอะ”
อีกประสบการณ์ของเจ้าของร้านชาวมุสลิมอีกร้านคือ ร้านคนจีนร้านหนึ่งซึ่งขายสินค้าชนิด
เดียวกันกับเธอ มักจะเฝ้าดูเวลาลูกค้าเข้าร้านเธอ เมื่อลูกค้าออกจากร้านเธอ แล้วเดินผ่านไปร้าน
นั้น เจ้าของร้านนั้นจะขอเปิดดูและถามลูกค้าว่าซื้อมาในราคาเท่าไร บางทีก็จะขายให้ใน
ราคาที่ ต่ำกว่าร้านเรา” แต่เจ้าของร้านกับบอกว่า “แต่ก็จะว่าไม่ได้เกี่ยวกับเขาเป็นจีน แล้วเราเป็น
มุสลิม แต่น่าจะเกี่ยวกับเราขายของแบบเดียวกัน”

อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ส่วนใหญ่ดำเนินไปด้วยดีไม่ว่าต่างฝ่ายจะมีทัศนคติต่อกัน
อย่างไร เพราะที่สำคัญกว่านั้นคือผลประโยชน์ทางการค้า เจ้าของร้านชาวมุสลิมในสายกลางบอก
ว่ามีเพื่อนเป็นชาวจีนมากกว่าคนไทย เพราะคนไทยเป็นข้าราชการและทำงานบริษัท เขาก็อยู่ส่วน
เขาไป และแถวนี้ก็มีแต่คนจีน ความสัมพันธ์ของเขากับเพื่อนบ้านชาวจีนเป็นไปด้วยดี เพราะ
“เราทำการค้า” บางคนยังบอกว่า รู้สึกไว้ใจคนจีนมากกว่าคนไทย เพราะคนไทยเป็นข้าราชการ
คนจีนนั้นไม่เคยกดขี่อะไรคนมุสลิม

ความสัมพันธ์ระหว่าง “คนใน” กับ “คนนอก”

ในย่านสายกลางซึ่งเป็นย่านการค้าแห่งหนึ่งของผู้คนใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้
เป็นพื้นที่ที่ผู้คนชาติพันธุ์ต่างๆได้มีโอกาสพบปะ ปะทะสังสรรค์กัน ซึ่งในที่นี้จะขอจำกัดเพียง การ
ปฏิสัมพันธ์ ระหว่างชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนดังที่กล่าวมา ผู้คนที่เข้ามาปฏิสัมพันธ์กันในย่าน

การค้าแห่งนี้อาจแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ได้ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกเป็นผู้ที่อยู่อาศัยในย่านสายกลาง จัดว่าเป็น“คนใน”ย่าน กลุ่มนี้เป็นเจ้าของร้านค้าต่างๆทั้งชาวมลายูมุสลิมและชาวจีน ซึ่งได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของกลุ่มนี้มาแล้วในช่วงต้น กลุ่มที่สองคือกลุ่มที่เข้ามาในย่านเป็นการชั่วคราว จัดว่าเป็น “คนนอก”ย่าน ซึ่งหมายถึงลูกจ้างของร้านค้า และลูกค้า

เมื่อแบ่งกลุ่มคนหลักๆดังนี้แล้ว จะทำให้เห็นความสัมพันธ์ย่อยๆ ออกมาหลายคู่ด้วยกัน คือ คู่ความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างต่างชาติพันธุ์ คู่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขายทั้งที่เป็นชาติพันธุ์เดียวกัน และต่างชาติพันธุ์ ในการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้ศึกษาพบว่าระหว่างคู่ความสัมพันธ์เช่นนี้ มีทัศนคติและอคติต่างๆแฝงอยู่ในการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอยู่ตลอดเวลาซึ่งสะท้อนผ่านมาจากการบอกเล่าถึงเรื่องราวต่างๆ และจากนักศึกษาสังเกตเห็นในการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม

เจ้าของร้านชาวจีนกับลูกค้าชาวมุสลิม

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนซื้อกับคนขายโดยมากแล้วเป็นไปด้วยดี เนื่องจากผลประโยชน์ทางการค้า เจ้าของร้านคนจีนมักเอาใจลูกค้า และกระตือรือร้นในการขาย

เจ้าของร้านคนจีนหลายร้านให้ความเห็นต่อลูกค้าชาวมุสลิมคล้ายกันหลายประเด็น กล่าวคือ ก่อนหน้านี้คนมุสลิมเป็นคนที่ไม่มีความรู้ซึ่ง “ความรู้”ในความหมายของคนจีนหมายถึงความรู้ในการคิดคำนวณ ความรู้และความสามารถทางด้านภาษาไทย ความรู้เกี่ยวกับสินค้า รวมถึงความรู้ในการทำการค้า อีกทั้งร้านค้าของมุสลิมในสมัยก่อนมีจำนวนน้อยมาก คนมุสลิมส่วนใหญ่ต้องมาซื้อสินค้าจากร้านคนจีนอย่างไม่มีทางเลือก การซื้อขายจึงเป็นความสัมพันธ์ที่มากกว่าการทำธุรกิจ ส่วนหนึ่งเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้รู้และผู้ไม่รู้แฝงอยู่ด้วยด้วยความรู้ที่น้อยทำให้มุสลิมในอดีตในสายตาของคนจีนเป็นกลุ่มคนที่ด้อยกว่า ไม่เท่าทันกลวิธีทางการค้าของจีนนัก การมาซื้อของของคนจีนจึงสร้างความรู้สึกลึกแก่ชาวมุสลิมเสมือนว่าชาวมุสลิมมาพึ่งพิงคนจีน และไว้ใจคนจีนมาก เช่นการปล่อยสินเชื่อเล็กๆน้อยๆให้กับลูกค้า ชาวมุสลิมในอดีตไม่ได้คิดว่าเป็นกลวิธีหรือระบบหนึ่งในการค้า แต่เป็นความใจดีและเป็นน้ำใจของเจ้าของร้านชาวจีน

เจ้าของร้านชาวจีนมีเรื่องเล่าถึงลูกค้ามุสลิมในอดีตหลายเรื่อง ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ขายกับผู้ซื้อ เช่นเจ้าของร้านผู้ขายร้านหนึ่งเล่าว่า “เมื่อก่อนมุสลิมมาซื้อของเหมือนมาพึ่งพา เวลาเขาซื้อของเขาจะกลัว ก่อนมาต้องท้วงว่าจะซื้ออะไร จะซื้ออะไรก็ซื้อเท่าที่ท้วงมาเป็นภาษาไทย อย่างอื่นไม่รู้จัก ร้านค้าตกแต่งดีไม่ได้ เพราะคนมุสลิมจะไม่เข้า เขากลัวว่าราคาแพง เราก็ไม่ทำร้านให้สวย เพราะจะขายของยาก”

“เมื่อก่อนขายของให้คนมุสลิมสนุกมาก ถ้ามุสลิมมาซื้อรองเท้าแล้วจะต้องลองขนาด ต้องหาถุงพลาสติกมาใส่เท้าก่อน เพราะเท้าของคนมุสลิมสกปรกมากทำให้รองเท้าสกปรกและขายไม่ได้” หรือ “รองเท้าบางที่ถ้าไม่มีเบอร์ เอาเบอร์ใหญ่หน่อยให้ แล้วแอบเอากระดาษยัดไว้ก็ขายได้”

เจ้าของร้านขายชาวจีนคนหนึ่งบอกว่าคนมุสลิมเป็นคน “เหลาซิก” (ภาษาจีนกลาง) แปลว่าเป็นคนซื่อสัตย์ โดยยกตัวอย่างว่าหากเราทอนเงินผิดให้กับลูกค้า 10 คน ถ้าเป็นลูกค้ามุสลิมจะนำมาคืน 8 คนใน 10 คน ถ้าเป็นคนจีนหรือไทย อาจจะนำมาคืนถึง 5 คนหรือน้อยกว่านั้น

คุณลักษณะของลูกค้าชาวมุสลิมที่พ่อค้าแม่ค้าจีนเห็นร่วมกันว่า คนมุสลิมซื่อของง่าย ไม่จู้จี้จุกจิก ไม่เลือกหรือต่อรองราคามาก ต่างกับคนจีนและคนไทย เวลาซื้อจะเลือกมาก ต่อราคามาก ตีโน่นตีนี้ และเมื่อคนมุสลิมไปซื้อของร้านไหนแล้วมักจะเป็นลูกค้าประจำ มีการแนะนำและชักชวนให้คนรู้จักมาซื้อ จากการสังเกตการณ์ร้านค้าแห่งหนึ่งผู้ศึกษาพบว่า มีการแนะนำและชักชวนกันมาซื้อของที่ร้านประจำกันจริง บางร้านจะมีลูกค้าจากหมู่บ้านเดียวกันทั้งหมู่บ้านเป็นลูกค้าประจำ

ส่วนลูกค้าชาวมุสลิมมีความคิดเห็นต่อคนขายคนจีนว่าร้านคนจีนมักขายของเอากำไรมาก ลูกค้ามุสลิมคนหนึ่งเล่าว่า “ถ้าไปซื้อน้ำตาลจากร้านคนจีนที่ไร ต้องตวงขาดไปครึ่งแก้วทุกที” หรือเช่นการซื้อผ้าว่า “ถ้าไปซื้อผ้าร้านคนจีน 1 หลา คนขายจะตัดให้ 35 นิ้วครึ่ง (เท่ากับ 90 เซนติเมตรพอดี, ผู้ศึกษา) แต่ถ้าเป็นร้านอิสลามจะตัดให้ 36 นิ้ว อย่างไรก็ตามลูกค้าชาวมุสลิมส่วนใหญ่รู้สึกประทับใจในบริการ และการต้อนรับของเจ้าของร้านคนจีน ลูกค้าบางคนเล่าว่าเมื่อไปซื้อของร้านคนจีนส่วนใหญ่เจ้าของร้านจะออกมาต้อนรับขับสู้และบริการลูกค้าอย่างดี มีบริการส่งของถึงบ้าน

เจ้าของร้านชาวมุสลิมกับลูกค้าที่ไม่ใช่ชาวมุสลิม

โดยทั่วไปลูกค้าชาวจีนนับว่ามีไม่มาก ด้วยสัดส่วนจำนวนประชากร แต่ก็เป็นส่วนหนึ่งของลูกค้า เจ้าของร้านชาวมลายูมุสลิมมองว่าลูกค้าที่เป็นคนจีนเป็นกลุ่มลูกค้าที่ซื้อของยากที่สุด ต่อรองราคามาก ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ตาหนีคุณภาพสินค้า เพื่อให้ได้ราคาถูกที่สุด ในขณะเดียวกันก็ต้องการได้สินค้าคุณภาพดี คนจีนคนหนึ่งอธิบายให้ผู้ศึกษาฟังถึงลักษณะร่วมกันในเรื่อง การซื้อของยากของคนจีนว่า ด้วยคนจีนได้รับการอบรมในเรื่องความประหยัดดังนั้นเมื่อจะจับจ่ายซื้อของต้องเลือกเฟ้นของคุณภาพและราคาที่เหมาะสมกัน ส่วนลูกค้าคนไทยจะเหมือนลูกค้ามุสลิมคือไม่ค่อยจะต่อรองราคามาก ซื่อของง่ายกว่าเมื่อเทียบกับคนจีน

อย่างไรก็ตามเจ้าของร้านชาวมลายูมุสลิมบางคนเห็นว่าลักษณะและวิธีการซื้อของเป็นนิสัยส่วนตัวของแต่ละคนมากกว่า โดยยกตัวอย่างว่าคนจีนบางคนก็ซื้อของง่าย และคนมุสลิมบางคนซื้อของยากยิ่งกว่าคนจีน

ส่วนลูกค้าชาวจีนถ้าเข้ามาจับจ่ายซื้อของในย่านสายกลางอาจเลือกซื้อของในของร้านคนรู้จัก แต่ถ้าหากสินค้าที่ต้องการไม่มีในร้านของคนรู้จัก และจำเป็นต้องเลือกระหว่างร้านชาวมลายูมุสลิมกับร้านคนจีนด้วยกัน โดยมากคนจีนจะเลือกซื้อของในร้านคนมุสลิมด้วยเหตุผลเรื่องราคาที่ถูกกว่า

เจ้าของร้านชาวจีนกับลูกจ้างชาวมุสลิม

ประมาณ 5 ปีที่ผ่านมา ร้านค้าต่างๆ เริ่มมีลูกจ้างขายของหน้าร้านเป็นหญิงสาวชาวมุสลิม ปัจจุบันร้านค้ากว่าร้อยละ 80 มีลูกจ้างชาวมุสลิม บางร้านมีเฉพาะผู้หญิง บางร้านเป็นชาย บางร้านมีทั้งหญิงและชาย ขึ้นอยู่กับประเภทของสินค้า เช่นถ้าเป็นร้านขายเครื่องก่อสร้าง ลูกจ้างจะเป็นผู้ชาย ลูกจ้างเหล่านี้มาจากหมู่บ้านนอกเมือง และต่างอำเภอ หรือที่ชาวมลายูมุสลิมมักเรียกว่า “กำปง” มีอายุประมาณ 18-35 ปี ส่วนใหญ่จะอยู่ในช่วง 18-25 ปี วุฒิการศึกษาของผู้มาสมัครขายของหน้าร้าน มีตั้งแต่จบประถม 6 ถึงระดับปริญญาตรี ปริญญาตรีเพิ่งมีมาสมัครปีที่แล้วอาจเนื่องจากเพราะเศรษฐกิจไม่ดี หางานทำไม่ได้ ลูกจ้างเหล่านี้ได้รับเงินค่าจ้างที่ไม่สูงมากนักประมาณ 3,000-5,000 บาทต่อเดือน

สาเหตุที่มีร้านค้าชาวจีนจ้างลูกจ้างชาวมุสลิมมากขึ้นเนื่องจากความสามารถในภาษามลายูและ”ความรักพวกพ้อง”ของชาวมุสลิม ลูกจ้างชาวมุสลิมจึงมีส่วนช่วยดึงดูดให้ชาวมลายูมุสลิมเข้าร้าน ดังที่ชาวมุสลิมคนหนึ่งได้เปรียบเปรยว่าคนจีนจ้างคนมุสลิมมาเป็น “หน้าม้า” และ “นางกวัก” ด้วยชาวจีนเชื่อว่าชาวมลายูมุสลิมมีความโดดเด่นในเรื่องของการรักพวกพ้อง ลูกจ้างชาวมุสลิมจะช่วยดึงดูดลูกค้าทั้งที่เป็นญาติ คนหมู่บ้านเดียวกับลูกจ้าง หรือเพื่อน หรืออย่างน้อยที่สุดลูกค้าชาวมลายูมุสลิม ในเรื่องนี้ผู้ศึกษาได้ตั้งข้อสังเกตว่าลูกจ้างชาวมุสลิมดึงดูดลูกค้าชาวมลายูมุสลิมด้วยมีส่วนช่วยสร้างการความมั่นใจเรื่องการค้าขายที่อยู่ในกรอบปฏิบัติทางศาสนาอิสลามซึ่งผู้ชายที่เป็นชาวมุสลิมด้วยกันย่อมมีความเข้าใจได้ดีกว่าผู้ชายที่เป็นคนต่างศาสนา

นอกจากนี้เมื่อเปรียบเทียบลูกจ้างคนไทยที่นับวันยิ่งหายากมากขึ้น “ค่าแรงสูง ขี้เกียจ ตีเมียจนเสียงาน สูบบุหรื และหัวหมอ” กับลูกจ้างชาวมุสลิมที่ซื่อสัตย์ ค่าแรงต่ำกว่า ไม่ตีเมียจนเสียงาน ลูกจ้างชาวมลายูมุสลิมดูจะเป็นที่ต้องการมากกว่า ประกอบกับคนมุสลิมเองมีการศึกษามากขึ้น มีความรู้พูดภาษาไทยได้มากขึ้นจึงกล้าออกจาก “กำปง” (ชนบท) มาทำงานในเมือง นอกจากนี้สำหรับร้านที่ต้องส่งของออกไปนอกตัวเมือง ผู้ส่งของที่เป็นชาวมุสลิมจะสะดวกกว่าในเรื่องของสวัสดิภาพของคนส่ง ยานพาหนะ และสินค้า

ในการทำงานแต่ละวันลูกจ้างชาวมุสลิมเหล่านี้ยังคงสามารถดำเนินชีวิตประจำวันให้อยู่ในกรอบของหลักศาสนาได้ โดยความยินยอมของนายจ้างชาวจีนในเรื่องของอาหารการแต่งกาย และการละหมาด

ลูกจ้างชาวมลายูจะไม่รับประทานอาหารกลางวันกับเจ้าของร้านเนื่องด้วยความไม่สะดวกในเรื่องของอาหารต้องห้ามของชาวมุสลิม เจ้าของร้านบางร้านจะให้ลูกจ้างพักออกไปซื้ออาหารรับประทานนอกร้าน แต่บางร้านพบปัญหาว่าลูกจ้างที่ออกไปรับประทานอาหารข้างนอกใช้เวลาในการรับประทานนานเกินกว่าที่ควร ส่วนใหญ่จึงให้ลูกจ้างนำข้าวกล่องมารับประทานที่ร้าน เจ้าของร้านจะจัดหาน้ำดื่มเตรียมไว้ให้

ในส่วนของการแต่งกายลูกจ้างที่เป็นมุสลิมมะฮฺจะคลุมฮิญาบ[มาทำงาน ลูกจ้างชาวมุสลิมเหล่านี้เล่าว่าถ้าหากเด็กสาวจากหมู่บ้านที่เข้ามาทำงานในเมืองไม่คลุมฮิญาบในระหว่างการทำงาน แล้วมีคนในหมู่บ้านมาพบเห็นเมื่อกลับไปยังหมู่บ้านเด็กสาวคนนั้นจะถูกครอบครัวยุติฟั่นองและเพื่อนบ้านตำหนิ ดังนั้นไม่ว่าอยู่ที่ไหนก็ต้องคลุมฮิญาบ ซึ่งในเรื่องนี้เจ้าของร้านชาวจีนส่วนใหญ่ไม่ได้มองว่าเป็นปัญหาหรืออุปสรรคในการทำงานแต่อย่างใด ในทางกลับกันเจ้าของร้านชาวจีนรู้สึกว่าการคลุมผมหรือฮิญาบนั้นเป็นสัญลักษณ์ที่ชัดเจนอย่างหนึ่งในการดึงดูดลูกค้าชาวมลายูมุสลิม

นอกจากเรื่องของอาหารและการแต่งกายซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชาวมลายูมุสลิม การละหมาดยังเป็นอีกส่วนของชีวิตชาวมลายูมุสลิมด้วย ร้านค้าคนจีนส่วนใหญ่อนุญาตให้ลูกจ้างชาวมุสลิมที่ต้องการละหมาด ทำพิธีละหมาดที่ร้านได้ในเงื่อนไขว่าเวลาที่จะไปทำละหมาดต้องเป็นเวลาที่ถูกค้าเข้าร้านไม่มากนัก ถ้าหากมีลูกค้าเข้าร้านมากให้เลื่อนเวลาในการทำละหมาดไปก่อน

ส่วนในช่วงเวลาของการถือศีลอดหรือเดือนรอมฎอนของชาวมุสลิม ลูกจ้างชาวมุสลิมจะไม่สามารถทำงานหนักได้เท่ากับช่วงเวลากลางคืนและจะขออนุญาตกลับบ้านก่อนเวลาเลิกงานเพื่อเตรียมอาหารรับประทานในเวลากลางคืน ซึ่งนายจ้างชาวจีนจะยอมรับและเข้าใจในส่วนนี้เมื่อสิ้นสุดการถือศีลอด ชาวมุสลิมจะฉลองวันสิ้นสุดการถือศีลอดในวัน “ฮารีรายออปอซอ” (อีดิลฟิตรี) ซึ่งเจ้าของร้านชาวจีนเล่าว่า “ในวันนี้ไม่ว่าจะอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้หยุดงานเขา(ลูกจ้างชาวมุสลิม)ก็ต้องหยุดงานอย่างแน่นอน”

นอกจากนี้ในความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้างต่างชาติพันธุ์มีทัศนคติ และการปฏิบัติต่อกันในด้านต่างๆ ที่สะท้อนออกมาจากการบอกเล่าของนายจ้างและลูกจ้างคือลูกจ้างบางคนเห็นว่าเจ้าของร้านชาวจีนบางคนไม่มีความเข้าใจในศาสนาอิสลาม บางครั้งให้ลูกจ้าง

หน้าร้านไปล้างจานข้าว ซึ่งทำให้อึดอัดใจ แค่นี้ก็ทำความสะอาดร้านก็น่าจะเพียงพอแล้ว แต่บางร้านเจ้าของร้านก็ใจดี จ่ายค่าจ้างดี และขึ้นค่าจ้างให้โดยไม่ต้องขอ ลูกจ้างชาวมลายูมุสลิมบางคนเล่าว่าชอบทำงานกับร้านคนจีนเพราะเมื่อถึงวันตรุษจีนจะได้รับเงิน “แต๊ะเอีย” หรือ “อั่งเปา” ด้วย

คนจีนคิดว่าการที่คนมุสลิมออกมาจาก “กำปง” มาเป็นลูกจ้างนั้นส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการศึกษา ทำให้คนมลายูมุสลิมหันมาสนใจทำการค้ามากขึ้น คนจีนมองว่าชาวมลายูมาเป็นลูกจ้างของคนจีนเพื่อเข้ามาเรียนรู้วิธีการทำการค้า แล้วภายหลังคนเหล่านี้จะออกไปตั้งร้านค้าเอง ลูกจ้างมุสลิมส่วนใหญ่ก็ทำงานเรื่อยๆ ไม่ค่อยลาตัว แต่บางคนขยันคล่องแคล่ว ลูกจ้างมุสลิมจะซื่อสัตย์และเชื่อฟัง เจ้าของร้านคนหนึ่งเพิ่มเติมว่ามีความสุภาพเรียบร้อย นอกจากนี้คนมุสลิมเป็นคนที่รักพวกพ้องเมื่อลูกค้าเป็นชาวมุสลิม และโดยเฉพาะเป็นคนรู้จัก หรือคนที่มาจากหมู่บ้านเดียวกัน จะมีการกระซิบถึงราคาและคุณภาพของ บางครั้งมีคำแนะนำให้ไปซื้อสินค้าชนิดเดียวกันที่ร้านที่ราคาถูกกว่า

ปัญหาการจ้างชาวมุสลิม เจ้าของร้านบางคนบอกว่าเมื่อก่อนเข้ากับลูกจ้างชาวมุสลิมไม่ได้ แต่ตอนนี้เข้ากันได้แล้ว นอกจากนี้ยังมีปัญหา คือ ชาวมุสลิมหยุดงานค่อนข้างบ่อย เพราะมีงานบุญงานกินเหลืง (งานแต่งงาน) บางครั้งเป็นเหตุผลว่าญาติป่วย ซึ่งชาวมุสลิมมีการนับญาติค่อนข้างกว้าง ญาติของแต่ละคนจึงมีจำนวนมาก และด้วยธรรมเนียมของชาวมุสลิมที่ต้องเยี่ยมเยียนแสดงน้ำใจไมตรีต่อกันยามเจ็บป่วย วันทำงานของลูกจ้างชาวมุสลิมจึงมีอย่างไม่จำกัด เจ้าของร้านคนหนึ่งเล่าว่าเดิมให้ค่าจ้างเป็นเงินเดือน รับเงินเดือนแล้วมาทำงาน 10 วัน หยุดไป 20 วัน ตอนหลังจึงเปลี่ยนมาจ่ายเป็นวัน วันละ 100 บาท สำหรับคนที่บ้านอยู่ไกล ต้องมาเช่าบ้านอยู่จะช่วยออกค่าเช่าบ้านให้ครึ่งหนึ่ง ในเรื่องอาหารการกินร้านค้าชาวจีนจะให้ลูกจ้างพักกลางวันไปทานหรือนำมาทานที่ร้าน แต่ไม่ทานร่วมกัน บางร้านให้พิเศษสำหรับค่าอาหารกลางวัน บางร้านไม่ให้

คำบอกเล่าของเจ้าของร้านอาหารอิสลามในจังหวัดนนทบุรีเกี่ยวกับการจ้างพนักงานในร้าน จากเรื่อง Bangkok Muslims and the Tourist Trade เจ้าของร้านเล่าว่า “เราไม่สามารถที่จะจ้างพนักงานบริการมุสลิมได้ทั้งหมด ทั้งนี้เนื่องจากคนมุสลิมมีญาติเยอะ พวกเขาจึงมักจะมีเหตุผลในการลาหยุดงานสักวันหรือสองวัน ซึ่งไม่ดีต่อการทำธุรกิจ” (Chaiwat Satha-Anand 1991:100)

เมื่อผู้ศึกษาเข้าไปนั่งสังเกตการณ์ในร้านค้าของคนจีน ผู้ศึกษาสังเกตเห็นว่าปฏิสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้างเป็นเพียงเรื่องของการสั่งงาน ความสัมพันธ์ระหว่างกันยังคงมีระยะห่างอยู่มาก ผู้ศึกษาไม่ค่อยพบเหตุการณ์ที่แสดงถึงความสนิทสนมระหว่างลูกจ้างกับนายจ้างตลอดเวลา

ที่ทำการเก็บข้อมูล ประสพการณ์ครั้งหนึ่งของนักศึกษาเมื่อเข้าไปขออนุญาตเจ้าของร้านชาวจีนคุยกับลูกจ้างชาวมุสลิมในร้านค้านั้น เจ้าของร้านบอกว่า “ไม่ต้องไปคุยหรอก พวกนี้ฉลาดน้อย”

อย่างไรก็ตามการที่เจ้าของร้านชาวจีนจ้างงานชาวมุสลิมมากขึ้นอาจเป็นโอกาสที่ดีในการเรียนรู้และสร้างความเข้าใจความเป็นอิสลามให้แก่เจ้าของร้านชาวจีนที่ไม่มีโอกาสได้เดินทางเข้าไปสัมผัสวิถีของมุสลิมอย่างใกล้ชิดเช่นที่บรรพบุรุษของตนได้กระทำมา

เจ้าของร้านชาวมุสลิมกับลูกจ้างชาวมุสลิม

เจ้าของร้านชาวมุสลิมเห็นการเปลี่ยนแปลงในการมาเป็นลูกจ้างของชาวมุสลิมเช่นเดียวกันและมองในลักษณะที่คล้ายกับคนจีนว่า คนมุสลิมมีการศึกษาสูงขึ้น พูดภาษาไทยได้มากขึ้น จึงกล้าที่จะเข้ามาทำงานในเมืองที่ต้องพบเจอกับคนที่พูดภาษาไทยและลูกจ้างเหล่านี้กำลังมาเรียนรู้งานต่อไปอาจไปเปิดร้านค้าเช่นกัน

เจ้าของร้านชาวมุสลิมคนหนึ่งตั้งข้อสังเกตว่า จริงๆชาวมุสลิมไม่นิยมให้มุสลิมมะฮฺออกมานอกบ้าน โดยเฉพาะทำงานนอกบ้าน แต่ทำไมตอนนี้มีหญิงสาวจาก“ก่าปง”มาทำงานในเมืองกันมาก คำตอบที่เจ้าของร้านให้แก่ผู้ศึกษาคือ เศรษฐกิจคงไม่ดีมาก ผลไม้ขายไม่ได้ราคาไม่พอค่าใช้จ่าย และเดี๋ยวนี้มุสลิมก็อยากมีโทรทัศน์ มีวิทยุ อยากแต่งตัวสวยงาม เหล่านี้ต้องใช้เงินในการซื้อหา การเข้ามาทำงานในเมืองมีรายได้สม่ำเสมอ และมากพอจะใช้จ่ายซื้อของที่ต้องการ อีกด้านหนึ่งก็ดีกว่าวัยรุ่นเหล่านี้จะอยู่บ้านเฉยๆ ขอเงินพ่อแม่ใช้ในแต่ละวัน เหมือนที่เป็นมาในอดีต

เจ้าของร้านมุสลิมอีกร้านเล่าว่า คนมุสลิมที่เป็นลูกจ้างมาจาก “ก่าปง” ทั้งหมดในระยะแรกที่มาเป็นทำงานในเมืองยัง “โง่” อยู่ เจ้าของร้านได้เล่าว่า มีเด็กสาวชาวมุสลิมคนหนึ่งมาทำงานที่ร้าน แล้วถูกผู้ชายที่เป็นลูกค้าพาไป หายไป 3 วันแล้วกลับมาทำงานอย่างใจลอย ผู้ชายคนนั้นก็ไม่ได้มาหาอีกเลยหลังจากนั้น ในที่สุดจึงให้ลูกจ้างคนนั้นออกไป นอกจากนี้เจ้าของร้านชาวมุสลิมคนหนึ่งเล่าว่าเขาไม่ได้เฝ้าร้านตลอดเวลา จึงใช้วิธีการจ้างลูกจ้างประจำร้าน 3 คน ด้วยเชื่อว่าจำนวนคนที่เป็นคี่ จะป้องกันการลักขโมยได้ เขาเล่าว่าเคยเกิดการขโมยเงินในร้านทั้งที่ลูกจ้างเป็นมุสลิมทั้งหมด

ส่วนเจ้าของร้านบางคนมีความเห็นตรงกันว่าลูกจ้างชาวมุสลิมส่วนใหญ่จะ “ขี้เกียจ” ไม่มีความมานะอดทน ชอบสบาย คนมุสลิม “ไม่หิวห่ม ค่อนข้างขี้ขลาด” สังเกตได้จากการหยุดงานบ่อยของลูกจ้างชาวมุสลิมเพื่อไป“กินบุญ”หรือ“เยี่ยมญาติ” ที่ป่วยไข้ ไม่ได้เป็นปัญหาต่อ

เจ้าของร้านชาวมุสลิมแต่อย่างใดด้วยเป็นคนร่วมศาสนาเดียวกัน จึงเข้าใจกันในส่วนนี้มากกว่า นายจ้างต่างศาสนา

ในเรื่องการแต่งกาย เจ้าของร้านบางร้านจะขอให้ลูกจ้างหน้าร้านแต่งกายตามศาสนา-บัญญัติโดยเฉพาะลูกจ้างผู้หญิง คือต้องคลุมฮิญาบสวมเสื้อแขนยาว และกระโปรงยาว รวมทั้งชักชวนและสนับสนุนให้ลูกจ้างละหมาดตามเวลาด้วย แต่เจ้าของร้านบางร้าน (โดยเฉพาะร้านที่ถูกมองว่าทำการค้าแบบทุนนิยม) จะไม่เคร่งครัดทั้งในเรื่องการแต่งกาย และการละหมาดกับลูกจ้าง

การจ้างลูกจ้างชาวมุสลิมของเจ้าของร้านชาวมุสลิมนอกจากจะช่วยเชื่อมโยงเมืองกับกำแพงแล้ว ในทางกลับกันการมาอยู่ร่วมกันในช่วงเวลาทำงานของคน 2 กลุ่มนี้ ได้สร้างความรู้สึทางชนชั้นในชาติพันธุ์เดียวกันให้เด่นชัดขึ้น

เจ้าของร้านชาวมุสลิมกับลูกจ้างที่ไม่ใช่ชาวมุสลิม

ร้านค้าของชาวมลายูมุสลิมส่วนใหญ่ไม่ได้มีเงื่อนไข หรือข้อจำกัดในการจ้างงานข้ามชาติพันธุ์ เจ้าของร้านชาวมลายูมุสลิมยืนยันว่ารับลูกจ้างทั้งคนไทย และคนจีน แต่ที่ไม่ค่อยมีลูกจ้างที่ไม่ใช่มุสลิมด้วยปัจจุบันทั้งคนจีนและคนไทยไม่รับจ้างเป็นพนักงานหน้าร้านขายของเช่นที่ผ่านมา สำหรับคนจีนด้วยระดับการศึกษาที่สูงทำให้มีโอกาสหางานที่ได้เงินเดือนสูงกว่า ส่วนคนไทยให้ความสนใจรับจ้างทำงานก่อสร้างหรือทำงานในโรงงานมากกว่าเป็นลูกจ้าง

อย่างไรก็ตามร้านค้าบางร้านที่มีลูกจ้างหลายคน พบว่ามีลูกจ้างคนไทยพูดหมิ่นเวียนเข้ามาทำงานในบางช่วงเวลา ซึ่งเป็นที่ต้องการของเจ้าของร้านชาวมลายูมุสลิมด้วยลูกจ้างคนไทยเหล่านี้สามารถพูดไทยได้ชัดเจนและน้ำเสียงสุภาพกว่าลูกจ้างชาวมลายู ด้วยชาวมลายูมุสลิมบางคนพูดภาษาไทยได้ไม่ชัดเจน น้ำเสียงและคำศัพท์ที่ใช้บางครั้งไม่สุภาพเท่าที่ควร แต่เจ้าของร้านชาวมุสลิมได้ให้ความเห็นว่า “ลูกจ้างคนไทยหัวหมอ ชอบขโมยของ” เจ้าของร้านคนหนึ่งยกตัวอย่างว่า ถ้าหากไล่ลูกจ้างคนไทยออกจากงาน ลูกจ้างเหล่านี้จะไปฟ้องกรมแรงงาน ให้นายจ้างจ่ายเงินชดเชยเป็นเวลา 3 เดือน ซึ่งถ้าหากเป็นลูกจ้างชาวมุสลิมไม่เกิดเหตุการณ์เช่นนี้ขึ้น

การเข้ามาในย่านสายกลางของคนแต่ละชาติพันธุ์นั้น นอกจากจะเป็นการเข้ามาทำธุรกรรมเช่น การซื้อขาย แลกเปลี่ยนสินค้ากันแล้ว สิ่งที่แฝงในการทำกิจกรรมเหล่านี้คือการแลกเปลี่ยนและกระจายข่าวสารซึ่งไม่ได้เป็นข่าวสารเฉพาะในกลุ่มชาติพันธุ์ใดหนึ่ง แต่เป็นข่าวสารของคนที่อยู่ร่วมในชุมชน รวมไปถึงท้องถิ่นเดียวกัน ทั้งยังเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นของกลุ่มคนทั้งที่เป็นคนในชาติพันธุ์เดียวกันและคนต่างชนชั้นต่างชาติพันธุ์เข้าด้วยกัน ซึ่งอาจทำให้คนกลุ่มต่างๆในพื้นที่แห่งนี้มีความเข้าใจซึ่งกันและกันมากขึ้น

เพศสภาพ : โอกาสในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์

โดยทั่วไปแล้วการแบ่งงานกันทำตามเพศ เป็นปัจจัยหนึ่งในการกำหนดโอกาสการพบปะสังสรรค์ของคนระหว่างชาติพันธุ์

ในอดีตเจ้าของร้านค้าชาวจีนจะเดินทางเข้าไปค้าขายในหมู่บ้านต่างๆ ในขณะที่เจ้าของร้านค้าหญิงอยู่เฝ้าร้าน ในการเดินทางไปยังพื้นที่ต่างๆ ทำให้พ่อค้าชาวจีนมีโอกาสได้พบปะผู้คนชาติพันธุ์ต่างๆ มากกว่าฝ่ายหญิงที่เฝ้าร้านอยู่ในเมือง โดยเฉพาะผู้ที่อยู่อาศัยในหมู่บ้านต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นชาวมลายูมุสลิม ชาวจีนจึงมีโอกาสพบปะชาวมลายูมุสลิมและพูดภาษามลายูได้มากกว่าหญิงชาวจีน ส่วนในพื้นที่เมืองในอดีตผู้ที่อาศัยอยู่ส่วนใหญ่เป็นคนจีนและคนไทยที่รับราชการ ดังนั้นแม้เจ้าของร้านค้าฝ่ายหญิงจะประกอบอาชีพค้าขายที่เปิดโอกาสให้ได้พบปะผู้คนมากมาย แต่ผู้ที่มาซื้อของที่ร้านส่วนใหญ่เป็นคนชาติพันธุ์เดียวกัน หรือคนไทยที่อยู่ในเมือง โอกาสที่จะได้พบปะกับคนมลายูมุสลิมจึงมีน้อยกว่าเจ้าของร้านชาย

ในปัจจุบันเมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป ชาวจีนที่ทำการค้าไม่ได้เดินทางออกจากเมืองไปค้าขายยังหมู่บ้านต่างๆ อีกแล้ว ลูกค้าจะเป็นผู้เดินทางเข้ามาจับจ่ายซื้อของด้วยตนเอง ดังนั้นเจ้าของร้านค้าซึ่งโดยทั่วไปจะช่วยกันขายของทั้งเจ้าของร้านค้าฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย จะมีโอกาสพบปะผู้คนต่างชาติพันธุ์ค่อนข้างเท่ากัน แต่เจ้าของร้านค้าฝ่ายหญิงอาจมีโอกาสนในการพบปะคนชาติพันธุ์อื่นอีกในกรณีที่เจ้าของร้านค้าหญิงชาวจีนเปลี่ยนบทบาทเป็นลูกค้าในเวลาที่ไปซื้ออาหารที่ตลาดกับคนชายชาวมลายู ชาวไทย และชาวจีน

การปฏิสัมพันธ์ในสถานการณ์และกรณีต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นการแสดงให้เห็นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ผ่านช่องทางและกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่ ส่วนช่องทางและกิจกรรมทางสังคมมีส่วนช่วยให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ค่อนข้างน้อย เช่นในกรณีการแต่งงานข้ามชาติพันธุ์เกิดขึ้นน้อยมากในย่านสายกลาง ส่วนกรณีของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านนั้นมีเงื่อนไขเรื่องของการประกอบอาชีพมาเกี่ยวข้อง ทั้งทางด้านข้อจำกัดทางเวลาที่เจ้าของร้านทั้งหลายต้องช่วยกันทำการค้าในเวลาเปิดร้าน เมื่อปิดร้านแล้วต่างต้องการเวลาพักผ่อนหรืออาจไปสังสรรค์ในงานต่างๆ ที่มักเป็นงานสังสรรค์ภายในชาติพันธุ์เดียวกัน และเงื่อนไขในการประกอบอาชีพเดียวกันทำให้บางครั้งอาจมีความขัดแย้งในทางการค้า ความสัมพันธ์จึงอาจห่างเหินกันไป

อย่างไรก็ตามเนื่องจากผู้คนในย่านสายกลางอยู่อาศัยในย่านเดียวกันมานาน 10 ปีขึ้นไป คนเหล่านี้จึงรู้จักหน้าค่าตา รวมทั้งประวัติความเป็นมาของกันและกัน ให้ความช่วยเหลือพึ่งพิงอิงอาศัยกันรวมถึงการแสดงออกถึงความเห็นอกเห็นใจกันในยามที่เกิดวิกฤติในชีวิตในครอบครัวใดหนึ่งในฐานะที่เป็นเพื่อนบ้านกันมานานหรือในฐานะคนรู้จักกัน ไม่ได้เกี่ยวข้องกับเรื่องผลประโยชน์ทางธุรกิจแต่อย่างใด

ในส่วนหนึ่งของช่องทางทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นนั้น ได้ก่อให้เกิดคู่ความสัมพันธ์ต่างๆ ซึ่งแสดงให้เห็นโครงสร้างทางสังคมผ่านคู่ความสัมพันธ์คู่ต่างๆข้างต้น ทั้งที่เป็นความสัมพันธ์แบบเท่าเทียมกันเช่นกรณีความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของร้าน และความสัมพันธ์ต่างระดับเช่นความสัมพันธ์ของเจ้าของร้านกับลูกค้า และความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของร้านกับลูกจ้าง ในกรณีต่างๆนี้ทำให้เห็นบทบาทและการปรับตัวของคนชาติพันธุ์ต่างๆในสังคมในสถานการณ์ที่แตกต่างกันไป

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่4

วิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนในย่านสายกลาง

จากข้อมูลแสดงให้เห็นว่าในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนมลายูมุสลิมและคนจีนในฐานะเป็นคนในท้องถิ่นเดียวกัน คนทั้งสองชาติพันธุ์มีกลไกการจัดจำแนกแยกแยะกลุ่มของตนกับอีกกลุ่มหนึ่ง เพื่อแสดงถึงอัตลักษณ์ของกลุ่ม โดยมีความเชื่อ ภาษา ประเพณี วัฒนธรรมและภูมิหลังบางอย่างตามบริบททางประวัติศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาเป็นตัวกำหนด สำนึกทางชาติพันธุ์จึงเป็นกระบวนการสร้างความหมายซึ่งกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนต่างๆ (อานันท์ กาญจนพันธ์ 2546:9) ในบทนี้จึงขอสรุปถึงวิวัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองที่นำไปสู่กระบวนการสร้างสำนึกทางชาติพันธุ์

วิวัฒนาการของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูมุสลิมและชาวจีน

เมื่อเริ่มสร้างบ้านแปงเมืองยะลา ชาวจีนเป็นผู้ผูกขาดในการทำการค้าทั้งในพื้นที่ตลาดในเมืองและกรเป็นพ่อค้าที่เดินทางไปแลกเปลี่ยนสินค้าในหมู่บ้านต่างๆ คนจีนและคนมลายูต่างเป็นผู้จัดบริการสินค้าให้แก่กัน กล่าวคือคนมลายูจะเป็นผู้ผลิตสินค้าทางเกษตรแล้วส่งขายแก่คนจีน ในขณะที่คนจีนเป็นผู้รับซื้อสินค้าและนำสินค้าที่ไม่สามารถผลิตภายในท้องถิ่นเข้ามาขาย การประกอบอาชีพ ที่แตกต่างกันเช่นนี้ทำให้คนทั้งสองกลุ่มมีการพึ่งพิงอิงอาศัยกันและมีปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ โดยเฉพาะทั้งสองกลุ่มนี้สัมพันธ์กันทางเศรษฐกิจโดยไม่ได้มีความเกี่ยวข้องใดๆกับเรื่องการเมือง ด้วยความเป็นพ่อค้าที่เป็นคนต่างถิ่นทำให้คนจีนต้องเรียนรู้ภาษาและความเชื่อของลูกค้าชาวมลายูเพื่อความสะดวกและปลอดภัยในการเดินทางและเพื่อผลประโยชน์ทางการค้าของตน

อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ไม่ได้เป็นความสัมพันธ์อย่างเท่าเทียมกัน ด้วยชาวจีนที่เป็นคนกลางในการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า เป็นผู้ที่เดินทางเข้าไปหาชาวมลายูในท้องถิ่นต่างๆ และเป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องการตลาดมากกว่า ในสถานภาพเช่นนี้เห็นได้ว่าชาวมลายูมุสลิมส่วนใหญ่อาจต้องเป็นฝ่ายที่พึ่งพิงชาวจีนมากกว่า ชาวจีนจะมีอำนาจในการต่อรองมากกว่าชาวมลายูมุสลิม และถึงแม้ว่าชาวมลายูมุสลิมจะเข้ามาเลือกซื้อสินค้าในเมืองจากร้านค้าซึ่งส่วนใหญ่เป็นของคนจีนนั้น คนจีนยังคงเป็นผู้มีอำนาจต่อรองมากกว่า เนื่องด้วยในพื้นที่เมืองคนจีนยังคงเป็นผู้ที่ผูกขาดทางการค้า คนมลายูมุสลิมส่วนใหญ่ในอดีตไม่รู้ภาษาไทยจึงไม่รู้จักซื้อสินค้าและไม่มีความรู้ในเรื่องมาตราข่างตวงวัด ชาวจีนจึงเป็นผู้ควบคุมกิจกรรมในการซื้อขายเกือบทั้งหมด

ในทางกลับกันคนจีนบางกลุ่มที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง จะต้องเช่าบ้านจากคนมลายูมุสลิมเพื่อทำการค้า อย่างไรก็ตามคนมลายูมุสลิมที่เป็นเจ้าของบ้านและที่ดินเป็นกลุ่มคนมุสลิมที่เป็นเครือญาติกัน คนมลายูมุสลิมกลุ่มนี้ไม่ใช่คนกลุ่มใหญ่ในสังคมเมืองยะลา ในสถานะเช่นนี้อำนาจในการต่อรองของคนจีนจะลดน้อยลง แต่ทั้งนี้การต่อรองจะขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างผู้เช่าและผู้ให้เช่าด้วย เช่นในกรณีที่จะยืมมะตอยไม่ขึ้นค่าเช่าตามคำขอร้องของคนจีนเนื่องจากรู้จักกับคนจีนผู้เช่าเป็นการส่วนตัวนอกเหนือจากความสัมพันธ์ทางธุรกิจ

อย่างไรก็ตามการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูและชาวจีนทั้งในส่วนของคนชนบทและในเมืองเป็นไปอย่างพึ่งพิงอิงอาศัยซึ่งกันและกันในการทำมาหากิน ถึงแม้จะมีความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันแต่เป็นความไม่เท่าเทียมกันในทางเศรษฐกิจ ไม่ได้เป็นการกดขี่ข่มเหงทางความเชื่อและวัฒนธรรม ในทางกลับกันการกระทำบางอย่างเพื่อผลประโยชน์ทางการค้าของคนจีนนั้นกลับเป็นการแสดงออกถึงความพยายามเรียนรู้ในวัฒนธรรมมลายูมุสลิมเช่นการเรียนรู้ภาษา การเรียนรู้ในความเชื่อบางอย่างที่เกี่ยวกับข้อห้าม จนกระทั่งเป็นความเข้าใจและ ยอมรับในความแตกต่างระหว่างกัน

ในปัจจุบันเมื่อตลาดเมืองยะลาเติบโตขึ้น ชาวมลายูมุสลิมผู้เป็นเจ้าของที่ดินเข้ามาประกอบอาชีพการค้าในย่านสายกลางมากขึ้น ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์เปลี่ยนแปลงไป ชาวจีนและชาวมลายูมุสลิมกำลังแข่งขันกันในการประกอบอาชีพค้าขายในพื้นที่เดียวกัน ชาวมลายูมุสลิมเข้ามาทำการค้าด้วยปัจจัยหลายประการ ประการแรกชาวมลายูมุสลิมกลุ่มนี้เป็นคนจากปัตตานีที่มีบรรพบุรุษผู้ซึ่งมีประสบการณ์ในการทำการค้าขายมาตั้งแต่อดีต ประการที่สองชาวมลายูกลุ่มนี้เป็นเจ้าของที่ดินในย่านสายกลาง ประการที่สามชาวมลายูมุสลิมกลุ่มนี้มีทุนจากบรรพบุรุษและครอบครัว เพียงพอสำหรับใช้ลงทุนในการทำการค้า ประการสุดท้ายชาวมลายูกลุ่มนี้เป็นคนรุ่นใหม่คืออายุระหว่าง 30-40 ปี ที่ได้รับการศึกษาค่อนข้างสูง มีความสามารถในการฟัง พูด อ่าน เขียนภาษามลายู ไทย และบางคนมีความรู้ในภาษาอังกฤษด้วย ทำให้สามารถเรียนรู้และเท่าทันในเรื่องการตลาดมากกว่าชาวมลายูในอดีต ในขณะที่คนจีนต้องออกจากพื้นที่ทางการค้าในย่าน ดังกล่าวไปเพราะปัจจัยต่างๆ คือ ประการแรกลูกหลานชาวจีนที่ได้รับการศึกษาในระดับสูงไม่กลับมาอยู่อาศัยและทำงานที่ยะลาอีกต่อไป ประการที่สองชาวจีนไม่สามารถต่อสัญญาเช่าบ้านได้จึงต้องย้ายออกไปจากพื้นที่ ซึ่งบางคนย้ายไปเปิดร้านค้าที่อื่นในกรณีที่ลูกหลานกลับมาสืบทอดกิจการของพ่อแม่ บางคนเลิกกิจการไปเลยเมื่อต้องย้ายออกจากย่านสายกลาง

นอกจากนี้ภายหลังสิ้นสุดยุคอาณานิคมเมืองต่างๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้รับผลกระทบจากการแพร่กระจายของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ส่งผลให้เกิดการอพยพ

เคลื่อนย้ายของแรงงานจากชนบทเข้าสู่เมือง หนุ่มสาวชาวมลายูมุสลิมที่มีการศึกษาตั้งแต่มัธยมศึกษาปีที่ 3 จนถึงระดับปริญญาตรีที่มีความรู้ภาษาไทยดี ได้เข้ามาหางานทำในเมือง ทั้งที่ทำงานในโรงงาน และรับจ้างขายของหน้าร้าน ในขณะที่ร้านค้าชาวจีนแทบทุกร้านจะจ้างชาวมลายูมุสลิมทำงานในร้านด้วยเจ้าของร้านชาวจีนรุ่นที่ไม่ได้เดินทางไปค้าขายตามหมู่บ้าน ไม่สามารถพูดภาษามลายูได้ หรืออาจพูดได้ไม่มากพอที่จะทำความเข้าใจความต้องการของชาวมลายูมุสลิม ลูกจ้างชาวมลายูจึงรับหน้าที่เป็นทั้งคนขายของ ล่าม และ“นางกวัก” ซึ่งหน้าที่สุดท้ายนี้เป็นการสร้างประโยชน์จากลักษณะ“การรักพวกพ้อง”ของชาวมุสลิมตามที่คนจีนเข้าใจ ถึงแม้ว่าการมีลูกจ้างชาวมุสลิมจะสร้างความไม่พอใจในหลายเรื่องแก่ชาวจีน เช่น เรื่องการหยุดงานบ่อยๆ ไม่ขยันเท่าที่ควร ชาวจีนยังคงจ้างชาวมลายูต่อไปเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจหลายอย่างคือ ค่าจ้างแรงงานต่ำ ความสามารถในการสื่อสารภาษามลายูกับลูกค้าและการช่วยดึงดูดลูกค้าชาวมุสลิมและแก้ปัญหาการหยุดงานด้วยการให้ค่าจ้างรายวันดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

ในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงเช่นนี้ส่งผลต่อรูปแบบความสัมพันธ์ของชาวมลายูและชาวจีน จากที่เคยพึ่งพิงอาศัยในการทำมาหากิน แลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์ระหว่างคนสองชาติพันธุ์มีรูปแบบที่หลากหลายและซับซ้อนมากขึ้น จากที่เคยเป็นเพียงผู้ซื้อกับผู้ขาย ผู้เช่าบ้านกับผู้ให้เช่าบ้าน มาเป็นเพื่อนบ้าน คู่แข่งทางการค้า ผู้ซื้อกับผู้ขาย นายจ้างกับลูกจ้าง การปฏิสัมพันธ์ระหว่างคู่ต่างๆ เหล่านี้ดำเนินอยู่ภายใต้กลไกการตลาดในเมืองขนาดเล็กซึ่งมีสิ่งจูงใจร่วมกัน คือ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

ย่านสายกลางในเมืองยะลาจึงเป็นพื้นที่ปฏิสัมพันธ์ของคนต่างชาติพันธุ์ และต่างชนชั้น ประสบการณ์ของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนสองกลุ่มชาติพันธุ์เป็นส่วนช่วยในการสร้างอัตลักษณ์และพรมแดนทางชาติพันธุ์ขึ้น อีกทั้งในการปฏิสัมพันธ์นี้ยังก่อให้เกิดกลไกการปรับตัว และกลไกในการลดปัญหาความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นระหว่างการอยู่ร่วมกัน

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงตัวเราที่ต่างจากคนอื่น คนแต่ละคนมีสัดส่วนองค์ประกอบของอัตลักษณ์ที่แตกต่างกัน อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่บันทึกอยู่ในเอกสารทางราชการ แต่เป็นความภาคภูมิใจของคนแต่ละคนต่ออะไรบางอย่างที่รวมคนเข้ามาเป็นกลุ่ม เช่น ประเพณีทางศาสนา ชาติ ชาติพันธุ์ เชื้อชาติ องค์กรต่างๆ เช่น องค์กรทางสังคม กลุ่มเล่นกีฬา กลุ่มเพื่อน ฯลฯ โดยที่ปัจเจกบุคคลจะผูกพันตัวเองเข้ากับกลุ่มต่างๆ มากมายและมีสัดส่วนความรู้สึกร่วมความภาคภูมิใจต่อกลุ่มต่างๆ ไม่เท่าเทียมกัน

สัดส่วนความภักดีต่อกลุ่มต่างๆของแต่ละคนทำให้คนแต่ละคนมีความเฉพาะตัวและไม่สามารถแทนที่กันได้ (Maalouf 2000:10-12)

ในที่นี้ผู้ศึกษาไม่ได้มุ่งศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ระดับปัจเจกบุคคล แต่ต้องการอธิบายถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันในสังคมที่มีโครงสร้างซับซ้อนทั้งในเรื่องของกลุ่มชาติพันธุ์ และระดับชั้นทางสังคม ที่แสดงให้เห็นว่าชาวจีนและมุสลิมย่านสายกลางมีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่ปรับเปลี่ยนเลื่อนไหลไปตามปัจจัยทางประวัติศาสตร์ ประสบการณ์ในการปฏิสัมพันธ์ สภาวะแวดล้อม ปัจจัยทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม

อัตลักษณ์ของชาวมลายูมุสลิม

ชาวมลายูมุสลิมเป็นชนกลุ่มใหญ่ที่มีประชากรจำนวนมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในท้องถิ่นจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในการอยู่ร่วมกับชาติพันธุ์อื่นในสังคม ชาวมลายูจะนิยามตนเองต่างจากกลุ่มอื่น โดยใช้วัฒนธรรมของชาติพันธุ์และวัฒนธรรมจากความเชื่อในศาสนาในการนิยามตัวตนของชาวมลายูมุสลิม จากการศึกษาพบว่าอัตลักษณ์ของชาวมลายูมุสลิมผสมผสานกันด้วยการใช้ประวัติศาสตร์ปัตตานี ภาษามลายู ซึ่งแสดงถึงความเป็นมลายู ผสมกับความเชื่อในศาสนาอิสลามที่แสดงถึงความเป็นมุสลิมผ่านการแต่งกาย อาหาร ประเพณี และพิธีกรรม ดังในงานวิจัยของ ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ (1980:248) ซึ่งเห็นว่ามุสลิมทางภาคใต้จะรักษาความแตกต่างทางวัฒนธรรมโดย การแต่งกาย และศาสนปฏิบัติ ผ่านองค์กรทางสังคมรูปแบบต่างๆ เช่น ครอบครัว เครือญาติ ชุมชน มิตรภาพ และการศึกษาศาสนา รวมถึงประวัติความเป็นมาอันยาวนานร่วมกันในการปฏิสัมพันธ์กับรัฐไทย ซึ่งในส่วนของประวัติศาสตร์นั้นมีการเปลี่ยนแปลงตามการตีความหลักฐานและบริบททางสังคมการเมืองของชุมชน การปรับเปลี่ยนของประวัติศาสตร์และประสบการณ์จากการปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนี้มีส่วนในการสร้างและปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ชาวมลายูมุสลิมด้วย

อัตลักษณ์ของชาวมลายูมุสลิมเริ่มต้นจากคำเรียกตัวเองของชาวมลายูมุสลิม เมื่อผู้ศึกษาถามคนมุสลิมในย่านสายกลางว่าเขาเป็นใคร คำตอบที่ได้คือ “ออแหมน่ายู” หรือคนมลายู ในงานของฉวีวรรณ ประจวบเหมาะเขียนถึง ออแหมน่ายู ว่าหมายถึงคนที่มีบรรพบุรุษดั้งเดิมเป็นคนอาณาจักรปัตตานี พูดภาษามลายู แต่งกาย และนับถือศาสนาอิสลาม การนิยามตัวตนว่าเป็น “ออแหมน่ายู” เป็นผลพวงจากการมีประวัติความเป็นมาร่วมกันของคนในท้องถิ่น (1980:249) เห็นได้ว่าตัวตนของออแหมน่ายูเป็นการผสมผสานกันระหว่างความเป็นชาติพันธุ์มลายู และความเชื่อในศาสนาอิสลามที่ชาวมลายูนับถือมาเป็นเวลาหลายร้อยปี คนมุสลิมจึงถูกจับคู่กับความเป็นคนมลายูมาเป็นเวลานาน ดังนั้นเมื่อกล่าวถึง ออแหมน่ายู จึงหมายถึง คนมลายูมุสลิม

ออกแบบลายเหล่านี้ได้ใช้ความเป็นชาติพันธุ์ซึ่งแสดงออกผ่านทางประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของอาณาจักรปัตตานีและภาษามลายู และความเชื่อในศาสนาอิสลามซึ่งแสดงผ่านการแต่งกาย ประเพณี และพิธีกรรมทางศาสนาเป็นส่วนช่วยในการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เห็นได้จากปัจจัยต่างๆดังนี้

ประวัติศาสตร์อาณาจักรปัตตานี

ผู้ศึกษาได้เขียนถึงประวัติศาสตร์และข้อวิพากษ์ทางประวัติศาสตร์ของอาณาจักรปัตตานี รวมถึงความทรงจำของคนในท้องถิ่นไว้ในบทที่ 1 ซึ่งผู้ศึกษาได้สรุปไว้แล้วว่าประวัติศาสตร์ที่เป็นที่รับรู้ของนักวิชาการนั้นแตกต่างจากประวัติศาสตร์ที่เป็นที่รับรู้กันในคนส่วนใหญ่ โดยที่นักวิชาการทางประวัติศาสตร์จะมีความรู้ทางประวัติศาสตร์จากวรรณกรรมทางประวัติศาสตร์ ทั้งที่เขียนขึ้นโดยชาวมลายูและรัฐ ที่มีรายละเอียดและอุดมไปด้วยหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร รวมถึงข้อวิพากษ์ต่างๆ

สำหรับคนส่วนใหญ่แล้วประวัติศาสตร์ที่รับรู้จากร่องรอยสถานที่และวัตถุต่างๆที่เหลืออยู่ในปัจจุบัน ประกอบกับคำบอกเล่าจากความทรงจำที่สืบทอดกันมาจากคนเฒ่าคนแก่ในชุมชนและครอบครัวช่วยสร้างความรู้สึภาคภูมิใจในการเป็นเจ้าของแผ่นดินที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นเมืองท่าค้าขายสำคัญของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเป็นผืนแผ่นดินที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ยืนยันถึงรากเหง้าของชาวมลายูว่าได้อาศัยอยู่บริเวณ 3 จังหวัดภาคใต้มาเป็นเวลายาวนาน ก่อนที่“คนอื่น”จะเข้ามายังดินแดนแห่งนี้ ประวัติศาสตร์ยังเป็นหลักฐานยืนยันถึงการเป็นเชื้อสายมลายูที่มีบรรพบุรุษร่วมกัน สายสัมพันธ์ของเครือญาติของคนในชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนต่างๆที่ก่อให้เกิดสำนึกร่วมของท้องถิ่นที่มีแหล่งกำเนิดอยู่ที่ดินแดนแห่งอาณาจักรปัตตานี มีมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาอย่างเข้มแข็ง จนกระทั่งปัจจุบันคือภาษามลายู

ประวัติศาสตร์ของชาวมลายูไม่เพียงเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างสำนึกทางชาติพันธุ์ของชาวมลายู แต่ประวัติศาสตร์และความทรงจำของชาวมลายูยังเป็นพลังในการต่อรองกับอำนาจที่เข้ามาครอบครองดินแดนแห่งนี้ด้วยเช่นกัน

ภาษามลายู

จากการศึกษาพบว่า ภาษามลายูเป็นอัตลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวมลายูมุสลิม และยังเป็นเครื่องมือในการสืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมลายูมุสลิม สุเทพ สุนทรภัสสร (2541:46) ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับเรื่องภาษาในการสืบทอดอัตลักษณ์ของชาวมุสลิมชาติพันธุ์ต่างๆ ในกรุงเทพฯ ประการหนึ่งที่ทำให้ชาวมุสลิมในกรุงเทพฯ สูญเสียลักษณะสำคัญทางชาติพันธุ์คือ

ชาวมุสลิมกลุ่มต่างๆในกรุงเทพฯไม่ได้สอนบุตรหลานให้พูดภาษาดั้งเดิมของกลุ่ม ด้วยเพราะภาษาไทยเป็นภาษาทางการในการติดต่อสื่อสาร ชาวมุสลิมในกรุงเทพฯจึงใช้ภาษาไทยเป็นส่วนใหญ่ เห็นได้ว่าภาษาเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ชาวมลายูมุสลิม ภาษามลายูที่ใช้ในประเทศมาเลเซียเรียกกันว่าภาษามลายูกกลาง ส่วนภาษามลายูที่ใช้ในจังหวัดชายแดนภาคใต้เรียกกันว่าภาษามลายูถิ่น (ประพนธ์ เรืองณรงค์ 2540:175) เป็นภาษาของชาวมลายูที่ใช้กันในห้องถิ่นมาตั้งแต่ในอดีต ชาวมลายูมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จะใช้ภาษามลายูในชีวิตประจำวันภายในครอบครัวและระหว่างชาวมลายูด้วยกันในการพบปะสังสรรค์กันในที่สาธารณะต่างๆ ผู้ศึกษาแสดงตัวอย่างภาษามลายูไว้ในตารางต่อไปนี้

ภาษามลายูถิ่น	ภาษาไทย
มาแก	กิน,รับประทาน
ชาดี๊ะ	อ่วย
ดูวิ	เงิน
นามอ	ชื่อ
ออลแซ	คน
กือดา	ย่านตลาด,ย่านการค้า
ปือลี	ชื่อ
ปูปู	ลูกพี่ลูกน้อง
ก๊ะ,กะ	พี่สาว
เด๊ะ	น้อง
แบ,อาแบ	พี่ชาย
กำปง	หมู่บ้าน
ตริ้มอกาเซะห์	ขอบคุณ
กีมานอ	ไปไหน

ตารางที่1 ตารางเปรียบเทียบคำในภาษามลายูกับคำภาษาไทย

แม้ในปัจจุบันวัยรุ่นชาวมลายูมุสลิมในย่านสายกลางจะไม่ค่อยพูดภาษามลายู วัยรุ่นเหล่านี้บางคนที่เกิดและเติบโตในย่านสายกลางพูดภาษามลายูได้เพียงเล็กน้อย บางคนที่ย้ายจากที่อื่นในเวลาไม่นานจะยังคงพูดภาษามลายูได้ค่อนข้างมาก อย่างไรก็ตามวัยรุ่นมลายูในย่านสายกลางจะมีโอกาสได้เรียนรู้ภาษามลายูโดยการที่ปู่ย่าตายายและพ่อแม่ที่พูดภาษามลายูเป็นภาษาหลักจะใช้ภาษามลายูกับลูกหลานและคนอื่นๆในครอบครัว ประกอบกับชาวมลายู

มุสลิมในย่านสายกลางนิยมส่งลูกหลานไปเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามย่านตลาดเก่า ซึ่งทั้งภายในโรงเรียนและพื้นที่ย่านตลาดเก่าผู้คนใช้ภาษามลายูกันอย่างเข้มข้น ทำให้ลูกหลานชาวมลายูเหล่านี้ยังสามารถฟังภาษามลายูได้อย่างเข้าใจ การไปโรงเรียนที่ต้องเรียนศาสนาเป็นภาษายาวี และมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนชาวมลายูจากพื้นที่ชนบทที่ยังคงใช้ภาษามลายูเป็นภาษาหลัก เหล่านี้ล้วนเป็นสถานการณ์บังคับให้ลูกหลานชาวมลายูในเมืองได้เรียนรู้ภาษามลายูมากขึ้น

ภาษามลายูนอกจากเป็นอัตลักษณ์ของชาวมลายูมุสลิมแล้วยังเป็นพรมแดนทางชาติพันธุ์ที่เป็นขอบเขตการเป็นสมาชิกกลุ่ม เพราะชาวมลายูมุสลิมส่วนใหญ่ในปัจจุบันสามารถพูดภาษาไทยได้ แต่ไม่นิยมพูด หลายครั้งที่ผู้ศึกษาได้พบสถานการณ์ที่แสดงออกถึงเส้นแบ่งพรมแดนทางชาติพันธุ์ เช่น ในการสนทนาระหว่างเจ้าของร้านชาวจีนกับลูกจ้างชาวมลายูมุสลิม 2-3 คน หากลูกจ้างพูดกับเจ้าของร้านโดยตรงจะใช้ภาษาไทยในการสื่อสาร หรือบางครั้งถ้าหากเจ้าของร้านคนดังกล่าวสามารถพูดหรือฟังภาษามลายูเข้าใจลูกจ้างจะพูดภาษามลายูกับเจ้าของร้าน แต่เมื่อลูกจ้างเหล่านี้หันมาสนทนากันเอง ทั้งที่เจ้าของร้านยังคงอยู่ในวงสนทนานั้น ลูกจ้างชาวมลายูจะใช้ภาษามลายูแล้วจึงค่อยหันมาแปลให้เจ้าของร้านฟังอีกครั้ง

นอกจากกรณียังกล่าวแล้วยังพบกรณีที่ลูกจ้างชาวมลายูจะใช้ภาษามลายูในการขายของกับลูกค้า ตั้งแต่แนะนำสินค้า บอกราคา จนกระทั่งการต่อรองราคาเสร็จสิ้น ลูกจ้างเหล่านี้จะเข้าไปบอกราคาที่ได้ตกลงไว้กับเจ้าของร้านเป็นภาษาไทย ในทางกลับกันถ้าหากเจ้าของร้านและลูกจ้างเป็นชาวมลายูมุสลิมและลูกค้าเป็นคนไทยหรือจีน เมื่อมีลูกค้าเข้ามาในร้านลูกจ้างจะพูดภาษาไทยกับลูกค้าในการเสนอขายสินค้าและราคา เมื่อต่อรองราคาแล้วลูกจ้างจะไปบอกเจ้าของร้านเป็นภาษามลายูว่า ลูกค้าต้องการซื้อในราคาดังกล่าว หรือหากลูกค้ามีคำถามแล้วลูกจ้างตอบไม่ได้ลูกจ้างจะไปถามเจ้าของร้านเป็นภาษามลายู แล้วจึงกลับมาตอบลูกค้าเป็นภาษาไทยต่อไป

กรณีที่ผู้ศึกษามีประสบการณ์ด้วยตนเองคือ ครั้งหนึ่งผู้ศึกษาได้ไปสัมภาษณ์เจ้าของร้านแห่งหนึ่ง แล้วญาติคนหนึ่งของเจ้าของร้านได้เข้ามาร่วมในการสัมภาษณ์ครั้งนี้ด้วย ซึ่งญาติคนนี้ผู้ศึกษาได้รู้จักมาก่อนแล้ว ในการให้สัมภาษณ์ทั้งสองคนจะตอบคำถามผู้ศึกษาเป็นภาษาไทยอย่างชัดเจน แต่เมื่อมีข้อถกเถียงกันในบางประเด็นทั้งสองคนจะเปลี่ยนไปใช้ภาษามลายูทันที เหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นอีกหลายครั้งในเวลาที่ผู้ศึกษาอยู่ร่วมในวงสนทนาที่มีชาวมลายูมากกว่าหนึ่งคน

จากกรณีข้างต้นที่ผู้ศึกษาได้ยกมานั้น เห็นได้ว่าชาวมลายูได้ใช้ภาษามลายูในชีวิตประจำวันอย่างกว้างขวางและภาษามลายูได้กลายเป็นเส้นแบ่งเขตของคนต่างชาติพันธุ์ที่ไม่มีความรู้ในภาษามลายู หากชาวมลายูคนใดหนึ่งในวงสนทนาไม่ได้แปลความหมายให้ผู้ร่วมวง

ต่างชาติพันธุ์เข้าใจ คนต่างชาติพันธุ์คนนั้นจะไม่ได้รับรู้เรื่องราวร่วมกันกับวงสนทนานั้นเลย บางครั้งความไม่เข้าใจในภาษาทำให้เกิดความระแวงสงสัยว่าชาวมลายูอาจสนทนาเรื่องเกี่ยวกับคนต่างชาติพันธุ์ที่อยู่ร่วมในวงสนทนานั้นด้วย

อย่างไรก็ตามชาวมลายูหรือแม้กระทั่งกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในพื้นที่ ไม่ได้มีระบบคิดเรื่องของมารยาทในการสื่อสารระหว่างคนต่างภาษาแบบชาวตะวันตก กล่าวคือ หากมีคนต่างภาษาและวัฒนธรรมสนทนาร่วมกัน ภาษาที่ใช้สนทนาควรจะเป็นภาษากลางที่ทุกคนรับรู้ร่วมกัน และไม่ควรสนทนาภาษาใดหนึ่งที่คนในวงสนทนาไม่เข้าใจ แม้จะเป็นการสนทนาระหว่างชาติพันธุ์เดียวกัน ดังนั้นการสนทนาเป็นภาษามลายูของชาวมลายูในวงสนทนาที่มีกลุ่มชาติพันธุ์อื่นอยู่ด้วย หรือการสนทนาภาษาจีนในขณะที่มีชาวมลายูอยู่ในวงสนทนาด้วย ไม่ถือเป็นเรื่องผิดมารยาททางสังคมแต่อย่างใด

ศาสนาอิสลาม

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่าชาวมลายูในปัตตานีได้เข้ารับนับถือศาสนาอิสลามในสมัยการปกครองของ พญาอินทรา เดวาวังสา (หรือพญา ตูนกปา อินทรา มหาวังสา) ประมาณพ.ศ. 2043-2073 (อารีฟิน บินจิ, อ.ลออแม และ อัสมัด 2543:12) การเข้ามาของศาสนาอิสลามในช่วงเวลานั้นเป็นการเข้ามาโดยผ่านพ่อค้าที่เดินทางจากเปอร์เซียเข้ามาค้าขายยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เห็นได้ว่าชาวมลายูชาวมลายูนับถือศาสนาอิสลามมาประมาณ 500 ปี จนกระทั่งศาสนาอิสลามกลายเป็นส่วนสำคัญในอัตลักษณ์ของชาวมลายูมุสลิมที่แสดงออกผ่านการแต่งกาย อาหารประเพณีและพิธีกรรมในวันสำคัญต่างๆ

การแต่งกาย

ชาวมลายูมุสลิมจะแต่งกายตามหลักศาสนาอิสลาม กล่าวคือผู้หญิงจะแต่งกายมิดชิด คลุมผม สามารถเปิดให้ผู้อื่นได้เห็นแค่เพียงใบหน้าและฝ่ามือ ผู้หญิงชาวมลายูจะคลุมผมด้วย"ฮิญาบ" ในเวลาที่อยู่บ้านส่วนใหญ่จะนิยมสวมเสื้อแขนยาวกับผ้าถุง เรียกว่า"ผ้าปาเต๊ะ" ซึ่งเป็นผ้าพื้นเมืองพิมพ์ลาย แต่เมื่อออกไปนอกบ้านหรือทำงานสาวชาวมลายูมุสลิมจะสวมใส่เสื้อชุดกระโปรงยาวที่มัดติดเย็บด้วยผ้าชั้นเดียวกันทั้งเสื้อและกระโปรง นิยมกันอยู่ 2 แบบ คือชุดบานง และชุดกูรง ชุดบานงจะเป็นชุดเสื้อ-กระโปรง เสื้อจะเป็นเสื้อเข้ารูปยาว ฝ่าหน้า ติดกระดุมหรือเข็มกลัด ส่วนชุดกูรงเป็นเสื้อ-กระโปรง ตัวเสื้อจะผ่าหน้าลงมาระดับอก สำหรับผู้สูงอายุนิยมสวมใส่เสื้อแขนยาว บางครั้งอาจเป็นเสื้อผ้าลูกไม้กับผ้าปาเต๊ะ ชุดเช่นนี้นอกจากจะสวมใส่ในกลุ่มผู้สูงอายุชาวมลายูมุสลิมแล้ว หญิงชาวจีนที่เป็นคนในท้องถิ่นโดยกำเนิดบางคนที่มีอายุ 70 ปีขึ้นไปนิยมสวมใส่เช่นกัน

เจ้าของร้านหญิงชาวมลายูมุสลิมในย่านสายกลางทุกคนจะคลุมฮิญาบและแต่งตัวด้วยชุดถุงหรือบานง หากเป็นผู้สูงอายุนุ่งผ้าปาเต๊ะ ไม่นิยมสวมใส่กางเกง ส่วนลูกจ้างหน้าร้านมุสลิมจะสุ่มเกือบทั้งหมดคลุมผม บางร้านที่เจ้าของร้านเข้มงวดในเรื่องการแต่งกายถูกต้องตามศาสนบัญญัติลูกจ้างจะสวมชุดถุงหรือบานง ส่วนบางร้านที่เจ้าของร้านไม่ได้เคร่งครัดลูกจ้างวัยรุ่นจะคลุมฮิญาบและสวมกางเกงขายาว เสื้อแขนยาวมาทำงาน ในเรื่องการคลุมฮิญาบค่อนข้างเป็นข้อบังคับสำหรับมุสลิมะฮ์ในปัจจุบัน โดยชาวมุสลิมจะใช้กลไกการลงโทษทางสังคม (social sanction) เข้ามาควบคุมมุสลิมะฮ์ สำหรับเด็กสาวที่เข้ามาทำงานในเมืองหากไม่คลุมฮิญาบขณะอยู่ในเมืองแล้วมีคนในหมู่บ้านเดียวกันมาพบและไปบอกเล่าต่อในหมู่บ้าน เด็กสาวคนนั้นจะถูกตำหนิ และบางครั้งอาจถูกห้ามไม่ให้เข้ามาทำงานในเมือง

เนื่องจากการแต่งกายของหญิงชาวมุสลิมมีบัญญัติค่อนข้างชัดเจน และถือปฏิบัติกันอย่างค่อนข้างเคร่งครัดในพื้นที่จังหวัดยะลาโดยเฉพาะการคลุมฮิญาบ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์^{*} ได้ให้ความเห็นว่ากรณีการเรียกร้องการคลุมฮิญาบของนักศึกษาสถาบันราชภัฏยะลาเป็นส่วนหนึ่งของกระแสการฟื้นฟูอิสลาม^{*} ในที่นี้การแต่งกายเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ชาวมลายูมุสลิมในย่านสายกลาง และเป็นส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทของผู้หญิงในการสร้างสำนึกทางชาติพันธุ์ ส่วนผู้ชายมุสลิมหรือมุสลิมมีนมีบทบัญญัติในเรื่องการแต่งกายเช่นกันคือจะต้องแต่งกายเรียบร้อย โดยให้สวมใส่เสื้อผ้าให้คลุมเข่าลงมา ซึ่งชาวมุสลิมมีนในย่านสายกลางมัก แต่งกายตามบทบัญญัติทางศาสนาอย่างค่อนข้างเคร่งครัด ผู้ศึกษาไม่เคยพบมุสลิมมีนทั้งที่เป็นเจ้าของร้านและลูกจ้างสวมใส่กางเกงขาสั้นหรือเสื้อกล้ามไม่ว่าจะในหรือนอกเวลาทำงาน

ประเพณีและพิธีกรรม

ชาวมลายูมุสลิมจะประกอบพิธีกรรมตามหลักการของศาสนา ในวันสำคัญต่างๆ ทั้งที่เป็นพิธีกรรมในรอบปี เช่นฮารีรายออปอซอ ฮารีรายอฮัจยี วันเมาลิด วันอาชูรอ วันนิจฟูชะบาน วันอิสเราะห์ ส่วนพิธีกรรมต่างๆในช่วงชีวิตจะเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด พิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านคือมาฮะยาวิ (การทำสู่นัดหรือการขลิบอวัยวะเพศ) พิธีกรรมการตาย พิธีกรรมเหล่านี้

^{*}อ่านรายละเอียดได้ในChaiwat Satha-Anand. "Hijab and Moments of Legitimation IslamicResurgence in Thai Society." In Asian Visions of Authority Religion and the Modern States of East and Southeast Asia, Honolulu:University of Hawaii Press,1994.

ชาวมลายูมุสลิมในย่านสายกลางจะยึดถือกระทำกัน แต่จะมีเพียงวันสำคัญ 2 วันในรอบปีที่ชาวมุสลิมย่านสายกลางจะปิดร้านตามประเพณี คือรายอปอซอ และรายอฮัจยี

นอกจากชาวมลายูมุสลิมจะประกอบประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องในศาสนาอิสลาม สิ่งที่ชาวมลายูมุสลิมมะฮฺและมุสลิมมีนยึดถือปฏิบัติเป็นประจำสม่ำเสมอคือการละหมาด 5 เวลา เมื่อผู้ศึกษาไปเก็บข้อมูลภาคสนามนั้น หากวันใดที่จะต้องไปสัมภาษณ์เจ้าของร้านหรือลูกจ้างชาวมลายูมุสลิม ผู้ศึกษาจะต้องดูเวลาที่เวลานั้นตรงหรือใกล้เคียงกับเวลาละหมาดหรือไม่ บางครั้งผู้ศึกษาพูดคุยเป็นเวลานานคาบเกี่ยวช่วงเวลาละหมาด เจ้าของร้านหรือลูกจ้างชาวมุสลิมจะขอเวลาไปละหมาดก่อนแล้วจึงกลับมาพูดคุยด้วยต่อไป นอกจากการละหมาดประจำวันแล้ว ทุกวันศุกร์มุสลิมมีนทุกคนจะต้องไปละหมาดที่มัสยิด (ละหมาดญะมะอะฮฺ) มุสลิมมีนส่วนใหญ่ในย่านสายกลางจะไปละหมาดที่มัสยิดกลางฝั่งตลาดเก่า แต่ภายหลังจากมัสยิดดุลฮัจญ์มาดียฺ (ซึ่งอยู่ใกล้กับย่านสายกลางมาก) มีสับบุรุษครบตามจำนวนที่จะทำละหมาดญะมะอะฮฺได้ มุสลิมจากย่านสายกลางจึงย้ายไปละหมาดที่มัสยิดแห่งนี้แทน

อาหาร

เนื่องจากชาวมุสลิมมีบทบัญญัติทางศาสนาเกี่ยวกับการบริโภคเนื้อสัตว์ต่างๆ คือไม่บริโภคเนื้อหมู สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ เช่นกบ เขียด สัตว์เลื้อยคลาน หรือซากสัตว์ ส่วนเนื้อสัตว์อื่นๆเช่น ไก่ แพะ และวัวที่นำมาบริโภคจะต้องผ่านการเชือดตามหลักการทางศาสนา (โดยกล่าวพระนามของพระเจ้า และทำให้สัตว์ตายโดยรวดเร็วโดยไม่ทรมาน) ชาวมลายูมุสลิมในย่านสายกลางจะเคร่งครัดในเรื่องการไม่บริโภคเนื้อสัตว์บางชนิดและจะบริโภคเนื้อต่างๆที่เชือดโดยคนมุสลิม ซึ่งเนื้อเหล่านี้จะหาซื้อได้ไม่ยาก ผู้ขายเนื้อไก่และเนื้อวัวที่ตลาดล้วนแต่เป็นคนมุสลิม นอกจากการซื้อของสดมาประกอบอาหารเองที่บ้าน

บางครั้งเจ้าของร้านชาวมุสลิมจะออกไปรับประทานอาหารนอกบ้าน ตลอดระยะเวลาที่อยู่ในพื้นที่ศึกษาผู้ศึกษาไม่เคยพบชาวมลายูมุสลิมในย่านสายกลางในร้านอาหารของคนไทยพุทธ หลายครั้งที่ผู้ศึกษาพบกับเจ้าของร้านบางคนซื้อหรือรับประทานอาหารเข้าในร้านของชาวมุสลิม และบางครั้งพบที่ร้านน้ำชาในตอนกลางคืน ซึ่งร้านน้ำชานั้นเป็นของชาวมุสลิมเช่นกัน เจ้าของร้านคนหนึ่งเล่าให้ผู้ศึกษาฟังว่า “มีเพื่อนคนจีนเยอะ เพราะเกิดและเติบโตในย่านสายกลางตอนนี้ก็ยังสนิทกัน ยังนัดไปกินข้าวกินปลากันอยู่ แต่ต้องไปร้านอิสลามนะ” ซึ่งผู้ศึกษาพบว่าการไปรับประทานอาหารร่วมกันระหว่างเพื่อนเช่นนี้ไม่ได้เป็นอุปสรรคใดๆกับคนจีนเลย

ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ (1982:78) สังเกตว่าข้อห้ามเกี่ยวกับเรื่องอาหารถือเป็นอุปสรรคต่อความเข้มข้นและความถี่ในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ ชาวมุสลิมกับ

ชาวไทยจะไม่รับประทานอาหารร่วมกัน ข้อห้ามเรื่องอาหารเป็นพรมแดนแม้ความสัมพันธ์ในระดับปัจเจกที่พัฒนาความสัมพันธ์จนสนิทสนมกัน ในปัจจุบันอุปสรรคและพรมแดนเรื่องข้อห้ามเกี่ยวกับอาหารได้เจือจางลงไปบ้าง โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระดับปัจเจก เนื่องจากการขยายตัวของธุรกิจร้านอาหารอิสลาม และโดยทั่วไปแล้วคนจีนในพื้นที่คุ้นเคยกับอาหารของชาวมลายูมุสลิมดี ในชีวิตประจำวันคนจีนในย่านสายกลางซื้ออาหารอิสลามมาบริโภคเมื่อต้องการ เช่นนาซิดาแม ข้าวหมกไก่ ข้าวเหนียวไก่ทอด ฯลฯ

นอกจากนี้ในพื้นที่เมืองยะลามีร้านอาหารที่สะท้อนถึงการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ โดยปกติแล้วผู้ศึกษามักรับประทานอาหารเช้าสลับไปมาระหว่างร้านอาหารจีนและร้านอาหารอิสลาม วันหนึ่งผู้เขียนเห็นร้านอาหารแห่งหนึ่งหน้าร้านด้านซ้ายตั้งโต๊ะขายข้าวแกงและข้าวยำ คนขายเป็นหญิงสาวคลุมผ้าฮิญาบสองคนกำลังสาละวนกับการตักอาหาร ส่วนด้านขวามีกะทะขนาดใหญ่และหญิงสาวหนึ่งคนไม่ได้คลุมฮิญาบกำลังทอดปลาทอดไก่ ถัดจากกะทะทอดปลาทอดไก่ ชายผิวคล้ำ ตาโต ผมหยักศก กำลังทอดทอดโรตีสีและมะตะบะในกะทะแบนถัดไปจากกะทะทอดปลาทอดไก่ เมื่อมองเข้าไปในร้านจะเห็นชั้นวางขวดต่างๆและแก้วจำนวนมาก ช่างๆชั้นเป็นหม้อต้มน้ำร้อนขนาดใหญ่ ครั้งแรกสุดผู้ศึกษาเข้าใจว่าร้านอาหารแห่งนี้เป็นร้านอิสลาม แต่เมื่อเดินเข้าไปภายในร้านผู้ศึกษาเห็น “ตี่จู้เอี้ย” (เจ้าที่จีน) ตั้งอยู่บนพื้นใกล้ประตูเล็กที่เป็นทางเดินสู่ภายในบ้าน และป้ายชื่อร้านเหนือประตูบานเดียวกันเป็นภาษาไทย ชื่อว่าร้าน “แม้งฮ้อ” เจ้าของร้านเป็นชายชาวจีนผิวขาว ผู้เป็นเจ้าของน้ำชา กาแฟ ผู้ศึกษาไปที่ร้านนั้นอีกหลายครั้งในเวลาต่อมาและสังเกตพบว่าร้านแห่งนี้มีลูกค้าชาวมลายูมุสลิม ชาวจีน และชาวไทยมาอุดหนุนเป็นประจำ ร้านค้าเช่นนี้ไม่ได้มีอยู่ร้านเดียวในยะลา เท่าที่ผู้ศึกษาสังเกตเห็นพบว่ามีร้านค้าเช่นนี้ 3 ร้าน ร้านหนึ่งตั้งอยู่ในย่านตลาดเก่า เป็นร้านเก่าแก่แห่งหนึ่งเรียกกันว่าร้านน้ำชาโกเจง (บ้างเรียกเป็นโกเจ้ง บ้างเรียกโกเจ้ง) เป็นที่รู้จักกันดีในกลุ่มชาวมลายูมุสลิมในย่านตลาดเก่า ตลาดและสายกลาง ร้านแห่งนี้ขายมานาน เล่ากันว่าขายมาตั้งแต่รุ่นพ่อเจ้าของร้านคนปัจจุบันเป็นลูก หน้าร้านจะมีรถเข็นขายอาหารนานาชนิดของชาวมุสลิมประมาณ 3 คัน ถึงแม้ว่าร้านค้าเช่นนี้อาจดึงดูดร้านค้าชาติพันธุ์ต่างๆด้วยความหลากหลายของอาหาร หรือความมั่นใจของลูกค้าชาวมุสลิมต่ออาหารที่ขายว่าเป็นอาหาร ที่ปรุงถูกต้องตามหลักศาสนา แต่ร้านค้าเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงการลดพรมแดนทางชาติพันธุ์อันเกิดจากข้อห้ามในการบริโภคอาหาร

โดยสรุปแล้วจะเห็นว่าการสืบทอดอัตลักษณ์และสร้างสำนึกทางชาติพันธุ์ของชาวมลายูมุสลิมจะกระทำผ่านสถาบันทางสังคมต่างๆ เช่น ครอบครัวช่วยในการถ่ายทอดภาษา ศาสนา วัฒนธรรม และประวัติความเป็นมาของชาวมลายู มัสยิดเป็นสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมและ

ให้ความรู้ทางศาสนา ปลุกฝังให้ชาวมลายูมุสลิมช่วยกันดูแลให้ทุกคนดำเนินชีวิตตามหลักความเชื่อทางศาสนา โรงเรียนปอเนาะหรือโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม มีส่วนช่วยในการอบรมสั่งสอนภาษาและหลักการทางศาสนา สถาบันทั้งหมดนี้ช่วยกันเกื้อหนุนปลุกฝังให้ชาวมลายูมุสลิมดำรงรักษาอัตลักษณ์และมีสำนึกทางชาติพันธุ์ได้ค่อนข้างเข้มแข็งกว่า ชาติพันธุ์อื่นในพื้นที่

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวจีน

ถึงแม้ว่าคนจีนจะเรียนรู้และรับวัฒนธรรมของชาวมลายูมุสลิมและไทยหลายอย่างที่เห็นได้ชัดคือเรื่องของภาษา แต่คนจีนเหล่านี้ยังคงรักษาอัตลักษณ์ของกลุ่มตนด้วยการใช้ภาษาจีนในการสื่อสารกับคนจีนด้วยกันในชีวิตประจำวัน รับข่าวสารและอ่านหนังสือพิมพ์จีน (สำหรับคนที่ยังมีความรู้ภาษาจีน) มีความเชื่อในเทพเจ้า มีประเพณีและพิธีกรรมต่างๆตามความเชื่อที่ ผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อที่รับมาใหม่หลังจากโยกย้ายเข้ามาในพื้นที่ รวมถึงการได้มีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมชาวจีน และความภาคภูมิใจในการเป็นผู้เชี่ยวชาญทางการค้า ทั้งหมดที่กล่าวมาล้วนเป็นอัตลักษณ์ที่กลุ่มชาวจีนใช้แสดงออกถึงสำนึกทางชาติพันธุ์

ภาษาจีน

ถึงแม้ในปัจจุบันความสามารถในภาษาจีนจะแบ่งตามช่วงอายุของคนจีนคือคนจีนรุ่นปู่ย่าตายายอายุประมาณ 50 ปีขึ้นไปจะพูดภาษาจีนในชีวิตประจำวันเป็นส่วนใหญ่ คนจีนรุ่นพ่อแม่ อายุประมาณ 30 ปีขึ้นไปมีความรู้ภาษาจีนแต่จะใช้ภาษาจีนสลับกับภาษาไทยทั้งในครอบครัว และชีวิตประจำวัน ในขณะที่ลูกจีนซึ่งอายุน้อยกว่า 30 ปี บางส่วนที่สามารถพูดจีนได้จะใช้ภาษาจีนเมื่อมีผู้ใหญ่มาพูดคุยด้วยเป็นภาษาจีน ส่วนบางคนที่ไม่ได้แต่จะฟังได้อย่างเข้าใจ อย่างไรก็ตามในขณะนี้กลุ่มคนจีนที่เป็นเจ้าของร้านย่านสายกลางเกือบทั้งหมดเป็นคนในรุ่นพ่อแม่ซึ่งยังคงมีความสามารถในภาษาจีนทั้งฟังพูดอ่านเขียน

เนื่องจากชาวจีนในยะลาแบ่งออกเป็นกลุ่มย่อยต่างๆตามภาษาถิ่น คือจีนฮกเกี้ยน แต่จิ๋ว ไหหลำ กวางตุ้ง และแคะ ซึ่งจีนแต่ละภาษานี้จะออกเสียงและมีสำเนียงต่างกันไป เช่นคำว่า กินข้าว จีนฮกเกี้ยนว่า“เจียะปุย” แต่จิ๋วว่า“เจียะปึง” ไหหลำว่า“เฮียะปุย” กวางตุ้งว่า“เสกผั่น” แคะว่า“ซิดฟาน” แต่โดยทั่วไปแล้วในการสนทนาของคนจีนกลุ่มภาษาต่างๆกันในชีวิตประจำวัน คนจีนจะใช้ภาษาจีนกลาง (แมนดาริน) ด้วยคนจีนในย่านสายกลางปัจจุบัน (คนจีนรุ่นพ่อแม่) เกือบทั้งหมดได้รับการศึกษาจากโรงเรียนจีน (โรงเรียนยะลาบำรุงผดุงประชา) ตัวอย่างของภาษาจีนกลางดังตารางต่อไปนี้

ภาษาจีนกลาง	ภาษาไทย
ซื้อ	กิน, รับประทาน
ห่าวซื้อ	อร่อย
เจียน	เงิน
หมิงจื้อ, หมิง	ซื้อ
เหยิน	คน
ซื้อซี, หม่าย๋มายซี	ย่านตลาด, ย่านการค้า
หม่าย	ซื้อ
เปี่ยซงดี, ถางซงดี	ลูกพี่ลูกน้องฝ่ายแม่,
เจียเจีย	พี่สาว
ดีดี, เมย์เมย	น้องชาย, น้องสาว
เก้อเกอ	พี่ชาย
ซุน	หมู่บ้าน
เซวี่ยเซวี่ย	ขอบคุณ
ซวี่หน่าหลี่	ไปไหน

ตารางที่ 2 ตารางเปรียบเทียบคำในภาษาจีนกับคำในภาษาไทย

อัตลักษณ์ของชาวจีนในเรื่องของภาษากำลังเจือจางลงเรื่อยๆ เนื่องจากลูกหลานชาวจีนรุ่นใหม่ไม่นิยมใช้ภาษาจีนแม้พ่อแม่จะพูดภาษาจีนด้วยในชีวิตประจำวัน ประกอบกับค่านิยมของผู้ปกครองที่ให้ลูกหลานเข้าศึกษาที่โรงเรียนประถมประจำจังหวัด ชื่อว่าโรงเรียนอนุบาลยะลา แทนโรงเรียนเอกชนที่มีการเรียนการสอนภาษาจีน ด้วยเชื่อว่าโรงเรียนประถมมีคุณภาพการเรียนการสอนที่ดีกว่าโรงเรียนเอกชนดังกล่าว สามารถทำให้ลูกหลานสอบผ่านเข้าศึกษาในโรงเรียนมัธยมประจำจังหวัดได้ต่อไป การไปโรงเรียนและการอยู่ในสังคมที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์โดยมีภาษาไทยเป็นภาษากลางในการสื่อสาร รวมถึงการรับสื่อต่างๆที่เป็นภาษาไทย ทำให้พ่อแม่และลูกหลานชาวจีนในปัจจุบันไม่ค่อยเห็นความสำคัญของภาษาจีนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

อย่างไรก็ตามหลายครั้งผู้ศึกษาสังเกตเห็นว่า คนจีนในย่านสายกลางที่ใช้ภาษาไทยเป็นส่วนใหญ่จะเปลี่ยนมาพูดภาษาจีนทันที เมื่อต้องการวิพากษ์วิจารณ์เรื่องราว เหตุการณ์หรือบุคคล ในประเด็นที่อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งหากมีคนอื่นมาได้ยินแล้วนำไปเล่าต่อ เช่นในกรณีการวิจารณ์นักการเมืองท้องถิ่น การเล่าเรื่องราวในทางลบของเพื่อนบ้านที่อยู่ติดกัน (ทั้งเพื่อนบ้าน

ที่เป็นคนจีนและคนต่างชาติดั้งเดิม) การเล่าเรื่องราวความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และกรณีเมื่อกล่าวถึงคนต่างชาติดั้งเดิมในท้องถิ่น แต่การวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล นายกรัฐมนตรี การเล่าถึงเรื่องเหตุการณ์ต่างๆ หรือบุคคลในภูมิภาคอื่น ชาวจีนจะใช้ภาษาไทยหรือจีนตามแต่ความพึงพอใจของตนและคู่สนทนา กรณีเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าคนจีนยังใช้ภาษาเป็นพรมแดนทางชาติดั้งเดิมแบ่งขอบเขตไม่ให้ “คนนอก” มีส่วนร่วมรับรู้และเข้าใจถึงเรื่องราวที่เต็มไปด้วยความรู้สึกหรืออคติของคนจีนที่กำลังถ่ายทอดสู่กันฟัง

ประเพณีและพิธีกรรมตามความเชื่อของคนจีน

จากข้อมูลเรื่องประเพณีและพิธีกรรมตามความเชื่อของคนจีนในจังหวัดยะลาในบทที่ 2 แสดงให้เห็นถึงโครงสร้างทางสังคมของชาวจีน ประเพณีและพิธีกรรมเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ของชาวจีน ดังเห็นได้จากการปิดร้านหรือหยุดงานในวันสำคัญตามประเพณีจีน เช่น ตรุษจีน สารทจีนและเซ่งเม้งเพื่อทำพิธีกรรมต่างๆตามความเชื่อ การไปนมัสการเทพเจ้าที่ศาลเจ้าและสนับสนุนเงินทุนในการจัดงานประจำปีของศาลเจ้า การประดิษฐานและกราบไหว้บูชาเจ้าที่ภายในบ้าน พิธีกรรมเหล่านี้เป็นพิธีกรรมที่กระทำภายในศาสนสถานหรือบ้านของคนจีน ซึ่งเป็นพื้นที่เฉพาะที่คนต่างศาสนาและชาติดั้งเดิมไม่ค่อยเข้าไปรับรู้และร่วมงาน

คนจีนยังมีประเพณีพิธีกรรมบางอย่างที่กระทำในที่สาธารณะ เช่นงานแห่พระในงานประจำปีของศาลเจ้า ในงานแห่พระจะมีขบวนพาเหรด สิงโต มังกร ขบวนทรงเจ้าและเชิญรูปเคารพเทพเจ้าแห่แหนไปยังบ้านเรือนของชาวจีนเพื่อเป็นสิริมงคล นอกจากนี้ชาวจีนยังมีพิธีกรรมการแห่ศพรอบๆเมือง ก่อนที่จะนำศพไปฝังหรือเผา เพื่อเป็นการบอกกล่าวให้ผู้ที่ยังร่วมชุมชนได้รับรู้การตายของผู้ร่วมชุมชนและไว้อาลัยถึงผู้ตายเป็นครั้งสุดท้ายก่อนที่จะนำศพไปฝังหรือเผา ในพิธีกรรมเหล่านี้นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงประเพณีความเชื่อ บทบาทและสถานภาพของคนจีนในสังคมเมืองยะลา แล้วยังไม่รังเกียจหรือกีดกันให้คนต่างชาติดั้งเดิมและต่างศาสนามีโอกาสได้รับรู้ในพิธีกรรมของคนจีนและร่วมดูงานได้โดยไม่รู้สึกขัดต่อหลักศาสนาหรือมติดังสังคม* เช่น

* พิธีกรรมการแห่ศพเช่นนี้พบในชุมชนชาวจีนในจังหวัดอื่นๆของประเทศไทย เช่นในจังหวัดเชียงใหม่ แต่รูปแบบขบวนจะปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสม เช่นในพื้นที่เมืองขนาดเล็กเช่นยะลา ญาติและเพื่อนสนิทของผู้ตายเดินตามรถบรรทุกโลงศพในระยะทางประมาณ 1 กิโลเมตรต่อจากนั้นผู้ร่วมขบวนจะโดยสารยานพาหนะต่างๆเพื่อตามไปฝังศพยังสุสานซึ่งมักตั้งอยู่นอกเมือง

** คนมลายูมักไม่สบายใจในการเข้าไปในอาณาบริเวณศาสนสถานของศาสนาอื่นๆ ด้วยกลัวขัดต่อหลักศาสนาและคนมลายูด้วยกันอาจพบเห็นและตำหนิ

ในขบวนทรงเจ้าจะมีการเขียนยันต์และประพรมน้ำมนต์ บางครั้งชาวไทยพุทธจะมาขอรับยันต์และน้ำมนต์ดังกล่าวเพื่อเป็นสิริมงคลตามความเชื่อ หรืออาจทำบุญบริจาคโดยให้แก่ผู้หามพระหรือสิ่งใดด้วย ขบวนพาเหรดการแห่แห่นเหล่านี้ถือเป็นงานรื่นเริงที่คนต่างชาติพันธุ์ในสังคมได้ชมร่วมกัน แม้กระทั่งในการแห่ศพถ้าหากเป็นศพของชาวจีนที่เป็นที่รู้จักในสังคม การแห่ศพก่อนที่จะนำไปฝังนับได้ว่าเป็นการบอกกล่าวผู้คนในสังคมให้ได้ร่วมเสียใจและรับรู้ถึงการจากไปของบุคคลนั้นๆ โดยการเข้าร่วมในขบวนแห่ หรือมองดูขบวนแห่บริเวณที่ขบวนผ่าน

ในปัจจุบันลูกหลานชาวจีนรุ่นใหม่ได้เข้าร่วมในประเพณีและพิธีกรรมเหล่านี้น้อยลงเพราะบางคนไม่มีความรู้ในการประกอบพิธีกรรมบางอย่าง ที่ศาลเจ้าจะพบว่าผู้ที่มา กราบไหว้บูชาเทพเจ้าส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีอายุ 35 ปีขึ้นไป ในบางครั้งลูกหลานชาวจีนที่กลับมาเยี่ยมบ้านในวันหยุดแล้วพ่อแม่บอกให้ไปสักการะเทพเจ้าที่ศาลเจ้าเพื่อเป็นสิริมงคล จะพบว่าหนุ่มสาวชาวจีนเหล่านี้ไม่สามารถจัดแบ่งรูปจำนวนมากที่ได้รับมาสำหรับการไหว้เจ้าได้ คือไม่ทราบว่าจะเริ่มไหว้ที่ใดก่อน และปักธูปจำนวนเท่าไรในแต่ละกระถาง แม้กระทั่งในการไหว้เจ้าที่บ้านในวันสำคัญต่างๆ หนุ่มสาวเหล่านี้จะไม่ทราบรายละเอียดของการจัดเรียงอาหารในการตั้งโต๊ะไหว้ จึงเห็นแนวโน้มว่า ทัศนคติของชาวจีนที่แสดงออกผ่านประเพณีและพิธีกรรมเหล่านี้จะเฉื่อยลงไปในอนาคต เช่นเดียวกับทัศนคติทางภาษาที่กล่าวมาข้างต้น

การเข้าร่วมกลุ่มชาวจีน

การเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมชาวจีนนี้ คนจีนทั้งหลายจะกระทำโดยการเป็นสมาชิกองค์กรต่างๆ เช่น สมาคม ชมรมตระกูลแซ่และภาษา การสนับสนุนเงินทุนให้โรงเรียนเยลาบำรุงเพื่อสืบทอดและสั่งสอนภาษาจีน ซึ่งองค์กรเหล่านี้เป็นองค์กรที่ช่วยสืบทอดทัศนคติของชาวจีน ช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนชาวจีนโพ้นทะเล แม้ว่าองค์กรต่างๆ เหล่านี้มักจะตั้งที่ทำการอยู่ในเมืองซึ่งเป็นพื้นที่ที่คนจีนมักจะตั้งรกรากทำมาหากิน แต่สมาชิกขององค์กรนั้นจะประกอบไปด้วยชาวจีนทั้งที่อยู่ในเมืองและพื้นที่ชนบท องค์กรจึงมีส่วนช่วยเชื่อมโยงคนจีนสองพื้นที่เข้าด้วยกันอีกด้วย

ในช่วงแรกองค์กรเหล่านี้ช่วยให้ผู้ที่เดินทางอพยพเข้ามายังเมืองไทยได้มีที่พักพิงและให้ความช่วยเหลือในปัจจัยพื้นฐานต่างๆ ให้คนในชุมชนได้รู้จัก มีกิจกรรมที่สร้างความร่วมมือและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน พัฒนาด้านการศึกษาโดยให้ทุนการศึกษาแก่สมาชิกและลูกหลานบริจาควัสดุอุปกรณ์ จนกระทั่งสร้างโรงเรียนเพื่อสืบทอดวัฒนธรรม รักษาทัศนคติของความเป็นจีน และบ่มเพาะความรู้ภาษาจีนกลาง นอกจากนี้บทบาทที่แฝงอยู่ในองค์กรเหล่านี้คือ

เอื้อประโยชน์ทางการค้าให้กับชาวจีน ซึ่งผลประโยชน์ในที่นี้อาจไม่ได้เป็นในรูปแบบของทรัพย์สิน แต่อาจเป็นผลประโยชน์ทางอ้อม เช่นการสร้างความรู้สึกร่วมกันในการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม การได้รับแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน และเปิดโอกาสในการมีปฏิสัมพันธ์ที่จะนำไปสู่ผลประโยชน์ทางการค้าต่อไป นอกจากนี้องค์กรเหล่านี้ยังเป็นส่วนหนึ่งของพรมแดนทางชาติพันธุ์ ด้วยการจำกัดสมาชิกภาพเฉพาะผู้ที่มีภาษา ความเชื่อหรือเข้าร่วมกันเท่านั้น

ภายในกลุ่มชาวจีนยังมีการแบ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ย่อยลงไปตามภาษาท้องถิ่นของจีน ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งการแบ่งกลุ่มย่อยนี้เชื่อมโยงไปถึงการนับถือเทพเจ้า และพิธีกรรมการไหว้เจ้า เช่น ชาวไหหลำพูดภาษาไหหลำ นับถือเจ้าแม่ทับทิม ในขณะที่ไหว้เจ้าจะมีของไหว้ที่แตกต่างจากชาวจีนภาษาอื่น ชาวกวางตุ้งพูดภาษากวางตุ้ง เวลาที่ไหว้เจ้าจะมีเครื่องกระดาดเงินกระดาดทอง แตกต่างจากเครื่องกระดาดของคนจีนภาษาอื่น การแบ่งกลุ่มย่อยของชาวจีนเช่นนี้อาจส่งผลทำให้วัฒนธรรมของชาวจีนไม่เข้มแข็งเท่ากับชาวมลายูมุสลิมที่มีสถาบันทางสังคมเช่นมัสยิดเป็นศูนย์รวมชาวมลายูมุสลิมต่างกลุ่มต่างชนชั้น

อย่างไรก็ตามในสถานการณ์การปฏิสัมพันธ์ข้ามชาติพันธุ์คนจีนจะไม่แสดงออกถึงความแตกต่างของกลุ่มย่อยเหล่านี้ คนจีนกลุ่มย่อยต่างๆจะจัดตัวเองเป็นคนจีนที่มีลักษณะร่วมกัน รวมทั้งกลุ่มชาติพันธุ์อื่นไม่ได้ตระหนักถึงความแตกต่างแยกย่อยลงไปเช่นกัน ยามตัวตนของคนจีนเมื่อมีการปฏิสัมพันธ์กับคนกลุ่มอื่นจึงเป็นกลุ่มคนที่มีตาเล็ก ผิวขาว มีความเชื่อในเทพเจ้าต่างๆ โดยการกราบไหว้บูชารูปเคารพที่เป็นตัวแทนของเทพเจ้าทั้งหลาย มีความขยันขันแข็งในการทำงาน มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านการค้า มีความสามารถในการใช้ภาษาจีนโดยไม่ได้ระบุว่าเป็นภาษาจีนท้องถิ่นใดหนึ่งหรือภาษาจีนกลาง มีประเพณีและประกอบพิธีกรรมตามแบบของคนจีน แต่ในการปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่มชาติพันธุ์คนจีนเหล่านี้จะแสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มย่อยเพื่อจัดแบ่งความแตกต่างระหว่างกลุ่มตนเองกับกลุ่มอื่น

ชุมชน 2 ระดับ สู่การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์

จากแนวคิดของ Fredrik Barth ที่เสนอในเรื่องสำนึกทางชาติพันธุ์ว่า สำนึกทางชาติพันธุ์เป็นหลักสำคัญขององค์กรทางสังคมและพรมแดนของกลุ่มซึ่งไม่จำเป็นที่จะต้องมีความชอบเขตที่แน่นอนตายตัวและสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ตัวอย่างในการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์และพรมแดนทางชาติพันธุ์พิจารณาได้จากงานการศึกษาของ Edmund Leach พบว่ากลุ่มคนจีนมีการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ตามกลุ่มชน โดยการเปลี่ยนการปกครองไปมาระหว่างระบบ Gumlao ที่เป็นการปกครองแบบประชาธิปไตย มาเป็น Gumsa ที่เป็นการปกครองแบบนายปกครองบ่าวซึ่งเป็นรูปแบบ

การปกครองของชาน (ปรานี วงษ์เทศ 2543:40-41) ด้วยคลื่นได้รับอิทธิพลจากไทยใหญ่มากและมีอุดมคติที่ต้องการมีการปกครองแบบนายปกครองบ่าว ซึ่ง Leach ได้เสนอว่าคลื่นที่เลียนแบบชานมักเรียกตัวเองว่าชานไปด้วย (Lian Kwen Fee and Ananda Rajah 1993:241) การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จึงเป็นไปตามผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สภาวะแวดล้อมทางสังคมและแรงขับเคลื่อนทางการเมือง

อัตลักษณ์ของชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนข้างต้น เป็นการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์และพรมแดนทางชาติพันธุ์ในบริบทของการอยู่ร่วมกันและปฏิสัมพันธ์ในบริบทของสังคมเมืองยะลา แต่ในการปฏิสัมพันธ์ของคนสองชาติพันธุ์ภายในย่านสายกลาง ชาวมลายูมุสลิมกลุ่มที่อยู่ในย่านสายกลางมีการปรับสร้างอัตลักษณ์และลดพรมแดนทางชาติพันธุ์บางส่วน

การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของชาวมลายูมุสลิมในย่านสายกลาง

การเขียนถึงชาวมลายูมุสลิมในย่านสายกลางในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้ศึกษาตั้งใจเขียนถึงคนกลุ่มนี้ว่าเป็น “ชาวมลายูมุสลิม” ตลอดมา เนื่องจากในบริบทของสังคมท้องถิ่นจังหวัดชายแดนภาคใต้ หรือในบริบทของสังคมเมืองยะลา “ชาวมลายูมุสลิม” ในย่านสายกลางจะอธิบายว่าตนเองเป็น “ชาวมลายูมุสลิม” ในขณะที่เดียวกันชาวมุสลิมกลุ่มอื่นก็มีความรู้สึกว่าคนกลุ่มนี้คือ “ชาวมลายูมุสลิม” เช่นกัน ด้วยเพราะชาวมลายูมุสลิมในย่านสายกลางสามารถพูดภาษามลายูได้นับถือศาสนาอิสลาม มีวิถีชีวิต การแต่งกาย ประเพณีและพิธีกรรมในกรอบของศาสนาอิสลาม เช่นเดียวกับชาวมลายูมุสลิมคนอื่นๆ

แต่ภายใต้สภาวะแวดล้อมของสังคมในย่านการค้าที่ชาวจีนเป็นชาติพันธุ์ที่มีภาพลักษณ์และอัตลักษณ์ผูกติดอยู่กับเรื่องการค้าขายและเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ของย่านดังกล่าว ชาวมลายูมุสลิมผู้ทำการค้าในย่านสายกลางจะปรับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่ม ด้วยเพราะชาวจีนเป็นกลุ่มคนที่กุมอำนาจทางเศรษฐกิจ คนที่เข้ามาทำการค้าได้และได้เป็นอย่างดีจึงน่าจะมีอะไรบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับความเป็นจีน ในที่นี้ “กรือเซะ” จึงน่าจะเป็นความเชื่อที่ถูกนำมาอ้างถึงอัตลักษณ์ความเป็นพ่อค้าของชาวมุสลิมกลุ่มที่กุมอำนาจทางเศรษฐกิจมากกว่าที่จะเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ โดยหยิบยกการมีเชื้อสายร่วมกับชาวจีนขึ้นมาอธิบายถึงลักษณะเฉพาะของกลุ่มตน คือการ

* เจ้าของร้านมุสลิมที่ไม่ได้สืบเชื้อสายมาจาก “กรือเซะ” บอกว่าคนที่มาทำการค้าในยะลาส่วนใหญ่เป็นมุสลิมที่มีเชื้อสายจีนจากปัตตานี ด้วยคนปัตตานีมีความรู้ประสบการณ์ในการทำการค้าจากการที่ครั้งหนึ่งเมืองปัตตานีเคยเป็นเมืองท่าที่รุ่งเรืองมาก ส่วนคนมุสลิมในยะลา

เป็น มลายู-จีนมุสลิม การเชื่อมโยงชาวมุสลิมกลุ่มนี้กับบรรพบุรุษชาวจีนนอกจากมีนัยยะเกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์เฉพาะของกลุ่ม ยังเป็นคำอธิบายถึงสาเหตุที่พวกเขามี “หัวทางการค้า” มากกว่ามุสลิมกลุ่มอื่นอีกด้วย

ชาวมลายูมุสลิมในย่านสายกลางมักอธิบายว่าตนมีเชื้อสายจีนจากบรรพบุรุษที่มาจากหมู่บ้านกรือเซะบ้างหรือมีเชื้อสายจีนจากพี่ชายของเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว ตำนานของเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวจึงเป็นคำอธิบายถึงต้นกำเนิดของคนมลายูมุสลิมกลุ่มนี้ รวมไปถึงสายสัมพันธ์ที่มีกับชาวจีน

จากตำนานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของชาติพันธุ์ 2 กลุ่มด้วยกันคือชาวมลายูมุสลิมที่เป็นคนท้องถิ่นดั้งเดิมกับชาวจีนที่เป็นผู้มาเยือนเมืองปัตตานีและตั้งรกรากอาศัยอยู่ต่อมา

การหยิบยกเอาตำนานกรือเซะมาผูกโยงความเป็นมาของกลุ่มตนเชื่อมต่อความสัมพันธ์กับชาวจีนในเรื่องการมีบรรพบุรุษเป็นชาวจีน หลักฐานที่พิสูจน์ได้ว่ากลุ่มเครือญาติชาวมุสลิมในสายกลางสืบเชื้อสายมาจากกรือเซะน่าจะเป็น สี่ผิวที่ขาวเกินกว่าชาวมลายูมุสลิมในท้องถิ่นและลักษณะใบหน้าที่ดูเหมือนคนมีเชื้อสายจีน งานวิจัยของฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ (1982:70) เป็นหลักฐานหนึ่งที่ยืนยันถึงความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์และการสืบเชื้อสายมาถึงปัจจุบันของคนมลายู-จีนมุสลิม และวิทยานิพนธ์ปริญญาโทของชุดินธรา วัฒนกุล (2537:111) ที่ศึกษาปรมิวนายายของเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวเป็นงานวิจัยอีกงานหนึ่งที่กล่าวถึงคนกลุ่มนี้ว่า “การแต่งงานของลิ้มเต้าเคี่ยมและธิดาเจ้าเมืองปัตตานี เป็นการสร้างสัมพันธ์เชื่อมโยงสองกลุ่มชาติพันธุ์ให้เกิดความรู้สึกใกล้ชิดเป็นเสมือนกลุ่มเครือญาติ”

“ในขณะที่รัฐชาติใช้ประวัติศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของการผลิตซ้ำอุดมการณ์ชาติ และรับใช้ทุนนิยมในการท่องเที่ยวและเพื่อการค้า ชาวบ้านกลับมองอดีตเพื่อปรับตัวและเป็นที่พึ่ง” (ปรานี วงษ์เทศ 2544:159) ตำนานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวในทัศนะของคนในท้องถิ่น จึงเป็นเรื่องราวที่บอกกล่าวถึงความเป็นมา ปฏิสัมพันธ์ของคนสองชาติพันธุ์ในสังคมที่ร่วมกันสร้างและพัฒนาเมืองมาแต่ในอดีต นอกจากนี้ตำนานของเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวยังสะท้อนถึงการดำรงอยู่ของคนจีนสถานภาพและตำแหน่งแห่งที่ของคนจีนในสังคมปัตตานีในอดีต การที่พี่ชายเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวเข้ารับอิสลาม เป็นราชบุตรเขยของเจ้าเมือง บอกถึงการก้าวข้ามพรมแดนทางชาติพันธุ์ในระดับปัจเจกและแสดงให้เห็นถึงการยอมรับ “คนนอก” เข้าสู่สังคมของคนมลายูมุสลิม ตลอดจนการแสดง

ดั้งเดิมไม่ทำการค้ากันด้วยยะลาตั้งอยู่ลึกเข้ามาในแผ่นดินใหญ่ ผู้คนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม จึงไม่มีความรู้และความสนใจในการทำการค้าเท่ากับคนปัตตานี

ความแข็งแกร่งทางวัฒนธรรมของชาวมลายูมุสลิมที่ผู้ที่เข้ามาจะต้องปรับตัวตามความเชื่อและวัฒนธรรม ของชาวมลายูมุสลิม ดังเช่นที่ลัทธิโตะเคียมเข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสองชาติพันธุ์โดยการแต่งงานไม่ได้มีเพียงกรณีของลัทธิโตะเคียมเพียงกรณีเดียว เพราะจากหลักฐานที่หลงเหลือในรูปลักษณะภายนอกของชาวบ้านกรือเซะและชาวบ้านบางกลุ่มในอำเภอยะหริ่ง (จังหวัดปัตตานี) แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานทางเชื้อชาติและชาวกรือเซะเองก็ยืนยันยืนยันว่าตนมีสายเลือดจีนและแซ่ลัทธิอีกด้วย

ความสำคัญของเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวจึงไม่เพียงเป็นเทพเจ้าที่เคารพนับถืออย่างยิ่งของคนในท้องถิ่น แต่เจ้าแม่ยังถูกนับได้ว่าเป็นหนึ่งในบรรพบุรุษของชาวจีนที่เดินทางเข้ามายังปัตตานี ด้วยการนับญาติตามระบบแซ่ของชาวจีน ดังนั้นคนจีน และคนมลายูมุสลิมกลุ่มที่มีเชื้อสายจีนจึงนับได้ว่าเป็นเครือญาติจากการสืบสายบรรพบุรุษเดียวกัน* ชาวมลายูจีนมุสลิมในอดีตมีการประกอบพิธีกรรมบางอย่างที่แสดงถึงการระลึกถึงบรรพบุรุษชาวจีนอีกด้วย

ชาวมลายู-จีนมุสลิมที่ยะลาบางคนเล่าว่า เมื่อก่อนนี้เวลาระลึกถึงบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วจะนำอาหารไปตั้งไว้กลางแจ้ง ส่วนในงานมงคลต่างๆก็มีกรณีเล่าว่าครั้งหนึ่งเคยมีการจัดงานแต่งงาน แล้วญาติของเจ้าสาวเกิดล้มลงและฟื้นขึ้นมาพูดเป็นภาษาจีนแปลได้ว่า เหตุใดจึงไม่บอกกล่าวแก่บรรพบุรุษ การแต่งงานครั้งนั้นจึงต้องทำพิธียกน้ำชาแก่ผู้อาวุโสและตั้งอาหารกลางแจ้งเพื่อบอกกล่าวบรรพบุรุษดังในงานของซุนตันทรา (2537:104-105) ได้เสนอไว้ว่า ชาวจีนมุสลิมในอดีตมีความเชื่อในเรื่องบรรพบุรุษชาวจีน ชาวมุสลิมเชื้อสายจีนจึงมีพิธีกรรมบางอย่างตามความเชื่อเรื่องนี้ เช่นเมื่อระลึกถึงบรรพบุรุษก็จะเตรียมข้าวต้มเพื่อรับประทานเพราะมีความเชื่อว่าชาวจีนชอบรับประทานข้าวต้ม หรือในกรณีงานแต่งงานจะต้องมีการเตรียมอาหารเพื่อบูชาบรรพบุรุษ ไม่เช่นนั้นจะเกิดสิ่งไม่ดีขึ้นในงาน แต่ในปัจจุบันชาวมลายู-จีนมุสลิมไม่ได้ประกอบพิธีกรรมเช่นนั้นแล้ว เนื่องจากได้เรียนรู้และเข้าใจในหลักการของศาสนาอิสลามมากขึ้น จากอัตลักษณ์ข้างต้นในเรื่องของความเชื่อทางศาสนา ภาษาและประเพณีพิธีกรรมที่ชาวมลายู-จีนมุสลิมกลุ่มนี้ยึดถือ ทำให้ชาวมลายูมุสลิมในยะลาให้การยอมรับว่าคนกลุ่มนี้เป็นชาวมลายูและ

* ขณะที่ประวัติเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวในภายหลังถูกผลิตสร้างขึ้นโดยรัฐ เพื่อใช้ในการเล่าถึงความเป็นมาของโบราณวัตถุและโบราณสถานที่สำคัญของปัตตานีในยุคของการโฆษณาการท่องเที่ยว โดยไม่สนใจว่าตำนานใหม่ที่แพร่หลายอย่างรวดเร็วด้วยประสิทธิภาพของสื่อต่างๆ จะสร้างให้เกิดรอยร้าวในความสัมพันธ์ระหว่างคนสองชาติพันธุ์ที่มีบรรพบุรุษร่วมกันและอยู่ร่วมกันมาอย่างสงบสุข

ในสถานการณ์ทั่วไปคนมลายู-จีนมุสลิมก็รู้สึก และจัดตัวเองอยู่ในกลุ่มของชาวมลายูมุสลิมที่เป็นชนกลุ่มใหญ่ของท้องถิ่น แต่ในสถานการณ์ที่ชาวมลายู-จีนมุสลิมกลายเป็นชนกลุ่มน้อยในย่านสายกลางชาวมลายูกลุ่มนี้จะมีอัตลักษณ์บางอย่างร่วมกับคนกลุ่มใหญ่ในพื้นที่คือชาวจีนด้วย

เห็นได้ว่าตำนานนี้ไม่ได้ถูกอ้างเพื่อแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มชาวมลายูมุสลิมในย่านสายกลาง แต่ตำนานดั้งเดิมของท้องถิ่นถูกอ้างเพื่อใช้เป็นอัตลักษณ์เฉพาะสำหรับกลุ่มมากกว่า การปรับอัตลักษณ์ของสองชาติพันธุ์จึงขึ้นอยู่กับการปฏิสัมพันธ์ที่มีการปรับเปลี่ยนอยู่เสมอ เช่น เมื่ออยู่ในย่านสายกลางและต้องปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านและคู่ค้าชาวจีน พ่อค้าชาวมลายูมุสลิมนับเป็นชนกลุ่มน้อยในสนามการค้า ชาวมลายูมุสลิมกลุ่มนี้จะปรับอัตลักษณ์เป็น “ชาวมลายูจีนมุสลิม” แต่ในสถานการณ์ที่แตกต่างไปเช่นในการปฏิสัมพันธ์กับชาติพันธุ์อื่นในบริบทสังคมเมืองยะลาหรือจังหวัดชายแดนภาคใต้ชาวมลายูมุสลิมกลุ่มนี้จะนิยามตนเองเป็น “ชาวมลายูมุสลิม” การนิยามตนเองว่าเป็นชาวมลายูจีนมุสลิมของคนกลุ่มนี้ก็เพื่อทอดสะพานเชื่อมความสัมพันธ์กับชาวจีนซึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่ในพื้นที่ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญทางการค้า ซึ่งเป็นอาชีพที่คนกลุ่มนี้กำลังให้ความสนใจและภาคภูมิใจ ชาวมลายูมุสลิมจึงยอมปรับอัตลักษณ์โดยการผูกโยงเชื่อมโยงความเป็นมาของกลุ่มเข้ากับชาติพันธุ์ที่ประกอบอาชีพในอุดมคติของกลุ่มตน และด้วยชาวมลายูมุสลิมมุสลิมที่ประกอบอาชีพค้าขายจะมีโอกาสติดต่อหรือมีความสัมพันธ์กับสมาชิกกลุ่มชาติพันธุ์อื่นมากกว่า ความยืดหยุ่นในการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์หรือลดพรมแดนของมุสลิมในย่านสายกลางจึงมีมากกว่ามลายูมุสลิมกลุ่มอื่น บริบททางเศรษฐกิจจึงเป็นปัจจัยสนับสนุนหรือเป็นเครื่องกระตุ้นให้เกิดการปะทะสังสรรค์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ขณะเดียวกันยังช่วยลดระยะห่างทางสังคมและพรมแดนทางชาติพันธุ์ด้วย (จักรพันธ์ ชัดชุ่มแสง 2543:152, อ้างจาก Chavivun Prachuabmoh 1989:117)

กรณีการปรับอัตลักษณ์เช่นที่กล่าวมาเกิดขึ้นในสังคมมาเลเซียเช่นกัน จากงานเรื่อง What is a Malay? Situational selection of ethnic identity in plural society. Judith Nagata (1974:340) ได้อธิบายว่าประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามในประเทศมาเลเซียประกอบไปด้วยชาติพันธุ์ต่างๆ คือ ชาวมลายู คนอินโดนีเซีย ชาวอาหรับและคนอินเดียบางกลุ่ม แต่เนื่องจากชาวมลายูเป็นชนกลุ่มใหญ่ในทางการเมืองของประเทศและถูกนิยามให้เป็นคนมุสลิมที่พูดภาษามลายู ในบางสถานการณ์คนอินโดนีเซีย ชาวอาหรับ และคนอินเดียบางกลุ่มก็บอกว่าตนเองเป็นมลายู เมื่อต้องมีความสัมพันธ์กับคนจีนผู้ซึ่งเป็นคู่แข่งทางการเมืองและเศรษฐกิจ แต่จะกลับมาอ้างถึงชาติพันธุ์เดิมตามบรรพบุรุษของตนในสภาวะแวดล้อมอื่น นอกจากนี้ Nagata ได้ยกตัวอย่างผู้หญิงคนหนึ่งที่จะบอกว่าตนเองเป็นชาวมลายูเช่นเดียวกับเพื่อนบ้าน แต่เมื่อ Nagata แสดงความเห็น

ในการที่เธออยู่อยู่กับการทำงานบ้าน เธอได้ตอบกลับอย่างภาคภูมิใจว่าเพราะเธอเป็นคน
อาหรับและคนอาหรับไม่ชี้เกียจเช่นคนมาเลย์

ค่านิยมร่วมของชาวมลายูและชาวจีนในย่านสายกลางสู่สำนึกร่วมทางชนชั้น

ชาวมลายูและชาวจีนในย่านสายกลางมีค่านิยมร่วมกันบางประการจากการที่อยู่ร่วม
ในชุมชนเดียวกัน ซึ่งค่านิยมนี้นำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มของทั้งสองชาติพันธุ์ด้วย
ค่านิยมร่วมดังกล่าวคือ

ความเป็นพ่อค้า สัญลักษณ์ที่อยู่กับชาวจีนในเมืองไทยตลอดมาคือการเป็นคน
ค้าขายซึ่งเป็นอาชีพที่ชาวจีนภาคภูมิใจด้วยเชื่อว่าชาวจีนมีความรู้ ความสามารถและคุณสมบัติ
เหมาะสมที่จะประกอบอาชีพนี้และประสบความสำเร็จ พิจารณาได้จากคำที่คนจีนมักใช้อธิบาย
กลุ่มของตนและเป็นคำที่คนอื่นใช้ในการพูดถึงคนจีนเช่นกัน เช่น “มีหัวการค้า” “ขยัน” “ประหยัด”
“อดทน” “กตัญญู” สิ่งเหล่านี้เป็นคุณสมบัติที่เหมาะสมในการทำการค้าทั้งสิ้น ชาวจีนที่ยังคงทำ
การค้าในย่านสายกลางปัจจุบัน เป็นคนจีนที่ได้รับอิทธิพลจากค่านิยมในอดีต ในฐานะที่เป็นผู้
อพยพเข้ามายังผืนแผ่นดินใหม่และต้องเข้ามาจับจ่ายทำมาหากินในรูปแบบต่างๆด้วยความ
ยากลำบาก ทั้งการเข้ามาเป็นลูกจ้างร้านคนจีนด้วยกัน ความใฝ่ฝันสูงสุดของคนจีนรุ่นที่เข้ามาเป็น
ลูกจ้างในร้านคนจีนด้วยกันคือการได้มีร้านขายของตนเอง การเป็นเจ้าของร้านค้านับว่า
เป็นบุคคลที่ประสบความสำเร็จ คนจีนที่เป็นเจ้าของร้านค้าย่านสายกลางในปัจจุบันบางส่วนคือ
คนที่เคยเป็นลูกจ้างในร้านคนจีนด้วยกัน บางส่วนเป็นลูกของลูกจ้างเหล่านั้นที่สืบทอดความสำเร็จ
ของพ่อแม่ แต่สำหรับลูกหลานรุ่นต่อมาคนจีนเหล่านี้ได้ปลูกฝังค่านิยมใหม่และสนับสนุนลูกหลาน
ไปสู่ความสำเร็จอีกระดับหนึ่ง ที่คนจีนเห็นว่าน่าจะสร้างความเจริญก้าวหน้าแก่ลูกหลานในโลกยุค
ปัจจุบันมากกว่า

ปัจจุบันถึงแม้ชาวจีนจะภาคภูมิใจในคุณสมบัติที่เหมาะสมในการทำการค้า และเห็น
ว่าอาชีพค้าขายเป็นอาชีพที่ดีที่สร้างรายได้ให้คนจีนได้ดี แต่คนจีนไม่ได้มองว่า
อาชีพค้าขายเป็นอาชีพที่ดีที่สุดสำหรับบุตรหลาน ด้วยคนจีนมีค่านิยมในการส่งเสริมให้การศึกษา
และต้องการให้ลูกหลานรับราชการทั้งนี้อาจเป็นอิทธิพลจากค่านิยมในเมืองจีนในระบบจางหวง
ประกอบกับประสบการณ์ที่คนจีนผู้อพยพอยู่ในสถานะคนต่างด้าวในประเทศไทย คนจีนจึง
พยายามสนับสนุนให้บุตรหลานได้รับการศึกษาในระดับสูง ส่วนหนึ่งเพื่อที่จะได้เข้าไปรับราชการ
มีสายสัมพันธ์ทางการเมือง และได้ใกล้ชิดกับอำนาจทางการปกครอง การรับราชการเป็นทั้งอาชีพ
ที่มีเกียรติยศ และเอื้อต่อประโยชน์ในการทำการค้าของคนจีนด้วย นั่นหมายถึงว่าคนจีนไม่ได้
ต้องการให้ลูกทุกคนรับราชการ แต่ต้องการให้ลูกบางคนรับราชการและบางคนทำการค้าควบคู่กันไป

สิ่งที่สำคัญที่สุดในครอบครัวชาวจีนคือการส่งเสริมการศึกษาให้ลูกหลานในระดับสูงที่สุด เพื่อจะได้ประกอบอาชีพที่มีรายได้สูงและเกียรติยศ โดยไม่จำเป็นต้องกลับมาสืบทอดกิจการการค้าของครอบครัวที่ตั้งอยู่ในเมืองเล็กเช่นยะลาซึ่งไม่อาจขยายกิจการเพื่อรองรับความรู้ในระดับสูงของลูกหลานชาวจีน นอกจากนี้ชาวจีนที่มองว่าการไปทำงานรับจ้างในบริษัทน่าจะดีกว่าการเปิดร้านขายของขนาดเล็ก ด้วยเพราะการทำงานรับจ้างเป็นการทำงานที่มีตารางเวลา มีวันหยุด หากเปิดร้านจะต้องอยู่ที่ร้านตลอด ไม่มีวันหยุด การทำงานในบริษัทจึงน่าจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่า

ในขณะเดียวกันชาวมลายูมุสลิมในย่านสายกลางที่ประกอบอาชีพค้าขายมีความภาคภูมิใจในกลุ่มของตนที่เป็นผู้ประกอบการค้าเช่นกัน เนื่องด้วยเชื่อว่าอาชีพค้าขายเป็นอาชีพของท่านศาสนานบีมุฮัมมัด ผู้ศึกษาได้รับคำอธิบายจากชาวมลายูมุสลิมย่านสายกลางในจังหวัดยะลาว่า “อาชีพค้าขายเป็นอาชีพของท่านศาสดา อาชีพนี้จึงเป็นอาชีพที่ดีที่สุด” คำอธิบายของชาวมลายูมุสลิมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับชาวมุสลิมที่ประกอบอาชีพค้าขายในตลาดชายแดนไทย-พม่า เช่นกัน ดังในงานของจักรพันธ์ ชัดชุ่มแสง ที่เสนอว่าอาชีพค้าขายเป็นอัตลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวมุสลิม โดยอธิบายว่า “ศาสนาอิสลามให้ความสำคัญต่ออาชีพที่เกี่ยวข้องกับการค้าขายว่าเป็นอาชีพที่ดีที่สุดทั้งยังเป็นการเจริญรอยตามแบบอย่างที่ดีของท่านศาสนานบีมุฮัมมัด มุสลิมรุ่นแล้วรุ่นเล่าต่างได้รับการปลูกฝังคุณค่าของการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการค้าขายหรือการเป็นเจ้าของกิจการด้วยตนเอง” (จักรพันธ์ ชัดชุ่มแสง 2543:150)

ถึงแม้ชาวมลายูมุสลิมและคนจีนในย่านสายกลางจะมีค่านิยมในการประกอบอาชีพธุรกิจการค้าเช่นเดียวกัน แต่ชาวมลายูมุสลิมยังคงรักษาอัตลักษณ์และพรมแดนทางชาติพันธุ์ด้วยการทำการค้าตามศาสนบัญญัติ

เมื่อผู้ศึกษาถามถึงหลักการทำการค้าของเจ้าของร้านชาวมลายูมุสลิมมักตอบตรงกันว่า หลักการทำการค้าคือไม่ขายสินค้าซึ่งเป็นของต้องห้ามตามหลักศาสนาเช่นเครื่องมีนเมา หรือสลาकिनแบ่งรัฐบาล ไม่กักตุนสินค้า ชื่อสัตย์ต่อลูกค้า บอกราคาและจำนวนเงินชัดเจน ไม่ตั้งราคาสูงมากจนเป็นการเอาเปรียบลูกค้า ไม่เกี่ยวข้องกับดอกเบี้ย และบริจาตะซากัต หลักการเหล่านี้เป็นหลักที่ปรากฏอยู่ในศาสนบัญญัติซึ่งยังคงมี รายละเอียดมากกว่าที่เจ้าของร้านได้บอกเล่าแก่ผู้ศึกษา(ดังที่ได้นำเสนอรายละเอียดไว้ในบทที่ 3)

จากการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมผู้ศึกษาพบว่าเจ้าของร้านส่วนใหญ่ปฏิบัติตามหลักศาสนาในเรื่องของการไม่ขายสินค้าต้องห้าม การบอกราคาและจำนวนเงินอย่างชัดเจน ราคาสินค้าไม่สูงมากนัก(เมื่อเปรียบเทียบกับสินค้าชนิดเดียวกันในร้านของคนจีน) และในการชั่งตวงวัดมักจะตรงตามจำนวนจริง ส่วนเรื่องการกักตุนสินค้าและเรื่องดอกเบี้ย ผู้ศึกษาได้ข้อมูลจากการ

บอกเล่าของเจ้าของร้านต่างๆ ว่ามีเจ้าของร้านชาวมุสลิมบางคนที่ไม่ยึดหลักศาสนาในการทำ การค้า ด้วยการกักตุนสินค้า ขายของตัดราคาและเกี่ยวข้องกับดอกเบี้ยโดยการกู้เงินมาลงทุน ซึ่งเจ้าของร้านดังกล่าวถูกชาวมุสลิมผู้ทำการค้าทั้งในและนอกย่านสายกลางวิพากษ์วิจารณ์ ในเรื่องนี้อย่างมาก

การมีค่านิยมร่วมกันในการประกอบอาชีพการค้า ทั้งคนจีนและคนมลายูมองว่าอาชีพ การค้าเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ดี ทำให้คนทั้งสองกลุ่มนี้มีระดับฐานะและความเป็นอยู่ดีกว่าคนที่ ประกอบอาชีพอื่นๆ ในสังคม

ความเป็นคนเมือง นอกจากคนมลายูและจีนในย่านสายกลางจะมีอัตลักษณ์ร่วมกัน ในฐานะเป็นคนค้าขายในระดับเดียวกันแล้ว คนมลายูและจีนกลุ่มนี้ยังมีอัตลักษณ์ร่วมกันอีก ประการคือความเป็นคนเมือง Andrew Cornish (1997:14) เขียนเรื่องสำนึกร่วมทางชนชั้นไว้ว่า การแบ่งพื้นที่อยู่อาศัยของคนเมืองยะลามีส่วนสัมพันธ์กับชาติพันธุ์ ความเป็นไทย มลายู และจีน แต่มีความจริงประการหนึ่งที่คนเมืองมีทัศนคติร่วมกันเกี่ยวกับตัวเองและเกี่ยวกับคนในชนบท คนเมืองจะมีคำศัพท์เฉพาะที่ใช้เรียกคนในชนบทคือ ออรั้งกำปง (orang kampong) ซึ่งเป็นคำใน ภาษามลายู คำศัพท์ดังกล่าวมีนัยยะถึง ความไม่ทันสมัยเหมือนเมือง ไม่มีการศึกษา มีระดับ ความรู้ทางภาษาต่ำ (an inferior command of language) และสกปรก (ทั้งการดูแลบ้านและสุขอนามัย ของร่างกาย) เป็นต้น

คนเมืองทั้งไทย และมลายูมองว่าตัวเองมีความเหนือกว่าคนชนบทในทุกๆ ด้าน เจ้าของร้านเหล่านี้จะมองว่าลูกจ้างในร้านเป็นคนมาจาก “กำปง” (หมู่บ้าน) ซึ่งคนเหล่านี้เป็นผู้ที่มี ความรู้น้อย มีฐานะความเป็นอยู่ที่แตกต่างจากชาวมลายูรวมถึงชาวจีนในย่านสายกลาง เช่นใน เรื่องของสุขลักษณะ ความสะอาด และการแต่งกาย ส่วนนี้คนจีนเองยอมรับชาวมลายูมุสลิมใน ย่านสายกลางมีลักษณะเป็นคนเมือง ความเป็นอยู่แตกต่างจากคนในกำปง และท่ามกลาง สถานการณ์ที่ไม่สงบของภาคใต้ คนจีนย่านสายกลางเชื่อว่าเพื่อนบ้านของเขาที่เป็นคนเมืองนี้ ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับความรุนแรงดังกล่าว

สำนึกทางชาติพันธุ์เป็นแรงผลักดันในการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ขึ้นมา ในขณะที่ สำนึกทางชนชั้นได้จัดแบ่งคนมุสลิมในสังคมมุสลิม คนจีนในสังคมจีนออกเป็นกลุ่มย่อยมากขึ้น ในงานของฉวีวรรณ (1982 :69) ระบุว่าสำนึกทางชนชั้นไม่อาจตัดข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ได้ แต่ทัศนะ ของคนมุสลิมฝั่งตลาดที่มีต่อมุสลิมในตลาดเก่าและกำปง รวมถึงความพอใจในการอยู่อาศัย ท่ามกลางเพื่อนบ้านชาวจีน แสดงให้เห็นว่าคนสองชาติพันธุ์ในย่านตลาดมีอัตลักษณ์บางอย่าง

ร่วมกันเช่นเป็นกลุ่มที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นชนชั้นกลางในสังคม มีอำนาจทางเศรษฐกิจ เป็นผู้มีการศึกษา มีสภาวะแวดล้อมและความเป็นอยู่ที่แตกต่างกับคนกลุ่มอื่นในชาติพันธุ์เดียวกัน

ย่านสายกลาง: การปรับตัวและกลไกในการลดความขัดแย้ง

โดยทั่วไปแล้วการอยู่ร่วมกันของคนต่างชาติพันธุ์จะอาศัยกันเป็นกลุ่มหรือย่าน ในงานของฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ (1982:223) แสดงให้เห็นถึงการอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นย่านของกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันในเขตเทศบาลเมืองปัตตานี กล่าวคือคนจีนจะอาศัยในย่านการค้าในเมือง คนไทยอาศัยอยู่ใกล้กับสถานีราชการ ส่วนชาวมลายูมุสลิมอาศัยอยู่พื้นที่รอบๆเมือง ซึ่งรูปแบบการแบ่งพื้นที่อยู่อาศัยเช่นนี้ ทำให้พรมแดนทางชาติพันธุ์แปรเปลี่ยนเป็นพรมแดนทางภูมิศาสตร์ไปโดยปริยาย

รูปแบบการตั้งบ้านเรือนของคนชาติพันธุ์ต่างๆในเขตเทศบาลเมืองยะลาในอดีตเป็นเช่นเดียวกับเขตเทศบาลเมืองปัตตานี แต่ในปัจจุบันย่านสายกลางเป็นพื้นที่ที่คนจีนและมลายูมุสลิมต่างอาศัยร่วมกัน โดยที่ร้านค้าของชาวมลายูมุสลิมจะตั้งอยู่ติดกันที่มุมถนนทางด้านหนึ่ง ต่อมาเมื่อชาวมลายูมาเข้ามาเปิดร้านมากขึ้น ร้านค้าชาวมลายูเริ่มเข้ามาตั้งสลับกับร้านของชาวจีนสองฟากถนน แต่ในส่วนของมุมถนนที่ตั้งอยู่ทางฝั่งสถานีรถไฟ ทั้งสองฟากถนนจะเป็นหย่อมบ้านของชาวจีนทั้งหมดประมาณ 25 หลังคาเรือน โดยไม่มีบ้านชาวมุสลิมสลับคั่นกลาง ถึงแม้ชาวจีนจะยังคงเป็นคนกลุ่มใหญ่ในย่าน แต่การเคลื่อนตัวเข้ามาของชนมลายูมุสลิมเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ในอนาคตมีแนวโน้มที่จำนวนประชากรชาวมลายูในย่านการค้าแห่งนี้อาจมีสัดส่วนที่เทียบเท่ากับประชากรชาวจีนได้

การอยู่ร่วมกันในย่านเดียวกันของชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนเช่นนี้ทำให้ทั้งสองกลุ่มมีโอกาสในการปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้นกว่าการอยู่คนละย่าน ในการปฏิสัมพันธ์กันในฐานะเพื่อนบ้านชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนมีกลไกการสร้างความสัมพันธ์และลดปัญหาความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นหลายอย่าง ดังนี้

การให้ความเคารพในความเชื่อ

การอยู่ร่วมกันระหว่างชาวมลายูและชาวจีน สิ่งแรกที่คุณศึกษาสังเกตเห็นคือในย่านสายกลางจะไม่มีสุนัขเดินไปมา สัตว์เลี้ยงชนิดเดียวที่คุณศึกษาพบคือแมว ซึ่งเป็นสัตว์ที่ชาวมุสลิมนิยมเลี้ยง ชาวจีนในย่านสายกลางไม่นิยมเลี้ยงสุนัขหรือถ้าหากเลี้ยงจะเก็บสุนัขไว้ในบ้าน ไม่ได้ปล่อยออกมาเดินข้างนอก เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นกับเพื่อนบ้านซึ่งเป็นชาวมุสลิม นอกจากนี้อาจด้วยข้อจำกัดของพื้นที่บ้านที่อยู่อาศัยที่เป็นลักษณะอาคารพาณิชย์ไม่เหมาะเลี้ยงสัตว์ ทำให้ชาวจีนในย่านสายกลางไม่นิยมเลี้ยงสุนัข

การไหว้เจ้าในวันตรุษจีนและสารทจีนของคนจีน บางครั้งมีการตั้งโต๊ะไหว้เจ้าหน้าบ้าน เผากระดาษ และจุดประทัดซึ่งอาจก่อความรำคาญให้กับเพื่อนบ้านได้ ในกรณีเช่นนี้คนมลายูมุสลิมไม่เคยว่ากล่าวหรือตำหนิเพื่อนบ้าน ด้วยถือว่าเป็นเรื่องของคนจีน และกระทำเพียงปีละ 2-3 ครั้ง “ไม่ได้ทำทุกวัน”

นอกจากนี้ยังมีกรณีระหว่างเจ้าของร้านชาวจีนและลูกจ้างที่ได้กล่าวถึงแล้วในบทที่ 3 เช่นการอนุญาตให้ลูกจ้างทำละหมาดในร้านในเวลาทำงานได้ เจ้าของร้านชาวจีนบางคนที่มีความเข้าใจในศาสนาเพียงพอจะไม่ใช้ให้ลูกจ้างชาวมลายูมุสลิมล้างจาน หรือซื้ออาหารที่มีส่วนประกอบของเนื้อหมู การไม่ใช้ให้ลูกจ้างทำงานหนักและปิดร้านเร็วขึ้นในเดือนรอมฎอน เหล่านี้เป็นการแสดงถึงความเคารพในความเชื่อซึ่งกันและกัน

ภาษาไทย: ภาษากลาง

ภาษาไทยถือเป็นภาษาทางราชการและภาษากลางของคนในท้องถิ่น ภาษาไทยจะถูกใช้ในสถานการณ์ที่เป็นทางการในพื้นที่ราชการ เช่นการเรียนการสอนในโรงเรียน และการประชุมในหน่วยงานของราชการ ในพื้นที่สาธารณะที่มีคนต่างชาติพันธุ์ที่ไม่สามารถพูดฟังภาษามลายูได้

เมื่อเจ้าของร้านชาวมลายูมุสลิมกับชาวจีนในย่านสายกลางพบปะพูดคุยกัน เจ้าของร้านเหล่านี้จะใช้ภาษาไทยในการสื่อสาร ซึ่งเจ้าของร้านทั้งชาวจีนและมลายูมุสลิมรุ่นปัจจุบันส่วนใหญ่พูดภาษาไทยได้อย่างชัดเจน ต่างจากชาวมลายูรุ่นก่อน (อายุ 65 ปีขึ้นไป) ที่ส่วนใหญ่มักพูดภาษาไทยไม่ชัดหรืออาจพูดไม่ได้เลย ทั้งที่อาศัยอยู่ในย่านสายกลาง จนบางครั้งทำให้เกิดความประหม่าที่จะติดต่อสื่อสารกับคนอื่น ๆ ถึงขั้นไม่ยอมพูดคุยหรือไม่ยอมพูดคุยด้วย

ผู้ศึกษาพบกรณีเช่นนี้สองครั้งด้วยกัน ครั้งแรกเจ้าของร้านชาวมลายูคนหนึ่งแนะนำให้ผู้ศึกษาไปสัมภาษณ์น้าสะไกซึ่งเคยอาศัยอยู่ในย่านสายกลางเมื่อประมาณ 10 ปีก่อน ปัจจุบันได้อาศัยอยู่ที่หมู่บ้านแห่งหนึ่งกับลูกหลาน ผู้ศึกษาได้ตามไปสัมภาษณ์น้าสะไกของเจ้าของร้านผู้นั้น ที่หมู่บ้านกรือเซะ จังหวัดปัตตานี เมื่อไปถึงบ้านพบว่าน้าสะไกของเจ้าของร้านซึ่งมีอายุประมาณ 80 ปีไม่สามารถพูดภาษาไทยได้ อยู่ที่บ้านคนเดียว ด้วยลูกหลานออกไปทำงานกันหมด ผู้ศึกษาได้แนะนำตัวเป็นภาษามลายูตามที่มีความรู้เพียงเล็กน้อย ต่อจากนั้นผู้ศึกษาและน้าสะไกของเจ้าของร้านไม่สามารถสื่อสารกันได้อีกเลย อีกกรณีหนึ่งเจ้าของร้านชาวมลายูอีกร้านแนะนำให้ผู้ศึกษาไปสัมภาษณ์แม่ของเจ้าของร้าน โดยที่เจ้าของร้านคนดังกล่าวได้โทรศัพท์ไปขออนุญาตแม่ แต่แม่ปฏิเสธไม่ให้สัมภาษณ์ด้วยเหตุผลว่าพูดภาษาไทยได้เพียงเล็กน้อย อาจไม่สามารถสื่อสารกับผู้ศึกษาได้อย่างเข้าใจ

ในกรณีของลูกจ้างชาวมลายู ความสามารถในการพูด ฟัง อ่าน เขียน ภาษาไทยได้ เป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งในการได้รับพิจารณาเข้าทำงานของลูกจ้างชาวมลายู ด้วยนอกจากลูกจ้างเหล่านี้จะต้องทำหน้าที่ขายของหน้าร้านให้ลูกค้าทุกคนได้แล้ว ในบางกรณีลูกจ้างจะต้องเป็นล่ามให้กับลูกค้าและเจ้าของร้านด้วย การสนทนาระหว่างลูกจ้างในกรณีของเจ้าของร้าน ชาวจีนกับลูกจ้างชาวมลายูมุสลิมจะใช้ภาษาไทยในการสื่อสารกันเป็นส่วนใหญ่ ครั้งหนึ่งขณะที่ผู้ศึกษานั่งสังเกตการณ์อยู่ในร้านของชาวจีนที่สามารถพูดภาษามลายูได้อย่างคล่องแคล่ว มีลูกค้าคนจีนคนหนึ่งเข้ามาในร้าน ซึ่งลูกค้าคนจีนนั้นเป็นขาประจำที่ซื้อของยากและมักจะติสินค้า ทั้งเจ้าของร้านและลูกจ้างรู้สึกรำคาญลูกค้าคนนี้นัก จนหันไปพูดคุยกันเองถึงลูกค้าคนนี้ในภาษามลายูต่อหน้าลูกค้าที่ไม่รู้ภาษามลายู ภายหลังจากลูกค้ากลับไปลูกจ้างคนดังกล่าวได้มาเล่าให้ ผู้ศึกษาฟังว่าเจ้าของร้านบ่นถึงลูกค้าคนดังกล่าวว่าอย่างไร กรณีเช่นนี้เห็นได้ว่าคนจีนได้ข้ามพรมแดนภาษาเพื่อไปบอกเล่าเรื่องราวและแสดงความรู้สึกร่วมกันระหว่างเจ้าของร้านและลูกจ้างต่างชาติพันธุ์ ส่วนในกรณีของเจ้าของร้านชาวมลายูกับลูกจ้างชาวมลายูจะใช้ภาษามลายูเป็นส่วนใหญ่

การสนทนาระหว่างเจ้าของร้านกับลูกค้า ถ้าหากเป็นคู่ของเจ้าของร้านชาวจีนกับลูกค้าชาวมลายูมุสลิมภาษาในการสื่อสารคือภาษามลายู แม้เจ้าของร้านบางคนจะพูดภาษามลายูได้ไม่คล่องก็ตาม ในกรณีเจ้าของร้านเป็นชาวมลายูจะสื่อสารภาษาไทยกับลูกค้าชาวจีน เจ้าของร้านชาวมลายูบางคนเคยบอกผู้ศึกษาว่าคนมุสลิมเสียเปรียบที่ไม่สามารถพูดภาษาจีนได้ ถ้าหากพูดภาษาจีนได้อาจจะทำการค้ากับคนจีนได้มากกว่านี้ ดังเช่นที่คนจีนสามารถพูดภาษามลายูได้ ส่วนลูกค้าชาวจีนถ้าหากพูดภาษามลายูได้ลูกค้าจะพูดภาษามลายูกับเจ้าของร้านชาวมลายูมุสลิมด้วยเชื่อว่าจะต่อรองราคาได้มากกว่าใช้ภาษาไทย ซึ่งในความเป็นจริงส่วนใหญ่เป็นเช่นที่ลูกค้าชาวจีนเข้าใจ ด้วยชาวมลายูมักจะรู้สึกดีที่คนต่างชาติพันธุ์สามารถพูดภาษามลายูได้

เห็นได้ว่าการปะทะสังสรรค์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ของตลาดซึ่งมีเรื่องผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง พรมแดนทางชาติพันธุ์บางส่วนเบาบางลงด้วยการมุ่งเป้าหมายไปที่ประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากกว่า เช่นกรณีของคนจีนที่โดยปกติแล้วจะพูดภาษาไทยหรือจีนในชีวิตประจำวัน แต่ในการทำการค้าคนจีนสามารถจะข้ามพรมแดนทางชาติพันธุ์ในเรื่องของภาษาโดยการเรียนรู้ภาษามลายูและนำมาใช้ในการทำการค้าโดยเฉพาะ แม้กระทั่งชาวมลายูมุสลิมที่ใช้ภาษามลายูในชีวิตประจำวัน แต่เมื่อต้องมาค้าขายแล้วชาวมลายูมุสลิมจะพูดภาษาไทยในการสื่อสารกับลูกค้าที่ไม่ใช่คนมลายู ตามทัศนะของ Furnivall เห็นว่าสังคมที่ประกอบไปด้วยคนหลายชาติพันธุ์ดำรงอยู่ได้ เนื่องจากผลประโยชน์ในย่านตลาด และตลาดเป็นหน่วยของความสัมพันธ์ของคน โดยที่ Furnivall ให้เหตุผลว่าเพราะกลุ่มชาติพันธุ์ไม่ได้มีค่านิยมทางวัฒนธรรมขั้นพื้นฐาน

ร่วมกัน เป็นความจริงที่ผลประโยชน์ในย่านตลาดอาจลดพรมแดนและปรับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนกลุ่มต่างๆในการเข้ามามีปฏิสัมพันธ์ในมิติทางเศรษฐกิจ ด้วยอำนาจการต่อรองและกำลังซื้อ หากในมิติทางสังคมของการอยู่ร่วมกันในชุมชน คนต่างกลุ่มชาติพันธุ์นี้มีค่านิยมบางอย่างร่วมกันซึ่งค่านิยมสร้างความรู้สึกร่วมถึงความเป็นพวกเดียวกันได้ในบางบริบท ดังจะกล่าวต่อไปในเรื่องค่านิยมร่วมของชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนในย่านสายกลาง ซึ่งการมีค่านิยมร่วมกันนี้ยืนยันว่าคนกลุ่ม ชาติพันธุ์ต่างๆที่อาศัยอยู่ร่วมในสังคมเดียวกันไม่ได้อยู่ร่วมกันอย่างแบ่งแยก หากในความแตกต่างและหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ยังคงมีบางอย่างเชื่อมโยงและสัมพันธ์กันถึงแม้ว่าพื้นที่ของตลาดอาจส่งผลให้เกิดการลดและปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ต่างในสังคม แต่อคติและความขัดแย้งในสังคมเป็นอีกปัจจัยประกอบที่อาจส่งผลต่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงกลไกความสัมพันธ์ในย่านตลาดดังกล่าว โดยเฉพาะหากมีความขัดแย้งรุนแรงในสังคม อคติด้านลบระหว่างชาติพันธุ์ที่เกิดขึ้นอาจเข้ามาแทนที่ความสำคัญของอำนาจการต่อรองและกำลังซื้อไปได้

การไหว้เจ้าของคนจีน

การเลือกรับจริยธรรมแนวคิดมากกว่าหนึ่งของคนจีนนี้เป็นแบบแผนของชาวตะวันออก เช่นคนไทยไม่ตั้งวลีที่จะยอมรับนับถือทั้งศาสนาพุทธ พราหมณ์และผี รูปแบบดังกล่าวนี้เป็นการผสมผสานทางความเชื่อ เนื่องจากการนำประเพณีต่างๆมารวมกัน ประเพณีเหล่านี้ไม่ได้รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่ผ่านการพิจารณาอย่างระมัดระวังและเลือกสรรให้เข้ากับสถานการณ์ที่หลากหลาย (ปรานี วงษ์เทศ, 2543:22-23)

เนื่องด้วยความเป็นชนกลุ่มน้อยของชาวจีนที่มาประกอบอาชีพอยู่ในดินแดนของผู้อื่น การกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เปรียบเสมือนเป็นตัวแทนของเจ้าของดินแดนเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยสร้างความมั่นใจในการดำรงอยู่และทำมาหากินในต่างแดนของผู้มาใหม่ได้ เช่นในกรณีที่คนจีนรับเอาความเชื่อในศาสนาพุทธ โดยการทำบุญตักบาตร กราบไหว้พระพุทธรูปต่างๆ ทั้งที่ยังคงรักษาความเชื่อในเรื่องของเทพเจ้า

แต่เนื่องจากชาวมลายูในพื้นที่นับถือศาสนาอิสลามที่ไม่มีสัญลักษณ์และรูปเคารพใดๆ รวมถึงศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่เป็นธรรมนูญของชีวิต มุ่งเน้นในเรื่องของการปฏิบัติ มีขอบเขตและเส้นแบ่งที่ชัดเจน การที่คนจีนจะยอมรับนับถือแล้วนำมาปรับเข้ากับความเชื่อของตนเพียงบางส่วนย่อมเป็นไปได้ การกราบไหว้เจ้าที่ที่ชาวจีนเชื่อว่าเป็นเจ้าที่อิสลามจึงเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความมั่นใจต่อการอยู่อาศัยและการประกอบอาชีพ ที่ชาวจีนพิจารณาเลือกสรรให้

เหมาะสมกับฐานะการเป็น “แขก” ของชาวจีน และยังสอดคล้องกับจริยธรรมขงจื้อของชาวจีนในหลักการความนอบน้อมและความกตัญญู

ความนอบน้อม เป็นหลักการหนึ่งในหลักพื้นฐานแห่งความสัมพันธ์ทั้ง 5 ตามคำสอนของขงจื้อ “หลักปฏิบัติ 5 ประการทุกแห่งบนพื้นพิภพ” นี้ได้แก่ ความนอบน้อม ความมีน้ำใจ กว้างขวาง ความจริงใจ ความแน่วแน่ และเมตตาธรรม ส่วนความกตัญญูเป็นคุณธรรมรากฐานแห่งความเป็นมนุษย์ พฤติกรรมแห่งความกตัญญูตามแนวทางของขงจื้อนี้คือ “จารีตระหว่างมนุษย์ จำเป็นต้องแสดงออกด้วยพฤติกรรมแห่งความเคารพ ยำเกรง” (สุวรรณา สถาอานันท์ 2545:37,39)

การกราบไหว้บูชาเจ้าที่ซึ่งคนจีนเชื่อกันว่าเป็น “เจ้าที่แขก” (ซึ่งได้เขียนรายละเอียดเรื่องเจ้าที่ไว้แล้วในบทที่ 3) เป็นการความนอบน้อมและความกตัญญูต่อเจ้าของแผ่นดินเดิมของชาวจีน ผลที่จะได้รับกลับมาคือความอยู่เย็นเป็นสุข ได้รับความคุ้มครองจากเจ้าที่ มีความมั่นคง และเจ้าที่ก็จะส่งเสริมให้ทำการค้าได้ประสบความสำเร็จ หากละเลยในการให้ความเคารพยำเกรงต่อเจ้าของผืนแผ่นดินเดิม เจ้าที่จะให้โทษ โดยการทำให้เจ็บไข้ได้ป่วย ทำการค้าไม่เจริญก้าวหน้า

การให้ความเคารพเจ้าที่ที่เป็นเจ้าของแผ่นดินเดิมผ่านพิธีกรรมความเชื่อในเรื่อง “เจ้าที่แขก” ของชาวจีน ได้ฝังลึกในการนอบน้อมและความกตัญญูออกมาเป็นการปฏิบัติตัวของชาวจีนในชีวิตประจำวันดังที่เจ้าของร้านชาวจีนคนหนึ่งเคยกล่าวไว้ว่า “คนจีนไม่มีปัญหาอะไรอยู่ได้เพราะอ่อนน้อมถ่อมตน”

อคติทางชาติพันธุ์

อคติ (prejudice) คือ เรื่องความรู้สึกนึกคิดต่อชาติพันธุ์ ที่เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมและการปฏิบัติต่อกันของกลุ่มต่างๆ ในสังคม การเลือกปฏิบัติคือพฤติกรรมที่เกิดจากอคติ อคติเกิดจากสถานการณ์ทางสังคม และสถานะที่ไม่เท่าเทียมกัน เช่นฐานะทางเศรษฐกิจ ความเห็นอกว่าทางสังคมของคนบางกลุ่มที่ร่ำรวยและมีอำนาจ (Myers 1983:390-413)

จาก Dictionary of Sociology (1995:517) อคติ หมายถึง ความคิด หรือทัศนคติซึ่งไม่ยุติธรรม ตามคำศัพท์แล้วความหมายเป็นไปในทางลบ เพราะอคติมักใช้ในการอธิบายถึงความสัมพันธ์ที่ไม่ดี แต่อย่างไรก็ตามอคติอาจใช้อธิบายถึงทัศนคติในทางบวกด้วยได้ อคติเป็นผลจากการการเรียนรู้ทางสังคม อาจเป็นภายในครอบครัวหรือกลุ่มทางสังคม ที่ซึ่งมีโอกาสเกิดความกดดันในการเผชิญหน้ากันระหว่างคนหรือกลุ่มคนได้

ในที่นี้จะขอเลือกใช้ข้อคิดที่มีทั้งความหมายเชิงบวกและเชิงลบ เนื่องจากในความเป็นจริง คนในสังคมย่อมไม่ได้มีอคติต่อกันในด้านใดด้านหนึ่งและจากการสังเกตการณ์ ผู้ศึกษาได้รับรู้ถึงอคติทั้งในเชิงบวกและลบที่คนสองชาติพันธุ์มีต่อกัน

อคติในเชิงบวกอาจเกิดจากความรู้สึกถึงความแตกต่างระหว่างกลุ่มตนเองและกลุ่มอื่น ซึ่งความรู้สึกทางบวกนี้อาจเป็นเรื่องการชื่นชมและเห็นถึงข้อดีในลักษณะบางประการของอีกกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งอาจนำไปสู่การเลียนแบบในพฤติกรรมหรือรูปแบบการปฏิบัติบางอย่างจนกระทั่งเกิดการเลื่อนไหลและปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของกลุ่มไปได้ นอกจากนี้อคติอาจเกิดได้จากสถานะที่ไม่เท่าเทียมกัน หมายความว่าอคติอาจแปรผันตามระดับชั้นทางสังคม ทั้งที่เป็นระดับชั้นทางสังคมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ และระดับชั้นทางสังคมภายในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน สำนึกและแรงกดดันถึงความไม่เท่าเทียมกันนี้อาจนำไปสู่อคติในเชิงลบ ที่เป็นเงื่อนไขของความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆต่อไป

ในการเก็บข้อมูลภาคสนามในย่านสายกลางพบว่า อคติระหว่างชาติพันธุ์ส่วนใหญ่เป็นความรู้สึกถึงภาพลักษณ์โดยรวมของกลุ่มชาติพันธุ์ (stereotypes) ซึ่งหมายถึงความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะของกลุ่มคน ภาพลักษณ์เหล่านี้จะเปลี่ยนแปลงไปตามข้อมูลใหม่เกี่ยวกับคนกลุ่มดังกล่าว ซึ่งอคติในแบบภาพลักษณ์รวมซึ่งคนทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์มีต่อกันมักสะท้อนผ่านคำบอกเล่าเรื่องราว การให้คำจำกัดความ หรือการแสดงพฤติกรรมบางอย่างเช่นในกรณีของ “แขกมองจีนค้ำ” และ “จีนมองแขกขาย” พบว่าชาวมลายูมุสลิมจะมีทัศนคติในเชิงบวกกับชาวจีน ชาวมลายูในย่านสายกลางจะเรียนรู้และเลียนแบบชาวจีนในเรื่องทางการค้า โดยเริ่มตั้งแต่วัยเยาว์ การอบรมเลี้ยงดูโดยให้ลูกดูตัวอย่างจากลูกหลานชาวจีนที่เริ่มเรียนรู้ทางการค้าโดยการช่วยพ่อแม่ขายของตั้งแต่เด็ก ส่งลูกหลานเข้าโรงเรียนที่มีการสอนภาษาจีน ด้วยความคาดหวังให้มีความสามารถทางภาษาจีนเพื่อนำมาใช้ในการทำการค้าต่อไปในอนาคต เรียนรู้การค้าจากคนจีนโดยที่เจ้าของร้านบางคนเมื่ออยู่ในวัยหนุ่มเคยได้ไปรับจ้างทำงานในร้านคนจีนและได้นำมาปรับใช้ในการทำการค้าของตนเองในปัจจุบัน ส่วนผู้ที่ไม่เคยไปรับจ้างในร้านคนจีนจะอาศัยเรียนรู้จากการทำการค้าในย่านเดียวกัน คนมลายูให้การยอมรับคนจีนในเรื่องการทำการค้าอย่างมากเห็นได้จากการที่คณะกรรมการชมรมธุรกิจการค้าอิสลามได้ไปขอคำแนะนำจากนักธุรกิจชาวจีนในยะลาเมื่อแรกก่อตั้งชมรม

แต่ในเรื่องการค้านี้คนมลายูมีอคติเชิงลบต่อคนจีนผ่านทางคำจำกัดความเช่น “เห็นแก่เงิน” “เห็นแก่ตัว” หรือผ่านเรื่องเล่าเช่นการนั่งเฝ้ากล่องเก็บเงินทั้งวันหรือการขังตวงวัดไม่เต็มจำนวน

ส่วนของคนจีนจะมีอคติเชิงลบกับชาวมลายูมากกว่า โดยแสดงออกผ่านทางคำเรียกชาวมลายูมุสลิมของคนจีนในบางสถานการณ์เช่นคำว่า “ฮวนนัง” หรือ “ฮวนน่า” ซึ่งมีความหมายถึงคนป่าล่าสัตว์ ความเป็น ฮวนน่าหรือฮวนนังในมุมมองของคนจีนคือ คนที่ไม่มีการศึกษาในทางโลกมากนัก ไม่มีสุขอนามัยหรือสกปรก และขี้เกียจ แต่สำหรับชาวมลายูมุสลิมในย่านสายกลาง คนจีนในเมืองยะลาจะมีอคติในเชิงบวกต่อคนกลุ่มนี้กล่าวคือ ชาวมลายูที่ทำการค้าในย่านสายกลางเป็นผู้ที่มีการศึกษาทางโลกในระดับสูง มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่คล้ายคลึงกับชาวจีนในย่านเดียวกัน และสำหรับชาวจีนในย่านสายกลางจะรู้ว่าคนมลายูมุสลิมกลุ่มนี้มีเชื้อสายจีน เหล่านี้ทำให้ชาวจีนรู้สึกว่ชาวมลายูกลุ่มนี้แตกต่างจากกลุ่มอื่นคือมีความสะอาดและขยันกว่าคนมลายูมุสลิมกลุ่มอื่น

อย่างไรก็ตามถึงแม้ทั้งสองชาติพันธุ์จะมีอคติด้านลบต่อกัน แต่ยังคงมีอคติด้านบวกที่มาช่วยถ่วงดุลทำให้ไม่เกิดความขัดแย้งรุนแรงต่อกัน และอาจเนื่องจากการต้องพึ่งพิงอิงอาศัยอยู่ภายในท้องถิ่นเดียวกัน แต่ในช่วงเวลา3-4ปีที่ผ่านมาเมื่อหมดสัญญาเช่าบ้านที่ชาวจีนได้ทำไว้กับชาวมลายูมุสลิมภายหลังไฟไหม้เมื่อปี 2520 แล้วชาวจีนผู้เช่าไม่ยอมย้ายออก ชาวมลายูเจ้าของร้านเองต้องการเข้ามาทำการค้าขาย สถานการณ์เช่นนี้ได้นำไปสู่อคติต่อกันอีกรูปแบบ ที่ไม่ใช่เป็นเพียงการให้ภาพลักษณ์โดยรวมของกลุ่มชาติพันธุ์

คนต่างชาติพันธุ์ทั้งสองกลุ่มที่อาศัยในย่านสายกลางจะมีความสัมพันธ์กันในรูปแบบของการเป็นเพื่อนบ้าน เพื่อนบ้านคือกลุ่มบ้านเรือนที่ตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกันและผู้คนที่อาศัยอยู่ในกลุ่มบ้านเรือนต้องมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกัน Anthony Dawns ศึกษาเรื่องความเป็นเพื่อนบ้านในสังคมเมืองอเมริกาในเรื่องการแบ่งพื้นที่อาศัยตามเชื้อชาติด้วยการตั้งราคาที่ดินให้สูง จะเป็นการคัดกรองให้พื้นที่อยู่อาศัยเป็นพื้นที่ของคนขาว โดยที่คนดำที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ ด้อยกว่าคนขาวไม่อาจซื้อบ้านในย่านที่บ้านราคาแพงได้ อย่างไรก็ตามDawnsพบว่าพื้นที่หนึ่งเรียกว่าพื้นที่รอยต่อ (transition zone) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่คนผิวขาวและผิวดำอยู่ร่วมกัน พื้นที่แห่งนี้สามารถบอกถึงรายได้ของประชากร กล่าวคือคนผิวดำที่อยู่ในพื้นที่แห่งนี้เป็นคนที่มีรายได้ค่อนข้างสูง เพราะเจ้าของบ้านที่เป็นคนผิวขาวมักจะคิดราคาค่าเช่าคนผิวดำสูงมาก เมื่อมีคนผิวดำย้ายเข้ามาอยู่ เพื่อนบ้านที่เป็นคนผิวขาวจะพยายามย้ายออกไปหาเช่าบ้านในย่านคนผิวขาว บางครั้งคนขายหรือผู้ให้เช่าหลีกเลี่ยงการขายหรือการให้คนดำเช่าบ้าน บางคนแสดงท่าทีไม่เป็นมิตรต่อคนดำอย่างเปิดเผย

พื้นที่เมืองยะลาเป็นกรณีที่แตกต่างกันไป เนื่องจากไม่มีการเหยียดสีผิวและอคติทางเชื้อชาติไม่ได้มีความรุนแรงเช่นในสังคมอเมริกา จากคำบอกเล่าของคนในสายกลางและการ

สังเกตการณ์ของผู้ศึกษาเห็นว่าปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ที่ผ่านมาเป็นไปในทางที่ดี อย่างไรก็ตามในพื้นที่ย่านสายกลางนั้นเป็นพื้นที่ราคาที่ดินสูงมากเนื่องจากเป็นพื้นที่ทำเลทางการค้าที่ดีที่สุดของเมือง ผู้ที่มาจับจองที่ดินคือชาวมลายูมุสลิมที่มีฐานะดีมาแต่ดั้งเดิม คนจีนผู้มีความถนัดและเชี่ยวชาญทางการค้าได้เข้ามาเช่าและซื้อที่ดินจากชาวมลายูโดยที่ชาวมลายูเจ้าของที่ดินไม่ได้กีดกันหรือเลิ้งการขายหรือการให้เช่าแต่อย่างใด

สถานการณ์เรื่องการเช่าบ้านได้เปลี่ยนไปในปัจจุบัน เมื่อชาวมลายูมุสลิมรุ่นใหม่ที่มีความรู้ความสนใจและทุนทรัพย์เพียงพอที่จะประกอบอาชีพธุรกิจได้เข้ามาในย่านการค้าแห่งนี้ และทวงสิทธิ์จากการหมดสัญญาเช่าบ้านของคนจีนที่ทำขึ้นภายหลังไฟไหม้ใหญ่ปี 2520 คนจีนผู้ทำการค้าดั้งเดิมบางคนรู้สึกไม่พอใจ และยืนยันที่จะไม่ย้ายออกแม้หมดสัญญาแล้วก็ตาม การฟ้องร้องระหว่างเจ้าของบ้านชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนได้เกิดขึ้น ความขัดแย้งในระดับปัจเจกระหว่างคู่กรณีต่างชาติพันธุ์ในกระบวนการทางกฎหมายยังไม่สิ้นสุด เจ้าของบ้านชาวมลายูมองว่าคนจีนไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงที่ทำกันไว้ ในขณะที่คนจีนมองว่าเขามีสิทธิที่จะต่อสัญญาเช่าบ้านได้ เหตุการณ์ดังกล่าวนำไปสู่อคติทางชาติพันธุ์ เกิดคำบอกเล่าว่าเจ้าของบ้านชาวมลายูต้องการกีดกันไม่ให้คนจีนเช่าบ้านเพื่อเปิดโอกาสให้ชาวมลายูด้วยกันเข้ามาทำการค้า โดยการไม่ต่อสัญญาหรือขึ้นค่าเช่าในราคาที่สูงมาก มากกว่าค่าเช่าบ้านที่เจ้าของบ้านเป็นคนจีน จนกระทั่งคนจีนไม่สามารถเช่าบ้านในราคาดังกล่าวได้ หรือหากคนมลายูมุสลิมมาติดต่อขอเช่า เจ้าของบ้านชาวมลายูจะให้เช่าในราคาที่ถูกลงกว่าคนจีนมาขอเช่า กรณีที่เกิดขึ้นเช่นนี้บางครั้งคนจีนมีความรู้สึกว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการเลือกปฏิบัติ (discrimination) โดยเชื่อว่าชาวมลายูต้องการเปิดโอกาสให้ชาวมลายูด้วยกันมาค้าขายในพื้นที่แห่งนี้

อย่างไรก็ตามเพื่อนบ้านต่างชาติพันธุ์ที่อยู่ร่วมกันในย่านสายกลางทุกวันนี้ ไม่ได้มีปัญหาขัดแย้งกันแต่อย่างใด ถึงแม้จะมีการเล่าเรื่องราวดังที่กล่าวมา ความขัดแย้งที่คงอยู่นั้นเป็นความขัดแย้งเฉพาะปัจเจกบุคคลซึ่งเป็นคู่กรณีฟ้องร้องกันเท่านั้น ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านของคนสองชาติพันธุ์ยังคงดำเนินต่อไปแม้ว่าการประกอบอาชีพค้าขายจะเป็นอุปสรรคในการพบปะสังสรรค์ซึ่งกันและกัน นอกจากในเวลาที่เป็นเพื่อนบ้านครอบครัวใดเกิดภาวะวิกฤตในชีวิตหรือในครอบครัวเพื่อนบ้านทั้งที่เป็นชาติพันธุ์เดียวกันและต่างชาติพันธุ์จะไปเยี่ยมเยียนหากัน ถึงแม้ในเวลาปกติจะไม่ค่อยมีเวลาพบปะกันเพื่อนบ้านในย่านสายกลางและบริเวณรอบๆจะทราบข่าวคราวความเคลื่อนไหวของกันและกันตลอดเวลา และเด็กในละแวกบ้านเดียวกันจะมีการพบปะและไปมาหาสู่กันมีความสัมพันธ์ ฉันทเพื่อน แม้ว่าจะเรียนคนละโรงเรียน

ความเชื่อกับการค้า

ศาสนาอิสลามมีบทบัญญัติเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ กล่าวคือศาสนาอิสลามสนับสนุนให้ชาวมุสลิมทุกคนประกอบอาชีพเลี้ยงตัวเอง และอยู่ห่างไกลจากภาวะหนี้สิน การทำงานเพื่อมีรายได้ในการดำรงชีพไม่ได้เป็นเพียงหน้าที่ แต่เป็นการทำความดีอันหนึ่ง ศาสนาอิสลามเคารพต่อการทำงานทุกประเภทที่ทำให้มีรายได้ โดยที่งานนั้นต้องเป็นงานที่ไม่ผิดต่อกฎหมายและหลักการทางศาสนา และต้องนำรายได้ส่วนหนึ่งที่ได้มาบริจาค

นอกจากนี้หลักการทางศาสนามีส่วนในการกำหนดกรอบและวิธีคิดในการทำการค้าของชาวมุสลิม ตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลามทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพในการจัดการธุรกิจของตน แต่จะต้องดำเนินการด้วยความซื่อตรงและซื่อสัตย์ ไม่ฉ้อโกง ไม่ปิดบังตำหนิของสินค้า ไม่แสวงหาผลประโยชน์จากความจำเป็นของลูกค้า ไม่กักตุนและผูกขาดสินค้า เหล่านี้ทั้งหมดเป็นสิ่งที่เป็บบาปในทางศาสนา

การที่คนมลายูนำหลักการทางศาสนามาปฏิบัติจริงได้นั้น ไม่เพียงแต่เพราะกลุ่มคนเหล่านี้มีศรัทธาต่อศาสนา กระบวนการลงโทษของสังคม (social sanction) เป็นอีกปัจจัยที่ช่วยเกื้อหนุนให้คนเหล่านี้ทำการค้าตามกรอบและแนวทางของศาสนา

จากความเชื่อสู่หลักปฏิบัติทำให้เห็นว่าการทำการค้าของชาวมลายูมุสลิมในย่านสายกลางไม่ได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วเท่ากับการทำการค้าของคนจีน ด้วยคนมลายูมุสลิมไม่ได้เน้นในเรื่องการแข่งขัน ไม่สามารถฉกฉวยโอกาสจากการแปรผันของอุปสงค์และอุปทาน พฤติกรรมทางเศรษฐกิจเหล่านี้ไม่อาจสร้างผลกำไรมากมายเท่ากับการทำการค้าของคนจีนที่ดำเนินการค้าตามหลักการตลาดใน”ระบบโลกสมัยใหม่”อย่างเต็มรูปแบบ

“ระบบโลกสมัยใหม่” (Modern World System) เกิดขึ้นในยุโรปตะวันตกระหว่างปี ค.ศ. 1450-1640 โดยมีอุดมการณ์ทางศาสนาของชาวยุโรปรองรับและสนับสนุนให้เกิดการขยายตัวทางการคมนาคมการติดต่อสื่อสารเพื่อการแสวงหาปัจจัยการผลิตและตลาดในการทำ การค้า จนกระทั่งเกิดลักษณะโลกาภิวัตน์ที่นำไปสู่การติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างวัฒนธรรมโลกกับ วัฒนธรรมของท้องถิ่น เมื่อระบบเศรษฐกิจโลกาภิวัตน์ครอบงำกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆในการ แลกเปลี่ยนทางธุรกิจ คนในท้องถิ่นต่างๆได้สร้าง “ตัวตน” ที่ด้านหนึ่งถูกกำหนดโดยระบบเศรษฐกิจ โลกและอีกด้านหนึ่งกำหนดโดยความเชื่อและคุณค่าของคนในท้องถิ่น (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ 2544:62-64)

การดำเนินธุรกิจของชาวมุสลิมตามแนวทางความเชื่อท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง ระบบเศรษฐกิจและกลไกการตลาดในโลกปัจจุบัน ได้สร้างสภาวะ “ลักลั่น” ให้กับชาวมลายูมุสลิม ผู้ที่นับได้ว่าเป็นผู้บุกเบิกในอาชีพการค้าของสังคมมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ชาวมลายู

มุสลิมกลุ่มนี้กำลังถูก “จับตามอง” จากคนสองกลุ่มคือ กลุ่มชาวมุสลิมด้วยกันที่คอยสอดส่องพฤติกรรมทางเศรษฐกิจดำเนินไปตามแบบอย่างหลักการทางศาสนาและสุนนะห์แห่งนบีอีกกลุ่มคือชาวจีนผู้ที่มีภาพลักษณ์คู่กับการเป็นพ่อค้าซึ่งสภาวะ “ลักลั่น” เช่นนี้มีส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ไปมาของชาวมลายูมุสลิมกลุ่มนี้ ในสถานการณ์หนึ่งชาวมลายูจำเป็นต้องกำหนดขอบเขตการเป็นสมาชิกภาพพร้อมกับชาวมลายูมุสลิมคนอื่นๆในสังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยแสดงออกผ่านการทำการค้า การดำเนินชีวิต การแต่งกายตามหลักศาสนา การส่งลูกหลานเข้าเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามและการร่วมกันสร้างมัสยิดใกล้ย่านสายกลาง แต่ในพื้นที่ทางการค้าที่คนกลุ่มนี้มีกลุ่มคนจีนเป็นอุดมคติในการประกอบอาชีพ ชาวมลายูมุสลิมได้พยายามปรับอัตลักษณ์เพื่อเชื่อมโยงกับกลุ่มคนจีนดังกล่าว

ในขณะที่ความเชื่อและโลกทัศน์ของคนมุสลิมเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของชาวจีนกลับมีผลในการกำหนดพิธีกรรมความเชื่อบางประการของชาวจีน ด้วยชาวจีนไม่มีหลักคำสอนในเรื่องการทำการค้าที่ชัดเจนนัก คนจีนดำเนินธุรกิจการค้าตามความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ในอดีตและปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันที่ท้องถิ่นกำลังถูกแทรกแซงโดยกระแสโลกาภิวัตน์ ประกอบกับคนจีนมีจุดมุ่งหมายในการแสวงหาประโยชน์สูงสุดในการทำการค้า ดังนั้นไม่ว่าระบบเศรษฐกิจจะเปลี่ยนแปลงไปในรูปแบบใดคนจีนจะสามารถปรับตัวเข้ากับกลไกการตลาดได้ง่ายกว่าคนมลายูมุสลิม แนวทางการประกอบธุรกิจเช่นนี้มีส่วนในการควบคุมระบบความเชื่อของคนจีน ดังจะเห็นได้จากพิธีกรรมตามความเชื่อต่างๆของคนจีนล้วนแล้วแต่ให้ความสำคัญไปที่ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ เช่นพิธีกรรมการเผาศรีดาศกที่ไม่เพียงแต่แสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ แต่คนจีนมุ่งหวังผลตอบแทนจากบรรพบุรุษในทางกลับกัน การไหว้เจ้าที่ที่ไม่เพียงแต่แสดงความเคารพต่อเจ้าของแผ่นดินเดิมแต่มุ่งหวังถึงการตอบแทนของเจ้าที่ต่อการประกอบธุรกิจเช่นกัน รวมถึงประเพณีการแลกเงินจากศาลเจ้าประจำปีเพื่อนำเงินที่เชื่อว่าเป็นสิริมงคลนั้นมาเป็นเงินขวัญถุงในการทำการค้าต่อไป ซึ่งประเพณีพิธีกรรมเช่นนี้ไม่มีในความเชื่อของชาวมลายูมุสลิม แสดงให้เห็นว่าคนจีนใช้ความเชื่อและพิธีกรรมในการสนับสนุนทางกำลังใจในการทำมาหากินมากกว่าจะเป็นแนวทางและวิธีคิดในการทำการค้า และใช้การรวมกลุ่มทางสังคมเช่นการเป็นสมาชิกสมาคมแซ่ สมาคมภาษา และการรวมกลุ่มกันเล่นแชร์สร้างเครือข่ายในการทำการค้าของชาวจีน

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงและแนวโน้มความสัมพันธ์ของชาวมลายูมุสลิมกับชาวจีน

เมืองยะลาได้พัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปตามวันเวลา การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นทั้งจากปัจจัยภายในและภายนอก ปัจจัยภายในประการแรกเกิดจากการศึกษาของเด็กๆในครอบครัวชาวจีนและชาวมลายู กล่าวคือเมื่อคนจีนพยายามสนับสนุนให้ลูกหลานได้รับการศึกษาในชั้นสูงสุดเท่าที่ความสามารถของลูกหลานจะทำได้ ความมีหน้ามีตาในสังคมของคนจีนเมืองยะลาคือ การที่ลูกหลานได้เรียนในระดับอุดมศึกษาในสถาบันการศึกษาที่มีชื่อเสียงของ เมื่อเรียนจบแล้วได้ทำงานในองค์กรขนาดใหญ่มีเงินเดือนสูง หรือรับราชการในตำแหน่งสูงและได้อยู่ในเมืองใหญ่ เช่นกรุงเทพฯ หรือต่างประเทศ ส่วนลูกหลานบ้านใดที่กลับไปสืบทอดในทำการค้าต่อจากครอบครัวแบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มแรกเป็นกลุ่มที่ไม่ประสบความสำเร็จในการเรียนและการทำงานในพื้นที่อื่น ส่วนอีกกลุ่มคือกลุ่มที่วางแผนว่าจะกลับมาทำการค้าตั้งแต่นั้น ซึ่งกลุ่มหลังนี้มีจำนวนน้อยกว่ากลุ่มแรกมาก เมื่อลูกหลานจีนคนไหนกลับไปทำการค้าสืบทอดจากครอบครัว โดยเฉพาะหากถ้าไม่มีการขยายกิจการ คนเหล่านั้นจะถูกจับตามองว่าเป็นผู้ที่ไม่มีความไป

ในขณะที่เดียวกันครอบครัวชาวมลายูมุสลิมในปัจจุบันส่งเสริมในเรื่องการศึกษาแก่ลูกหลานเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในครอบครัวที่ค่อนข้างมีฐานะดี และชาวมลายูรุ่นใหม่ที่มีการศึกษาในระดับสูง ใช้ภาษาไทยได้ดี รวมทั้งมีฐานการสนับสนุนด้านเงินทุนพอสมควรได้เข้ามาเป็นแนวหน้าในการบุกเบิกและขยายการค้าของชาวมลายูในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ แม้กระทั่งชาวมลายูรุ่นใหม่ในวัยตั้งแต่ 15 – 30 ปีที่มีผ่านการศึกษาในโรงเรียนของรัฐบาลสามารถฟังพูดอ่านเขียนภาษาไทยได้ แต่ไม่มีทุนทรัพย์เพียงพอในการประกอบอาชีพค้าขาย ได้เดินทางจากหมู่บ้านของตนเข้าสู่เมืองเพื่อรับจ้างทำงานหน้าร้านให้กับร้านค้าต่างๆในเมือง ในที่นี้การศึกษาจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ขับเคลื่อนให้คนชาติพันธุ์หนึ่งเดินทางออกจากพื้นที่การค้าในเมืองเล็กๆเช่นยะลาเพื่อแสวงหาสิ่งที่ตนเชื่อว่าดีกว่า และการศึกษาอีกเช่นกันที่สร้างโอกาสให้คนอีกชาติพันธุ์หนึ่ง เข้ามายังพื้นที่แห่งนี้

ปัจจัยภายในประการที่สองเกิดจากการสิ้นสุดสัญญาเช่าบ้าน 20 ปีที่ทำไว้เมื่อครั้งไฟไหม้ใหญ่ในย่านสายกลาง ชาวมลายูผู้เป็นเจ้าของที่ดินและมีลูกหลานที่พร้อมในการทำการค้าไม่ยินยอมต่อสัญญาเช่าอีกต่อไป ชาวจีนผู้เช่าหลายครอบครัวจึงย้ายออกจากย่านสายกลาง สัดส่วนประชากรแต่เดิมจึงเปลี่ยนแปลงไป ประชากรชาวมลายูมุสลิมได้เพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อยๆและยังคงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ปัจจัยภายนอกเกิดจากกระแสนิยมที่กำลังแพร่ขยายเข้ามาในท้องถิ่น การเปลี่ยนแปลงในเส้นทางคมนาคม การส่งเสริมด้านเศรษฐกิจของฝ่ายปกครอง และแนวนโยบายทางการเมืองของรัฐบาล การคมนาคมที่สะดวกสบายขึ้นทำให้ผู้คนจากหมู่บ้านต่างๆ

เดินทางสู่เมืองมาเลือกซื้อของจากร้านค้าและตลาดในเมืองด้วยตนเอง พ่อค้าจึงเลิกการเดินทางสู่หมู่บ้านต่างๆ ส่วนการส่งเสริมเศรษฐกิจของฝ่ายปกครองทำให้ตลาดในเมืองขยายตัวขึ้นมาก จนกระทั่งปัจจุบันตลาดเมืองยะลาได้กลายเป็นตลาดกลางของท้องถิ่น 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

แนวนโยบายทางการเมืองที่ผ่านมาของรัฐบาล ไม่ว่าจะเป็นแนวทางการปกครองแบบแบ่งแยกและปกครอง นโยบายการผสมกลมกลืนประกอบกับลัทธิชาตินิยมที่พยายามสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในรัฐชาติท่ามกลางความแตกต่างหลากหลายของคนชาติพันธุ์เป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ การที่รัฐบาลไม่มีความเข้าใจในประวัติศาสตร์ความเป็นมาและไม่ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมของชาวมลายูมุสลิมอย่างแท้จริง นโยบายเหล่านั้นนอกจากไม่สามารถหลอมรวมความแตกต่างหลากหลายได้แล้ว ยังก่อเกิดปัญหาระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่เคยอยู่ร่วมกันมาในท้องถิ่นอย่างสงบอีกด้วย

ถึงแม้ว่ารัฐบาลจะได้เปลี่ยนแปลงแนวนโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ.2542-2546 โดยพยายามเน้นย้ำถึงความเข้าใจและเห็นคุณค่าในความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ให้คนในท้องถิ่นสามารถดำรงชีวิต “บนเอกลักษณ์เฉพาะของศาสนาและวัฒนธรรม” โดยเฉพาะ “อยู่อย่างมุสลิมในสังคมไทย” (สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ 2542:4) หากแต่นโยบาย 5 ปีของรัฐที่เขียนขึ้นมาเพื่อลดปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เกิดขึ้นต่อเนื่องยาวนานกว่าศตวรรษ โดยมีเงื่อนไขและปัจจัยของปัญหาเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยต่างๆ จะสามารถลบร่องรอยแห่งอดีตในความทรงจำและความรู้สึกของชาวมลายูมุสลิมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้อย่างไรและนโยบาย 5 ปีนี้จะเปลี่ยนอคติและพฤติกรรมของข้าราชการในท้องถิ่นที่สั่งสมมายาวนานเท่าอายุราชการได้อย่างไร

ปัจจัยทั้งหมดได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านความรู้สึก สัดส่วนประชากรการประกอบอาชีพ และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ทั้งสองในย่านสายกลาง เมื่อคนจีนไม่ได้เดินทางเข้าไปยังหมู่บ้านต่างๆ ทำให้ขาดโอกาสในการสัมผัสความแตกต่างและหลากหลาย การรับทราบข่าวสารและสถานการณ์ต่างๆ ผ่านสื่อที่บางครั้งเสนอและวิเคราะห์เหตุการณ์ที่รุนแรงเกินความจริง ทำให้คนที่ไม่ได้รับรู้ความจริงเกิดความรู้สึกเกรงกลัวเมื่อถูกหลานคนจีนส่วนใหญ่ย้ายไปประกอบอาชีพที่อื่น ไม่ได้ประกอบอาชีพค้าขายอีกต่อไป จึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ภาษามลายู และวัฒนธรรมมลายูอิสลามเพื่อที่จะได้เข้าใจถึงกลุ่มลูกค้า ในอนาคตมีแนวโน้มที่ลูกหลานคนจีนที่ย้ายไปอยู่ในพื้นที่อื่นเหล่านี้ไม่มีความจำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์กับชาวมลายูอีกต่อไป

บทสรุป

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เริ่มต้นด้วยความต้องการกลับไปทบทวนว่า “บ้านเกิด” ของผู้ศึกษาที่คนอื่นมักกล่าวถึงว่าเป็นดินแดนแห่งความขัดแย้ง และเพื่อนชาวมลายูมุสลิมเป็นคนที่น่ากลัวนั้นเป็นจริงดังเช่นที่คนอื่นเข้าใจหรือไม่ การวิจัยจึงเริ่มขึ้นที่การปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนสองกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่การค้าในเมืองขนาดเล็ก เพื่อที่จะนำเสนอภาพความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของคนในท้องถิ่น และการปฏิสัมพันธ์ของคนสองกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่นำไปสู่การสร้างสำนึกทางชาติพันธุ์และกลไกการปรับตัวในการอยู่ร่วมกันในสังคม

เมืองยะลาหรือ “บ้านนิบง” ในอดีตเป็นเมืองที่เกิดจากการขยายตัวของเส้นทางรถไฟสายใต้ เชื่อกันว่าคนกลุ่มแรกที่อพยพเข้ามาสร้างบ้านแปงเมืองอยู่ที่ยะลาคือชาวมลายูมุสลิมที่ส่วนใหญ่อพยพเข้ามาจากอำเภอต่างๆ ในจังหวัดปัตตานี ต่อมาเมื่อการทำอุตสาหกรรมเหมืองแร่พบชาวจีนได้อพยพเข้ามาสู่เมืองเพื่อทำการค้า ส่วนคนไทยที่อพยพเข้ามาในเมืองใหม่นี้โดยมากจะเป็นข้าราชการ พื้นที่ที่คนต่างชาติพันธุ์เหล่านี้เริ่มต้นร่วมกันสร้างบ้านแปงเมืองคือ “ย่านสายกลาง” ในปัจจุบัน ซึ่งนับว่าเป็นย่านการค้าแห่งแรกในยะลา

ผู้ศึกษาได้เลือกย่านสายกลางเป็นพื้นที่ศึกษาเนื่องจากพื้นที่นี้เป็นพื้นที่ที่คนสองชาติพันธุ์ต่างศาสนาอาศัยอยู่ร่วมกัน คนทั้งสองกลุ่มนี้จัดได้ว่าเป็นชนชั้นกลางในสังคมเมืองขนาดเล็กคือเป็นผู้ที่มีการศึกษาในระดับปานกลางถึงสูง สามารถอ่านออกเขียนได้ ฐานะทางเศรษฐกิจที่ค่อนข้างดีกว่า และมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่รวมถึงค่านิยมที่แตกต่างจากชาวมุสลิมกลุ่มอื่นๆ ในสังคม แต่เนื่องด้วยชาวมลายูมุสลิมเป็นชนกลุ่มใหญ่ในท้องถิ่นและ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ค่อยดีนักเมื่อเปรียบเทียบกับคนส่วนใหญ่ของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในพื้นที่เดียวกัน ดังนั้นกลุ่มชาวมลายูมุสลิมในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงเป็นเพียงภาพของคนส่วนน้อยกลุ่มหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์มลายูที่ประกอบอาชีพค้าขาย แต่ในส่วนของชาวจีนนั้นเนื่องจากชาวจีนในเมืองยะลาเป็นคนกลุ่มน้อยที่มีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดีและประกอบอาชีพค้าขายเป็นส่วนใหญ่ ภาพของชาวจีนที่นำเสนอในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงอาจเป็นตัวแทนของกลุ่มชาติพันธุ์จีนในสังคมเมืองยะลาได้

อีกทั้งย่านสายกลางเป็นพื้นที่การค้าพื้นที่ที่คนต่างระดับชั้นทางสังคมได้มาพบปะสังสรรค์ แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เชื่อมโยงพื้นที่เมืองและชนบทเข้าหากัน ซึ่งภาพของการปฏิสัมพันธ์อันนี้จะบอกเล่าถึงการอยู่ร่วมกันของคนต่างชาติพันธุ์ในท้องถิ่น

การปฏิสัมพันธ์ของคนกลุ่มต่างๆ ทั้งที่ต่างชาติพันธุ์และต่างระดับชั้นทำให้เห็นถึงโครงสร้างที่ซับซ้อนของสังคมเมือง ประกอบกับการศึกษาถึงวิวัฒนาการการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองที่ทำให้เห็นภาพการเคลื่อนไหวของชุมชน ซึ่งสิ่งเหล่านี้นำไปสู่การปรับสร้างอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มชาวมลายูมุสลิมในย่านสายกลาง และการมีค่านิยมร่วมกันระหว่างชาวมลายูมุสลิมกับชาวจีนในย่านดังกล่าว

วิวัฒนาการการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนในยะลา เริ่มจากการเดินทางของชาวจีน เมื่อประมาณ ๔๐ ปีก่อน ถึงแม้ว่าชาวจีนที่ทำการค้าจะเปิดร้านค้าอยู่ในเมือง แต่ความต้องการสินค้าจากภายนอกของผู้คนในหมู่บ้านในพื้นที่ห่างไกล และความต้องการสินค้าทางการเกษตรและของป่าของคนเมืองเป็นปัจจัยที่ช่วยผลักดันให้พ่อค้าในเมืองเดินทางไปซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ายังพื้นที่ต่างๆ รอบเมืองยะลา พ่อค้าเหล่านี้ช่วยเชื่อมโยงดินแดนชายฝั่งทะเลกับพื้นที่ภายในผืนแผ่นดินด้วยการพ่อค้าชาวจีนที่เดินทางไปมาเหล่านี้เป็นผู้ทำหน้าที่ส่งข่าวสาร บอกเล่าเรื่องราวของผู้คนจากชายฝั่งทะเลสู่ผู้คนในแผ่นดินใหญ่ รวมถึงเชื่อมโยงอารยธรรมและวัฒนธรรมของกลุ่มคนเหล่านี้ผ่านตัวสินค้าที่นำมาแลกเปลี่ยนกัน สิ่งสำคัญในการเดินทางพ่อค้าชาวจีนเหล่านี้คือได้มีโอกาสรู้จักและเรียนรู้ผู้คนที่แตกต่างจากตนเอง ทั้งในเรื่องของภาษาและความเชื่อที่เป็นส่วนสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนต่างชาติพันธุ์ที่พ่อค้าต้องมีปฏิสัมพันธ์สังสรรค์ด้วย การเรียนรู้ภาษาจนสามารถพูดคุยกันได้ และการเข้าใจถึงความเชื่อที่ไม่เพียงแต่จะก่อให้เกิดประโยชน์ในทางเศรษฐกิจแก่คนทั้งสองฝ่าย แต่ยังก่อให้เกิดการเรียนรู้วัฒนธรรมซึ่งกันและกันด้วยการสัมผัสจากประสบการณ์จริงที่สร้างความเข้าใจและยอมรับในความแตกต่างและหลากหลาย อีกทั้งยังเป็นการสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างนักเดินทาง(พ่อค้าชาวจีน)กับชาวบ้าน (ชาวมลายูมุสลิม) ดังจะเห็นได้ว่าแม้ว่าพ่อค้าไม่ได้เดินทางไปค้าขายในหมู่บ้านแล้ว เมื่อชาวบ้านเดินทางมาในเมือง ลูกค้าเก่าแก่ก็ยังยินดีที่จะตามมาอุดหนุนพ่อค้าคนเดิม

การปฏิสัมพันธ์ในลักษณะที่คนจีนเป็นคนกลางในการจัดหาสินค้ามาขายและรับซื้อสินค้าของชาวมลายู อาจทำให้คนจีนมีอำนาจในการต่อรองทางเศรษฐกิจเหนือกว่าชาวมลายูอยู่บ้าง แต่ด้วยการผูกขาดทรัพยากรและการประกอบอาชีพที่แตกต่างกันของทั้งสองชาติพันธุ์ ทำให้ความสัมพันธ์เป็นไปในลักษณะพึ่งพิงอิงอาศัยซึ่งกันและกันที่ทั้งสองชาติพันธุ์จะต้องระมัดระวังในเรื่องความขัดแย้ง ด้วยหากขาดฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไปอาจทำให้สมดุลของสังคมสูญเสียไป

ในปัจจุบันเมื่อคนมลายูมุสลิมและคนจีนมาอาศัยปะปนกันในการค้าขายของเมือง ช่องทางในการปฏิสัมพันธ์มีทั้งช่องทางทางสังคมทางเศรษฐกิจ ช่องทางทางสังคมคือการเป็นเพื่อนบ้านที่ไปมาหาสู่กันในวาระโอกาสพิเศษเช่นงานฉลองเปิดร้านใหม่ งานแต่งงาน หรือในเวลา

ที่เกิดวิกฤตขึ้นในชีวิตของสมาชิกเพื่อนบ้าน ส่วนช่องทางทางเศรษฐกิจนอกจากจะเปิดโอกาสให้คนในย่านเดียวกันได้พบปะกันในฐานะผู้ประกอบการอาชีพเดียวกัน ช่องทางนี้ยังเป็นช่องทางในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนในเมืองกับชาวมลายูมุสลิมในท้องถิ่น ในรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขาย และนายจ้างกับลูกจ้าง ความสัมพันธ์เช่นนี้ได้เชื่อมโยงเมืองกับชนบทเข้าหากันผ่านทางลูกจ้างและผู้ซื้อที่เดินทางมาจากพื้นที่ชนบท

จากการศึกษาพบว่า การปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ทำให้เกิดการสร้างสำนึกทางชาติพันธุ์ขึ้นภายในกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีปฏิสัมพันธ์กัน ชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนต่างมีกระบวนการให้ความหมายและสร้างตัวตนของกลุ่มเพื่อจำแนกกลุ่มของตนจากอีกกลุ่มอย่างชัดเจน ด้วยการใช้ประวัติศาสตร์ความเป็นมา วัฒนธรรมทางภาษา และความเชื่อที่แสดงออกผ่านประเพณีและพิธีกรรม ซึ่งกระบวนการสร้างสำนึกทางชาติพันธุ์นี้คนทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ได้กระทำผ่านสถาบันและองค์กรต่างๆ ทางสังคม เช่น ครอบครัว สถาบันทางศาสนา โรงเรียน และองค์กรต่างๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น สมาคมแซ่ สมาคมภาษาของคนจีน

แต่สำนึกทางชาติพันธุ์ดังกล่าวไม่ได้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วคงอยู่โดยไม่เปลี่ยนแปลง ตราบใดที่การปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ยังคงดำเนินอยู่ สำนึกทางชาติพันธุ์จะปรับเปลี่ยนไปตามประสบการณ์จากการปฏิสัมพันธ์ สภาพแวดล้อมทางสังคม ปัจจัยทางเศรษฐกิจและการเมือง ดังเช่นกรณีที่ชาวมลายูมุสลิมมีการปรับอัตลักษณ์ของกลุ่มเชื่อมโยงกับคนจีน ด้วยการอธิบายถึงการมีเชื้อสาย “กรือเซะ” ซึ่งหมายถึงกลุ่มชาวมลายูจีนมุสลิม การปรับอัตลักษณ์เช่นนี้ส่วนหนึ่งเพื่อการปรับตัวในการอยู่ร่วมกับคนจีนที่เป็นคนกลุ่มใหญ่ในย่าน และเพื่ออธิบายถึงความสามารถในการทำการค้าเพราะมีเชื้อสายร่วมชาวจีนผู้เชี่ยวชาญในอาชีพนี้ อีกนัยหนึ่งอัตลักษณ์เฉพาะนี้แสดงให้เห็นถึงความพยายามปรับตัวในสถานะ “ลัทธิ” ของชาวมลายูมุสลิมที่ทำการค้าท่ามกลางระบบเศรษฐกิจทุนนิยมอันมีกลไกการตลาดบางอย่างที่ไม่สอดคล้องต่อหลักศาสนาอิสลาม แต่ยังคงแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์มลายูมุสลิมด้วยการใช้ภาษามลายูในชีวิตประจำวัน แต่งกาย ดำเนินชีวิต และทำการค้าตามศาสนบัญญัติ รวมทั้งให้คำอธิบายถึงการประกอบอาชีพว่าเป็นอาชีพของท่านนบี ในขณะที่ชาวจีนจะปรับอัตลักษณ์ของกลุ่มตนไปตามวัฒนธรรมของกลุ่มข้าราชการชาวไทย เช่น ลูกหลานชาวจีนใช้ภาษาจีนได้น้อยลง ใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวัน และการประกอบพิธีกรรมของคนจีนกำลังเจือจางลง เพราะลูกหลานคนจีนส่วนใหญ่อาศัยและทำงานอยู่ในเมืองใหญ่อื่นๆ ที่มีคนไทยเป็นคนกลุ่มใหญ่ ห่างไกลจากครอบครัวและชุมชนที่มีสถาบันและองค์กรต่างๆ ที่ช่วยสืบทอดและสร้างสำนึกทางชาติพันธุ์ของกลุ่มชาวจีน

นอกจากนี้ในการศึกษาถึงการอยู่ร่วมกันของคนสองกลุ่มชาติพันธุ์พบว่า คนทั้งสองกลุ่มจะมีการปรับตัวเข้าหากัน และมีกลไกการลดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ โดยการให้ความเคารพในความเชื่อของแต่ละกลุ่ม เช่นการอนุญาตให้ลูกจ้างชาวมุสลิมแต่งกายตามศาสนบัญญัติและทำละหมาดในบ้านได้ การที่คนจีนในย่านสายกลางไม่เลียดสุนัข นอกจากนี้คนทั้งสองกลุ่มยังมีการปรับตัวทั้งลดและข้ามพรมแดนทางชาติพันธุ์ในการปฏิสัมพันธ์กัน จากในอดีตที่คนจีนเรียนรู้ในการพูดภาษามลายู จนกระทั่งถึงปัจจุบันที่คนทั้งสองกลุ่มใช้ภาษาไทยเป็นภาษากลางในการติดต่อสื่อสารกัน ตลอดจนการปรับตัวของชนกลุ่มน้อยชาวจีนด้วยการปรับรับและผสมผสานความเชื่อเรื่องการบูชา"เจ้าที่แขก"เพื่อสร้างความรู้สึกมั่นคงในการอาศัยและทำมาหากินในผืนแผ่นดินของชาวมลายูมุสลิม การให้ความเคารพบูชา"เจ้าที่แขก"ผสมกับจริยธรรมบางประการในหลักของขงจื้อของคนจีนเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างสำนึกให้คนจีนมีความ "อ่อนน้อม" และปรับตัวเข้ากับเจ้าของพื้นที่ในทางปฏิบัติ ถึงแม้การประกอบอาชีพของทั้งชาวจีนและชาวมลายูในย่านสายกลางทำให้ดูเหมือนว่าปรับตัวเข้าหากันเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ แต่การปรับตัวเหล่านี้ส่งผลต่อการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในทางสังคมด้วยเช่นกัน

ในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ที่มีการปรับอัตลักษณ์ การลดและข้ามพรมแดนทางชาติพันธุ์ ไม่ได้ทำให้ชาวมลายูและชาวจีนสูญเสียสำนึกทางชาติพันธุ์แต่อย่างใด ในทางตรงข้ามกลับทำให้ทั้งสองชาติพันธุ์มีความสัมพันธ์ในทางที่ดีต่อกันเสมอมา แม้รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคนสองชาติพันธุ์จะเปลี่ยนแปลงไป การเคลื่อนย้ายของชาวมลายูมุสลิมในฐานะเจ้าของที่ดินเข้ามาอาศัยอยู่ปะปนกันภายในการค้าที่ครั้งหนึ่งคนกลุ่มใหญ่ของย่านเป็นพ่อค้าชาวจีนในช่วงเวลาประมาณ ๒๐ ปีที่ผ่านมา ตลอดจนการเคลื่อนย้ายของลูกหลานชาวจีนไปสู่พื้นที่การทำมาหากินในเมืองที่ใหญ่กว่าเมืองยะลา ไม่เพียงแต่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของชุมชนสัดส่วนประชากรที่เปลี่ยนแปลงไปเช่นนั้นนอกจากจะส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของชาวจีนในเมืองยะลาแล้ว ยังมีส่วนในการกำหนดแนวโน้มการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสองชาติพันธุ์ในอนาคต

จากปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น คนจีนไม่ได้หันวันใจต่อการที่ชาวมลายูมุสลิมมีจำนวนประชากรมากขึ้น หากชาวมลายูมุสลิมไม่ได้แพร่ขยายเข้ามายังพื้นที่ทางเศรษฐกิจที่ชาวจีนครอบครองอยู่ แต่สิ่งที่เกิดขึ้นคือคนมลายูมุสลิมเข้ามาประกอบอาชีพค้าขายในพื้นที่ที่คนจีนเคยครอบครอง ชาวจีนจึงเริ่มรู้สึกหวั่นใจต่อการเข้ามาของคนมลายูมุสลิม ความหวั่นใจนี้ไม่ได้เกิดจากการแข่งขันทางการค้า ซึ่งหากเปรียบเทียบในเรื่องของกลยุทธ์ทางการค้าชาวจีนค่อนข้างมั่นใจว่าชาวมลายูมุสลิมจะไม่สามารถเข้ามาแข่งขันในสนามการค้าได้ แต่สิ่งที่ทำให้ชาวจีนหวั่นไหวมากที่สุดคือ ลักษณะ"การรักพวกพ้อง"ของชาวมลายูมุสลิม ที่ชาวจีนเชื่อว่ามีส่วนผลักดัน

ให้ชาวมลายูมุสลิมไปเลือกซื้อสินค้าและบริการจากร้านคนมุสลิมด้วยกันก่อน ทั้งที่ในความเป็นจริงชาวมลายูมุสลิมส่วนใหญ่ไม่ได้ปฏิบัติเช่นที่ชาวจีนเข้าใจ

ดังนั้นความหวั่นใจของชาวจีนผู้ทำการค้าน่าจะเกิดจากการเปลี่ยนแปลงที่กระทบต่ออำนาจในทางเศรษฐกิจของคนจีน เมื่อชาวมลายูมีการศึกษามากขึ้น และชาวมลายูกลุ่มหนึ่งเข้ามาประกอบอาชีพค้าขายซึ่งเคยเป็นอาชีพที่เกือบจะผูกขาดโดยชาวจีน อำนาจต่อรองที่ชาวจีนเคยมีเหนือกว่าชาวมลายูมุสลิมกำลังจะสูญหายไป ความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์จะมีลักษณะที่เท่าเทียมกันมากขึ้น แต่ด้วยการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นไม่ได้เกิดจากกลุ่มชาวมลายูเพียงกลุ่มเดียว กลุ่มชาวจีนเองมีการเคลื่อนย้ายประชากรเช่นกัน การเคลื่อนย้ายออกจากพื้นที่ของลูกหลานชาวจีนนั่นเองที่แสดงให้เห็นว่าความขัดแย้งระหว่างชาติพันธุ์จะไม่เกิดขึ้นแม้ว่าชาวมลายูจะเคลื่อนย้ายเข้ามาในพื้นที่การทำมาหากินของชาวจีนมากขึ้น แต่ในอนาคตสัดส่วนของประชากรต่างชาติพันธุ์ในสังคมเมืองยะลาจะเปลี่ยนแปลงไป ชาวจีนคงจะเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีประชากรน้อยลงกว่าเดิม ซึ่งจะนำไปสู่การปรับตัวและอัตลักษณ์ใหม่ของกลุ่มชาวจีนที่ยังคงอยู่ในเมืองยะลาต่อไป

สิ่งต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นนับได้ว่าเป็นระบบนิเวศวิทยาทางสังคม การปฏิสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่นทั้งสองกลุ่มแสดงให้เห็นว่าระบบการเมืองการปกครองจากภายนอกไม่จำเป็นจะต้องเข้ามาจัดการความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกลุ่มต่างๆ นี้เลย การปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในท้องถิ่นที่อยู่ร่วมกันมาตั้งแต่ในอดีต ผ่านการเรียนรู้ซึ่งกันและกันมาเป็นระยะเวลายาวนานจนสามารถสร้างดุลยภาพในการอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข ด้วยเพราะต่างเข้าใจและยอมรับในความหลากหลายเคารพในความแตกต่างซึ่งกันและกัน แม้ว่าความเข้าใจและการยอมรับจะแฝงไปด้วยประโยชน์ทางการค้า หากมองอีกมุมหนึ่งผลประโยชน์ทางการค้าเหล่านี้กลับนำมาซึ่งประสบการณ์การปฏิสัมพันธ์ที่ดี สร้างอคติทางบวกต่อกัน ตลอดจนปรับตัวอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ตลอดเวลาที่ผู้ศึกษาทำการศึกษาถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนสองชาติพันธุ์ใน “บ้านเกิด” ของตนเอง ผู้ศึกษาพบว่ามีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นมากมาย เมืองยะลาเติบโตขึ้น คนมลายูมุสลิมมีการศึกษามากขึ้น มีความเคร่งครัดต่อบทบัญญัติทางศาสนามากขึ้น คนมลายูมุสลิมทำการค้ามากขึ้น ลูกหลานชาวจีนไม่ค่อยกลับบ้าน ฯลฯ แต่สิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงคือคนในท้องถิ่นยังคงอยู่ร่วมกันอย่างสงบ ไม่มีความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนต่างชาติพันธุ์เช่นที่ผ่านมา นอกจากเหตุการณ์ความรุนแรงต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งไม่สามารถระบุได้ว่าผู้กระทำการคือใคร จนกระทั่งในเวลาที่ยืนยันบทสรุปของการศึกษานี้ (กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗) ต่อเนื่องถึงการตรวจทานแก้ไขครั้งสุดท้าย (เดือนพฤษภาคม) พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ยังคงเป็นพื้นที่แห่งปัญหาความขัดแย้งที่กำลัง

ทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ สถานการณ์ความไม่สงบของปี 2547 เริ่มต้นขึ้นเมื่อวันที่ 4 มกราคม 2547 จากการปล้นปืนที่ค่ายทหารในจังหวัดนราธิวาส การฆ่าและลอบทำร้ายเจ้าหน้าที่ของรัฐทุกวัน ลอบวางเพลิงและวางระเบิด ทำร้ายพระภิกษุและประชาชนจนกระทั่งถึงวันที่ 29 เมษายน 2547 รวมทั้งสิ้น 496 ครั้ง (ไทยโพสต์ 4 พฤษภาคม 2547 :4) เหตุการณ์ที่รุนแรงที่สุดในระยะเวลา 4 เดือนที่ผ่านมา คือการปะทะกันระหว่างเจ้าหน้าที่และกลุ่มผู้ก่อความไม่สงบในเช้าตรู่วันที่ 28 เมษายน 2547 เป็นผลทำให้มีผู้เสียชีวิตทั้งหมด 112 คน (เจ้าหน้าที่และผู้ก่อความไม่สงบ)

กลุ่มนักวิชาการและสื่อส่วนใหญ่มักอธิบายเหตุการณ์ตลอด 4 เดือนที่ผ่านมาว่าสาเหตุแห่งความขัดแย้งเกิดจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ ภาพความรุนแรงต่างๆ ที่สื่อนำเสนอได้สร้างกระแสความหวาดกลัวให้กับคนพื้นที่อื่นต่อพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งที่ความเป็นจริงคนต่างชาติพันธุ์ในท้องถิ่นอยู่ร่วมกันมาโดยไม่ได้มีปัญหาความขัดแย้งในเรื่องความแตกต่างทางชาติพันธุ์แต่อย่างใด

เมื่อเปรียบเทียบ ประสบการณ์ในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมลายูมุสลิมกับชาวจีนกับประสบการณ์ระหว่างชาวมลายูมุสลิมกับกลุ่มข้าราชการชาวไทย (ซึ่งต่อมาชาวไทยถูกเหมารวมเป็นกลุ่มเดียวกัน) จากตำนานและประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างคู่ความสัมพันธ์ทั้งสอง เห็นได้จากตำนานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสองชาติพันธุ์ในการแต่งงานข้ามชาติพันธุ์ระหว่างพี่ชายเจ้าแม่ซึ่งเปลี่ยนมารับนับถือศาสนาอิสลาม กับลูกสาวเจ้าเมืองชาวมุสลิม ตำนานดังกล่าวเป็นเรื่องเล่าที่อธิบายถึงความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่น และอธิบายความเป็นมาของกลุ่มชาวมลายูมุสลิมเชื้อสายจีน ประกอบกับประสบการณ์ในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนจีนกับคนมลายูในท้องถิ่นในการปฏิสัมพันธ์มีทั้งจำแนกความแตกต่างด้วยการแสดงความเป็นตัวตนของกลุ่ม ในขณะเดียวกันของทั้งสองกลุ่มต่างมีกลไกการปรับตัวเข้าหากันและลดปัญหาความขัดแย้งในการอยู่ร่วมกัน

ในขณะที่ประวัติศาสตร์ของอาณาจักรปัตตานีเป็นประวัติศาสตร์ของการต่อสู้ทางการเมืองระหว่างรัฐกับประชาชนในท้องถิ่น ประสบการณ์ในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาวมลายูมุสลิมกับกลุ่มข้าราชการชาวไทยพุทธจะเห็นถึงความสัมพันธ์ที่แตกต่างกันออกไป ประสบการณ์เหล่านี้ได้แปรเปลี่ยนเป็นประวัติศาสตร์ ความทรงจำและเรื่องเล่าที่ถ่ายทอดบอกต่อกันไปในท้องถิ่น ก่อให้เกิดอคติทางชาติพันธุ์ระหว่างกัน (อคติในที่นี้หมายถึงทั้งที่ชอบและชัง) เหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งในการกำหนด อัตลักษณ์และพรมแดนทางชาติพันธุ์ระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ในสังคม

จากการศึกษาเห็นได้ว่าปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและประชาชนชาวมลายูมุสลิมในท้องถิ่น ที่เกิดจากความไม่ยอมเข้าใจ

ไม่ยอมรับในวัฒนธรรมและความเชื่อของชาวมลายูมุสลิม การเข้ามาแทรกแซงและครอบครองของประเทศไทยในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ตลอดจนการดำเนินนโยบายการผสมกลมกลืนต่อเนื่องยาวนานต่อชาวมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้ประวัติศาสตร์กลายเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสำนึกร่วมของชาวมลายูมุสลิม การเข้ามาปกครองโดยขาดความเข้าใจในมิติทางวัฒนธรรม โดยขาดความเข้าใจถึง “ตัวตน” ของชาวมลายู และ “ตัวตน” ของคนมุสลิมที่ผสมผสานกันเป็นวัฒนธรรมของชาวมลายูมุสลิม ได้สร้างประสบการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ที่ไม่ประทับใจต่อผู้ที่เป็นเจ้าของแผ่นดินดั้งเดิม ก่อเกิดอคติในทางลบต่อกัน จนกระทั่งเกิดความขัดแย้งรุนแรงระหว่างกัน

สถานการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตลอดเวลาลหลายทศวรรษที่ผ่านมา เกิดจากการเข้ามาแทรกแซง และความพยายามที่จะครอบครองของระบบการเมืองการปกครองจากภายนอก จนกระทั่งส่งผลให้ในเวทีวิทยาทางสังคมของจังหวัดชายแดนภาคใต้เสียดุลยภาพไป หากรัฐเล็งเห็นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติวิธีโดยการเรียนรู้ซึ่งกันและกันของคนในท้องถิ่น และกลไกการลดปัญหาความขัดแย้งด้วยการเคารพความแตกต่างและหลากหลายอย่างจริงจัง ประวัติศาสตร์แห่งความเจ็บปวดซ้ำซากของชาวมลายูมุสลิมคงจะไม่ถูกบันทึกเพิ่มขึ้น ความหวาดระแวงแคลงใจของคนในท้องถิ่นที่เกิดเป็นรอยร้าวในสังคมคงจะเลือนจางและสลายเช่นเดิม เหตุการณ์ความรุนแรงต่างๆที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องน่าจะลดลงและหมดไปในที่สุด

กรณีศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนในท้องถิ่นที่สามารถดำรงอยู่ร่วมกันมาอย่างสงบในเวลหลายชั่วอายุคนอย่างเป็นรูปธรรมนี้ น่าจะเป็นตัวอย่างที่จะแสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการให้ความสำคัญต่อการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น ที่ไม่เพียงแต่ทำให้เข้าใจความแตกต่างหลากหลายทางชาติพันธุ์ แต่จะทำให้เข้าใจความแตกต่างหลากหลายของชุมชนในแต่ละพื้นที่ที่มีการปรับตัวต่อสภาวะแวดล้อมและมีโครงสร้างภายในสังคมที่แตกต่างกัน องค์ความรู้เช่นนี้จะสามารถใช้เป็นแนวทางในการวางนโยบายแก้ปัญหา และการปรับความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับประชาชนอย่างเหมาะสมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ จนกระทั่งนำไปสู่การบรรลุเป้าประสงค์ของรัฐในการสร้างความสงบและมั่นคงของชาติ

ท้ายที่สุดผู้ศึกษาได้แต่ภาวนาขอให้คนในท้องถิ่นยังคงจดจำความรู้สึกไว้วางใจ และการพึงพิงอิงอาศัยที่มีต่อกันมา จดจำสันติสุขที่เคยดำรงอยู่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อว่าสักวันความทรงจำเหล่านี้จะถูกรื้อฟื้นคืนกลับมา และผู้คนในท้องถิ่นจะอยู่ร่วมกันอย่างสงบดังเดิม

บรรณานุกรม

หนังสือภาษาไทย

- 212 ปี เมืองยะลา. ม.ป.ท.,ม.ป.ป. (พิมพ์ในโอกาสเฉลิมฉลองเมืองยะลา ครบรอบ 212 ปี 2546).
- 60 ปี พระครูอุทัยวิริยาภรณ์. ม.ป.ท.,ม.ป.ป. (พิมพ์ในโอกาสครบรอบ 60 ปีพระครูอุทัยวิริยาภรณ์ วัดนิโรธสังฆาราม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา 13 ธันวาคม พ.ศ. 2534).
- เกษียร เตชะพีระ. แลลดลายมังกร รวมข้อเขียนว่าด้วยความเป็นจีนในสยาม. กรุงเทพฯ : คบไฟ, 2537.
- ครองชัย หัตถา. ปัตตานี การค้าและการเมืองการปกครองในอดีต ปัตตานี : โรงพิมพ์มิตรภาพ, 2541.
- เคี่ยม สังสิทธิเสถียร และดวง ทองอ่อน. เจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวปัตตานี. ยะลา : ยะลาการพิมพ์, 2544.
- จรัญ มะลูลีม, กิติมา อมรทัต และพรพิมล ตริโชติ. ไทยกับโลกมุสลิม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 กรุงเทพฯ : คุรุสภา, 2526.
- ชมรมธุรกิจการค้ามุสลิมจังหวัดยะลา. ข้อบังคับของชมรมธุรกิจการค้ามุสลิมจังหวัดยะลา. ม.ป.ท., ม.ป.ป.
- ชุมนุมนิติศึกษาศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ภัยใต้ ภัยได้. กรุงเทพฯ : กราฟฟิคอาร์ต, 2516.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. ความรุนแรงกับการจัดการ"ความจริง": ปัตตานีในรอบกึ่งศตวรรษ. ร่างรายงานผลการวิจัยในโครงการการจัดการความจริงในสังคมไทย ของสำนักงานสนับสนุนกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2545.
- ทองแถม นาถจำนง และพรพล ปันเจริญ. สืบตำนานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว. กรุงเทพฯ : เสียดฟ้า, 2544.
- ทวีศักดิ์ เผือกสม. อยุธยาในเงื้อมมือของปัตตานี: ประวัติศาสตร์นิพนธ์ของปัตตานี และบทสนทนาระหว่างศูนย์กลางกับท้องถิ่นในการเขียนประวัติศาสตร์. ในงานสัมมนา The First Inter-Dialogue Conference on Southern Thailand, โดยมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 13-15 มิถุนายน 2545.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 เล่มที่ 1. กรุงเทพฯ : ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์, 2505.
- ประยูรศักดิ์ ชลาชนเดชะ. มุสลิมในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2531.

ประวัติศาสตร์4จังหวัดภาคใต้ และคติธรรม. ยะลา : ยะลาการพิมพ์, 2535.(พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระเทพเมธี (เลื่อน ปญญาวุโธ ป.ธ.5) 23-25สิงหาคม 2544).

“ประวัติอำมาตย์โท พระรัฐกิจวิจารณ์ (สวาสดิ์ ณ นคร).” ม.ป.ท.,ม.ป.ป. (อัครสำเนา)

ปราณี วงษ์เทศ. สังคมและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, 2543.

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, บรรณาธิการ. อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แปลนพรีนติ้ง, 2546 .

พระเทพญาณโมลี. ที่ระลึกในพิธียกข้อฟ้าอุโบสถวัดคูหาภิมุข จังหวัดยะลา. ม.ป.ท.: 2518.

ภูวดล ทรงประเสริฐ. ทุนจีนปักชำได้: ภูมิหลังเบื้องลึกทุนใหญ่โพ้นทะเล. กรุงเทพฯ : เลิฟ แอนด์ ลิฟ, 2546.

มุณีร มุฮัมหมัด. กฎหมายอิสลาม. กรุงเทพฯ : พิทักษ์การพิมพ์, 2521.

มุฮัมมัดอาลี อัล-ฮาซิมี่. มุสลิมในอุดมคติ. แปลโดย กิติมา อมรทัต. กรุงเทพฯ : มีเดียเทค,ม.ป.ป.

มูลนิธิตุ้ยบ้วยเต็งเนียงจ.ยะลา. การประชุมสันนิบาตองค์กรชาวไหหลำภาคใต้ครั้งที่ 27 จังหวัดยะลา. ม.ป.ท., 2544.

รัตติยา สาและ. การปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกที่ปรากฏในจังหวัด ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.), 2544.

วิเชียรศิริ,พระยา. ประชุมพงศาวดารภาคที่ 3. พิมพ์ครั้งที่ 2 พระนคร:หอสมุดวชิรญาณ, 2471 (พิมพ์ในงานศพหลวงชนาธิกรณอนุมัติ (สิงโต ลิ้มปพันธุ์) 2471.

วุฒิชัย มูลศิลป์ และสมโชติ อ๋องสกุล, บรรณาธิการ. มณฑลเทศาภิบาล วิเคราะห์ เปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แสงรุ่งการพิมพ์, 2524.

สกินเนอร์ จี วิลเลียม. สังคมจีนในประเทศไทย:ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์. แปลโดย พรณี จัตรพลรักษ์ และคนอื่นๆ. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2529.

สมคิด ทองสิมา, บุญมา ศรีสุเมธี และ อรรถนีลดา วุฒิจันทร์. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมศาสนา, 2527.

สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, ดิลก วุฒิพาณิชย์ และประสิทธิ์ ชินการณ. จีนทักษิณ:วิถีและพลัง.รายงานการวิจัยในโครงการ โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมในภาคใต้กับการพัฒนา กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544.

สุรินทร์ พิศสุวรรณ. นโยบายประสมประสานชาวมลายูมุสลิมในประเทศไทยสมัยรัตนโกสินทร์. ในการสัมมนาสองศตวรรษรัตนโกสินทร์ : ความเปลี่ยนแปลง ของสังคมไทย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525.

เสาวนีย์ จิตต์หมวด. กลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยมุสลิม. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., 2531.

_____. วัฒนธรรมอิสลาม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ทางนำ, 2535.

อมรา พงศาพิชญ์. วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา.

พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

อารง สุทธาศาสน์. ปัญหาความขัดแย้งในสี่จังหวัดภาคใต้. กรุงเทพฯ : พัทธกะประชา, 2519.

อารีฟิน บินจิ, อ.ลออแมน และอัสหมัด สมบุรณ์ บัวหลวง. ปาตานี ดารุสสลาม. ยะลา : มุสลิม
นิวส์, 2543.

อิมรอน มะลูลีม. วิเคราะห์ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลไทยกับมุสลิมในประเทศไทย:กรณีศึกษากลุ่ม
มุสลิมในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้. กรุงเทพฯ : อิสลามมิคอะเคเดมี, 2538.

อุทัย หิรัญโต. มุสลิมในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, 2521.

อุทอง ประศาสน์วินิจชัย, ผู้แปล. เดอริ์โคม – เวเบอร์. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร,
2530.

วิทยานิพนธ์

จักรพันธ์ ชัดชุมแสง. “ชุมชนมุสลิมในเมืองตลาดชายแดนไทย-พม่า:สัมพันธภาพระหว่าง
พหุสังคม วิถีชีวิตทางเศรษฐกิจ และการอ้างชาติพันธุ์.” วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและ
มานุษยวิทยาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543.

เฉลิมเกียรติ ขุนทองเพชร. “การต่อต้านนโยบายรัฐบาลในสี่จังหวัดภาคใต้ของประเทศไทยโดย
การนำของหะยีสุหลง อับดุลกาเดร์ พ.ศ.2453-2497.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529.

ชุตินธรา วัฒนกุล. “กรือเซะ : ความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ ปรัมปรานิยายและพิธีกรรม.”
วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2537.

สงคราม ชื่นภิบาล. “การผสมกลมกลืนชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้.” วิทยานิพนธ์
รัฐศาสตรบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518.

เสาวนีย์ จิตต์หมวด. “หน้าที่ของมัสยิดต่อสังคมมุสลิมในภาคกลาง.” วิทยานิพนธ์สังคม
วิทยามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.

อลิสา หะสาเมาะ. “ความสำนึกในเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยมุสลิมในชุมชนหรือเสาะ.” สังคม
วิทยามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

บทความภาษาไทย

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. “จิตวิญญาณทางศาสนาในอิสลามสัมพันธ์กับธุรกิจการแสวงบุญ:โลกาภิวัตน์และท่าทีของอิสลามในเอเชียแปซิฟิก” ใน กระจกหลายด้านฉายประวัติศาสตร์, 60-74.

กาญจณี ละอองศรี และธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : มติชน, 2544.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. “มุสลิมศึกษา:สังคมศาสตร์ทวนกระแส และ “ความเป็นอื่น,” ใน วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 4,1 (มกราคม-เมษายน 2541) :

1-10.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. “ชาวจีน ปัจจัยสำคัญของความเปลี่ยนแปลง.” ศิลปวัฒนธรรม 9,4(กุมภาพันธ์ 2531) : 37-48.

ปราณี วงษ์เทศ. “ตำนานและพิธีกรรม : โลกของอำนาจและสำนึกทางประวัติศาสตร์ในจินตนาการของชาวนาในอุษาคเนย์” ใน กระจกหลายด้านฉายประวัติศาสตร์,140-162. กาญจณี ละอองศรี และธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : มติชน, 2544.

ปรีดี พนมยงค์. “ข้อสังเกตเกี่ยวกับเอกภาพของชาติกับประชาธิปไตย.” ใน ความเป็นเอกภาพของชาติกับปัญหาสามจังหวัดภาคใต้, 1-16. สหพันธ์นิสิตนักศึกษาชาวปักกิ่งได้แห่งประเทศไทย, รวบรวม. กรุงเทพฯ : ประจักษ์การพิมพ์, 2517.

พรชัย ตระกูลวรานนท์ “แนวการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์จีนในสังคมไทย,” วารสารสังคมวิทยา มานุษยวิทยา 21,1 (2545) : 1-24.

ศรีศักร วัลลิโภดม. “การธำรงชาติพันธุ์กับความเป็นชาติในสังคมไทย,” ศิลปวัฒนธรรม 20,12 (ตุลาคม 2542) :10-13.

ศรีศักร วัลลิโภดม. “คนจีนในเมืองไทย,” ศิลปวัฒนธรรม 9,4 (กุมภาพันธ์ 2531) : 25-34.

สุวรรณา สถาอานันท์. “จารีตนักคิดจีน : ข้อพินิจเรื่องจารีต” รัฐศาสตร์สาร 23,1 (2545) : 29-44.

สุเทพ สุนทรภัสส์. “ความหลากหลายของโลกมุสลิม:ความเป็นหนึ่งบนพื้นฐานของความแตกต่างทางด้านพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ลักษณะทางชาติพันธุ์ และการปรับตัวทางเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรม,” วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 4,1 (มกราคม-เมษายน 2541) : 33-51.

อภัยสมบุรณ์ บัวหลวง. “เสียงเพรียกขำก่าแพง.” ไทยโพสต์, 4 พฤษภาคม 2547, 4.

อานันท์ กาญจนพันธ์. “บทนำหนังสือ ชาติพันธุ์และมายาคติ,” ใน ชาติพันธุ์และมายาคติ, 5-16. กระทรวงวัฒนธรรม. (รวบรวม) กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2546.

เอกสารราชการ

กระทรวงพาณิชย์. “ข้อมูลการตลาดจังหวัดยะลาประจำปี 2543.” สิงหาคม 2544.

_____. “ข้อมูลการตลาดจังหวัดยะลาประจำปี 2544.” สิงหาคม 2545.

กระทรวงมหาดไทย. “พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ที่เกี่ยวกับภารกิจกระทรวงมหาดไทย เล่มที่ 1 ภาคที่ 1 และ 2.” 2513.

กระทรวงศึกษาธิการ. “ประวัติศาสตร์จังหวัดภาคใต้ นราธิวาส ปัตตานี ยะลา สตูล.” 2505.

กองวิชาการและแผนงานเทศบาลนครยะลา. “แผนพัฒนาเทศบาล 5 ปี พ.ศ. 2545-2549 เทศบาลนครยะลาแผนพัฒนาเทศบาล.” 2545.

“รายงานประจำปีพระพุทธศักราช 2464 เพื่อระลึกถึงพระคุณพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน.” ม.ป.ป.

สำนักงานจังหวัดยะลา. “บรรยายสรุปจังหวัดยะลา.” 2544.

สำนักงานเทศบาลนครยะลา. “การนำเสนอผลงานดีเด่นประเภทผังเมือง.” ม.ป.ป.

_____. “เอกสารแนะนำและสรุปรายงานผลการดำเนินงานของเทศบาลนครยะลา.” 2545.

สำนักงานสภาพความมั่นคงแห่งชาติ. “นโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ.2542-2546).” 2542.

สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. ศาสนาและวัฒนธรรมไทยในจังหวัดชายแดนภาคใต้. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2523.

หนังสือพิมพ์

มติชน, 4 สิงหาคม 2536.

มติชน, 29 เมษายน 2547.

ไทยโพสต์, 4 พฤษภาคม 2547.

หนังสือภาษาอังกฤษ

Abdalati, Hammudah. Islam in Focus. India : Crescent publishing Company, 1988.

Beshers, James M. Urban Social Structure. New York : The Free Press, 1969.

Barth, Fredrik. Ethnic Groups and Boundaries The Social Organization of Culture Difference. Second printing, Boston : Little Brown Company, 1969.

Cornish, Andrew. Whose Place is This? Malay Rubber Producers and Thai Government Officials in Yala. Thailand : White Lotus Press, 1997.

- Eriksen, Thomas Hylland. Us and Them in the Modern Societies. Oslo : Scandinavian University Press, 1992.
- G. Fox, Richard. Urban Anthropology Cities in Their Cultural Settings. Newjersey : Prentice-Hall inc., 1977.
- Grant, Evans (edited) Asia's Cultural Mosaic: an Anthropological Introduction. New York : Prientice, 1993.
- Horstmann, Alexander. "The Politics of Cultural Distinction: Local and Grobal Forms of Inter-Cultural Communication in Southern Thailand." 2000. (Mimeographed)
- Jary, David & Jary, Julia. Dictionary of Sociology. Glasgow : HarperCollins, 1995.
- Jenkins, Richard. Rethinking Ethnicity Arguments and Explorations. London : Sage Publications, 1997.
- Keyes, Charles F. Ethnic Change. Vol2, London : University of Washington Press, 1981.
- Kleniewski, Nancy. Cities, Change, and Conflict A Politic Economy of Urban Life. USA : Wadworth Publishing Company, 1997.
- Maalouf, Amin. On Identity. Great Britain : The Harvill Press, 2000.
- Myers, David G. Social Psychology. 5th ed., USA : The McGraw-Hill Companies, Inc., 1983.
- Press, Irwin & Smith, M. Estellie. Urban Places and Process Readings in the Anthropology of Cities. New York : Macimillon Publishingco., inc., 1980.
- Wu, David Y.H. Ethnicity and Interpersonal Interaction A Cross Cultural Study. Singapore : Koon Wah Printing Pte Ltd., 1982.

วิทยานิพนธ์ภาษาอังกฤษ

- Chavivun Prachuabmoh. "The Role of Women in Maintaining Ethnic Identity and Boundaries : A case of Thai Muslims (The Malay-speaking Group) in Southern Thailand." Ph.D. dissertation in anthropology, University of Hawaii, 1980.

บทความภาษาอังกฤษ

Yusof, Abdul Maulud. "Culture Change in Malay Society: from Peasantry to Entrepreneurship." In Crossroads, vol.3, No.2-3 : 49-65.

Chaiwat Satha-Anand. "Bangkok Muslim and the Tourist Trade." In Mohamed Ariff, The Muslim Private Sector in Southeast Asia, Singapore : ISEAS, 1991 :89-121.

Chaiwat Satha-Anand. "Pattani in the 1980s: Academic Literature and Politics stories." In Sojourn (I S E A S), 7, No. 1, (February 1992).

Chaiwat Satha-Anand. "Hijab and Moments of Legitimation Islamic Resurgence in Thai Society." In Asian Visions of Authority Religion and the Modern States of East and Southeast Asia, Honolulu : University of Hawaii Press, 1994.

Chavivun Prachaubmoh. "Ethnic Relations Among Thai, Thai Muslim, and Chinese in South Thailand." In Ethnicity and Interpersonal Interaction a Cross Culture Study, Edited by Wu, David Y.H., Singapore : Koon Wah Printing Pte Ltd.,

1 9 8 2 : 6 3 - 8 4 .

Nagata, Judith. "In defence of ethnic boundaries: the changing myths and chaters of Malay identity." in Ethnic Change, Edited by Charles F Keyes. London : University of Washington Press, 1981: 88-116.

Nagata, Judith. "What is a Malay? Situational selection of ethnic identity in plural society." In American Athnologist, Vol. 7, No. 2, 1974 : 331-350.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

http://www.yalacity.go.th/m_statatic.php. (Online) Acessed 30 January 2004.

<http://www.yala.go.th>. (Online) Acessed 30 January 2004.

การสัมภาษณ์

กุลดิป ชิงห์ คานธี. หัวหน้ากลุ่มชาวอินเดียศึกษาในจังหวัดยะลา. สัมภาษณ์, 14 กันยายน 2545.

จำเริญ คุปต์ธรรมสาร. เจ้าของร้านค้าในจังหวัดยะลา. สัมภาษณ์, 28 สิงหาคม 2545.

ชีษณุพงศ์ ตีรรัตนภรณ์. คณะกรรมการศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวจังหวัดยะลา. สัมภาษณ์, 11 ธันวาคม 2545.

ชีว เหลืองภักทวงศ์. เจ้าของร้านค้าในจังหวัดยะลา. สัมภาษณ์, 11 พฤษภาคม 2545.

ชะกรรียา ปายอ และซาปูเราะ ปายอ. เจ้าของร้านค้าในจังหวัดยะลา. สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน 2545.

ธวัช เลิศผดุงพงศ์. คณะกรรมการศาลเจ้าพระโพธิสัตว์. สัมภาษณ์, 9 ธันวาคม 2545.

นิมุ มะกาเจ. รองคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดยะลา. สัมภาษณ์, 1 ตุลาคม 2545.

บุญเรียง ตันซัซวาล. เจ้าของร้านค้าในจังหวัดยะลา. สัมภาษณ์, 24 พฤษภาคม 2545.

ปราณี ชินวรโสภาค. อาจารย์ใหญ่วิชาภาษาจีนโรงเรียนมูลนิธิยะลาบำรุงผดุงประชา. สัมภาษณ์, 7 ธันวาคม 2545.

มะลิเบ็ง หะสาเมาะ. ผู้อาศัยในย่านตลาดเก่า. สัมภาษณ์, 3 ตุลาคม 2545.

มังกร ลิ้มกังวาฬมงคล. เจ้าของร้านค้าในจังหวัดยะลา. สัมภาษณ์, 18 กันยายน 2545.

มุฮัมมัดนาเซอร์ เจ๊ะอารน. เจ้าของร้านค้าใน จังหวัดยะลา. สัมภาษณ์, 3 กันยายน 2545.

มุฮัมมัดรุดดี ภารวัน. ประธานชมรมธุรกิจการค้าอิสลามประจำจังหวัดยะลา. สัมภาษณ์, 3 มิถุนายน 2545.

แวรกีเยาะ แว. เจ้าของร้านค้าในจังหวัดยะลา. สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2545.

สุบรรณ สุบรรณพานิช. เจ้าของร้านค้าในจังหวัดยะลา. สัมภาษณ์, 16 กันยายน 2545.

สุพัตรา จิวกานนท์. เจ้าของร้านค้าในจังหวัดยะลา. สัมภาษณ์, 8 พฤษภาคม 2545.

เสียง วิวัฒน์สุรกิจ. เจ้าของร้านค้าในจังหวัดยะลา. สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2545.

อภิรักษ์ ภูมิณรงค์. เจ้าของร้านค้าในจังหวัดยะลา. สัมภาษณ์, 2 ตุลาคม 2545.

อติพันธ์ ปินอิสริสและวันมาสนะห์ ปินอิสริส. เจ้าของร้านค้าในจังหวัดยะลา. สัมภาษณ์, 28 พฤษภาคม 2545.

อับดุลการิม ดอเลาะ. เจ้าของร้านค้าในจังหวัดยะลา. สัมภาษณ์, 3 กันยายน 2545.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ตำนานเจ้าแม่ลี้มกอเหนี่ยว

(พิมพ์จำหน่ายในงานสมโภชศาลเจ้าแม่เล่งจูเกียง จังหวัดปัตตานี พ.ศ.2544)

เจ้าแม่ลี้มกอเหนี่ยวกำเนิดในครอบครัวของตระกูลลี้มีนามว่า "ก้อเหนี่ยว" ในตำบลบางถิ่นของได้หวันกล่าวนามเจ้าแม่ว่า จินเหลียน หรือนางบัวทอง ส่วนภูมิลำเนาของเจ้าแม่เข้าใจกันว่าเป็นชาวมณฑลฮกเกี้ยน เนื่องจากพี่ชายของเจ้าแม่ชื่อ ลี้มเต้าเคียน (ลี้มโต๊ะเคี่ยม ก็เรียก) มีประวัติการต่อสู้อันโหดโผน ได้สร้างชื่อเสียงกระฉ่อนทางแถบทะเลมณฑลฮกเกี้ยน จดหมายเหตุราชวงศ์หมิงได้บันทึกไว้ว่าเป็นชาวเมืองจัวจิว แขวงมณฑลฮกเกี้ยน หนังสือ "ตำนานมณฑลเมืองปัตตานี" ก็ได้ถือเอาตามนี้ แต่หนังสือ "ภูมิประวัติเมืองแต่จิว" เล่มที่ ๓๔ เรื่อง "ชีวประวัติลี้มเต้าเคียน" กล่าวว่าท่านมีพื้นเพเดิมเป็นชาวอำเภอฮุยไ้ แขวงเมืองแต่จิว จากการตรวจสอบหลักฐานที่เมืองแต่จิวของนักโบราณคดี ปรากฏว่าที่หมู่บ้านเทียเพ็งตอนใต้ยังมีฮวงซุ้ยบรรพบุรุษตระกูลลี้มเต้าเคียนเป็นประจักษ์หลายหลักฐานที่อยู่นั้น ณ บริเวณฮวงซุ้ยเดียรดาศไปด้วยศิลาซึ่งชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นได้ขนานนามฮวงซุ้ยเก่าแก่นั้นว่า "ไปเหนี่ยวฉวหวัง" หรือ "มวลิวิศรราชปักษา" อันหมายถึงทำเลสุสานที่ดี

ในรัชสมัยพระเจ้าซื่อจงฮองเต้แห่งราชวงศ์หมิง (ครองราชย์ระหว่างปี พ.ศ. ๒๐๖๕-๒๑๐๙) ยังมีครอบครัวตระกูลลี้มอยู่ครอบครัวหนึ่งมีบุตร ๒ คน บุตรชายชื่อ ลี้มเต้าเคียนมีลักษณะท่าทางอันทรนงองอาจ ใจคอกว้างขวางและมีสมัครพรรคพวกมาก ส่วนบุตรสาว มีนามว่า ลี้มกอเหนี่ยว เป็นผู้มื้อยาศัยอันดีงาม มีความกตัญญูต่อบิดามารดา และมีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว เมื่อเยาว์วัยทั้ง ๒ คนพี่น้องได้ศึกษาเล่าเรียนศิลปะต่างๆ จนแตกฉานลี้มเต้าเคียนผู้ที่เป็นหนุ่ม จึงได้สนองคุณบิดามารดาและเข้าสมัครเป็นราชการอำเภอ เมื่อสิ้นบุญบิดาแล้ว ลี้มเต้าเคียนไปทำราชการอยู่ที่เมืองจัวจิวแขวงมณฑลฮกเกี้ยน น้องสาวลี้มกอเหนี่ยวคอยเฝ้าปฏิบัติมารดา ลี้มเต้าเคียนมีอุปนิสัยรักความเป็นธรรม ชาวบ้านจัวจิวต่างก็ให้ความนับถือรักใคร่ แต่เป็นที่อิจฉายำเกรงของเหล่าขุนนางกังฉินยิ่งนัก

ในรัชสมัยพระเจ้าซื่อจงฮองเต้ ปรากฏว่ามีโจรสลัดชุกชุมที่ร้ายกาจนักก็คือโจรสลัดญี่ปุ่น ได้เที่ยวปล้นบ้านดีเมืองตามชายฝั่งทะเลของจีนอยู่เนืองนิจ สร้างความเดือดร้อนเป็นอันมาก โจรสลัดญี่ปุ่นได้ระดมกำลังเข้าโจมตีมณฑลจี้เกียงอย่างรุนแรงทางเมืองหลวงจึงได้แต่งตั้งขุนพลนามว่าเช็กชีกวง เป็นแม่ทัพคุมเรือไปทำการปราบปรามโจรสลัดญี่ปุ่นโดยเฉียบขาด

ลี้มเต้าเคียนจึงถูกคู่ริผู้พยายามทำร้ายถือโอกาสใส่ความว่า ลี้มเต้าเคียนได้สมทบกับโจรสลัดญี่ปุ่นมีการข่มขืนกำลังผู้คนและอาวุธคิดจะทำการกบฏก่อความวุ่นวาย ลี้มเต้าเคียนจึงถูกทางราชการประกาศจับฐานเป็นพวกโจรสลัดญี่ปุ่น ลี้มเต้าเคียนคิดว่าการที่ตนมาถูกเขาปรักปรำกล่าวโทษจนกระทั่งเช่นนี้ย่อมไม่มีโอกาสหาทางแก้ตัวเพื่อแสดงความบริสุทธิ์ ลี้มเต้าเคียนจึงได้ชักชวนเหล่าสมัครพรรคพวกของตนที่กระจัดกระจายแล้วพากันอพยพหลบภัยด้วยการนำเรือ ๓๐ กว่าลำ ตีออกจากที่ลี้มของทหารหลวงโดยแล่นเรือออกทะเลอย่างปลอดภัย ขบวนเรือพายหน้าไปถึงเกาะไต้หวันเป็นแห่งแรก

(ตามความในจดหมายราชวงศ์หมิง เล่มที่ ๓๒๓ เรื่อง “ประวัติเมืองกิล่ง” (ไต้หวัน ปัจจุบัน) กล่าวว่า เมื่อปลายปีเกียเจียง ตรงปีพ.ศ. ๒๑๐๙ แม่ทัพซ่งก๊วกซังได้ทำการปราบปรามพวกโจรสลัดญี่ปุ่นจนราบคาบแล้ว ลี้มเต้าเคียนกับพวกได้หลบหนีไปอาศัยอยู่ที่เกาะไต้หวัน) แต่ไม่กล้าตั้งมั่นอยู่ที่นั่นตลอดไป เพราะกลัวว่าทัพหลวงจะติดตามไปโจมตี และยังถูกโจรสลัดรังควาญอยู่เสมอ ลี้มเต้าเคียนจึงนำพรรคพวกเดินทางฝ่าคลื่นผจญภัยต่อไปจนถึงเกาะลูซอน (ฟิลิปปินส์ในปัจจุบัน ขณะถูกสเปนยึดครอง) เกิดปะทะกับกองเรือสเปนที่นอกฝั่งเกาะลูซอน ลี้มเต้าเคียนได้ทำลายเรือรบของสเปนเสียหายยับยั้งหลายลำ แต่ภายหลังขาดเสบียงอาหารและไม่มีกำลังหนุน จึงต้องล่าถอย (ความในตอนนี้นักภูมิศาสตร์จีนถือเอาว่าลี้มเต้าเคียนเป็นนักรบ นักผจญภัยที่มีความสามารถผู้หนึ่ง จึงให้เกียรติตั้งชื่อเป็นเกาะแห่งหนึ่งในทะเลจีนใต้เรียกว่า หมู่เกาะเต้าเคียน)

ส่วนในจดหมายเหตุราชวงศ์หมิงเรื่อง “ประวัติเมืองลูซอน” บันทึกว่าเมื่อปีว่นและที่ ๔ ตรงปี พ.ศ. ๒๑๑๙ ชาวเมืองลูซอนได้ฟื้นฟูสัมพันธไมตรีกับจีน เนื่องจากได้ช่วยเหลือทางราชการจีนปราบพวกลี้มเต้าเคียน หลังจากนั้นแล้ว ลี้มเต้าเคียนก็เดินทางผ่านเวียดนาม บางตำนานว่า ลี้มเต้าเคียนเคยอาศัยอยู่ในกรุงศรีอยุธยา ต่อมาจึงได้มาตั้งรากฐานอยู่ที่เมืองปัตตานี ในจดหมายเหตุราชวงศ์หมิงเล่มที่ ๓๒๓ บันทึกว่าลี้มเต้าเคียนได้หลบหนีการจับกุมไปอาศัยอยู่ที่เมืองปัตตานี มีท่าเรือเรียกว่าท่าเรือเต้าเคียน ภายหลังลี้มเต้าเคียนได้เข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม และได้ภรรยาซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์ของเจ้าเมืองปัตตานี เป็นที่โปรดปรานของเจ้าเมืองมาก ได้รับบรรดาศักดิ์เป็นหัวหน้าด้านศุลกากร เก็บส่วยสาอากร

ลี้มเต้าเคียนจากถิ่นฐานบ้านเดิมมาอาศัยอยู่ที่เมืองปัตตานีเป็นเวลาช้านานไม่ได้ส่งข่าวคราวไปให้มารดา และน้องสาวทราบ ทำให้มารดาซึ่งอยู่ในวัยชรามากแล้วมีความห่วงใย ไม่รู้ว่าบุตรเป็นตายร้ายดีอย่างไร แล้วมารดาก็มักล้มป่วยอยู่เนืองๆ ลี้มกอเหนี่ยวได้เฝ้าปรนนิบัติมารดาจนอาการป่วยหายเป็นปกติด้วยความกตัญญูทศเวที จึงได้ขออนุญาตจากมารดาขออาสาตามหาพี่ชายให้กลับบ้าน แต่มารดาไม่อนุญาต เพราะเกรงว่าการเดินทางจะได้รับความยาก

ลำบากและเสี่ยงต่ออันตราย แต่ในที่สุดทนต่อคำอ้อนวอนและเหตุผลของลี้มกอเหนี่ยวไม่ได้ จึงยินยอม ลี้มกอเหนี่ยวก็จัดสัมภาระเครื่องเดินทางเสร็จแล้วชักชวนญาติมิตรสนิทหลายคนไปด้วย

ในวันออกเดินทาง มารดาและญาติมิตรมาร่วมส่งกันอย่างคับคั่งทุกคนต่างซาบซึ้งในความกตัญญูของลี้มกอเหนี่ยว ก่อนจากลี้มกอเหนี่ยวได้รำลามารดาด้วยสัจจะวาจาว่า "หากมันพี่ชายไม่ยอมกลับไปหามารดาแล้วไซ้ร้ ตนก็จะไม่ขอมีชีวิตอีกต่อไป" พร้อมกับได้อวยพรมารดาให้จงมีความสุข และส่งญาติพี่น้องให้ช่วยกันปรนนิบัติมารดา

ลี้มกอเหนี่ยวกับญาติได้นำเรือออกเดินทางเวลาหลายเดือน จนกระทั่งถึงเขตเมืองปัตตานี ได้ทอดสมอจอดเรือไว้ที่ริมฝั่ง ลี้มกอเหนี่ยวกับพวกได้เดินทางเข้าไปในเมืองสอบถามชาวบ้านได้ความว่า ลี้มเต้าเคียนยังมีชีวิตอยู่ทั้งยังได้ดิบได้ดีเป็นใหญ่อยู่ที่นี้ ทุกคนต่างก็มีความปิติยินดียิ่ง ครั้นพบปะกับพี่ชายแล้วลี้มกอเหนี่ยวก็ได้เล่าความประสงค์ที่ได้ติดตามมาในครั้งนี่ว่า พี่ได้ทอดทิ้งมารดาและน้องสาว จากบ้านมาอยู่แดนไกลเสียเช่นนี้หาควรไม่แน้มพี่กลับไปอยู่บ้านเดิมก็พอทำกินเป็นสุขได้อีกทั้งทุกคนจะได้พร้อมหน้าอยู่ใกล้ชิดมารดา แต่ลี้มเต้าเคียนคิดตรึกตรองแล้วว่า ถ้าหากกลับไปในขณะที่ก็ยุ่งยากลำบากใจให้กับตนเอง เพราะทางราชการเมืองจีนยังไม่ประกาศอภัยโทษให้แก่ตน และฐานะความเป็นอยู่ของตนทางนี้ก็มีคุณสมบัติพอสมควร จึงว่าแก่น้องสาวว่า พี่นั้นไซ้จะเป็นผู้เฝ้าเรือนรอคอยพี่มารดาและน้องสาวเพราะเหตุที่ได้ถูกทางราชการเมืองจีนกล่าวโทษว่าเป็นโจรสลัดอภัยที่ยังนัก จำต้องพลัดพรากหนีมาพึ่งพาอาศัยอยู่ที่นี้จนไม่มีโอกาสกลับไปทดแทนบุญคุณมารดาได้ อีกทั้งที่อยู่ทางนี้มีภารกิจมากมาย เพราะพี่ได้อาสาท่านเจ้าเมืองก่อสร้างมัสยิดจึงมีอาจรับคำคิดจะกลับไปพร้อมน้องขณะนี้ได้ โปรดอภัยให้พี่เถิด ลี้มเต้าเคียนก็จัดสิ่งของที่มีค่าเป็นอันมากเพื่อนำกลับไปฝากมารดาและญาติพี่น้อง ลี้มกอเหนี่ยวจึงขอพักอยู่ที่ปัตตานีชั่วคราว และคิดหาโอกาสอ้อนวอนพี่ชายกลับไปเมืองจีนต่อไป

ขณะนั้นเจ้าเมืองปัตตานีได้ถึงแก่นิจกรรมด้วยโรคชราและไม่มีบุตรจะยกขึ้นให้ครองเมืองต่อ พวกศรัทธวันกรมการจึงปรึกษารือกันว่า จะเลือกบุตรพระญาติวงศ์ใดที่จะยกให้เป็นเจ้าเมืองแต่ยังไม่ทันจะดำเนินการเหตุการณ์ร้ายแรงไม่คาดฝันก็เกิดขึ้น คือเกิดกบฏแย่งอำนาจเป็นใหญ่ถึงกับรบพุ่งนองเลือดระหว่างพระญาติวงศ์ของเจ้าเมือง พวกกบฏนั้นได้เตรียมการไว้ล่วงหน้า ผิดกับฝ่ายเจ้าเมืองที่ไม่ระวังมาก่อน จึงมีอาจต่อต้านป้องกันได้ทันท่วงที ลี้มเต้าเคียนกับเหล่าทหารผู้จงรักภักดีได้ต่อสู้กับพวกกบฏ ลี้มกอเหนี่ยวได้ประสบเหตุการณ์เข้าเช่นนี้ ด้วยความเป็นห่วงพี่ชายจะได้รับอันตราย จึงได้เสี่ยงชีวิตเข้าช่วยพี่ชายรบรุกไล่มาก็รุกกันออกมาล้อมตีสกัดไว้ ลี้มกอเหนี่ยวก็ไม่คิดหวาดหวั่นถอยหนีพร้อมกับพวกเข้าต่อสู้อยู่ท่ามกลางวงล้อม ดังนั้นเวลาไม่นานนัก พรรคพวกก็ถูกฆ่าตายบาดเจ็บหลายคน ลี้มกอเหนี่ยวเห็นว่าถ้าจะสู้รบกับพวกกบฏคงจะ

ถูกฆ่าตายแน่ จึงตัดสินใจว่า ถึงตัวตายครั้งนี้ก็จะให้ปรากฏชื่อไว้เป็นเกียรติแก่วงศ์ตระกูลลี้ม ประกอบกับน้อยใจที่ไม่สามารถนำพี่ชายกลับเมืองจีนตามที่ได้รับปากกับมารดาไว้ จึงได้ทำลายชีวิตของตนเองด้วยการผูกคอตายใต้ต้นมะม่วงหิมพานต์

ลี้มได้คุยกับพวกต่างเศร่าโคกอลัยยั้ง จึงพร้อมกันจัดการศพตามประเพณีอย่าง สมเกียรติ ทำเป็นฮวงล้วยปรากฏมาจนทุกวันนี้ ที่หมู่บ้านกรือเซะ ตำบลตันหยงลูโละ อำเภอเมือง ปัตตานี ส่วนผู้ที่ติดตามมากับลี้มกอเหนี่ยวในครั้งนั้นไม่ได้คิดจะกลับเมืองจีนอีก

บรรดาคนจีนในสมัยนั้นได้ทราบซึ่งถึงความกตัญญู ซื่อสัตย์ รักษาคำพูดคำมั่น สัญญาที่ได้ให้ไว้กับมารดาว่าถ้าหากนำพี่ชายคือลี้มได้กลับมาเมืองจีนไม่ได้จะไม่ขอกลับเมือง จีนและยินดียอมตาย บรรดาคนจีนจึงได้เอากิ่งมะม่วงหิมพานต์ที่ลี้มกอเหนี่ยวผูกคอตายมาแกะสลักเป็นรูปลี้มกอเหนี่ยวและกราบไหว้บูชาจนถึงปัจจุบัน

ต่อมาเล่ากันว่า ลี้มกอเหนี่ยวได้สำแดงปรากฏอันศักดิ์สิทธิ์เป็นที่ประจักษ์แก่ชาวเรือ และประชาชนผู้สัญจรไปมาแถบดินนั้นเสมอ จนเป็นที่เลื่องลือกันทั่วไป

กิตติศัพท์อภินิหารของลี้มกอเหนี่ยวเป็นเหตุให้ประชาชนเลื่อมใสละทิ้งพิธีสร้าง ศาลาขึ้นที่หมู่บ้านกรือเซะ และสร้างรูปจำลองเพื่อไว้สักการะโดยทำพิธีอัญเชิญวิญญาณมาสถิตในรูปจำลองนั้น พร้อมกับขนานนามว่า “เจ้าแม่ลี้มกอเหนี่ยว” ปรากฏว่ามีผู้คนหลังไหลไป กราบไหว้กันมากมาย ใครมีเรื่องเดือดร้อนก็ไปบนบานให้เจ้าแม่ช่วยเหลือ บ้างกราบไหว้ขอให้ทำ มาค้าขายเจริญ เมื่อบนบานแล้วต่างก็บังเกิดผลตามความปรารถนาแทบทุกคน จึงทำให้ความ ศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าแม่ลี้มกอเหนี่ยวแผ่ไพศาลออกไปยังเมืองอื่นๆ

ต่อมาพระจีนคณานุรักษ์ (ตันจุล่าย ตันสกุลคณานุรักษ์) ซึ่งเป็นหัวหน้าชาวจีนใน ปัตตานีขณะนั้นเห็นว่าเจ้าแม่ลี้มกอเหนี่ยวนั้นเป็นที่เคารพสักการะของคนทั่วไป ศาลที่ประดิษฐาน องค์เจ้าแม่อยู่ที่หมู่บ้านกรือเซะห่างไกลจากตัวเมืองไม่สะดวกในการประกอบพิธีต่างๆ จึงได้ทำการ บูรณะศาลเจ้าชุกที่ ตั้งอยู่ที่ถนนอาเนาะรู อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี เสียใหม่ (เดิมเป็นศาลเจ้า ประดิษฐานของพระหมอต่านที่มีฉายาว่าเชิงจ้อยเจ๊ะชุก มีนามสกุลว่า อ่อง เดิมท่านเป็นแพทย์ เป็น ชาวเมืองโพฉาง แขวงมณฑลฮกเกี้ยน ประวัติกษัตริย์ของท่านมีมาก ตามหลักฐานที่จารึกอยู่ใน ศาลเจ้าว่าตั้งขึ้นเมื่อวันชัยมงคลปีววนและที่ ๒ ศักราชวงศ์เหม็ง ตรงกับปี พ.ศ. ๒๑๑๗ ใน รัชสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาแห่งกรุงศรีอยุธยา) และได้อัญเชิญองค์เจ้าแม่ลี้มกอเหนี่ยว มาประดิษฐานไว้ ณ ศาลเจ้าแห่งใหม่นี้ ภายหลังมีชื่อเรียกว่า “ศาลเจ้าแม่ลี้มกอเหนี่ยว”

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	นางสาวแพร ศิริศักดิ์ดำรง
ที่อยู่	514/1 ซอยพหลโยธิน 32 ถนนพหลโยธิน เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2542	สำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เกียรตินิยมอันดับ 2 รางวัลเรียนดี “ทุนภูมิพล”
พ.ศ. 2542	ศึกษาต่อระดับปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ทุนการศึกษา	ทุนโครงการผลิตและพัฒนาอาจารย์ ประจำปี 2545 ทบวงมหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์